29 มี.ค. 2545

หมาในวิถีชีวิตคนไทย : กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง

เอนก รักเงิน

อภินันทนาการ
จาก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2544

ISBN 974-04-1112-6

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

วพ
0893 ท
2544
ฉ.2

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

หมาในวิถีชีวิตคนไทย : กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง

.....

นายเอนก รักเงิน

ผู้วิจัย

.....

อาจารย์เรณู เหมือนจันทร์เชย ศศ.บ., ศศ.ม.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยม ทองดี

ศศ.บ. (เกียรตินิยมอันดับสอง), ศศ.ม.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

อาจารย์พรทิพย์ อุศุภรัตน์ ศศ.บ., ศศ.ม.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประกายรัตน์ สุขุมาลชาติ M.S.

รักษาราชการแทนคณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยม ทองดี

ศศบ. (เกียรตินิยมอันดับสอง), ศศ.ม.

ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

หมาในวิถีชีวิตคนไทย : กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชนบทศึกษา

วันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2544

.....

นายเอนก รักเงิน

ผู้วิจัย

.....

อาจารย์เรณู เหมือนจันทร์เชย ศศ.บ., ศศ.ม.

ประธานสอบวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยม ทองดี

ศศ.บ. (เกียรตินิยมอันดับสอง), ศศ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปานเทพ รัตนากร สพ.บ., ว.ท.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

อาจารย์พรทิพย์ อุศุภรัตน์ ศศ.บ., ศศ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประกายรัตน์ สุขุมาลชาติ M.S.

รักษาราชการแทนคณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์ Ph.D.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เกิดขึ้นและสำเร็จไปได้นั้น ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณพ่ออำนวย รักเงิน ผู้ที่ทำให้ข้าพเจ้ากำเนิดขึ้นมาบนโลกใบนี้ และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ขอขอบพระคุณแม่ทองสุข รักเงิน ผู้ที่ทำให้ข้าพเจ้าลืมตาดูโลกพร้อมทั้งให้ความอบอุ่นและเป็นกำลังใจให้รู้จักต่อสู้กับชีวิตด้วยดีเสมอมา ขอขอบพระคุณนายวินัย รักเงิน และนายอนันต์ รักเงิน ผู้ที่คอยดูแล ห่วงใย และเป็นกำลังใจในทุกย่างก้าวของชีวิต

ขอขอบพระคุณครูเรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ ผู้ที่สอนให้รู้จักเรียนรู้คำว่า ปัญญาและเมตตา ขอขอบพระคุณครูเอี่ยม ทองดี ผู้ที่ทำให้รู้จักมองโลกในแง่มุมทางวัฒนธรรม และให้คุณค่ากับชีวิตข้าพเจ้า ขอขอบพระคุณครูพรทิพย์ อุศุภรัตน์ และคุณครูเรณู เหมือนจันทร์เชย ผู้ที่คอยดูแลเอาใจใส่ขัดเกลาผลงานด้วยความเพียรพยายาม ขอขอบพระคุณครูปานเทพ รัตนากร ผู้แนะนำแนวทางและตรวจสอบความถูกต้องของผลงาน ขอขอบพระคุณครูโสพส ศิริไสย์และคุณครูยงยุทธ บุราสิทธ์ ผู้ที่เป็นกำลังใจและคอยสั่งสอนอบรม ขอขอบพระคุณครูและเจ้าหน้าที่ทุกๆ ท่านที่สั่งสอนอบรมตลอดระยะเวลาที่ศึกษาอยู่ ณ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท ขอขอบพระคุณพี่เพื่อน และน้องในสาขาวิชาพัฒนาชนบทที่เป็นกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกๆ ท่าน ที่ช่วยเหลือเกื้อกูล และถ่ายทอดข้อมูลมาสู่ข้าพเจ้า

ขอขอบพระคุณทุกชีวิต ทั้งพืช สัตว์ และมนุษย์ ทั้งที่ยังดำเนินอยู่และสูญสลายไปตามกรรมที่ทำให้ข้าพเจ้าได้เรียนรู้การใช้ชีวิต รู้จัก เข้าใจ และยึดมั่นในศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนาเท่าที่ตนเองจะพึงปฏิบัติได้ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นเหตุและผลที่ทำให้ข้าพเจ้าได้รู้จักคิด ตรึกตรองนำไปปฏิบัติ และก่อกำเนิดวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขึ้นมาได้

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณหมาทุกตัวที่ผ่านล่วงเข้ามาในชีวิต และมีส่วนสำคัญในการพัฒนาจิตวิญญาณของข้าพเจ้า ส่งผลทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ขึ้นมาได้.

เอนก รักเงิน

Copyright by Mahidol University

4137658 LCRU/M : สาขาวิชา : พัฒนาชนบทศึกษา ; ศศ.ม. (พัฒนาชนบทศึกษา)
คำสำคัญ : วิถีชีวิต / การเลี้ยงหมา / หมา

เอนก รักเงิน : หมาในวิถีชีวิตคนไทย : กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง (THE CHANGING RELATIONSHIP BETWEEN MAN AND DOG IN THAI SOCIETY ; A CASE STUDY OF BAN TROK SAENG COMMUNITY) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : เรณู เหมือนจันทร์เชย, ศศ.บ., ศศ.ม., เอี่ยม ทองดี, ศศ.บ., ศศ.ม., พรทิพย์ อุศุภรัตน์, ศศ.บ., ศศ.ม. 390 หน้า. ISBN 974-04-1112-6

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีความมุ่งหมายต้องการศึกษา พัฒนาการการเลี้ยงหมา บทบาท และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในวิถีชีวิตคนไทย ซึ่งใช้ชุมชนบ้านตรอกแซง ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นพื้นที่ศึกษา โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้ระยะเวลาการศึกษาประมาณ 12 เดือน ในระหว่าง เดือนกันยายน พ.ศ. 2543 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2544

ผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า หมาในวิถีชีวิตสังคมไทยภายในชุมชนบ้านตรอกแซงมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตามสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และตามความต้องการของผู้เลี้ยงหมา ซึ่งวิถีชีวิตหมาจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตคนไทย เมื่อชุมชนรับค่านิยมความทันสมัยจากสังคมเมืองเข้ามาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตจึงมีการคัดเลือกและเพาะเลี้ยงหมาตามความนิยมของสังคมเมือง ส่งผลให้หมาในชุมชนมีลักษณะเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง และผู้เลี้ยงพยายามเพิ่มบทบาทของหมาให้ได้มากที่สุดตามความต้องการของคน ทำให้หมาในชุมชนมีคุณประโยชน์นอกเหนือจากการเฝ้าบ้านเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ส่งผลให้มุมมองของคนในชุมชนแบ่งหมาออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือหมาพันธุ์ไทยธรรมดาจัดเป็นสัตว์เลี้ยงที่ไม่มีคุณค่า ส่วนหมาพันธุ์ต่างประเทศจัดเป็นสัตว์เลี้ยงที่ต้องการของบุคคลทั่วไป เนื่องจากสามารถสร้างประโยชน์ให้กับผู้เลี้ยงได้มากกว่าหมาพันธุ์ไทยธรรมดา แต่ทั้งนี้การให้คุณค่ากับหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้ ย่อมขึ้นอยู่กับความชอบหมาของผู้เลี้ยงเป็นสำคัญ

จากบทสรุปนี้มีข้อเสนอแนะว่า การเลี้ยงหมาควรคำนึงหลักความเมตตากรุณาตามหลักพุทธศาสนาโดยอาศัยความเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างคนกับหมา ในฐานะที่เป็นสัตว์ร่วมโลกเดียวกัน ภายใต้การดำเนินชีวิตในสภาพแวดล้อมเดียวกัน เพราะหมาเป็นสัตว์ที่มีชีวิตและจิตใจเหมือนกับมนุษย์ และต้องการความดูแลเอาใจใส่ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในด้านพันธุ์หมาและค่านิยมความทันสมัยต่างๆ ที่เข้ามาสู่ชุมชน

Copyright by Mahidol University

4137658 LCRU/M : MAJOR : RURAL DEVELOPMENT STUDIES : M.A.
(RURAL DEVELOPMENT STUDIES)
KEY WORDS : WAY OF LIFE / DOG BREEDING / DOGS

ANEK RUKNGERN : THE CHANGING RELATIONSHIP BETWEEN MAN AND DOG IN THAI SOCIETY; A CASE STUDY OF BAN TROK SAENG COMMUNITY. THESIS ADVISORS: RENU MUANJANCHOEY M.A., AIM THONGDEE M.A., PORNTIP USUPARAT M.A. 390 p. ISBN 974-04-1112-6

This thesis aimed to study the development of dog breeding, the roles and the changing factors in the relationship between human and dog with regard to the Thai way of life. The study employed a qualitative research method and was carried out at Ban Trok Saeng Community, Thaphik Subdistrict, Muang District, Trat Province. The research was conducted over a 12 month period, between September 2000 to September 2001.

The results of the study revealed that dogs with respect to the Thai way of life, at the community level, had changed and they had adjusted to the changing local environment and the needs of their breeders. The changes in the dog's way of life were in line with the changes in the way of life of Thai people. This means that, When the community accepted the modern way of life due to urbanisation the dog was perceived as a product, and any attempt to enhance the image and role of dogs were made according to the individual's needs. Now the dog's role in society was more than guarding the house as in the old days. The indigenous Thai breed was now regarded as useless and troublesome to the community. In the main, there were 2 categories of dog : indigenous and foreign. The indigenous Thai breed was regarded as a useless pet where as the foreign breed was in demand since it was more useful to breeders than the former ones. Nevertheless, the value of each dog depended mostly on the perception of its owner.

From the research findings, it is recommended that the breeding of dogs should be based on the Buddhist principle of compassion and loving-kindness, since they are also living beings under the same environment with the same basic needs as human beings. They should not be deprived of love and care on account of modernization creeping into the community. and the changing values.

Copyright by Mahidol University

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ..... ค
บทคัดย่อภาษาไทย..... ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... จ
สารบัญตาราง..... ฎ
สารบัญแผนภูมิและแผนที่..... ฎ
สารบัญภาพ..... ฐ

บทที่ 1 บทนำ
1.1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา..... 1
1.2. วัตถุประสงค์..... 4
1.3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 5
1.4. ขอบเขตในการศึกษา..... 5
1.5. สมมติฐานในการศึกษา..... 5
1.6. ข้อตกลงเบื้องต้น..... 5
1.7. ข้อจำกัดของการศึกษา..... 6
1.8. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษา..... 6
1.9. กรอบความคิดในการศึกษา..... 6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2.1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
2.1.1. แนวคิดการจำแนกหมวดหมู่หมา..... 8
2.1.2. แนวคิดวิวัฒนาการของหมาในสังคมโลก..... 12
2.1.3. แนวคิดบทบาทหมาในสังคมโลก..... 16
2.2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
2.2.1. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม..... 31
2.2.2. ทฤษฎีนิเวศน์วิทยาทางวัฒนธรรม..... 32
2.2.3. ทฤษฎีวัตถุนิยมวัฒนธรรม..... 32

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 33

บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา

3.1. รูปแบบการศึกษา..... 34

3.2. การเลือกพื้นที่ศึกษา..... 34

3.3. ประชากรเป้าหมาย..... 36

3.4. การเก็บรวบรวมข้อมูล..... 37

3.5. การบันทึกข้อมูล..... 39

3.6. การจัดหมวดหมู่และเรียบเรียงข้อมูล..... 39

3.7. การวิเคราะห์ข้อมูล..... 39

3.8. การนำเสนอข้อมูล..... 40

3.9. ระยะเวลาในการดำเนินงาน..... 40

บทที่ 4 หมาในวิถีชีวิตคนไทยทั่วไป และพื้นที่ศึกษา

4.1. หมาในวิถีชีวิตคนไทยทั่วไป

4.1.1. หมากับความเป็นไทย.....41

4.1.2. หมากับความเชื่อทางพุทธศาสนา.....53

4.1.3. หมาในราชสำนักไทย.....56

4.1.4. วิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมา.....60

4.1.5. หมากับวัฒนธรรมของคนไทย.....78

4.2. ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

4.2.1. ลักษณะทั่วไปของจังหวัดตราด..... 105

4.2.2. ลักษณะทั่วไปตำบลท่าพริก..... 111

4.2.3. ลักษณะทั่วไปชุมชนบ้านตรอกแซง..... 115

บทที่ 5 หมาในวิถีชีวิตชุมชนบ้านตรอกแซง

5.1 สายพันธุ์และจำนวนหมาภายในชุมชน..... 130

5.2. การตั้งชื่อหมา

5.2.1. การตั้งชื่อตามลักษณะรูปร่าง..... 131

5.2.2. การตั้งชื่อตามความชอบ..... 132

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

5.3. ลักษณะหมาที่ดีของชุมชนบ้านตรอกแซง
5.3.1. ลักษณะรูปร่าง..... 132
5.3.2. ลักษณะอุปนิสัย..... 133
5.4. พัฒนาการการเลี้ยงหมาภายในชุมชน
5.4.1. ยุคสมัยสภาพป่าของชุมชนบ้านตรอกแซง..... 136
5.4.2. ยุคสมัยของชุมชนเกษตรกรรม..... 137
5.4.3. ยุคสมัยการพัฒนาความเจริญ..... 139
5.4.4. ยุคสมัยความนิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอาน..... 141
5.4.5. ยุคสมัยหมาพันธุ์ไทยหลังอานเสื่อมความนิยม..... 144
5.4.6. ยุคสมัยปัจจุบัน..... 147
5.5. การจัดแบ่งประเภทหมาภายในชุมชน
5.5.1. หมาที่มีเจ้าของ..... 150
5.5.2. หมาที่ไม่มีเจ้าของ..... 152
5.6. วิธีการนำหมามาเลี้ยงภายในบ้านเรือน
5.6.1. การขอหมามาเลี้ยง..... 154
5.6.2. การซื้อหมามาเลี้ยง..... 155
5.7. หลักการเลี้ยงหมาของชุมชน
5.7.1. การให้อาหารหมา..... 156
5.7.2. การให้ที่อยู่อาศัยแก่หมา..... 158
5.7.3. การให้การดูแลรักษาสุขภาพหมา..... 160
5.8. ปัญหาของการเลี้ยงหมาภายในชุมชน
5.8.1. การเลี้ยงหมาสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย..... 163
5.8.2. การเลี้ยงหมาไม่เกิดผลประโยชน์แก่ตนเอง..... 163
5.8.3. การเลี้ยงหมาเป็นอันตรายต่อเจ้าของและบุคคลอื่น..... 164
5.8.4. การเลี้ยงหมาเป็นภาระที่ต้องรับผิดชอบ..... 164

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

5.9. แนวทางการแก้ปัญหาการเลี้ยงหมาภายในชุมชน
5.9.1. แนวทางการแก้ปัญหาหมาทำอันตราย..... 165
5.9.2. แนวทางการแก้ปัญหาการเพิ่มจำนวนหมา..... 167
บทที่ 6 บทวิเคราะห์
6.1. พัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทย
6.1.1. พัฒนาการสายพันธุ์หมาในวิถีชีวิตคนไทย..... 169
6.1.2. พัฒนาการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทย..... 171
6.2. บทบาทหมาในวิถีชีวิตคนไทย
6.2.1. บทบาทหลักของหมาในวิถีชีวิตคนไทย..... 179
6.2.2. บทบาทย่อยของหมาในวิถีชีวิตคนไทย..... 180
6.3. ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในวิถีชีวิตคนไทย
6.3.1. การเพิ่มจำนวนของหมาพันธุ์ไทย..... 188
6.3.2. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทย..... 190
6.3.3. การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมท้องถิ่น..... 193
6.3.4. ค่านิยมหมาพันธุ์ต่างประเทศ..... 194
บทที่ 7 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ
7.1. สรุปผลการศึกษา..... 196
7.2. อภิปรายผลการศึกษา..... 200
7.3. ข้อเสนอแนะ..... 207
บรรณานุกรม..... 209
ภาคผนวก ก. รายชื่อผู้ให้ข้อมูลภาคสนาม..... 217
ภาคผนวก ข. รูปภาพที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหมาในวิถีชีวิตคนไทย
1. บรรพบุรุษของหมาบ้าน..... 222
2. หมาในสังคมทั่วโลก..... 224
3. หมาในยุคสมัยประวัติศาสตร์สังคมไทย..... 227
4. หมาในจิตรกรรมฝาผนังสังคมไทย..... 233
5. หมาในราชสำนักไทย..... 243

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

6. หมาในวิถีชีวิตชุมชนบ้านตรอกแชง..... 247
ภาคผนวก ค. หมากับคติชนไทย
1. สำนวน สุภาษิต คำพังเพย..... 249
2. นิทานพื้นบ้าน..... 275
3. เพลงพื้นบ้าน..... 318
4. การละเล่นพื้นบ้าน..... 332
5 ปริศนาคำนาย..... 338
6. ภาษาท้องถิ่น..... 340
7. ประเพณีและความเชื่อ..... 343
ภาคผนวก ง. หมากับกฎหมายไทย..... 355
ภาคผนวก จ. พืชและสัตว์ที่สัมพันธ์กับหมา
1. พืชสมุนไพรพื้นบ้าน..... 362
2. สัตว์พื้นบ้านของไทย..... 368
ภาคผนวก ฉ. ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมาด้านอื่นๆ
1. อาหารและขนมพื้นบ้าน..... 376
2. วัสดุอุปกรณ์..... 378
3. สถานที่..... 380
4. ชื่อบุคคล..... 381
ประวัติผู้วิจัย..... 383
Executive Summary..... 384

Copyright by Mahidol University

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1. แสดงข้อมูลเปรียบเทียบเพื่อชี้วัดการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย.....36
ตารางที่ 2. แสดงแผนผัง คัมภีร์ทักษาปกรณ์..... 71
ตารางที่ 3. แสดงการแบ่งช่วงระยะเวลาการเพาะปลูกพืช..... 120
ตารางที่ 4. แสดงเหตุการณ์ต่างๆ ชุมชนบ้านตรอกแซง..... 126
ตารางที่ 5. แสดงความแตกต่างระหว่างพัฒนาการการเลี้ยงหมาในอดีตกับปัจจุบัน..... 178
ตารางที่ 6. แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูล..... 217
ตารางที่ 7. แสดงภาษาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับหมา..... 340

Copyright by Mahidol University

สารบัญแผนภูมิ และแผนที่

หน้า

แผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1. แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย..... 7

แผนภูมิที่ 2. แสดงกรอบกระบวนการของหมาที่ไม่มีเจ้าของตั้งแต่เกิด 153

แผนที่

แผนที่ที่ 1. แสดงขอบเขตพื้นที่จังหวัดตราด..... 110

แผนที่ที่ 2. แสดงพื้นที่ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด..... 114

แผนที่ที่ 3. แสดงขอบเขตพื้นที่บ้านตรอกแซง..... 129

Copyright by Mahidol University

สารบัญภาพ

หน้า

รูปภาพชุดที่ 1. บรรพบุรุษของหมาบ้าน

รูปที่ 1.1. หมา Coyote คือ *Canis latrans*..... 222

รูปที่ 1.2. หมาป่า คือ *Canis lupus*..... 222

รูปที่ 1.3. หมา Dingo คือ *Canis dingo*..... 223

รูปที่ 1.4. หมาใน คือ *Canis aureus*..... 223

รูปภาพชุดที่ 2. หมาในสังคมทั่วโลก

รูปที่ 2.1. ตราประจำผ่าอินเดียนแดง..... 224

รูปที่ 2.2. หมา 9 หาง เมืองจ้วงกวางสี ประเทศจีน 225

รูปที่ 2.3. ตราไปรษณีย์อากรภาพหมาชื่อมะนาวน้อย..... 226

รูปภาพชุดที่ 3. หมาในยุคสมัยประวัติศาสตร์สังคมไทย

รูปที่ 3.1. ภาพจากเขาจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา..... 227

รูปที่ 3.2. ภาพจากถ้ำลายแทง อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย..... 228

รูปที่ 3.3. ภาพจากถ้ำเขาปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี..... 229

รูปที่ 3.4. ภาพจากถ้ำผาลาย ภูผายนต์ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร..... 230

รูปที่ 3.5. ภาพจากถ้ำประทุน เขาปลาร้า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี..... 231

รูปที่ 3.6. ภาพชุดกุกกุรชาดก..... 232

รูปภาพชุดที่ 4. หมาในจิตรกรรมฝาผนังสังคมไทย

รูปที่ 4.1. ภาพเขียนอุโบสถ วัดสุวรรณาราม..... 233

รูปที่ 4.2. ภาพจิตรกรรมหน้าจั่ว ศาลากลางหน บ้านเขาพังอิฐ..... 234

รูปที่ 4.3. หมาแกะสลัก 1 ใน 12 นักษัตร วัดมิ่งเมือง เชียงราย..... 234

รูปที่ 4.4. ภาพจิตรกรรมเวสสันดรชาดก..... 235

รูปที่ 4.5. ภาพวาดวัดโปรดเกศเชษฐาราม จังหวัดสมุทรปราการ..... 236

รูปที่ 4.6. ภาพจิตรกรรมฝาผนังสถาปัตยกรรมไทย..... 237

รูปที่ 4.7. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่..... 238

รูปที่ 4.8. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 239

รูปที่ 4.9. ภาพเขียนวิวเมืองเชียงใหม่..... 240

Copyright by Mahidol University

สารบัญภาพ (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.10. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเชียงมั่น เชียงใหม่..... 240
รูปที่ 4.11. ภาพวาดหมาที่พระธาตุเกตุแก้วจุฬามณี..... 242
รูปภาพชุดที่ 5. หมาในราชสำนักไทย
รูปที่ 5.1. ลูกหมาในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5..... 243
รูปที่ 5.2. รัชกาลที่ 5. เสด็จประพาสประเทศรัสเซีย..... 244
รูปที่ 5.3. รัชกาลที่ 6. กับหมาชื่อย่าหล..... 245
รูปที่ 5.4. รัชกาลที่ 9. กับหมาชื่อทองแดง..... 246
รูปภาพชุดที่ 6. หมาในวิถีชีวิตชุมชนบ้านตรอกแซง
รูปที่ 6.1. สภาพทั่วไปชุมชนบ้านตรอกแซง..... 247
รูปที่ 6.2. หมาพันธุ์ไทยหลังอานในชุมชนบ้านตรอกแซง..... 247
รูปที่ 6.3. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับหมา..... 248
รูปที่ 6.4. ความสัมพันธ์ระหว่างหมากับสุกร..... 248

Copyright by Mahidol University

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

หมาถือว่าเป็นสัตว์เลี้ยงภายในบ้านมาช้านาน และอาจจะเป็นสัตว์ชนิดแรกที่อยู่คู่กับมนุษย์ แต่ก็มีปัญหาว่าหมาถูกนำมาเลี้ยงครั้งแรกเมื่อใดและที่ไหน นำมาเลี้ยงได้อย่างไร เป็นเรื่องที่ถกเถียงกันอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเรื่องนี้มีทฤษฎีที่แตกต่างกัน 3 ทฤษฎี กล่าวคือ ทฤษฎีแรกหมาที่เลี้ยงในบ้านสืบเชื้อสายมาจากหมาป่าชนิดหนึ่งหรือเป็นการผสมพันธุ์ของหมาป่าหลายชนิดในส่วนภูมิภาคต่างๆ ของโลก (ประชา จันทรเวคิน และชูศรี กี่ดำรงกูล, ผู้แปล, 2523: 106)

คาร์ล ซอเออร์ (Carl Sauer) (อ้างถึงใน ประชา จันทรเวคิน และชูศรี กี่ดำรงกูล, ผู้แปล, 2523: 107) กล่าวว่าหมาบ้านตัวแรกอาจเป็นพันธุ์พื้นเมืองทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งปัจจุบันสูญพันธุ์ไปแล้วและอาจเป็นสัตว์ที่คล้ายคลึงกับหมาป่าของออสเตรเลีย และได้กล่าวถึงวิวัฒนาการในการเลี้ยงสัตว์ที่เปลี่ยนจากการสะสมอาหารเป็นการผลิตอาหาร โดยการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ครั้งแรกอาจเกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งน่าจะเป็นถิ่นกำเนิดของสัตว์บ้าน เช่น หมู เป็ด ห่าน เป็นต้น และกล่าวได้ว่าหมาและพืชในเขตร้อนหลายชนิด เช่น กล้วย เผือก และมันเทศ เป็นต้น พืชเหล่านี้ขยายพันธุ์โดยการใช้หัวหรือกิ่งชำ จึงเป็นพืชพวกแรกที่มนุษย์นำมาเพาะปลูก เพราะการที่จะเอาชิ้นส่วนของหัวหรือลำต้นใส่ลงไปในดินอีกครั้ง หลังจากขุดขึ้นมาแล้วง่ายกว่าการที่จะเรียนรู้ถึงการเพาะเมล็ด ดังนั้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นแหล่งกำเนิดของคัลติเจน (Cultigens) ชนิดต่างๆ ทั้งหมด โดยคัลติเจน หมายถึง พืชที่นำมาเพาะปลูกและสัตว์เลี้ยงโบราณที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องอาศัยมนุษย์ทั้งสิ้น และไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่และขยายพันธุ์ได้ถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือจากมนุษย์ เราเรียกพวกนี้ว่า คัลติเจนแท้ (Obligate cultigens) ซึ่งตรงกันข้ามกับคัลติเจนอิสระ (Facultative cultigens) ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสิ่งแวดล้อมบางอย่างและดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง ซึ่งหมาก็อาจสามารถเป็นได้ทั้งคัลติเจนแท้และคัลติเจนอิสระ

Copyright by Mahidol University

ทฤษฎีที่สองกล่าวว่า มนุษย์ได้นำเอาหมามาเลี้ยงไว้คอยติดสอยห้อยตามคล้ายเป็นผู้รับใช้ โดยให้กินเศษอาหารที่เหลือจากสัตว์ที่มนุษย์ล่ามาได้ และค่อยๆ เปลี่ยนความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างกัน มนุษย์และหมาต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน เนื่องจากหมามีประสาทในการดมกลิ่นและการรับฟังไว ส่วนมนุษย์มีสายตาและความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ดีกว่า ทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ว่าการล่าสัตว์ร่วมกันดีกว่าล่าตามลำพัง ทฤษฎีสุดท้ายเริ่มแรกจากหมาเป็นสัตว์เลี้ยงไว้ดูเล่น เช่น ในอเมริกาใต้ได้มีการจับหมาป่า (Icticyon) จากเขตร้อนของอเมริกามาเลี้ยงตั้งแต่เล็กๆ การนำสัตว์มาเลี้ยงสมัยเริ่มแรกอาจจะเกิดขึ้นจากอุปนิสัยของมนุษย์ที่ชอบเลี้ยงสัตว์ และบรรพบุรุษของหมาก็พิสูจน์ให้เห็นว่า หมาเป็นสัตว์ที่เชื่อง เชื่อฟังคำสั่ง และสามารถผสมพันธุ์ได้ในภาวะที่ถูกกักขัง (ประชา จันทรเวคิน และชูศรี กี่ดำรงกูล, ผู้แปล, 2523: 108-110) จากทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวมา แม้ว่าการกำเนิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับหมาจะแตกต่างกัน แต่ปัจจุบันก็เป็นความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างกัน ในหลายลักษณะของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะหมาได้เข้ามามีบทบาทในฐานะเพื่อนและผู้รับใช้ที่ซื่อสัตย์

หมาในปัจจุบันเป็นสัตว์ที่เปลี่ยนจิตใจความเป็นสัตว์ป่าไปจนหมดสิ้นเพื่อให้เข้ากับมนุษย์ได้ และเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อเป็นสัตว์บ้าน แต่เมื่อมนุษย์มีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกับสังคมที่ต้องประพฤติปฏิบัติและมีความสัมพันธ์ต่อกัน ส่วนหมาก็มีกฎเกณฑ์ตามพฤติกรรมของหมาเช่นกัน ซึ่งแตกต่างจากมนุษย์ เพราะกฎเกณฑ์ของหมาง่ายกว่ามนุษย์กล่าวคือมีกฎเกณฑ์ที่ตรงไปตรงมา ในขณะเดียวกันหมาก็มองโลก รู้จักโลก ด้วยวิธีการอันแตกต่างจากมนุษย์ กล่าวคือความรู้สึกของหมาเป็นสัญชาตญาณที่ไม่ได้เกิดจากความรู้ผิดรู้ชอบ หมานั้นมีสัญชาตญาณบังคับให้นับถือเจ้าของ ไม่ทำตามใจตัวเอง ผิดกับมนุษย์ซึ่งควบคุมตัวเองได้ด้วยความรู้จักผิดชอบ (ศึกฤทธิ์ ปราโมช, 2529: 79)

สังคมไทยถือว่าหมา เป็นเพียงสัตว์เลี้ยงธรรมดาที่อาศัยอยู่ตามบ้านเรือน และเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีบทบาทสำคัญในการเฝ้าบ้านคอยเห่าเตือนภัยอันตรายให้แก่ผู้อยู่อาศัย และยังเป็นเพื่อนที่ซื่อสัตย์ของผู้เลี้ยง ยกตัวอย่างในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (อ้างถึงใน เจริญ ตันมหาพราน, 2537: 75-76) ได้ทรงพระนิพนธ์บทกลอนไว้อาลัยด้วยความรู้สึกในส่วนลึกของพระราชหฤทัยที่ทรงสูญเสียหมาตัวโปรดชื่อ *"ย่าเหล"* โดยได้จารึกไว้บนแผ่นทองแดง และขออัญเชิญมาลงไว้ ณ ที่นี้

อนุสาวรีย์นี้เตือนจิต ให้ภูคิดรำพึงถึงสหาย
โอ้อาลัยใจภูมิรู้วาย ภูเจ็บคล้ายศรศักดิ์ปักอุรา
ยากที่ใครเขาจะเห็นหัวอกภู เพราะเขาดูเพื่อนเห็นแต่เป็นหมา

Copyright by Mahidol University

เขาดูหมิ่นเปลือกนอกแห่งกายา ไม่เห็นลึกตรึกตราถึงดวงใจ
เพื่อนเป็นมิตรชิดกูอยู่เนืองนิจ จะหามิตรเหมือนเจ้าที่ไหนได้
ทุกทิวาราตรีไม่มีไกล กูไปไหนเจ้าเคยเป็นเพื่อนทาง
ช่างรักภักดีไม่มีหย่อน จะนั่งนอนยืนเดินไม่เหินห่าง
ถึงยามกินเคยกินอยู่ กับกูพลาง ถึงยามนอน นอนข้างไม่ห่างไกล
อันตัวเพื่อนเหมือนมนุษย์สุจริต จะผิดอยู่แต่เพียงพูดไม่ได้
แต่เมื่อกูอยากรู้ความในใจ ก็มองดูรู้ได้ในดวงตา
โอ้อกกูดูเพื่อนอยู่ลัดๆ เพื่อนมาพลัดพรากไปไม่เห็นหน้า
กูเผลอๆ ก็ชะเง้อเผื่อเพื่อนมา เสียงกุกกักก็ผวาตั้งตามอง
อันความตายเป็นธรรมดาโลก กูอยากตัดความโศกกมลหมอง
นี่เพื่อนตายเพราะผู้ร้ายมันมุ่งปอง เอาปืนจ้องสังหารผลาญชีวี
เพื่อนมอดม้วยด้วยมือทุรชน เอารูปคนสวมใส่คลุมใจผี
เป็นคนจริงฤาจะปราศซึ่งปรานี นี่รากษสอัปรีย์ปราศเมตตา
มันยิงเพื่อนเหมือนกูพลอยถูกด้วย แทบจะม้วยชีวังสิ้นสังขา
จะหาเพื่อนอย่างเจ้าที่ไหนมา ซ้ำอุราอาลัยไม่วายวัน
เมื่อยามมีชีวิตสนิทใจ ยามบรรลัยลับล่วงดวงใจสั่น
ด้วยอำนาจจงรักภักดีนั้น ขอให้เพื่อนขึ้นสวรรค์สำราญรมย์
ถึงจะมีหมาอื่นมาแทนที่ กูรักเพื่อนนี้เป็นปฐม
ที่ไหนเล่าจะสนิทและชิดชม ที่ไหนเล่าจะนิยมเท่าเพื่อนรัก
ถึงแม้จะไม่มีรูปนี้ไว้ รูปเพื่อนฝังดวงใจกูตระหนัก
แต่รูปนี้ไว้เป็นพยานรัก ให้ประจักษ์แก่คนผู้ไมตรี
เพื่อนเป็นเยี่ยงอย่างมิตรสนิทยิ่ง ภักดีจริงต่อกูอย่างเต็มที่
แม้คนใดเป็นได้อย่างเพื่อนนี้ ก็ควรนับว่าดีที่สุดเอย.

สังคมไทยมีการเลี้ยงหมากันอยู่ทั่วไปในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ โดยทั่วไปการเลี้ยงหมาในสังคมไทยเลี้ยงไว้เพื่อเฝ้าบ้าน ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่หลักของหมาที่คนในสังคมกำหนดไว้ และมีบทบาทหน้าที่ย่อยอื่นๆ เช่น เลี้ยงเพื่อขาย เลี้ยงเพื่อสวยงาม และเลี้ยงเป็นเพื่อนแก้เหงา เป็นต้น โดยวิถีชีวิตคนไทยในสังคมหรือชุมชนหนึ่งๆ ก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและมีความคลี่คลายทางสังคมวัฒนธรรม ส่งผลต่อหมาในชุมชนนั้นๆ ทั้งด้านการเลี้ยงดูและบทบาทหน้าที่ที่คนกำหนดให้กับหมาภายใต้บริบทของสังคมไทย

Copyright by Mahidol University

จังหวัดตราดเป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทยที่มีการเลี้ยงหมา และมีชื่อเสียงในด้านการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอาน จนมีคำขวัญที่ว่า *"เมืองพลอยแห่งสยาม หมู่เกาะงามครึ่งร้อย อร่อยระกำแสนหวาน หมาพันธุ์ไทยหลังอาน อนุสรณ์สถานเขาล้าน บวรสถานยุทธนาวี (เกาะช้าง) เส้นทางดีสู่กัมพูชา ศูนย์การค้าชายแดน"* ถือได้ว่าจังหวัดตราดเป็นแหล่งกำเนิดหมาพันธุ์ไทยหลังอาน และบ้านตรอกแซง ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราดก็เป็นชุมชนหนึ่งที่มีการเลี้ยงหมากันอย่างแพร่หลาย เช่นเดียวกับสังคมไทยทั่วไป

ชุมชนบ้านตรอกแซงเป็นชุมชนสังคมชนบทที่มีประวัติความเป็นมาประมาณ 100 กว่าปี ในปัจจุบันมีจำนวนประชากรประมาณ 800 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนาข้าว, การทำสวนพริกไทย, การทำนากุ้ง การทำสวนผลไม้ และเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่, หมา และสัตว์อื่นๆ เป็นต้น จากเส้นทางการคมนาคมที่ห่างจากตัวเมืองตราดประมาณ 10 กิโลเมตร ทำให้เทคโนโลยีและค่านิยมความทันสมัยต่างๆ เข้ามาสู่ชุมชนได้รวดเร็ว เป็นผลให้ชุมชมมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้านต่างๆ เช่น ค่านิยมการเลี้ยงหมา และค่านิยมการเลี้ยงไก่ ในลักษณะที่เลียนแบบสังคมเมืองตราดและกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตามแม้ว่ากระแสค่านิยมการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนเรื่อยมาตามลักษณะของความเป็นสังคมเมือง แต่วิถีของการทำมาหากินแบบดั้งเดิมก็ยังคงดำรงอยู่ตามสภาพแวดล้อมท้องถิ่นคือ การประกอบอาชีพทำนาข้าวเป็นส่วนใหญ่ เพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเหลือจึงนำออกไปขาย

เมื่อวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านตรอกแซงมีการเปลี่ยนแปลงตลอดระยะเวลาการดำรงอยู่ของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมาก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนในชุมชนตามไปด้วย ทั้งทางด้านการเลี้ยงดู บทบาทหน้าที่ และการให้คุณค่ากับหมาในสังคมไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาหมาในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีการเคลื่อนผ่านของสังคมตลอดเวลาการดำรงอยู่ของชุมชน

1.2. วัตถุประสงค์

1.2.1. เพื่อศึกษาพัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทย

1.2.2. เพื่อศึกษาบทบาทของหมาในวิถีชีวิตคนไทย

1.2.3. เพื่อศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในวิถีชีวิตคนไทย

Copyright by Mahidol University

1.3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1. ทำให้ทราบและเข้าใจถึงการเลี้ยงและบทบาทหมาในวิถีชีวิตคนไทย

1.3.2. ทำให้ทราบถึงพัฒนาการการเลี้ยงหมา และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในสังคมไทย

1.3.3. ความรู้จากการศึกษาหมาในวิถีชีวิตคนไทย สามารถที่จะนำไปสู่การศึกษาวิจัยทางด้านสัตว์เลี้ยงต่างๆ ในสังคมไทยต่อไป

1.4. ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาหมาในวิถีชีวิตคนไทยจะศึกษาในภาคสนามเฉพาะชุมชนบ้านตรอกแซง ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในด้านพัฒนาการการเลี้ยง บทบาท และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาที่มีผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านตรอกแซงในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การประกอบอาชีพ เศรษฐกิจ สังคม ศาสนาและความเชื่อ เป็นต้น

1.5. สมมติฐานในการศึกษา

เมื่อวิถีชีวิตคนไทยมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวจากอดีตสู่ปัจจุบัน ตามค่านิยมความทันสมัยของสังคมตะวันตก จึงทำให้หมาที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนต่างๆ ของสังคมไทย ย่อมถูกเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ และการเลี้ยงดูตามแบบอย่างที่คนภายในชุมชนกำหนดไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้น

1.6. ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาในครั้งนี้ พื้นที่ศึกษาอยู่ที่ชุมชนบ้านตรอกแซง ตำบลบ้านพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด โดยแบ่งหัวข้อการศึกษาออกดังนี้

1.6.1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านตรอกแซง ทั้งด้านประวัติความเป็นมา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ศาสนา ความเชื่อ และวัฒนธรรมภายในชุมชนบ้านตรอกแซง

1.6.2. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับหมา ทั้งในด้าน ประวัติความเป็นมาของหมาภายในชุมชน บทบาทหน้าที่ การเลี้ยงดูหมา และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหมาภายในชุมชน

Copyright by Mahidol University

1.7. ข้อจำกัดของการศึกษา

หมาเป็นสัตว์ที่เลี้ยงกันอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ผู้ศึกษาจึงไม่สามารถทำการศึกษาได้ทั้งหมด เนื่องจากความจำกัดทางด้านเวลา งบประมาณ ความยุ่งยากในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้นจึงทำการศึกษาเฉพาะชุมชนบ้านตรอกแซง ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด โดยจะใช้พื้นที่บ้านตรอกแซงเป็นศูนย์กลางการศึกษา และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านตรอกแซงและภายนอกชุมชน เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ที่ปรากฏขึ้นภายในชุมชน

1.8. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษา

วิถีชีวิต : หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนหนึ่งๆ ที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เช่น การประกอบอาชีพ การพักผ่อนหย่อนใจ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น

การเลี้ยงหมา : หมายถึง การนำหมามาเลี้ยงไว้ภายในบ้าน โดยการปฏิบัติดูแลเอาใจใส่หมาด้วยการให้อาหาร ที่อยู่อาศัย และดูแลสุขภาพหมาของตนเองอยู่เป็นประจำ เพื่อให้หมาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตนเองต้องการ

หมา : หมายถึง สัตว์สี่เท้าจำพวกหนึ่งที่มีพฤติกรรมการเห่าและกัดเป็นลักษณะเด่น ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์ โดยนิยมเลี้ยงไว้เพื่อเฝ้าบ้านเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังใช้มีประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น เพื่อการค้า เพื่อความสวยงาม และเป็นเพื่อนแก้เหงา เป็นต้น

1.9. กรอบความคิดในการศึกษา

การศึกษาหมาในวิถีชีวิตคนไทย : กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการการเลี้ยงหมาจากอดีตสู่ปัจจุบันว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร บทบาทหมาต่อคนในชุมชนเป็นอย่างไร และปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมา ซึ่งการเลี้ยงหมาของมนุษย์ก็เพื่อต้องการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนั้นการเลี้ยงหมาย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลและชุมชนในท้องถิ่นที่เลี้ยงหมาด้วย ในการศึกษาจึงมีกรอบความคิดในการวิจัยดังนี้

Copyright by Mahidol University

1.9.1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน จะทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตคนไทยและวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านตรอกแซง เพื่อเป็นข้อมูลเชื่อมโยงในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมา

1.9.2. การศึกษาข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมา เป็นการศึกษาข้อมูลวิถีชีวิตคนในสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับหมาในด้านการเลี้ยงดู ได้แก่ การให้อาหาร, ที่อยู่อาศัย และการดูแลสุขภาพหมา และทำการศึกษาข้อมูลทางด้านความเชื่อ เศรษฐกิจและสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับหมา

1.9.3. การศึกษาข้อมูลหมาในวิถีชีวิตคนไทยจะทำการศึกษาข้อมูลด้านเอกสารและภาคสนามแล้วนำมาวิเคราะห์โดยใช้ 3 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีวัตถุนิยมวัฒนธรรม, ทฤษฎีนิเวศน์วัฒนธรรม และทฤษฎีการแพร่กระจาย เป็นแนวทางวิเคราะห์การศึกษาหมาในวิถีชีวิตคนไทย กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง ทั้งในด้านพัฒนาการการเลี้ยงหมา, บทบาทหมา และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมา

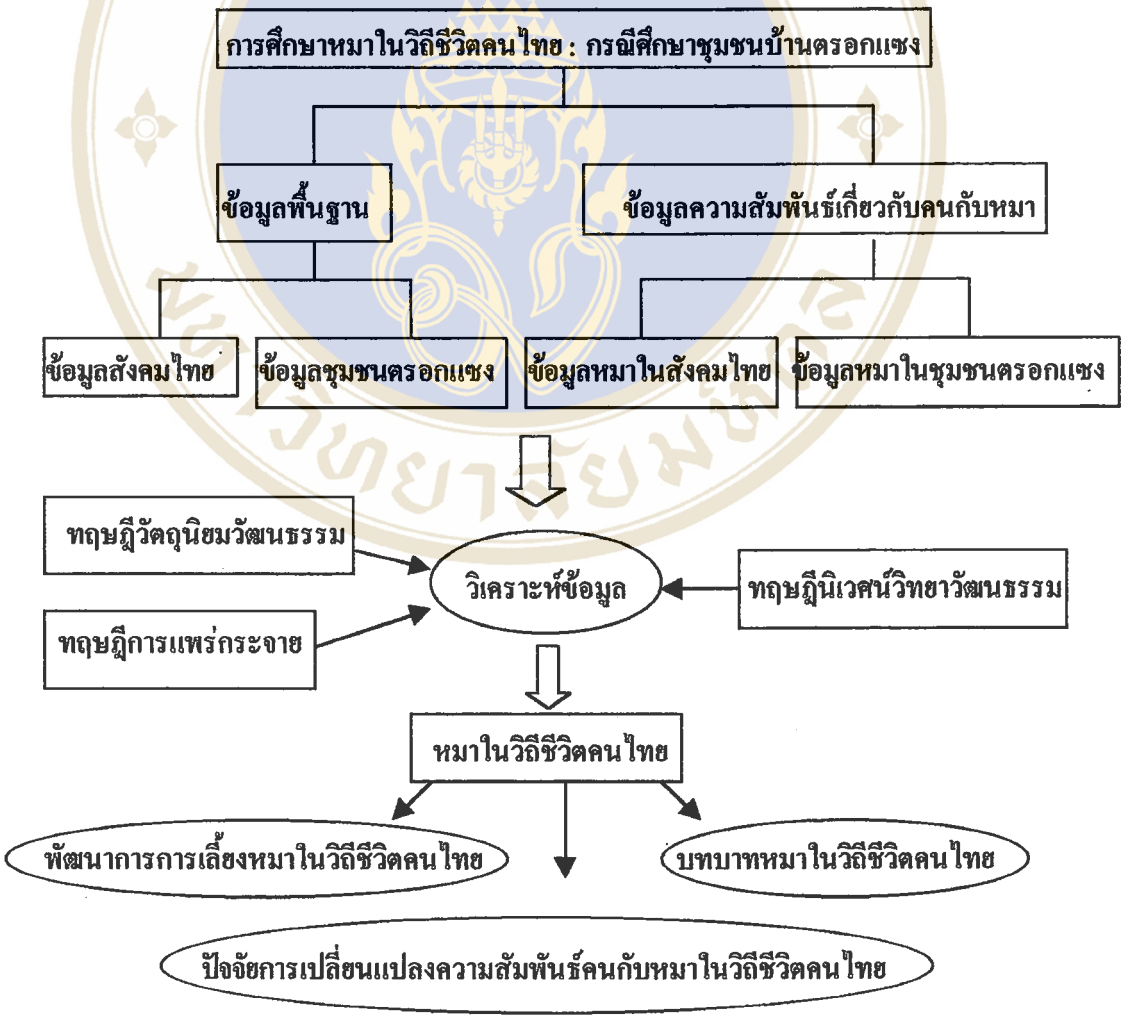

แผนภูมิที่ 1. แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา

Copyright by Mahidol University

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องมือประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถแบ่งได้ดังนี้

2.1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดการจำแนกหมวดหมู่หมา แนวคิดวิวัฒนาการหมาในสังคมโลก และแนวคิดบทบาทหมาในสังคมโลก

2.2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทฤษฎีนิเวศน์วิทยาวัฒนธรรม และทฤษฎีวัตถุนิยมวัฒนธรรม

2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระบวนการประกอบอาชีพค้าหมา ชุมชนท่าแร่ ตำบลท่าแร่ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร และการอนุรักษ์และปรับปรุงหมาพันธุ์ไทย

2.1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

2.1.1. แนวคิดการจำแนกหมวดหมู่หมา

2.1.1.1. การจำแนกหมวดหมู่สิ่งมีชีวิต (Classification)

จากความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในโลกที่มีไม่น้อยกว่า 1.7 ล้านชนิด จึงมีความจำเป็นในทางชีววิทยาที่ต้องจัดแบ่งสิ่งมีชีวิตออกเป็นหมวดหมู่ โดยวิธีการจำแนกสิ่งมีชีวิตตามความสัมพันธ์ทางวิวัฒนาการ ซึ่งสามารถจัดจำแนกหมวดหมู่ของหมาได้ดังนี้

อาณาจักร (Kingdom) : เมตาซัว (Metazoa)

ไฟลัม (Phylum) : คอร์ดาตา (Chordata)

ซับไฟลัม (Sub Phylum): เวอร์เตบราตา (Vertebrata)หรือสัตว์มีกระดูกสันหลัง

Copyright by Mahidol University

ซูเปอร์คลาส (Super Class): เตตราโปดา (Tetrapoda)
คลาส (Class) : แมมมาเลีย (Mammalia) หรือสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม
ซับคลาส (Sub Class) : เทเรีย (Theria) หรือ พวกออกลูกเป็นตัว
อินฟราคลาส (Infra Class) : ยูเทเรีย (Eutheria) หรือพวกมีรกติดแม่กับลูก
ออร์เดอร์ (Order) : คาร์นิวอรา (Carnivora)หรือสัตว์กินเนื้อเป็นอาหาร
วงศ์ (Family) : Canidae
จีนัส (Genus) : *Canis*
สปีชีส์ (Species) : *Familiaris*

หมาอยู่ในวงศ์ (Family) Canidae ซึ่งครอบคลุมถึงสายพันธุ์หมาโดยทั่วไป กล่าวคือ หมาแท้ เป็นหมาที่เลี้ยงอยู่ทั่วไปตามบ้านเรือน มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Canis familiaris* สำหรับสายพันธุ์หมาที่ใกล้เคียงหมาบ้าน ได้แก่ หมา Coyote คือ *Canis latrans* หมาป่า (Wolf) คือ *Canis lupus* หมา Dingo คือ *Canis dingo* และหมาใน (Jackel) คือ *Canis aureus* หมาทั้ง 5 ชนิดนี้ มีกระดูกโครงสร้างตลอดจนลักษณะต่างๆ เหมือนกันและสามารถผสมพันธุ์ และมีลูกหลานได้ เชื่อกันว่าหมาที่เลี้ยงอยู่ในปัจจุบันหลายพันธุ์มีบรรพบุรุษมาจากหมาใกล้เคียงเหล่านี้ (ประสพบุรณมานัส, 2527: 23)

2.1.1.2. การจัดหมวดหมู่หมา

ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีผู้รวบรวมจัดตั้งสมาคมผู้เลี้ยงหมา (The American Kennel Club, AKC) ขึ้นในปี ค.ศ. 1878 หมาพันธุ์แท้ที่ได้ขึ้นทะเบียนในครั้งแรก คือหมาพันธุ์อิงลิชเซทเตอร์ (English Setter) ชื่อออโดนิช (Adonis) ในปัจจุบันสมาคมฯ แห่งนี้ได้รับรองหมาพันธุ์แท้ โดยการจดทะเบียนเป็นหมาพันธุ์ต่างๆ ทั่วโลก (สากลสรรพกิจ แผนกยาสัตว์, 2517: 3) แล้วนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ตามประเภทของหมาหรือลักษณะการใช้งาน ซึ่งเป็นหมาพันธุ์แท้ที่มีลักษณะมาตรฐานพันธุ์คงที่และสามารถถ่ายทอดลักษณะที่แน่นอนไปสู่ลูกหลาน โดย AKC ได้แบ่งหมาออกเป็น 7 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1. หมาที่ใช้ในเกมกีฬา (SPORTING DOGS) หมากลุ่มนี้มีจำนวน 24 พันธุ์ ได้แก่ BRITANYS, POINTERS GERMAN SHORTHAIRED, POINTERS, POINTERS GERMAN WIREHAIRED, RETRIEVERS GOLDEN, RETRIEVERS CHESAPEAKE BAY, RETRIEVERS FLAT COATED, RETRIEVERS CURLY COATED, RETRIEVERS

Copyright by Mahidol University

LABARDOR, SETTERS ENGLISH, SETTERS GOLDEN, SPANIELS AMERICAN WATER, SETTERS IRISH, SPANIELS AMERICAN COCKER, SPANIELS CLUMBLER, SPANIELS ENGLISH COCKER, SPANIELS FIELD, SPANIELS ENGLISH SPRINGER, SPANIELS SUSSEX, SPANIELS WELSH SPRINGER, SPANIELS IRISH WATER, VIZSLAS, WEIMARANERS และWIREHAIRED POINTING GRIFFONS.

กลุ่มที่ 2. หมาล่าเนื้อ (HOUNDS) หมากลุ่มนี้มีจำนวน 26 พันธุ์ ได้แก่ AFGHAN HOUNDS, BASENJIS, BASSET HOUNDS, BEAGLES, BLOOD HOUNS, BLACK AND TAN COONHOUNS, BORZOIS, DACHSHUNDS LONGHAIRED, DACHSHUNDS SMOOTH, DACHSHUNDS WIREDHAIRED, FOXHOUNDS AMERICAN, FOXHOUNDS ENGLISH, GREYHOUNDS, HARRIES, IBIZAN HOUNDS, IRISH WOLFHOUNDS, NORWEGIAN ELKHOUNDS, OTTER HOUNDS, PETITS BASSETS GRIFFONS, VENDEENS, PHARAOH HOUNDS, RHODESIAN RIDGEBACKS, SALUKIS, SCOTTISH DEERHOUNDS, WHIPPETS และ THAI RIDGEBACK DOG.

กลุ่มที่ 3. หมาใช้งาน (WORKING DOGS) หมากลุ่มนี้มีจำนวน 19 พันธุ์ ได้แก่ AKITAS, ALASKAN MALAMUTES, BOXERS, BERNESE MOUNTAIN DOGS, BULL MASTIFFS, DOBERMAN PINSCHERS, GIANT SCHNAUZERS, GREAT DANES, GREAT PYRENEES, KOMONDOROK, KUVASOK, MASTIFFS, NEWFOUNDLANDS, PORTUGUESE WATER DOG, ROTTWEILERS, ST.BERNARDS, SAMOYEDS, SIBERIAN HUSKIES และ STANDARD SCHNAUZERS

กลุ่มที่ 4. หมาเทอร์เรีย (TERRIERS) หมากลุ่มนี้มีจำนวน 24 พันธุ์ ได้แก่ AIREDALE TERRIERS, AMERICAN STAFFORDSHIRE TERRIERS, AUSTRALIAN TERRIERS, BEDLINGTON TERRIERS, BORDER TERRIERS, BULL TERRIERS, CAIRN TERRIERS, DANDIE DINMONT TERRIERS, FOX TERRIERS, FOX TERRIERS WIRE, IRISH TERRIERS, KERRY BLUE TERRIERS, LAKELAND TERRIERS, MANCHESTER TERRIERS STANDARD, MINIATURE SCHNAUZERS, NORFOLK TERRIERS, NORWICH TERRIERS, SCOTTISH TERRIERS, SEALYHAM TERRIERS, SOFT COATED WHEATEN

Copyright by Mahidol University

TERRIERS, SKYE TERRIERS, STAFFORDSHIRE BULL TERRIERS, WELSH TERRIERS และ WEST HIGHLAND WHITE TERRIERS.

กลุ่มที่ 5. หมาตุ๊กตา (TOYS) หมากลุ่มนี้มีจำนวน 20 พันธุ์ ได้แก่ AFFENPINSCHERS, BRUSSELS GRIFFONS, CHIHUAHUAS LONG COAT, CHIHUAHUAS SMOOTH, CHINESE CRESTEDS, ENGLISH TOY SPANIELS, ITALIAN GREYHOUNDS, JAPANESE CHIN, MALTESE CHIN, MANCHESTER TERRIERS TOY, MINIA TURE PINSCHERS, PAPILLONS, PEKINGESE, POMERANIANS, POODLES TOY, PUGS, SHIH TZU, SILKY TERRIERS, YORKSHIRE TERRIER และ FOX TERRIER TOY.

กลุ่มที่ 6. หมาที่ไม่ใช้ในเกมกีฬา (NON-SPORTING DOGS) หมากลุ่มนี้มีจำนวน 15 พันธุ์ ได้แก่ BICHONS FRISES, BOSTON TERRIER, BULLDOGS, CHOW CHOWS, DALMATIANS, FINNISH SPITZ, FRENCH BULLDOGS, KEESHONDEN, LHASA APSOS,POODLES MINIA TURE, POODLES STANDARD, SCHIPPERKERS, TIBETAN SPANIELS, TIBETAN TERRIER และ CHINESE SHARPEI.

กลุ่มที่ 7. หมาที่ใช้เลี้ยงสัตว์ (HERDING DOGS) หมากลุ่มนี้มีจำนวน 15 พันธุ์ ได้แก่ BEARED COLLIES, AUSTRALIAN CATTLE DOGS, BELGIAN MALINOIS, BELGIAN SHEEPDOGS, BELGIAN TERVUREN, BOUVIERS DES FLANDERS, BRIARDS, COOLIES ROUGH, COOLIES SMOOTH, GERMAN SHEPHERD DOGS, PULIK, OLD ENGLISH SHEEPDOGS, SHETLAND SHEEPDOGS, WELSH CORGIS CARDIGAN และ WELSH CORGIS PEMBROKE

(http://www.dogfriend.com/ Breed Standard/breed standard.html)

นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งสมาคมผู้เลี้ยงหมาที่สำคัญ เช่น สมาคมผู้เลี้ยงหมาของอังกฤษ (The Kennel Club of Great Britaine) ซึ่งสมาคมแห่งนี้ได้ให้การรับรองหมาพันธุ์แท้รวมทั้งสิ้นประมาณ 100 ชนิดพันธุ์ และได้จัดแบ่งหมาตามขนาดรูปร่างและคุณประโยชน์ 5 ประเภท ดังนี้ คือ หมาใช้ในเกมกีฬา (Sporting Breeds), หมาเก็บนก (Gun Dogs), หมาเทอร์เรียร์ (Terriers), หมาไม่ใช้ในเกมกีฬา (Non Spoting Breeds) และหมาตุ๊กตา (Toys) และการจัดตั้งสมาคมผู้เลี้ยงหมามีเกือบทุกประเทศของโลก เช่น เยอรมัน , ฝรั่งเศส, สวีเดน และสเปน เป็นต้น (สุนัขของโลก, 2534: 22-26)

Copyright by Mahidol University

2.1.2. แนวคิดวิวัฒนาการของหมาในสังคมโลก

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดของมนุษยชาติ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้มนุษย์เข้าสู่ยุคการมีวัฒนธรรมจนถึงขั้นสร้างอารยธรรม การเปลี่ยนแปลงนี้ เรียกว่า *"การปฏิวัติยุคนีโอลิธิก"* (Neolithic Revolution) ซึ่งจัดอยู่ในขั้นวัฒนธรรมยุคหิน ในสมัยยุคหินใหม่เป็นยุคที่มนุษย์เริ่มพัฒนาตัวเองมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้น 2 ประการ คือ

1) การนำพืชมาปลูก
2) การนำสัตว์มาเลี้ยง

วิวัฒนาการของมนุษย์ก่อนยุคการบุกเบิกแผ่นดินนั้น การดำรงชีพเป็นเรื่องของการล่าสัตว์ จับปลา และหาของป่า ชีวิตมนุษย์ค่อยๆ เข้าสู่การดำรงชีพแบบก้าวหน้า ทำให้ต้องใช้ความสามารถในการเรียนรู้ภาวะแวดล้อมของพืช และสัตว์ตามธรรมชาติมากขึ้น โดยรู้จักการเก็บรักษาสะสมพืช เพื่อนำมาเป็นอาหารในระยะเวลานานขึ้น เช่น การเก็บรักษาโดยวิธีการหุงต้มแบบง่ายๆ เช่น เผา ปิ้ง ย่าง หมัก แช่น้ำ โม่ ตำ ฯลฯ ส่วนการเลี้ยงหมาในสมัยก่อนเป็นการเลี้ยงเพื่อช่วยในการจับสัตว์หรืออาจเป็นการบังเอิญที่หมาคอยเดินตาม เพื่อกินเศษอาหารที่มนุษย์โยนทิ้งไว้ และคอยติดตามอยู่ตลอดเวลาทำให้หมาคุ้นเคยกับมนุษย์ (สวาท เสนาณรงค์, 2520: 99-100) ดังนั้นหมาจึงเป็นสัตว์ที่ใกล้ชิดและเป็นสัตว์เลี้ยงของมนุษย์มายาวนาน ส่วนความเชื่อที่ว่าหมาเป็นสัตว์ชนิดแรกที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์มาจากหลายความเชื่อด้วยกัน

จากข้อมูลการค้นพบทางโบราณคดีสามารถย้อนถึง 25-30 ล้านปีที่ผ่านมา เป็นหลักฐานยืนยันว่าหมามีกำเนิดอยู่บนโลกแห่งนี้แล้ว กล่าวคือในยุคของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (Age of Mammals) นอกจากสัตว์ประเภทลิงแล้วยังมีสัตว์ประเภทที่มีเขี้ยว คือ ไซโนเดสมุส (Cynodesmos) สันนิษฐานว่ามีวิวัฒนาการมาจนเป็นต้นตระกูลหมาป่าที่เรียกว่า ทอมาร์ตุส (Tomaretus) ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของหมาป่า (Wolf), แจคคอล (Jackal), หมาจิ้งจอก (Fox), คอยโยต (Coyote) และสัตว์ที่มีเขี้ยวทั้งหมดในปัจจุบัน และหมาตัวแรกที่มนุษย์นำมาเลี้ยง คือ หมาป่า (Wolf) สามารถเปรียบเทียบได้จากโครงกระดูก ที่ค้นพบในส่วนต่างๆ ของโลก ในยุคประมาณ 12,000 ปีที่ผ่านมา โดยมีการค้นพบที่ภูเขา บีเวอร์เฮดของเมืองไอดาโฮ (Beaverhead Mountain of Idaho) และในพื้นที่ต่างๆ ของทวีปยุโรป ทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกายุคก่อนโคลัมบัส มีหลักฐานว่าสิ่งที่ค้นพบจากทุกแหล่งอยู่ในยุคเดียวกัน จึงเชื่อได้ว่ามิตรภาพระหว่างมนุษย์กับหมามีความเก่าแก่และยืนนานมากที่สุดในประวัติศาสตร์โลก (แกะรอยตำนานสุนัข 1, 2535: 25-26)

Copyright by Mahidol University

จากข้อมูลเป็นไปได้ว่ามีสัตว์รูปร่างคล้ายหมาอาศัยอยู่ในทวีปอเมริกา เมื่อประมาณ 600,000 ปีมาแล้ว จากการขุดพบทางโบราณคดี แสดงให้เห็นว่าหมาบ้านสืบเชื้อสายมาจากหมาป่า และเป็นสัตว์ชนิดแรกที่มนุษย์นำมาเลี้ยง ช่วงเวลาที่มีการนำหมามาเลี้ยงนั้นสามารถสืบย้อนกลับไปประมาณ 12,000 ปีก่อน จากการค้นพบซากเก่าแก่ที่สุดในยุคพาเลโอลิธิคจากถ้ำแห่งหนึ่งทางตะวันออกเฉียงเหนือสุดของประเทศอิรัก และหลักฐานของยุโรปที่เก่าแก่ที่สุด พบที่ยอร์กเชอร์ ประเทศอังกฤษ ซึ่งมีอายุกว่า 9,000 ปีมาแล้ว และการขุดค้นที่หุบเขาจอร์แดน (Jordan valley) ก็ได้ข้อพิสูจน์ว่าหมาบ้านถือกำเนิดมาจากหมาป่า นอกจากนี้นักวิทยาศาสตร์ยังได้พบโครงกระดูกมนุษย์ ซึ่งมีอายุประมาณ 12,000 ปี ซึ่งกระดูกมือนั้นวางอยู่กับโครงกระดูกของหมาป่าหรือสัตว์ที่มีรูปร่างคล้ายหมาป่า บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับหมาที่มีมายาวนานกว่าพวกแกะ แพะ หมู และวัว โดยมนุษย์ดึกดำบรรพ์ได้นำสัตว์ป่าบางตัวออกมาเลี้ยง เพื่อฝึกใช้งานในบ้านหรือถ้ำ และใช้ในการล่าสัตว์ ต่อมามนุษย์ก็ได้นำหมามาผสมพันธุ์ และคัดเลือกพันธุ์หมา เพื่อให้เหมาะสมในการใช้ประโยชน์ (สันต์ นาคะสุวรรณ, 2533: 8-9)

จากข้อมูลการทดลองผสมแบบ Back –crossing ซึ่งศาสตรจารย์วูล์ฟ แฮร์เรอร์ ได้ดำเนินการที่สถาบันศึกษาสัตว์เลี้ยงแห่งมหาวิทยาลัยคีล (Institute for the Study of Domestic Animals, University of Kiel) โดยการนำหมาพันธุ์พูเดิลมาผสมกับหมาป่าและหมาจิ้งจอก ผลการทดลองบ่งบอกว่า หมาจิ้งจอกไม่ได้จัดอยู่ในพวกบรรพบุรุษของหมา การค้นพบนี้ขัดแย้งกับทฤษฎีการกำเนิดหมาอื่นๆ เนื่องจากผลการศึกษาทำให้ลูกหมาพูเดิลและหมาจิ้งจอก ซึ่งมีลักษณะที่ผสมกันออกมา (Mixed offspring) เรียกว่า พุซซาส์ (Puschas) ลูกหมาพวกนี้จะมีพัฒนาการแตกต่างจากบรรพบุรุษหมาที่อยู่ในป่า และลูกหมาจะกลายเป็นโรคประสาท (Neurotic) มีสภาพจิตที่ไม่สมดุล แต่อย่างไรก็ตามการผสมระหว่างหมาพันธุ์พูเดิลและหมาป่าได้ผลแตกต่างออกไป แม้ว่าลักษณะทางพันธุกรรม ลักษณะภายนอกและพฤติกรรมจะไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แต่หมาลูกผสมพูโว (Puwos) ก็แสดงว่าการผสมข้ามพันธุ์ระหว่างหมาบ้านกับหมาป่านั้นอาจจะเกิดขึ้นได้ในป่า (สันต์ นาคะสุวรรณ, 2533: 9)

แม้ว่านักผสมพันธุ์จะพยายามเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหมา แต่หมาก็ยังคงมีลักษณะนิสัยของหมาป่า สัญชาตญาณในการล่าสัตว์และอารมณ์ดั้งเดิมนั้นยังคงดำรงอยู่ และด้วยความสามารถในการยอมรับมนุษย์และการปรับตัวเข้ากับสภาพที่จะต้องอยู่ร่วมกับมนุษย์ หมาจึงกลายเป็นสัตว์เลี้ยงที่มนุษย์รักที่สุด และเป็นการยากที่จะแสดงว่าหมาพันธุ์ชิฮัวฮัว ซึ่งสูงเพียง 6 นิ้ว และหมาพันธุ์เกรทเดน ซึ่งสูงถึง 32 นิ้ว นั้นมีบรรพบุรุษเดียวกัน คือ หมาป่าได้อย่างไร และเป็นบรรพบุรุษของหมาพันธุ์อื่นๆ สืบทอดมา (สันต์ นาคะสุวรรณ, 2533: 9-10)

Copyright by Mahidol University

จากการค้นคว้าของนักมานุษยวิทยา พบว่ามนุษย์หากินโดยการล่าสัตว์มาตั้งแต่เมื่อ 2 ล้านปีกว่ามาแล้ว การล่าสัตว์นอกจากจะทำให้ได้อาหารเลี้ยงชีวิตแล้ว ยังเป็นบ่อเกิดแห่งภาษา การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกัน และทำให้สมองมีประสิทธิภาพในการพัฒนาความเจริญ ส่วนการเลี้ยงสัตว์ของมนุษย์เริ่มขึ้นเมื่อมีการตั้งหลักแหล่งทำการเพาะปลูกขึ้นมา และเข้าใจว่าหมาเป็นสัตว์เลี้ยงประเภทแรกของมนุษย์ เพราะหมากับมนุษย์ได้อาศัยร่วมมือกันล่าสัตว์มาแต่โบราณ (ประมวล ดิคคินสัน, 2521: 160–161)

มนุษย์เริ่มทำการเลี้ยงสัตว์เมื่อประมาณไม่เกิน 20,000 ปี โดยการนำลูกหมาป่ามาเลี้ยงเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน เพื่อเป็นเพื่อนเล่น เชื่อว่าแหล่งที่เริ่มเลี้ยงหมาอยู่ในแถบ Eurasia และเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ ต่อมาเมื่อประมาณ 10,000 ปี มนุษย์เริ่มเลี้ยงสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอื่นๆ เช่น โค แพะ แกะ และสุกร เพื่อเป็นแหล่งของอาหารและเครื่องนุ่งห่ม (พงษ์ชาญ ณ ลำปาง, 2527: 32)

มนุษย์ทุกเผ่าชนดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการล่าสัตว์และจับปลา รวมทั้งเก็บผัก ผลไม้ ราก ไม้ หัวเผือก หัวมันกินเป็นอาหาร การกระทำเช่นนี้อาจเป็นครั้งแรกของการแบ่งแยกแรงงานระหว่างเพศ กล่าวคือ เพศชายเป็นผู้ล่าสัตว์ และเพศหญิงเป็นผู้เก็บพืชผักผลไม้ต่างๆ กลุ่มประชาชาติที่ล่าสัตว์มักไม่มีสัตว์เลี้ยงนอกจากเลี้ยงหมา บางกลุ่มถึงกับเรียนรู้วิธีใช้หมาช่วยเหลือในการล่าสัตว์ ตัวอย่าง เช่น พวก ONAS แห่ง TIEREA DEL FUEGO ใช้หมาในการดมกลิ่น GUANACO (อูฐขนาดเท่ากวางเรนเดียร์) โดยหมาจะคาบสัตว์เอามาที่อ่าวเล็กๆ ส่วนพวกออสเตรเลียนดั้งเดิมรักหมา ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงของพวกเขา เพราะช่วยขจัดความสกปรกในที่พักอาศัยให้สะอาด อาจเป็นเพราะหน้าที่ 2 ประการที่ทำให้หมากับมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นครั้งแรก และเชื่อว่ามนุษย์ได้นำหมามาเลี้ยงประมาณ 15,000 ปีมาแล้ว ตั้งแต่ในสมัย MESOLITHIC จากหลักฐานที่ว่าประชาชาติกลุ่มหนึ่งที่เป็นเจ้าของถ้ำ MOUNT CARMEL CAVER ใน WADI-EN NATUF ปาเลสไตน์ คือพวก NATUFIANS มีอายุนับถอยหลังไปประมาณ 7,000 B.C. และปรากฏว่าเขาได้ครอบครองถ้ำนี้จนถึงปี 5,000 B.C. โดยปรากฏเครื่องอุปกรณ์ในการกสิกรรมแรกเริ่มคือ เคียว ซึ่งเป็นใบเคียวที่ทำด้วยหินแข็งหรือกระดูกและตะไบให้เป็นหยักๆ เรียงเป็นแถวมีด้ามหรือมือถือทำด้วยเขาสัตว์ พวก NATUFIANS ไม่มีสัตว์เลี้ยงชนิดอื่นนอกจากหมา และไม่มีเครื่องดินเผาแต่ก็สร้างภาชนะที่ทำด้วยหิน เช่น การใช้ครกใช้สากที่ทำด้วยหิน (ไท้ นนท์จันทร์, 2534: 98–99)

เมื่อมนุษย์ได้เลิกวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนและตั้งหลักแหล่งที่มั่นคงรวมกันเป็นชุมชน บางกลุ่มเชื่อว่าหมาที่ดุร้ายจะเดินเพ่นพ่านอยู่ใกล้ๆ กับที่ตั้งหลักแหล่งของมนุษย์เพื่อหาอาหาร เริ่มแรกหมาจะดุร้ายและเมื่อคุ้นเคยกับมนุษย์มากขึ้นก็ลดความดุร้ายลง บางแนวคิดเชื่อว่ามนุษย์มีเจตนาที่

Copyright by Mahidol University

ต้องการฝึกหมาให้เชื่องเพื่อใช้ป้องกันหรือช่วยในการล่าสัตว์ กล่าวคือมนุษย์สามารถฝึกหมาให้เชื่องได้อย่างง่าย เพราะพวกเขาชอบหมาและอยากมีเพื่อนที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งการเลี้ยงหมาป่าบ้านถูกค้นพบหลังจากที่หมากลายเป็นสัตว์เลี้ยงของมนุษย์แล้ว (http://www.siamanimal. com/know/0003. html)

ความเชื่อที่ว่ามนุษย์กับหมาป่ามีความสัมพันธ์กันอย่างรวดเร็ว เพราะว่ามีลักษณะทางสังคมคล้ายกับมนุษย์และมีลักษณะสัญชาตญาณทางจิตใจคล้ายกัน หมาป่าจะอาศัยอยู่เป็นคู่และทั้งหมดจะรวมกลุ่มกัน โดยมีหมาผู้นำหนึ่งตัวในการล่าสัตว์ หมาป่าจะมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ยกตัวอย่าง พฤติกรรมในการล่าเหยื่อ โดยหมาตัวหนึ่งจะทำหน้าที่แกะรอยเหยื่อที่ต้องการล่า ส่วนอีกตัวหนึ่งคอยปิดกั้นเส้นทางหนีของเหยื่อ ขณะที่หมาตัวที่กล้าหาญที่สุดจะตรงเข้าขย้ำเหยื่อที่คอหอย หากว่าเหยื่อเดินเป็นกลุ่มก็จะมีหมาอีกตัวหนึ่งที่ทำหน้าที่ไล่ต้อนเหยื่อให้แตกฝูงออกมา และพฤติกรรมการกินเหยื่อนั้น หัวหน้ากลุ่มจะกินก่อนจนอิ่มแล้วหมาทั้งหมดจึงจะลงมือกินได้ (แกะรอยตำนานสุนัข 1, 2535: 26) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับหมา มีเหตุผลที่เชื่อว่า ในยุคแรกมนุษย์สามารถล่าสัตว์เป็นอาหารได้เองโดยอาศัยสติปัญญาและอาวุธ โดยมีการอยู่อาศัยรวมกันเป็นสังคมระดับครอบครัว เมื่อมนุษย์กินอาหารอิ่มก็มักทิ้งขว้างเศษอาหารที่เหลือไว้ และหมาจะเข้ามากินเศษอาหารเหล่านั้น จนทำให้เชื่อว่าบริเวณที่อยู่อาศัยของมนุษย์เป็นแหล่งอาหารของหมา และหมามักเดินวนเวียนอยู่ใกล้ๆ บริเวณที่อาศัยอยู่ของมนุษย์ หมาป่าเริ่มเรียนรู้ถึงความเหนือกว่าในการล่าสัตว์ เช่น การทำเครื่องมือ ลูกดอก และการทำกับดักสัตว์ (Snave) เป็นต้น หมาจะรับรู้ความเหนือกว่าในการล่าสัตว์ และเริ่มยอมรับให้มนุษย์เป็นผู้นำกลุ่ม และมนุษย์ได้เรียนรู้พฤติกรรมหมาในการตามกลิ่นตามรอย ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ อาจสันนิษฐานว่าการแบ่งแยกงานในการล่าสัตว์คือ จุดเริ่มต้นแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับหมา เห็นได้จากการที่มนุษย์นำสัตว์อื่นๆ มาเลี้ยง เช่น ม้า ช้าง และกวาง ฯลฯ มนุษย์จะต้องจับมาขัง และใช้กำลังบังคับ แต่สำหรับหมาไม่ต้องใช้กำลังบังคับ แต่เป็นความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนของทั้งสองฝ่าย (สันต์ นาคะสุวรรณ, 2533)

มนุษย์ในยุคสมัยร่อนเร่เดินทางแสวงหาอาหารก็ได้นำหมาติดตามเป็นเพื่อนร่วมเดินทางและบางครั้งก็พาลูกหมากลับมาบ้านด้วย ในช่วงแรกของการเดินทางอาจใช้หมาเพื่อการบริโภค แต่ในภายหลังลูกหมาบางตัวที่เติบโตขึ้นมาได้รับการฝึกให้เชื่อฟังคำสั่งและถูกพาไปช่วยในการออกล่าสัตว์และติดตามไปด้วย (สันต์ นาคะสุวรรณ, 2533)

เมื่อประมาณ 4,500 ปีก่อนคริสตกาล มีภาพหมาภาพแรกปรากฏขึ้น อยู่ในท่าทางการช่วยล่าสัตว์ แต่ลายเส้นของภาพไม่สามารถบ่งบอกได้ว่าเป็นหมาพันธุ์ใด แต่เข้าใจว่าเป็นภาพหมากำลังล่าสัตว์ ซึ่ง

Copyright by Mahidol University

ปรากฏเป็นภาพศิลปะในยุคโบราณที่ติดไว้กับด้ามมีดในยุคสมัย 4,000-5,000 ปีมาแล้ว สลักเป็นรูปหมาพร้อมทั้งปลอกคอ ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์ว่าหมาถูกใช้ในการล่าสัตว์ (แกะรอยตำนานสุนัข1, 2535: 28)

นอกจากนี้ยังพบหลักฐานในการสำรวจ TOMP OF AMTEN ซึ่งเป็นสถานฝังศพกษัตริย์และนักรบ ที่เก่าแก่ในประเทศอียิปต์ โดยผู้สำรวจได้พบรูปหมาปรากฏอยู่ที่ผนังของห้องเก็บศพคู่กับรูปมนุษย์ในยุคนั้น (สากลสรรพกิจ แผนกยาสัตว์, 2517: 1) และจากวิวัฒนาการที่กล่าวว่า หมาป่าได้กลายมาเป็นสัตว์ที่มีลักษณะเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้านนานกว่า 5,000 รุ่น (5,000 Generation) ดังนั้นหมาป่าและหมาเลี้ยงจึงมาจากแหล่งเดียวกัน เพียงแต่แตกแยกสายพันธุ์เท่านั้น และมีหมาพันธุ์ใหม่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการผันแปรกรรมพันธุ์ทางธรรมชาติ (Natural Mutation) ตามสภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม หรือการปรับปรุงพันธุ์ของมนุษย์ และจากรูปแบบวิธีการล่าสัตว์ของมนุษย์มีความแตกต่างตามประเภทของเหยื่อ ดังนั้นหมาที่ใช้ในการล่าสัตว์จึงต้องมีความสามารถแตกต่างๆ กันออกไป มนุษย์จึงเริ่มผสมพันธุ์หมาเพื่อให้ได้คุณสมบัติเหมาะสมกับการล่าสัตว์ จึงเป็นจุดกำเนิดของการปรับปรุงสายพันธุ์หมาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ขึ้นอยู่กับความสามารถของพันธุ์และลักษณะการใช้งาน เช่น ใช้ในการล่าสัตว์, เลี้ยงสัตว์, อารักขา, ทำงาน และเป็นเพื่อน เป็นต้น (แกะรอยตำนานสุนัข 1, 2535: 27) ยกตัวอย่าง หมาพันธุ์พอยเตอร์และพันธุ์เซ็ตเตอร์ถูกนำมาใช้ค้นหาเหยื่อ หมาฮาวด์ถูกนำมาใช้ดมกลิ่นและทำหน้าที่ต้อนกวาง หมาเกรย์ฮาวด์ถูกใช้ในการติดตาม หมาพันธุ์มอลลัสซุสใช้ในการจู่โจมควายป่าและหมี สำหรับการนำหมามาใช้เพื่อขุดหาที่อยู่ของหมาป่าและกระต่ายเป็นหน้าที่ของหมาพันธุ์ขนาดเล็กเช่น หมาบีเวอร์ เป็นต้น ส่วนหมาพันธุ์เยอรมันเชพเพรดก็ได้มีพระชาวเยอรมันนำมาเพาะพันธุ์ เพราะความอยากได้หมาที่สามารถป้องกันวัดให้รอดพ้นจากพวกขโมยและโจร นอกจากนี้ยังมีความต้องการหมาขนาดเล็ก เพื่อเลี้ยงไว้ดูเล่นสวยงาม เช่น หมาพันธุ์พัคที่ผู้เพาะพันธุ์มีความต้องการให้หมามีขนาดเล็กลงจนกลายเป็นหมาพันธุ์ชิวาวาในปัจจุบัน (แกะรอยตำนานสุนัข 2, 2535: 37-38)

2.1.3. แนวคิดบทบาทหมาในสังคมโลก

ความใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับหมา จนทำให้หมามีการพัฒนาและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมมนุษย์และได้รับความไว้วางใจให้ปฏิบัติภาระกิจในหลายๆ อย่าง เช่น การเฝ้าบ้าน, เพื่อนเดินทาง, นำทางคนตาบอด, สืบจับผู้ร้าย, สืบหายาเสพติด, ใช้ในราชการสงครามการสื่อสาร ตลอดจนเป็นเพื่อนเล่นเด็ก เป็นต้น (ชูเกียรติ เฉรบำรุง, 2526: 22) โดยบทบาทหมาในสังคมโลก ขึ้นอยู่กับความต้องการของมนุษย์ สามารถแบ่งได้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

2.1.3.1. บทบาทหมาด้านความเชื่อ

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับหมาในสังคมมักจะเกิดขึ้นจากพฤติกรรมหมา ซึ่งเป็นความเชื่อในระดับเผ่าชนหรือระดับท้องถิ่นที่ก็มีความแตกต่างกันและความเชื่อจะต้องสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น จากการศึกษาสามารถแบ่งได้ดังนี้

1) หมาในฐานะสิ่งเหนือธรรมชาติ

ตำนานกรีกเชื่อว่าหมาเกิดขึ้นมาได้เพราะถูกสร้างจากเทพเจ้าวัลแคน ทำให้หมาเป็นสัตว์ที่มีพลังและอำนาจ เทพเจ้าวัลแคนสร้างหมาตัวแรก ชื่อลีแลปส์ วัลแคน หมาตัวนี้สามารถล่าสัตว์ได้ทุกชนิด และเป็นบรรพบุรุษของหมาพันธุ์โมลอสซัส นอกจากนี้ชาวโคลัมเบียยังเชื่อว่า หมามีอิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติมาก จนกระทั่งเมื่อเจ้าของหมาถึงแก่ความตาย หมาจะถูกฆ่าและฝังพร้อมกันกับเจ้าของไปด้วย และชาวบอร์เนียวเหนือเชื่อว่าหมาที่ดุร้ายจะเฝ้าประตูเมืองสวรรค์ เพื่อปกป้องนางฟ้าให้เป็นสาวพรหมจารีย์ตลอดไป (แกะรอยตำนานสุนัข1, 2535: 29)

ในอียิปต์โบราณมีลัทธิบูชาหมา โดยเชื่อว่าก่อนที่แม่น้ำไนล์จะท่วมในแต่ละปีนั้น ดาวดวงหนึ่งจะปรากฏบนท้องฟ้าเป็นเหมือนคำเตือนว่าจะมีน้ำท่วม เนื่องจากชาวอียิปต์ไม่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผลว่าดวงดาวนี้ปรากฏขึ้นได้อย่างไร จึงเชื่อว่าเป็นการสำแดงฤทธิ์ของสิ่งเหนือธรรมชาติ และได้นำดวงดาวนี้ไปเกี่ยวโยงกับหมาที่คอยเห่าเตือนภัยแก่เจ้าของ เมื่อเห็นคนแปลกหน้าเข้ามาใกล้บ้าน ดังนั้นดาวดวงนี้จึงได้ชื่อว่า *"ซิริอัส"* หรือ *"หมาล่าเนื้อ"* ทำให้หมาเป็นสัญลักษณ์ของการระวังภัย และเป็นตัวแทนของดวงดาว ซึ่งจะปรากฏอยู่เหนือประตูในเทวาลัยของโอสิริสกับไอซิสและที่เทวาลัยอื่นๆ และในตำนานการสร้างโลกของชาวออสเตรเลีย ยังเชื่อว่าหมาเป็นผู้ทำร้ายจิงโจ้และฉีกเนื้อออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยให้ตกลงมายังโลก ทำให้ดับจิงโจ้กลายเป็นภูเขา หนังกลายเป็นหิน กระดูกกลายเป็นก้อนหิน และมนุษย์ก็เกิดขึ้นจากก้อนหิน (กระทรวงศึกษาธิการ, ผู้แปล, 2534: 29-33)

2) หมาในฐานะบรรพบุรุษของเผ่าชน

ความเชื่อของอินเดียนแดงในอเมริกาเหนือที่นับถือความกล้าหาญ ความแข็งแรงและอิสระภาพของหมาป่า เชื่อว่าชนเผ่าที่สืบต้นกำเนิดไปได้ถึงหมาป่าจะมีความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตนเองและสมาชิกในเผ่า จึงพยายามสร้างนิมิตโทเท็ม (โทเท็มเป็นภาษา

Copyright by Mahidol University

อินเดียนแดง แปลว่า เหล่ากอของเขา) ของพวกเขาเพื่อบูชาและเคารพเป็นบรรพบุรุษของตนเอง (กระทรวงศึกษาธิการ, ผู้แปล, 2534: 22-23)

3) หมาในฐานะผู้พยากรณ์อนาคต

การตีความของมนุษย์จากพฤติกรรมของสัตว์ เป็นบ่อเกิดของการทำนายอนาคตโดยอาศัยพฤติกรรมของสัตว์ พระในโรมันใช้วิธีนี้พยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคต เช่น เชื่อว่าเสียงหอนของหมาป่าและหมาบ้านเป็นลางร้าย (กระทรวงศึกษาธิการ, ผู้แปล, 2534: 43) และในพุทธทำนายที่เชื่อเรื่องความเสื่อมของพระศาสนาหลังจากกึ่งพุทธกาลผ่านไปแล้ว จนกระทั่งถึง พ.ศ. 5000 จะสิ้นสุดพระศาสนาแล้วจะถึงยุคพระศรีอารีย์ เนื่องจากในพุทธทำนายส่วนหนึ่งกล่าวไว้ว่า เมื่อเห็นคนนำถาดทองมารองให้หมาเยี่ยวรด แสดงว่าในอนาคตภายหลังคนตระกูลต่ำจะได้ตำแหน่งยศศักดิ์สูง (วินัย สุกใส, 2535: 90-91)

4) หมาในฐานะตัวแทนสิ่งชั่วร้าย

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ยุคกลางมองว่า แมวเป็นสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ และเชื่อว่าแมวเป็นตัวแทนแห่งความชั่วร้าย ทำให้หมาถูกเชิดชูขึ้น จนกระทั่งมาถึงยุคสมัยปัจจุบันความคิดได้ถูกเปลี่ยนแปลงไป หมาถูกนำมาเปรียบเทียบในทางที่ไม่ดี และแสดงถึงสิ่งที่ไม่เป็นมงคล เห็นได้จากการเปรียบเปรยความไม่ดีของมนุษย์เปรียบกับหมาว่า เจ้าลูกหมา, เหนื่อยเหมือนหมา และนอนตายเหมือนหมา เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, ผู้แปล, 2534)

ความเชื่อในประเทศฝรั่งเศสและรัสเซีย มองว่าพวกพ่อมดหมอผีชอบแปลงร่างเป็นหมาป่า และพอใจการกระทำชั่วของตนเอง หมาป่าพวกนี้จะทำร้ายคนและใช้เวทมนตร์คาถาสะกดสัตว์เลี้ยงในฟาร์มได้ เช่น ในปี ค.ศ.1442 หมาป่าตัวหนึ่งถูกพิจารณาคดีในเมืองซูริค โดยถูกกล่าวหาว่าสังหารชีวิตเด็กหญิงสองคน โดยมีทนายความแก้ต่างให้แก่หมาด้วย แต่ในที่สุดหมาก็ถูกตัดสินประหารชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, ผู้แปล, 2534: 60) หมาป่าเป็นศัตรูที่สร้างความกลัวให้แก่มนุษย์ เป็นสัญลักษณ์ความดุร้ายของผู้รุกราน เมื่อคริสต์ศาสนาได้เริ่มแพร่หลายเข้ามาในยุโรปตะวันตก ในคัมภีร์ได้กล่าวว่าพระเจ้าสร้างหมาป่าขึ้นมาเพื่อให้ลงโทษคนเลี้ยงแกะที่ชั่วร้าย หมาป่าจึงเป็นสัตว์ที่ถูกสาปแช่งเป็นตัวแทนความร้ายกาจ อันตราย เล่ห์เหลี่ยม ความหลอกลวง และเป็นพลังแห่งซาตานในยุคคริสต์ศาสนารุ่งเรือง (จุฑารัตน์ เบญจฤทธิ์, 2534: 59) ทำให้หมาถูกมองว่าเป็นสัตว์ชั้นต่ำที่สุดในบรรดาสัตว์ทุกชนิด มีความสกปรก ผอมเกินไปหากินตามกองขยะบนท้องถนน จึงปรากฏในคัมภีร์ไบเบิ้ลในการกล่าวถึงหมา 40 ครั้ง ซึ่งเป็นการตำหนิเกือบทุกครั้ง (แกะรอยตำนานสุนัข 1, 2535: 29)

Copyright by Mahidol University

ชนชาวฮีบรูเป็นชนเผ่าที่ไม่ให้ความสำคัญกับหมา เพราะไม่นิยมล่าสัตว์ จึงมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสัตว์มีเขี้ยว (แกะรอยตำนานสุนัข 1, 2535: 29) สำหรับคนไทยเชื่อว่า หมา เห่าหอนในยามค่ำคืน โดยเฉพาะเวลาข้างแรมเดือนมืด คนโบราณจะบอกว่า *"หมากำลังเห็นผี"* คนบ้านนอกที่อยู่ในถิ่นห่างไกลเมื่อได้ยินเสียงหมาหอนเช่นนี้ในยามดึกดื่นเที่ยงคืนจะไม่กล้าออกจากบ้าน เพราะกลัวผี (สมเจตน์ วัฒนาธร, 2542: 7) แสดงให้เห็นว่าหมามีความสัมพันธ์กับสิ่งชั่วร้าย

2.1.3.2. บทบาทหมาทางด้านสังคม

1) หมาในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์

ในประเทศอินเดียหมาปกป้องคุ้มครองมนุษย์ เพราะเชื่อว่าพระเจ้าสร้างมนุษย์ชื่ออาดามและอีฟแล้วมีงูใหญ่มากินอาดามและอีฟ ทำให้พระเจ้าต้องสร้างขึ้นมาใหม่ และสร้างหมาขึ้นมาด้วยเพื่อปกป้องอาดามและอีฟเมื่องูใหญ่ปรากฏตัวก็ถูกหมาเห่าไล่ออกไปอย่างดุร้าย (นิรมล มูนจินดา, 2539: 92)

พวกเมารีในประเทศนิวซีแลนด์ เชื่อว่าชนเผ่าตนได้เดินทางมาตั้งถิ่นฐานพร้อมกับหมา โดยอาศัยเรือแคนนู ทำให้ชาวเมารีเคารพยกย่องหมา เห็นได้จากการนำขนหมาไปประดับตามที่อยู่ของผู้นำชนเผ่า และเชื่อว่าถ้าบรรพบุรุษของพวกเขาเกิดพลัดหลง หรือสูญหายไปในทะเล หรือติดอยู่ในดินแดนที่ตนเองไม่รู้จักมาก่อน และไม่มีอาหารประทังชีวิต ชาวเมารีจะกินเนื้อมนุษย์พวกเดียวกัน แต่จะไม่กินเนื้อหมา เพราะหมาของเขาจะทำหน้าที่เป็นผู้เตือนภัย และคุ้มครองปกป้องให้กับชาวเมารีซึ่งเป็นเจ้านายของมันอย่างเต็มที่ (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาศ, บรรณาธิการ, 2521: 10) และในประเทศอียิปต์เมื่อหมาเสียชีวิตจะมีการสร้างหลุมฝังศพหมาพร้อมกับมีคำไว้อาลัย และการฆ่าหมาถือเป็นความผิด มีโทษหนักตามกฎหมาย ถ้าปฏิบัติต่อหมาอย่างโหดเหี้ยม อาจมีโทษถึงประหารชีวิต นอกจากนี้ชาวเปอร์เซีย ถือว่าการฆ่าหมามีความผิด เนื่องจากหมาได้รับการยกย่องอย่างเป็นทางการ โดยรัฐบาลว่าเป็นผู้ดูแลฝูงสัตว์และผู้ปกป้องมนุษย์ (แกะรอยตำนานสุนัข1, 2535:29)

2) หมาในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองสัตว์เลี้ยง

หมาหลายสายพันธุ์มีหน้าที่ปกป้องฝูงแกะให้อยู่ในความปลอดภัย จากพวกหมาป่า หมี และพวกหัวขโมยทั้งหลาย และหมาต้องเป็นทั้งผู้นำฝูงและคุ้มครองในเวลาเดียวกัน ตามปกติหมาพวกนี้จะทำหน้าที่ไล่ฝูงสัตว์ให้เดินทางไปมากกว่าที่จะต้อนฝูงสัตว์ให้รวมกลุ่ม และ

Copyright by Mahidol University

ต้อนฝูงสัตว์พวกแกะ วัว ควายไปตลาดซื้อขายสัตว์ ส่วนในประเทศอังกฤษฝูงแกะจะถูกปล่อยให้หากินตามทุ่งหญ้าหรือเชิงเขาตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน คนเลี้ยงแกะต้องอาศัยหมาเป็นผู้ต้อนฝูงแกะเข้ากลุ่ม ซึ่งเป็นคุณสมบัติของหมาเลี้ยงแกะ ซึ่งส่วนใหญ่หมาเลี้ยงแกะมีกำเนิดในอังกฤษแล้วแพร่กระจายไปส่วนอื่นๆ ของโลก นอกจากนี้ในกรณีของชนเผ่านอร์มันที่นิยมเร่ร่อนและย้ายถิ่นฐานไปตามพื้นที่ต่างๆ โดยใช้หมาเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รักษาความปลอดภัยและเป็นผู้หัวหน้าคุมฝูงสัตว์

ช่วงสมัยที่ทหารโรมันยกทัพข้ามยุโรปหมาจำนวนมากถูกใช้ในงานสงครามเพื่อคุ้มครองสัตว์เลี้ยงที่เป็นเสบียงอาหาร เมื่อเสบียงอาหารน้อยลง หมาจึงหมดความจำเป็นและถูกปล่อยทิ้งให้อยู่กับชาวบ้านในท้องถิ่น และเป็นที่เชื่อว่าหมาพันธุ์รีอตไวเลอร์ที่เข้าไปอยู่ในประเทศเยอรมัน เนื่องจากถูกปล่อยทิ้งและมีขยายพันธุ์ ซึ่งเมื่อเมืองรอตวีลเป็นศูนย์กลางของปศุสัตว์ พวกพ่อค้าปศุสัตว์ก็ใช้ประโยชน์จากหมาพันธุ์รีอตไวเลอร์ โดยแขวนถุงเงินไว้ที่คอหมา และเมื่อการซื้อขายเสร็จสิ้นลง หมาก็จะทำหน้าที่ควบคุมฝูงสัตว์ที่เจ้านายของมันซื้อมาเพื่อกลับไปยังบ้าน (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาศ, บรรณาธิการ, 2521: 85)

3) หมาในฐานะช่วยเหลือผู้บาดเจ็บ

หมาที่ถูกนำมาฝึกหัดเพื่อใช้ทำหน้าที่ค้นหาผู้บาดเจ็บ และค้นหาร่างของผู้ที่ติดอยู่ภายใต้ซากปรักหักพังของบ้านเรือนและอาคารต่างๆ กล่าวคือหมาพันธุ์เยอรมันเชพเพิร์ด 1 ตัว สามารถช่วยเหลือผู้บาดเจ็บได้มากกว่า 200 คน (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาศ, บรรณาธิการ, 2521: 93) เช่น ในกรณีของ *"มานซ์"* หมาพันธุ์เยอรมันเชพเพิร์ด ที่ช่วยเหลือผู้บาดเจ็บจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวในประเทศตุรกี ซึ่งสามารถค้นพบเด็กหญิงอยู่ใต้ซากบ้านที่ถล่มลงมาทับได้ (ไหลโลกตาม, 2542: 26)

4) หมาในฐานะผู้นำทางคนตาบอด

คนตาบอดได้ใช้หมานำทางมานานกว่าศตวรรษ จากหลักฐานที่ปรากฏว่ามีการฝึกหมาให้สามารถนำทางคนตาบอดที่โรงพยาบาลในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 18 และต่อมาได้มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อการมองเห็นโดยใช้หมานำทางขึ้นที่ประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ.1926 และเกิดองค์กรอื่นๆ อีกมากมาย เช่น องค์กรหมานำทางคนตาบอดในประเทศอังกฤษที่จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1931 (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาศ, บรรณาธิการ,2521:

Copyright by Mahidol University

93-94) สำหรับประเทศไทย ยกตัวอย่างในกรณีของนายวิริยะ นามศิริพงษ์พันธุ์ ที่เป็นผู้พิการทางสายตาได้ใช้หมาเพื่อช่วยเหลือในการนำทาง (สุวภา แก้วสุง, 2532: 126)

5) หมาในฐานะผู้เชื่อมสัมพันธ์ภายในครอบครัว

การเลี้ยงหมาเป็นกิจกรรมหนึ่งของครอบครัว เป็นจุดที่ทำให้ครอบครัวเกิดความรัก ความปรองดองเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน (ศิริรัตน์ สาโพธิ์สิงห์, 2542: 9) โดยเฉพาะในวัยเด็กที่ต้องมีความรัก ความอบอุ่น กำลังใจ และการชี้นำที่ถูกต้องจากผู้นำครอบครัว และสภาพแวดล้อมที่ดีภายในครอบครัว ในยุคปัจจุบันนิยมเลี้ยงหมากันมากขึ้น จนเรียกได้ว่าหมาเป็นสมาชิกหนึ่งของครอบครัว (สุนัขกับเยาวชน, 2535: 14-15)

บัญชร ชวาลศิลป์ (2542: 13) กล่าวว่า นับตั้งแต่การสร้างครอบครัวมาเมื่อประมาณ 20 ปีผ่านมา เกือบจะไม่มีช่วงเวลาใดที่บ้านจะว่างเว้นจากการมีหมาไว้เป็นเพื่อน ตลอดเวลาที่ได้ใกล้ชิดและใช้ชีวิตร่วมกับหมาเหมือนเป็นเพื่อนสนิท มีทั้งความสุขเมื่อได้อยู่พร้อมหน้าทั้งคนและหมา มีทั้งความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย เมื่อมีหมาคอยระวังภัย ได้หัวเราะกับพฤติกรรมต่างๆ ของพวกเขา และท้ายที่สุดคือหยาดน้ำตาเมื่อต้องลาจากกันระหว่างคนกับหมา

6) หมาในฐานะผู้ปลูกฝังศีลธรรมที่ดี

ความผูกพันระหว่างเด็กกับหมา ทำให้เด็กได้รู้คุณค่าของความรัก ความเมตตา การรู้จักให้และการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดี ช่วยลดความหยาบกระด้างและนิสัยชอบแกล้งชอบรังแกผู้อื่น การเลี้ยงดูหมามีส่วนขัดเกลานิสัยให้อ่อนโยน ทำให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และยังทำให้เด็กรักและเมตตาต่อชีวิตสัตว์อื่น และสิ่งที่เด็กได้รับจากหมาก็คือ ความรักตอบแทนและเพื่อนเล่นที่ไม่เคยชักนำไปในทางเสื่อมเสีย ทำให้รู้จักรับผิดชอบและมีกิจกรรมของตัวเองภายในบ้าน การส่งเสริมให้เด็กเลี้ยงและให้ความเมตตาต่อหมาจึงเป็นการปลูกฝังให้มีจิตใจที่ดีงาม (สุนัขกับเยาวชน, 2535: 15)

7) หมาในฐานะเป็นเพื่อนยามเหงา

หมาสามารถให้ความเป็นเพื่อนและความรักแก่เจ้าของ สำหรับบุคคลที่ผิดหวังในความรักได้เลิกคิดฆ่าตัวตายเพราะว่ามีหมาคอยให้ความรักและความผูกพัน หมาได้นำคุณ

Copyright by Mahidol University

ค่ามาสู่ชีวิตที่อ่อนเพลีย ด้วยพรสวรรค์แห่งการทุ่มเทตามความต้องการของผู้เลี้ยง และการแกว่งหางไปมาเพื่อแสดงถึงความรัก หมาเป็นตัวแทนของความหมายหลายๆ อย่าง เช่น ความรักบริสุทธิ์ เพื่อนผู้ซื่อสัตย์ ความจริงใจ และความผูกพันอย่างไม่มีวันเสื่อมคลาย (แกะรอยตำนานสุนัข 4, 2535: 40) ซึ่งศึกฤทธิ์ ปราโมช (2529: 275–276) ได้กล่าวถึงหมาที่ชื่อเสือใบของตนเอง เป็นบทกลอนเรื่อง แก่ด้วยกัน ไว้ดังนี้

"อยู่กันมาแต่ลืมตาเห็นชีวิต เข้าใกล้ชิดไม่เคยพรากจากไปไหน
ถึงสังขารเปลี่ยนแปรไปตามวัย จากลูกหมาใหญ่ถึงวัยชรา
แต่จิตใจไม่แปรตามสังขาร ยังกล้าหาญจงรักสมศักดิ์หมา
ในยามทุกข์ ทุกข์ร่วม ด้วยกันมา ในยามสุขปรีดาด้วยรู้ใจ
ยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ช่วยเฝ้า ยามนอนหลับใครจะเข้ามาไม่ได้
กินข้าวช้ามาเรียกด้วยห่วงใย หากนอนดึกวอนให้เข้าหลับนอน
รู้ทุกสิ่งจริงด้วยปัญญาตน แต่เกิดมาไม่มีคนเคยสั่งสอน
ไม่เคยรบกวนใจให้อาทร จะเห่าหอนก็ต้องดูว่าอยู่ไกล
ยามเงียบเหงาเปล่าใจได้ใครเล่า มีแต่หมาคอยเฝ้าอยู่ใกล้ใกล้
ยามดึกดื่นตื่นขึ้นมาจะหาใคร พอเบาใจเพราะมีหมาพูดจากัน
หมาอยู่สิบห้าชราแน่ เจ็ดสิบสี่คนก็แก่สิ้นกระสัน
ที่รู้แน่ก็คือแก่ไปด้วยกัน จะนานวันสักเท่าไรไม่รู้เอย"

8) หมาในฐานะเป็นของขวัญ

การซื้อขายหมาไม่นิยมกระทำกันในบางเผ่าชน แต่จะให้เป็นของขวัญแก่ผู้ที่ชนเผ่ายอมรับว่าเป็นผู้ทรงเกียรติ และการให้หมาเป็นของขวัญ ทำให้หมาเป็นที่รู้จักกันในกลุ่มประเทศตะวันตก ยกตัวอย่างในช่วงยุคสมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส หมาพันธุ์บอร์ซอยได้ถูกนำเข้ามาในยุโรปตะวันตก โดยพระเจ้าซาร์ของรัสเซียได้ถวายหมาพันธุ์บอร์ซอยสองตัวให้แก่พระราชินีวิคตอเรียเป็นของขวัญ และพระเจ้าซาร์ก็ทรงถวายเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีหมาพันธุ์เฮาด์ของชาวอัฟกานิสถาน ที่เป็นของขวัญทางการทูตระหว่างประเทศ จนทำให้มีการขยายพันธุ์เข้าสู่โลกตะวันตก (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาศ, บรรณาธิการ, 2521: 10-17)

Copyright by Mahidol University

9) หมาในฐานะผู้ขนส่งลากเลื่อน

หมาใช้ประโยชน์ในการขนส่งเป็นพาหนะลากล้อเลื่อน เพื่อบรรทุกสิ่งของเดินทางไปในแหล่งต่างๆ ในระยะทางไกล (วิชิต สิงห์ทอง, 2540: 1) นอกจากนี้ชาวพื้นเมืองในเทือกเขาที่มีอากาศหนาวของยุโรป และแถบขั้วโลกเหนือที่มีหิมะตลอดทั้งปี จะใช้วิธีติดต่อกับโลกภายนอก หรือติดต่อระหว่างหมู่บ้านด้วยการอาศัยหมาลากเลื่อนในการเดินทางติดต่อสื่อสารกัน ต่อมาการเดินทางโดยหมาลากเลื่อนได้พัฒนาเป็นกีฬาแข่งขันกัน ทำให้หมาลากเลื่อนเป็นนักกีฬาที่ต้องฝึกซ้อม ซึ่งบางครั้งหมาต้องลากเลื่อนนับ 100 ไมล์ (http://www.dogfriend. com/Articles /articles.html)

2.1.3.3. บทบาทหมาทางด้านการเมืองการปกครอง

1) หมาในฐานะตัวแทนเหตุการณ์ทางการเมือง

การปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศสเมื่อศตวรรษที่ 19 ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตหมา กล่าวคือพวกขุนนางที่เคยเลี้ยงหมาไว้เป็นฝูงใหญ่ก็ลดน้อยลงและปล่อยทิ้งไว้ ซึ่งพวกขุนนางได้รับผลกระทบจากค่าครองชีพในสมัยการปฏิวัติ ทำให้หมาสายพันธุ์เฮาวด์ถูกทำลายลงในช่วงการปฏิวัติฝรั่งเศส ยกตัวอย่างหมาพันธุ์บอร์ซอยได้กลายเป็นตัวแทนของระบบทางการเมืองของรัสเซียที่ถูกทำลายล้างลง นอกจากนี้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 หมาพันธุ์เยอรมัน เชพเพิร์ด ถูกนำเข้ามาในประเทศอังกฤษและอเมริกาหลังจากที่ทหารเสร็จภาระกิจสงคราม และด้วยความเป็นศัตรูกับประเทศเยอรมัน ทำให้อังกฤษรังเกียจทุกอย่างของเยอรมัน และได้เปลี่ยนชื่อหมาพันธุ์นี้ว่า อัลเซเชียนวูลฟ์ (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาศ, บรรณาธิการ, 2521: 11-16)

2) หมาในฐานะเป็นรั้วของประเทศ

หมาถูกนำมาใช้ในสงคราม เนื่องจากสามารถใช้ประโยชน์ต่างๆ ได้ ยกตัวอย่างหมาลาดตระเวนถูกใช้ให้เป็นหมาเตือนภัย เพราะว่ามีประสาทความรู้สึกในการดมกลิ่นและการฟังที่ดี ทำให้รู้ที่หลบซ่อนของข้าศึก เมื่อหมาได้กลิ่นหรือได้ยินเสียงของข้าศึกมันจะทำขนพองเหมือนกับเตรียมพร้อมออกล่าเหยื่อ (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาศ, บรรณาธิการ, 2521: 92) และจากบันทึกได้มีการนำหมาที่มีขนาดใหญ่อย่างน้อย 800 ตัว มาสวมเสื้อเกราะและหมวกแหลมร่วมรบกับทหารของกองทัพสเปนในการต่อสู้เพื่อจะเข้าครอบครองพื้นที่อเมริกา และมีหลัก

Copyright by Mahidol University

ฐานอีกว่าทหารของพระนางเจ้าอลิซาเบธที่ 1 ใช้หมาเข้าร่วมรบต่อสู้กับกบฏชาวไอริชด้วย นอกจากนี้ในช่วงยุคสมัยโรมันจนถึงยุคกลาง หมาได้ถูกนำไปใช้ในสงคราม เช่น เป็นผู้นำข่าวสารในช่วงสงคราม เพราะความจงรักภักดีของหมาที่นำข่าวสารไปสู่จุดหมายที่กำหนดได้อย่างซื่อสัตย์และเที่ยงตรง โดยข่าวสารจะถูกจัดใส่ในกระบอกทองเหลืองแล้วให้หมากลืนเข้าไป เมื่อถึงจุดหมายหมาก็ถูกฆ่าเพื่อรับข่าวสาร (แกะรอยตำนานสุนัข 2, 2535: 38)

การใช้หมาทหารของกองทัพบกไทยเริ่มจากการปฏิบัติงานของหมาทหารในสงครามเวียตนาม และได้เริ่มตั้งโครงการหมาทหารขึ้น ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2511 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงพิจารณาเห็นว่าในการปฏิบัติการทางทหารของกองกำลังรบ เพื่อกวาดล้างกองกำลังของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์นั้น กำลังรบของฝ่ายเราสูญเสียเนื่องจากสงครามกับระเบิด และการดักซุ่มโจมตีอยู่เสมอ ดังนั้นการนำหมาทหารมาใช้ในการสู้รบแบบกองโจรตามแบบกองทัพสหรัฐอเมริกาน่าจะกระทำได้ จึงทรงได้พระราชทานหมาสงครามจำนวน 15 ตัว ซึ่งกองทัพบกสหรัฐทูลเกล้าถวายให้นำไปทดลองฝึกเพื่อใช้งานสนับสนุนกำลังรบ และงานปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จนเมื่อปี พ.ศ. 2526 กองทัพบกได้อนุมัติการจัดตั้งกองร้อยหมาขึ้นเป็นศูนย์หมาทหาร และใช้ชื่อว่า *"กองร้อยสุนัขทหาร"* กรมการสัตว์ทหารบก สำนักผู้บัญชาการทหารสูงสุด ตั้งอยู่ที่ ตำบลจันทึก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา (วิมนตรี เจริญศิลป์, 2533: 4-5) โดยหมาทหารแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่ม 1. งานรักษาความปลอดภัย ได้แก่ หมายาม, หมายามสายตรวจ และหมาอารักขา

กลุ่ม 2. งานสนับสนุนหน่วยทางยุทธวิธี ได้แก่ หมาตรวจค้นทุ่นระเบิดและอุโมงค์ หากับระเบิดในป่า, หมาลาดตระเวน และหมาสะกดรอย

กลุ่ม 3. งานหน้าที่พิเศษ ได้แก่ หมาตรวจค้นยาเสพติดให้โทษ, หมาตรวจค้นพัสดุภัณฑ์ระเบิด หาระเบิดบรรจุหีบห่อในเมือง และหมาสลายมวลชน

หมาที่ทำงานฝ่ายทหารมี 4 สายพันธุ์ คือ พันธุ์เยอรมันเชพเพิร์ด, พันธุ์ลาบราดอร์ รีทรีฟเวอร์, พันธุ์โดเบอร์แมน พินเชอร์ และพันธุ์รือดไวเลอร์ สำหรับหมาพันธุ์ไทยนั้นไม่สามารถใช้ได้ เนื่องจากหมาไทยตัวเล็ก ไม่น่าเกรงขาม และชอบทำตามใจตัวเองมากกว่าทำตามคำสั่ง ซึ่งหมาทหารที่ดีต้องเชื่อฟังคำสั่งเป็นพื้นฐานสำคัญ (นิรมล มูนจินดา, 2539: 102)

Copyright by Mahidol University

2.1.3.4. บทบาทหมาทางด้านเศรษฐกิจ

1) หมาในฐานะผู้หาอาหาร

ในช่วงยุคสมัยกลางของการออกล่าสัตว์เป็นอาหารของมนุษย์ ทุกชนชั้นมีการเตรียมอาวุธ เช่น ธนู, แหลน และมีดหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งกับดักสัตว์ และพึ่งพาหมาในการออกล่าสัตว์ หากเปรียบเทียบคุณค่าหมาของชาวอังกฤษยุคนั้น เปรียบหมาที่ล่าสัตว์เก่งมีค่าเท่ากับ ทาส 1 คน และในช่วงยุคศตวรรษที่ 17 ฝรั่งเศสเป็นประเทศที่มีหมาล่าสัตว์มากที่สุด เพราะกษัตริย์ทุกพระองค์ทรงโปรดการล่าสัตว์อย่างมาก และสายพันธุ์หมาที่มีความสามารถในการล่าสัตว์ก็คือ หมาพันธุ์ *"เชียน บลัง ดู รอย"* (Chiens blanes du roi) นอกจากนี้นักเดินทางชื่อมาร์โคโปโลได้บันทึกว่าพวกขุนนางที่ร่ำรวยใช้หมาสายพันธุ์เฮาวด์เพื่อการล่าสัตว์ ตั้งแต่ 1,000 ถึง 1,500 ตัว และในยุคของจักรพรรดิกุบไลข่าน ได้ใช้หมาในการล่าสัตว์ถึง 5,000 ตัว (แกะรอยตำนานสุนัข 2, 2535: 38)

ชนเผ่าเบดูอิน ที่อาศัยอยู่บริเวณทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เป็นผู้เลี้ยงหมาพันธุ์ซาลูกิ ที่สืบเชื้อสายมาจากหมาพันธุ์เกรยเฮาด์ ซึ่งมีชื่อเสียงในช่วง 500 ปีก่อนคริสต์ศักราช ชาวเบดูอินโดยทั่วไปไม่เลี้ยงสัตว์อื่นยกเว้น ม้าอาหรับ และซาลูกิ ชาวเบดูอินยินยอมให้หมาร่วมอยู่อาศัยภายในเต็นท์ที่พักเดียวกัน และลูกหมาจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจากสตรีของชนเผ่า เมื่อต้องเดินทางไกล หมาที่มีอายุน้อยจะได้ขึ้นอยู่บนหลังอูฐ เพื่อป้องกันความเจ็บปวดที่จะเกิดขึ้นกับเท้าหมาที่เหยียบลงไปบนพื้นทะเลทราย หมาซาลูกิจะถูกใช้ทำงานสำคัญได้แก่ การล่าเนื้อทรายตามท้องทะเลทรายและสัตว์อื่นๆ หมาจะได้รับการฝึกฝนให้สามารถกระโดดตะครุบเหยื่อที่เป็นนกตามทะเลทราย จากความสำคัญของหมาทำให้ได้รับการยอมรับและยกย่องจากเจ้าของ (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาส, บรรณาธิการ, 2521: 10) นอกเหนือจากการใช้หมาเพื่อการล่าสัตว์แล้ว ในประเทศอิตาลีและฝรั่งเศสหมาจำพวกหนึ่งยังมีหน้าที่ค้นหาหัวทรัฟเฟิล ที่มีลักษณะคล้ายเห็ดอาศัยอยู่ระหว่างรากต้นโอ๊ค ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ 1 ได้เคยใช้หมาหาหัวทรัฟเฟิล (แกะรอยตำนานสุนัข 4, 2535: 40)

สำหรับหมาล่าสัตว์ในไทยเรียกว่า *"หมาพรานไทย"* ซึ่งไม่มีการจัดลำดับสายพันธุ์อย่างเป็นทางการ เป็นหมาที่พบเห็นทั่วทุกภาคของประเทศไทย ลักษณะขนสั้นเกรียน หูตั้ง หางดาบ ตัวเล็ก หน้าอกใหญ่ ท้องขอดกิ่ว น้ำหนักตัวเฉลี่ยไม่เกิน 20 กิโลกรัม หมาพวกนี้จะเห่าไล่สัตว์ บอกที่หลบซ่อนของสัตว์ และไม่ต้องดูแลเอาใจใส่ โดยมีกฎเกณฑ์การล่าสัตว์ของพรานกับหมากล่าวคือ ถ้าหมากัดกินเนื้อของสัตว์ที่พรานยิงได้ก่อนได้รับอนุญาต ใบหูข้างหนึ่งของหมาจะถูกตัดขาด

Copyright by Mahidol University

สำหรับชาวเขาเผ่าแม้วมีบทลงโทษด้วยวิธีตัดหาง โดยเชื่อว่าเมื่อตัดหางหมาแล้วจะเข็ดขยาดไม่กล้าทำอีก และเชื่อว่าเมื่อหมาถูกตัดหางจะรักป่าชอบเข้าป่า เพื่อค้นหาหางของตนเอง (นัยวลี, 2533: 102-103)

2) หมาในฐานะอาหารของมนุษย์

การบริโภคหมาของมนุษย์ไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ เพราะในหลายๆ ชนชาติมีวัฒนธรรมการบริโภคเนื้อหมามานานหลายพันปีเพื่อเป็นยาบำรุง ส่วนใหญ่จะบริโภคเป็นครั้งคราวไม่ได้บริโภคเพื่อยังชีพ (ปานเทพ รัตนากร, 2541: 9) ชาวตะวันออก เชื่อว่าหมาเขนเสื้อ ซึ่งเป็นหมาที่มีขนาดเล็กมาก สามารถใส่ไว้ในเขนเสื้อกิโมโนได้ ถูกเลี้ยงเป็นสัตว์เลี้ยง แต่ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษ 300 ปี เนื้อหมาชนิดนี้จะถูกนำมาประกอบอาหาร และยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (แกะรอยตำนานสุนัข 1, 2535: 29)

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2539: 125) กล่าวว่า ในเมืองจ้วงกวางสี ประเทศจีน ได้มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับหมา 9 หางตัวหนึ่งขึ้นไปบนสวรรค์แล้วเอาหางทั้ง 9 จุ่มลงไปในกองข้าวของสวรรค์เพื่อขโมยพันธุ์ข้าว แต่ถูกเทวดาตัดหางออก 8 หาง จึงเหลือหางเดียวพร้อมพันธุ์ข้าวที่ติดหางมาให้มนุษย์ นับตั้งแต่นั้นมามนุษย์ก็รู้จักปลูกข้าวกิน แล้วยกย่องหมาเป็นผู้วิเศษที่ทำคุณแก่มนุษย์ ทำให้มนุษย์นิยมกินเนื้อหมาเป็นอาหาร เพราะถือว่าเป็นของวิเศษ เมื่อมีผู้มาเยี่ยมเยือนที่ทรงเกียรติก็จะปรุงหมาขึ้นโต๊ะอาหารไว้ต้อนรับด้วยความเคารพนับถือ

ในตำบลท่าแร่ จังหวัดสกลนครเป็นแหล่งสำคัญในการบริโภคและเป็นตลาดค้าเนื้อหมาชำแหละที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เนื่องจากการกินเนื้อหมาเป็นวัฒนธรรมการบริโภคเนื้อหมาของชาวญวนที่สืบทอดกันมา แต่โดยทั่วไปชาวอีสานและลาวก็นิยมบริโภคหมาเหมือนกัน ดังคำพังเพยที่ว่า *"ยอดซื้นแม่นหมา ยอดปลาแม่นเอียน"* คือ ยอดแห่งเนื้อคือหมา ยอดแห่งปลาคือปลาไหล นอกจากนี้ชาวจีน ชาวล้านนาและคนไทยภาคกลางก็นิยมบริโภคหมา โดยนำหมาดำมาตุ๋นและทำพะโล้เรียกว่า *"โหย่ย"* ปรุงด้วยเครื่องเทศยาจีน เชื่อว่าแก้หนาวและเสริมกำลังดี แต่นิยมบริโภคเฉพาะฤดูหนาวเป็นครั้งคราว สำหรับชาวตำบลท่าแร่บริโภคเป็นประจำทุกวัน จนกลายเป็นอาชีพหนึ่ง โดยมีการแลกหมากับครุถังสังกะสีหรือถังพลาสติก ชาม กะละมัง โอ่งดิน ไข่เป็ด โดยมีคำกล่าวในการแลกหมาว่า

"มาแล้วๆ พ่อแม่พี่น้องทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชายทั้งซ้ายทั้งขวา มีหมาตัวเล็กตัวใหญ่ นำมาแลกครุถังกะละมังฟรี หมาตัวใดดุร้ายกัดเจ้าของ

Copyright by Mahidol University

กัดคนไม่เลือก สร้างความเดือดร้อนให้เจ้าของอย่าเอาไว้ รับนำมาแลกเดี๋ยวนี้ พ่อแม่พี่น้องมีหมาที่ชอบกินเป็ดกินไก่ ขโมยกินอาหารที่เก็บไว้ นำออกมาแลกเสียเถิด ปล่อยไว้จะทำให้ท่านเสียหาย ทิ้งไว้จะทำให้เกิดโรคระบาด กำจัดมันเสีย ชาวท่าแร่มาบริการท่านถึงบ้านแล้ว เร็วรีบด่วนกำจัดหมาเพื่อให้ท่านสบายใจ ได้ทั้งของ ได้ทั้งเงิน โชคดีมาถึงท่านแล้วเร็บรีบด่วนนะครับ"(สิทธิพร ณ นครพนม, 2537: 165–166)

บ้านป่ากล้วยใหม่ ตำบลบ้านเวียง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ทราบว่าเป็นแหล่งขายเนื้อหมาชำแหละ โดยเริ่มต้นจากคนในหมู่บ้านจัดงานและนำหมามาประกอบอาหารเลี้ยงแขกจนเป็นที่ชื่นชอบและติดใจเพราะมีรสชาติอร่อย ต่อมาจึงมีการชำแหละขาย ทำให้ชาวบ้านหันมาบริโภคเนื้อหมา เพราะราคาถูกกว่าเนื้อสัตว์ประเภทอื่น โดยได้ตระเวนซื้อหมาจากหมู่บ้านต่างๆ ในราคาตัวละ 80-100 บาท ส่วนใหญ่เป็นหมาที่เจ้าของไม่ต้องการเลี้ยง เช่น มีนิสัยดุร้ายกัดคนหรือกัดสัตว์เลี้ยงจำพวกเป็ด ไก่ ชาวบ้านก็จะขายหมาให้นำมาเป็นอาหาร (ไม่พอขาย, 2543: 19) และชาวเขาเผ่าอาข่าหรืออีก้อในภาคเหนือของประเทศไทยนิยมกันเนื้อหมาและฆ่าหมาเพื่อเซ่นผีหรือเลี้ยงผีในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ทำบุญบ้าน, การสะเดาะเคราะห์ และต่ออายุ ฯลฯ

3) หมาในฐานะสัตว์ในเชิงธุรกิจ

การซื้อขายหมาอาจเกิดขึ้น เนื่องจากพวกพ่อค้าโพนีเซียน (Phoenicians) ที่มีความสามารถในการค้าขายสินค้าทุกชนิดบริเวณทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและยุโรปกลาง และมีการซื้อขายหมาพันธุ์ต่างๆ ในอียิปต์ โรม และเอเชนส์ หลังจากที่ปรากฏหลักฐานว่าศิลปของชาวอียิปต์ยุคฟาโรห์ได้นำการถ่ายทอดภาพที่คล้ายกับหมาสายพันธุ์ฮาวด์ และดัชชุน ต่อมาพบหมาพันธุ์มาสตีฟ หมาพันธุ์เกรย์ฮาวด์ ซึ่งเชื่อว่ามีการนำเข้ามาจากตะวันออกโดยการซื้อขาย (แกะรอยตำนานสุนัข1, 2535: 28) ซึ่งการค้าหมากับการค้าขายสัตว์เศรษฐกิจทั่วไปมีความแตกต่างกัน คือ การทำฟาร์มหมานั้น เจ้าของจะต้องเป็นคนดูแลเอาใจใส่เอง เพราะหมาเป็นสัตว์ที่แสนรู้ กล่าวคือ ถ้าใครรักมัน มันก็จะรักผู้นั้น ดังนั้นการทำธุรกิจเพาะพันธ์หมาขาย เจ้าของจึงรู้และเข้าใจนิสัยของหมาเป็นอย่างดี เพื่อค้นหาหมาตามความต้องการของผู้บริโภค (พริตตี้ บี่, 2532: 31-32) นอกจากนี้ในอเมริกายังมีธุรกิจประกันชีวิตและสุขภาพหมา เนื่องจากสังคมอเมริกามีลักษณะต่างคนต่างอยู่ จึงต้องสนใจสัตว์เลี้ยงของตนเปรียบเหมือนญาติสนิท (เอ็กอ๊าก อินเตอร์, 2543: 7)

Copyright by Mahidol University

4) หมาในฐานะสิ่งแสดงฐานะทางสังคม

ในช่วงยุคของเรเนซองด์ (Renaissance) ผู้คนมีฐานะร่ำรวย หรูหราฟุ่มเฟือย ทำให้มีความต้องการเลี้ยงหมาเพื่อแสดงว่าตนเองเป็นผู้ที่มีสถานะดีทางสังคม อาจจะแสดงให้ผู้อื่นเห็นโดยการพาหมาเดินเล่น (แกะรอยตำนานสุนัข 2, 2535: 38) ในช่วงกลางศตวรรษที่ 18 หมาพันธุ์พัคเป็นที่นิยมเลี้ยงไว้ดูเล่นมากที่สุด จนเกิดค่านิยมที่ว่าสตรีชั้นสูงคนใดที่ไม่มีหมาพันธุ์พัคเลี้ยงไว้จะไม่ได้รับการยอมรับนับถือจากหมู่ชนชั้นสูงด้วยกัน นอกจากนี้หมาพันธุ์พัคยังเป็นที่นิยมในหมู่โจรปล้นทรัพย์ เพราะเชื่อว่าเป็นสมบัติที่ล้ำค่าอย่างหนึ่งในจำนวนสิ่งของที่ขโมยได้ โจรจึงนิยมขโมยหมาพันธุ์วิลลักบีพัค ต่อมามีการขโมยส่งไปขายประเทศอเมริกา และแพร่หลายทั่วไป (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาศ, บรรณาธิการ, 2521: 18)

5) หมาในฐานะสินค้าตามสมัยแฟชั่นนิยม

ช่วงยุคสมัยที่นิยมใช้หมาพันธุ์มอลอสซัสในสงครามเพื่อการโจมตีและป้องกัน เนื่องจากเป็นหมาที่มีฟันคมแข็งแรงเหมือนคีมเหล็ก และต้องสวมปลอกคอเหล็กที่ห้อยด้วยใบมีดโกนในช่วงสงคราม จากสงครามที่ผ่านมาทำให้เกิดกระแสนิยมหมาพันธุ์มอลอสซัส โดยเฉพาะผู้มีฐานะดีในกรุงปอมเปอี โดยได้ค้นพบป้ายที่เขียนไว้ว่า *"ระวังหมา"* แสดงให้เห็นว่ามีการใช้หมาพันธุ์มอลอสซุสเพื่อเฝ้าบ้าน ซึ่งเป็นหมาขนาดใหญ่และมีเขี้ยวน่ากลัว ในตอนกลางวันหมาจะถูกล่ามโซ่ไว้และในตอนกลางคืนจะถูกปล่อยเป็นอิสระ เพื่อให้ดูแลทรัพย์สิน คล้ายกับเป็นแฟชั่นในการเลี้ยงหมาไว้ในบ้าน แต่สำหรับคนที่มีฐานะยากจนจะเลี้ยงห่านแทนหมาเพื่อเฝ้าบ้าน (แกะรอยตำนานสุนัข 1, 2525: 29) นอกจากนี้กลุ่มสตรีที่ไม่สนใจการล่าสัตว์ก็หันมาสนใจเลี้ยงหมาขนาดเล็กโดยนำหมามาตกแต่งด้วยริบบิ้นสร้างเป็นแฟชั่นขึ้นมา (แกะรอยตำนานสุนัข 2, 2535: 38)

ต้นศตวรรษที่ 20 หมามีความนิยมอย่างแพร่หลาย โดยรูปภาพหมาพันธุ์ต่างๆได้ปรากฏอยู่บนสิ่งของสวยงาม เช่น รูปไม้แกะสลัก ของเล่น การ์ดอวยพร เครื่องหมายการค้าของห้างต่างๆ และแผ่นเสียง เป็นต้น เป็นการแสดงถึงความโชคดี และเพื่อการโฆษณาหรือแสดงถึงเครื่องหมายประจำตระกูล เช่น หมาพันธุ์เกรย์เฮาวด์, มาสตีฟ และเกรทเดน เป็นต้น ที่ได้รับเกียรติให้เป็นเครื่องหมายประจำตระกูลในระหว่างยุคมืดและยุคเรเนซองด์ ถือว่าเป็นเครื่องหมายที่สวยงามและเป็นเครื่องหมายของการล่าสัตว์และการต่อสู้ (แกะรอยตำนานสุนัข 2, 2535: 39)

Copyright by Mahidol University

2.1.3.5. บทบาทหมาทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี

1) หมาในฐานะทรัพยากรธรรมชาติ

ในประเทศสหรัฐอเมริกา หมาป่าได้รับการคุ้มครองจากรัฐ โดยผู้ที่สังหารหมาป่าแทสเมเนียตัวหนึ่งจะถูกปรับ 500 เหรียญดอลลาร์ หมาป่านี้อยู่อาศัยในแถบภูเขาที่ห่างไกลภายในรัฐแทสเมเนียและถือว่าเป็นสัตว์ป่าที่หายาก (กระทรวงศึกษาธิการ, ผู้แปล, 2534: 261)

2) หมาในฐานะสัตว์ทดลอง

ในประเทศรัสเซียได้มีการส่งหมาที่ชื่อลิมอนชิค (Limonchik) หรือมะนาวน้อย ติดไปกับดาวเทียม สปุตนิกที่ 2 ทำให้หมาเป็นสัตว์ชนิดแรกในโลกที่ได้ออกไปนอกโลก เพื่อศึกษาว่าในอนาคตต่อไปมนุษย์จะสามารถเดินทางด้วยพาหนะเช่นนี้ได้หรือไม่ และหมาก็ถือว่าเป็นสัตว์ทดลองที่ดีที่สุด (ศึกฤทธิ์ ปราโมช, 2529: 165–166)

3) หมาในฐานะผู้นำเชื้อโรคสู่มนุษย์

โรคพิษสุนัขบ้า (Rabies) หรือโรคกลัวน้ำ, โรคหมาบ้า และโรคหมาว้อ เป็นโรคติดต่อในสัตว์ที่ร้ายแรง สามารถระบาดมาสู่คนและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทุกชนิดได้ การติดต่อเกิดจากการถูกสัตว์ที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัดโดยเฉพาะหมา เนื่องจากเชื้อไวรัสจะถูกขับออกมากับน้ำลายของสัตว์ที่เป็นโรคทำให้ติดเชื้อโรคนี้ (หมอตีนเปล่า, 2533: 82-83) ผู้ป่วยที่เป็นโรคจะมีอาการทางประสาทถึงขั้นเป็นอัมพาต ถ้าไม่ได้การรักษาอย่างทันท่วงทีก็สามารถทำให้เสียชีวิตได้ ซึ่งในแต่ละปีมีรายงานว่ามีผู้เสียชีวิตประมาณ 40,000 คนต่อปี (พี่มิตร, 2541: 22) นอกจากนี้ยังมีโรคที่เกี่ยวกับหมาที่สามารถติดต่อสู่คนได้ทางบาดแผล ยกตัวอย่างโรคบาดทะยัก และการติดเชื้อพยาธิจากหมาทั้งพยาธิปากขอและพยาธิตัวกลม ถ้าหมาที่มีเชื้อพยาธิขับถ่ายอุจจาระพร้อมไข่และตัวอ่อนพยาธิลงสู่ดิน เมื่อคนเดินเท้าเปล่าไปในบริเวณสิ่งขับถ่ายของหมาที่มีเชื้อพยาธิขับถ่ายจะทำให้ติดเชื้อโรคได้ (http://www. Siamanimal.com/know/0021. html)

Copyright by Mahidol University

4) หมาในฐานะผู้กำจัดสัตว์ที่เป็นพาหะนำโรคมาสู่มนุษย์

ในช่วงปี ค.ศ. 1600–1800 ในยุโรป พบการระบาดของหนูที่มีชุกชุมมาก เป็นภัยต่อทรัพย์สินและเป็นพาหะนำเชื้อกาฬโรคมาสู่มนุษย์ ทำให้มีการคิดค้นวิธีกำจัดหนูทางธรรมชาติโดยใช้หมา เนื่องจากการใช้แมวจับหนูไม่ได้ผล เพราะหนูในสมัยนั้นมีขนาดใหญ่ จึงได้ผสมพันธุ์หมาพันธุ์ดัคชุนด์ขึ้นมา ซึ่งมีลักษณะขนาดตัวยาว ขาสั้น สามารถเข้ารูหนูได้สะดวก และใช้ขาหน้าสำหรับขุดคุ้ยดินเข้าไปกัดหนู (ศึกฤทธิ์ ปราโมช, 2529: 92)

2.1.3.6. บทบาทหมาทางด้านสันทนาการ

1) หมาในฐานะเกมส์กีฬา

หมามีพฤติกรรมในการต่อสู้มากกว่าการป้องกันตัวเอง จากความดุร้ายและชอบต่อสู้ของหมาทำให้เกิดเกมส์การเล่นเพื่อสร้างความบันเทิงใจให้แก่มนุษย์ เช่น การล่าหมี การล่าหนู รวมทั้ง การต่อสู้ระหว่างหมา ซึ่งถือว่าเป็นกีฬาสำหรับผู้เลี้ยงหมา ยกตัวอย่าง ชาวโรมันมีความประทับใจในความดุร้ายของหมาพันธุ์มาสติฟในการต่อสู้กับสัตว์ป่าที่ดุร้ายในสนามกีฬาของกรุงโรม (ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราภาศ, บรรณาธิการ, 2521: 84) นอกจากนี้ในสมัยก่อนมีการแข่งขันหมาจับกระต่าย โดยให้หมาวิ่งตามหลังกระต่าย และหมาตัวใดที่สามารถวิ่งจับกระต่ายได้ก่อนจะเป็นผู้ชนะ ต่อมามีผู้รักสัตว์คัดค้านจึงใช้หุ่นกระต่ายทดแทน ส่วนในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้มีการจัดวิ่งแข่งหมาโดยนิยมใช้หมาพันธุ์เกรยเฮาด์เป็นผู้แข่งขัน (แกะรอยตำนานสุนัข 4, 2535: 39)

2) หมาในฐานะนักแสดง

เมื่อ 2,000 ปีก่อน หมาพันธุ์พูเดิลได้ทำการแสดงโชว์ให้กับจักรพรรดิเวสปาเซี่ยนซม (Vespasian) เป็นการแสดงโดยให้หมากัดชิ้นเนื้อและทำการเคี้ยว ในขณะนั้นหมาก็ทำอาการตาค้างเหมือนกับกำลังป่วยอาการหนักและล้มลงกับพื้นคล้ายกับถูกวางยาพิษ เมื่อมีเสียงปรบมือหมาก็กลับฟื้นขึ้นมาเดินได้ การแสดงจึงจบลง (แกะรอยตำนานสุนัข4, 2535: 41) ในปัจจุบันหมาพันธุ์ต่างๆ ถูกนำมาแสดงในภาพยนต์ โฆษณาต่างๆ มากมาย และมีการแสดงโชว์เกี่ยวกับหมาอย่างแพร่หลาย

Copyright by Mahidol University

3) หมาในฐานะผู้ประกวดความสวยงาม

การประกวดหมาเกิดขึ้นระหว่างรัฐในยุโรป จนเป็นที่ยอมรับทั่วไป และเหตุผลหนึ่งที่มีการประกวดหมานิยมกัน คือ ความสวยงาม จนเมื่อคริสตศักราช 1859 จึงมีการจัดงานประกวดเป็นครั้งแรกในโลก โดยในขั้นแรกใช้เฉพาะหมาล่าสัตว์พันธุ์พอยเตอร์ และพันธุ์เซตเตอร์ จำนวน 50 ตัว โดยไม่ได้คำนึงถึงด้านมาตรฐานกับประวัติสายพันธุ์ (แกะรอยตำนานสุนัข 2, 2535: 39) สำหรับในประเทศไทยการนำหมาเข้าประกวดในด้านความสวยงามได้จัดให้มีขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2498 (สากลสรรพกิจ แผนกยาสัตว์, 2517: 431)

2.2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.2.1. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมหนึ่งๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่นๆ ได้ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรม คือ ความคิดและพฤติกรรม (ผลของความคิด) ที่ติดตัวบุคคล และบุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่น ดังนั้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยเหล่านี้ คือ หลักภูมิศาสตร์, ปัจจัยทางเศรษฐกิจ, ปัจจัยทางสังคม และการคมนาคมขนส่งที่ดี

การใช้ทฤษฎีหลักการแพร่กระจายในการศึกษา กล่าวคือ การแพร่กระจายเป็นกระบวนการ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางอย่างหนึ่ง เช่น การหยิบยืมความคิด ความเชื่อ หรือเทคโนโลยีการผลิตจากสังคม วัฒนธรรม จากท้องถิ่นอื่นเข้ามายังท้องถิ่นตนเอง หลักทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการวิจัยโดยเชื่อว่า การติดต่อทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อชน 2 กลุ่มที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาติดต่อกัน แต่ละกลุ่มอาจให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้ อาจเป็นการให้อิทธิพลแต่ฝ่ายเดียวหรือส่งผลกระทบต่อกันทั้งสองฝ่ายได้

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนั้นอาจจะแพร่จากสังคมเมืองสู่สังคมชนบท หรือสังคมชนบทสู่สังคมเมืองโดยการติดต่อระหว่างกัน ดังนั้น ทฤษฎีการแพร่กระจาย ที่ใช้ในการศึกษาจะเป็นการวิเคราะห์การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม จากสังคมอื่นมาสู่ชุมชนศึกษา และจากชุมชนศึกษาไปสู่สังคมอื่นๆ ตามกระบวนการแพร่กระจาย

Copyright by Mahidol University

2.2.2. ทฤษฎีนิเวศน์วิทยาทางวัฒนธรรม

นิเวศน์วิทยา คือการปรับตัวเข้าหากันระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ การปรับตัวของมนุษย์นั้นต่างจากสัตว์ เพราะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม ซึ่งนิเวศน์วิทยาวัฒนธรรมคือ การศึกษาถึงการปรับตัวหรือความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ระบบนิเวศน์วิทยาทางสังคม เพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมแต่ละแห่งและสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมที่ต่างกันในสิ่งแวดล้อมที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของพัฒนาการที่เหมือนกัน

การใช้ทฤษฎีนิเวศน์วิทยาทางวัฒนธรรมในการศึกษา กล่าวคือ วิถีชีวิตคนในสังคมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน และคนในสังคมมีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ และหมาถือว่าเป็นสัตว์เลี้ยงที่อยู่ใกล้ชิดมนุษย์นั้น มีการปรับตัวตามแบบอย่างวิถีชีวิตของคนในสังคมหรือไม่อย่างไร ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้น

2.2.3. ทฤษฎีวัตถุนิยมวัฒนธรรม

วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการผลิต เป็นความพยายามของมนุษย์ในการรักษาความสมดุลระหว่างจำนวนประชากรกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ สมรรถภาพทางการผลิตมีผลกระทบโดยตรงต่อการเพิ่มของประชากร เมื่อผลผลิตเพิ่มขึ้นเกินกว่าความต้องการ ประชากรก็จะเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นจนถึงขีดสุดของสมรรถภาพทางการผลิต มนุษย์ก็จะคิดค้นวิธีการต่างๆ ในการควบคุมอัตราการเพิ่มประชากรให้สมดุลกับจำนวนอาหาร

การใช้ทฤษฎีวัตถุนิยมวัฒนธรรมในการศึกษา กล่าวคือ การนำทฤษฎีนี้มาใช้วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาการในขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อรักษาความสมดุลระหว่างจำนวนประชากรกับสภาพแวดล้อม โดยมีเทคโนโลยีทางการผลิตเป็นตัวกำหนด ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่รักษาความสมดุลไว้ ซึ่งวัฒนธรรมต่างๆ จะยั่งยืนเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับ *"ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ"* ของบุคคลหรือ ชุมชน ยกตัวอย่าง การเปลี่ยนแปลงอาชีพ เพราะเชื่อว่า สิ่งใหม่ย่อมได้รับผลตอบแทนที่ดีกว่าของเดิม การให้คุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็ย่อมมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นหมาที่เป็นสัตว์เลี้ยงภายในบ้านก็ย่อมมีคุณค่าที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตามสภาพสังคม และการใช้ประโยชน์จากหมาก็ขึ้นอยู่กับประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ ในการ

Copyright by Mahidol University

สำนักหอสมุด

ศึกษาครั้งนี้จะใช้เพื่อการอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากการเลี้ยงหมาทางธุรกิจ เปลี่ยนแปลงมาสู่ธุรกิจอื่นที่ให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจดีกว่าเดิม

2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรวิช วรรณไกรโรจน์ (2537) ได้ศึกษาเรื่อง *"การอนุรักษ์และปรับปรุงสุนัขพันธุ์ไทย การวิเคราะห์ประวัติสุนัขพันธุ์ไทย"* การค้นคว้าเอกสารทางโบราณคดีพบว่า หมาถูกมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์นำเข้ามาจากจีนหรืออินเดียเพื่อใช้เป็นสัตว์เลี้ยงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยไม่น้อยกว่า 5,000–5,600 ปี มาแล้ว โดยนิยมเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยพันธุ์ดั้งเดิม การเกิดขึ้นของหมาพันธุ์ไทยหลังอานนั้นไม่ปรากฏข้อมูลทางโบราณคดี แต่ข้อมูลทางพันธุศาสตร์บ่งชี้ว่าหมาพันธุ์ไทยหลังอานได้กลายพันธุ์จากหมาพันธุ์ไทยดั้งเดิมนานนับพันปีแล้วโดยการกลายพันธุ์นี้อาจเกิดในกัมพูชา และจากภาพเขียนสีผนังถ้ำเขาจันทน์งามแสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงหมาในสังคมชุมชนเกษตรกรรมกระทำเพื่อช่วยล่าสัตว์สำหรับหมาพันธุ์ไทยภูเขาซึ่งมีทั้งชนิดหางกุดและชนิดหางพวง นั้นเป็นหมาที่ชาวเขานำเข้ามาพร้อมกับการอพยพมาจากประเทศจีน ส่วนหมาพันธุ์ไทยบางแก้ว นั้นเดิมสันนิษฐานว่าสืบเชื้อสายจากลูกผสมระหว่างหมาบ้านกับหมาจิ้งจอก แต่สมมติฐานนี้มีความเป็นไปได้ทางพันธุศาสตร์ต่ำมาก ข้อสรุปนี้เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลประวัติพันธุ์ด้วยหลักพันธุศาสตร์ ส่วนหมาพันธุ์ไทยไร้ขนเกิดจากการกลายพันธุ์ของหมาพันธุ์ไทยดั้งเดิมในประเทศไทย ซึ่งหมาพันธุ์นี้มีจำนวนน้อยมาก โดยบ่งชี้ว่าหมาพันธุ์นี้เป็นพันธุ์ที่เกิดขึ้นใหม่.

เอมอร ไพใหล (2540) ได้ศึกษาเรื่อง *"กระบวนการประกอบอาชีพค้าสุนัข ชุมชนท่าแร่ ตำบลท่าแร่ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร"* พบว่าชุมชนท่าแร่ เป็นชุมชนที่เกิดจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ญวนและชาวพื้นเมืองสกลนคร และขยายตัวเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็นำเอาวัฒนธรรมการบริโภคเนื้อหมาดำมาด้วย ซึ่งเกี่ยวพันกับความเชื่อว่าใน 1 ปี ต้องบริโภคเนื้อหมาและนำเครื่องในมาปรุงอาหาร ชาวบ้านเรียกกันว่า *"อบหมา"* มีลักษณะคล้ายตุ๋นเนื้อ ต่อมาอบหมาได้เป็นที่นิยมของชาวบ้านทั่วไป แต่ไม่แพร่ขยาย เพราะยังมี คติความเชื่อว่า *"ใครกินหมา จะไม่เห็นหน้าพระพุทธเจ้า"* และเกี่ยวกับไสยศาสตร์จะห้ามกินเนื้อสัตว์ 10 อย่าง เช่น ช้างและหมาเป็นต้น ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนท่าแร่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักและมีอาชีพเสริม เช่น ค้าขาย รับจ้างทั่วไป และมีอาชีพค้าหมา ซึ่งเป็นอาชีพที่โดดเด่น แม้จะเป็นอาชีพที่คนในท้องถิ่นและคนทั่วไปไม่ยอมรับ น่ารังเกียจ เสียชื่อเสียง เป็นบาปและทารุณสัตว์ แต่ในขณะเดียวกันอาชีพค้าหมาก็ทำรายได้ดีและเป็นที่สนใจของคนในชุมชน.

Copyright by Mahidol University

I 13326946 ฉ.2

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาหมาในวิถีชีวิตคนไทย กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง มีวิธีดำเนินการศึกษาดังนี้

3.1. รูปแบบการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ทางด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้จากการเรียนรู้และปรับตัวตามสภาพแวดล้อม โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับหมาเป็นหลักสำคัญในการศึกษา ซึ่งจะใช้การศึกษาข้อมูลทางด้านเอกสารและภาคสนามเพื่อประกอบการวิเคราะห์ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง ความเคลื่อนไหว และพัฒนาการของหมาในวิถีชีวิตคนไทย ภายใต้บริบทของสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน โดยทำการศึกษาดังนี้

3.1.1. ข้อมูลพื้นฐานของสังคมไทยทั่วไป โดยศึกษาความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องระหว่างคนไทยกับหมาในสังคมไทยทั่วไป

3.1.2. ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านตรอกแซง ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ทั้งทางด้านประวัติชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของชุมชน

3.1.3. ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาภายในชุมชนบ้านตรอกแซง โดยศึกษาความสัมพันธ์ในด้านการเลี้ยงหมา ได้แก่ การให้ที่อาศัย การให้อาหาร และการดูแลสุขภาพหมา เป็นต้น

3.2. การเลือกพื้นที่ศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้เลือกชุมชนบ้านตรอกแซง ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นชุมชนหลักในการศึกษา การเลือกพื้นที่จังหวัดตราดนั้น เนื่องจากจังหวัดตราดเป็นจังหวัดที่มีเอกลักษณ์ของหมาพันธุ์ไทยหลังอานปรากฏอยู่เป็นหลักฐาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นหมาพื้นบ้านของประเทศไทย ดังคำขวัญของจังหวัดที่ว่า *"เมืองพลอยแห่งสยาม หมู่เกาะงามครึ่งร้อย อร่อยระกำแสนหวาน*

Copyright by Mahidol University

สุนัขพันธุ์ไทยหลังอาน อนุสรณ์สถานเขาล้าน บวรสถานยุทธนาวี (เกาะช้าง) เส้นทางดีสู่กัมพูชา ศูนย์การค้าชายแดน" และที่เลือกชุมชนบ้านตรอกแซงเป็นพื้นที่หลักในการศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนที่เคยนิยมเลี้ยงหมาอย่างแพร่หลายทั้งเพื่อการค้า เฝ้าบ้าน และที่สำคัญเป็นแหล่งเพาะพันธุ์หมาพันธุ์ไทยหลังอาน ซึ่งเหตุผลในการเลือกชุมชนบ้านตรอกแซงในการศึกษาข้อมูลภาคสนามเนื่องจากเหตุผลดังนี้

1) จังหวัดตราด ถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดหมาพันธุ์ไทยของประเทศไทย และชุมชนบ้านตรอกแซงก็เป็นชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดตราดที่นิยมเลี้ยงหมา

2) ชาวชุมชนบ้านตรอกแซงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเพื่อบริโภคส่วนเหลือจึงขาย ซึ่งเป็นลักษณะสังคมเกษตรกรรมของประเทศไทย

3) ความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนบ้านตรอกแซง ทั้งพืชผักที่ปลูกไว้เพื่อบริโภคและขาย พันธุ์ปลาที่หาได้ง่ายตามแหล่งน้ำต่างๆ ดังคำว่า *"ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว"* ซึ่งเป็นลักษณะสภาพทั่วไปของสังคมไทย

4) ความหลากหลายทั้งทางสภาพพื้นที่และวิถีชีวิตคนภายในชุมชนบ้านตรอกแซง เนื่องจากสภาพพื้นที่ประกอบไปด้วย พื้นที่ป่าชายเลน, พื้นที่สวนป่า, พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ธุรกิจและอุตสาหกรรม จึงทำให้ผู้คนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน จึงถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายในพื้นที่เดียวกัน

5) ชุมชนบ้านตรอกแซงมีการเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด ทั้งสัตว์เลี้ยงประเภทด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เป็ดเนื้อ, เป็ดไข่, ไก่ชน, ไก่ไข่, วัวเนื้อ, วัวนม, ควาย, ห่าน, สุกร, ปลา และสัตว์น้ำอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีสัตว์เลี้ยงประเภทดูเล่น ได้แก่ หมา แมว นก หนู กระต่าย และกระรอก ฯลฯ จึงเชื่อได้ว่าชาวชุมชนบ้านตรอกแซงมีอุปนิสัยชอบเลี้ยงสัตว์

6) ชาวชุมชนบ้านตรอกแซงส่วนใหญ่เป็นผู้คนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมในพื้นที่ และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันภายในตำบลและหมู่บ้าน ทำให้สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาต่างๆ สู่ลูกหลานเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ แต่เมื่อมีการอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่น จึงทำให้ชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตามค่านิยมใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชน

7) ชุมชนบ้านตรอกแซงเป็นชุมชนหนึ่งในสังคมไทยที่มีการพัฒนาความเจริญสู่ความทันสมัยในด้านต่างๆ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ตามแบบอย่างค่านิยมสังคมเมือง

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 1. แสดงข้อมูลเปรียบเทียบเพื่อชี้วัดการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยของชุมชนบ้านตรอกแซง

ลักษณะชุมชน	ปี 2535	ปี 2543
ประชากร	ประมาณ 485 คน	ประมาณ 798 คน
หลังคาเรือน	ประมาณ170 ครัวเรือน	ประมาณ 193 ครัวเรือน
ธุรกิจร้านค้า	5 แห่ง	10 แห่ง
โรงงานอุตสาหกรรม	-	2 แห่ง
แรงงาน	ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม	แรงงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม, อุตสาหกรรม และรับจ้างทั่วไป
สาธารณสุข (การใช้ส้วมราดน้ำ)	ประมาณร้อยละ 75	ร้อยละ 98.17
ถนนภายในชุมชน	สภาพเป็นถนนลูกรัง	สภาพเป็นถนนคอนกรีตและราดยาง
รถยนต์และรถจักยานยนต์	78 คัน	มีรถจักรยานยนต์เกือบทุกครัวเรือน

ที่มา: -กรมส่งเสริมการเกษตร. (2535). แนวทางพัฒนาการเกษตรระดับตำบล: ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง ตราด จังหวัดตราด. อัดสำเนา.

-องค์การบริหารส่วนตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด. (2543). แผนพัฒนาตำบล 5 ปี ประจำปี 2540-2544. อัดสำเนา.

3.3. ประชากรเป้าหมาย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประชากรเป้าหมายคือชาวชุมชนบ้านตรอกแซงที่เลี้ยงหมาหรือเคยเลี้ยงหมามาก่อน ไม่เฉพาะเจาะจงด้าน เพศ อายุ และวุฒิการศึกษา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ที่เคยเลี้ยงหมาหรือเลี้ยงหมาภายในชุมชนบ้านตรอกแซงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา การเลี้ยงดู บทบาทหมา และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหมาภายในชุมชนบ้านตรอกแซง

Copyright by Mahidol University

3.4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

3.4.1. การเก็บข้อมูลจากเอกสาร

การเก็บรวบรวมข้อมูลจะเก็บข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่บันทึกไว้เป็นหลักฐานปรากฏในวารสาร บทความ และหนังสือ จากสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้แก่ ห้องสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร, ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ห้องสมุดสถาบันวิจัยแห่งชาติ, ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, หอสมุดแห่งชาติและแหล่งข้อมูลภายในจังหวัดตราด ซึ่งข้อมูลทางเอกสารที่ต้องการเก็บรวบรวม ได้แก่

3.4.1.1. ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในสังคมโลก ได้แก่ การจำแนกหมวดหมู่หมา, วิวัฒนาการของหมาในสังคมโลก และบทบาทหมาในสังคมโลก

3.4.1.2. ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในสังคมไทย ได้แก่ หมากับความเป็นไทย, หมากับความเชื่อทางพุทธศาสนา, หมากับราชสำนักไทย, วิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมา และหมากับวัฒนธรรมของคนไทย

3.4.1.3. ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านตรอกแซง ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหมาภายในชุมชนบ้านตรอกแซง

3.4.2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม มีรายละเอียดดังนี้

3.4.2.1. การเตรียมพื้นที่ศึกษา โดยผู้ศึกษาเข้าไปแนะนำตัวให้ทราบถึงจุดประสงค์การเข้ามาศึกษาวิจัยกับบุคคลภายในชุมชนบ้านตรอกแซง เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล และร่วมอาศัยอยู่ภายในชุมชนบ้านตรอกแซง

Copyright by Mahidol University

3.4.2.2. อุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

1) กล้องถ่ายภาพ ใช้ในงานภาคสนามหรือในกรณีบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อเป็นส่วนประกอบของข้อมูล

2) บันทึกภาคสนาม เพื่อบันทึกข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล และมีการจดบันทึกทุกครั้งหรือแม้กระทั่งภาพถ่ายก็จะต้องระบุว่า ภาพดังกล่าวถ่ายจากที่ใด เวลาใด เพื่อรวบรวมข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3) เทปบันทึกเสียง ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเพื่อความสะดวก รวดเร็วในการเก็บข้อมูล จากนั้นก็ถอดเทป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน

3.4.3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการต่างๆ ดังนี้

3.4.3.1. การสังเกต (Observation) แบ่งวิธีการสังเกตออกเป็น 2 วิธีการดังนี้

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) เป็นการสังเกตโดยที่ผู้ศึกษาเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยเน้นการสังเกตพฤติกรรมของคนภายในชุมชนที่ปฏิบัติต่อหมาเป็นสำคัญ

2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant observation) เป็นการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน และพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของคนภายในชุมชน

3.4.3.2. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งวิธีการสัมภาษณ์จะมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์ดังนี้

1) ข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อ เพศ อายุ การศึกษา การประกอบอาชีพ จำนวนสมาชิกในครอบครัว สถานภาพภายในชุมชน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

2) ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ประวัติและความเป็นมาของชุมชน กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาในชุมชน ระบบเครือญาติ กลุ่มผู้นำชุมชน การประกอบอาชีพ ศาสนาและความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน

3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาภายในชุมชน ประกอบด้วยชื่อหมาและจำนวนหมาที่เลี้ยงไว้ภายในครอบครัว พันธุ์หมา การเลี้ยงดูหมา บทบาทหมาที่อาศัยอยู่ภายในครอบครัวและ

Copyright by Mahidol University

นอกครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างหมากับบุคคลภายในครอบครัวและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ปัญหาของหมาภายในครอบครัวและชุมชน และแนวทางการแก้ปัญหาเกี่ยวกับหมาภายในชุมชนบ้านตรอกแซง

3.5. การบันทึกข้อมูล

เป็นการบันทึกข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกต และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล โดยการจดบันทึก อัดเทปและภาพถ่าย ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา จากนั้นทำการเก็บรวบรวมข้อมูลลงในแฟ้มข้อมูล

3.6. การจัดหมวดหมู่และเรียบเรียงข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลลงในแฟ้มข้อมูลแล้ว ทำการจัดแบ่งแยกประเภทข้อมูลตามรูปแบบของการศึกษา เพื่อความสะดวก เที่ยงตรงและมีความน่าเชื่อถือของข้อมูลในการตรวจสอบข้อมูล จากการสัมภาษณ์ และนำเอกสารต่างๆ มาวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป

3.7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีต่างๆ ดังนี้

3.7.1. ทฤษฎีการแพร่กระจาย ใช้ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนในด้านต่างๆ โดยการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม จากสังคมหนึ่งมาสู่อีกสังคมหนึ่ง

3.7.2. ทฤษฎีนิเวศน์วัฒนธรรม ใช้ในการวิเคราะห์วิถีชีวิตชุมชนในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นและการปรับตัวของชุมชน เมื่อมีการเข้ามาของวัฒนธรรมภายนอกชุมชน

3.7.3. ทฤษฎีวัตถุนิยมวัฒนธรรม ใช้ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการผลิตของชุมชน ในระบบเศรษฐกิจ สังคม ภายในชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการเลี้ยงหมา บทบาท และความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ระหว่างหมากับชุมชน

Copyright by Mahidol University

3.8. การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูล เป็นการนำเสนอในเชิงพรรณาวิเคราะห์ โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 7 บท ได้แก่ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย บทที่ 4 หมาในวิถีชีวิตคนไทยทั่วไปและข้อมูลพื้นที่ศึกษา บทที่ 5 หมาในวิถีชีวิตชุมชนบ้านตรอกแซง บทที่ 6 บทวิเคราะห์ บทที่ 7 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ และส่วนภาคผนวก

3.9. ระยะเวลาในการดำเนินงาน

ระยะเวลาในการดำเนินงานศึกษา ประมาณ 12 เดือน ในระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2543 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2544.

Copyright by Mahidol University

บทที่ 4

หมาในวิถีชีวิตคนไทยทั่วไป และพื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถจัดแบ่งหมาในวิถีชีวิตคนไทยทั่วไป และพื้นที่ศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ได้ดังนี้

4.1. หมาในวิถีชีวิตคนไทยทั่วไป

4.2. ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

4.1. หมาในวิถีชีวิตคนไทยทั่วไป

จากการรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารที่มีหลักฐานปรากฏอยู่ สามารถแบ่งหมาในวิถีชีวิตคนไทยทั่วไป ออกได้ดังนี้

4.1.1. หมากับความเป็นไทย

คำว่า *"ไทย"* แสดงถึงความเป็นอิสระไม่เป็นทาสใคร หรือไม่ขึ้นแก่ผู้ใด (หลวงวิจิตรวาทการ, 2513: 95) แม้ว่าในปัจจุบันจะมีวัฒนธรรมของชนชาติอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องก็ไม่สามารถกลืนวัฒนธรรมของชาติไทยได้ เอกลักษณ์ความเป็นไทยก็ยังคงยึดถือปฏิบัติอย่างไม่มีวันสูญสิ้น ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ หมายถึง ลักษณะเฉพาะที่เป็นของตนเอง และลักษณะเฉพาะของชาติไทย ได้แก่ การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ มีเอกราช และมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง มีภาษาไทย และวัฒนธรรมไทยเป็นเครื่องหมายแทนชาติไทย ยกตัวอย่าง เช่น ภาษาไทย แสดงถึง ความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย และการเคารพแบบไทย ก็เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่แสดงถึงความอ่อนน้อมมีสัมมาคารวะ (เทพฤทธิ์ สุภาสงวน, 2536: 220-221) และหมาสายพันธุ์ไทยก็เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงถึงสัตว์เลี้ยงที่เป็นมรดกของคนไทย มีวิถีชีวิตใกล้ชิดและผูกพันกับคนไทย มีถิ่นกำเนิดอยู่ในประเทศไทย มีรูปร่าง ลักษณะ และอุปนิสัยเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน รูปทรงสวยงามอุปนิสัยฉลาด

Copyright by Mahidol University

ชื่อสัตย์ กล้าหาญ อดทน และมีความจงรักภักดีต่อเจ้าของ โดยคนไทยทั่วไปเลี้ยงหมาอย่างแพร่หลายทุกภูมิภาคของประเทศตั้งแต่อดีต โดยนิยมเลี้ยงแบบตามมีตามเกิด (ชาตรี อักษรอนันต์, 2540: 5-6) ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งย่อยออกได้ดังนี้

4.1.1.1. แหล่งกำเนิดหมาสายพันธุ์ไทย

4.1.1.2. ชนิดหมาพันธุ์ไทย

4.1.1.3. ลักษณะหมาไทยตามความเชื่อโบราณ

4.1.1.1. แหล่งกำเนิดหมาสายพันธุ์ไทย

จากการศึกษา ต้นกำเนิดของหมาพันธุ์ไทย มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดที่แตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1) หมาพันธุ์ไทยสืบเชื้อสายมาจาก หมาทองและหมาป่า

มนุษย์ได้รู้จักกับหมาในตอนปลายยุคหิน และมีความใกล้ชิดกันจนสามารถอยู่อาศัยรวมกับมนุษย์ได้นับเป็นเวลาประมาณ 40,000–60,000 ปีมาแล้ว สำหรับหมาที่เริ่มรู้จักกับมนุษย์ครั้งแรกและคบหาเป็นมิตรจนถึงปัจจุบันเป็นพันธุ์หมาป่าพันธุ์หนึ่ง ชื่อ Canis Aureus แปลว่า หมาทอง ซึ่งเป็นต้นตระกูลของหมา ต่อมาก็มีหมาอีกพันธุ์หนึ่งที่ได้นำมาเลี้ยงชื่อว่า Canis Lupus แปลว่า หมาป่า หมาพันธุ์นี้เชื่องกว่าหมาทอง มีขนยาว หางเป็นพวง หูตั้ง หางตวัดงอขึ้นข้างบน มีนิสัยชอบอิสระ เมื่อหมาป่าเข้ามาอยู่กับมนุษย์ก็ผสมพันธุ์กับหมาทอง ออกลูกสืบทอดกันมาเป็นหมาพันธุ์ต่างๆ ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าหมาพันธุ์ไทยและพันธุ์ต่างๆได้สืบเชื้อสายมาจากหมาทองและหมาป่า (เอกชัย พฤกษ์อำไพ, 2533: 79)

2) หมาพันธุ์ไทยสืบเชื้อสายมาจากหมาดิงโก้

ศึกฤทธิ์ ปราโมช (อ้างถึงใน เอกชัย พฤกษ์อำไพ, 2533: 15-16) กล่าวว่าหมาป่าที่คนเลี้ยงตั้งแต่ดั้งเดิมมีกำเนิดในเมืองหนาวแถบขั้วโลกเหนือ ดังนั้นหมาป่าที่อยู่ทางเมืองหนาว คงจะไม่มาถึงแถบเอเชีย แต่ก็มีหมาป่าอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า ดิงโก (Dingo) ต่อมาได้ข้ามไปยังทวีปออสเตรเลียพร้อมกับคนที่เป็นพวกเงาะหรือซาไกที่อยู่อาศัยทางตอนใต้ของประเทศไทย เมื่อหลายพันปีมาแล้วตามประวัติศาสตร์คนพวกนี้ได้ข้ามไปอยู่ที่ทวีปออสเตรเลียกลายเป็นชาวพื้นเมือง

Copyright by Mahidol University

ของออสเตรเลีย และได้นำหมาพันธุ์ไทยไปเลี้ยง เพราะหมาดิงโกมีลักษณะเหมือนหมาพันธุ์ไทยทุกประการ และขณะนี้หมาดิงโกก็ยังแพร่กระจายพันธุ์อยู่ในประเทศออสเตรเลีย ซึ่งเป็นหมาป่าที่มีอุปนิสัยดุร้าย รูปร่าง ลักษณะท่าทาง มีความคล้ายคลึงกับหมาพันธุ์ไทย

3) หมาพันธุ์ไทยสืบเชื้อสายมาจาก หมาทางประเทศจีนและประเทศอินเดีย

เมื่อประมาณ 5,300-5,600 ปีมาแล้ว หมาบ้านในยุคนั้นเป็นสัตว์ที่ถูกนำเข้ามาจากแหล่งอื่นพร้อมกับการย้ายถิ่นฐานของมนุษย์ ทั้งนี้มนุษย์ในยุคนั้นอพยพมาจากประเทศจีนและประเทศอินเดีย ดังนั้นหมาบ้านของไทยจึงสืบเชื้อสายมาจากหมาป่าที่พบในประเทศจีนหรืออินเดีย (สุรวิช วรรณไกรโรจน์, 2527: 3-4)

4.1.1.2. ชนิดหมาพันธุ์ไทย

หมาพันธุ์ไทยมีจำนวนหลากหลายชนิดพันธุ์ จากหลักฐานที่ปรากฏ สามารถรวบรวมและจัดแบ่งหมวดหมู่ชนิดหมาพันธุ์ไทย ดังนี้

1) หมาพันธุ์ไทยหลังอาน

หมาพันธุ์ไทยหลังอาน สันนิษฐานว่ามาจากถิ่นกำเนิด 2 แหล่ง กล่าวคือ

1.1) สันนิษฐานว่ามีถิ่นกำเนิดมาจากเกาะภูกก เมื่อปี พ.ศ. 2457 มีชาวฝรั่งเศส ชื่อ ธาล เอะเชีย เขียนเรื่องหมาหลังอานในหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส กล่าวว่า หมาหลังอานเป็นหมาพื้นเมืองของเกาะภูกก (Ile DePhuquoc) ประเทศเขมรติดกับเวียตนามใต้ (ชาตรี อักษรอนันต์,2540)

1.2) สันนิษฐานว่าหมาอพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้พร้อมกับคนไทยที่อพยพมารุ่นแรกๆ ในสมัยก่อนคนไทยนิยมหาอาหารด้วยการล่าสัตว์และได้นำหมาพันธุ์ไทยหลังอานติดตามไปช่วยไล่ล่าสัตว์ เพราะสามารถวิ่งได้เร็ว เนื่องจากมีช่วงลำตัวยาว อกลึก และเอวคอด อีกทั้งมีความกล้าหาญ ทรหด อดทน และฉลาด จึงถูกจัดเป็นหมาล่าเนื้อ แต่บางครั้งอาจเรียกหมาพันธุ์นี้ว่า *"หมาตามเกวียน"* เพราะมันชอบวิ่งตามเกวียนของผู้เลี้ยงขณะเดินทางเข้าป่า(ชาตรี อักษรอนันต์,2540)

Copyright by Mahidol University

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวเยอรมันแปลงสัญชาติไทยชื่อ หาญ ไคลน์ สนใจหมาหลังอานจึงได้เสาะหาไปตามพื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย และคนไทยที่ให้ความสำคัญต่อหมาหลังอานในขณะนั้นคือ หลวงปริพนธ์ พจน์พิสุทธิ์ ซึ่งได้เดินทางค้นหาหมาในเขตอำเภอเมืองจังหวัดตราด จนกระทั่งเมื่อปี 2530 หมาพันธุ์ไทยหลังอานได้เข้าเป็นสมาชิกสหพันธ์หมาแห่งเอเชีย เป็นพันธุ์ที่ 329 โดยมีลักษณะและกฎเกณฑ์มาตรฐานของหมาพันธุ์ไทยหลังอาน กำหนดไว้ดังนี้

ก. สัดส่วนและโครงสร้าง เป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส กล่าวคือ ส่วนสูง เป็นเส้นตั้งเหมือนจุดไข่ปลา จากโหนกไหล่จนถึงพื้นจะยาวเท่ากับความยาวของลำตัวคือ เส้นจุดไข่ปลาจากท้ายไปยังอกหน้า ส่วนเส้นหลังค่อนข้างตรง ไม่แอ่นเอียงลาดจากโหนกไหล่ลงสู่ส่วนท้าย มีอกหน้าที่นูนแด่น

ข. ความลึกของอก วัดจากโหนกไหล่ลงมาตามเส้นความสูงจนถึงอกด้านล่างจะเป็น 45 ส่วนใน 100 ของความสูงทั้งหมด

ค. มุมไหล่ เกิดจากกระดูกแผ่นไหล่ทำมุมกับกระดูกต้นขาหน้า มุมที่เกิดขึ้นจะอยู่ระหว่าง 90-95 องศา ทำให้แว่งของขาหน้าเป็นวงกว้างคล้ายลูกตุ้มนาฬิกา ซึ่งทำให้ช่วงก้าวยาวขึ้น

ง. คอ รูปหน้าตัดลักษณะกลมรี แข็งแรง สันคอยาวประมาณหนึ่งเท่าครึ่งของความยาวจากท้ายกะโหลกไปจรดปลายจมูก

จ. หัว มีลักษณะรูปลิ่ม ปากไม่แหลม มุมปากลึก ปลายปากตัดจมูกไม่ยื่นแหลมออกมา หน้าผากกว้างมีรอยย่นได้เล็กน้อย

ฉ. ฟันขาวสะอาด ไม่ผุกร่อน มีฟันบน 20 ซี่ ฟันล่าง 22 ซี่ ลักษณะการขบของฟันหน้า ด้านในของฟันหน้าบนขบกันพอดีกับด้านนอกของฟันหน้าล่าง

ช. หูรูปสามเหลี่ยมปลายแหลม ใบหูเล็กและตั้งแข็ง ไม่กางออก

ซ. ขาหน้าตั้งตรง ข้อเท้าไม่เอนเอียง ข้อศอกกระชับแน่นกับลำตัว ช่องว่างระหว่างขาหน้าทั้งสองกว้าง และแนวขาทั้งสองขนานกัน

ฌ. ขาหลังมีกล้ามเนื้อเป็นมัด ยืนเฉียงลาดไปด้านหลัง และกางออกจากกันเป็นฐานที่มั่นคง ขาไม่ควรดึงเป็นเส้นตรง ควรมีข้อเข่าและมีน่องที่ย่อลงเล็กน้อย

ญ. นิ้วเท้า เท้าหน้ามี 5 นิ้ว เท้าหลังมี 4 นิ้ว ถ้ามีนิ้วติ่งต้องตัดออก อุ้งเท้าค่อนข้างกลม

ฎ. หางมีลักษณะงอโค้งขึ้นด้านบนคล้ายดาบ กระดูกหางมีระหว่าง 16–20 ข้อ

ฏ. ขนเรียบสั้นเป็นเงางาม ยาวขนาดขนม้า

ฐ. สีได้แก่ สีสวาท ดำ น้ำตาล สีเมล็ดมะขาม และสีกะเรียวเหมือนกระรอกเขียว กระรอกแดง สีนวลปากมอม สีกลีบบัว ส่วนสีตาและเล็บขึ้นอยู่กับสีลำตัว

Copyright by Mahidol University

ฑ. ส่วนสูงและน้ำหนัก เพศผู้สูง 55-60 ซ.ม น้ำหนัก 25-28 ก.ก. เพศเมียสูง 50-55 ซ.ม หนัก 22-25 ก.ก.

ส่วนคำว่า *"อาน"* หมายถึง ลักษณะขนกลางหลังที่ปลายขนจะชี้ย้อนขึ้นไปทางหัว ซึ่งแบ่งอานออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ อานกว้าง และอานแคบ ถ้าอานกว้างจะเรียกว่าอานไวโอลิน แต่ถ้าอานแคบเรียกว่าอานธนูหรืออานลูกศร นอกจากนี้ยังมีผู้เรียกอานอื่นๆ เช่น อานใบโพธิ์ อานแจกัน เป็นต้น การพิจารณาอานให้สมมุติเส้นผ่ากลางอานขึ้นตามความยาวของอาน ซึ่งอานทั้งสองซีกต้องเท่ากันและเหมือนกันประกบกันได้สนิท (ชาตรี อักษรอนันต์, 2540)

อุปนิสัยหมาพันธุ์ไทยหลังอาน จัดเป็นพวกหมาล่าสัตว์เหมาะในการปฏิบัติงานรวมฝูงเพื่อล่าสัตว์ หรือใช้เฝ้าทรัพย์สิน มีความว่องไว ปราดเปรียว ฉลาด ดุร้าย มีความจำดี จมูกรับกลิ่นดี ไม่ค่อยไว้ใจคนแปลกหน้า มีสัญชาติญาณในการล่า และมีความสามารถในการยังชีพสูง ไม่ชอบอยู่ในการบังคับกฎเกณฑ์หรือถูกกักขัง นอกจากจะฝึกหัดให้เคยชินตั้งแต่เล็ก นิยมใช้ปฏิบัติงานเป็นฝูงดีกว่าปฏิบัติงานโดดเดี่ยว (วรรณ พิรุณ, ม.ป.ป.: 108-111)

หมาพันธุ์ไทยหลังอานได้จดทะเบียนต่อสมาพันธ์หมาโลก (F.C.I) ในปี พ.ศ. 2536 โดยจัดหมาพันธุ์ไทยหลังอานอยู่ในกลุ่มที่ 5 ประเภทสปิตซ์และพันธุ์ดั้งเดิมหมู่ที่ 7 ประเภทหมาล่าสัตว์ (เตือนตา ชาญศิลป์ และคนอื่นๆ, 2538: 2)

2) หมาพันธุ์ไทยไม่มีขน

หมาพันธุ์ไทยไม่มีขนมีถิ่นกำเนิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เช่น ขอนแก่นและนครราชสีมา เป็นต้น ลักษณะหน้าเล็กสั้นเหมือนหน้าหนู จมูกเล็กมีหนวดหนูและไฝที่ใต้คาง ตากลมเล็กสีน้ำตาลอมดำ หูตั้ง หางชี้ โคนหางใหญ่และหนา ฟันเล็กและแหลมสั้น อกแคบ หมาตัวผู้ลำตัวเห็นกล้ามเนื้อเป็นลอนจับแน่นกล้ามเนื้อขาหลังมั่นคง ส่วนตัวเมียมีลอนกล้ามเนื้อเรียบเนียนนุ่ม ตัวผู้ไม่มีขน ส่วนตัวเมียมีขนอุยเล็กติดผิวหนังบริเวณโคนขาเล็กน้อย ลักษณะของหมาพันธุ์ไทยที่ไม่มีขนทำให้ผิวหนังเป็นริ้วรอยเกิดแผลได้ง่าย (วรรณ พิรุณ, ม.ป.ป.: 113)

หมาไม่มีขนมีนิสัยกล้าหาญ ดุร้าย เชื่อฟังเจ้าของ ว่องไว ปราดเปรียว เชื่อมั่นตัวเอง เป็นนักสู้ ชอบนอนที่สูง กระโดดได้สูง กินอาหารไม่เลือกชนิด ผิวหนังเมื่อถูกแดด

Copyright by Mahidol University

มากสีจะคล้ำออกม่วงดำ แต่ถ้ากักขังไว้ในที่ร่มนานๆ สีผิวหนังจะเปลี่ยนเป็นสีม่วงเผือก และมีความเชื่อว่าหมาพันธุ์ไทยไม่มีขนในสมัยโบราณ เกิดจากความผิดปกติเรื่องผิวขนบกพร่อง เมื่อผสมพันธุ์กันเรื่อยมา จนสืบทอดสายพันธุกรรมไม่มีขนต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งหมาพันธุ์ไทยไม่มีขนไม่ปรากฏชื่ออยู่ในประวัติศาสตร์หมาสังคมโลกทั่วไป แต่เชื่อว่าหมาไม่มีขนนั้นเป็นหมาพันธุ์โบราณของไทยที่ไม่ได้สืบเชื้อสายจากหมาไม่มีขนของประเทศจีน (วรรณ พิรุณ, ม.ป.ป.: 114)

3) หมาพันธุ์ไทยบางแก้ว

หมาพันธุ์ไทยบางแก้ว มีถิ่นกำเนิดบริเวณวัดบางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากเจ้าอาวาสวัดบางแก้วเลี้ยงหมาไทยพันธุ์ดุร้ายไว้บริเวณวัด สันนิษฐานว่าหมาพันธุ์ไทยบางแก้วเกิดจากหมาพันธุ์ไทยผสมพันธุ์กับหมาจิ้งจอกที่อาศัยอยู่บริเวณชายป่ารอบๆ วัดบางแก้ว และเมื่อผสมพันธุ์ภายในเหล่าเดียวกันหลายช่วงอายุ จนเกิดลูกหมาพันธุ์แท้ที่มีลักษณะดีเด่นตามธรรมชาติ ซึ่งลักษณะของหมาพันธุ์ไทยบางแก้วมีดังนี้

3.1) ขนและสีขน มีทั้งสีเดียวและสีประ ประเภทสีเดียว เช่น ขาว, ดำ, น้ำตาล, เทาและนาก ส่วนสีประหรือสีผสม เช่น ดำขาว, น้ำตาลขาว, สีนากปนขาวและเทาปนน้ำตาล เป็นต้น เป็นหมาที่มีขนยาวสองชั้นและหนาโดยขนชั้นล่างนิ่มละเอียดอ่อน ส่วนขนชั้นบนยาวเป็นเส้น มีทั้งขนสั้นฟู ยาวฟู และขนยาวเรียบ

3.2) หางมีทั้งหางพวงและไม่พวง ถ้าหางพวงจะต้องยาวม้วนงอขึ้นเล็กน้อย แต่บางคนนิยมหางพวงลาดแทงลงดินคล้ายหมาจิ้งจอก

3.3) หน้าสั้น กะโหลกรูปสามเหลี่ยมเล็ก ปากแหลม และยาว จมูกเล็ก

3.4) ตากลมรีมีแวว เมื่อโกรธจะทำตาเขียวเห็นแววตาสีฟ้าเหมือนสัตว์ป่า

3.5)หูเล็กสั้นตั้งตรงไปข้างหน้าเหมือนหมาป่าหรือมีหูใหญ่ตรงไปข้างหน้าเหมือนหูหมาจิ้งจอก หูไม่ปรกหักพับ และภายในหูมีขนขึ้นประปรายปิดรูหู

3.6) ฟันซี่เล็กแหลมสีขาว

3.7) อกตื้นกว่าหมาพันธุ์ไทยอื่นๆ เวลายืนอกจะยืดสง่างาม

3.8) ส่วนสูงประมาณ 30-40 ซ.ม. น้ำหนักประมาณ 17-20 ก.ก.

3.9) เท้าหน้าใหญ่กว่าเท้าหลัง

3.10) ลิ้นไม่ห้อยมากเกินไป

3.11) คอจะยาวกว่าหมาพันธุ์ไทยอื่นๆ เมื่อเดินชอบก้มลงดมกลิ่นบนพื้น

Copyright by Mahidol University

หมาพันธุ์ไทยบางแก้วมีอุปนิสัยดุร้าย มีความซื่อสัตย์ต่อเจ้าของ รักและหวงเจ้าของ ไม่ชอบคนแปลกหน้า มีความสามารถในการดมกลิ่นได้ดี จำเสียงได้แม่นยำ กินอาหารไม่เลือกชนิด มีความกล้าหาญ ชอบเล่นน้ำเมื่อหมอบข้อศอกจะแนบกับพื้นและเท้าหลังจะแผ่กางออกทั้งสองข้าง ก่อนจะกินน้ำในอ่างชอบใช้เท้าหน้าข้างหนึ่งจุ่มลงไปในอ่างก่อน เวลาขู่จะเหยียดขาหน้าพุ่งไปข้างหน้า แล้วผงกหัวและแผงขนหลังตั้งขึ้นพร้อมกับส่งเสียงขู่ (วรรณ พิรุณ, ม.ป.ป.: 116) หมาพันธุ์ไทยบางแก้วเป็นหมาที่ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง โดยทางศูนย์ฝึกหมาทหารปากช่องนครราชสีมา ได้นำหมาพันธุ์ไทยบางแก้วไปฝึกปรากฏว่าได้ผลดีเท่าเทียมกับหมาพันธุ์ต่างประเทศทั้งด้านทดสอบการป้องกันตัวและการหาสิ่งของ แต่ไม่สามารถนำไปใช้งานราชการได้ เนื่องจาก มีนิสัยเจ้าเล่ห์ หรือฉลาดเกินไป ถ้าเจอระเบิดจะไม่เดินเข้าไปค้นหา และมีแรงปะทะน้อย เพราะตัวเล็ก (19-21 นิ้ว) ซึ่งในทางจิตวิทยา บุคคลจะกลัวหมาที่มีขนาดใหญ่อย่างหมาพันธุ์ต่างประเทศมากกว่าหมาพันธุ์ไทยบางแก้ว (ชมรมผู้ส่งเสริมสุนัขไทยพันธุ์บางแก้วแห่งประเทศไทย, 2535)

4) หมาพันธุ์ไทยโบราณ

หมาพันธุ์ไทยโบราณเป็นหมาต้นกำเนิดของหมาพันธุ์ไทยหลังอาน ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือ มีขนค่อนข้างเกรียนมาก เรียกว่า *"หมาหนัง"* ในปัจจุบันยังมีพบเห็นแถบจังหวัดจันทบุรีและตราด ลักษณะทั่วไปเป็นหมามีขนาดเล็ก มีความสูงเฉลี่ย 40-60 เซนติเมตร น้ำหนัก 15-18 กิโลกรัม และมีลักษณะทั่วไปที่สอดคล้องกับสภาพอากาศร้อนของประเทศไทย คือมีขนสั้นเกรียนมาก ติดหนัง ขนหยาบแข็ง ส่วนมากสีน้ำตาลปนดำคล้ายสีเม็ดมะขาม ส่วนลักษณะอื่นๆ เหมือนหมาไทยทั่วไป หูตั้ง หางดาบและหลังไม่อาน และจากหลักฐานยังพบหมาพันธุ์ไทยโบราณปรากฏอีก 2 สายพันธุ์ คือ

4.1) หมาพันธุ์ไทยโบราณบางโทลัด พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นหมาพันธุ์ไทยพื้นบ้านมีอยู่แถวกาหลง บางโทลัด เป็นหมาไทยตัวใหญ่ขนยาวขนาดลำตัวเท่ากับหมาพันธุ์เชาเชา สีแดง ดำ และน้ำตาลแดงเป็นสีพื้นลำตัว

4.2) หมาพันธุ์ไทยโบราณหางกุด พบอยู่บริเวณวัดมะกอก พระประแดง เป็นหมาที่มีลักษณะหางกุด (วรรณ พิรุณ, ม.ป.ป.: 117)

Copyright by Mahidol University

5) หมาพันธุ์ไทยธรรมดาหรือหมาพันทาง

สังคมไทยมีการเลี้ยงหมากันแทบทุกบ้านไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบท หมาพันธุ์ไทยธรรมดาเป็นหมาที่ผสมพันธุ์กันเองตามธรรมชาติ และพบอาศัยอยู่ทั่วไปตามที่สาธารณะต่างๆ จนทำให้กลายเป็นหมาพันธุ์ผสมที่เรียกว่า *"พันทาง"* กล่าวคือ เป็นพันธุ์หมาที่มีสายเลือดหรือลักษณะพันธุ์แท้ที่ไม่แน่นอน ซึ่งในสมัยก่อนหมาพื้นบ้านที่พบเห็นทั่วๆ ไปตามถนน หมู่บ้าน วัดหรือในต่างจังหวัดนั้นมีลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์ คือ *"สี่ขาหยียด ขนเกรียน หูตั้ง หางดาบ"* นอกจากนี้หมาพันธุ์ไทยที่มีลักษณะควรเลี้ยง คือ *"หน้าแด่น สี่ขาด่าง หางดอก"* (ชูเกียรติ เฉลยบำรุง, 2526: 27–28) ในระยะต่อมาหมาที่มีลักษณะเด่นดังกล่าวนี้ได้ลดน้อยลง เนื่องจากการผสมพันธุ์กันระหว่างหมาสายเลือดต่างๆ มากมายจนไม่มีลักษณะเด่นที่แน่นอน

6) หมาพันธุ์ไทยภูเขาหรือหมาแม้ว

เมื่อชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะชาวเขาเผ่าม้ง (แม้ว) ออกไปล่าสัตว์มักมีหมาออกติดตามไปด้วย ถ้าหมาเห็นสัตว์ป่าก็จะวิ่งไล่ล่าสัตว์นั้น แล้วผู้เลี้ยงจะวิ่งไล่ตามหมาไปเพื่อจัดการกับสัตว์ป่า (กรมศิลปากร, 2515: 254) ส่วนหมาแม้วมีตัวขนาดเท่ากับหมาพื้นบ้านไทยแต่ขนยาวกว่า นิยมเลี้ยงเอาไว้บนดอยสูงเพื่อช่วยจับสัตว์ บางท้องถิ่นเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในงานพิธีกรรมใหญ่ๆ เพราะเชื่อว่าเมื่อรับประทานเนื้อหมาแล้ว เลือดในร่างกายจะสูบฉีดอย่างแรงและทำให้ร่างกายอบอุ่นขึ้น เนื่องจากอาศัยอยู่บนเทือกเขาหรือดอยซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700–1,800 เมตรขึ้นไป จึงมีอากาศค่อนข้างหนาวเย็น จากลักษณะที่กล่าวมาทำให้หมาพันธุ์นี้นิยมเลี้ยงกันทางภาคเหนือ (วิชิต สิงห์ทอง, 2540: 2)

4.1.1.3. ลักษณะหมาไทยตามความเชื่อโบราณ

ลักษณะหมาตามความเชื่อโบราณของคนไทยปรากฏในตำราหมามงคลคำโคลง ดังนี้

โน้มเศียรประณตน้อม อภิวันท์
คุณรัตน์ไตรยาอัน เพริศแล้ว
จักแสดงประเภทพรรค์ โสณชาติ ไว้นา
ขอสวัสดิ์พิพัฒน์แผ้ว ผ่องพ้นภัยกษัยฯ

ถอดความว่า ขอน้อมศีรษะกราบไหว้คุณพระศรีรัตนตรัย จะขอบรรยายเผ่าพันธุ์หมาขึ้นไว้ ขอให้ประสบแต่ความสุขสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลพ้นภัยพานทั้งปวงด้วยเถิด

Copyright by Mahidol University

กกทุกกาลเภทพื้น -วรรณเอย
ดำทั่วสกลกายา เอกพร้อม
ชิวหาวงเนตรนักขา นิลคู่ กายนา
หาระโอดอ่อนอ้อม โอบขึ้นเคียงขนองฯ

ถอดความว่า จักกล่าวถึงประเภทพื้น ผิวพรรณของหมา และลูกหมา หากมีกายดำอย่างเดียวทั้งตัว, ทั้งลิ้น, ตาและเล็บเป็นสีดำ ทั้งคู่ตามตัวด้วยและมีหางเรียวโค้งตั้งขึ้นตามหลังหมาด้วย

..... พรรณกา ยานา
โรมรุ่งเรืองรจนา โชติช้อย
นัยเนตรนักขทันตา เหลืองดั่ง กายเยย
แสดงคุณตาใช่น้อย เลิศล้ำธาตรีฯ

ถอดความว่า ดูผิวพรรณตามตัว มีขนขึ้นเป็นมันเลื่อมระยับ มีลูกตา เล็บและฟันสีเหลืองเช่นเดียวกับสีตัวจะให้คุณมิใช่น้อย เลิศล้ำบนแผ่นดินทีเดียว

โสณนี้เหลืองเลื่อมล้น โลมสกนต์
มันยับยันยงยล เพริดพริ้ม
สุวลักษณ์ลำเทาขน โสภาค พร้อมนา
ควรถนอมกล่อมเลี้ยงปิ้ม บุตรน้อยในอุทรฯ

ถอดความว่า หมาตัวใดมีขนตามตัวสีเหลืองทั่วทั้งตัว มองดูเห็นเป็นมันระยิบระยับสวยงามมาก ทั้งตัวทั้งขนสมกันทั้งหมด เจ้าของควรบำรุงเลี้ยงดูดุจลูกน้อยที่เกิดกับตนทีเดียว

สีเสวตสะอาดทั้ง สรีรา
ดำรัดจัตุบาทา เฉกย้อม
คือเทพสุวาณา บังคเลศ
สฤษดิ์คุณวิบูลย์พร้อม แก่ผู้ดำรงฯ

ถอดความว่า ถ้าหมาตัวใดมีสีกายขาวปลอดทั้งเรือนร่าง และมีข้อเท้าทั้ง 4 ข้าง เป็นสีดำเหมือนกับย้อม คือหมาเทวดาประทานมาให้แก่เจ้าของ จะให้คุณสำเร็จให้ทั้งความไพบูลย์พูนทรัพย์แก่ผู้มีหมาชนิดนี้

โลมเหลืองเรืองจรัสแม้น อำพัน พรรณเอย
จัตุบาทบุษบาวรรณ กล่าวไว้
เลิศลักษณ์คมสรรพ์ เสาวภาค
แม้ดั่งนี้หาได้ เปรียบด้วยดวงมณีฯ

Copyright by Mahidol University

ถอดความว่า ถ้าหมาใดมีขนกายเหลืองจนขึ้นมันดุจอำพัน งามระยับ และมีเท้าทั้ง 4 ข้าง มีสีขาวดุจปุยฝ้ายตัด เป็นหมาที่มีลักษณะงามเลิศกว่าหมาใด

สุวาณนี้บ่กล่าวอ้าง พรรณนา ยศเอย
โอฐแลทางสรรพ์เสวตรา เอี่ยมแท้
ทรงลักษณะวะระ มารเยศ พร้อมฤา
ควรค่ารัตนาแล้ ยากสิ้นเหลือหาฯ

ถอดความว่า ถ้าหมาต่อไปนี้ไม่พรรณาถึงสีกาย แต่ทว่าที่ปากและหางเป็นสีขาวทั้งหมด คล้ายกับเป็นหมาที่มีลักษณะดีเลิศ มีค่ายิ่งกว่าแก้ว ยากที่จะหาที่ใดได้ปานนี้

มังคลาสุวาณพื้น เลาศรี
เสวภาคสรรพ์อินทรีย์ เอกล้ำ
โลมแดงทั่วกายมี สอดสลับ กันมา
นพคุณเนื้อเก้าน้ำ คู่แท้ควรถนอมฯ

ถอดความว่า ถ้าหมาตัวใดมีสีกายเป็นสีขาวมอๆ นับว่าเป็นหมามงคลและทั้งสรรพางค์กายเป็นสีเดียวกันทั้งตัว และมีขนสีแดงสลับผสมผสานไปทั่วตัวด้วย เป็นหมามีค่าเท่าทองเนื้อนพคุณ ผู้เลี้ยงควรทะนุถนอมให้จงดี มีทั้งค่าและให้คุณยิ่งกว่าทอง

.....แท้ ควรฉงน
อัฉฑชาติ...กล กล่าวไว้
โลมกายบ่แจ้งยุบล วรรณเพศ ใดเอย
สรรพสวัสดิ์พิพัฒน์ให้ แก่ผู้ภักดีฯ

ถอดความว่า หมาที่น่าประหลาดมีลูกอัณฑะดังกล่าวไว้ ขนตามตัวมิได้ระบุว่าจะเป็นสีใดๆ หมาตัวนี้จะให้ความสวัสดี ความเจริญแก่ผู้เลี้ยงมากยิ่ง

โกกะศุภลักษณ์ล้ำ เหลืองฉวี
ไป่แสดงโลมกายสี ต่างได้
นักขถ้วนยี่สิบมี ดุจกล่าว นี้นา
ผิวะพบพานไว้ ถิ่นบ้านพูนเกษมฯ

ถอดความว่า หมาตัวใดที่มีกาย เหลืองดุจทอง นับว่าเป็นหมาลักษณะงดงามยิ่งไม่มีขนสีอื่นปะปนตามตัวเลย นับเล็บครบ 10 ตามตำรา หากพบพานหมาชนิดนี้อยู่บ้านผู้ใด บ้านนั้นมีแต่ความเกษมสำราญยิ่งๆ ขึ้นไป อย่างเดียวแลฯ

Copyright by Mahidol University

นพพางมังคเลศล้วน สุวาณา
เลือกเหล่าลักษณ์โสภา กล่าวไว้
แสนคุณ อดุลยา สุดร่ำ รำพันเอย
กอปรซึ่งสิ่งสวัสดิ์ให้ แก่ผู้บำรุงถนอมฯ

ถอดความว่า หมาตัวใด มีนิ้วครบ 19 นับว่าเป็นหมาให้คุณได้เลือกเอาแต่ตัวงดงามดังกล่าวมาเลี้ยงไว้จะให้แต่คุณไม่มีสิ่งใดเทียบเท่าได้เลยจะให้แต่ความสวัสดีมีโชคชัยแก่ผู้เลี้ยงบำรุงอย่างเดียวแลฯ

ยศศักดิ์สมบัติทั้ง ลาภา
เหลือแหล่หลากใหลมา ไม่น้อย
ด้วยเดชสุวาณา มังคเลศ
เสวยสวัสดิ์สุขแช่มช้อย โรคไร้แรงเขษมฯ

ถอดความว่า ถ้าผู้ใดมีหมานี้มาเลี้ยงไว้ในบ้านเรือนตน จักนำทั้งยศฐาบรรดาศักดิ์ทรัพย์สมบัติหลากไหลมาเทมาเหลือคณานับแลฯ

จักแสดง เชื้อ สุนัขา
อัปลักษณ์รูปา โหดร้าย
ไป่ควรคู่เคหา ยุ่งหยาบ
กอบอุบาทจัญไรให้ แก่ผู้อุปถัมภ์ฯ

ถอดความว่า คราวนี้จะแสดงชาติเชื้อหมาที่อัปลักษณ์ คือหมาที่ให้โทษไม่เป็นมงคลแก่ผู้มีผู้เลี้ยง ซึ่งมีแต่จะนำความหายนะมาสู่จะเกิดภัยอุบาทว์จัญไรแก่ผู้มีผู้เลี้ยงสถานเดียวแลฯ

วิกลทุพลเพศทั้ง กายา
ข้องโทษขัดลักขณา ชั่วร้าย
เป็นดอกที่นัขา ขนหยาบ
ก่อโทษกอบทุกข์ให้ แก่เจ้าของตนฯ

ถอดความว่า หมาตัวใด มีความพิกลพิการทั่วสรรพางค์กาย มีสีดอกที่เล็บและมีขนาดตามตัวหยาบกร้าน เป็นหมามีลักษณะชั่วร้ายจะนำแต่ทุกข์โทษ มาให้เจ้าของถ่ายเดียว แลฯ

จบเสร็จ…… โสฬา
ดีชั่วรวบรวมมา กล่าวไว้
เป็น……สุนัขา ผสมเสร็จ
ดีเก้า หนึ่งต่ำไร้ เร่งรู้ดูแสวงฯ

Copyright by Mahidol University

ถอดความว่า ขอจบเรื่องเพทพันธุ์หมาไทยทั้งที่ดีและที่ชั่วที่นำมารวมกล่าวไว้ด้วยกัน นับมีดี 9 ชั่ว 1 ขอให้พิจารณาเอาเอง

สำแดงสวัสดิเพทพื้น มังคลา
ผิวะพบพานพามา สู่เหย้า
มังคลคู่เคหา อวยเหย้า
ภิระสุขทุกค่ำเช้า บำราศร้างภัยพานาฯ

ถอดความว่า ขอแสดงลักษณะหมาที่เป็นมงคล หากพบที่ไหนขอให้นำมาเลี้ยงในบ้านเรือนชานเถิด จะเกิดสวัสดีมีชัยแก่เหย้าเรือนจะปราศจากหมู่ภัยพาลมีแต่ความสุขสำราญทุกทิวาราตรีกาล และฯ (คณาจารย์เกษตรสัมพันธ์, ม.ป.ป.: 9-14)

นอกจากนี้คนไทยยังเชื่อว่าลักษณะของหมามีความสัมพันธ์กับความเจริญและความเสื่อมของผู้เลี้ยง ดังนั้นก่อนจะนำหมามาเลี้ยงจึงจำเป็นต้องดูลักษณะต่างๆ ทั้งที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคล ยกตัวอย่างในตำราพรหมชาติ โดยให้ดูลักษณะของขน สีขน สีเท้า สีปาก หาง และเล็บ ซึ่งมีตำราดูลักษณะหมาที่แต่งไว้เป็นบทประพันธ์ ดังนี้

"สีใดก็ช่างเถิด ที่ประเสริฐขนเป็นมัน
แลเลื่อมเสน่ห์ฉันท์ เลี้ยงมันดีมีคนกลัว
จะเกิดทรัพย์มากมายยิ่ง สิ่งสินมากมาพันพัว
เลี้ยงไว้ในครอบครัว จะได้เป็นซึ่งเศรษฐี
สุนัขตัวใดตัวมันขาว และสี่เท้าด่างดำดี
เลี้ยงไว้เถิดประเสริฐศรี เงินทองมากมีครบครัน
สุนัขตัวใดมีหางดอก เล็บขาวสิ้นทั่วทุกอัน
ดีนักย่อมมีพรรณ ใครเลี้ยงไว้จักได้ดี
สุนัขขนนั้นเหลือง และสีเทาขาวสำลี
เลี้ยงไว้จะได้ดี ให้มั่งมีทั้งเงินทอง
สุนัขใดมีปากขาว สุนัขนั้นกล่าวว่าสมปอง
ขนนั้นงามลำยอง อีกเงินทองตามอนันต์
สุนัขตัวนั้นไซร้ มีขาวแดงปะปนกัน
เลี้ยงไว้กันอาถรรพ์ จักให้คุณแก่เจ้านาย
สุนัขตัวใดมีเล็บล้วน งามถ้วนยี่สิบหมาย

Copyright by Mahidol University

เลี้ยงไว้ได้สบาย บอกขุมทรัพย์ในแผ่นดิน
สุนัขใดสิบเก้าเล็บ ทั้งตัวงามไร้มลทิน
จะคาบทรัพย์มาให้สิ้น เลี้ยงไว้เถิดมิเสียแรง
นอกเหนือไปกว่านี้ ไม่สู้ดีอย่าแสวง
เลี้ยงไว้เหมือนชักแช่ง มิได้เกิดลาภผลเอย"

(ประคอง นิมมานเหมินท์, 2542: 6817)

4.1.2. หมากับความเชื่อทางพุทธศาสนา

คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทในการกำหนดพิธีกรรมและวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากสังคมบรรพกาล อันเนื่องมาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ทำให้มนุษย์ต้องเคารพและนับถือธรรมชาติโดยการกราบไหว้บูชา จึงเกิดลัทธินับถือผีในด้านไสยศาสตร์ฝังรากอยู่ในจิตใจ เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทยก็ไม่ปิดกั้นความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อพื้นบ้านจึงอยู่คู่กับความเชื่อทางพุทธศาสนา และอยู่ในรูปธรรมที่ผสมผสานกัน โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านจนมีคำกล่าวว่า *"พุทธกับพราหมณ์ (ไสยศาสตร์) เป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก"* (สุกัญญา สุจฉายา, 2525: 99-100) แต่ในหลักพุทธศาสนาที่ต้องยึดถือชีวิตตามอุดมการของพุทธศาสนาที่แสดงถึงชีวิตที่มีนิพพานเป็นจุดปลายทางสูงสุด นิพพานเป็นสภาพที่หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง มนุษย์สามารถบรรลุนิพพานได้ด้วย การดับกิเลสและกองทุกข์ การยึดถือในโลกียสุขและโลกียวิสัยนั้นในพุทธศาสนาถือว่าเป็นกิเลสและก่อให้เกิดทุกข์ (จันทรัชนันท์ สิงหทัต, 2539: 15) ส่วนหลักคำสอนการบูชายัญในวัฒนธรรมพราหมณ์นั้น เป็นหลักคำสอนที่ตรงกันข้ามกับหลักคำสอนในพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนาห้ามการฆ่าสัตว์รวมทั้งการเบียดเบียนทารุณกรรมต่อสัตว์ไม่ว่าด้วยประการใดก็ตาม พระพุทธองค์ทรงปฏิวัติพิธีบูชายัญ และหันมาตีความหมายใหม่ว่าการบูชายัญที่แท้จริงคือการให้อภัยให้ชีวิต โดยไม่เบียดเบียนสัตว์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย คนไทยจึงนิยมเลี้ยงหมาเป็นสัตว์เลี้ยงภายในบ้านตามหลักเกณฑ์ทางพุทธศาสนาโดยคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยใช้หลัก *"อัปปมัญญาเจตสิก"* เป็นเจตสิกที่แผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายหาประมาณมิได้ ไม่มีจำกัด มีอยู่ 2 ดวง คือ

1) กรุณา ความสงสารต่อสัตว์ทั้งหลายที่มีทุกข์ ต้องการให้พ้นจากทุกข์
2) มุทิตา ความพลอยยินดีต่อสัตว์ทั้งหลายที่มีสุข (จันทรัชนันท์ สิงหทัต, 2539: 72)

Copyright by Mahidol University

หมาที่เลี้ยงในสังคมไทยดั้งเดิมจึงไม่มีการกักขัง ปล่อยให้อยู่อาศัยอย่างอิสระภาพ ไม่นิยมฆ่าหมาเพื่อบริโภค หรือค้าขายหมาเพื่อหวังผลกำไร เพราะตามหลักพุทธศาสนาเชื่อว่า ควรเว้นจากการค้าขายสัตว์ที่มีชีวิตและสัตว์ที่ฆ่าเป็นอาหารเพื่อแสวงหากำไรจากสัตว์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของการเบียดเบียนสัตว์ เพราะการไปเที่ยวจับสัตว์ต่างๆ มาขังไว้ให้หมดอิสระภาพเพื่อนำไปขาย ทำให้สัตว์ได้รับความทุกข์ทรมาน เป็นการเบียดเบียนทำลายสัตว์อย่างรวดเร็ว (พระมหาสง่า พลสงคราม, 2542: 30) ผู้ที่เบียดเบียนสัตว์ ย่อมจะทำให้เกิดผลกรรมร้ายต่อผู้ปฏิบัติ ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังในชาดก เรื่องสุธนุชาดกในสุตตันตปิกฎ ความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตอบคำถามของสุภมาภพผู้เป็นบุตรแห่งโตเทยยพราหมณ์เกี่ยวกับผลร้ายผลดีเนื่องจากกรรม โดยระบุไว้บางส่วนว่า บุคคลผู้มีอายุน้อย เพราะได้ฆ่าสัตว์ ผู้มีอายุยืน เพราะไม่ได้ฆ่าสัตว์ บุคคลผู้มีโรคมาก เพราะได้เบียดเบียนสัตว์ ผู้มีโรคน้อย เพราะไม่ได้เบียดเบียนสัตว์ (มหาจุฬาเตปิฎกำ อ้างถึงใน พระมหาปรีชา มโหสโถ, 2541: 45) ซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนาในเรื่องการฆ่าสัตว์และทารุณสัตว์ได้สืบทอดมาจากอินเดีย ดังเรื่องเกี่ยวกับนรกว่า ผู้ที่ทำการฆ่าสัตว์หรือทารุณสัตว์นั้น เป็นผู้ทำบาปหนักที่ต้องไปตกนรกหลายขุมด้วยกัน (โสรัชช์ พุทธพิทักษ์, 2531: 90) การฆ่าหรือทำร้ายหมาและสัตว์อื่นๆ ในพุทธศาสนาถือว่าเป็นบาปที่ผู้กระทำจะได้รับผลแห่งบาปกรรมที่กระทำไว้ โดยเฉพาะในด้านกรรมนิมิต ที่หมายถึง เครื่องหมายหรืออุปกรณ์ในการทำกรรม ได้แก่ อารมณ์ 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย หรือสภาพที่รู้ทางใจที่เกี่ยวกับการทำกรรมของแต่ละบุคคลที่เคยทำไว้ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ย่อมแสวงเครื่องหมายออกมาให้ปรากฏเมื่อจวนจะตาย กรรมนิมิตที่เป็นอกุศลกรรม เช่น เคยฆ่าสัตว์ จะปรากฏทำให้เห็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการทำกรรม เช่น ดาบ, หอก และเครื่องประหาร ที่เคยใช้ในการทำบาปมาแล้ว เป็นต้น บางคนทำให้สะดุ้งหวาดเสียว ร้องไห้ เสียงสั่น คิดว่าจะมีคนมาทำร้ายตน บางคนเคยฆ่าหมูแล้วร้องเหมือนหมู ฆ่าหมาก็จะร้องเสียงเหมือนหมา เมื่อกรรมนิมิตฝ่ายบาปอกุศลมาปรากฏเป็นอารมณ์ช่วงจวนตาย ถ้าเป็นคตินิมิตที่จะนำไปสู่ทุคติ ทำให้มีสิ่งในภพชาติที่จะไปเกิดใหม่นั้นมาปรากฏให้เห็น ถ้าจะไปเกิดในนรกก็ปรากฏเห็นแปลวไฟนรก เห็นนายนิรยบาล เห็นหมา เห็นแร้งกา เป็นต้น กำลังจะเข้ามาทำร้ายตน ถ้าจะเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ยกตัวอย่างเช่นหมา ก็จะเห็นเหวถ้ำ ป่าทึบ หรือทุ่งหญ้า หนองน้ำ เป็นต้น ในสิ่งที่ตนจะต้องไปเกิด กรรมนิมิตหรือคตินิมิต อย่างใดอย่างหนึ่ง มาปรากฏแก่วิถีจิตที่ใกล้ชิดกับจุติจิตที่สุด หรือจะเรียกว่า *"เป็นการฝันครั้งสุดท้ายในชีวิต"* ถ้าฝัน ไม่ดี คือ เป็นอารมณ์นิมิต ไม่ดี ก็ไปเกิดในทุคติ ถ้าฝันดีก็ไปสุคติ (จันทรัชนันท์ สิงหทัต, 2539: 163-164)

ทาน คือการให้โดยต้องรู้จักแบ่งปันทรัพย์สมบัติสิ่งของตนเองให้แก่คนอื่น เช่น พ่อแม่ให้แก่ลูก ครูให้แก่ศิษย์ มิตรให้แก่มิตร เป็นต้น ผลที่ได้ตามมาก็คือ เป็นการยึดเหนี่ยวให้คนเหล่านี้อยู่ร่วมกันด้วยความผูกพันทางใจ เป็นการกระชับความสามัคคีของหมู่คณะ (พระมหาสง่า พลสงคราม, 2542: 38) ส่วนความ

Copyright by Mahidol University

เชื่อในการเลี้ยงหมาของคนไทย จึงมุ่งที่จะให้ความเมตตา และให้ทานแก่หมาทั้งที่พลัดหลงเข้ามา และหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้ โดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทน ตามหลักของพระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักเกณฑ์ของการให้ตามกาลสมัยที่ควรให้และบุคคลที่ควรรับไว้1 ใน4ประการ คือ *"ผู้ให้ทาน ย่อมให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน"* (พระมหาสง่า พลสงคราม, 2542: 40) การให้ทานแก่หมาและสัตว์อื่นๆ ย่อมส่งผลต่อกุศลกรรมแก่ผู้กระทำ ทั้งโดยการปล่อยสัตว์ เช่น ปลา เต่า ฯลฯ และการให้ทานอาหารแก่หมาและสัตว์อื่นๆ เพื่อสร้างบุญและสะเดาะเคราะห์กรรมของตนเอง ยกตัวอย่างเช่นในช่วงรัชกาลที่ 2 ที่พบว่ามีการระบาดของโรคอหิวาตกโรค ทำให้ผู้คนล้มตายกันมาก ซึ่งในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ (อ้างถึงใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2511: 237) กล่าวว่า

> *"โปรดแจ้งให้ซื้อปลาและสัตว์สี่เท้าสองเท้า ที่มีผู้จะฆ่าซื้อขายในท้องตลาดในจังหวัดกรุงเทพฯ มาถวายทรงปล่อย สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก...มีรับสั่งให้ประกาศ ห้ามมิให้ไปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต..."*

การให้ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลก หรือเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสังสารวัฏ (พระธรรมปิฎก, 2538: 507) เพราะเชื่อว่ามนุษย์ สัตว์ทั้งหลายและสิ่งมีชีวิตต่างๆ มีกิเลสเป็นปัจจัยเดียวกันในการนำพาสิ่งมีชีวิตทั้งหลายให้มาอยู่ร่วมกัน ซึ่งจากความเชื่อทางพุทธศาสนา ในเรื่องของการกำเนิดจักรวาล มนุษย์ และสังคม ดังข้อความในอัคคัญญสูตร (อ้างถึงใน พระมหาสง่า พลสงคราม, 2542: 8) ว่า

> *"สัตว์ในอาภัสสรพรหมเหล่านั้น ลิ้มรสง้วนดินนั้น เกิดความพอใจ มีโลภะครองงำใจ พวกเขาหมดแสงสว่างในตัว...จึงเกิดดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาวต่างๆ เมื่อบริโภคง้วนดินจึงมีร่างกายหยาบกระด้าง"*

หมาและสัตว์อื่นๆ ที่มากำเนิดบนโลกมนุษย์ก็เพราะกิเลส เป็นกิจกรรมของสิ่งมีชีวิตที่ต้องการแสวงหาความสุขจากความโลภทางวัตถุ อันเป็นการก่อความทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ดังนั้นการเลี้ยงหมาย่อมเกิดจากความอยาก ความโลภของมนุษย์ที่ไม่สิ้นสุด ยังผลให้กิจกรรมความต้องการของปัจเจกบุคคลขยายผลออกไปเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับสังคม การเลี้ยงหมาจึงแพร่หลายทั่วไปทั้งในสังคมไทยและสังคมโลก มีการกำหนดสิทธิ์ในตัวหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้ ส่วนหนึ่งได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกำหนดลักษณะรูปร่างและบทบาทหน้าที่ของหมาให้เป็นไปตามที่ตนเองต้องการ เพื่อเพิ่มความโลภและความเกียจคร้านของมนุษย์

Copyright by Mahidol University

สังคมไทยเป็นสังคมเมืองพุทธ การสั่งสอนจริยธรรมแก่ลูกหลานก็จะสอดคล้องกับแนวทางการสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีการสั่งสอนอบรมทั้งในด้าน คำพังเพย สุภาษิต และความเชื่อต่างๆ โดยใช้พฤติกรรมหมาเป็นสิ่งที่แสดงถึงการกระทำไม่ดี และไม่ควรกระทำ ซึ่งสอดคล้องกับพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในกุกกุโรวาทสูตร กล่าวว่าในคราวหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ แคว้นโกลิยะ มีคนเข้าไปเฝ้า ชื่อ เสนิยะ ผู้ประพฤติตนอย่างหมา คือ ลงเดิน 4 ขา กินอาหารที่วางไว้กับพื้นดินอย่างหมา ปุณณะได้ทูลถามพระศาสดาว่า เสนิยะผู้ประพฤติอย่างหมาตายแล้วจะเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เมื่อตายแล้วเขาจะไปเกิดในหมู่หมา พระศาสดาตรัสเรื่องกรรมว่า (อ้างถึงใน แสงจันทร์งาม และคนอื่นๆ, 2541: 9-10) มีกรรมอยู่ 4 ประการ คือ

1) กรรมดำมีผลดำ คือ กรรมชั่วมีผลเป็นทุกข์

2) กรรมขาวมีผลเป็นขาว คือ กรรมดีมีผลเป็นสุข

3) กรรมทั้งดำทั้งขาวมีผลทั้งดำทั้งขาวคือกรรมดีบ้างชั่วบ้างซึ่งมีผลเป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง

4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีผลไม่ดำไม่ขาวเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม คือ เจตนาจงใจเพื่อละทิ้งทั้งกรรมดำ กรรมขาว ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาอุปทาน

คำกล่าวเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตนคล้ายพฤติกรรมหมา ย่อมเป็นที่รังเกียจต่อสังคมไทยและเป็นผลเสียต่อตนเอง

4.1.3. หมาในราชสำนักไทย

จากการศึกษาหลักฐานด้านเอกสารที่ปรากฏพบว่าในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการเลี้ยงหมากันอย่างแพร่หลายทั้งในระดับชนชั้นพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ในช่วงสมัยรัชกาลต่างๆ ของสังคมไทยตามหลักฐานที่มีปรากฏ ดังนี้

4.1.3.1. หมาในราชสำนักไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 5

4.1.3.2. หมาในราชสำนักไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 6

4.1.3.3. หมาในราชสำนักไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 9

Copyright by Mahidol University

4.1.3.1. หมาในราชสำนักไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 5

ในสมัยรัชกาลที่5 พระองค์ทรงชอบเลี้ยงหมา และได้ทรงเลี้ยงไว้หลายตัว ยกตัวอย่าง เมื่อราวปี พ.ศ.2447 ทรงเลี้ยงหมาชื่อ *"นางเบส"* เป็นหมาพันธุ์เทอร์เรียขาวและได้พระราชทานให้แก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงทิพยรัตนกิริฏกุลินี และเมื่อนางเบสเสียชีวิตพระพุทธเจ้าหลวงทรงทราบก็ได้มีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงทิพยรัตน์กิริฏกุลินี (อ้างถึงใน ส.พ.น., 2505: 40–43) มีความว่า

> *"ฉันมีความเสียใจ ที่ได้ทราบข่าวนางเบสตาย ในการที่จะหาให้ดีเหมือนมันไม่ใช่หาง่าย เสียแต่ที่ไม่ให้พืชพันธุ์เลย ทราบว่ามีความเศร้าโศรกกันที่เรือนมาก และจะมีการฝังศพ อยากรู้ว่าวันใด ฉันจะมีของไปช่วยด้วย"*

โดยหมาชื่อ *"นางเบส"* ได้รับการยกย่องให้มีการบรรจุลงหีบเอาธงช้างคลุม นอกจากนี้ยังมีหมาชื่อ *"อ้ายหลุย"* ซึ่งเป็นหมาอีกตัวหนึ่งที่มีเกียรติได้คลุมธงช้างเมื่อเสียชีวิต (ส.พ.น.,2505: 40–43)

การเสด็จประพาสต่างประเทศของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ในแต่ละครั้งทรงพยายามเสาะหาหมานำกลับมาเลี้ยง เพราะพระองค์มีนิสัยชอบหมา เห็นได้จากพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2537: 377) ฉบับที่ 36 กล่าวว่า

> *"เมื่อไปปารีสครั้งนี้ ไปฟอนเตนโบล ไปกินเข้าที่เรสเตอรองต์คนที่นั่งอยู่ใกล้ๆ มีหมาเตี้ยสองตัว นั่งพันอยู่กับขาเก้าอี้ หมาสองตัวนั้นงามมาก ได้พิเคราะห์ถ้วนถี่ ออกนึกชอบเปนครั้งที่ 3 ได้บอกกับชายว่า หมาเราก็มีหลายอย่างแล้ว ถ้าคราวนี้จะอยากซื้อหมาเตี้ยไปลองเลี้ยงสักที เขาเลยพรรณาถึงเรื่องหมาเตี้ยต่างๆ เพราะคนเยอรมันชอบเลี้ยงกัน ชมกันว่าฉลาดถึงกับแต่งหนังสือเรื่องหมาเตี้ยเล่าถึงความฉลาดต่างๆ จนออกจะไม่น่าเชื่อ ซึ่งเปนธรรมดาของคนหลงหมาเห็นไปได้ต่างๆ ไม่ใช่ตั้งใจจะปด แต่ก็ยังไม่ถึงเอะอะให้ที่ยวหา ครั้นมาวันนี้มีคนเอามาขาย จึงได้พิจารณาเลือกฟั้นกัน มีดีพอใช้คู่หนึ่ง ตกลงใจว่าจะซื้อ ราคาก็ไม่แพง แต่กลัวจะยังไม่สู้ดีแท้ ...."*

Copyright by Mahidol University

นอกจากพระองค์จะนิยมในตัวหมาแล้วยังทรงนิยมในด้านวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหมา โดยได้ทรงพระราชนิพนธ์ท้ายนิทานแปลจากภาษาอังกฤษ ในโครงสุภาษิต อิสปปกรณัม ในเรื่องสุนัขป่ากับลูกแกะ, สุนัขป่ากับนกกระเรียน, คนเดินทางกับสุนัขที่เลี้ยง และสุนัขกับเงา ยกตัวอย่าง เรื่องสุนัขกับเงา กล่าวว่า

ชนที่มีโลภล้น เหลือหลาย
ละเก่ามุ่งใหม่หมาย กลับแคล้ว
โลภจนจวบตนตาย ไป่คิด ชีพนา
เล่ห์สุนัขคาบเนื้อแล้ว โลภชิ้นเงาชล ฯ

(ประชุมโครงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่5, 2466: 13)

4.1.3.2. หมาในราชสำนักไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 6

ในสมัยรัชกาลที่ 6 หมาที่มีชื่อเสียงที่สุด ก็คือ *"ย่าเหล"* เป็นหมาพันทาง ขนยาว สีขาว ดางดำ ขนที่หน้าเป็นสีขาวครึ่งศีรษะ และสีดำครึ่งศีรษะ ขนบนหลังเป็นสีดำเหมือนอานม้า สี่เท้าด่าง สีดำ หูตก หางยาวเป็นพวง หยักคล้ายขนสิงโต เกิดในกำแพงเรือนจำ จังหวัดนครปฐม เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ได้เสด็จตรวจเรือนจำ และเจ้าหน้าที่เรือนจำไม่ทันได้เก็บย่าเหลไปให้พ้นทางพระราชดำเนิน ย่าเหลนอนดูดนมแม่อยู่ที่เชิงบันไดโรงครัว พระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นก็ดีดพระหัตถ์ ย่าเหลก็เดินมาเฝ้าพระองค์ก้มลงลูบหัวย่าเหล และรู้สึกว่าจะต้องพระราชหฤทัย แต่ไม่ได้รับสั่งประการใด หลังจากที่ได้เสด็จออกจากเรือนจำ ได้มีรับสั่งให้ข้าราชบริพารมาขอย่าเหลต่อหลวงชัยอาญา ซึ่งหลวงชัยอาญาก็ได้น้อมเกล้าถวาย ย่าเหลเป็นหมาฉลาดแสนรู้และช่างประจบ ถวายความจงรักภักดีในพระองค์ท่าน กล่าวคือย่าเหลจะไม่ยอมห่างไกลพระยุคลบาท เสมือนหนึ่งจงใจระแวดระวังภัยถวายการพิทักษ์พระองค์อยู่เสมอ ไม่ว่าพระองค์ท่านจะเสด็จสู่แห่งหนใด ตั้งแต่เสด็จขึ้นหรือลงพระตำหนักย่าเหลต้องรีบวิ่งล่วงหน้าไปสำรวจตรวจตราเสียก่อนว่าสถานที่นั้นปลอดภัยหรือไม่ หากปรากฏมีปฏิกิริยาใด ทำให้กีดขวางตาหรือแถวขบวนมหาดเล็กไม่เป็นระเบียบ ย่าเหลจะแสดงความไม่พอใจ ถึงกับวิ่งตรงเข้าไปไล่งับจนกว่ากองเกียรติยศหรือริ้วขบวนจะเรียบร้อย ย่าเหลถึงจะวิ่งกลับไปสู่แทบเบื้องพระบาท แสดงกิริยาท่าทางเหมือนจะทูลให้ทรงทราบว่า บัดนี้ทุกสิ่งทุกอย่างได้เรียบร้อยสมควรแก่การเสด็จได้ และครั้งหนึ่งได้มีการเรี่ยไรเงินเพื่อสร้างเรือรบพระร่วง บรรดาข้าราชบริพาร พ่อค้า ประชาชนต่างบริจาคเงินร่วมกันเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ปิดป้ายโฆษณาว่า *"ใครไม่ออกเงิน*

Copyright by Mahidol University

สร้างเรือรบหลวงก็สู้หมาของฉันไม่ได้ หมาของฉันออก 1,000 บาท" เนื่องจากย่าเหลมีเงินเดือนประจำ พระองค์ท่านทรงนำเงินเดือนประจำส่วนหนึ่งเข้าสมทบทุนสร้างเรือรบพระร่วงในนามย่าเหล ด้วยเหตุนี้ย่าเหลจึงได้รับพระราชทานเข็มราชนาวีเป็นเครื่องตอบแทนจากรัชกาลที่ 6 ด้วย (เจริญ ตันมหาพราน, 2537: 72)

ย่าเหลเป็นหมาเพศผู้ พอถึงฤดูผสมพันธุ์ก็มีนิสัยติดตัวเมียเป็นธรรมดา จึงหาทางหนีออกจากพระราชฐานไปข้างนอกอยู่เสมอ จนในที่สุดได้ถูกลอบปลิดชีพด้วยอาวุธปืน ณ เบื้องล่างตอนหลังของพระที่นั่งชาลีมงคลอาสน์ แต่บางกระแสระบุว่าย่าเหลถูกยิงตายกลางถนนที่ข้างกำแพงพระบรมราชวังด้านวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยไม่ทราบผู้สังหาร (เจริญ ตันมหาพราน, 2537: 74) องค์ล้นเกล้าฯ ทรงโทมนัสอาลัยอย่างมาก พระองค์ทรงโปรดเกล้าให้จัดงานศพอย่างสมเกียรติ ทรงพระราชทานหีบทองบรรจุศพ ย่าเหล ที่พิพิธภัณฑ์บนลานวิหารองค์พระปฐมเจดีย์ นำไปพระราชวังสนามจันทร์ แล้วทรงโปรดให้จัดขบวนแห่ศพย่าเหลจากพระราชวังสนามจันทร์ไปตามถนนราชวิถีขึ้นสู่เมรุที่วัดพระปฐมเจดีย์ ในขบวนแห่มีมหาดเล็กแต่งตัวเป็นสัตว์ต่างๆ เข้าร่วมขบวนแห่ศพ และทรงกรุณาโปรดเกล้าฯให้สร้างอนุสาวรีย์ย่าเหล ซึ่งหล่อด้วยโลหะทองแดงยืนเด่นอยู่บนแท่นประดิษฐานหน้าพระตำหนักชาลีมงคลอาสน์ พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม (วรรณ พิรุณ, ม.ป.ป.: 7)

4.1.3.3. หมาในราชสำนักไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 9

หมาในพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่สำคัญมีชื่อว่า *"แดง"* เป็นหมาจรจัดที่กำลังตั้งท้อง และอาศัยอยู่บึงพระรามเก้า ซึ่งเป็นโครงการพระราชดำริที่จะใช้กำจัดน้ำเสียโดยใช้บึงธรรมชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ดูแลแดง และเพื่อนอีก 8 ตัวและทรงเรียกขานอดีตหมาจรจัดเหล่านี้ว่า *"หมาทศ"* หรืออีกชื่อหนึ่งว่า *"หมาทศบาล"* ต่อมาแดงคลอดลูกออกมา 6 ตัว หนึ่งใน 6 มีลักษณะที่แปลกกว่าพี่น้องที่คลอดออกมาพร้อมกัน จึงทรงเรียกลูกหมานั้นว่า *"ทองแดง"* และทรงรับอุปการะทองแดงไว้ในพระตำหนักจิตรลดา (ทองแดง สุนัขที่ในหลวงทรงโปรด, 2542: 20)

Copyright by Mahidol University

4.1.4. วิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมา

ชีวิตของมนุษย์ทุกคนเต็มไปด้วยการเดินทาง เป็นการเดินทางที่ไม่รู้จบสิ้นบนพื้นพิภพ นับตั้งแต่แรกเกิดปฏิสนธิจวบจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต กิจกรรมที่ประกอบอยู่ทุกวัน นับตั้งแต่การหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องตลอดจนการแสวงหาเกียรติยศ ชื่อเสียง คือ การเดินทางทั้งสิ้น บรรพบุรุษนับตั้งแต่อุบัติขึ้นมาในโลกก็ได้เริ่มวิถีชีวิตด้วยการเดินทางเสาะหาอาหารเลี้ยงชีพไปตามป่าเขาและทุ่งหญ้า ต่อมาได้ตั้งที่พักอาศัยอย่างถาวร แต่ก็ยังไม่ได้หยุดนิ่งในการเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้แจ้งเห็นจริงและเผชิญภัย หรือเพื่อการแสวงโชค (ประมวญ ดิคคินสัน, 2521: 1) และหมาก็เป็นสัตว์ที่ใกล้ชิดกับมนุษย์จึงมีวิวัฒนาการเดินทางร่วมกันมาตลอดเวลาที่ยาวนาน ในการศึกษาวิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมาได้แบ่งเป็น 2 ยุคสมัย คือ

4.1.4.1. ยุคก่อนประวัติศาสตร์สังคมไทย

4.1.4.2. ยุคประวัติศาสตร์สังคมไทย

4.1.4.1. ยุคก่อนประวัติศาสตร์สังคมไทย

การจัดแบ่งพัฒนาการของวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยในการศึกษาครั้งนี้จะใช้การแบ่งตามลักษณะพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อต้องการทราบถึงวิถีชีวิตของคนไทยในช่วงยุคสมัยต่างๆ ดังนี้

1) สมัยชุมชนล่าสัตว์-หาของป่า (Hunting-Gathering Society Period) ครอบคลุมระยะเวลาระหว่าง 500,000 ถึง 4,500 ปีมาแล้ว

2) สมัยหมู่บ้านเกษตรกรรม (Agricultural Village Society Period) เป็นระยะที่สังคมหมู่บ้านเริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ราว 4,500 ปีมาแล้ว

3) สมัยสังคมเมือง (Urban Society Period) เป็นสังคมที่มีลักษณะซับซ้อนระดับเมืองอาจเริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ราว 2,500 ปีมาแล้ว (สุรพล นาถะพินธุ, 2542: 24)

Copyright by Mahidol University

1) สมัยชุมชนล่าสัตว์- หาของป่า (Huning-Gathering Society Period)

1.1) สภาพทั่วไป

ยุคสมัยนี้ประชากรยังไม่ทำการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ แต่ดำรงชีพแบบหาของป่า-ล่าสัตว์ หรือดำรงชีวิตประจำวันด้วยการล่าสัตว์ จับสัตว์น้ำและหาพืชผักผลไม้ตามธรรมชาติมาเป็นอาหารตามลักษณะการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพิงและพยายามปรับตัวเองให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมและมนุษย์จะไม่ทำกิจกรรมใดๆ ที่เป็นการควบคุมสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ไม่มีการสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยอย่างถาวร แต่จะมีการเคลื่อนย้ายถิ่นที่พักอาศัยอยู่เสมอ โดยเป็นการเคลื่อนย้ายหมุนเวียนไปมาภายในขอบเขตของพื้นที่ที่ตนเองคุ้นเคย การเคลื่อนย้ายปกติเป็นไปตามฤดูกาลในแต่ละปี เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศและแหล่งอาหารที่เปลี่ยนไปตามความอุดมสมบูรณ์ ณ ทำเลต่างๆ ในช่วงฤดู (สุรพล นาถะพินธุ, 2542: 31)

1.2) หมาในสมัยชุมชนล่าสัตว์- หาของป่า

หมาเป็นสัตว์ชนิดแรกที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในยุคดำรงชีพแบบหาของป่า-ล่าสัตว์ โดยเข้ามามีส่วนช่วยเหลือในการเก็บกินสิ่งปฏิกูลและช่วยเหลือในการล่าสัตว์ของมนุษย์ สันนิษฐานว่าในช่วงยุคระหว่าง 12,000 ถึง 7,000 ปี มนุษย์สามารถล่าสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ เช่น วัวป่า แรด และสัตว์ป่าชนิดอื่นๆ ที่มีขนาดใหญ่ ปราดเปรียว วิ่งเร็วและแข็งแรงได้ (สุรพล นาถะพินธุ, 2542) การล่าสัตว์เหล่านี้มนุษย์คนเดียวไม่สามารถทำได้ จึงมีการร่วมมือกันในการไล่ล่าระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับหมา

นงพงา สุขวนิช (2527: 7) กล่าวว่า เมื่อประมาณ 10,000 ปีก่อน มนุษย์ใช้วัตถุทำเครื่องมือยังคงเป็นหิน แต่มีความประณีตมากขึ้น มีการขัดถูให้แหลมคมและรู้จักทำด้ามขึ้นใช้ รู้จักทำเครื่องปั้นดินเผา และเริ่มรู้จักเอาชนะธรรมชาติและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ การค้นพบของคนไทยยุคนี้ คือการกสิกรรม ได้แก่ การทำนาและเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์เป็นการเลี้ยงเพื่อใช้เป็นอาหารและใช้เป็นแรงงาน สัตว์ที่นำมาเลี้ยงชนิดแรกคือหมา ต่อมาก็มี วัว ควาย แกะ แพะ หมู ในระยะต่อมาจึงมีการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพและสะสมอาหารไว้รับประทาน

Copyright by Mahidol University

จากหลักฐานการขุดค้นพบกระดูกหมาที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง อำเภอหนองหาน อุดรธานี กองโบราณคดี กรมศิลปากรได้สรุปว่าสังคมชุมชนเริ่มแรกของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณบ้านเชียง เมื่อราว 5,300–5,600 ปี โดยหมาบ้านในยุคนั้นเป็นสัตว์ที่ถูกนำเข้ามาจากแหล่งอื่นพร้อมกับการย้ายถิ่นฐานของมนุษย์ ทั้งนี้มนุษย์ในยุคนั้นอพยพมาจากประเทศจีน และอินเดีย นอกจากนี้ยังมีการขุดพบกระดูกหมาในแหล่งโบราณคดียุคโลหะ ซึ่งเป็นยุคเดียวกับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงอีกหลายแห่งกระจายทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยกตัวอย่างเช่น แหล่งโบราณคดีบ้านผักตบ และบ้านต้อง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี แหล่งโบราณคดีบ้านแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเหียน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม แหล่งโบราณคดีบ้านโนนชัยและบ้านกอก อำเภอเมือง ขอนแก่น (สุรวิช วรรณไกรโรจน์, 2537: 3-4)

2) สมัยหมู่บ้านเกษตรกรรม (Agricultural Village Society Period)

2.1) สภาพทั่วไป

ในยุคสมัยนี้ ประชากรบางกลุ่มได้เริ่มทำการเพาะปลูกข้าวและทำการเลี้ยงสัตว์บางชนิด เช่น วัว และหมู เป็นต้น สังคมสมัยนี้จัดได้ว่าเป็นสังคมผลิตอาหาร แต่ก็มีการล่าสัตว์ป่าและเก็บพืชพันธุ์มาเป็นอาหารควบคู่ไปกับอาหารที่ผลิตได้ในการเพาะปลูกพืช เป็นกระบวนการที่มนุษย์ทำการดัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงและควบคุมจัดการสภาพแวดล้อมธรรมชาติให้เหมาะสมกับความต้องการของตนเอง เป็นการสร้างระบบนิเวศใหม่ขึ้นมา ซึ่งสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาย่อมมีผลกระทบต่อธรรมชาติในบริเวณนั้น เช่น การถางป่า หรือกำจัดพืชพันธุ์ที่ไม่พึงประสงค์ให้ออกไปจากพื้นที่ที่กำหนดไว้ ในยุคสมัยนี้มีการสร้างที่อยู่อาศัยถาวร มีการยกพื้นบ้านสูงให้พ้นจากพื้นดิน และใช้พื้นที่ว่างบริเวณใต้ถุนในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งสร้างคอกเลี้ยงสัตว์ เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ ซึ่งลักษณะเช่นนี้พบทั่วทุกภาคของประเทศไทย (สุรพล นาถะพินธุ, 2542: 33)

2.2) หมาในหมู่บ้านเกษตรกรรม

จากหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดี ณ แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า ตำบลจระเข้เผือก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2506 ได้พบโครงกระดูกมนุษย์ยุคหินใหม่อายุราว 3,600–3,900 ปีและการขุดค้นคราวเดียวกันยังได้พบกระดูกหมาบ้านด้วย ข้อมูลนี้ทำให้ทราบว่าคนไทยในสังคมดั้งเดิมเลี้ยงหมาบ้านเป็นสัตว์เลี้ยง คือ คนไทยในยุคหินใหม่ตอนปลาย

Copyright by Mahidol University

สำนักหอสมุด

และจากภาพเขียนในยุคสังคมชุมชนเกษตรกรรมที่แหล่งโบราณคดีเขาจันทร์งาม บ้านเลิศสวัสดิ์ ตำบลลาดบัวขาว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีอายุราว 3,000 ปี ปรากฏภาพหมาลำตัวยาว หูตั้ง หางโค้ง เพศผู้ยืนอยู่หน้านายพรานซึ่งกำลังปล่อยลูกธนูออกไป แสดงว่ามนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์เลี้ยงหมาไว้เพื่อช่วยในการล่าสัตว์หาอาหาร จึงทำให้การเลี้ยงหมามีความจำเป็นต่อสังคมมนุษย์ที่ล่าสัตว์เป็นอาหาร จนทำให้การเลี้ยงหมาเป็นวัฒนธรรมที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องควบคู่กับความใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับหมา ซึ่งปรากฏในศิลปผนังถ้ำตามแหล่งโบราณคดีหลายแห่งในประเทศไทย (สุรวิช วรรณไกรโรจน์, 2527: 3-4)

3) สมัยสังคมเมือง (Urban Society Period)

3.1) สภาพทั่วไป

ยุคสมัยสังคมเมือง กล่าวได้ว่าตรงกับสมัยยุคเหล็กตามการแบ่งยุคสมัยแบบพิจารณาจากวัสดุที่ใช้ทำเครื่องมือและเทคนิควิธีการทำเครื่องมือ คือช่วงระหว่าง 2,500–1,500 ปีมาแล้ว มนุษย์ยังคงมีวิธีการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่สืบต่อกันมา แต่พบว่ามีการใช้แรงงานควายเป็นสัตว์ในการไถนาข้าว หมู่บ้านเกษตรกรรมมีขนาดใหญ่ขึ้น ประชากรเพิ่มมากขึ้น แต่ละชุมชนมีความเป็นอิสระต่อกัน ปกครองตนเองโดยมีหัวหน้าของแต่ละชุมชน การติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ามีปริมาณเพิ่มมากขึ้น บางชุมชนหรือบางครอบครัวมีฐานะที่โดดเด่นกว่าชุมชนหรือครอบครัวอื่นอย่างเห็นได้ชัดเจน มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่นำมาผลิตเป็นสิ่งของตามที่ตลาดต้องการ และมีการติดต่อแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างชุมชนที่ห่างไกลกัน (สุรพล นาถะพินธุ, 2542: 35)

3.2) หมาในสังคมเมือง

การเลี้ยงหมาในสังคมเมืองพบเห็นได้ทั่วไป โดยเลี้ยงหมาไว้เพื่อการล่าสัตว์และเฝ้าบ้าน (สุรพล นาถะพินธุ, 2542: 35) จากหลักฐานแหล่งโบราณคดีบ้านโนนนกทา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ได้พบกระดูกหมา ทั้งในยุคหินใหม่และยุคโลหะ ครอบคลุมระยะเวลา 2,500 ปีมาแล้ว จำนวน 9 ชิ้นทั้งภายในหลุมศพและภายนอกหลุมศพ (นงพงา สุขวนิช, 2527: 51)

Copyright by Mahidol University

4.1.4.2. ยุคประวัติศาสตร์สังคมไทย

สภาพชีวิตสังคมไทยดั้งเดิมเริ่มต้นด้วยรูปแบบชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งหลักแหล่งกระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาคต่างๆ มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบง่ายๆ ก่อนจะมีการรวมตัวกันของหมู่บ้านบางแห่งและขยายตัวขึ้นมาเป็นเมือง ในกลุ่มเมืองต่างๆ นั้นได้มีเมืองสำคัญที่ได้รับการสถาปนาให้เป็นศูนย์กลางของการติดต่อทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เมืองที่สำคัญในระดับแว่นแคว้นแห่งหนึ่งของไทย คือ สุโขทัย ต่อมาได้เกิดเมืองศูนย์กลางราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา สืบต่อมาเป็นกรุงธนบุรี และกรุงเทพมหานคร ตามลำดับ จากหลักฐานที่ค้นคว้าทำให้สามารถแบ่งวิถีชีวิตหมาในยุคประวัติศาสตร์ของสังคมไทย ออกเป็น 3 ยุคสมัย ดังนี้

1) ยุคสมัยกรุงสุโขทัย
2) ยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา
3) ยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

1) ยุคสมัยกรุงสุโขทัย

1.1) สภาพทั่วไป

สภาพสังคมของกรุงสุโขทัยไม่ซับซ้อน เนื่องจากเป็นสังคมอาณาจักรเล็ก มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ชนกลุ่มใหญ่ในสังคมประกอบอาชีพเกษตรกรรม และการค้าผลผลิตเกษตรกรรมเป็นพื้นฐานในการเลี้ยงดูประชากร การคมนาคมเป็นชุมชนทางการค้าทางบกระหว่างบ้านเมืองที่อยู่ทางตอนเหนือและทางภาคกลาง ทางสัญจรจะใช้ถนนเดินทางระหว่างเมือง และมีลักษณะพื้นที่อยู่อาศัยเป็นที่ดอน ทำให้ขาดแคลนน้ำกิน น้ำใช้ ในฤดูแล้ง ซึ่งสุโขทัยเป็นเมืองที่ได้รับอิทธิพลแบบเขมรกล่าวคือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนาแบบมหายานได้รับความนิยมกันทั่วไป ซึ่งในระบบวิถีชีวิตดั้งเดิมมีการนับถือผีอยู่ก่อน จึงมีการผสมผสานความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกัน และเป็นอุดมการณ์ในการเสริมความเป็นปึกแผ่นในสังคม แนวคิดคำสั่งสอน ทำให้อิทธิพลทางวัฒนธรรมของพุทธศาสนาได้แทรกเข้าไปในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน พระสงฆ์เป็นแบบอย่างความเจริญในการดำเนินชีวิต มีจริยวัตรตามธรรมวินัยที่สุข สงบ สะอาด และสำรวม ตลอดจนใช้ชีวิตอย่างสมถะ เรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ จากหลักฐานพบว่ามีการ

Copyright by Mahidol University

สร้าง วัด ศาสนสถาน และพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสและศรัทธาอย่างสูงต่อพระพุทธศาสนา (คณะชมรมพระนิพนธ์สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,2539:44 - 45)

1.2) หมาในยุคสมัยกรุงสุโขทัย

สุโขทัยเป็นเมืองที่เสื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา ทำให้วิถีชีวิตผู้คนสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาและความเชื่อทางด้านพราหมณ์-ฮินดู ผสมผสานกัน ยกตัวอย่างเช่น วรรณกรรมที่จารึกบนใบลาน คือ ไตรภูมิกถา หรือเรียกว่า ไตรภูมิพระร่วง ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1888 โดยทรงค้นคว้าจากคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา (คณะชมรมพระนิพนธ์สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2539: 48) ซึ่งในวรรณกรรมสมัยสุโขทัยในตอนเรื่องนรกบ่าวกล่าวว่า

> *"นรกอันเป็นคำรบ ๒ นั้น ชื่อว่าสุนัขนรก คนผู้ใดกล่าวคำร้ายแก่สมณพราหมณ์ผู้มีศีลแลพ่อแม่ผู้เถ้าผู้แก่ครูปัชยาย์ คนผู้นั้นตายไปเกิดในนรกอันชื่อว่าสุนัขนรกนั้นแล ในสุนัขนรกนั้นมีหมา ๕ จำพวกหนึ่งนั้นขาว หมาจำพวกหนึ่งนั้นแดง หมาจำพวกหนึ่งนั้นด่าง หมาจำพวกหนึ่งนั้นดำ หมาจำพวกหนึ่งนั้นเหลือง หมาฝูงนั้นใหญ่เท่าช้างสารทุกตัว แร้งแลกาหมาฝูงนั้น เทียรย่อมจิกแหกหัวอกย่อมขบย่อมตอดคนทั้งหลายผู้อยู่ในนรกนั้น แลบาปกรรมของเขานั้นบ่มิให้ตาย แลให้เขาทนเจ็บปวดสาหัสทนทุกขเวทนาพ้นประมาณอยู่ในนรกชื่อว่านรกนั้นแล"* (กรมศิลปากร กองวรรณคดี และประวัติศาสตร์,2528:36)

จากวรรณกรรมแสดงว่า หมามีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องบาปบุญของคนไทยในสมัยสุโขทัย โดยนิยมใช้หมาเป็นเครื่องแสดงการลงโทษผู้กระทำความผิด สันนิษฐานว่าหมาในสมัยนั้นจะมีนิสัยดุร้าย เนื่องจากชุมชนในยุคสมัยนั้นมีระยะทางระหว่างหลังคาเรือนที่ห่างไกลกันเป็นพื้นที่ดอนกว้างขวาง มีการพบปะสนทนาระหว่างกันไม่มากนัก ทำให้หมาไม่มีความใกล้ชิดกับบุคคลอื่นนอกจากสมาชิกภายในบ้านเท่านั้น เมื่อบุคคลหรือสัตว์ชนิดอื่นเข้ามาภายในอาณาเขตบ้านเรือน หมาก็จะแสดงพฤติกรรมการหวงแหนอาณาเขตโดยการเห่าและกัด นอกจากนี้การใช้ประโยชน์จากหมาในการล่าสัตว์เป็นการแสดงพฤติกรรมตาม

Copyright by Mahidol University

สัญชาตญาณสัตว์ป่า ทำให้หมาในยุคสมัยสุโขทัยถูกจัดว่าเป็นสัตว์ที่ดุร้ายและเป็นที่เกรงกลัวต่อบุคคลอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกภายในครัวเรือน ส่งผลต่อจินตนาการของคนไทยที่ทำให้หมาเป็นผู้ลงโทษผู้กระทำความผิดตามหลักพุทธศาสนา

หมาได้ปรากฏในชาดกต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในฐานะที่เป็นแนวทางจริยธรรมของการดำรงชีวิต หลักปฏิบัติ และการดำรงชีวิตประจำวัน ทำให้เป็นจุดหมายเบื้องต้นเพื่อให้เกิดเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา (พระมหาปรีชา มโหสโถ, 2541: 39) ดังรูปอักษรจารึกและอักขรวิธีที่ใช้ในภาพชาดก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 (พ.ศ. 1801–2000) เรื่องกุกกุรชาดก เป็นชาดกที่กล่าวถึงพระโพธิ์สัตว์เสวยพระชาติเป็นหมา อยู่ที่อักษรจารึก อยู่บริเวณมุมขวาบน ความว่า

"กุกกูรชาดกพระโพธิส
ตัวเปนหมาเทสสนาธรร
มแกทานพระญา อนน
เปนคำรบญีสิบสอง" (บันลือ ขอรวมเดช, 2533: 65)

นอกจากนี้ยังมีภาพพระโพธิ์สัตว์เสวยพระชาติเป็นหมานั่งอยู่บนอาสนะที่มีฐานเป็นรูปบัวคำ่บัวหงาย ซีกซ้ายเป็นรูปพระเจ้าพรหมทัตต์กับพระมเหสีประทับนั่งขัดสมาธิอยู่บทแท่นที่ประดับ ตรงแท่นที่ประทับมีลวดลายก้านขดประดับ ซีกขวาเป็นรูปบุคคลสองคนนั่งประนมมืออยู่ที่พื้น และมีลายช่อดอกไม้ประดับอยู่ด้านบนระหว่างรูปหมากับรูปพระเจ้าพรหมทัตต์ (บันลือ ขอรวมเดช, 2533: 66) และยังปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับหมาที่สำคัญในสมัยสุโขทัยเป็นศิลาจารึกวัดศรีชุมหลักที่ 2 ศิลาจารึกนี้เขียนขึ้นราว พ.ศ. 1884–1910 ได้กล่าวถึงหมาไว้ในด้านที่ 2 บรรทัดที่ 15 และ 16 ดังความว่า

"ลางแหงเทตลาดซีสดตววทงงหลายโป รส อนนเปนต้น
คนอีกแพะแลหมูหมาเปดไกทงงห่านนก" อ่านว่า *"ลางแห่ง*
เทตลาดซื้อสัตว์ทั้งหลายโปรสอันเป็นต้น คนอีกแพะและหมู
หมาเป็ดไก่ทั้งห่านนก" (สุรวิช วรรณไกรโรจน์, 2537: 5)

จากคำกล่าวแสดงให้เห็นว่าหมาในสมัยสุโขทัยมีความสำคัญและเป็นที่ต้องการของผู้คนทั่วไป เนื่องจากมีจำนวนน้อย และไม่ได้พบเห็นอยู่ทั่วไปเหมือนในปัจจุบัน

Copyright by Mahidol University

ทำให้ในตลาดสมัยสุโขทัยมีหมาขายร่วมกับสัตว์อื่นๆ โดยสันนิษฐานว่าหมาในสมัยสุโขทัยมีการเลี้ยงกันเพื่อใช้ประโยชน์ในการล่าสัตว์และเฝ้าบ้าน แต่ส่วนมากจะนิยมใช้หมาในการล่าสัตว์ เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นป่าเขาทำให้มีสัตว์ป่าชุกชุมจึงต้องอาศัยหมาในการดมกลิ่น และค้นหาสัตว์ป่าเพื่อเป็นอาหารในการดำรงชีพของผู้คนสมัยนั้น

2) ยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา

2.1) สภาพทั่วไป

การสถาปนากรุงศรีอยุธยาเกิดขึ้นตั้งแต่พุทธศักราช 1893 หรือตรงกับช่วงตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 19 นั้น ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางทะเลและบรรดาเมืองต่างๆ ในภาคกลางและบริเวณชายทะเลในอ่าวไทย สภาพภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวนาลุ่ม และสามารถผลิตอาหารได้เป็นจำนวนมาก สังคมอยุธยาเป็นสังคมเกษตรกรรม ที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ แต่เนื่องจากบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และจำนวนประชากรในภูมิภาคนี้ยังมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ดิน ดังนั้นจำนวนประชากรเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างบ้านเมืองและขยายอำนาจ และจากสภาพทำเลที่เหมาะสมกับการค้าขาย ทำให้อยุธยาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการค้านานาชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจัดว่าเป็นเมืองท่าที่สำคัญแห่งหนึ่ง ส่วนด้านวรรณกรรมได้ปรากฏงานเขียนในรูปบทกวี นิพนธ์ร้อยกรองและนิพนธ์ร้อยแก้ว วรรณกรรมศาสนาคำสอน เช่น มหาชาติคำหลวง และตำราพิชัยสงคราม เป็นต้น (คณะชมรมพระนิพนธ์สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2539: 56)

2.2) หมาในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาพบว่าหมาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยทั้งในด้านความเชื่อทางศาสนา การศึกสงคราม การทำมาหากิน และการป้องกันภัย กล่าวได้ว่าหมาเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีความใกล้ชิดกับคนไทย เนื่องจากสามารถใช้ประโยชน์ในการล่าสัตว์และเฝ้าบ้าน

จากหลักฐาน ที่พบในสมุดข่อยประมาณ 352 ปีมาแล้ว ในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (อ้างถึงใน เอกชัย พฤกษ์อำไพ, 2533: 9-10) พ.ศ. 2170 ได้บันทึกเกี่ยวกับหมาไทยไว้ว่า

Copyright by Mahidol University

"หมาตัวมันใหญ่ มันสูงเกิน ๒ ศอก มันมีสีต่างๆ ไม่ซ้ำกัน มันมีขนที่หลังกลับ มันร้าย มันภักดีกับผู้เลี้ยงมัน มันหากินขุดรูหาสัตว์เล็กๆ มันชอบตามผู้เลี้ยงไปป่าไปหากิน มันได้สัตว์ มันจะนำมาให้เจ้าของ มันภักดีกับบ้านเรือน มันรักหมู่พวกของมัน มันไปกับเจ้าของมัน ถึงต้นยางมีน้ำมัน มีกำลังกล้าหาญไม่กลัวใคร ธาตุสีทั้งหลายก็เป็นสุวรรณ รัชตะชาด มันมีโคนหูสูง มันมีหางเหมือนดาบชาวป่า ถ้าผู้ใดมีไว้จะได้รับความภักดีจากมัน"

จากหลักฐานแสดงว่าหมาในสมัยนั้น มีรูปร่างขนาดใหญ่เป็นที่เกรงกลัวต่อผู้พบเห็น และมีลักษณะทั่วไปคือ หูตั้ง หางโค้งเหมือนดาบ มีสีขนต่างๆ หลายสี และขนหลังมีลักษณะย้อนกลับ คล้ายหมาพันธุ์ไทยหลังอานในปัจจุบัน มีความจงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อเจ้าของ โดยหมาจะติดตามเจ้าของเข้าไปในป่า เพื่อเป็นเพื่อนร่วมเดินทาง และระวังภัยอันตรายต่างๆ และยังสามารถที่จะแกะรอยสัตว์เพื่อล่าเหยื่อ เมื่อหมากลับออกมาจากป่า มันก็จะทำหน้าที่เฝ้าบ้าน ป้องกันสัตว์ร้ายและทรัพย์สินภายในบริเวณบ้านเรือน ดังนั้นหมาในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงมีความสำคัญมาก ทั้งในด้านการทำมาหากินและป้องกันภัยให้กับสมาชิกภายในครัวเรือน

ในวรรณกรรมมหาชาติคำหลวง เรื่องพระเวสสันดรชาดก ตอนหมาของพรานเจตบุตร เมื่อชูชกเดินทางเข้าไปในป่าใกล้ถึงที่อยู่ของพรานเจตบุตร ชูชกก็ถูกหมาของพรานเจตบุตรกัดจนต้องหนีขึ้นต้นไม้ จากคำกล่าวว่า

"ทีนั้น หมาพรานเจตบุตรมวลหมู่ อันมีอยู่หนาหนำ ขาวแดงดำก่ำก้างผ้งสอดโหล่งดงตั้น คัมมันหันพราหมณ์เฒ่า ก็แล่นเข้ามาพลันเห่าเสียงนันซะซ้าว ก้องไคว่ค้าวดงรี จุมหมามีน้อยใหญ่ มาแวดไว้ชุพาย พราหมณ์ผีพรายปู่เถ้า เอาไม้แกว่งกวัดไกว หมาซ้ำไวขนาดตัวหนึ่งยาดทางหลัง ตัวหนึ่งวังภายหน้า พราหมณ์ถ่อยช้ากลัวตายจิ่งคุยคายขึ้นต้นไม้" (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2526: 64)

Copyright by Mahidol University

และในตอนที่ชูชกได้รำพันเป็นคาถาไล่หมา กล่าวว่า

"วงกสโสหรเณ นฏโฐ สุนเขหิ ปริวาริโต
รุกขสมิญจ นิสินโน ว อิมา คาถา อภาสถ"

(ประคอง นิมมานเหมินท์, 2526: 64)

นอกจากนี้ในมหาชาติคำหลวงโบราณกล่าวว่า *"โกกา น ปริวารยุ"* แปลว่า หมาเจตบุตรใช่น้อยนับด้วยร้อยติดตามพราหมณ์ (เปลื้อง ณ นคร, 2527: 49) ส่วนในมหาชาติลานนาสำนวนอินทร์ลงเหลาและสำนวนพระยาพื้น ได้กล่าวถึงหมาของเจตบุตรมีชื่อต่างๆ เช่น ผู้ตูบ, ผู้ตาบ, ผู้มอยดำ, อ้ายหรีหางดอก, ผู้ต้อก, ผู้แดง, เก้าใจกัด, ผู้ปัดใจกล้า, อ้ายดำปลายตาแหวน, อ้ายตาแมนหมาเก่า, แดงด่าง, อี่ตีนเท้า, อี่ใจไว เป็นต้น และในสำนวนของพระยาพื้น พรานเจตบุตรมีหมา 42 ตัว เป็นพันธุ์ต่างๆ เช่น พันธุ์ไทย, พันธุ์พม่าและพันธุ์ไทลื้อ เป็นต้น ส่วนสำนวนของอินทร์ลงเหลามีหมาถึง 92 ตัว (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2526: 65)

จากวรรณกรรมมหาชาติคำหลวงเรื่อง พระเวสสันดรชาดก ในตอนหมาของพรานเจตบุตร แสดงว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ตามแนวป่าหรือภายในพื้นที่ป่า นิยมที่จะเลี้ยงหมาไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อใช้ประโยชน์ในการล่าสัตว์ และหมาเหล่านี้จะมีนิสัยดุร้าย แต่เมื่อหมาอาศัยอยู่ภายในบ้านก็จะทำหน้าที่เฝ้าบ้านได้อย่างดีและเป็นที่เกรงกลัวต่อบุคคลอื่นที่จะเข้ามาภายในอาณาเขตบ้าน ดังนั้นหมาจึงเป็นสิ่งแรกที่ผู้มาเยือนต้องระวังเมื่อเข้ามาสู่บ้านของผู้อื่น และจำเป็นต้องหาหนทางป้องกันตนเองจากหมาที่จะเข้ามาทำร้ายก่อนเป็นลำดับแรก ได้แก่ คาถาไล่หมา, ท่อนไม้สำหรับป้องกันหมา และมองหาต้นไม้ใหญ่ที่จะสามารถปีนขึ้นไปได้เพื่อป้องกันหมาไล่กัด และภายในครัวเรือนจะนิยมเลี้ยงหมามากกว่า 1 ตัว เนื่องจากความต้องการใช้ประโยชน์จากหมาในการล่าสัตว์

วิถีชีวิตคนไทยกับหมาจะมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ เช่น ด้านความเชื่อโชคลาง โดยอาศัยปรากฏการณ์ธรรมชาติและพฤติกรรมของสัตว์ต่างๆ บ่งบอกทำนายเหตุการณ์ในอนาคตที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน อย่างในวรรณคดีไทยเรื่อง ขุนช้างขุนแผน เกี่ยวกับความเชื่อในความฝันหรือนิมิต ดังความว่า

"โคนากาโก รัตติสัทโท สุนะโญ กุกกุโฏระโว นะ
ภาธุโม ปัญญายะติ ชะโนนานัพภะยัปปัตโตติ"

Copyright by Mahidol University

ความแปลว่า อันว่าโคและการ้องในราตรีกลางคืนก็ดี หมาและไก่ร้องกะตากในเวลากลางคืนก็ดี และบังเกิดควันคลุ้มในอากาศก็ดี มหาชนจะถึงซึ่งภัยต่างๆ แล (ประจักษ์ ประภาพิทยากร, บรรณาธิการ, 2519: 125)

จากวรรณกรรมแสดงว่า การเห่าหอนของหมาในเวลากลางคืน เป็นเครื่องแสดงถึงภัยอันตรายหรือสิ่งแปลกปลอมเข้ามาบริเวณบ้านเรือน เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมมีสภาพเป็นป่า และบ้านเรือนอยู่ห่างไกลกัน ทำให้ในยามค่ำคืนหากไม่มีเหตุการณ์สำคัญ ส่วนใหญ่จะไม่มีการสัญจรไปมาหาสู่กัน และเมื่อหมาที่อาศัยหลับนอนอยู่บริเวณใต้ถุนบ้านเห่าหอน จึงเป็นเครื่องแสดงให้รู้ว่าสิ่งแปลกปลอมหรือความผิดปกติหรืออันตรายเข้ามาใกล้บริเวณบ้านตนเอง เพื่อให้ระวังตนเอง ครอบครัว สัตว์เลี้ยงและทรัพย์สินต่างๆ ภายในบ้านเรือน ดังนั้นหมาถือว่าเป็นเครื่องเตือนภัยที่สำคัญในเวลากลางคืน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการจัดทำตำราการทหารเรียกว่า *"แรกทำ"* เป็นตำราพิชัยสงครามใน พ.ศ. 2061 ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ที่มุ่งหวังให้กองทัพมีกฎระเบียบปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน โดยให้กรุงศรีอยุธยาเป็นที่มั่นสำคัญในการตั้งรับข้าศึก และวางแผนที่จะปล่อยให้ข้าศึกยกเข้ามาล้อมรอบพระนคร แล้วถ่วงเวลาจนกว่าจะถึงฤดูน้ำหลาก ซึ่งจะทำให้ข้าศึกได้รับความลำบากต้องรีบถอยทัพกลับไป ส่วนการตั้งรับนอกเขตพระนครมีประโยชน์ต่อการรบมากกว่าการใช้เมืองหลวงเป็นที่มั่นตั้งรับ โดยที่ฝ่ายตั้งรับสามารถดำเนินการรบโดยอาศัยประโยชน์จากข้อได้เปรียบต่างๆ เช่น ความชำนาญในภูมิประเทศ ตลอดจนสามารถเป็นฝ่ายรุกโดยไม่ต้องตกเป็นฝ่ายรับแต่เพียงอย่างเดียว การรบในลักษณะรุกนี้สามารถใช้กลศึกในตำราพิชัยสงครามได้หลายกลศึก (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2543: 60) ในคราวทำสงครามระหว่างกองทัพอยุธยากับเชียงใหม่ได้มีการตั้งกองทัพ โดยใช้ลักษณะของพฤติกรรมของสัตว์ชนิดต่างๆ ยกตัวอย่าง *"ค่ายสุนัขนาม"* เป็นการตั้งกองทัพใกล้หมู่บ้านหรือหนทางโบราณเรียงรายไปตามทาง ตามพฤติกรรมของหมาที่ชอบอาศัยอยู่ใกล้หมู่บ้าน (วินัย สิทธินุกูลชีย, บรรณาธิการ, 2540: 34) ในคัมภีร์ทักษาปกรณ์โดยใช้นามอักษร มาตั้งเป็นกลยุทธ์ในการทำศึกสงคราม ดังแผนผัง คัมภีร์ทักษาปกรณ์ ดังนี้

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 2. แสดงแผนผัง คัมภีร์ทักษาปกรณ์

อะ อา อิ อี อุ อู ครุฑนาม (ธาตุหิน)	กะ ขะ คะ ฆะ งะ พยัคฆนาม (ธาตุไฟ)			จะ ฉะ ชะ ฌะ ญะ สิงหนาม (ธาตุเหล็ก)
สะ หะ ละ อัชนาม (ธาตุลม)	๑	๒	๓	ฏะ ฐะ ฑะ ฒะ ณะ สุนัขนาม (ธาตุไฟ)
	๖		๔	
	๘	๕	๗	
ยะ ระ ละ วะ คชนาม (ธาตุน้ำ)	ปะ ผะ พะ ภะ มะ มุสิกนาม (ธาตุน้ำ)			ตะ ถะ ทะ ธะ นะ นาคนาม (ธาตุไฟ)

ที่มา: วินัย สิทธินุกูลชัย, (บรรณาธิการ). (2540). คติสยามเรื่องพญาหลวง. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ

จากลักษณะแผนการรบในตำราพิชัยสงคราม แสดงให้เห็นว่าการดำรงชีวิตของหมาจะอาศัยอยู่รอบอาณาเขตชุมชน โดยไม่มีการล่ามโซ่หรือบังคับควบคุม ปล่อยให้หมาหากินอย่างอิสระตามธรรมชาติ และมีการรวมฝูงกันภายในชุมชน เมื่อบุคคลอื่นหรือสิ่งผิดปกติเข้ามาสู่บริเวณบ้านหรือชุมชน หมาจะคอยดักซุ่มโจมตีบุคคลแปลกหน้าที่เข้ามา และจะวิ่งไล่กัดศัตรูทำให้บุคคลอื่นเกรงกลัวที่จะเข้ามาภายในบริเวณบ้านหรือท้องถิ่นที่มีหมาอาศัยอยู่ในชุมชน

3) ยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ช่วงดังนี้

3.1) ยุคสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลง

3.2) ยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

3.1) ยุคสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลง (รัชกาลที่1-3)

3.1.1) สภาพทั่วไป

การดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่สังคมในกรุงเทพมหานครสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งก็มีสภาพคล้ายกับการดำเนินชีวิตสมัยอยุธยา กล่าวคือ เป็นสังคมเมืองที่เป็นย่านการค้าขายกับชาวต่างประเทศเรียกว่า *"บางกอก"* และเป็นเมืองด่านชั้นนอกมีป้อมปราการอยู่สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองนี้เริ่มขยายใหญ่ขึ้นมีผู้คนอพยพจากกรุงศรีอยุธยามาตั้งบ้านเรือนอยู่กรุงธน

Copyright by Mahidol University

บุรีและกรุงเทพมหานคร เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชสมบัติใน พ.ศ. 2325 เป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกในราชวงศ์จักรี (ผุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, 2525: 9) ผู้คนมีการดำเนินชีวิตโดยอาศัยการพึ่งพาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมและมีระบบเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ กล่าวคือสามารถผลิตข้าว ปลา อาหารเลี้ยงชุมชนได้เอง ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น การทอผ้า ปั้นหม้อ หัตถกรรมจักสานต่างๆ ใช้กันภายในครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตามในแต่ละท้องถิ่นก็มีลักษณะโดดเด่นที่ธรรมชาติเกื้อหนุน จึงทำให้มีความหลากหลายของการดำรงชีพ เช่น พวกที่อยู่ใกล้ชายป่า มักมีความถนัดในการล่าสัตว์ เก็บหาของป่า บางท้องถิ่นอาศัยอยู่ในที่ลุ่มก็สามารถทำนาข้าวได้ พวกอยู่ในที่ดอนก็มีความถนัดในการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น และมีค่านิยมที่เทิดทูนวิถีชีวิตและสิ่งของเครื่องใช้ของคนในวังว่าเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม

3.1.2) หมาในยุคสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลง

วิถีชีวิตสังคมไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีความสัมพันธ์กับหมาไม่แตกต่างจากสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยนิยมเลี้ยงหมาไว้เฝ้าบ้านเป็นจุดประสงค์หลัก และการเลี้ยงหมาในอดีตนั้น มีความสัมพันธ์กับสมาชิกภายในครอบครัวอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะเด็กที่มักอาศัยหมาเป็นเพื่อนเล่น อีกทั้งเด็กยังเป็นผู้ที่ควบคุมบังคับหมา เมื่อมีคนแปลกหน้าเข้ามาสู่บริเวณบ้าน จากสภาพสังคมที่เริ่มมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น จนเกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทำให้จำนวนหมาในครัวเรือนลดลง เนื่องจากใช้ประโยชน์ในการล่าสัตว์น้อยลงและเพื่อง่ายต่อการควบคุม ป้องกันหมาของตนเองไม่ให้ไปกัดหรือทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

ในสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367–2393) บ้านเมืองเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของคนไทย เป็นช่วงที่ชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาเมืองไทย และนำเอาวิทยาการความทันสมัยด้านต่างๆ เข้ามาด้วย ทำให้บุคคลทั่วไปในสังคมไทยเสื่อมใส ตื่นตัน และสนใจศึกษา โดยเฉพาะสังคมชั้นสูงในยุคนั้นยอมรับวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 (อ้างถึงใน แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2532: 137) ได้ทรงปรารภว่า

> *"การศึกสงครามข้างญวน ข้างพม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดจะเรียนเอาไว้ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเสื่อมใสทีเดียว..."*

Copyright by Mahidol University

เมื่อชาวตะวันตกเข้ามาอาศัยอยู่ภายในชุมชนก็ได้นำเอาสิ่งของเครื่องใช้ที่ทันสมัยเข้ามาในประเทศไทยรวมทั้งหมาด้วย ซึ่งในสมัยดั้งเดิมหมาในเมืองไทยเป็นเพียงสัตว์เลี้ยงธรรมดาตามบ้านเรือน และปกติก็อยู่อาศัยบริเวณใต้ถุนบ้าน ไม่นิยมให้ขึ้นอาศัยบนเรือน เพราะถือว่าหมาเป็นเพียงยามเฝ้าบ้านป้องกันขโมย แต่สมัยรัตนโกสินทร์พวกชาวตะวันตกเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองไทยหลายคน และหลายครอบครัวก็เข้ามาอาศัยอยู่ตลอดชีวิต และได้นำหมามาเลี้ยงด้วย ในครั้งนั้นหมาพันธุ์ต่างประเทศจะมีเฉพาะตามบ้านเรือนของชาวตะวันตกและในวัง ไม่ได้แพร่หลายไปสู่บ้านเรือนของประชาชนทั่วไป ซึ่งหมาพันธุ์ต่างประเทศที่นำเข้ามามีรูปร่างแตกต่างจากหมาพันธุ์ไทยทั่วไป เพราะมีตั้งแต่ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ เป็นสัตว์ที่น่าเอ็นดูและพึงพอใจของผู้เลี้ยงมากกว่าหมาพันธุ์ไทยธรรมดา เพราะหมาพันธุ์ไทยมีขนเกรียนและหางง่ายเกินไป จึงดูไม่สะดุดตาและน่าสนใจเหมือนหมาพันธุ์ต่างประเทศ (ส.พ.น., 2505: 40)

3.2) ยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (รัชกาลที่4-5)

3.2.1) สภาพทั่วไป

การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย เพื่อพัฒนาให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ หรือประเทศทางแถบทวีปยุโรป เริ่มขึ้นเมื่อชนชาติตะวันตกได้แผ่อิทธิพลเข้ามาภายในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และทำให้ประวัติศาสตร์การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเริ่มในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างยุคเก่ากับยุคใหม่ (มนฤทัย ไชยวิเศษ, 2542: 166) จากการเปิดประเทศโดยยินยอมทำสนธิสัญญาใหม่กับประเทศตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 และการได้คบค้าสมาคมกับชาวต่างชาติ ทำให้ไทยได้รับอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกนำมาปรับปรุงกิจการบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าทันสมัย อาทิเช่น ด้านการทหาร การศึกษา และการเลิกล้มขนบประเพณีทางราชการบางประการ (เสถียร ศุภโสภณ, 2522: 358) การยกเลิกประเพณีหมอบคลานเข้าเฝ้าให้เปลี่ยนอริยาบถเป็นยืนเป็นเดิน (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, 2526: 394) และเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมภายใต้ระบบศักดินาเดิมที่มีไพร่-ข้า-ทาส อยู่ใต้อาณัติของมูลนาย และมีพระมหากษัตริย์เป็นประธานสูงสุด ทำให้เกิดไพร่มั่งมี ที่นำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ เกิดกลุ่มนายทุนทางเศรษฐกิจ (ศิรประภา ดารามาตร์, บรรณาธิการ, 2540: 16) ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของไทยถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนของระเบียบเศรษฐกิจโลกอันเป็นผลจากสนธิสัญญาบาวริ่งในปี พ.ศ. 2398 และมี

Copyright by Mahidol University

การส่งวัตถุดิบจากไทยไปป้อนตลาดโลกในเครือข่ายของจักรวรรดินิยม ทำให้ทุนข้ามชาติจักรวรรดินิยมตะวันตกได้เข้ามาครอบงำระบบเศรษฐกิจของไทย (รัศมี หาญวจนวงศ์, 2533: 144)

3.2.2) หมาในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 ค่านิยมวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างแพร่หลาย เช่น ค่านิยมการเลี้ยงหมาเพื่อความสวยงามและเป็นเพื่อนเล่น เนื่องจากชาวต่างประเทศที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้นำหมาสายพันธุ์ต่างๆ เข้ามาเลี้ยงและเป็นแรงกระตุ้นให้คนไทยเกิดความนิยมในรูปแบบการเลี้ยงหมาที่แปลกใหม่ เพราะหมามีความสวยงามและแตกต่างจากหมาพันธุ์ไทย อีกทั้งการได้เป็นเจ้าของหมาพันธุ์ต่างประเทศยังแสดงถึงความเป็นอารยประเทศที่ทันสมัย การเลี้ยงหมาเริ่มแรกอยู่ภายในเขตพระราชวัง โดยมีการดูแลเอาใจใส่หมาเป็นอย่างดี ซึ่งแตกต่างจากการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยที่เลี้ยงแบบตามยถากรรม ทำให้วัฒนธรรมการเลี้ยงหมาแบบตะวันตกมีการแพร่ขยายสู่ชนชั้นสูงในสังคมไทย ตามลำดับ ดังนั้นคุณค่าของหมาจึงถูกจัดแบ่งชนชั้น ตามสายพันธุ์และการเลี้ยงดู โดยเริ่มขึ้นชัดเจนในยุคการเปลี่ยนแปลงสังคมตามแบบวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งทำให้การเลี้ยงหมาถูกแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

ก. การเลี้ยงหมาในรูปแบบราชสำนักไทย
ข. การเลี้ยงหมาในรูปแบบของชาวบ้านทั่วไป

ก. การเลี้ยงหมาในรูปแบบราชสำนักไทย กล่าวคือในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีการนำเข้าหมาฝรั่ง จากต่างประเทศเข้ามาเลี้ยงในเมืองไทย และนิยมกัน เพราะหมาพันธุ์ฝรั่งมีขนาดต่างๆ กัน ส่วนหมาพันธุ์ไทยมีขนาดเท่ากันและยังหาได้ง่ายทั่วไป จึงไม่มีใครชื่นชม (หลวงปริพนธ์ พจนพิสุทธิ์, 2514: 1) และการเลี้ยงหมาฝรั่งต้องอาศัยความดูแลเอาใจใส่มากกว่าหมาพันธุ์ผสมหรือพันธุ์ไทยธรรมดาทั่วไป เพราะหมาพันธุ์แท้ล้วนมีถิ่นกำเนิดในต่างประเทศทั้งสิ้น (สากลสรรพกิจแผนกยาสัตว์, 2517: 290) จึงทำให้การเลี้ยงหมาภายในวังแตกต่างไปจากชาวบ้านทั่วไป

วัฒนธรรมการเลี้ยงหมาแบบตะวันตกที่เห็นชัดเจน กล่าวคือในสมัยรัชกาลที่ 5 พระพุทธเจ้าหลวงทรงโปรดการเลี้ยงหมามาก (ส.พ.น., 2505: 40) การเสด็จประพาสต่างประเทศมักจะมีการนำหมาติดตามไปด้วย หรือนำหมาสายพันธุ์ต่างๆ กลับมาเลี้ยงภายในวัง ดัง

Copyright by Mahidol University

ในพระราชหัตถเลขา ฉบับที่ 36 คืนที่ 159 วันอาทิตย์ที่ 3 กันยายน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2537: 374–375) ตรัสว่า

> *"วันนี้จับบทเรื่องหมา เพราะเขาเอามาขายอยู่บ่อยๆ ที่จริงนึกไว้แต่แรกว่า จะหาหมาไปดีฤาไม่เอาไปดี ใจหนึ่งนึกว่าไม่เอาละมีแล้ว แต่อีกใจหนึ่งนึกว่า กรมดำรงคงจะถามสองเรื่อง คือเรื่องกล้องแมซ่อมแลเรื่องหมา เพราะรู้กันอยู่ว่าเปนของที่ติด อดเล่นไม่ได้ทั้งสองอย่าง....."*

การเข้ามาของความทันสมัยแบบตะวันตก ทำให้การเลี้ยงหมาในวังส่วนใหญ่จะเป็นหมาสายพันธุ์ต่างประเทศ มีการเลี้ยงที่แปลกและแตกต่างไปจากชาวบ้านทั่วไป ต้องมีการดูแลเอาใจใส่มากกว่าปกติ เนื่องจากหมาไม่คุ้นเคยกับสภาพภูมิอากาศ ทำให้อ่อนแอต่อโรคได้ง่าย ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ไกลบ้านของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (อ้างถึงใน ส.พ.น., 2505:41) ที่กล่าวถึง อ้ายหลุย ซึ่งเป็นหมาพันธุ์ต่างประเทศว่า

> *"อ้ายหลุยไม่สบายมาหลายวัน มันเมาคลื่นด้วย เป็นโรคจี๊กกี๊กจี๊กก้อก ซึ่งเคยเป็นมาแต่เล็ก ยิ่งเมาคลื่นมากก็ยิ่งเป็นมากขึ้น ง่วงงุนมาสองสามวันแล้ว ครั้นวันนี้คลื่นมากเข้าก็เป็นมากจนหายใจไม่ได้ลิ้นหดไปหอบ กรอกยาเลยกัดลิ้นทะลุ เวลาดึกเข้าหัวและตัวเบื้องบนร้อนตลอดจนลงปลายที่สุด หมอไรเตอร์ให้คมคลอรอฟอม...."*

ดังนั้นวัตถุประสงค์การเลี้ยงหมาในวังจึงไม่ต้องการให้หมาทำหน้าที่เฝ้าบ้านเหมือนการเลี้ยงหมาของชาวบ้านทั่วไป แต่เลี้ยงเพื่อสวยงามและเป็นเพื่อนเล่น ทำให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างผู้เลี้ยงกับหมามากขึ้น เนื่องจากหมามีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี และเป็นเพื่อนระบายความทุกข์ที่ดี จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การเลี้ยงหมาได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดีทั้งในด้าน การกินอาหาร การอยู่อาศัย และการผสมพันธุ์ ดังพระราชนิพนธ์ไกลบ้านของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (อ้างถึงใน ส.พ.น., 2505: 261) ที่กล่าวถึงการดูแลเอาใจใส่หมาว่า

Copyright by Mahidol University

"ข้อ ๑ หมาตัวนี้ตะกรามมาก เพราะฉะนั้นจะไม่เลี้ยง ให้สวรรค์ในทางกินจะไม่ให้กินจนเสียรูป ข้อ ๒ จะ ไม่ปล่อยให้วิ่งกลางถนนจนเสียพระราชศรัทธา ข้อ ๓ จะไม่ให้ติดสัตว์หมาตัวอื่นนอกจากอ้ายปรินซ"

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเลี้ยงหมา โดยเริ่มต้นที่ชนชั้นผู้นำของประเทศ นับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ที่ก้าวเข้าสู่ความเป็นอารยประเทศที่เจริญรุ่งเรือง และเป็นค่านิยมความทันสมัยรูปแบบหนึ่งที่เข้ามาสู่สังคมไทย และเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติโบราณที่เชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ชั้นต่ำในสังคมไทย

ข. การเลี้ยงหมาในรูปแบบของชาวบ้านทั่วไป การเลี้ยงหมาของชาวบ้านทั่วไปในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงไม่แตกต่างจากในสมัยอดีต กล่าวคือเป็นการเลี้ยงหมาแบบตามยถากรรมเพื่อเฝ้าบ้าน และบางท้องถิ่นก็เลี้ยงไว้เพื่อการล่าสัตว์ ดังปรากฏในโคลงดั้นภาษิตเรื่องหมาดุเมียด่า แขกไม่กล้าสู่เรือน กล่าวว่า

"สองสิ่งกันแขกเข้า มงคล เรือนแฮ
หนึ่งสุนักข์เรือง เดชห้าว
หนึ่งคือภรรยาตน อันแง่ งอนนา
ชาญเชี่ยวปากเกรี้ยวกร้าว กลัดแด"

(เทพชู ทับทอง, 2535: 68)

จากโครงดั้นภาษิตแสดงให้เห็นว่าในอดีตคนไทยมักจะเลี้ยงหมากันเกือบทุกบ้าน ไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือนอกเมือง โดยเฉพาะตามชนบท บ้านหนึ่งๆ มักจะเลี้ยงหมาจำนวนหลายตัว เวลาผู้ใดมาเยือนบ้านหมาจะเห่ากันเสียงดัง นับว่าเป็นยามเฝ้าบ้านที่ดี สำหรับบ้านที่มีหมาดุร้าย แขกหรือผู้มาเยือนก็ไม่ค่อยกล้าอยากจะมาบ้านนั้น เพราะกลัวหมากัดจึงต้องคอยระวังอยู่ตลอดเวลา (เทพชู ทับทอง, 2535: 68)

การเลี้ยงหมาพบได้ทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย โดยส่วนใหญ่จะเป็นหมาพันธุ์ไทยที่อาศัยดำรงชีวิตแบบปล่อยอิสระตามธรรมชาติ ไม่มีการบำรุงรักษาหรือดูแลเอาใจใส่ เพียงแต่มีน้ำข้าวกินไปวันหนึ่งๆ ก็เพียงพอ เมื่อเจ็บป่วยก็ไม่มีการรักษา เพราะแพทย์ที่

Copyright by Mahidol University

จะรักษาคนในสมัยนั้นยังหาได้ยาก ทำให้หมาต้องอาศัยพฤติกรรมของตัวเองในการดำรงชีวิตตามธรรมชาติ (หลวงปริพนธ์พจนพิสุทธิ์, 2514: 1) จึงมักพบหมารวมกันเป็นฝูงตามแหล่งชุมชน และชาวบ้านก็ไม่ได้ให้ความสนใจหมาเหมือนกับสัตว์ชนิดอื่นๆ เมื่อหมาเสียชีวิตลงก็ไม่มีผู้ใดสนใจในการฝังกลบซากหมามักจะปล่อยทิ้งไว้กลางสวน เดี๋ยวก็มีอีกาหรืออีแร้งค่อยๆ บินวนต่ำลงมาสู่พื้นดินตรงเข้ามาแย่งกินซากหมา (เทพชู ทับทอง, 2536: 121) นอกจากนี้ยังนิยมนำซากหมาทิ้งลงแม่น้ำลำคลอง จึงมีการออกกฎหมายข้อบังคับเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้าน ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติธรรมเนียมคลองเมื่อปี พ.ศ.2413 มาตรา 4 (อ้างถึงใน มนฤทัย ไชยวิเศษ, 2542: 173) ตอนหนึ่งที่ว่า

> *"อนึ่งคลองเล็กๆ เหมือนเช่นคลองตลาด คลองหลอด และคลองอื่นๆ ที่ผ่านทลุเข้าไปในกำแพงพระนคร และใกล้เคียงซึ่งก็มีอยู่หลายแห่ง ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ทั้งสองฝั่งนั้น ทำเวจและอุจจาระลงไปในลำคลองนั้น เททิ้งสิ่งของโสครอก คือ เนื้อสัตว์ใหญ่ต่างๆ แลแมว สุนัข สุกร ตายเป็นอันขาดทีเดียว เพราะคลองเหล่านี้อยู่ในที่ชุมชน....."*

การพัฒนาทางด้านวัตถุสู่ความทันสมัย ทำให้มีการจัดวางระเบียบแบบแผนของประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น และเมื่อวัฒนธรรมไทยกับสภาพสังคมทั่วไปไม่สอดคล้องกัน ก็ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ยกตัวอย่าง วัฒนธรรมการเลี้ยงหมาของคนไทยที่ปล่อยหมาให้อยู่อาศัยและผสมพันธุ์อย่างอิสระตามธรรมชาติ ทำให้หมาเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว บางส่วนอาศัยอยู่ตามวัด และสถานที่สาธารณะต่างๆ โดยไม่มีการควบคุมและป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นระหว่างหมากับคนทั่วไป โดยเฉพาะ *"โรคพิษสุนัขบ้า"* ที่เป็นโรคระบาดสามารถติดต่อจากหมาสู่คนได้ เช่นในกรณีของ ลูกหญิงบรรลุศิริสาร (หญิงเภา) ที่ถูกหมาบ้ากัดจนเสียชีวิต ดังที่ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2516: 231–234) กล่าวว่า

> *"เมื่อปี พ.ศ.2455 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกไปประทับอยู่ที่พระราชวังจันทร์ ณ พระปฐมเจดีย์ ฉันยังเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ตามเสด็จไปอยู่ที่เรือนบังกะโลที่พักของฉัน วันหนึ่งเวลาบ่าย พวกลูกเด็กๆ ลงไปเล่นที่สนาม*

Copyright by Mahidol University

หญ้าหน้าบ้าน มีหมาบ้าตัวหนึ่งวิ่งเข้ามาในบ้าน ถูกหญิงบรรลุศิริสาร (หญิงเภา) หกล้มถูกหมาบ้ากัดที่ขารอยเขี้ยว ๒ แผล หมอปัวบอกว่าเป็นโรคกลัวน้ำด้วยพิษหมาบ้า.....”

จากปัญหาการระบาดของโรคพิษสุนัขบ้า ในยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยแบบตะวันตก ทำให้มีการพัฒนาทางด้านอนามัยและการรักษาโรคนี้ในประเทศไทย จนสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตประกาศบอกบุญเรี่ยไรตั้งสถานปาสเตอร์ เรียกว่า *“ปัสตุรสภา”* เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2456 เพื่อรับการรักษาโรคพิษสุนัขบ้าในเมืองไทย (สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2516: 231–234) ระยะต่อมาได้มีพระราชบัญญัติ ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2498 และพระราชบัญญัติ โรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535 ตามลำดับ (นุชรา แควน้อย, 2534: 114) พระราชบัญญัตินี้เกิดขึ้นมาเพื่อป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าและจำนวนหมาที่ไม่มีเจ้าของในสังคมไทยไม่ให้เพิ่มจำนวนมากเกินไป

4.1.5. หมากับวัฒนธรรมของคนไทย

สภาพแวดล้อมมีผลต่อการกำหนดวิถีชีวิตและพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ทั้งในพื้นที่ป่าเขา พื้นที่ราบสูง พื้นที่ดอน พื้นที่ชายฝั่งทะเล หรือพื้นที่ราบใกล้แหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแม่น้ำใหญ่น้อยหลายสาย สภาพพื้นที่เหล่านี้มนุษย์ได้เข้าไปอาศัยอยู่และหาประโยชน์จากธรรมชาติในลักษณะแตกต่างกัน โดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือประสานความเข้าใจและใช้ประโยชน์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิต ประเพณีที่สะสมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทั้งการเรียนรู้ การสั่งสอน และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2523: 2) ดังนั้นมนุษย์เท่านั้นที่มีวัฒนธรรมได้ วัฒนธรรมมีวิวัฒนาการที่รวดเร็ว ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นและแผ่ขยายได้รวดเร็วและวัฒนธรรมยังสามารถที่จะปรับตัวได้ (ประมวญ ดิคคินสัน, 2521: 14) และจากหลักฐานที่ปรากฏสามารถอธิบาย ความเชื่อ ทัศนคติและวัฒนธรรมของคนไทยที่สัมพันธ์กับหมาได้ดังนี้

4.1.5.1. หมากับวัฒนธรรมของคนภาคกลาง

4.1.5.2. หมากับวัฒนธรรมของคนภาคเหนือ

4.1.5.3. หมากับวัฒนธรรมของคนภาคใต้

4.1.5.4. หมากับวัฒนธรรมของคนภาคอีสาน

Copyright by Mahidol University

4.1.5.1. หมากับวัฒนธรรมของคนภาคกลาง

หมาเป็นสัตว์ที่คนส่วนใหญ่นำมาเลี้ยงไว้สำหรับเฝ้าบ้านโดยจะส่งเสียงเห่าเมื่อเห็นคนแปลกหน้า นอกจากนี้หมายังเป็นเพื่อนในการเดินทางไปในพื้นที่ต่างๆ (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2539: 62) การเลือกหมาเพื่อนำมาเลี้ยงจึงต้องมีความพิถีพิถันในการเลือก โดยพิจารณาจากลักษณะรูปร่างภายนอกและตามความเชื่อโบราณ

การคัดเลือกหมาตามลักษณะความเชื่อของคนในภาคกลางที่เรียกว่า *"โฉลก"* เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับ ลักษณะ ขนาด ส่วนสัด ตำแหน่ง และตำหนิที่ดีหรือร้าย ที่ปรากฏขึ้นในคน สัตว์ และสิ่งของ คตินิยมในการเลือกสัตว์ให้ถูกต้องตามคุณสมบัติความเป็นสิริมงคลอย่างเช่นโฉลกหมา ซึ่งเป็นอุปเท่ห์ในการบ่งชี้สิ่งที่เป็นคุณหรือโทษ โดยอาศัยรูปพรรณของหมาแต่ละตัวเป็นเกณฑ์กำหนด กล่าวไว้ดังนี้

"จะกล่าวสุนักขา *ในตำราท่านผูกพัน*
สุนักข์ใดขนเป็นมัน *แสงเลื่อมฉันทั่วทั้งตัวฯ*
ผู้ใดได้เลี้ยงไว้ *แม้นานไปมีคนกลัว*
สิ่งสินมาพันพัว *จักได้เป็นซึ่งเศรษฐีฯ*
สุนักข์ใดอันตัวขาว *ทั้งสี่เท้าดำงามดี*
เลี้ยงไว้เป็นเศรษฐี *เงินทองมีมางามครันฯ*
สุนักข์ใดแลหางดอก *เล็บขาวสิ้นเท้าทุกอัน*
ดีนักย่อมมีพรรณ *ใครเลี้ยงไว้จักได้ดีฯ*
สุนักข์ใดมีสีเหลือง *แลสี่เท้าคือสำลี*
เลี้ยงไว้จักได้ดี *ให้มั่งมีทั้งเงินทองฯ*
สุนักข์ใดอันปากขาว *สุนักข์นั้นกล่าวว่าสมพอง*
ขนนั้นงามลำพอง *อีกเงินทองมากอนันต์ฯ*
สุนักข์ใดอันใสแสง *ขนขาวแดงมาปนกัน*
เลี้ยงไว้บ่อาธรรม์ *จะให้คุณแก่เจ้านาย*
สุนักข์ใดมีเล็บล้วน *งามถี่ถ้วนยี่สิบหมาย*
เลี้ยงไว้ได้สบาย *บอกขุมทองในแผ่นดิน*
สุนักข์ใดเล็บสิบเก้า *ทั้งตัวงามบ่มลทิน*

Copyright by Mahidol University

จะคาบทรัพย์มาให้สิ้น *เลี้ยงไว้เถิดไม่เสียแรง*
นอกไปยิ่งกว่านั้น *ไม่สู้ดีอย่ายลแสวง*
เลี้ยงไว้จักขัดแขง *มิให้เกิดซึ่งลาภผลฯ"*

(จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2539:63)

จากการคัดเลือกหมาตามความเชื่อโบราณเรื่องโฉลก เชื่อว่าการเลือกเลี้ยงหมาที่มีโฉลกตรงตามลักษณะที่ปรากฏย่อมส่งผลให้เกิดลาภหรือเงินทองแก่เจ้าของและเป็นสิ่งมงคลแก่บ้านเรือน แต่โฉลกหมาไม่ได้กล่าวถึงประโยชน์จากหมาในด้านอื่นๆ เช่น การเฝ้าบ้าน หรือเป็นเพื่อนเล่น เป็นต้น เนื่องจากเชื่อว่าหมาทุกตัวต้องทำหน้าที่เฝ้าบ้านเป็นพื้นฐานสำคัญ แต่สำหรับหมาที่มีลักษณะตรงตามโฉลกเหล่านี้ สามารถให้คุณค่าแก่เจ้าของในด้านความเชื่ออื่นๆ นอกเหนือจากการเฝ้าบ้าน เช่น เชื่อว่าเลี้ยงหมาจะทำให้มีเงินทองเพิ่มขึ้น เป็นต้น

ยกตัวอย่างเรื่องโฉลก เช่นในกรณีของคนไทยเชื้อชาติมอญ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีความเชื่อว่า ถ้าเลี้ยงหมาตัวสีขาว เท้าสีดำ ได้ลาภเงิน หมาตัวสีแดง เท้าสีขาว ตรงปากขาว หาง สีขาว ปลายเท้ามีนิ้วรวม 20 นิ้ว เป็นหมาที่ประเสริฐเกิดต้องได้ลาภจำพวกเงิน ทอง หมาที่มีหูยาว หางเหมือนอย่างกิ้งก่า ตาเหมือนตาไก่ ตัวและหางมีจุดลายพร้อย เป็นหมาที่ประเสริฐยิ่งนัก (จวน เครือวิชฌยาจารย์, 2537: 108)

สภาพสังคมภูมิศาสตร์ภาคกลาง เป็นเหมือนอู่ข้าวอู่น้ำของประเทศไทยที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านประกอบอาชีพการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และอาศัยธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่น วิถีชีวิตผู้คนจึงมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และการเลี้ยงหมาก็เป็นการใช้ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตควบคุมป้องกันภัยให้กับตนเอง จึงทำให้บทบาทหมาในการเฝ้ายามเป็นหน้าที่หลักในสังคมภาคกลาง เช่น ในบางตอนของเพลงยั่ว จังหวัดสุพรรณบุรี ดังที่กล่าวว่า

"ต้อนไว้ๆ เอาไปบ้านเรา เอาไปใต้ถุน ไปขุนน้ำข้าว ขโมยมันมา ได้พากันเห่า" (เอนก นาวิกมูล,2531: 248)

คนโบราณบางส่วนเรียกหมาว่า *"ไอ้มอม"* เลี้ยงให้มันวิ่งนอกบริเวณบ้านกินอยู่อย่างธรรมดาและ เลี้ยงไว้ใต้ถุนบ้านเพื่อให้คอยดูแลเฝ้าบ้าน อาหารของหมาก็คือ *"น้ำข้าว"*

Copyright by Mahidol University

ที่เทใส่กะลาข้าว เวลาหมามากินข้าว หรือกินน้ำข้าวที่เรียกว่า *"นมหมา"* นั้น เจ้าของก็จะเคาะกะลาเสียงดัง โป๊กๆ หมาก็จะวิ่งมากินข้าว (สมเจตน์ วัฒนาธร, 2542: 7) ดังนั้นการเลี้ยงหมาในสังคมภาคกลางจึงเป็นเรื่องที่สะดวกสบายไม่ยุ่งยากเหมือนสัตว์เลี้ยงชนิดอื่น ดังคำว่า

"กินเหมือนหมู อยู่เหมือนหมา" (ภิญโญ จิตต์ธรรม,2517: 15-16)

แสดงให้เห็นว่า หมาเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่ายอยู่ง่าย ไม่เลือกพื้นที่อยู่อาศัยและไม่เลือกที่หลับนอน อาหารของหมาก็เป็นเพียงน้ำข้าวที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หมาก็สามารถดำรงชีวิตและอยู่อาศัยร่วมกับคนได้อย่างซื่อสัตย์ ส่วนจำนวนหมาภายในครัวเรือนขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ เช่น เลี้ยงไว้เพื่อล่าสัตว์จะเลี้ยงหมาจำนวนมาก หรือเลี้ยงไว้เฝ้าบ้านก็จะเลี้ยงหมาจำนวนน้อย นอกจากนี้สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องควบคุมจำนวนหมาภายในบ้านเรือน คือ ปริมาณอาหารภายในครัวเรือน เนื่องจากปริมาณของน้ำข้าวไม่เพียงพอกับจำนวนหมา จึงทำให้การเลี้ยงหมาเพื่อเฝ้าบ้าน เพียง 1-2 ตัวก็เพียงพอสำหรับครอบครัวหนึ่งๆ คนโบราณจึงมีข้อห้ามในด้านความเชื่อเรื่องลางไว้ว่า

"แมวห้าหมาหกตกลูก เป็นความจัญไรในบ้าน" (เจือ สตะเวทิน, 2517: 27)

ในความเชื่อเรื่องลางแสดงว่า การเลี้ยงหมาจำนวนมากเป็นสิ่งที่ไม่สมควร และเมื่อมีหมาในบ้านเรือนจำนวนมาก หรือมีหมาที่ไม่ต้องการเลี้ยงเข้ามาอาศัยอยู่ภายในบ้าน จะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่เจ้าของ ทั้งในด้านอาหาร และการควบคุมบังคับหมาไม่ให้ทำอันตรายแก่ผู้มาเยือน ดังนั้นการนำหมาไปปล่อยวัด จึงเป็นวิธีการและแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติของคนไทย เพื่อลดจำนวนหมาภายในบ้านเรือน

พุทธศาสนาในสังคมไทยแตกต่างจากศาสนาอื่นประการหนึ่ง กล่าวคือวัด นอกเหนือจากจะเป็นแหล่งปฏิบัติศาสนากิจแล้ว วัดยังเป็นแหล่งอาศัยของหมาที่ไม่มีเจ้าของ เพราะสังคมไทยโบราณยึดหลักการทำบุญกุศล และมีจิตใจเมตตากรุณาต่อสัตว์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก วัดจึงเป็นแหล่งโปรดสรรพสัตว์ให้มีความหวังภายใต้ร่มโพธิสมภารจนเกิดคำว่า*"เขตวัด เขตอภัยทาน"* ปรากฏบนแผ่นป้ายทั่วไปภายในวัด และเป็นการประกาศอย่างจงใจเพื่อให้ผู้พบเห็นได้สะกิดจิตใต้สำนึกของชาวพุทธ ให้ละเว้นการประทุษร้ายต่อสัตว์ในเขตวัด ซึ่งก็จัดว่าหมาเป็นสัตว์ที่มีจำนวนมากเป็นอันดับหนึ่งภายในวัดต่างๆ (ดือกแม็ก, 2536: 45) ในภาคกลางและทั่วประเทศไทย

Copyright by Mahidol University

สาเหตุที่คนไทยชอบนำหมาไปปล่อยวัด เนื่องจากว่าเขตวัด คือ เขตอภัยทาน สัตว์ ชาวพุทธไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หรือทำร้ายสัตว์ภายในบริเวณวัด แต่จะเลี้ยงดูหาอาหารให้กิน ซึ่งวัดก็มีอาหารเพียงพอที่จะเลี้ยงดูได้ โดยเฉพาะในวันนักขัตฤกษ์ เช่น วันปีใหม่ วันเข้าพรรษา และออกพรรษา เป็นต้น วันเหล่านี้ทางวัดจะมีอาหารอุดมสมบูรณ์ และบางครั้งอาหารเหลือทิ้งไว้เป็นจำนวนมากจนหมาภายในวัดก็กินไม่หมด (เทพชู ทับทอง, 2536: 124) อย่างสำนวนที่ว่า

"พีเหมือน หมาวัด" (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2517:89)

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้ตกลงทำสัญญาการค้ากับอังกฤษที่เรียกว่าสัญญาเบาริง ในปี พ.ศ. 2398 ปรากฏว่ามีชาวจีนอพยพเข้ามาในราชอาณาจักรมากขึ้น และอาศัยอยู่ในเมืองหลวง ชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่มีความชำนาญในด้านการค้าจึงทำหน้าที่เป็นตัวกลางซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างท้องถิ่นกับกรุงเทพมหานคร (สนอง คลังพระศรี, 2541: 256) และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2394–2411 ก็ปรากฏว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในผืนแผ่นดินไทยเริ่มทำไร่อ้อยขึ้นทั่วราชอาณาจักร (อคิน รพีพัฒน์, 2527: 17) และพวกเชื้อชาติจีนที่เข้ามาในประเทศไทยก็เป็นคนแปลกหน้าที่เข้ามาสัมพันธ์กับชาวบ้านมากกว่าชาวตะวันตก เพราะต้องติดต่อค้าขายกับชาวบ้านอยู่เสมอ และเกิดสำนวนที่ว่า

"ฉาวเหมือน หมาเห่าจีน" (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2517: 40)

แสดงให้เห็นว่าเมื่อคนจีนเข้ามาติดต่อค้าขายภายในท้องถิ่นก็จะได้ยินเสียงหมาเห่าหอน เนื่องจากเป็นคนแปลกหน้าที่เข้ามาภายในชุมชน นอกจากนี้บุคคลต่างถิ่นที่เข้ามาภายในชุมชน หมาก็จะแสดงพฤติกรรมการเห่า เพื่อระวังภัยให้กับบ้านเรือนและเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความผิดปกติที่เกิดขึ้นภายในบ้านเรือนและชุมชน ดังเนื้อเพลงฉ่อย บางส่วนที่ว่า

"ครั้นมาถึงบ้านสองรา
ก็พักอยู่เพียงรั้วบ้าน
ใครอยู่บนเรือนบ้างไหมขา
"ยายชูลุกออก
ครั้นถึงบ้านขุนกลาง
ทั้งอ้ายแดงอีดำ
ตัวของยายมาหา
ผู้เป็นบิดาอรทัย
และร้องเรียนขาน เรียกไป
ช่วยมาดูหมา เอยให้" และ
แล้วก็บอกลามา
เรียกให้แม่จ่าง ดูหมา
มันจะขย้ำ เอาข้า
จงรีบออกมา รับเอย"

(เอนก นาวิกมูล, 2523: 89)

Copyright by Mahidol University

เมื่อเดินทางไปหมู่บ้านต่างๆ ถ้าเป็นคนแปลกหน้าก็ต้องระวังและกลัวหมาไว้อย่าประมาท เพราะหมาพันธุ์ไทยที่เลี้ยงไว้ มีอุปนิสัยดุร้าย บางคนไม่ทันระวังตัว หมาก็งับขาเอาแล้ว มีคนโดนเข้าบ่อยๆ (เอนก นาวิกมูล, 2523: 90) แสดงให้เห็นว่า การที่บุคคลอื่นจะเข้าบ้านผู้ใด สิ่งแรกที่ต้องระวังระมัดเป็นพิเศษคือหมา ต้องดูให้ถ้วนถี่ว่าภายในบ้านมีหมาหรือไม่ จึงต้องมีการตะโกนบอกเจ้าของบ้านเป็นธรรมเนียมการเข้าบ้านว่า *"ช่วยดูหมา"* เจ้าบ้านก็จะล่ามหรือไล่หมาเพื่อให้แขกผู้มาเยือนปลอดภัยและไว้วางใจเพียงพอที่จะเดินเข้ามาภายในบริเวณบ้าน ซึ่งการดูหมาให้นั้นเป็นการแสดงถึงมิตรภาพและความยินดีของเจ้าของบ้านที่มีต่อผู้มาเยือน อย่างเพลงพวงมาลัยที่ว่า

"พี่เป็นคนบ้านไกลก็อาศัยน้องมา แล้วให้น้องดูหมาให้พี่ชาย
ให้น้องดูหมาให้พี่ด้วย จะให้หมากัดขาแล้วพี่ได้
แม่หอมหวนยวนใจ ดูหมากันให้ดีเอย"

(วิบูลย์ ศรีคำจันทร์, 2537: 109)

ในสังคมภาคกลางถึงแม้ว่าหมาจะมีประโยชน์ในการบ่งบอกสัญญาณเตือนภัยให้กับเจ้าของบ้านได้ล่วงรู้เมื่อมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้น แต่ก็เป็นประโยชน์เพียงเล็กน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับพฤติกรรมที่ไม่ดีของหมาที่แสดงออกมา จนเกิดความเชื่อที่ว่าหมาเป็นสัตว์ที่ไม่มีคุณงามความดี ดังนี้

1) ความเชื่อที่ว่าหมาเป็นสัตว์ที่ชอบสิ่งสกปรก โดยเฉพาะอุจจาระที่เป็นสิ่งที่สกปรกและน่ารังเกียจสำหรับคนทั่วไป นอกจากนี้หมายังกินพวกซากศพคนที่เสียชีวิต ยกตัวอย่างในอดีตที่วัดสระเกศ ภูเขาทอง มีการทิ้งศพให้แร้งกาและหมากิน (เทพชู ทับทอง, 2535: 120) ทำให้เชื่อว่าอาหารที่หมากินเป็นสิ่งที่สกปรก ดังในหลักพุทธศาสนาในเรื่องทศอสุภ ในข้ออสุภ 10 ได้แก่ สภาพที่ไม่งาม กล่าวว่า ซากศพในสภาพต่างๆ ซึ่งใช้เป็นอารมณ์แห่งสมถกัมมัฏฐาน เช่น วิขายิตกะ คือ ซากศพที่ถูกสัตว์ เช่น แร้ง กา หมา ทึ้งกัดกินแล้ว (นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, 2520: 139)

มนฤทัย ไชยวิเศษ กล่าวว่า (2542: 41) หมาเป็นสัตว์ที่ชอบกินอุจจาระของคน ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นเป็นปกติในอดีตที่หมาเที่ยวหาอุจจาระกิน จึงมีสำนวนของคนในภาคกลางที่ว่า *"ขี้ไม่ให้หมากิน"* นอกจากนี้ยังทำให้เห็นถึงลักษณะที่ขับถ่ายอุจจาระของคนในอดีตตามพื้นราบโดยทั่วไป ซึ่งอาจจะเป็นตามทุ่งหรือป่าและไม่มีการปกปิดที่มิดชิดหรือขุดเป็นหลุมลึก เพราะเมื่อขับถ่ายแล้วหมาสามารถมากินได้จนเป็นเรื่องปกติ ซึ่งในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในสังคมเดิมนั้นแทบจะเรียกได้ว่าแวดล้อมไปด้วยอุจจาระ ในสังคมเดิมที่อาจมีมูลสัตว์ อุจจาระตามใต้ถุนบ้าน ตาม

Copyright by Mahidol University

ร่องกระดานในบ้านโดยเฉพาะพวกเด็กสมัยก่อนมีอิสระเสรีในเรื่องการขับถ่าย เพราะไม่นุ่งผ้า และพวกคนแก่ชรา ซึ่งสามารถปัสสาวะและอุจจาระลงไปตามร่องกระดานลงใต้ถุนบ้าน ทำให้ตามใต้ถุนบ้านบางหลังมีกลิ่นเหม็นมาก รวมกับกลิ่นมูลของสัตว์อื่น เช่น ไก่ เป็ด หมู หมา วัว ควาย ทับถมกัน บ้านไทยส่วนใหญ่เลี้ยงหมาไว้เฝ้าบ้าน และหมาก็เป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่ชอบกินอุจจาระ นอกจากนี้การขับถ่ายอาจทำโดย *"ไปเว็จ"* ซึ่งขุดหลุมไว้ใช้ห่างเรือน เว็จที่สร้างบนบก ถ้าไม่เป็นแบบขุดหลุมก็จะมีไม้กระดานพาดทำในลักษณะปลูกเป็นห้องมีเสา มีไม้กระดานเป็นช่องให้อุจจาระที่ถ่ายตกลงมาบนพื้นข้างล่าง เป็นที่เหม็นและสกปรกจะมีหมามาคอยกินอุจจาระนั้น

2) ความเชื่อที่ว่าหมาเป็นสัตว์ที่เกียจคร้าน ดังสำนวนที่ว่า *"เวลากินเหมือนหมาลักสาร ทำงานเหมือนหมาเลียน้ำร้อน"* (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2517: 63) แสดงให้เห็นว่าหมาเป็นสัตว์ที่ไม่สามารถทำกิจกรรมใดๆ ได้ดีเทียบเท่าการกินอาหาร เมื่อถึงเวลากินหมาจะรีบเข้ามาหาเข้าของทันที และจะกินอย่างรวดเร็วไม่หยุดพักหายใจในช่วงขณะกำลังกิน เมื่อกินอิ่มแล้วก็จะนอน ทำให้ลักษณะพฤติกรรมเหล่านี้ของหมาเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจของสังคมไทยภาคกลาง

3) ความเชื่อที่ว่าหมาเป็นสัตว์ที่ชอบผสมพันธุ์ ดังสำนวนที่ว่า *"ฉาวเหมือนหมาเดือนสิบสอง"* (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2517: 40) เนื่องจากในสมัยก่อนหมาจะผสมพันธุ์กันเฉพาะเดือนสิบสองในฤดูหนาวเท่านั้น จนมีคำพังเพยกล่าวถึงหนุ่มที่ไปสัมพันธ์กับสาว จนหลงไหลไม่เป็นอันกินอันนอนว่า *"กระทำเหมือน หมาเดือนสิบสอง"* (สมเจตน์ วัฒนาธร, 2542: 7) แสดงให้เห็นว่าหมาเป็นสัตว์ที่หลงใหลในเรื่องการผสมพันธุ์โดยไม่คำนึงถึงสิ่งใดขอเพียงได้ผสมพันธุ์เท่านั้น โดยเฉพาะในเดือนสิบสองหมาทั้งหลายจะมารวมกลุ่มกันเพื่อจับคู่ผสมพันธุ์ การเลือกคู่ของหมาจะแข่งขันและแย่งชิงกันระหว่างหมาตัวผู้ ทั้งการกัดและขู่คำรามใส่กัน ทำให้เกิดความรำคาญและนำความเดือดร้อนมาสู่ชาวบ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียง

4) ความเชื่อที่ว่าหมาเป็นสัตว์ที่มีนิสัยชอบกินอาหาร ดังสำนวนที่ว่า *"ทำเป็นหมาหวงก้าง, ลักกินเหมือนหมาขี้โจร, หมากินก้างไปค้างที่คอควาย, หุงข้าวประชดหมา"* (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2517: 63-129) แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตหมาถือว่าเรื่องกินเป็นเรื่องสำคัญที่สุด และอาหารก็เป็นสิ่งที่หมาหวงแหนที่สุด ทำให้เชื่อกันว่าหมาที่เลี้ยงไว้ภายในบ้าน ถ้าไม่ให้อาหาร หมาก็จะไม่อาศัยอยู่ภายในบ้าน เนื่องจากหมาจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้อาหาร

Copyright by Mahidol University

5) ความเชื่อที่ว่าหมาเป็นสัตว์ที่ไม่มีมารยาททางสังคม ดังสำนวนที่ว่า *"นั่งดิกขา เหมือนหมาดิกหาง, ยกแข้งยกขาเหมือนหมายี่ยวใส่เสา, เล่นหมา หมาเลียปาก"* (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2517: 69-115) แสดงให้เห็นว่า หมาเป็นสัตว์ที่ไม่เคารพกฎเกณฑ์และการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันภายในสังคมไทย เนื่องจากหมาจะถูกปล่อยให้อยู่อย่างอิสระตามธรรมชาติร่วมกับคนสังคมไทย ภายใต้ระเบียบวินัยที่คนไทยจัดขึ้นมาให้หมาปฏิบัติตามคำสั่ง แต่เนื่องจากข้อกำหนดด้านพฤติกรรมของหมา เช่น การกระดิกหาง, การเยี่ยว และการเลีย ฯลฯ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เป็นมารยาททางสังคมไทยที่ถือว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสม ทำให้การแสดงออกของหมาในลักษณะต่างๆ ถูกคนในสมัยโบราณนำไปสั่งสอน อบรม และห้ามลูกหลานไม่ให้ทำตามแบบอย่างพฤติกรรมที่หมาแสดงออกมา

จากพฤติกรรมของหมาที่สังคมไม่ยอมรับในการปฏิบัติ ทำให้เกิดสำนวน คำพังเพยต่างๆ เกี่ยวกับหมาในแง่ร้าย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหมาเป็นสัตว์ชั้นต่ำและมีนิสัยชั่วร้าย ดังสำนวนว่า

"ชั่วหมาเห้ง" และ *"เสียหมา"* (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2517: 56)

ในสังคมภาคกลางมีโลกทัศน์เกี่ยวกับหมาว่าเป็นสัตว์ที่ต่ำต้อย ดังคำกล่าวที่ว่า *"ชาติหมา"* แสดงถึงการดูถูกดูหมิ่นอย่างรุนแรง เพราะเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่ไม่มีข้อดีควรแก่การให้เกียรติ นอกจากนี้คนในภาคกลางเลี้ยงหมาไว้บริเวณใต้ถุนและหาอาหารกินตามพื้นดินที่สกปรก จนมีคำกล่าวว่า *"ชาติหมาหรือจะไม่กินขี้"* หรือ *"ชาติหมาไม่กินขี้เป็นไม่มี"* ทั้งๆ ที่มีสัตว์เลี้ยงอื่นๆ ปล่อยแบบเลี้ยงอิสระตามธรรมชาติเหมือนหมา(วรรณ พิรุณ,ม.ป.ป.:4)เช่น สุกร เป็นต้น ซึ่งเป็นความลำเอียงและมุมมองของคนในสังคมที่มีต่อหมาในแง่ร้าย และจากความรู้สึกนึกคิดของคนในภาคกลางที่มีต่อหมาโดยผ่านทางคติความเชื่อต่างๆ แสดงให้เห็นว่าหมาเป็นสัตว์ที่ต้อยต่ำ ชั่วร้าย ทั้งในด้านพฤติกรรมการแสดงออกและวิถีชีวิตหมาโดยทั่วไป ส่วนมุมมองในแง่ดีของหมาก็คือการเฝ้าบ้าน แต่บางส่วนก็เชื่อว่าหมาอาศัยอยู่ภายในบ้านเพราะต้องการกินอาหารจากผู้เลี้ยงมากกว่าการเฝ้าบ้าน

4.1.5.2. หมาในวัฒนธรรมของคนภาคเหนือ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนในภาคเหนือกับหมา ได้ปรากฏออกมาในความเชื่อที่ว่า คนกับหมามีกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน ดังในตำนานการสร้างโลกของคนในภาคเหนือเชื่อว่า *"ปู่สางสาย่าสางไส้"* เป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ และได้ปั้นหมาให้เกิดขึ้นมาบนโลกมนุษย์นี้ด้วย

Copyright by Mahidol University

(สุภณ สมจิตศรีปัญญา, 2542: 2472) ในอดีตชาวพื้นบ้านทางภาคเหนือคือ *"ชาวลัวะ"* ได้มีตำนานคลาสสิกล้านนาคือ ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์และจามเทวีวงศ์ กล่าวเปรียบเทียบว่าลัวะเป็นคนเกิดในรอยเท้าสัตว์ สะท้อนการเป็นสังคมชนเผ่าที่ใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์ ดังในสมัยพญามังรายก่อตั้งเมืองเชียงใหม่ที่แสดงออกในพิธีราชาภิเษก โดยให้ลัวะจูงหมานำขบวนเสด็จกษัตริย์เข้าเมือง (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2529: 54) ดังในพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ ฉบับสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2450 มีผูก 2-8 (ขาดผูก 1) (อ้างถึงใน สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2514: 21) กล่าวไว้ส่วนหนึ่งว่า

"....ทวยปตูชางเผือกทิสสหนเหนือ หลัวะจูงหมา พาแซวนำเขากอร
ไพสฐิตสำฮานนอรเชียงขวางหนาวัด เชียงหมัร "

จากคำกล่าวแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญ คุณค่า และคุณประโยชน์ของหมาต่อคนในภาคเหนือ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการสร้างบ้านเรือนของชาวล้านนา ในส่วนของบันไดจะมีเสารับปลายหลังคา ปลายบันไดเป็นเสาลอย เรียกว่า *"เสาแหล้งหมา"* ใช้ผูกหมาเพื่อเฝ้าบ้าน ป้องกันขโมยหรือโจรปล้น (โอภาส วิลลิภากร, 2525: 434) เพราะในช่วงกลางวันผู้ใหญ่จะออกไปทำไร่ทำนานอกบริเวณบ้าน จึงนิยมผูกหมาที่มีอุปนิสัยดุร้ายไว้ให้เป็นที่เกรงกลัวแก่คนแปลกหน้าที่มาเยือน (กรมศิลปากร สำนักเลขานุการ, 2540: 49) หรือหนุ่มที่จะมาแอ่วลูกสาวภายในบ้าน ดังคำแอ่วสาวที่ว่า

"นั่งเต๊อะ นั่งเต๊อะ บ่าใจ้ ตี้ไฝ ตี้หัวขึ้นไค ตื้อยู่หมาโก้ง" (ประมวลคิดคินสัน,2521:41)
และ *"กลัวเตี๊กทางล้อ กลัวป๊อทางไป อยู่ตีนขึ้นไค ก็เกิ๊กหมากั้ง"*
(ทรงศักดิ์ปรางค์วัฒนากุล, 2532: 113)

แสดงให้เห็นว่า ชาวเหนือนิยมเลี้ยงหมาให้มีนิสัยดุร้ายเพื่อเฝ้าบ้าน ทรัพย์สิน และในบางครอบครัวที่มีลูกสาว ก็จะเลี้ยงหมาเพื่อป้องกันชายหนุ่มที่เข้ามาแอ่วลูกสาวตนเอง การเลี้ยงหมาจะกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยเฉพาะคือ บริเวณใต้ถุนบันได ซึ่งถือเป็นด่านแรกที่บุคคลอื่นจะเข้ามาบริเวณภายในบ้าน และหมาจะเห่าทันทีเมื่อมีสิ่งผิดปกติเข้ามาบริเวณบ้าน ถ้ามีผู้ใหญ่อยู่ภายในบ้านก็จะปล่อยหมาให้อยู่อย่างอิสระทั่วไปภายในบริเวณบ้านหรือใกล้บ้าน ซึ่งหมาที่นิยมเลี้ยงกันเป็นหมาพันธุ์ไทย

การแอ่วสาวในอดีตมักจะกระทำในช่วงผ่านฤดูมรสุม เมื่อหมดฤดูทำนาข้าว ซึ่งมีสภาพภูมิอากาศเหมาะแก่การไปมาหาสู่กัน ในขณะที่ฝ่ายหญิงทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ปั่นฝ้าย

Copyright by Mahidol University

หรือตำข้าว ชายหนุ่มก็จะถือโอกาสมาแอ่ว และพูดคุยกับหญิงสาวในขณะทำงาน ซึ่งเป็นจารีตประเพณีที่หญิงสาวต้องอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือน และเป็นหน้าที่ของชายหนุ่มที่จะต้องเดินทางไปมาหาสู่จึงมีคำพังเพยกล่าวไว้ว่า *"ลูกแม่ญิง หมาเห่า บ้านเฮา ลูกป้อจาย หมาเห่า บ้านเปิ้น"* ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาว่า ชาวบ้านทุกบ้านจะเลี้ยงหมา เมื่อมีแขกมาสู่เรือน หมาแถวนั้นก็ย่อมเห่า บ้านไหนมีลูกสาว เมื่อมีชายหนุ่มมาแอ่วจึงทำให้ *"หมาเห่าบ้านเฮา"* ส่วนลูกชายก็ต้องไปแอ่วสาวบ้านอื่นจึงทำให้ *"หมาเห่าบ้านเปิ้น"* (ประมวล ดิคคินสัน, 2521: 39) นอกจากนี้ชาวเหนือมีความเชื่อเรื่องการดูลักษณะหมาว่าตัวใดขี้เกียจหรือไม่ โดยดูจากท่านอนของหมา กล่าวคือถ้าหมาตัวใดชอบนอนตะแคงหรือนอนหงายท้องขึ้น ถือว่าเป็นหมาขี้เกียจ แต่ถ้าหมาตัวใดชอบนอนคว่ำ เหยียดเท้าไปข้างหน้า ถือว่าเป็นหมาที่ดี มีนิสัยชอบคอยระแวงภัยอยู่ตลอดเวลา (รัตนา พรหมวิชัย, 2542: 7386)

ความสำคัญของหมาในภาคเหนือ กล่าวคือหมาที่อาศัยอยู่ภายในบ้านเรือนเป็นเหมือนทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ที่สามารถเป็นหน้าเป็นตาหรือเป็นเกียรติให้กับครอบครัว เมื่อหมาของตนเองทำความผิดเจ้าของหมาจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการกระทำของหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้ นอกจากนั้นเจ้าของก็ต้องดูแลความปลอดภัยให้กับหมาของตนเอง เมื่อบุคคลอื่นเข้ามาทำร้ายหมาของตนเอง จึงเปรียบเหมือนกับทำลายทรัพย์สินของตนเองเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงต้องรักษาทรัพย์สินนั้นไว้ ชาวเหนือถือว่าการทำร้ายหมาที่เลี้ยงไว้ภายในบ้าน เป็นการดูหมิ่นเจ้าของหมา ดังคำที่ว่า

"ตี๋หัวฟาก สนั่นหัวฝา ตี๋หัวหมา บ่ผ่อหน้าเจ้า" (ยุทธ เดชคำรณ, 2520: 58)

แสดงให้เห็นว่าหมาเป็นทรัพย์สินและเกียรติยศของตนเอง บุคคลใดทำร้ายหมาเหมือนกับทำลายเกียรติยศของเจ้าของหมา ดังในกฎหมายมังรายศาสตร์ อันเป็นกฎหมายจารีตของล้านนา (อ้างถึงใน รัตนา พรหมพิชัย, 2542: 7386) ได้มีการกล่าวถึงกรณีที่มีการลักขโมยหมาไว้ว่า

> *"ลักหมา ตีราคาตัวละ ๒๐๐๐ เบี้ย หากเป็นหมาล่าเนื้อ หมามีค่าให้ชดใช้ค้าตัวหมานั้นก่อน แล้วจึงปรับไหมชดใช้อีก ๘ ตัว หากเป็นหมาพราน ที่มีความสามารถปานกลาง ให้ตีราคาตัวละ ๒๑ เงิน ชดใช้ ๙ เท่า หากเป็นหมาพรานที่มีความสามารถสูงใช้ล่าสัตว์ได้ และเป็นหัวหน้าฝูงหมาซึ่งต้องดูแลเป็นพิเศษ หมาลักษณะเช่นนี้ ให้ตีราคาตัวละ ๑๐๐ เงิน ชดใช้ ๓ ตัว หากเป็นหมาที่มีราคาแพงจริงๆ ให้ราคาตัวละ ๑๕๐ เงิน ชดใช้ ๓ ตัว"*

Copyright by Mahidol University

การเลี้ยงหมาสามารถที่จะนำเกียรติยศและศักดิ์ศรีมาสู่บ้านเรือนได้อย่างหนึ่ง โดยเฉพาะหมาที่ใช้ล่าสัตว์จะมีคุณค่าเป็นเงินตรา เพราะสามารถหาอาหารมาสู่ครอบครัวได้ นอกจากนี้หมายังสามารถแสดงฐานะทางสังคมให้กับเจ้าของ กล่าวคือถ้าหมาที่เลี้ยงไว้มีรูปร่างสมบูรณ์แข็งแรง จะได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่นว่าเป็นผู้มีอันจะกินหรือมีฐานะทางสังคมดี เพราะสามารถเลี้ยงหมาได้อ้วนไม่อดอยาก แต่ถ้าหมาที่เลี้ยงไว้ผอมแห้งแรงน้อย ก็จะได้รับคำดูถูกเหยียดหยามว่าเป็นผู้มีฐานะยากจนแม้อาหารให้หมากินยังไม่สามารถหาได้ อย่างสำนวนที่ว่า

"จะไปเลี้ยงหมาผอม จะไปต่อมคนตุ๊ก" (ยุทธ เดชคำรณ, 2520: 52)

ดังนั้นการเลือกหาหมามาเลี้ยงจึงมีความสำคัญ ชาวเหนือจึงเชื่อว่าการนำหมาที่มีรูปร่างอ้วนสมบูรณ์มาเลี้ยงย่อมดีกว่าหมาที่มีลักษณะผอมหรือมีขนาดเล็ก และการที่บุคคลมีความสามารถเลี้ยงหมาไว้เป็นจำนวนมาก โดยที่หมามีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ก็ถือว่าเป็นเกียรติยศของครอบครัว

การตั้งถิ่นฐานทางภาคเหนือบางท้องที่มีลักษณะกระจายอยู่บริเวณภูเขาสูง และประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวน (นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล, 2528) ถือเป็นอาชีพหลักของชาวเหนือ ดังนั้นพฤติกรรมของหมาที่ชอบติดตามเจ้าของไปพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะตามไร่นา จึงเป็นกิจวัตรประจำวันของหมาที่ต้องกระทำจนเป็นนิสัย ดังเพลงกล่อมเด็ก เพลงหมาหางกิด ที่ว่า

"หมาหางกิด ไต่ตันนาค้อมต้อม
หมาหางก้อม ไต่ตันนาคิดคิด" (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2539: 219)

แสดงให้เห็นถึง การเฝ้าติดตามผู้เลี้ยงไปทุกหนแห่งของหมาได้สร้างคุณประโยชน์ กล่าวคือหมาสามารถที่จะช่วยกำจัดศัตรูของต้นข้าวในนา เช่น หนูและนกต่างๆ ซึ่งสัตว์เหล่านี้เป็นศัตรูสำคัญของชาวนา โดยที่หมาจะแสดงพฤติกรรมค้นหาสัตว์เล็กๆ ตามสัญชาตญาณของตัวเอง และทำการขับไล่สัตว์อื่นๆ ในพื้นที่ไร่นา ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติของหมา ดังสำนวนที่ว่า

"ม้าลัดนา หมาลัดตะกล้า ผีป้าด่าพระยา" (ยุทธ เดชคำรณ, 2520: 74)

Copyright by Mahidol University

วัฒนธรรมสามารถดัดแปลงสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมก็กำหนดข้อจำกัดทางวัฒนธรรม (โอภาส วิลลิภากร, 2525: 434) ทำให้วิถีชีวิตของแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน โดยวัฒนธรรมการกินของชาวเหนือจะนิยมกินข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ดังนั้นการเลี้ยงหมาภาคเหนือจึงนิยมให้หมากินข้าวเหนียว ในอดีตจะให้หมากินข้าวเหนียวนึ่งสุกเพียงอย่างเดียวทั้งเช้าและเย็น โดยจะให้กินอาหารภายหลังที่ทุกคนในครอบครัวรับประทานอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว บางครั้งจะผสมน้ำเปล่าลงในก้อนข้าว เพื่อให้หมากินอาหารได้ง่ายขึ้น แต่ไม่นิยมให้หมากินแกงหรือผสมน้ำแกงกับข้าว เพราะเชื่อว่าน้ำแกงจะทำให้หมาเป็น *"หมาขี้เยื้อน"* (รัตนา พรหมวิชัย, 2542: 7384) เพราะในอดีตหมาขี้เยื้อนหรือหมาที่เป็นโรคเรื้อน จะเป็นหมาที่ไม่มีเจ้าของ และการเลี้ยงหมาขี้เยื้อนจะทำให้ผู้เลี้ยงเสื่อมเสียเกียรติยศ จากถ้อยคำขอฝนที่กล่าวไว้ส่วนหนึ่งว่า

"ฝนเอ๊ย ตกลงมาเถิ่น
นกกด อยากกินปา
นกทา อยากกินเหญื่อ
หมาขี้เยื้อน แล่นขึ้น เถียงนา" (ประมวล ดิคคินสัน, 2521: 62)

แสดงให้เห็นว่าเมื่อฝนตกลงมา หมาขี้เยื้อนยังแสดงความดีใจ เพราะปกติหมาจำพวกนี้จะต้องทนทุกข์ทรมานจากโรคร้ายที่ปรากฏตามผิวหนัง และต้องเดินหากินอาหารตามลำพังตัวเดียว ไม่มีใครสนใจเลี้ยงไว้ภายในบ้าน เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป และมักพบเห็นหมาเหล่านี้เดินตามวัดในภาคเหนือ เพื่อหากินอาหาร

หมาที่ไม่มีเจ้าของ เป็นหมาอีกจำพวกหนึ่งที่พบตามวัดต่างๆ ทางภาคเหนือ เพราะเมื่อผู้เลี้ยงไม่ต้องการหมาก็จะนำไปปล่อยให้หากินอย่างอิสระตามธรรมชาติ เนื่องจากวัดเป็นแหล่งอภัยทานแก่สัตว์ทั้งหลายและเป็นแหล่งรวมหมาจำนวนมาก เพราะวัดเป็นแหล่งอาหารของชุมชน ทั้งคนและสัตว์ได้อาศัยอาหารจากการทำบุญและบริจาคทานหล่อเลี้ยงชีวิตของตนเอง ดังในนิทานล้านนาเรื่องหมาวัด ที่กล่าวว่า

"วันหนึ่ง หมาส่งเสียงหอนหนวกหู พระที่อยู่ใกล้ จึงเอาก้อนข้าวเหนียวขว้าง มันก็คม แล้วก็กินเข้าไป และก็ไม่ร้อง เวลามันหิวมันก็จะร้องอีก ทีนี้พระเอาก้อนอิฐขว้างถูกลำตัวดังบึก หมาก็วิ่งมาดม พอรู้ว่าไม่ใช่ก้อนข้าว มันก็ร้อง เหงงๆ เสียงลั่น" (อัจฉรา วรรณเอก, 2539: 80)

Copyright by Mahidol University

แสดงให้เห็นว่าหมาวัดเป็นวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อใครมีหมามากเกินไป จนเลี้ยงไม่ไหว หรือสาเหตุอื่นใดที่ทำให้ไม่สามารถเลี้ยงดูหมาได้อีกต่อไป ครั้นจะใช้วิธีแบบฝรั่งที่เรียกว่า *"ตายด้วยเมตตา"* (Mercy Death) โดยการฆ่าหมาด้วยยาเบื่อจะได้ไม่ทนทุกข์ทรมานเป็นหมาไม่มีเจ้าของก็ทำไม่ได้ คนไทยจึงใช้วิธีแอบปล่อยที่วัดใดวัดหนึ่ง ต้องใช้คำว่า *"แอบ"* เพราะทางวัดก็ไม่อยากได้หมามาเลี้ยง เป็นภาระที่ต้องเลี้ยงดู ถ้าจะให้พระสงฆ์ไม่มีเมตตาปล่อยให้หมาอดตายไปต่อหน้าต่อตาก็ทำไม่ได้ ก็ต้องเลี้ยงดูต่อไป (บัญชร ชวาลศิลป์, 2540: 48) หมาที่เข้ามาอาศัยอยู่ภายในวัดได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่วัด โดยเฉพาะการขับถ่ายอุจจาระทั่วไปบริเวณวัด ทำความสกปรกให้แก่วัด และเป็นภาระรับผิดชอบแก่พระสงฆ์ในการต้องขนอุจจาระหมาไปทิ้ง เห็นได้จากบทค่าวว้องหรือบทจ๊อยบางตอนที่ว่า

"กลอนสิเนหา หมาขี้ใส่วัด ปัดกวาดเผ้าตึงวัน
มีวันนึ่ง พระหน้อยไปหัน เป็นของสำคัญ อยู่หน้าพระเจ้า
มันเป็นหมาไฝ บ่รู้จักเจ้า ใคร่กำคอเอาดาบปั้ด"
(ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2532: 15)

หมาพันธุ์ไทยที่พบเห็นทั้งในภาคเหนือและทั่วทุกภาคของประเทศไทย มีลักษณะเด่น คือ เป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย อยู่ง่าย กินง่าย ทำให้พบเห็นหมาอยู่ทุกหนทุกแห่ง และคนทั่วไปถือว่าหมาเป็นสัตว์ที่พบเห็นปกติภายในสภาพแวดล้อมท้องถิ่น และในทางตรงกันข้ามพฤติกรรมของหมาบางอย่างได้แสดงถึงอุปนิสัยไม่ดี โดยเฉพาะเรื่องกินอาหาร ดังคำปริศนาทำนายที่ว่า

"หนังสัพพะว่าหนัง หมาบ่กิน, ดูกสัพพะว่าดูก หมาบ่กิน, แท้บ
แพ้บเท่าลิ้นหมา ปาหวาไพปาหวามา และขี้อะหยัง หมาบ่กิน คือ
ขี้ผึ้ง, ขี้เลื่อย" (อุดม รุ่งเรืองศรี และบุญยัง ชุมศรี, 2538: 159-169)

แสดงให้เห็นว่า หมาเป็นสัตว์ที่กินได้ทุกอย่าง ไม่มีสิ่งใดที่หมากินไม่ได้และกินไม่เลือกชนิดอาหาร แม้แต่อุจจาระที่บุคคลรังเกียจหมายังสามารถกินได้ ทำให้พฤติกรรมด้านการกินของหมาสร้างมุมมองของคนเหนือต่อหมาในแง่ร้าย ดังในสำนวนที่ว่า

"ขี้นักหมาบ่กิ๋น" และ *"ขี้แห้งขับต๋ำหมา"* (ยุทธ เดชคำรณ, 2520: 41-42)

Copyright by Mahidol University

พฤติกรรมการกินอุจจาระของหมาปรากฏในพาลบัณฑิตสูตรมัชฌิมนิกาย กล่าวไว้บางส่วนว่า สัตว์เดรัจฉานนั้นมีหลายชนิด สัตว์กินอุจจาระ เช่น ไก่ หมู หมา อีกา เป็นต้น (อุดม รุ่งเรืองศรี และเกื้อพันธุ์ นาคบุปผา, 2542: 2512) โดยทั่วไปชาวเหนือจะรังเกียจหมา ตรงกับแนวความคิดที่ว่าหมาเป็นสัตว์สกปรก ชอบกินอุจจาระคน (รัตนา พรหมพิชัย, 2542: 7384) แต่ในด้านคุณประโยชน์หมาสามารถช่วยกำจัดสิ่งปฏิกูลต่างๆ ให้กับบ้านเรือนและแหล่งชุมชนได้ เช่น การกินอุจจาระจากการขับถ่ายของคนในชุมชน ดังปริศนาคำทายและสำนวนที่ว่า

"ข้อกป้อกอยู่กลางนา สี่ตีนเดินมา ข้อกป้อกหายแสับ คือ หมากินขี้" (อุดมรุ่งเรืองศรีและบุญยัง ชุมศรี, 2538: 165)
และ *"ขี้บ่ตันออกฮ้องหมา"* (ยุทธ เดชคำรณ, 2520: 42)

หมาในภาคเหนือมีความสำคัญในด้านการเฝ้าบ้าน ล่าสัตว์ และเป็นสัญญาณบ่งบอกสิ่งผิดปกติที่เข้ามาสู่บริเวณบ้านเรือน นอกจากนี้หมายังเป็นทรัพย์สินที่บ่งชี้ถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้อีกด้วย แต่หมาในมุมมองของชาวเหนืออีกด้านหนึ่ง จัดว่าเป็นสัตว์ที่มีนิสัยชอบกิน แต่โดยนิสัยของชาวเหนือไม่ได้ให้ความสำคัญการเรื่องกินอาหาร เพราะถือว่าการกินอาหารเป็นเรื่องธรรมชาติทั้งคนและสัตว์ ทำให้หมาบางจำพวกที่มีลักษณะรูปร่างดี ไม่เป็นโรค หรือผอมแห้ง ได้รับการเลี้ยงดูแลเอาใจใส่อย่างดีเปรียบเหมือนทรัพย์สินภายในครอบครัว

4.1.5.3. หมาในวัฒนธรรมของคนไทยภาคใต้

ในภาคใต้นิยมเลี้ยงหมาเกือบทุกครัวเรือนเพื่อเฝ้าบ้านและใช้ล่าสัตว์ หมาที่เลี้ยงจะเรียกว่า *"หมาเลี้ยง"* ผู้เลี้ยงหมาจะพิถีพิถันในการเลือกหมาให้เข้าตำราลักษณะหมาดี โดยดูลักษณะตัว สี หนวด หาง ขวัญ ลักษณะนิสัย ความเป็นอยู่ รวมทั้งต้องเลือกบุคคลที่เริ่มจับหมามาเลี้ยง และวันที่เริ่มจับหมามาเลี้ยงด้วย เช่น เชื่อว่าสีของหมามีความสัมพันธ์กับการนอนหลับของหมา โดยเชื่อว่าหมาสีแดงจะนอนตอนหัวค่ำ หมาสีดำและสีขาวจะนอนตอนเที่ยงคืน หมาสีลายนอนตอนย่ำรุ่ง และเรื่องหนวดหมา เชื่อว่าหมาที่มีหนวด 1 เส้น ถือเป็นยอดหมามีความทรหดอดทนและรอบคอบ และเรื่องหางหมา เชื่อว่าถ้าหมาหางม้วนซ้าย ถือว่าเป็นหมาที่มีนิสัยไม่ดี และการเลือกลูกหมามาเลี้ยงชาวบ้านจะเลือกหมาตัวที่นอนทับตัวอื่น หรือนอนข้างกองลูกหมาด้วยกันมาเลี้ยง (สนิท พลเดช, 2529: 3985–3986) ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตหมาในภาคใต้

Copyright by Mahidol University

ชาวใต้เชื่อว่า จุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมา เพราะความต้องการอยากกินอาหารของหมา ดังในวรรณกรรม กำเนิดมนุษย์ที่ว่า

"ทำท่าชมเลียเท้าเจ้าของบ้าน *รู้สมานผูกมิตรไม่คิดหนี*
คนรู้จักสุนัขป่าคิดปราณี *ของไรมีกินได้ให้มันกิน*
มันล้อมรอบกองไปควายไม่จากไป *ด้วยห่วงไฟไม่กลับหลังยังที่ถิ่น*
เมื่อคนไปในป่าล่ามมฤคิน *สุนัขยินดีตามไม่คร้านกลัว"*
(พ่วง บุษรารัตน์, 2542: 398)

จากวรรณกรรม อธิบายว่าเมื่อคนชำแหละกระดูกสัตว์เอาเนื้อแล้ว มักทิ้งไว้ใกล้ๆ ที่พัก หมาป่าก็มาแทะกินจนคุ้นเคยกับคน และในตอนกลางคืนจะก่อไฟไว้ตลอดคืน หมาจะมานอนใกล้ๆ กองไฟ เพื่อให้เกิดความอบอุ่น เมื่อวันเวลาผ่านไปหมาก็ไม่ยอมกลับเข้าป่าอีก และถ้าคนแปลกหน้าเข้ามาในบริเวณนั้นหมาก็จะส่งเสียงเห่าเป็นที่เกรงกลัว แต่กับเจ้าของหมาจะรู้จักนอบน้อม และเชื่อฟังคำสั่ง นอกจากนี้หมามีความสามารถจำกลิ่นได้ดี ช่วยต้อนกวางออกมาให้คนล่าแทงทุบตีได้ เมื่อคนได้กวางมาแล้วก็ชำแหละเนื้อแจกจ่ายพวกพ้องแล้วโยนกระดูกให้หมา (พ่วง บุษรารัตน์, 2542: 398) จากคำกล่าวแสดงว่าหมาเป็นสัตว์ที่ต้องอาศัยมนุษย์เพื่อหาอาหาร และมนุษย์ก็ได้ใช้ประโยชน์จากหมาในการเฝ้าระวังภัยเช่นกัน ลักษณะนี้เป็นการพึ่งพากันระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเองตามธรรมชาติ

ชาวภาคใต้นิยมเลี้ยงหมาเพื่อใช้ประโยชน์ 2 ประการหลักคือ เฝ้าบ้านและล่าสัตว์ ซึ่งกิจกรรมทั้งสองอย่างนี้จะดำเนินควบคู่กันไป กล่าวคือในขณะที่หมาอยู่ภายในบริเวณบ้านก็จะทำหน้าที่นอนเฝ้าบ้าน อยู่ตามใต้ถุนบ้านหรือตีนบันไดบ้าน ดังเนื้อความในเพลงกล่อมลูกที่ว่า

"เดือนแจ้งเหอ *แจ้งเข้าใต้ถุน*
หทัยใจบุญ *ลงนั่งแฝงเสา*
แลเหยแลให้ลูก *ทุกวันไม่ได้นอนเห่า*
อ้ายลูกปากเบา *เห่าเจ้าเห่านายเอง"*
(สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2524: 140)

คุณประโยชน์ในการเลี้ยงหมาไว้เฝ้าบ้าน ทำให้ชาวใต้ต้องเลือกหมาตามความเชื่อในการจับเลือกหมาที่ว่า หมาจะถ่ายทอดนิสัยจากคนที่เริ่มจับหมาเป็นนิสัยประจำตัว

Copyright by Mahidol University

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหิดล

ฉะนั้นจึงต้องเลือกคนขยันไม่เห็นแก่นอนและเป็นคนพูดมาก เชื่อว่าจะทำให้หมาที่จับมาเลี้ยงมีลักษณะเห่าเก่ง (สนิท พลเดช, 2542: 3986) จากคำกล่าวแสดงว่าหมาจะทำหน้าที่ในการเฝ้าบ้านดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับบุคคลที่นำหมามาเลี้ยงประกอบกับลักษณะรูปร่างของหมา ดังนั้นผู้ที่นำหมามาเลี้ยงจึงนิยมใช้คนที่มีนิสัยดุร้าย เพราะเชื่อว่าหมาที่นำมาเลี้ยงจะมีนิสัยดุร้ายเป็นที่เกรงกลัวต่อผู้พบเห็น และนิยมฝึกหมาให้ดุร้าย เพื่อป้องกันภัยแก่ตนเองและครอบครัว ดังเพลงกล่อมลูกที่ว่า

"เรียกหมาเหอ เรียกมาหมาหมา
หมาเฒ่าเหอว่าหมาพระยา หรือว่ามันเลือกที่ขบ
ขบแข้งหรือว่าขบขา หมาเหอมันไม่หอนพบ
หมันเลือกที่ขบ ขบเจ้าทองร้อยชั่งเหอ"

(สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2524: 88)

แสดงให้เห็นว่าชาวใต้ต้องการหมาที่มีอุปนิสัยดุร้าย และการเลี้ยงหมาให้มีนิสัยดุร้าย ยังแสดงถึงความระแวงระวังของคนใต้ที่มีต่อผู้อื่นหรือคนแปลกหน้า และความไม่ไว้วางใจต่อผู้ที่ไม่รู้จักสนิทสนมด้วย ทำให้การไปมาหาสู่กันในท้องถิ่นภาคใต้จึงต้องระวังหมาเป็นพิเศษ และในบางท้องถิ่นก็มีวิธีป้องกันหมาตามความเชื่อในเรื่องคาถาป้องกันหมากัด ที่เรียกว่า *"หมราบหมา"* หมายถึงกำราบ ปราบ มีเนื้อความว่า *"อีอะอ้ายเรียว พอหมึงแลเหลียว อนิจจาพุทโธ"* โดยกล่าวให้ครบ 3 คาบแล้วชี้ไปที่หมาตัวที่จะกัดพร้อมกับตวาดว่า *"หยุด"* เชื่อว่าหมาจะไม่กล้าเข้ามากัดผู้นั้น (จริน ศิริ, 2529: 3963) จากคำกล่าวแสดงถึงการต่อสู้ระหว่างคนกับหมา อย่างที่เรียกว่า *"ตาต่อตา ฟันต่อฟัน"* ตามลักษณะนิสัยของชาวใต้ และคาถาป้องกันหมากัดก็เป็นการชิงความได้เปรียบในการต่อสู้กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวของชาวท้องถิ่นภาคใต้

การใช้ประโยชน์หมาในการล่าสัตว์ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในพื้นที่อยู่อาศัย เนื่องจากสภาพแวดล้อมถิ่นใต้มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ชนิดต่างๆ ที่มีอยู่อย่างชุกชุม เช่น แลน, หนู, งูและนก ฯลฯ เมื่อหมาออกติดตามเจ้าของไปตามป่าเขาหรือทุ่งนาจะพบเจอสัตว์เหล่านี้ และพฤติกรรมตามสัญชาติญาณของหมาจะแสดงออกมาในรูปของการล่าสัตว์ โดยการวิ่งไล่ตะครุบเพื่อจับสัตว์ เมื่อหมาสามารถจับสัตว์มาได้ เจ้าของก็จะแสดงความยินดีและภูมิใจกับหมาของตนเอง เนื่องจากสัตว์บางชนิดโดยเฉพาะงูชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ชุกชุมในภาคใต้ ทำให้เป็นอันตรายต่อชีวิตชาวบ้าน นอกจากนี้สัตว์บางชนิดเช่น แลนและนก ฯลฯ ยังสามารถนำไปประกอบอาหาร ดังเพลงกล่อมลูก ในเนื้อเพลงเรียกหมา ที่กล่าวว่า

Copyright by Mahidol University

"เรียกหมาเหอ เรียกมาโดๆ
กินข้าวหมาเหอ กินแล้วลงไปยิกแลน
แลนขึ้นต้นโหนด หมาเหอหมันครูดเอาคอแลน
ลงไปยิกแลน คอแอนใต้โคน... โหนด"
(มานพ แก้วสนิท, 2515: 30)

การเลี้ยงหมาในภาคใต้ไม่นิยมเลี้ยงเป็นจำนวนมาก เนื่องจากไม่มีความจำเป็นในการใช้ประโยชน์และเมื่อหมามีนิสัยดุร้ายก็ทำให้ลำบากในการควบคุมดูแล ดังความเชื่อด้านข้อห้ามที่ว่า

"แมวห้า หมาเจ็ด ข้าสิบเอ็ด เมียสองต้องห้าม" (พ่วง บุษรารัตน์, 2542: 193)

แสดงว่าการเลี้ยงหมาไว้เป็นจำนวนมากจะนำพาความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง เนื่องมาจากสาเหตุต่างๆ กล่าวคือ อาหารไม่เพียงพอ, ควบคุมดูแลลำบาก, สร้างความรำคาญและเป็นภาระรับผิดชอบต่อเจ้าของ ดังนั้นเมื่อหมาภายในบ้านคลอดลูกออกมาก็จะนำลูกหมาไปปล่อยตามวัดให้อาศัยอยู่อย่างอิสระตามธรรมชาติ

โลกทัศน์ของชาวใต้เชื่อว่าคนกับหมานั้นเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่อาศัยอยู่ภายในโลกใบเดียวกัน เมื่อคนต้องการอิสระเสรีภาพ หมาก็ย่อมต้องการเสรีภาพเช่นกัน จึงไม่นิยมล่ามหรือบังคับหมา ยกเว้นหมาของตนเองจะไปทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นเท่านั้น จึงมักพบเห็นหมาติดตามเจ้าของไปในพื้นที่ต่างๆ หรือเข้าไปร่วมปะปนกับกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และยังเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีชนชั้นสูงกว่าหมา ส่วนหมาถูกจัดเป็นสัตว์เลี้ยงชั้นต่ำกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ ดังสำนวนที่ว่า

"ขึ้นหลังช้าง แล้วย่างหลังหมา" (พ่วง บุษรารัตน์, 2542: 195)

แสดงให้เห็นว่าช้างมีความสำคัญและมีคุณค่ามากกว่าหมา และในคำกล่าวแสดงถึงความต่ำต้อยและไม่มีคุณค่าของหมา นอกจากนี้พฤติกรรมบางอย่างของหมายังเป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป เช่น พฤติกรรมการใช้ลิ้นเลียบริเวณใบหน้าของเจ้าของหรือบุคคลอื่นที่หมาคุ้นเคย ดังสำนวนที่ว่า

"เล่นหมา หมาเลียปาก" (พ่วง บุษรารัตน์, 2542: 193)

Copyright by Mahidol University

พฤติกรรมของหมาที่ชอบใช้ลิ้นเลียตามใบหน้าของเจ้าของ แสดงถึงการประจบประแจงเอาใจเจ้าของ พฤติกรรมนี้ได้ถูกนำมาเปรียบเทียบบุคคลที่ชอบเลียแข้งเลียขาเจ้านายหรือผู้มีอำนาจใหญ่กว่าตนเอง เพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทน อันเป็นนิสัยที่น่ารังเกียจของชาวใต้ นอกจากนี้พฤติกรรมในการกินไม่เลือกชนิดอาหาร ทำให้เชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่มีความโลภและมีความอยากได้ที่ไม่มีวันสิ้นสุด ดังสำนวนที่ว่า

"หมาไม่ได้กินกากพร้าว" (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2517: 129)

พฤติกรรมการใช้ลิ้นเลียและการกินอาหารของหมา เป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความโลภไม่รู้จักเพียงพอ ทำให้เป็นที่น่ารังเกียจและขัดแย้งกับการประพฤติปฏิบัติของชาวใต้ สืบเนื่องมาจากสภาพท้องถิ่นภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชาวใต้เชื่อว่าธรรมชาติจะให้ทุกสิ่งทุกอย่างในการดำรงชีวิตแก่ตนเองได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์อยู่อาศัยและพึ่งพาธรรมชาติอย่างพอเพียงและเกิดสมดุลธรรมชาติเท่านั้น นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องความโลภของหมายังปรากฏให้เห็นชัดเจนในนิทาน เรื่องหมา โดยสรุปว่า

> *"ในสมัยก่อนหมาพูดได้ และขึ้นไปเฝ้าพระอิศวรทุกวัน จนพระอิศวรเห็นใจและถามว่าต้องการอะไรบ้าง หมาตอบว่าต้องการให้ได้เป็นพระอาทิตย์บ้าง เป็นก้อนเมฆ เป็นลม เป็นจอมปลวก เป็นหมู และในที่สุดก็ต้องกลับเป็นหมาเหมือนเดิม"* (พรศักดิ์ พรหมแก้ว, 2539: 3970)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเชื่อว่าท้องถิ่นภาคใต้เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่างๆ เช่น ป่าไม้, ป่าชายเลน, ทะเล และแม่น้ำ ฯลฯ ชาวใต้จึงดำรงชีวิตสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม และสามารถใช้ประโยชน์จากหมาในด้านการเฝ้าบ้านและล่าสัตว์ได้ โดยเชื่อว่าหมาที่มีลักษณะที่ดี จะสามารถสั่งสอนให้เข้าใจภาษาที่ต้องการสื่อสารได้และป้องกันภัยให้กับตนเอง แต่ก็ไม่นิยมสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหมามากนัก เนื่องจากเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่โลภมากไม่รู้จักพอเพียง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนใต้กับหมาเป็นไปตามความต้องการผลประโยชน์ที่คนได้รับจากหมาเป็นส่วนใหญ่

Copyright by Mahidol University

4.1.5.5. หมาในวัฒนธรรมของคนภาคอีสาน

ความเชื่อเรื่องหมาของชาวอีสานในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับหมาตั้งแต่การเกิดจนถึงตาย โดยเชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้สร้างหมาขึ้นมาบนโลกใบนี้ จากวรรณกรรมเรื่องขุนบรมกล่าวว่า โลกเกิดขึ้นโดยอำนาจของแถน และแถนเป็นผู้สร้างและควบคุมสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก โดยคนและสัตว์ทั้งหลายเกิดจากน้ำเต้าปุ้ง 2 ผล ภายในน้ำเต้าปุ้ง 2 ผลนี้ มีมนุษย์ชาย-หญิง และสัตว์ทั้งหลาย เช่น หมาและสัตว์อื่นๆ มากมาย ต่อมาแถนได้ใช้น้ำเต้าปุ้ง สรรพสิ่งทั้งหลายจึงหลั่งไหลออกมาดังความว่า

"ท่านจองชีหน่วยน้ำปุ้งหั้นหน่วยหลวง
ชะพรั่งพร้อม ฝูงมุชาย-หญิง
ทั้งงัวควายออกมาในหั้น
สายสุดแม้ หมู หมาเป็ด ไก่ก็มี
ทั้งช้างม้าแมวพร้อมห่านหงส์..... " (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534: 19)

จากวรรณกรรมแสดงว่า หมามีกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกันกับมนุษย์ และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่อาศัยดำรงชีวิตภายในกฎเกณฑ์ แบบแผนของสังคมที่กำหนดไว้ โดยที่สิ่งมีชีวิตต่างๆ ต้องอาศัยพึงพาซึ่งกันและกัน เพื่อความอยู่รอดของตนเอง และมวลหมู่เผ่าพันธุ์

หมาในวิถีชีวิตชาวภาคอีสานนั้น แต่ดั้งเดิมใช้เพื่อการล่าสัตว์เป็นสำคัญ เห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างภูมิประเทศกับการตั้งถิ่นฐาน กล่าวคือจะมีประชากรอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ โดยเฉพาะแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ เป็นบริเวณที่เหมาะต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ (นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล, 2528: 54) จึงเป็นแหล่งรวมของชนกลุ่มต่างๆ และมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ยกตัวอย่างพวกเนียะกูร ที่เรียกว่า ชาวบนหรือชาวดง เป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยตามไหล่เขาหรือเนินเขาเตี้ยๆ แถบบริเวณด้านในของที่ราบสูงโคราชบริเวณ จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิและเพชรบูรณ์ พวกนี้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการล่าสัตว์มากว่า 60 ปีแล้ว แต่ดั้งเดิมชาวบนเลี้ยงสัตว์เพียง 2 ชนิด คือ ไก่ และหมา โดยจะเลี้ยงหมาไว้เพื่อระวังภัยและช่วยล่าสัตว์ (ปรีชา อุตตระกูล, 2542: 1107)

Copyright by Mahidol University

ชาวภาคอีสานให้ความสำคัญกับหมาในการล่าสัตว์ โดยปรากฏไว้ในกฎหมาย *"โพษาราช"* (กฎหมายโพษาราช เป็นกฎหมายที่ใช้ในอาณาจักรล้านช้างที่อยู่ในดินแดนลาวและบางส่วนในภาคอีสานระหว่างปี พ.ศ. 1896–2321) ยกตัวอย่าง บทบัญญัติกฎหมายโพษาราชที่สะท้อนเกี่ยวกับการล่าสัตว์ เช่น การกำหนดโทษผู้ขโมยเนื้อจากหมาไล่เนื้อที่บุคคลอื่นล่าได้ด้วยการปรับไหม ปรากฏข้อความในกฎหมายโพษาราชว่าด้วยลักษณะมุสาวาท ใบลาน 6 หน้า 2 บรรทัด 3 (อ้างถึงใน เสาวนีย์ พรรณาภพ, 2539: 37) กล่าวว่า

"อันนึ่งผู้ใดลักเนื้อถูกหลาวท่านก็ดี หมาท่านไล่ขบตายก็ดี
ผิได้ของเก่าคืนให้ไหมถ่องขันแปงนึ่ง"

นอกจากนี้ยังปรากฏบทบัญญัติโทษผู้ขโมยหมาไล่เนื้อของบุคคลอื่นว่าไว้ ในกฎหมายโพษาราชว่าด้วยโคสาราษฎร ผูก 2 ใบลาน 29 หน้า 2 บรรทัด 4 (อ้างถึงใน เสาวนีย์ พรรณาภพ, 2539: 37) กล่าวว่า

"ผิลักหมาไล่เนื้อให้ไหมย้อย 1 ไช้แทน 2 ถีค่าตัวย้อยเงินเหด
เลี้ยงชีวิตท่านได้ของเก่าคืนแล้วแทนนึ่"

แสดงให้เห็นว่าหมาล่าเนื้อหรือหมาที่เลี้ยงไว้เป็นเครื่องมือช่วยในการล่าสัตว์เป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์และเป็นที่ต้องการของบุคคลทั่วไปจึงมีการลักขโมยหมาเหล่านี้เพื่อประโยชน์ของตนเอง โดยเฉพาะหมาที่มีความสามารถในการล่าสัตว์ ซึ่งพฤติกรรมล่าสัตว์ของหมาดังปรากฏในนิทาน เรื่องช่องสามหมอในจังหวัดชัยภูมิ มีความตอนหนึ่งเล่าถึงหมาล่าสัตว์ของพรานด้วงที่ชื่อหมาบักทอก กล่าวว่า

"หมาบักทอกแปดศอกบ่ทันมืนตา เข้าไพรหนาตาแดงจิ่งคึ่ง
ยามแล่นปิ่งปานลมพัดพาน เสียงครางปานดังเสือออกเหล่า
ปากมันเห่าหาเต่าหาแลน ตามันแหงนหาผิ่งหามิ้ม
หางมันจิ้มซอกแหย่ฮูหนู หูมันฟังเจ้าของมันเฮียก
ก้อนขี้เกลือกเอาไก้เอาฟาน โลดทะยานนำองนำมั่ง
เต้นกั่งขั่งถีบด้วยสองขา ทลายภูผาขาดลงเป็นบั้น"

(จันทร์แดง คำลือหาญ, 2542 : 4468)

Copyright by Mahidol University

การเลี้ยงหมาของชาวภาคอีสานเพื่อเฝ้าบ้าน โดยใช้ประโยชน์จากพฤติกรรมการเห่าและกัดของหมาเป็นเครื่องมือป้องกันอันตรายให้กับบ้านเรือน ดังสำนวนว่า

"คันว่าได้ขี่ช้างอย่าลืมหมู่หมูหมา ห่าขะโมยมาลักซิเห่าหอนให้มันย้าน
ลางเทื่อกวางฟานเต้นนำดงสิได้ไล่ คันมันได้ต่อนซิ้นยังซิโอ้อ่าวคุณ"

(ปรีชา พิณทอง, 2528: 208)

แสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงหมา นอกจากใช้ประโยชน์ในการล่าสัตว์แล้ว หมายังสามารถป้องกันทรัพย์สินภายในบ้านเรือนจากโจรผู้ร้าย โดยเฉพาะในช่วงกลางคืนหมาจะทำหน้าที่ระวังอันตรายคอยเฝ้าสังเกตการณ์สิ่งผิดปกติที่จะเข้ามาสู่บ้านเรือน ดังสำนวนที่ว่า

"เถิงยามค่ำอย่านั่งหนทาง ยามกลางคืนอย่าเข้าที่ยวบ้าน
เข้าเถื่อนกว้างเลี้ยงหมู่หมูหมา" (ปรีชา พิณทอง, 2528: 253)

แสดงให้เห็นว่าจารีตประเพณีของชาวอีสานที่ห้ามไม่ให้ออกนอกบ้านหรือเข้าป่าล่าสัตว์ในเวลากลางคืน เนื่องจากเป็นเวลาที่โจรผู้ร้ายจะเข้ามาลักขโมยทรัพย์สินภายในบ้าน ดังนั้นหมาจึงเป็นเครื่องมือหรือเรียกว่า *"เป็นหูเป็นตาแทนมนุษย์"* ในการป้องกันอันตรายให้กับตนเองและทรัพย์สินภายในบ้าน ดังเพลงกล่อมเด็กกลุ่มวัฒนธรรมโคราช เพลงเตี้ยเอย ที่กล่าวว่า

"เอ่...เอ...เอ ไอ้เตี้ยหมาตื่น กลางคืนหมาหงอน ไอ้เตี้ยไม่นอน
หมาหงอน ทุกคืน เอ เอ่ เอ" (นฤมล ปิยวิทย์, 2542: 3210)

จากคุณประโยชน์ของหมาในการเฝ้าบ้าน จึงทำให้เกิดความเชื่อในการคัดเลือกหมาที่จะนำมาเลี้ยง โดยคำนึงถึงลักษณะอุปนิสัยของหมามากกว่าลักษณะรูปร่างภายนอก และเชื่อว่าหมาที่ดีและควรเลี้ยง คือ หมาที่สามารถเฝ้าบ้านได้ ไม่ออกเดินเที่ยวทั่วไปนอกบ้านดังเพลงกล่อมเด็กในเพลงหมานิล ที่ว่า

"เลาะเลียบใต้โขง เขตศรีพันดร
นครเชียงแดง เขตแขวงเขมรใต้
เก็บดอกใต้ มาคุ้ยป่นปลา

Copyright by Mahidol University

แก้มอ่ำต่ำ หมาดำนิลเอย
หมาดำนิลเข้า เที่ยวกิ๋นแต่เข้าหม่า
หมาคูณ เฮือนเอย"
(วรรณพันธุ์, 2515: 35)

ความรู้สึกของชาวอีสานถือว่าหมาเป็นสัตว์ที่ต่ำต้อย แต่คนอีสานก็มีความสัมพันธ์แนบแน่นใกล้ชิดกับหมา เพราะในอดีตหมามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนชนบทมาก เช่น เป็นยามคอยส่งเสียงเห่าในเวลากลางคืน เป็นผู้ช่วยเหลือในการล่าสัตว์ เช่น หนู, พังพอน และกระต่ายป่า ฯลฯ นอกจากนี้หมายังเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย เพียงข้าวเหนียวหนึ่งปั้นก็ทำให้หมาอยู่ได้ทั้งวัน (วีระพงศ์ มีสถาน, 2537: 69) จึงพบเห็นหมาอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นต่างๆ และในบางท้องถิ่นที่ขาดแคลนเนื้อสัตว์ก็นิยมนำหมามาประกอบอาหารเพื่อบริโภค เพราะชาวอีสานเชื่อว่าปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิตที่สุด คือ อาหาร ที่อยู่อาศัยเป็นอันดับรองลงมา และเสื้อผ้าเป็นอันดับสุดท้าย (ประมวล ดิคคินสัน, 2521: 76) จึงทำให้มีการบริโภคเนื้อหมา เมื่อไม่มีเนื้อสัตว์อื่นรับประทาน และทำให้เกิดความนิยมชมชอบเนื้อหมาในช่วงเวลาต่อมา

ชาวอีสานมีโลกทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ที่แตกต่างกันไป แบ่งออกเป็นสัตว์มีคุณ ได้แก่ พวกสัตว์เลี้ยง, สัตว์ใช้งาน และสัตว์ใช้เป็นอาหาร ส่วนสัตว์ที่มีโทษ ได้แก่ พวกสัตว์มีพิษ (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534: 14) ส่วนหมาถูกจัดในจำพวกสัตว์มีคุณ เช่นเดียวกับ วัวและควาย ที่เลี้ยงไว้ในส่วนที่แตกต่างจากวัว ควาย กล่าวคือ ในปัจจุบันหมาไม่มีส่วนในกิจกรรมการประกอบอาชีพและทำมาหากินของครัวเรือนเหมือนกับวัวควายที่ใช้เป็นแรงงาน แต่หมาก็มีความใกล้ชิดผูกพันกับเด็กเปรียบเหมือนของเล่นสำหรับเด็กยามว่างและเป็นเพื่อนที่ซื่อสัตย์ นอกจากนี้การเลี้ยงหมาไว้ภายในบริเวณบ้านของบุคคลหนึ่งบุคคลใด เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบที่บุคคลต้องมีต่อหมาที่เลี้ยงไว้ เมื่อหมาของตนเองกระทำความผิด จึงได้มีธรรมเนียมของชาวอีสาน (ธรรมเนียมอีสาน อ้างถึงในกรมศิลปากร, 2515: 49) ระบุไว้ว่า

> *"ถ้าหมาของผู้ใดดุร้าย เที่ยวกัดลูกโค ลูกกระบือของท่านตาย ก็ปรับให้เจ้าของใช้ราคาลูกโคลูกกระบือของท่านจงเต็ม ถ้าไม่ตายเป็นเพียงแต่อันตรายเล็กน้อย เช่น ขาหักเขาหักตาบอด เป็นต้น ให้ทำราคาลูกโคลูกกระบือนั้นเป็นสามส่วน ยกเสียสองส่วนให้เจ้าของหมาใช้แต่ส่วนหนึ่ง และให้รักษาพยาบาลกว่าลูกโคลูกกระบือของ*

Copyright by Mahidol University

ท่านจะหาย ถ้าเป็นหมาพลัดมาหาเจ้าของมิได้ และมากัดลูกโคลูกกระบือของท่านตาย ก็เป็นภัยแก่เจ้าของลูกโคลูกกระบืออยู่เอง"

โลกทัศน์อีสาน ในเรื่องน้ำสี่ คือ น้ำกิน, น้ำใช้, น้ำใจ และน้ำคำ ซึ่งในเรื่องของน้ำใจสอนให้ชาวอีสานมีน้ำใจต่อคนและสัตว์ คนอีสานเชื่อว่า *"ใจ"* เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ใจเป็นประธาน อย่างอื่นเป็นรอง (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534: 25) จึงทำให้การเลี้ยงหมาของชาวอีสานเป็นแบบไม่เจตนาหรือตั้งใจที่จะเลี้ยง กล่าวคือเมื่อหมาที่ไม่มีเจ้าของเข้ามาอยู่อาศัยภายในบ้านตนเองก็จะแบ่งเศษอาหารที่เหลือโยนหรือวางให้กิน ซึ่งเป็นการแสดงน้ำใจต่อสัตว์ เมื่อหมาได้รับอาหารจนเกิดความเคยชินก็จะอาศัยอยู่ภายในบริเวณบ้านเรือนนั้น และบางท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ก็ปรากฏความเชื่อหมาเข้าบ้านไว้ว่า

"ถ้าหมามาออกลูกบนเรือน อย่าต้องทำร้ายเลย ให้หาไม้ค้ำแกวียน 100 อัน มาค้ำที่ใต้ถุนเรือน ตรงจุดที่หมาออกลูก แล้วสวดบูชาจะมีลาภ แต่ว่าถ้าหมาคาบลูกขึ้นบ้านหรือวิ่งหาที่จะคลอดบนบ้าน แม้ว่าจะพยายามขับไล่ก่อนแล้ว แต่มันก็สามารถมาอยู่บนเรือนจนได้ให้ทำการบูชาแล้วต้องสละลงจากเรือน จากหมู่บ้านเสีย จึงพ้นความร้าย และถ้าหมาสมสู่กันบนเรือนที่อยู่อาศัยบนเรือ บนแพให้ทำพิธีบูชา จะได้ทรัพย์ แต่ถ้าเจ้าของไม่เห็นก็ร้ายเพียงปานกลาง ถ้ามันเข้ามาทางทิศร้ายแต่ออกไปทางทิศดี ก็ให้ทำพิธีบูชา" (มงกฎ แก่นเดียว, 2542: 2629)

หมาภายในบ้านเรือน เมื่อมีการคลอดลูกเพิ่มจำนวนมากเกินความต้องการเลี้ยงก็จะถูกนำไปปล่อยตามวัด เพราะเชื่อว่าหมาที่อาศัยอยู่บริเวณวัดจะมีอาหารกินอย่างอุดมสมบูรณ์ไม่อดอยากเหมือนกับหมาที่อาศัยอยู่แหล่งอื่นๆ ดังสำนวนที่ว่า

"เป็นข้าให้เป็นข้าอาชญา เป็นหมาให้เป็นหมาวัด" (ปรีชา พิณทอง, 2528: 93)

วัดเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนและสัตว์อื่นๆ ส่งผลให้จำนวนหมาเพิ่มจำนวนขึ้นมากมาย ทั้งหมาที่คลอดลูกออกมาภายในบริเวณวัดและหมาที่หากินอาหารบริเวณวัด สร้างความสกปรกและสร้างทัศนียภาพที่ไม่สวยงามแก่บริเวณวัด โดยมีสาเหตุมาจากอุจจาระและจำนวนของหมาที่เพิ่มขึ้น ดังในนิทานเรื่องหลวงตากับเณร ที่กล่าวตอนหนึ่งว่า

Copyright by Mahidol University

" .....ในวัดมีหมาอยู่หลายตัว แต่หลวงตาเป็นพระที่เกลียดหมามาก จึงสั่งเณรว่า นี่เณร วันนี้หลวงตาจะไปหมู่บ้านน่ะ เณรอย่าให้หมาขึ้นมาขี้ในวัดนะ ถ้าหลวงตากลับมาเห็นขี้หมาก็จะให้เณรกินทั้งหมดเลย ....."

(ไพฑูรย์ มีกุศล และผกากรอง บุญเต็ม, 2542: 5028)

ชาวอีสานเชื่อว่ามนุษย์ที่เกิดในชาตินี้ย่อมเสวยผลของกรรมในชาติปางก่อนทุกผู้คน เป็นกฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิด (ธวัช ปุณโณทก,2542:4053) และมองว่าธรรมชาติของมนุษย์เกิดขึ้นมาประเสริฐกว่าสัตว์อื่น เพราะมีผลบุญมากกว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกจึงได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และชาวอีสานก็ใช้ธรรมชาติมาเปรียบเทียบเพื่อเป็นการอุปมาอุปไมย ให้เกิดเห็นภาพที่ปรากฏจริง และธรรมชาติที่นำมาเปรียบเทียบมีทั้งสัตว์, พืช, ดิน, น้ำ และลม เป็นต้น (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534: 337) หมาก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่ถูกนำมาอธิบายสภาพธรรมชาติ เช่น การใช้สำนวนเพื่ออธิบายลักษณะธรรมชาติของหมา ดังคำว่า

"หมามานหู หมูมานขา" (ปรีชา พิณทอง, 2528:130)

จากสำนวนแสดงถึงการเรียนรู้และจำจดธรรมชาติทั้งด้านพฤติกรรมและลักษณะรูปร่างของหมา เพื่อใช้บ่งบอกธรรมชาติของสัตว์ชนิดนั้นๆ ยกตัวอย่างการใช้จำนวนหูหมา 2 หู บ่งบอกว่าหมาตั้งท้อง 2 เดือน นอกจากนี้ยังนิยมใช้ธรรมชาติของหมาเป็นเครื่องบ่งบอกเหตุการณ์ต่างๆ ในอนาคตจากนิมิตในฝันที่ว่า

"เห็นผู้ชายกำลังฝั้นเชือกอยู่มีแม่หมามานอนอยู่ใต้เตียง และกัดหนังจนหมด ทำนายว่าต่อไปภายหน้าจะเป็นภัยหญิงที่เป็นภรรยาจะคิดไม่ซื่อจะมีชู้เมื่ออยู่ลับหลังสามี ฝ่ายสามีจะหลงภรรยา อุตสาห์หาเงินมาเลี้ยงครอบครัว ฝ่ายภรรยาก็นำเงินไปบำเรอชู้จนหมด" (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534: 188)

ชาวอีสานเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่ต่ำต้อย และพฤติกรรมของหมาก็ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ จึงนิยมใช้ธรรมชาติของหมาในการเปรียบเทียบความประพฤติของมนุษย์ในลักษณะของสำนวนต่างๆ ซึ่งในการศึกษาสามารถจำแนกการเปรียบเทียบได้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

1) ด้านการจัดสถานภาพทางสังคม ในเรื่องชนชั้นต่างๆ ได้แก่ ชั้นต่ำ, ชั้นกลาง และชั้นสูง เป็นต้น (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534: 14) ชาวอีสานเชื่อว่า คนที่มีฐานะยากจนไม่มีทรัพย์สินติดตัวเป็นคนไร้ค่าไม่มีประโยชน์เป็นคนชั้นต่ำ เปรียบเหมือนกับหมาที่ไม่มีคุณค่า อาศัยนอนอยู่ตามพื้นดิน และเป็นสัตว์เลี้ยงชั้นต่ำอีกด้วย ดังสำนวนที่ว่า

"มีเป็นคน จนเป็นหมา" (ปรีชา พิณทอง, 2528: 16)

2) ด้านหลักจริยธรรม ชาวอีสานเชื่อว่า ผู้หญิงที่เอาแต่ใจตนเอง ชอบเที่ยวเตร่ใจโลเลเอาแน่นอนไม่ได้ เปรียบเหมือนพฤติกรรมหมาที่ชอบออกไปเที่ยวเตร่ไม่ยอมทำหน้าที่เฝ้าบ้าน หรือในฤดูผสมพันธุ์ หมาตัวเมียจะออกไปผสมพันธุ์กับหมาตัวผู้ทั่วไป และไม่ยอมกลับเข้าบ้าน เมื่อกลับเข้ามาบ้านก็จะตั้งท้อง คลอดลูก สร้างภาระรับผิดชอบให้กับเจ้าของ ดังสำนวนที่ว่า

"ญิงใดนมสี่เต้าเชื้อชาตินามหมา มันนั้นพาลพาโลอย่าเอามาช้อน" และ
"ผู้ญิงหน้าพระใจหมา ผู้ชายหน้าหมาใจพระ" (ปรีชาพิณทอง,2528:100,243)

คนโบราณเชื่อว่าหมาจะมีภาวะเกิดสัดหรือความรู้สึกอยากผสมพันธุ์ในเดือนสิบสอง เช่น มีพฤติกรรมการส่งเสียงเห่าหอนเพื่อเรียกคู่ มีการกัดกันเพื่อแย่งตัวเมีย พฤติกรรมการแก่งแย่งหรือส่งเสียงดังในลักษณะร่านหรือความใคร่อยากหรือการสมสู่ จึงเปรียบเหมือนหมาในฤดูการผสมพันธุ์ (วีระพงศ์ มีสถาน, 2528)

3) ด้านความชั่วร้าย ชาวอีสานเชื่อว่า บุคคลที่ประพฤติชั่ว เลว เปรียบเหมือนกับหมาทั่วไปที่ไม่มีข้อดี และเป็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจไม่ควรคบหาสมาคมด้วย เพราะจะสร้างผลร้ายมากกว่าผลดี ดังสำนวนที่ว่า

"ฝนตกขี้หมาไหล คนจังไฮพ้อกัน" (ปรีชา พิณทอง, 2528: 25)

4) ด้านบทบาทหน้าที่ ชาวอีสานเชื่อว่าคนที่ไร้ประโยชน์ เปรียบเหมือนกับหมาทั่วไปที่ไม่มีคุณค่าควรแก่การเลี้ยง หรือเลี้ยงไว้ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรมีแต่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่เจ้าของ ดังคำว่า

"ยามไข้เห็นหมอเป็นเทวดา ยามเซาไข้เห็นหมอเป็นหมา"
(ปรีชา พิณทอง, 2528: 112)

Copyright by Mahidol University

5) ด้านความกตัญญู ชาวอีสานเชื่อว่าคนที่ไม่รู้จักบุญคุณคน เปรียบเหมือนกับหมาทั่วไปที่ไม่มีความกตัญญูต่อเจ้าของ เมื่อกินอาหารอิ่มแล้วก็เดินหนีไป เมื่อต้องการอาหารก็จะเดินเข้ามาหาเจ้าของ พฤติกรรมเช่นนี้เหมือนดังสำนวนที่ว่า

"ชาติที่หมาเห็นข้าวในมือชิงสวบ ยามเมื่อกินอิ่มแล้ว
แสนชิเอิ้นกะแล่นหนี" (ปรีชา พิณทอง, 2528: 223)

6) ด้านการกินอาหาร ชาวอีสานเชื่อว่าคนที่เห็นแก่กินอย่างเดียวไม่ทำคุณประโยชน์สิ่งใด เปรียบเหมือนกับหมาทั่วไปที่มีพฤติกรรมเพียงแค่ต้องการกินอาหารแล้วนอนหลับ ทำให้มองว่าในแต่ละวันหมาจะรอคอยอาหารจากเจ้าของเท่านั้น ดังคำว่า

"..... .....ฝากก้อยไว้นำหมาขี้เยื้อน มันชิม้ามเมื่อใด" และ
"อย่าไขห่อเข้าต่อหน้าหมา" (ปรีชา พิณทอง, 2528: 142, 369)

7) ด้านความสกปรก ชาวอีสานเชื่อว่า อุจจาระเป็นสิ่งสกปรกและน่ารังเกียจ แต่หมาก็ชอบกินอุจจาระ ทำให้เชื่อว่าหมากับสิ่งสกปรกต่างๆ ถูกจัดอยู่ในกลุ่มพวกเดียวกัน ดังสำนวนที่ว่า

"อย่ากินขี้ อย่าสี้หมา","ควายบาดแหกา หมาบาดแหแมงวัน"
และ *"บ่มีฝอยหมาบ่ห่อนขี้"* (ปรีชา พิณทอง, 2528: 10)

หมาเป็นนักกำจัดอุจจาระที่ดีในชุมชนภาคอีสาน ยกตัวอย่างในเวลาที่เด็กขับถ่าย พ่อและแม่หรือผู้ใหญ่บางคนก็เกียจคร้านที่จะขุดหลุมหรือนำเข้าป่า จึงถอดแค่กางเกงหรือถ้าไม่นุ่งกางเกงก็บอกให้เด็กถ่ายเสียตรงดินลานบ้านนั้น เสร็จแล้วเรียกหมาให้มากิน (วีระพงศ์ มีสถาน, 2537: 69) นอกจากนี้ชาวอีสาน เชื่อว่าสัตว์ที่ต่ำต้อยมากที่สุด คือหมา เพราะสามารถกินอุจจาระได้ ด้วยเหตุนี้ หมาจึงเป็นสัญลักษณ์ของความชั่วและความเลว (วีระพงศ์ มีสถาน, 2538)

ถึงแม้ว่าชาวอีสานจะมีมุมมองที่ไม่ดีต่อพฤติกรรมของหมา แต่พฤติกรรมในแง่ดีของหมาก็มีปรากฏในการนำมาใช้สั่งสอนลูกหลานให้ประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่าง เช่น เชื่อว่าการให้ความเคารพนับถือผู้อื่น เมื่อเข้าไปอาศัยอยู่บ้านผู้อื่นหรือต่างถิ่นเป็นสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติเปรียบเหมือนกับหมาที่เดินผ่านบ้านอื่น แล้วแสดงอาการกลัวไม่ต่อสู้ ดังสำนวนที่ว่า

Copyright by Mahidol University

"หมาเข้าบ้านให้ค่อมหาง" (ปรีชา พิณทอง,2528: 132)

แม้ว่าหมาในโลกทัศน์ของชาวอีสานจะไม่มีคุณค่าและต่ำต้อย สร้างประโยชน์ไม่ได้มากนัก แต่ชาวอีสานก็มีคำสอนเตือนใจที่ว่า

"อย่าเห็นแก่ความเย้ายวนของสิ่งที่ได้ยากๆ
แล้วทิ้งสิ่งมีค่าอันอยู่ใกล้มือเสีย" (ประมวล ดิคคินสัน, 2521: 71)

จากคำกล่าวแสดงให้เห็นว่าชาวอีสานให้ความเคารพต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวว่าเป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์ ไม่ควรมองข้ามหรือทอดทิ้งไป เพราะสิ่งเหล่านี้ได้อยู่คู่กับท้องถิ่นและวิถีชีวิตชาวอีสานมาตั้งแต่แรกเกิด.

Copyright by Mahidol University

4.2. ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาสามารถจัดแบ่งลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

4.2.1. ลักษณะทั่วไปของจังหวัดตราด

4.2.2. ลักษณะทั่วไปของตำบลท่าพริก

4.2.3. ลักษณะทั่วไปของชุมชนบ้านตรอกแซง

4.2.1. ลักษณะทั่วไปของจังหวัดตราด

4.2.1.1. สภาพทางประวัติศาสตร์

หลักฐานที่ปรากฏพบว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้มีการปรับปรุงเป็นเมือง โดยจัดแบ่งการบริหารราชการแผ่นดินออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค โดยหลักฐานที่ปรากฏเป็นชื่อเมืองตราดเพียงแต่บอกว่า *"หัวเมืองชายทะเล หรือบรรดาหัวเมืองชายทะเล"* ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ปรากฏว่า บรรดาหัวเมืองชายทะเลแถบตะวันออกนั้นมีชื่อเรียกว่า *"บ้านบางพระ"* และในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ปรากฏชื่อเมืองตราดไปขึ้นกับโกษาธิบดี ทำการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศทางทะเล นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่เชื่อเกี่ยวกับคำว่า *"ตราด"* อาจจะมาจาก *"กราด"* อันเป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่งสำหรับใช้ทำไม้กวาด ซึ่งในสมัยก่อนต้นไม้ชนิดนี้พบมากทั่วเมืองตราด และได้ใช้ชื่อเมืองตราดนี้มาจนถึงปัจจุบัน (สมัย สุทธิธรรม, 2541: 5)

4.2.1.2. สภาพทางภูมิศาสตร์

1) ที่ตั้ง จังหวัดตราดตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 11 องศา 34 ลิบดา ถึง 12 องศา 45 ลิบดาเหนือ และระหว่างเส้นลองติจูดที่ 102 องศา 15 ลิบดา ถึง 102 องศา 55 ลิบดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 (บางนา-ตราด) เป็นระยะทาง 315 กิโลเมตร (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 1) โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดจันทบุรีและประเทศกัมพูชา

ทิศใต้ ติดต่อกับ ชายทะเลด้านอำเภอคลองใหญ่

Copyright by Mahidol University

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เทือกเขาบรรทัด

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี (สมัย สุทธิธรรม, 2541:19-20)

2) ขนาด จังหวัดตราดมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,789,127 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ ร้อยละ 7.72 ของภาคตะวันออก และเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นๆ จังหวัดตราดจะมีพื้นที่มากเป็นอันดับที่ 56 ของประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดชายทะเลด้านตะวันออกจะมีพื้นที่น้อยที่สุด (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 1)

3) ภูมิประเทศ จังหวัดตราดมีสภาพพื้นที่เป็นป่าเขาและที่ราบเนินสูง ทางทิศเหนือและทิศตะวันออกมีลักษณะเป็นภูเขาและป่าทึบ มีแม่น้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำตราด, แม่น้ำเวฬุ, คลองบางพระ, คลองท่าพริก และคลองห้วยแรง เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งเพาะปลูกทำการเกษตร ส่วนทางทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นชายฝั่งทะเลอ่าวไทยที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีเกาะต่างๆ มากมาย เช่น เกาะช้าง, เกาะกูด และเกาะหมาก เป็นต้น (สมัย สุทธิธรรม, 2541: 23)

4) ภูมิอากาศ จังหวัดตราดมีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้น มีปริมาณฝนตกชุกมีอาณาเขตติดต่อกับทะเลโดยตลอด ลมทะเลสามารถช่วยบรรเทาความร้อนที่แผ่มาพร้อมกับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ส่วนในฤดูหนาวมีเทือกเขาบรรทัดขนานกับแนวชายฝั่งทะเลช่วยบรรเทากำลังแรงของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ความหนาวเย็นลดลง และยังป้องกันพายุโซนร้อนจากประเทศสาธารณรัฐเวียดนามเข้าสู่ประเทศไทยทางทิศตะวันออก ทำให้พายุอ่อนกำลังลง แต่จะทำให้ฝนตกชุกในช่วงฤดูร้อนเป็นบริเวณกว้างและมีฤดูฝนยาวนาน (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 3)

4.2.1.3. การปกครอง และประชากร

จังหวัดตราด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 อำเภอและ 2 กิ่งอำเภอ ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2536 มีจำนวนตำบล 38 ตำบล 236 หมู่บ้าน โดยแยกดังนี้คือ

1) อำเภอเมืองตราด มีจำนวนเทศบาล 1 แห่ง สุขาภิบาล 1 แห่ง ตำบล 14 ตำบล หมู่บ้าน 89 หมู่บ้าน

2) อำเภอเขาสมิง มีจำนวนสุขาภิบาล 2 แห่ง ตำบล 8 ตำบล หมู่บ้าน 59 หมู่บ้าน

3) อำเภอแหลมงอบ มีจำนวนสุขาภิบาล 2 แห่ง ตำบล 4 ตำบล หมู่บ้าน 23 หมู่บ้าน

4) อำเภอคลองใหญ่ มีจำนวนสุขาภิบาล 2 แห่ง ตำบล 3 ตำบล หมู่บ้าน 18 หมู่บ้าน

Copyright by Mahidol University

5) อำเภอบ่อไร่ มีจำนวนสุขาภิบาล 1 แห่ง ตำบล 5 ตำบล หมู่บ้าน 31 หมู่บ้าน

6) กิ่งอำเภอเกาะกูด มีจำนวนตำบล 2 ตำบล หมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน

7) กิ่งอำเภอเกาะช้าง มีจำนวนตำบล 2 ตำบล หมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน

จำนวนประชากรจังหวัดตราด ณ สิงหาคม2543 กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย เพศชาย 113,569 คน เพศหญิง 110,955 คน รวมทั้งสิ้น 224,524 คน (http://tratnet.co.th/nidnoi/politic.htm)

4.2.1.4. ลักษณะทางสังคม

1) ภาษา

ตามลักษณะของภาษาไทยจะผันอักษรได้ไม่เกิน 5 เสียงในหมู่อักษรกลาง ซึ่งเป็นคำครุและคำเป็นและไม่เกิน 3 เสียงในหมู่อักษรต่ำและสูงทั้งหมด แต่ภาษาพูดของจังหวัดตราดที่เป็นภาษาพื้นเมืองกล่าวได้ว่า คำลหุและคำตายในหมู่อักษรกลางก็ยังสามารถผันอักษรได้ครบทั้ง 5 เสียงตามหลักภาษาไทยกลางทั่วๆ ไป หากจะผันตามแบบภาษาพูดของคนในจังหวัดนี้จะต้องลด *"กะ"* ลงเป็นเสียงสามัญให้ได้ ซึ่งจะเป็นในรูปดังนี้ กะ ก่ะ ก้ะ ก๊ะ ก๋ะ หรือ กัด กั่ด กั้ด กั๊ด กั๋ด ส่วนอักษรสูงจะเป็นดังนี้ ขัด ขั่ด ขั้ด ขั๊ด ส่วนในการพูดโดยทั่วๆ ไปจะออกเสียง *"ร่ด"* (เสียงโท) หรือ แทนที่จะพูดว่า *"ซักผ้า"* ก็จะพูดว่า *"ซั่กผ้า"* เป็นต้น (บันเทิง ยันต์โกเศศ, บรรณาธิการ, 2515: 83)

ปัจจุบันประชากรในจังหวัดตราดใช้ภาษาไทย และเป็นภาษาไทยกลางเกือบทั้งหมด มีภาษาไทยภาคต่างๆ เฉพาะในหมู่ชนที่อพยพมาจากถิ่นอื่นเท่านั้น ส่วนภาษาอื่นที่ใช้ในอำเภอเมืองตราดคือภาษาจีนในหมู่คนจีนและภาษามอญ เขมร ลาว (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,2525:13)

2) ศาสนา

จังหวัดตราดมีผู้นับถือศาสนาพุทธจำนวน 209,262 คน หรือร้อยละ 95.12 ศาสนาคริสต์จำนวน 5,170 คน หรือร้อยละ 2.35 และศาสนาอิสลามจำนวน 5,568 คน หรือร้อยละ 2.53 (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 31)

Copyright by Mahidol University

3) การศึกษา

การศึกษาของจังหวัดตราดมีตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับประกาศนียบัตรชั้นสูง สถานศึกษามีทั้งของรัฐบาลและเอกชนรวมทั้งสิ้น 258 แห่ง เป็นสถานศึกษาของรัฐบาลจำนวน 253 แห่ง และของเอกชนจำนวน 5 แห่ง เป็นสถานศึกษาสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจำนวน 121 แห่ง มีจำนวนนักเรียน นักศึกษารวมทั้งหมด 42,596 คน (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541:31)

4) การคมนาคม

4.1) การคมนาคมทางบก การคมนาคมทางรถยนต์ของจังหวัดตราด มีจำนวน 21 สาย เป็นทางหลวงแผ่นดิน 6 สาย รวมระยะทาง 124,632 กิโลเมตร และเป็นทางหลวงจังหวัดตราด 15 สาย รวมระยะทาง 272.611 กิโลเมตร และมีถนนในจังหวัดตราด 183 สายรวมระยะทาง 43.5 กิโลเมตร (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 39)

4.2) การคมนาคมทางน้ำ แม่น้ำที่สำคัญในจังหวัดตราดมี 2 สาย คือ แม่น้ำตราด ความยาวประมาณ 15 กิโลเมตร และแม่น้ำเขาสมิงซึ่งเชื่อมกับแม่น้ำตราด ความยาวประมาณ 50 กิโลเมตร ส่วนการติดต่อระหว่างแผ่นดินใหญ่กับเกาะต่างๆ มีอยู่ประมาณ 52 เกาะต้องเดินทางเรือ โดยมีท่าเทียบเรือที่สำคัญ 3 แห่ง ทั้งจากอำเภอเมืองตราด, อำเภอแหลมงอบ และอำเภอคลองใหญ่ (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 42)

5) การสาธารณสุข

สถานบริการสาธารณสุข มีโรงพยาบาลประจำจังหวัด 1 แห่ง โรงพยาบาลชุมชนทุกอำเภอ สถานีอนามัยประจำตำบลทุกตำบลรวม 66 แห่ง มีสถานบริการโรงพยาบาลเอกชน 1 แห่ง คลีนิคแพทย์ 24 แห่ง คลีนิคทันตแพทย์ 8 แห่ง สถานผดุงครรภ์ 20 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบันที่มีเภสัชกร 16ร้าน ขายยาบรรจุเสร็จ 34 ร้าน และร้านขายยาแผนโบราณจำนวน 3 ร้าน (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 36)

Copyright by Mahidol University

4.2.1.5. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

1) ภาคการเกษตรกรรม

1.1) การกสิกรรม เป็นภาคการผลิตที่สำคัญที่สุดของจังหวัดตราดและทำรายได้ให้แก่จังหวัดตราดมากที่สุด มีพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 476,775 ไร่ หรือร้อยละ 26.65 ของพื้นที่จังหวัด พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเมือง รองลงมาคืออำเภอเขาสมิง สามารถให้ผลผลิตได้เป็นจำนวน 348,620 ตัน มีมูลค่าการผลิตประมาณ 3,000–3,200 ล้านบาท ซึ่งผลิตผลการเกษตรส่วนใหญ่ของจังหวัด ได้แก่ ยางพารา, ข้าว, ทุเรียน, เงาะ, มังคุด, สับปะรด, มะพร้าว และระกำ เป็นต้น (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 11)

1.2) ปศุสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดตราด ปี 2541 มีจำนวนทั้งสิ้น 479,479 ตัว มีมูลค่ารวมทั้งสิ้น 134.25 ล้านบาท พื้นที่เลี้ยงสัตว์มากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองตราด มีปริมาณการเลี้ยงสัตว์จำนวน 238,260 ตัว รองลงมาคืออำเภอแหลมงอบ มีปริมาณการเลี้ยงสัตว์ จำนวน 91,233 ตัว และไก่ถือเป็นสัตว์เลี้ยงที่นิยมมากที่สุด (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 11)

1.3) ประมง แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ได้แก่ การทำประมงน้ำทะเล ปี 2541 มีครอบครัวประมงทะเล จำนวน 3,218 ครอบครัว จำนวนเรือ 2,265 ลำ ปริมาณสัตว์น้ำทะเลที่จับได้ 29,260,454 กิโลกรัม (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 15) และการทำประมงน้ำจืด มีทั้งการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด และการประมงจากแหล่งน้ำทางธรรมชาติ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด มีจำนวนผู้เพาะเลี้ยง 621 ราย พื้นที่ 618 ไร่ ผลผลิตประมาณ 87,961 กิโลกรัม สำหรับผลผลิตจากแหล่งน้ำทางธรรมชาติ มีผลผลิตประมาณ 10,820 กิโลกรัม (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541:16)

2) ภาคอุตสาหกรรม

ในปี พ.ศ. 2541 มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 536 แห่ง มีเงินลงทุน 1,056.70 ล้านบาท แรงงาน 3,345 คน โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองตราด คิดเป็นร้อยละ 47.56 และอุตสาหกรรมที่พบมากคือ อุตสาหกรรมบริการ, อุตสาหกรรมประมง และอุตสาหกรรมการเกษตร นอกจากนี้อุตสาหกรรมที่มีความสำคัญของจังหวัดตราด คือ อุตสาหกรรมเหมืองแร่รัตนชาติ ซึ่งในปี 2540 มีปริมาณ 203 กะรัต มูลค่า 88,000 บาท (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด, 2541: 20)

Copyright by Mahidol University

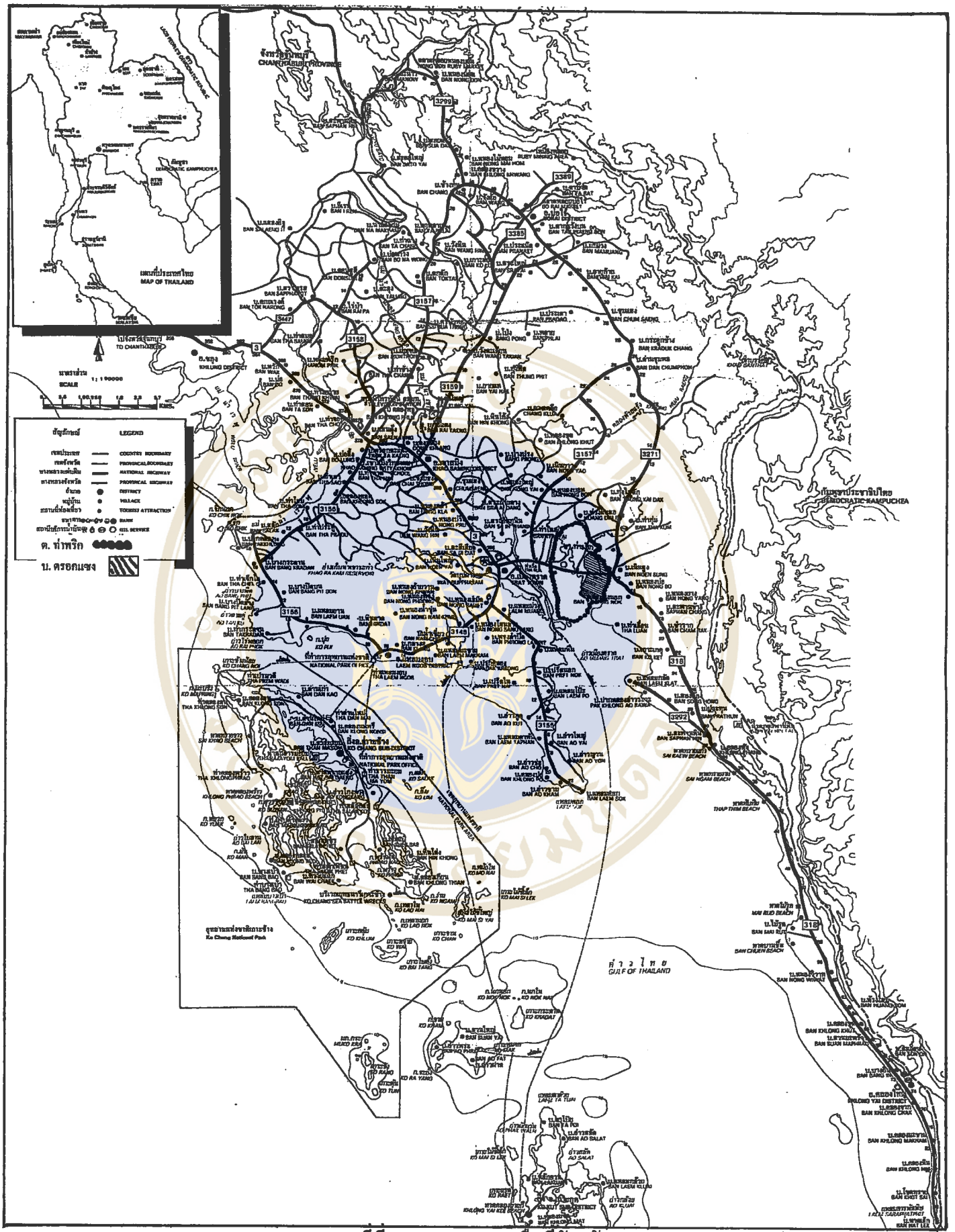

แผนที่ที่ 1. แสดงขอบเขตพื้นที่จังหวัดตราด

ที่มา: ปรับปรุงมาจาก แผนที่จังหวัดตราด ศูนย์แผนที่พรานนกวิทยา มาตราส่วน 1: 190,000

Copyright by Mahidol University

4.2.2. ลักษณะทั่วไปของตำบลท่าพริก

4.2.2.1. สภาพทางประวัติศาสตร์

เดิมบ้านท่าพริก มีต้นพริกต้นใหญ่ขึ้นอยู่ริมคลองท่าพริก ซึ่งให้ผลผลิตมากมายและได้ออกผลขยายพันธุ์ไปทั่วทั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกว่า *"บ้านท่าพริก"* จนระยะต่อมาชาวบ้านนิยมปลูกพริกกันมากและต้นพริกสามารถเจริญเติบโตได้ดีเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสภาพดินทำให้ได้ผลผลิตสูง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535)

4.2.2.2. สภาพทางภูมิศาสตร์

1) ที่ตั้ง ตำบลท่าพริกอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองตราด อยู่ห่างจากตัวเมืองตราดไปทางทิศตะวันตกตามเส้นทางรถยนต์ 10 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลเนินสูงหมู่ 7 และตำบลท่ากุ่มหมู่ 5 อำเภอเมืองตราด

ทิศใต้ ติดต่อกับ อ่าวไทย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลเนินทราย อำเภอเมืองตราด

ทิศตะวันออกติดต่อกับ ตำบลตะกาง อำเภอเมืองตราด (กรมส่งเสริมการเกษตร,2535:2)

2) ขนาด ตำบลท่าพริกมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 25,600 ไร่ หรือประมาณ 40.16 ตารางกิโลเมตร (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535: 2)

3) ภูมิประเทศ สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นลักษณะพื้นที่ราบเรียบ มีน้ำขังในฤดูฝน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินสตูล ดินชุดดอนเมือง เป็นบริเวณที่มีความเหมาะสมในการทำนา ส่วนดินชุดบ้านดอน เป็นบริเวณที่ไม่เหมาะสมในการปลูกพืชไร่ ไม้ผล หรือไม้ยืนต้น แต่สามารถดัดแปลงเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ได้ ส่วนดินชุดบางปะกงไม่เหมาะสมกับการปลูกพืชเพราะมีลักษณะเป็นที่ราบน้ำทะเลท่วมถึง และมีข้อจำกัดด้านดินเป็นกรดมาก ส่วนดินชุดชะอำเป็นบริเวณที่ไม่ค่อยเหมาะสมกับการทำนา แต่ปัจจุบันได้ใช้ในการทำนา (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535: 5)

4) ภูมิอากาศ ตำบลท่าพริกมีอุณหภูมิเฉลี่ย 32 องศาเซลเซียส เป็นพื้นที่ที่มีฝนตกมากกว่า 120 วันต่อปี ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย 3860.10 มิลลิเมตรต่อปี (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535: 16)

Copyright by Mahidol University

4.2.2.3. การปกครอง และประชากร

ตำบลท่าพริกมีทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านกลาง หมู่ที่ 2 บ้านท่าพริก หมู่ที่ 3 บ้านไร่พรง หมู่บ้านที่ 4 บ้านตรอกแซง หมู่ที่ 5 บ้านเล่าโหล และหมู่ที่ 6 บ้านคลองนา ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีเส้นทางคมนาคม ถนน แม่น้ำ และทางสาธารณะ เป็นเส้นทางแบ่งแนวเขตหมู่บ้าน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535: 3) พื้นที่เขตปกครองตำบลท่าพริก แบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนสุขาภิบาลตำบลท่าพริกและส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลท่าพริก

จำนวนประชากรทั้งหมด 4,166 คน แยกเป็นชายจำนวน 2,130 คน หญิงจำนวน 2,027 คน ความหนาแน่นของประชากร 6.7 คนต่อตารางกิโลเมตร (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด, 2543)

4.2.2.4. ลักษณะทางสังคม

1) ศาสนา

ประชากรในตำบลท่าพริกส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ มีวัดจำนวน 1 แห่ง คือวัดท่าพริก ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านท่าพริก ติดต่อกับคลองท่าพริก (กรมส่งเสริมการเกษตร,2535: 10)

2) การศึกษา

ในตำบลท่าพริกมีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตราด เปิดการสอนตั้งแต่ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 2 โรงเรียน คือโรงเรียนบ้านเนินโพธิ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านตรอกแซง และโรงเรียนชุมชนวัดท่าพริก ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านท่าพริก (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535:9) มีสถานที่อ่านหนังสือประจำตำบล 3 แห่ง และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน 1 แห่ง

Copyright by Mahidol University

3) การคมนาคม

ตำบลท่าพริกมีถนนลาดยางสายตราด-คลองใหญ่ เป็นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 318 ตัดผ่านกลางตำบลท่าพริก โดยผ่านบ้านท่าพริก บ้านกลางและบ้านตรอกแซง ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมของตำบล และมีถนนลูกรังเชื่อมติดถนนใหญ่แต่ละหมู่บ้านของตำบล (กรมส่งเสริมการเกษตร,2535:3)

4) การสาธารณสุข

การสาธารณสุขของตำบลท่าพริกมีความทันสมัยทางเทคโนโลยี สามารถให้บริการด้านการแพทย์เมื่อเกิดการเจ็บป่วยขึ้น มีสถานีอนามัย 1 แห่ง และหากจำเป็นต้องใช้บริการของโรงพยาบาลก็สามารถไปโรงพยาบาลประจำจังหวัดได้สะดวก โดยห่างจากตำบลท่าพริกเป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535: 7)

5) สาธารณูปโภค

สาธารณูปโภคในตำบลท่าพริ มีสนามเด็กเล่น 2 แห่ง ไฟฟ้ามีทั่วทุกหมู่บ้าน ทางรถยนต์สามารถเข้าถึงทุกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นถนนลาดยางและถนนลูกรัง มีสะพาน 3 แห่ง ศูนย์เกษตรและศูนย์รวมผลผลิตเกษตร 2 แห่ง ศูนย์สาธิต 1 แห่ง หอกระจายข่าว 1 แห่ง มีน้ำประปาทุกหมู่บ้าน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535: 7)

4.2.2.5. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในปี พ.ศ. 2543 การประกอบอาชีพภายในตำบลท่าพริกมีดังนี้ (1) การประกอบอาชีพทำนาข้าว ประมาณ 213 ครัวเรือน, (2) การประกอบอาชีพทำไร่ ประมาณ 36 ครัวเรือน, (3) การประกอบอาชีพเกษตรกรรมอื่นๆ ประมาณ 244 ครัวเรือน, (4) การประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ประมาณ 269 ครัวเรือน, (5) การประกอบอาชีพประมง ประมาณ 110 ครัวเรือน, (6) การประกอบอาชีพค้าขาย ประมาณ 102 ครัวเรือน, (7) การประกอบอาชีพรับราชการ ประมาณ 88 ครัวเรือน และ (8) การประกอบอาชีพอาชีพอื่นๆ ประมาณ 43 ครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมภายในครัวเรือนผลิตเพื่อจำหน่ายในท้องถิ่น และมีโรงสีข้าวทั้งหมด 12 แห่ง อู่ต่อเรือขนาดเล็ก 5 แห่ง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535: 8) มีอุตสาหกรรมบริการ 5 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรม 2 แห่ง และมีธุรกิจปั๊มน้ำมัน 2 แห่ง

Copyright by Mahidol University

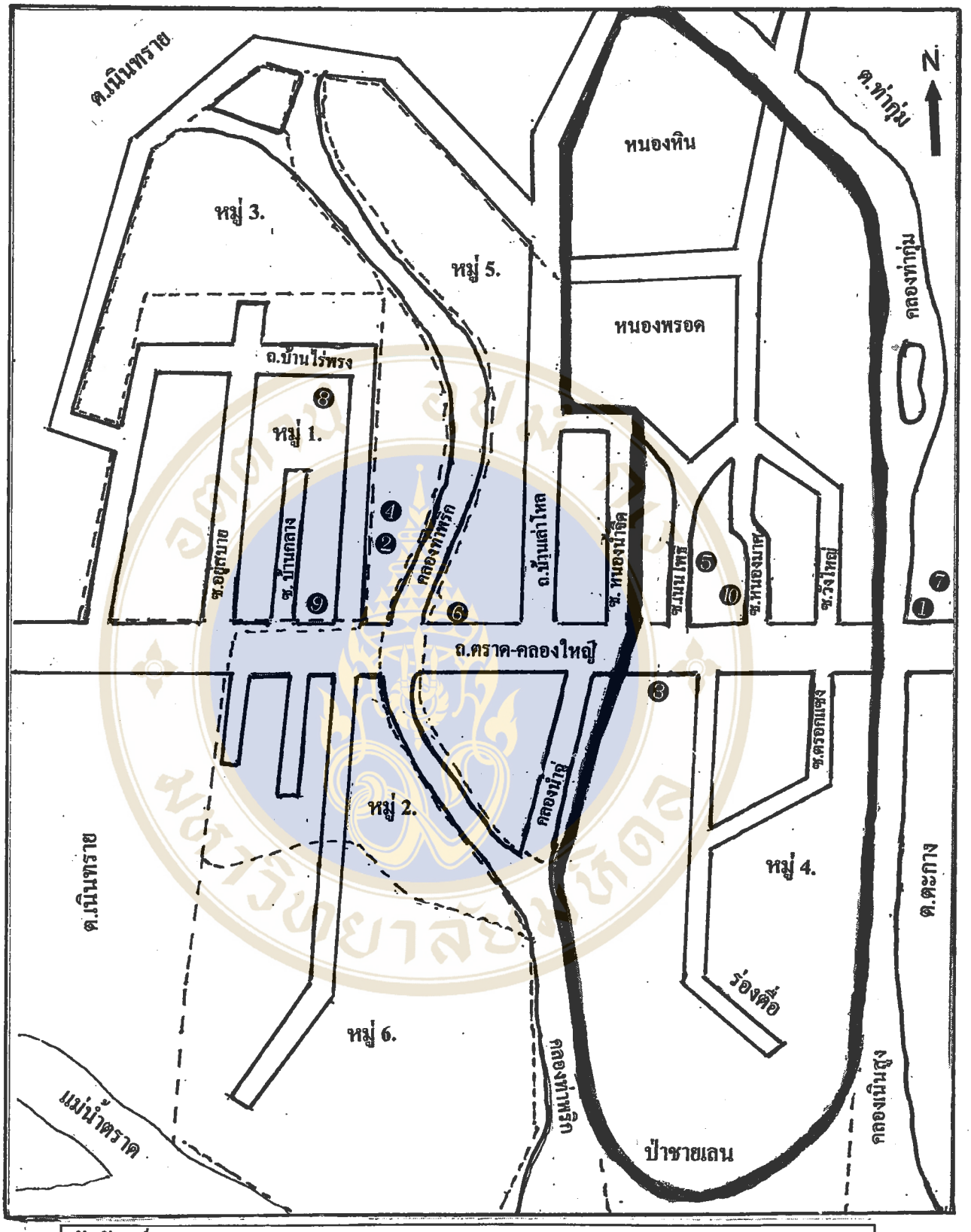

Copyright by Mahidol University

แผนที่ที่ 2. แสดงพื้นที่ ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ที่มา: ปรับปรุงมาจากแผนที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด. (2543).

4.2.3. ลักษณะทั่วไปชุมชนบ้านตรอกแซง

4.2.3.1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านตรอกแซง

การตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกจะมีชาวบ้านจากบริเวณพื้นที่บ้านท่าพริกเข้ามาอาศัยอยู่เป็นกลุ่มแรก ซึ่งสภาพพื้นที่ในอดีตเป็นป่าเสม็ด มีต้นไม้ขึ้นมากมาย โดยบริเวณที่เข้ามาอยู่อาศัยในอดีตเรียกว่า *"หนองยายว้า"* เนื่องจากพื้นที่เป็นหนองน้ำ ต่อมาเมื่อมีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้นก็เปลี่ยนชื่อเรียกว่า *"เนินโพธิ์"* และพื้นที่เนินโพธิ์เป็นแหล่งชุมชนของท้องถิ่น และในระยะต่อมาได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น *"บ้านตรอกแซง"* ดังในคำกล่าวที่ว่า

> *"เมื่อก่อนบริเวณนี้เป็นป่ารกร้าง มีสัตว์ป่าชุกชุมมาก โดยเฉพาะเสือ ชาวบ้านจะกลัวเสือกันมาก ชาวบ้านจึงช่วยกันทำแซง ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำหรับดักเสือ เมื่อเสือเดินเข้ามาตามตรอกทางเข้าเพื่อมากินเหยื่อที่วางไว้ แซงก็จะงับและขังเสือไว้ เมื่อชาวบ้านรู้ว่าเสือติดแซงแล้ว จะช่วยกันหาอาวุธต่างๆ มาฆ่าเสือ ในอดีตบริเวณดังกล่าวนี้มีเสือจำนวนมาก จึงเรียกว่าตรอกแซง"* (พระครูจินดา สุนทรธรรมทัศน์, สัมภาษณ์)

การตั้งถิ่นฐานโดยการเข้ามาถางป่าเพื่อจับจองพื้นที่ทำนา ปลูกพืชไร่ ต่อมาเมื่อมีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้นก็มีการแบ่งพื้นที่และขายที่ดินให้กับชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ จนเกิดเป็นชุมชนตรอกแซง โดยบุคคลในตระกูลที่พบมากในชุมชนบ้านตรอกแซงได้แก่ ตระกูลรัตนพิทักษ์, ตระกูลโภคสมบัติ, ตระกูลกิจจานนท์, ตระกูลอภิบาลศรี และตระกูลสัมมา

4.2.3.2. ประวัติความเป็นมาของพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านตรอกแซง

1) ซอยเนินโพธิ์ เมื่อก่อนบริเวณนี้เรียกรวมว่า *"หนองยายว้า"* เพราะสมัยก่อนเป็นเขตพื้นที่อยู่อาศัยของยายว้า มีสภาพเป็นป่าและหนองน้ำ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นบ้านเนินโพธิ์ เนื่องจากตั้งชื่อสถานที่ตามโรงเรียนเนินโพธิ์ที่มาตั้งอยู่ภายในชุมชนบ้านตรอกแซง

2) ซอยหนองมาศ ในอดีตบริเวณนี้เป็นป่าเสม็ด เป็นพื้นที่ที่เสือชอบมานอนเล่น มีลักษณะพื้นที่เป็นหนองน้ำเล็กๆ จึงเรียกว่า *"หนองเสือนอน"* แต่ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็น *"หนองมาศ"*

Copyright by Mahidol University

3) ซอยท่าวังใหญ่ ในบริเวณนี้จะมีคลองใหญ่ และมีน้ำไหลลงมาจากบนภูเขา น้ำไหลเฉี่ยวมากจนทำให้คลองเกิดคลื่นน้ำเป็นวงกลมกลายเป็นวังน้ำวน บริเวณคลองมีสัตว์น้ำชุกชุมมาก และน้ำที่ไหลมาจากภูเขาก็จะไหลลงสู่ทะเลชาวบ้านจึงเรียกว่า *"ท่าวังใหญ่"*

4.2.3.3. สภาพภูมิศาสตร์

1) ที่ตั้ง ชุมชนบ้านตรอกแซง ตั้งอยู่ในตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด มีระยะห่างจากตัวเมืองตราดถึงบ้านตรอกแซงประมาณ 11 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 30 นาที มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลท่ากุ่ม
ทิศใต้ ติดต่อกับ ทะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่บ้านหนองน้ำจืด และหมู่บ้านคลองนา ตำบลท่าพริก
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลตะกาง

2) ขนาด ชุมชนบ้านตรอกแซง มีเนื้อที่ทั้งหมด 5,590 ไร่ ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีพื้นที่มากที่สุดในตำบลท่าพริก

3) พื้นที่ทางกายภาพ สภาพชุมชนบ้านตรอกแซง เป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการทำนาข้าว ในบางพื้นที่มีสภาพดินเป็นกรดจึงถูกปล่อยให้เป็นพื้นที่รกร้าง และในบางพื้นที่ก็มีสภาพพื้นที่เป็นป่าชายเลน

4.2.3.4. การแบ่งเขตการปกครอง และประชากร

ชุมชนบ้านตรอกแซง แบ่งพื้นที่การปกครอง ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ (1) พื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบล และส่วนที่ (2) พื้นที่การปกครองของสุขาภิบาล รวมหลังคาเรือนหมู่บ้าน ทั้งหมด 193 หลังคาเรือน โดยมีนายสรศักดิ์ โภคสมบัติ เป็นผู้ใหญ่บ้านตรอกแซง มีประชากรตามทะเบียนบ้านทั้งสิ้นประมาณ 798 คน แบ่งออกเป็น ชาย 411 คน เป็นหญิง 387 คน นอกจากนี้ยังมีบุคคลจากต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ภายในชุมชนอีกจำนวนหนึ่ง

Copyright by Mahidol University

4.2.3.5. ลักษณะทางสังคม

1) ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านตรอกแซงจะตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามพื้นที่นา ป่าละเมาะ สวน และพื้นที่ทำการเพาะปลูก นอกจากนี้ยังมีการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนสายตราด-คลองใหญ่ และถนนสายย่อยภายในหมู่บ้าน ได้แก่ ซอยเนินโพธิ์, ซอยตรอกแซง, ซอยวังใหญ่ และซอยหนองมาศ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนไม่ห่างไกลกัน

ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือนมีความแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ กล่าวคือบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมจะนิยมปลูกสร้างบ้านไม้สองชั้น มีใต้ถุนสูง และมีลานหน้าบ้านสำหรับปลูกพืชผักและไม้ดอกไม้ประดับหน้าบ้าน ส่วนบริเวณพื้นที่ติดถนนใหญ่จะนิยมปลูกสร้างบ้านปูนและบ้านไม้ชั้นเดี่ยว

2) ลักษณะครอบครัว

ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย ที่อยู่อาศัยของคู่สมรสใหม่จะอยู่ร่วมกับครอบครัวของบิดามารดาฝ่ายชาย ส่วนฝ่ายหญิงจะแยกตัวไปอยู่ต่างหากจากครอบครัวบิดามารดาของตนเอง ประชากรในชุมชนบ้านตรอกแซงจะมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายในครอบครัว ความขัดแย้งส่วนมากเกิดจากบุคคล 2 คนหรือมากกว่า ความขัดแย้งจะเกิดจากการมุ่งหาผลประโยชน์ส่วนตัวและทำให้เกิดความเป็นศัตรูต่อกันระหว่างครัวเรือน

3) ศาสนา

ประชากรของชุมชนบ้านตรอกแซงนับถือศาสนาพุทธทั้งหมดและวัดก็เป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวชุมชน แต่ภายในพื้นที่บ้านตรอกแซงไม่มีวัดตั้งอยู่จึงต้องเดินทางไปประกอบพิธีกรรมในบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียง ดังนี้

3.1) วัดท่าพริก ตั้งอยู่ในหมู่บ้านท่าพริก ตำบลท่าพริก ระยะห่างจากบ้านตรอกแซง ประมาณ 1 กิโลเมตร

3.2) วัดเนินสูง ตั้งอยู่ในหมู่บ้านเนินสูง ตำบลตะกาง ระยะห่างจากบ้านตรอกแซง ประมาณ 200 เมตร

Copyright by Mahidol University

4) การศึกษา

ชุมชนบ้านตรอกแซงเป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนบ้านเนินโพธิ์ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตราด เปิดการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6

5) การคมนาคม

ชุมชนบ้านตรอกแซงมีถนนลาดยางสายตราด-คลองใหญ่ ซึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 318 ตัดผ่านหมู่บ้าน เป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักของตำบลท่าพริก และมีถนนสายย่อยเชื่อมติดถนนใหญ่กับหมู่บ้าน การเดินทางของชาวชุมชนส่วนใหญ่นิยมใช้รถจักรยานยนต์ในการเดินทาง

6) การสาธารณสุข

ชุมชนบ้านตรอกแซงมีอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) จำนวน 19 คน ทำหน้าที่ปฐมพยาบาลผู้ป่วยภายในท้องถิ่น แต่ไม่มีสถานพยาบาลเฉพาะท้องถิ่นบ้านตรอกแซง เมื่อมีการเจ็บป่วยจะไปรับการรักษาที่คลีนิคท่าพริก หรือเข้าไปรักษาพยาบาลในตัวเมืองตราด และมีหมอแผนโบราณในหมู่บ้าน 1 คน คือนายบรรเริง สาธานาไล โดยรับรักษาโรคต่างๆ เช่น โรคซาง, ไข้ทับถูดู, เริม, งูสวัด, อาการคัน และเจ็บท้อง ฯลฯ

7) ค่านิยมของชาวบ้านตรอกแซง

7.1) ค่านิยมให้ลูกหลานศึกษาเล่าเรียนสูง ชาวบ้านนิยมส่งเสริมให้ลูกหลานเรียนหนังสือในระดับชั้นที่สูง โดยส่งลูกหลานไปเรียนนอกพื้นที่อยู่อาศัย เช่น ในตัวเมืองตราด ชลบุรี และกรุงเทพฯ เพราะเชื่อว่าการที่ลูกหลานได้เรียนสูงจะทำให้มีความรู้มากขึ้น สามารถหางานทำที่นอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม สามารถหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวได้ และเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลของตนเอง

7.2) ค่านิยมอาชีพรับราชการ ชาวบ้านนิยมชื่นชอบผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการ เนื่องจากบุคคลเหล่านี้เป็นผู้นำของชุมชน มีอำนาจ และสามารถนำผลประโยชน์มาสู่ตนเอง

Copyright by Mahidol University

และชุมชนได้ และนิยมประพฤติปฏิบัติเลียนแบบบุคคลที่เป็นข้าราชการ เพราะเชื่อว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้นำชุมชน และสามารถรับรู้ข่าวสารจากทางราชการได้รวดเร็วกว่าชาวบ้านทั่วไป

7.3) ค่านิยมไก่ชน การเลี้ยงไก่ชนเป็นอาชีพที่นิยมเลี้ยงกันทั่วไป ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เนื่องจาก สามารถสร้างรายได้ และชื่อเสียงมาสู่ตนเอง เพราะว่าบ้านใดมีไก่ชนสวยงาม ตีเก่งจะเป็นที่ต้องการของบุคคลทั่วไปและมีราคาแพง ดังนั้นจึงมีการเสาะหาไก่ชนที่มีลักษณะดีเพื่อนำมาเลี้ยงไว้ภายในบ้าน และเพาะพันธุ์เพื่อขายเป็นอาชีพเสริมที่สำคัญของชุมชน

7.4) ค่านิยมการใช้รถจักรยานยนต์ ความนิยมใช้รถจักรยานยนต์เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่การสร้างถนนสายย่อยภายในชุมชนบ้านตรอกแซง จึงทำให้รถยนต์ต่างๆ ผ่านเข้าออกภายในชุมชน และเกิดความต้องการอยากได้รถจักรยานยนต์ เพื่อใช้ในการเดินทาง ระหว่างบ้านกับพื้นที่เพาะปลูก หรือบ้านกับวัด ซึ่งอยู่ห่างไกลกัน ดังนั้นครอบครัวทั่วไปจึงนิยมใช้รถจักรยานยนต์เกือบทุกครัวเรือน เพราะ สะดวก รวดเร็วในการเดินทาง และสามารถเดินทางได้ทุกพื้นที่ภายในชุมชน และชาวชุมชนไม่นิยมการเดินเท้าหรือขับขี่จักรยาน เพราะเป็นการแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่มีของครอบครัวตนเอง

8) กลุ่มสถาบันทางสังคม

การดำเนินงานของกลุ่มมีการจัดตั้งจากหน่วยงานราชการ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร, พัฒนาการอำเภอ, ปศุสัตว์และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าพริก โดยเป็นการส่งเสริมแบบเป็นทางการและมีกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้นำกลุ่ม ซึ่งกลุ่มต่างๆ ที่เป็นทางการภายในชุมชนบ้านตรอกแซง ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนาท่าพริก, กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร, กลุ่มยุวเกษตรกร, กลุ่มจัดไร่นา, กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์, กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำบ้านตรอกแซง นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันเฉพาะผู้มีอาชีพเดียวกัน หรือเป็นเครือญาติ มีบ้านเรือนใกล้เคียงกัน และมีปัญหาความเดือดร้อนเหมือนกัน โดยนิยมให้ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และเชื่อใจได้เป็นผู้นำกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชน กลุ่มสมุนไพรแผนโบราณ และกลุ่มบุคคลซอยหนองมาศ

Copyright by Mahidol University

4.2.3.6. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านตรอกแซง ร้อยละ 75 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 10 ประกอบอาชีพอุตสาหกรรมและค้าขาย และร้อยละ 15 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและอื่นๆ รายได้ของประชากรภายในชุมชนโดยเฉลี่ยประมาณ 25,000 บาท/ ปี ซึ่งสามารถแบ่งการประกอบอาชีพของชาวชุมชนบ้านตรอกแซงได้ดังนี้

1) การเพาะปลูกพืช

ประชากรในชุมชนบ้านตรอกแซงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนา ปลูกพริก และมันเทศ เป็นอาชีพหลัก แบ่งได้ดังนี้

1.1) การทำนาข้าว ชาวบ้านจะผลิตข้าวเพื่อบริโภคและจำหน่ายเป็นสินค้า โดยจะขายให้กับพ่อค้าในท้องถิ่น โรงสีข้าว และบางส่วนขายให้พ่อค้าต่างท้องถิ่นที่เข้ามารับซื้อข้าว การปลูกข้าวนิยมทำกันปีละ 1 ครั้ง โดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ จึงต้องทำการเพาะปลูกในช่วงฤดูฝน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน-พฤศจิกายน เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตจะแบ่งผลผลิตออกเป็น 3 ส่วน กล่าวคือ เก็บไว้บริโภคในครัวเรือน, เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกในช่วงฤดูต่อไป และขายเป็นสินค้าราคากิโลกรัมละ 33.50 บาท

1.2) การปลูกพืชไร่ พืชที่นิยมปลูกได้แก่ พริก และมันเทศ การเตรียมดินปลูกจะเริ่มในช่วงหลังช่วงเก็บเกี่ยวข้าว คือในระหว่างเดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์ การปลูกพริกกับมันเทศจะนิยมปลูกสลับแปลงนาเพื่อลดปัญหาศัตรูพืช และบางส่วนนิยมปลูกพืชไร่ชนิดเดียว

ตารางที่ 3. แสดงการแบ่งช่วงระยะเวลาการเพาะปลูกพืช

ชนิด/ เดือน	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
ข้าว						←	—	—	—	—	→	
พริก	—	→										←
มันเทศ	—	→										←
ว่างงาน/รับจ้าง		←	—	—	→							

ที่มา: นายฟอน รัตนพิทักษ์. 21 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

©Copyright by Mahidol University

2) การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ภายในชุมชน มีการนิยมเลี้ยงกันหลายชนิด โดยเฉพาะไก่ชน ซึ่งเลี้ยงกันเกือบทุกครัวเรือน เพื่อขายพันธุ์ไก่ชน นอกจากนี้ยังเลี้ยงสัตว์อีกหลายชนิด ที่สำคัญได้แก่

2.1) การเลี้ยงสุกร นิยมเลี้ยงกันไม่มากนัก เนื่องจากอาหารสุกรมีราคาแพง และผู้ที่เลี้ยงสุกรส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีโรงสีข้าวรายย่อยภายในหมู่บ้าน

2.2) การเลี้ยงไก่เนื้อและไก่ไข่ เลี้ยงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และจำหน่ายในท้องถิ่น ส่วนเป็ดเนื้อ และเป็ดไข่ เลี้ยงเพื่อจำหน่าย

2.3) การเลี้ยงโคและกระบือ เลี้ยงเพื่อจำหน่ายแก่พ่อค้าต่างท้องถิ่น และนิยมเลี้ยงเป็นอาชีพเสริม เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายด้านอาหาร เพราะสามารถปล่อยทิ้งไว้ตามทุ่งหญ้าภายในชุมชนได้

2.4) การเลี้ยงไก่ชน ไก่ชนเมืองตราดเป็นไก่พื้นบ้าน ที่เรียกว่า *"ไก่ชั้นเชิง"* ต่อมานิยมเรียกกันว่า *"ไก่เชิง"* ไก่เชิงที่ดี คือ พันธุ์เหลืองหางขาว และพันธุ์ประดู่หางดำ ทั้ง 2 พันธุ์ เป็นที่นิยมเลี้ยงกันในวงการไก่ชนของชาวชุมชนบ้านตรอกแซง

2.5) หมาพันธุ์ไทยหลังอาน เมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา เป็นช่วงที่หมาพันธุ์ไทยหลังอานได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ราคาซื้อขายมีตั้งแต่หลักร้อยเรื่อยไปจนหลักแสน คนต่างจังหวัดเข้ามาหาซื้อหมากันมาก ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ปัจจุบันการเลี้ยงหมาเป็นอาชีพเสริมรายได้อีกอาชีพหนึ่ง

3) ประมง

การประกอบอาชีพประมงภายในชุมชนบ้านตรอกแซงมีอยู่ประมาณ 5 ครัวเรือน ในการสังเกตพบว่าชาวบ้านภายในชุมชนบ้านตรอกแซงยังนิยมเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดต่างๆ เพื่อจำหน่าย ได้แก่ กุ้งกุลาดำ, ปลาทับทิม, ปลาดุก และตะพาบน้ำ เป็นต้น

4) อุตสาหกรรมและพาณิชย์

อุตสาหกรรมและพาณิชย์ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ตามถนนสายตราด-คลองใหญ่ ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรมปูน 1 แห่ง และร้านค้าจำหน่ายประดับยนต์ 1 แห่ง และร้านค้าของชำประมาณ 6-10 แห่ง ซึ่งเจ้าของร้านค้าทั่วไปจะเป็นบุคคลภายในชุมชนดำเนินงานเอง

Copyright by Mahidol University

4.2.3.7. ทรัพยากรธรรมชาติ

ในปัจจุบันชุมชนบ้านตรอกแซงมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเลนท่ากุ่มและป่าห้วยแร้ง อยู่ภายในพื้นที่ชุมชนบ้านตรอกแซง จำนวน 800 ไร่ นอกจากนี้ยังมีการปลูกต้นยูคาลิปตัสทดแทนพื้นที่เสื่อมโทรมที่ไม่สามารถปลูกพืชอื่นได้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และรักษาระบบนิเวศให้คงสภาพสมบูรณ์ ในพื้นที่จำนวน 40 ไร่

4.2.3.8. ลักษณะทางวัฒนธรรมและประเพณี

1) ประเพณีแข่งเรือ

ประเพณีแข่งเรือเป็นการแข่งขันพายเรือประจำปีของชาวบ้านตำบลท่าพริก จัดขึ้นในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 7 ซึ่งเป็นเทศกาลสารทจีน โดยชาวบ้านจะนำขนมจ่าง (บะจ่าง) และขนมมัดไต้ มาเซ่นไหว้เจ้าพ่อต่างๆ ภายในตำบลเป็นประจำทุกปีในตอนเช้า ส่วนตอนบ่ายจะมีการแข่งขันพายเรือเพื่อเป็นการฉลองเจ้าพ่อ ถ้าปีใดเป็นปีอธิกมาส คือเดือนที่เพิ่มขึ้นในปีจันทรคติ ในปีนั้นมี 13 เดือน เรียกว่า เดือน 8 สองหน จะเลื่อนวันแข่งขันพายเรือเป็นวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 8 แรก ชาวบ้านมีความเชื่อว่าแม่น้ำที่จัดแข่งขันพายเรือเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นการแข่งขันพายเรือฉลองเจ้าพ่อ และถ้าได้ลงอาบน้ำในแม่น้ำจะสามารถชำระล้างสิ่งชั่วร้ายภายในร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดความสบายใจ ชาวบ้านจึงพากันไปอาบน้ำให้หายจากโรคภัย และนำโคลนมาไล่ทาตัวกันอย่างสนุกสนาน

2) ประเพณีทำบุญส่ง

ประเพณีทำบุญส่งเป็นประเพณีพื้นบ้านที่สร้างความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนภายในชุมชน เป็นการทำบุญให้กับผีไม่มีญาติ ผีทุ่งผีนา ผีไม่มีที่อยู่อาศัย หรือบางครั้งทำให้กับสัตว์ต่างๆ เช่น หมู เป็ด ไก่ หรือสัตว์ที่เสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ ก็จะทำพิธีนี้โดยเริ่มทำในวันที่ 19 ตุลาคม 2543 และต้องทำ แรม 6 ค่ำ เดือน 11 ในการประกอบพิธีกรรมจะทำวันละศาลเจ้าภายในตำบลท่าพริก ซึ่งมีทั้งหมด 7 แห่ง เรียงลำดับดังนี้ ศาลเจ้าไร่พรง, ศาลเจ้าเล่าโห้, ศาจเจ้านินตาแก้ว, ศาลเจ้าต้นโพธิ์, ศาลเจ้าวัดท่าพริก, ศาลเจ้าปากคลอง และศาลเจ้าท่ากระดาน พิธีกรรมเริ่มตอนรุ่งเช้าชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานมาที่ศาลเจ้า จัดพิธีกรรมและนิมนต์พระสงฆ์มาที่ศาลเจ้า ซึ่งพิธีกรรมทำคล้ายกับการเลี้ยงพระสงฆ์ทั่วไป ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีเป็นคนในหมู่บ้านใดก็ได้ ที่สะดวกมาร่วมทำบุญ ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่อยู่ไกลมักจะไม่มาร่วมพิธีกรรม

Copyright by Mahidol University

เจ้าภาพในแต่ละวันจะเป็นคนในหมู่บ้านที่มีศาลเจ้าตั้งอยู่ ชาวบ้านจะมีการนัดหมายกันหลังจากออกพรรษา ผู้นำชุมชนจะนิมนต์พระสงฆ์และบอกกล่าวชาวบ้านในชุมชน เมื่อถึงวันทำบุญชาวบ้านจะเตรียมอาหารคาวหวาน ดอกไม้ธูปเทียนไปยังสถานที่นัดหมาย เพื่อทำพิธีทางศาสนา ตักบาตร ถวายอาหารแด่พระสงฆ์ กรวดน้ำเหมือนกับทำบุญทั่วไป หลังจากเสร็จพิธีทางสงฆ์แล้วชาวบ้านจะทำพิธีแห่เรือ และมีการตีไม้ล่อนำขบวนไปยังห้วย หนอง คลอง บึง เมื่อเสร็จพิธีปล่อยเรือ (เรือทำด้วยโฟมซึ่งในอดีตนั้นเรือทำด้วยกาบหมากขดหัวท้ายให้เป็นรูปคล้ายเรือ ใส่ดอกไม้ ธูปเทียน อาหารคาวหวาน หัวหอม กระเทียม เกลือ พริก เป็นต้น) อุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผีป่า ผีโป่ง ผีทุ่ง ผีนา พร้อมกับฝากโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายไปกับเรือ หลังจากนั้นจะกลับมายังสถานที่ทำบุญเพื่อรับประทานอาหารรวมกัน เป็นอันเสร็จพิธีกรรม โดยประเพณีการทำบุญส่งจะมีคำบูชาและแผ่ส่วนกุศล กรวดน้ำผีไม่มีญาติ กล่าวว่า

"กวนโต เทวาสังคาโย ข้าแต่เทพยดาที่สิงสถิตทั่วหล้า เทวาทั่วจักรวาล เชิญมาเป็นทิพญาณในการณ์วันนี้ กุศลสร้างไว้ ข้าขออุทิศให้ทั่วสัตปัฐพี กฐินนีสัญญาและอสัญยี ถึงเทพอยู่ที่หกชั้นกามา เชิญเทพช่วยนำ ถ้อยคำสัตจา คำอุทิศของข้าโฆษณาต่อไป แก่สัตว์ทั้งมวล ให้รู้ครบถ้วน ว่าข้าสร้างกุศลไว้ ข้าสร้างกุศลแพร่ผลไปให้แก่ท่านทั้งหลาย เชิญได้โมทะณากุศลข้าสร้างทุกสิ่งทุกอย่างที่สร้างแล้วมา จงเป็นปัจจัยต่อไปภายหน้า โดยเจตนาตามความนิยม มนุษย์สวรรค์นิพพานคำนั้น เป็นสุขบรม สมบัติทั้งสาม ตามความนิยม ขอข้าได้ชม จนถึงนิพพาน ยังสัตว์อีกหมู่ วนเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร ขึ้นชื่อว่าห่าอย่ามาเวียนผลาญ ก่อความรำคาญ ละรานรบกวน วันนี้พวกข้า จัดเครื่องไว้ท่า ทุกสิ่งถี่ถ้วน เชิญท่านมารับข้าวกับทั้งมวล คาวหวานมีถ้วนเชิญรับเอาไป แล้วอย่ากังวลให้โทษหมู่คน ทั้งเด็กผู้ใหญ่ สัตว์เลี้ยงนานา อย่ามาทำลาย ความเจ็บความไข้อย่าเหลือเอาไว้เอาไป เทอญหนา ในยมบาลท่านเป็นหัวหน้า ผีทุ่งผีนา ผีทุกป่าช้ารีบมาอย่านาน รับเครื่องสังเวยที่ข้าจัดให้ มีทั้งคาว หวานกินกันให้ดี อิ่มหมีพีมัน เสร็จแล้วชวนกัน พวกท่านอย่าอยู่ เรือแพจัดให้ เครื่องสำเภาใบ แต่งไว้หราหรู พวกท่านอย่าเหลือลงเรือทุกคู่ ได้กิ๋ง จุนจู๋ วิ่งผู้ออกไป พวกท่านอย่าเหลือลงเรือไวไว อะเปหิไป พวกข้าอยู่หลัง ขอความสุขยัง พ้นความเจ็บไข้ พวกข้าทั้งหลาย มีความสุขสบาย พร้อมกันทุกท่านเทอญ" (กิมโซะ ขำสม, สัมภาษณ์)

Copyright by Mahidol University

3) ประเพณีลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทงจัดขึ้นที่วัดท่าพริกจะมีการทำบุญ ตักบาตร หลังจากพระสงฆ์สวดมนต์เสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนำกระทงที่มีดอกไม้ ธูปเทียน มาขอขมาพระแม่คงคา พระแม่ธรณี เพราะเชื่อว่าคนเราตั้งแต่เกิดมาทำสิ่งสกปรกทิ้งลงไปในพระแม่ธรณีและพระแม่คงคา ก่อนจะขอขมาก็ต้องอธิษฐานว่า

"พระนางพระคงคาและแม่นางพระธรณี ข้าพเจ้าทั้งหลายได้มาขอขมาที่ข้าพเจ้าได้ประมาทพลาดพลั้งไป ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ขอแม่นางพระคงคาและแม่นางพระธรณี จงอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเทอญ" (คิมโซะ ขำสม, สัมภาษณ์)

เสร็จแล้วก็ทำพิธีไหว้ โดยนำกระทงไปบูชารอยพระบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อทดแทนบุญคุณท่าน เพราะเท้าของท่านเหยียบไว้ เราบูชารอยพระบาทของท่านที่ท่านเหยียบไว้ คือรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าที่เหยียบในแม่น้ำ มีคำกล่าวว่า

"ข้าพเจ้าทั้งหลายได้บูชารอยพระบาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเครื่องสักการะนี้ เครื่องสักการะนี้เป็นแบบกระทง มีดอกไม้ธูปเทียน อยู่ในนั้น ด้วยเครื่องสักการะนี้ขอจงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของข้าพเจ้าและญาติของข้าพเจ้า มีมารดาและบิดา เป็นต้น และพระมหากษัตริย์ กับ ครูบาอาจารย์ ขอให้จงมีความสุขทุกคนเทอญ" (คิมโซะ ขำสม, สัมภาษณ์)

คำกล่าวบูชารอยพระบาท ดังนี้

"องค์พระสัมพุทธประพฤติบริสุทธิ์ ลุล่วงส่งมาร กิเลสวาสนาทุกสิ่งทุกประการ พระเพียรประหารเด็ดขาดสิ้นเชิง เป็นผู้ตื่นแล้ว พระทัยผ่องแผ้ว พ้นทุกข์ดับเทอญ สงสารหมู่สัตว์ มัวหลับระเริง ไม่รู้ทุกข์เพลิง เพียรผลาญตัวตน เที่ยวโปรด เที่ยวปลุก ให้ตื่นหนีทุกข์ ดับเพลิงเผารน เวไนไหลหลาก ตื่นตามทศพล ก่อสร้างกุศล เพื่อพระนิพพาน

Copyright by Mahidol University

รอยพระพุทธบาทเมื่อเสด็จยุญะญาติ บ่ตั้งอยู่นาน มิได้ปรากฏเป็นที่นมัสการ ต่องอธิษฐาน เหยียบไว้จึงมี พระเจ้าเหยียบไว้ กำหนดนับได้ห้าแห่งพอดี หนึ่งบนหาดทรายลำธารนที ให้แก่นาคีชื่อ นำมะทา สองบนบรรพจน์มีนามปรากฏว่า สมมะนา อยู่ในแว่นแคว้นเดือนเมืองลงกา สามบนภูผาปันจะพันธ์คีรี อยู่ในอาณาขตดินแดนประเทศโยนกบุรี พระชื่อสัตจะพันธ์ทูลอัญชลี ขอเป็นเจดีย์กราบไว้อภิวรรณ สี่บนบรรพจน์มีนามปรากฏว่าเขาสุวรรณ คงสุวรรณภูมิเป็นที่สำคัญ แห่งที่ห้านั้นเขาสุวรรณมาลี" " (กิมโซะ ขำสม, สัมภาษณ์)

4) ประเพณีตักบาตรเทโว

ประเพณีนี้จัดทำขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 หลังออกพรรษา 1 วัน โดยชาวบ้านในตำบลท่าพริกและชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาร่วมกันถวายข้าวสาร อาหารแห้งแด่พระภิกษุ สามเณร ซึ่งมีการสลับเปลี่ยนทำบุญ 3 วัด คือวัดวิเวกวราราม, วัดเนินทราย และวัดท่าพริก โดยชาวบ้านจัดเครื่องถวายอาหารแด่พระสงฆ์ จากนั้นก็ทำพิธีปล่อยเปรตมารับส่วนบุญ โดยใช้กระบอกไม้ไผ่ เดินออกมาขอบุญจากชาวบ้านที่ตั้งแถวเครื่องถวาย จากนั้นนางฟ้าและพระอินทร์ก็จะเดินออกมา โดยเชื่อว่าต้องมีทั้งเปรตและนางฟ้า หมายถึงเมื่อมีผู้สูงย่อมต้องมีผู้ต่ำต้อยด้วย หลังจากนั้นพระสงฆ์จะออกมารับเครื่องถวายจากชาวบ้าน เป็นเสร็จพิธีกรรม

5) ประเพณีสงกรานต์

ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรที่วัดท่าพริก และจะรดน้ำขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่ มีการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญคือสะบ้าล้อ เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่นิยมเล่นกันมาตั้งแต่อดีต ส่วนใหญ่จะเล่นกันในเทศกาลสงกรานต์ โดยใช้ลานวัดเป็นสถานที่เล่นหรือถนนภายในหมู่บ้าน หลังจากทำบุญเสร็จแล้วก็จะนัดหมายกันมาเล่นสะบ้าล้อ ทำให้มีการรวมกลุ่มและสามัคคีกันภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการก่อพระเจดีย์ทรายที่วัดท่าพริก และวัดเนินสูง

Copyright by Mahidol University

6) ประเพณีการทำบุญถวายสลากภัตร

ชาวบ้านจะนำผลไม้และอาหารต่างๆ ถวายแด่พระสงฆ์ ในอดีตจะใช้กระจาดใส่ผลไม้ถวาย แต่ปัจจุบันนิยมถวายปัจจัยที่เป็นตัวเงิน แล้วเขียนชื่อหรือเบอร์ใส่พานไว้เสร็จแล้วจึงจับสลาก โดยชาวบ้านหยิบสลากได้พระสงฆ์รูปใดก็ต้องถวายปัจจัยแด่พระสงฆ์รูปนั้น

7) ประเพณีพระบิณฑบาตรแถว

ประเพณีพระบิณฑบาตรแถวคล้ายกับการบิณฑบาตรทั่วไปของพระสงฆ์ แต่ที่แตกต่างคือจะมีพระสงฆ์จำนวนมาก ประมาณ 10–20 รูป ออกบิณฑบาตร ซึ่งจะมีการนัดหมายกันล่วงหน้าระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน พิธีกรรมนี้ทำปีละ 1-2 ครั้งที่วัดท่าพริก

8) ประเพณีลงแขก

การลงแขกเป็นการช่วยเหลือกันทำงานโดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันในแต่ละครัวเรือนกัน ยกตัวอย่างการเกี่ยวข้าว เมื่อข้าวในพื้นที่นาของผู้ใดถึงเวลาเก็บเกี่ยว เจ้าของพื้นที่นาจะไปบอกแขกหรือบอกกับคนบ้านอื่นๆ ให้มาช่วยกันเกี่ยวข้าว โดยเจ้าของพื้นที่นาจะเลี้ยงอาหารเป็นการตอบแทนผู้มาช่วยลงแขก และเมื่อรวงข้าวบ้านอื่นถึงเวลาเก็บเกี่ยวก็จะไปช่วยเกี่ยวข้าวเป็นการตอบแทนด้วย โดยเจ้าของบ้านจะมีการนำข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงในช่วงกลางวัน และ ช่วงเย็น

4.2.3.9. ลำดับเหตุการณ์ในชุมชนบ้านตรอกแซง

ในการศึกษาครั้งนี้ สามารถจัดลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ภายในชุมชนบ้านตรอกแซงได้ดังนี้

ตารางที่ 4. แสดงเหตุการณ์ต่างๆ ชุมชนบ้านตรอกแซง

ประมาณปี	เหตุการณ์	หมายเหตุ
ประมาณ 100 กว่าปีที่ผ่านมา.	สภาพพื้นที่เป็นป่าเสม็ด ไม่มีการตั้งฐานถิ่นบ้านเรือน แต่มีชาวบ้านเข้ามาเลื่อยไม้เพื่อนำออกไปขาย.	พื้นที่มีสัตว์ป่าต่างๆ ชุกชุม โดยเฉพาะเสือ จึงมีการสร้าง *"แซง"* เพื่อดักขับเสือและมีการล่าสัตว์โดยใช้ประโยชน์จากหมาในการล่าสัตว์.

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 4. แสดงเหตุการณ์ต่างๆ ชุมชนบ้านตรอกแซง (ต่อ)

ประมาณปี	เหตุการณ์	หมายเหตุ
ประมาณปี พ.ศ. 2453หรือ 90 ปีที่ผ่านมา.	เริ่มมีการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยของคนในเมืองตราด โดยมีครอบครัวนางทอง โภคสมบัติ เข้ามาอยู่อาศัยเป็นครอบครัวแรก บริเวณพื้นที่โน่นโพธิ์หรือในอดีตเรียกว่า หนองยายว้า.	การเข้ามาประกอบอาชีพเริ่มแรกโดยการทำนาแบบหยอดหลุม และใช้ควายไถนา มีการปลูกหมาก และพริก เพื่อนำออกไปขายเมืองตราด.
ประมาณปี พ.ศ. 2455.	อพยพเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น เช่น ตระกูลรัตนพิทักษ์, ตระกูลกิจจานนท์, ตระกูลอภิบาลศรี และตระกูลสัมมา.	ผู้คนเข้ามาประกอบอาชีพทำนาน้ำตม และปลูกพริกขาย และนิยมการเข้าป่าล่าสัตว์โดยใช้หมาช่วยเหลือในการล่าสัตว์.
ประมาณปี พ.ศ. 2498.	ตั้งโรงเรียนเนินโพธิ์ บริเวณหนองพรอด เป็นแห่งแรก.	ชาวชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างครัวเรือน.
ประมาณปี พ.ศ. 2505.	ตัดถนนสายคลองใหญ่-ตราด ผ่านเข้ามาภายในชุมชน.	มีการพัฒนาชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 โดยมีการเน้นการผลิตเพื่อการค้าเพิ่มมากขึ้น.
ประมาณปี พ.ศ. 2516.	ตัดถนนย่อยต่างๆ ภายในชุมชน ได้แก่ ซอยเนินโพธิ์, ซอยหนองมาศ, ซอยวังใหญ่ และซอยตรอกแซง เป็นต้น.	จากการตัดถนนทำให้มีการติดต่อระหว่างเมืองกับชุมชนสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น แต่ก็เกิดปัญหาจำนวนหนูนาเพิ่มมากขึ้นและจำนวนหมาภายในชุมชนลดน้อยลง เนื่องจากถูกรถชนเสียชีวิต.
ประมาณปี พ.ศ. 2532-2534.	ค่านิยมการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอาน.	ทางหน่วยงานราชการได้ส่งเสริมให้ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดตราด เลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอาน เพื่อประกอบเป็นอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน ทำให้มีการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานกันอย่างแพร่หลาย.

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 4. แสดงเหตุการณ์ต่างๆ ชุมชนบ้านตรอกแซง (ต่อ)

ประมาณปี	เหตุการณ์	หมายเหตุ
ประมาณปี พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน.	ค่านิยมการเลี้ยงไก่ชน.	ชุมชนบ้านตรอกแซงนิยมเลี้ยงไก่ชนกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากสามารถขายได้ราคาสูง และนิยมเลี้ยงเป็นอาชีพเสริมภายในชุมชน
ปี พ.ศ. 2539.	เศรษฐกิจประเทศไทยตกต่ำ.	เมื่อเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ ส่งผลให้เกิดปัญหาการว่างงานและผลผลิตการเกษตรราคาตกต่ำลง และผู้คนอพยพออกไปทำงานนอกชุมชนเพิ่มมากขึ้น.
ปี พ.ศ.2540.	ตั้ง อบต.ท่าพริก ภายในชุมชนบ้านตรอกแซง.	อบต. ได้เข้ามาพัฒนาสาธาณูปโภคต่างๆ ภายในชุมชน เช่น ถนน, แหล่งน้ำ และการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร.
ปี พ.ศ. 2544.	สภาพชุมชนบ้านตรอกแซงมีการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยตามค่านิยมสังคมเมือง.	จากพัฒนาการชุมชนที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวในวิถีชีวิตของตนเอง โดยเน้นการพัฒนาที่เลียนแบบสังคมเมืองตราด เพราะเชื่อว่าจะทำให้ชุมชนมีความเจริญรุ่งเรือง สร้างงานและเงินให้กับตนเองและครอบครัวได้.

Copyright by Mahidol University

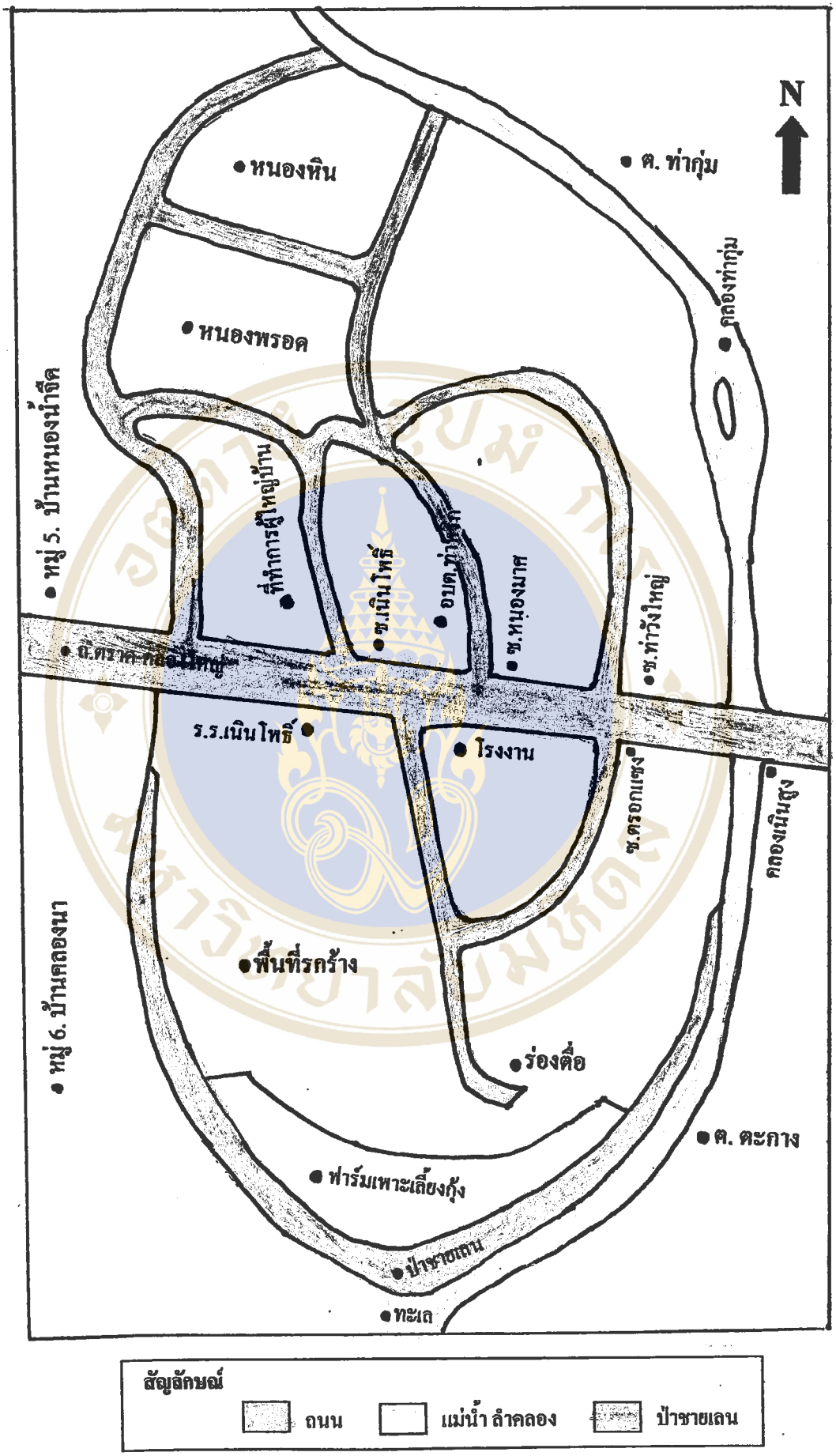

แผนที่ที่ 3. แสดงขอบเขตพื้นที่บ้านตรอกแซง

Copyright by Mahidol University

ที่มา: ปรับปรุงมาจากแผนที่หมู่บ้านตรอกแซง ต. ท่าพริก อ. เมือง จ. ตราด. (2544).

บทที่ 5

หมาในวิถีชีวิตชุมชนบ้านตรอกแซง

คำว่า *"สุนัข"* ในความหมายของชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง หมายถึง *"หมา"* สัตว์เลี้ยงภายในบ้านที่เลี้ยงไว้เฝ้าบ้านเป็นสำคัญ ชาวบ้านไม่นิยมเรียกว่า *"สุนัข"* เพราะไม่เคยชินในการเรียกชื่อและคำว่าหมาก็เป็นภาษาท้องถิ่นเรียกกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ จึงทำให้ชาวบ้านทั่วไปนิยมเรียกกัน ส่วนคำว่าสุนัขเป็นภาษาสุภาพ เรียบร้อยและเป็นทางการ จึงได้รับการสั่งสอนจากพ่อ แม่ อาจารย์และผู้อาวุโสให้เรียกสัตว์ชนิดนี้ว่าสุนัข แต่โดยทั่วไปคนในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ก็จะเรียกว่าหมา แต่เป็นที่เข้าใจว่า สุนัขหรือหมา เป็นสัตว์ชนิดเดียวกัน

5.1. สายพันธุ์และจำนวนหมาภายในชุมชน

ภายในชุมชนบ้านตรอกแซงมีจำนวนหมาทั้งหมดที่เลี้ยงไว้ภายในบ้าน ประมาณ 30 ตัว มีทั้งหมาพันธุ์ไทยและหมาพันธุ์ต่างประเทศ แบ่งออกได้ดังนี้

5.1.1. หมาสายพันธุ์ไทย ได้แก่ พันธุ์ไทยธรรมดา, พันธุ์ไทยหลังอาน และพันธุ์ไทยบางแก้ว

5.1.2. หมาสายพันธุ์ต่างประเทศ ได้แก่ พันธุ์พูเดิล (POODLE), พันธุ์เทอร์เรีย, พันธุ์อัลเซเชียนหรือเยอรมัน เช็ดเพอด (GERMAN SHEPHERD), พันธุ์ อิงลิช ค็อกเกอร์ สเปเนียล (ENGLISH COCKER SPANIEL) และพันธุ์โดเบอร์แมน ฟินช์เชอร์ (DOBERMAN PINSCHER)

ส่วนใหญ่หมาที่เลี้ยงภายในชุมชนจะเป็นหมาพันธุ์ไทยธรรมดา และพันธุ์ไทยหลังอาน ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่ไม่มีเจ้าของภายในชุมชนบ้านตรอกแซง ซึ่งสามารถพบเห็นได้ตามบริเวณโรงเรียน วัด และพื้นที่สาธารณะต่างๆ ประมาณ 10 ตัว โดยหมาเหล่านี้จะเดินหาอาหารกินตามแหล่งต่างๆ ภายในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง

Copyright by Mahidol University

5.2. การตั้งชื่อหมา

การตั้งชื่อหมานิยมตั้งชื่อเรียกตั้งแต่เริ่มนำหมาเข้ามาเลี้ยงภายในครัวเรือน และจะเรียกชื่อนั้นบ่อยๆ เมื่อต้องการติดต่อสื่อสารกับหมาของตนเองจะทำให้หมาเข้าใจว่าผู้เลี้ยงต้องการออกคำสั่งหรือต้องการสื่อสารด้วย นอกจากนี้การสัมผัสร่างกายหมา เช่น การลูบหัวและเรียกชื่อหมาไปพร้อมกันจะทำให้หมาเรียนรู้ถึงความเป็นมิตรที่เจ้าของมีให้กับหมา ซึ่งการตั้งชื่อหมาของผู้เลี้ยงหรือสมาชิกภายในครอบครัวของชุมชนบ้านตรอกแซงได้ยกตัวอย่างชื่อหมาไว้ดังนี้

1) ชื่อหมาพันธุ์ไทยธรรมดา ได้แก่ ก๋วยเตี๋ยว, เป๊ปซี่, มืด, ยิวโก้, และแต๋น
2) ชื่อหมาพันธุ์ไทยหลังอาน ได้แก่ โคค่า, แดง, ดำ, ปลา และเหลือง
3) ชื่อหมาพันธุ์ไทยลูกผสม ได้แก่ ปุย
4) ชื่อหมาพันธุ์ไทยบางแก้ว ได้แก่ ผักบุ้ง
5) ชื่อหมาพันธุ์พูเดิล ได้แก่ ตาหวาน และปิ้ง ปิ้ง
6) ชื่อหมาพันธุ์เทอร์เรีย ได้แก่ โด้
7) ชื่อหมาพันธุ์อัลเซเชียน ได้แก่ มิกกี้เมาร์
8) ชื่อหมาพันธุ์ค็อกเกอร์สเปเนียล ได้แก่ มูมหู้ ฯลฯ

ในการศึกษาครั้งนี้สามารถแบ่งลักษณะการตั้งชื่อหมาภายในชุมชนบ้านตรอกแซงออกได้2ประเภท ดังนี้

5.2.1. การตั้งชื่อตามลักษณะรูปร่าง

การตั้งชื่อตามลักษณะรูปร่างและสีสันของหมาที่ปรากฏเฉพาะตัว ผู้ตั้งชื่อจะเป็นผู้ใหญ่ภายในครอบครัว โดยสังเกตจากลักษณะรูปร่างหมาเป็นอย่างไรก็ตั้งชื่อหมาตามนั้น เช่น หมามีสีดำตั้งชื่อว่า *"ดำ"* เป็นต้น การตั้งชื่อแบบนี้จะทำให้จดจำชื่อได้ง่าย ซึ่งในอดีตชาวบ้านนิยมตั้งชื่อในลักษณะนี้ ยกตัวอย่างนางวารี เผ็งเหลา ผู้เลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดา โดยหมามีลักษณะสีดำตลอดทั้งตัว จึงตั้งชื่อหมาว่า *"มืด"* และในกรณีหมาพันธุ์ไทยธรรมดาของนางสมใจ กสิฟ้อง มีลักษณะสีน้ำตาลอมเหลืองตลอดตัว จึงตั้งชื่อหมาว่า *"เหลือง"*

Copyright by Mahidol University

5.2.2. การตั้งชื่อตามความชอบ

การตั้งชื่อตามความชอบของผู้เลี้ยง ส่วนใหญ่ผู้ตั้งชื่อจะเป็นบุตรหลานภายในครอบครัว โดยจะนำชื่อมาจากกระแสความนิยมของสังคมในช่วงนั้น เช่น ชื่อดารา, ชื่อนักการเมือง เป็นต้น ชื่อของหมาที่ตั้งจะสามารถบ่งบอกถึงกระแสความนิยมในตัวบุคคลได้ ปัจจุบันการตั้งชื่อรูปแบบนี้มีความนิยมมาก ยกตัวอย่างนางเจือจันทร์ โภคสมบัติ ผู้เลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดา ตั้งชื่อหมาตามชื่อดาราว่า *"ฮิวโก้"* และนายธีรพงษ์ วิชญนัย เจ้าของคอกหมานกขมิ้น ตั้งชื่อหมาว่า *"ซูโม่ตู้"*

5.3. ลักษณะหมาที่ดีของชุมชนบ้านตรอกแซง

ในการศึกษาสามารถแบ่งคุณลักษณะหมาที่ดีและเป็นที่ต้องการของผู้เลี้ยงทั่วไป โดยดูจากรูปร่างภายนอก และอุปนิสัยของหมาเป็นสำคัญ แบ่งได้ดังนี้

5.3.1. ลักษณะรูปร่าง

ชาวชุมชนเชื่อว่าหมาที่ดีและควรนำมาเลี้ยงก็คือหมาพันธุ์ต่างประเทศ แต่ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้ประโยชน์ และความชื่นชอบหมาของแต่ละบุคคลด้วย ถ้าเป็นหมาพันธุ์ขนาดใหญ่ มีรูปร่างใหญ่โตน่าเกรงขาม เช่น พันธุ์ ร็อตไวเรอร์, อัลเซเชียน และบ็อกเซอร์ เป็นต้น ก็จะเลี้ยงไว้เพื่อเฝ้าบ้าน ถ้าเป็นพันธุ์ขนาดเล็ก อย่างเช่น พันธุ์ปูเดิล ซึ่งมีความน่ารัก สวยงาม และไม่ดุร้าย จะเลี้ยงไว้เพื่อดูเล่นหรือเพื่อนแก้เหงา ส่วนหมาพันธุ์ไทย เชื่อว่าต้องมีลักษณะหลังอาน หูตั้ง หางดาบ ขนสั้น ลิ้นดำ หรือมีลักษณะต่างๆ ตรงตามตำราหมาไทยที่ดี เช่น หมาลิ้นดำ เชื่อว่างูกัดไม่ตาย ปืนยิงไม่เข้า หรือหมาที่มีลักษณะหางดาบ เชื่อว่าเป็นหมาที่มีความกล้าหาญ สู้ไม่ถอย แต่สำหรับหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่พบอยู่ทั่วไปจะไม่ได้รับความนิยม เพราะรูปร่างผอมและสีสันไม่สวยงามนอกจากนี้หมาพันธุ์ไทยธรรมดาก็มีประโยชน์เพียงเพื่อเฝ้าบ้านเท่านั้น ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"หมามันก็มีทั้งส่วนดีและเสีย ส่วนมากดีมากกว่าเสีย แต่หมาเราเลี้ยงธรรมชาติจะมีข้อเสียมากกว่าข้อดี คือเราเลี้ยงตามยถากรรม"* (แวง อภิบาลศรี, สัมภาษณ์)

Copyright by Mahidol University

5.3.2. ลักษณะอุปนิสัย

การแสดงออกของหมาโดยทั่วไป ทำให้ผู้เลี้ยงเชื่อว่าหมามีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี และรักเจ้าของ เช่น การไม่กัดหรือทำร้ายผู้เลี้ยงและยังคอยปกป้อง คุ้มครองอันตรายที่จะเข้ามาภายในบริเวณบ้าน ทั้งในเวลาที่มีบุคคลอยู่ภายในบ้านหรือไม่มีก็ตาม จึงมีการเปรียบเทียบระหว่างการเลี้ยงคนกับหมาว่า

"การเลี้ยงหมา 1 ตัว ดีกว่าการเลี้ยงคนไว้ 1 คน เพราะเลี้ยงคนไว้ ยังสามารถหันกลับมาทำร้ายผู้เลี้ยงได้ ถ้าเลี้ยงหมาไว้ หมาจะไม่ทำร้ายเจ้าของและยังทำหน้าที่เฝ้าบ้านแทนเจ้าของผู้เลี้ยงได้" (น้อย, สัมภาษณ์)

ลักษณะอุปนิสัยที่ดีตามพฤติกรรมของหมาที่แสดงออกมาภายในชุมชนบ้านตรอกแซง สามารถแบ่งออกดังนี้

5.3.2.1. การแสดงอาการดีใจ หมาเป็นสัตว์ที่มีระบบประสาทสัมผัสการได้ยินไวกว่ามนุษย์หลายเท่า ดังนั้นเมื่อได้ยินเสียงรถยนต์ของผู้เลี้ยงก็จะทราบก่อนบุคคลอื่น และเข้าไปหาผู้เลี้ยง พร้อมทั้งกระดิกหางต้อนรับ หมาบางตัวจะกระโดดขึ้นตะกาย เลียมือและแขนของผู้เลี้ยงเป็นการแสดงอาการดีใจเมื่อผู้เลี้ยงกลับถึงบ้าน ซึ่งพฤติกรรมนี้เป็นลักษณะทางพันธุกรรมของบรรพบุรุษหมาป่าที่สืบทอดมาสู่หมาบ้าน เนื่องจากเมื่อหมาป่าตัวใดตัวหนึ่งภายในฝูงออกไปหาเหยื่อและกลับเข้าฝูง สมาชิกภายในฝูงจะแสดงอาการดีใจด้วยการเลีย ส่งเสียงร้อง หรือกระโดด โดยเปรียบเหมือนว่าผู้เลี้ยงเป็นพวกหรือฝูงเดียวกัน เมื่อกลับเข้าบ้านหมาจึงแสดงอาการดีใจตามสัญชาตญาณ

5.3.2.2. การหวงแหนอาณาเขต บ้านเป็นแหล่งรวมทรัพย์สินของบุคคล ทั้งอุปกรณ์เครื่องใช้ สัตว์เลี้ยง และทรัพย์สินต่างๆ แต่เมื่อบุคคลต้องออกจากบริเวณบ้านเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ บ้านจึงถูกปล่อยทิ้งไว้ไม่มีผู้ดูแลทรัพย์สินภายในบ้าน หมาจึงเป็นสัตว์เลี้ยงที่ทำหน้าที่เฝ้าบ้านและทรัพย์สินต่างๆ ภายในบ้านได้อย่างซื่อสัตย์ โดยจะอาศัยอยู่บริเวณบ้าน เมื่อมีสิ่งแปลกปลอมเข้ามาก็จะแสดงพฤติกรรมการเห่าเตือนภัยและกัดเมื่อมีอันตรายเข้ามาบริเวณบ้าน จึงมีการเปรียบเทียบลักษณะอุปนิสัยหมาในการหวงแหนอาณาเขตไว้ 2 พฤติกรรม ดังนี้

1) การเห่า เมื่อพบสิ่งผิดปกติเข้ามาภายในอาณาเขตที่อาศัยอยู่ หมาจะแสดงอาการส่งเสียงเห่า โดยการเปล่งเสียงออกมาเพื่อเตือนภัยแก่ศัตรูและเตรียมพร้อมจู่โจมศัตรู การเห่าโดย

Copyright by Mahidol University

ไม่กัดของหมาเป็นลักษณะนิสัยที่ดีและเป็นที่ต้องการของผู้เลี้ยง เนื่องจากไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้เลี้ยง โดยหมาจะเห่าเพื่อให้รู้ว่ามีใครเข้ามาภายในบริเวณบ้านเท่านั้น หมาประเภทนี้ยังสามารถที่จะเฝ้าบ้านได้ดีในช่วงที่ไม่มีบุคคลอยู่ภายในบริเวณบ้าน และเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่มีประสาทสัมผัสไวต่อการได้ยิน และการมองเห็นมากกว่ามนุษย์ เมื่อมีสิ่งผิดปกติหมาจึงมักจะส่งเสียงเห่าเพื่อเตือนภัย การเห่านั้นจะพบมากในเวลากลางคืน เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่มีความสงบ เงียบ มืด เนื่องจากชาวบ้านจะหลับนอนตั้งแต่ช่วงหัวค่ำ ทำให้ไม่มีผู้คนเดินพลุกพ่าน จึงไม่มีการเคลื่อนไหวของผู้คนมากนัก เมื่อมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้น เช่น เสียง, ไฟ และการเคลื่อนไหวต่างๆ หมาสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้การเห่าในเวลากลางคืน ยังเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงการปฏิสัมพันธ์กันภายในชุมชน เช่น การไปมาหาสู่กันหรือนั่งพูดคุยกันระหว่างบุคคลภายในชุมชน เป็นต้น

2) การกัด พฤติกรรมการกัดเป็นการโจมตีและต่อสู้กับศัตรูเพื่อให้ศัตรูพ่ายแพ้และหลบหนีไป ลักษณะพฤติกรรมหมากัดในความเชื่อของท้องถิ่นที่ว่า *"หมากัดจะไม่เห่า"* กล่าวคือหมาที่ไม่มีพฤติกรรมชอบเห่าเตือนภัย เมื่อมีบุคคลอื่นเข้ามาภายในบริเวณบ้าน หมาจะเข้าไปกัดทันทีเพราะถือว่าเป็นศัตรู ซึ่งอาจจะเข้ามาโดยผู้อื่นไม่ทันตั้งตัว อย่างคำโบราณที่ว่า *"หมาลอบกัด"* หรือเข้ามาเผชิญหน้าโดยตรง ลักษณะพฤติกรรมเช่นนี้ เป็นลักษณะหมาที่ไม่พึงประสงค์ เนื่องจากจะสร้างความเดือดร้อน ทำให้เสียเงินในการรักษาพยาบาลผู้บาดเจ็บจากหมากัด และยังทำให้บุคคลที่คุ้นเคยใกล้ชิดกันไม่อยากเข้ามาภายในบ้านของผู้ที่เลี้ยงหมาประเภทนี้ ทำให้บุคคลขาดความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น และนำพาความขัดแย้งมาสู่ครัวเรือน ดังนั้นหมาที่มีลักษณะพฤติกรรมชอบกัดมากกว่าเห่าจึงไม่เป็นที่ต้องการของผู้เลี้ยง

5.3.2.3. การรักพวกพ้อง หมาเป็นสัตว์ที่มีเขี้ยวและเป็นสัตว์กินเนื้อ อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง เมื่อหมาเข้ามาอยู่ร่วมกับมนุษย์ภายในอาณาเขตเดียวกันเป็นเหมือนสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน ในช่วงเวลาที่มีบุคคลแปลกหน้าเข้ามาภายในอาณาเขตบ้าน หมาจะแสดงสัญชาตญาณความดุร้ายต่อบุคคลแปลกหน้า แต่สำหรับผู้เลี้ยงนั้นหมาเป็นเหมือนสัตว์ที่น่ารักและทาสที่จงรักภักดีกล่าวคือหมาจะดุร้ายและกัดผู้อื่น แต่จะไม่กัดหรือทำร้ายผู้เลี้ยงที่อยู่ร่วมกัน ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"หมานี่ เราเลี้ยงมัน มันก็ดีกับเรา ดีกว่าคนเสียอีก คือว่ามันจำเจ้าของได้ เลี้ยงคนบางทีมันก็จำเจ้าของไม่ได้ นี่ให้ข้าวมันครั้งสองครั้งไม่เห็นมันกัดเลย คนบางทีให้ข้าวมันเดือนนึง เดียวมันก็หายไปแล้ว หมาไม่เคยกัดเจ้าของ"* (ทิพย์, สัมภาษณ์)

Copyright by Mahidol University

5.3.2.4. การเชื่อฟังคำสั่ง หมาเป็นสัตว์ที่สามารถสื่อสารกับมนุษย์ได้เข้าใจ เมื่อมนุษย์ออกคำสั่งโดยกล่าวว่า *"อย่า"* หรือ *"หยุด"* หมาจะสามารถปฏิบัติตามคำสั่งทันที และเมื่อผู้เลี้ยงมีการแสดงอารมณ์โกรธกับหมาด้วยวิธีการดุด่า ตี แตะหรือทำร้ายร่างกายด้วยรูปแบบต่างๆ หมาจะแสดงพฤติกรรมการหลบภัยด้วยการวิ่งหนี หรือนอนหมอบนิ่ง จนกว่าอารมณ์โกรธของผู้เลี้ยงลดน้อยลง หมาจึงเดินเข้ามาหาผู้เลี้ยงพร้อมทั้งกระดิกหางแสดงความเป็นมิตรต่อผู้เลี้ยงได้ โดยไม่มีอาการโกรธแค้นต่อการปฏิบัติของผู้เลี้ยงที่แสดงออกมา อย่างคำกล่าวที่ว่า

> *"หมาที่ดี ต้องดีทั้งภายในและภายนอกร่างกาย แต่ผมจะเลือกภายในเด่นกว่า คือเรื่องของจิตใจ พฤติกรรมเราจะรู้ได้ก็ต่อเมื่อหมาโต นี่ถ้าคุณไปซื้อหมาสวยตัวละสามพัน ก็เรื่องของคุณ แต่หมาของผมตัวนี้ ผมจะขายสามพัน แต่ผมมีจุดขายของหมาผม คือว่า ถ้าคุณโมโหเมีย แตะเมียไม่ได้ แตะหมาผมเล่นได้ เพราะหมาผมจะไม่กัดเข้าของ"* (ธีรพงษ์วิชญนัย,สัมภาษณ์)

5.3.2.5. การติดตามฝูง ในอดีตชุมชนมีการประกอบอาชีพล่าสัตว์ โดยใช้ประโยชน์จากหมาทั้งเป็นเพื่อนร่วมเดินทางและช่วยเหลือในการล่าสัตว์ แม้ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ลดน้อยลงและถูกเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเพาะปลูกเกือบทั้งหมด แต่หมาก็ยังทำหน้าที่ติดตามและเป็นเพื่อนร่วมเดินทางอย่างซื่อสัตย์ ทั้งเวลาเช้าเมื่อผู้เลี้ยงออกไปในพื้นที่ไร่นา และเดินทางกลับพร้อมกันในเวลาเย็น จึงทำให้หมาเป็นเพื่อนร่วมเดินทางที่ดี

ดังนั้นลักษณะหมาที่ดี ต้องมีทั้งความจงรักภักดี ความซื่อสัตย์ กตัญญูและเชื่อฟังคำสั่ง แต่ส่วนใหญ่ผู้เลี้ยงต้องการหมาที่เชื่อฟังคำสั่งมากที่สุด เนื่องจากพฤติกรรมทั่วไปของหมามีเพียง กิน นอน วิ่ง เดิน เท่านั้น ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจหรือสังคมของชุมชนได้ ดังนั้นการประพฤติปฏิบัติตามคำสั่ง ถือเป็นลักษณะเด่นที่พึงประสงค์ของชุมชน ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"ผมว่าหมามันไม่รู้หรอกว่ามันต้องทำอะไรให้กับมนุษย์ นอกจากมันจะรู้ว่ามันจะอยู่กับมนุษย์คนไหน มันจะทำดีกับมนุษย์ที่มันอยู่ด้วย คือถ้าผมเป็นหมา ผมเองก็งงกับมนุษย์ เพราะมนุษย์ มันมีลีลา มันมีมายา มันมีอารมณ์"* (ธีรพงษ์ วิชญนัย, สัมภาษณ์)

Copyright by Mahidol University

5.4. พัฒนาการการเลี้ยงหมาภายในชุมชน

หมาเป็นสัตว์เลี้ยงที่ใกล้ชิดกับมนุษย์มานาน มีความจงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อเจ้าของ และยังเป็นสัตว์ที่สามารถอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้ดี เนื่องจากเป็นสัตว์สังคมที่มีลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในฝูงคล้ายคลึงสังคมมนุษย์ สามารถติดต่อสื่อสารกับมนุษย์ได้อย่างเข้าใจ ในการศึกษาสามารถแบ่งพัฒนาการเลี้ยงหมาภายในชุมชนบ้านตรอกแซง ออกเป็น 6 พัฒนาการ ดังนี้

5.4.1. ยุคสมัยสภาพป่าของชุมชนบ้านตรอกแซง
5.4.2. ยุคสมัยของชุมชนเกษตรกรรม
5.4.3. ยุคสมัยการพัฒนาความเจริญ
5.4.4. ยุคสมัยความนิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอาน
5.4.5. ยุคสมัยหมาพันธุ์ไทยหลังอานเสื่อมความนิยม
5.4.6. ยุคสมัยปัจจุบันภายในชุมชนหรือยุคสมัยความนิยมไก่ชน

5.4.1. ยุคสมัยสภาพป่าของชุมชนบ้านตรอกแซง

5.4.1.1. สภาพทั่วไป

ในสมัยอดีตก่อนการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยตั้งถิ่นฐาน สภาพพื้นที่ต่างๆ ภายในชุมชนเป็นพื้นที่ป่าไม้และเป็นป่าเสม็ดที่ขึ้นอยู่ทั่วไป การเข้ามาของผู้คนรุ่นแรกในยุคบุกเบิกเป็นการอพยพของคนในตัวเมืองตราดเพื่อเข้ามาเลื่อยไม้ส่งขาย ต่อมาจึงมีการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่อย่างถาวรเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมและล่าสัตว์ มีการถางป่าเพื่อปลูกข้าวไร่แบบหยอดหลุม เลี้ยงควายเพื่อใช้เป็นแรงงานไถนาและเลี้ยงสัตว์อื่นๆ เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน เช่น หมูและไก่ เป็นต้น

5.4.1.2. หมากับยุคสมัยสภาพป่าของชุมชนบ้านตรอกแซง

ชาวชุมชนเชื่อว่าการนำหมาเข้ามาเลี้ยงในช่วงเริ่มแรกเพื่อเฝ้าบ้านและเฝ้าสัตว์เลี้ยง ส่วนการล่าสัตว์เป็นวัตถุประสงค์รองจากการเฝ้าบ้าน เนื่องจากบ้านเรือนมีจำนวนน้อยและอาศัยอยู่ห่างไกลกัน ดังนั้นการปกป้องคุ้มครองภัยจึงต้องพึ่งพาตนเอง และอาศัยประโยชน์จากหมาคอยเตือนภัยให้กับครอบครัว ส่วนการใช้ประโยชน์จากหมาเพื่อล่าสัตว์เป็นผลพลอยได้จากพฤติกรรมตามธรรม

Copyright by Mahidol University

ชาติ โดยหมาจะออกติดตามเจ้าของเข้าป่าเป็นเพื่อนร่วมเดินทางและช่วยเหลือในการติดตามกลิ่นสาบและค้นหาสัตว์ป่า ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นพฤติกรรมตามสัญชาตญาณในการล่าเหยื่อของหมา ดังนั้นการออกคำสั่งกับหมาในการล่าสัตว์จึงไม่มีความจำเป็นมากนัก และพรานผู้ล่าสัตว์ ต้องการรู้เพียงว่าสัตว์ป่าอยู่จุดไหนเท่านั้น และต้องการรู้ว่าขณะนั้นมีสิ่งผิดปกติอะไรบ้าง เช่น รู้ว่าเสืออยู่ในบริเวณไหน เมื่อหมาได้กลิ่นสาบเสือจะกลัวจนมีอาการขาลากหรือหมดเรี่ยวแรงกำลัง เชื่อว่าหมาเกรงกลัวอำนาจของเสือที่เป็นนักล่าที่เหนือชั้นกว่า ดังนั้นเมื่อหมามีอาการกลัวจึงเป็นสิ่งเตือนภัยแก่พรานป่า เพราะเสือเป็นศัตรูที่สำคัญของพรานป่าและชุมชน โดยเสือจะชอบเข้ามากัดกินสัตว์เลี้ยงภายในบริเวณชุมชน นอกจากนี้การฝึกหมาล่าเหยื่อสามารถทำได้ เช่น การฝึกหมาดมกลิ่นสาบสัตว์และแกะรอยสัตว์ วิธีฝึกหมาเพื่อล่าสัตว์จะอาศัยการแสดงกิริยาท่าทางกับหมา เช่น เป่านกหวีด, บอกสัญญาณ, ตบมือ และใช้คำพูดต่างๆ ที่สามารถติดต่อกับหมาได้ โดยส่วนมากจะนิยมฝึกหมาตั้งแต่เริ่มนำมาเลี้ยง

5.4.2. ยุคสมัยของชุมชนเกษตรกรรม

5.4.2.1. สภาพทั่วไป

เมื่อจำนวนคนที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากการสมรสและการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของบุคคลถิ่นอื่น ทำให้มีการซื้อขายและจับจองที่ดินของผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่เพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น พื้นที่ป่าไม้ลดน้อยลง และวิถีการเกษตรโดยการปลูกข้าวไร่แบบหยอดหลุมก็เปลี่ยนแปลงมาสู่การปลูกข้าวน้ำตมเนื่องจากได้ผลผลิตดีกว่าและใช้พื้นที่น้อยกว่า ซึ่งช่วงนอกฤดูการปลูกข้าวจะปลูกพืชชนิดอื่นเสริมรายได้ เช่น หมาก พริก และมันเทศ เป็นต้น ผลผลิตเหล่านี้จะนำไปขายในตัวเมืองตราด

สัตว์เลี้ยงที่นิยมเลี้ยงกันทั่วไป คือ ควาย เนื่องจากสามารถใช้แรงงานไถนาและช่วยชักลากสิ่งของต่างๆ ได้ และยังนิยมเลี้ยงสัตว์อื่นเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน ได้แก่ ไก่พันสาม ซึ่งเป็นไก่พื้นบ้าน ลักษณะรูปร่างเล็ก ทนโรค โดยจะเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ ปล่อยให้คุ้ยหาอาหาร ในบางครั้งก็ให้กินข้าวเปลือก ซึ่งการเลี้ยงไก่พื้นบ้านจะไม่นิยมเลี้ยงเป็นจำนวนมากเพราะต้องสูญเสียข้าวเปลือกเพื่อให้ไก่กินเป็นอาหาร นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสุกรเพื่อเป็นอาชีพเสริม โดยชาวบ้านเชื่อว่า สุกร, ไก่และเป็ด เป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ ส่วนหมาไม่สามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้

Copyright by Mahidol University

5.4.2.2. หมากับยุคสมัยของชุมชนเกษตรกรรม

หมาในช่วงยุคสมัยเกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมท้องถิ่นและวิถีชีวิตชาวชุมชนบ้านตรอกแซง ส่วนใหญ่จะเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดาไว้ภายในบ้าน เนื่องจากหาง่าย เลี้ยงง่าย ตายยาก โดยครัวเรือนหนึ่งจะเลี้ยงหมาประมาณ 1 ตัว สำหรับเฝ้าบ้านและทรัพย์สินต่างๆ ภายในบ้าน และหมายังมีคุณประโยชน์อื่นๆ ที่สามารถอธิบายได้ดังนี้

1) **การช่วยกำจัดเศษอาหาร** กล่าวคือการประกอบอาหารภายในครัวเรือน จะมีเศษอาหารจากการรับประทานเหลือทิ้งไว้ หมาจึงเป็นสัตว์ที่ช่วยกำจัดเศษอาหาร ทำให้อาหารเหล่านี้ไม่บูดเน่าเสียส่งผลให้เกิดความสกปรกและเป็นแหล่งรวมเชื้อโรคภายในครัวเรือน

2) **การกำจัดศัตรูพืชตามไร่นา** กล่าวคือเมื่อหมาติดตามผู้เลี้ยงไปตามไร่นาจะช่วยกำจัดศัตรูของต้นข้าวและคุ้มครองพื้นที่นา อธิบายได้ดังนี้

2.1) หมาช่วยไล่และกำจัดหนู สัตว์ที่เป็นศัตรูของต้นข้าว เนื่องจากหนูจะกัดกินต้นข้าว ยอดข้าว และข้าวเปลือก ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผลผลิต

2.2) หมาช่วยไล่และกำจัดงูเห่าและสัตว์มีพิษชนิดต่างๆ ให้กับชาวบ้าน

2.3) หมาช่วยวิ่งไล่นกที่กินพวกธัญญพืชให้หนีไป

หมาในยุคเกษตรกรรมมีส่วนช่วยเหลือในการกำจัดศัตรูข้าวและช่วยคุ้มครองควายภายในบ้าน เนื่องจากควายเป็นแรงงานสำคัญและสามารถขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ ดังนั้นจึงเป็นที่ต้องการของพวกขโมย เนื่องจากชาวบ้านจะผูกควายไว้ใต้ถุนหรือบริเวณใกล้บ้าน ทำให้ขโมยไม่ต้องเผชิญหน้ากับเจ้าของ หมาจึงเป็นศัตรูด่านแรกที่ส่งเสียงเห่าเตือนภัยให้เจ้าของรู้ตัวและพร้อมที่จะต่อสู้เมื่อขโมยเข้ามาภายในบริเวณบ้าน ดังนั้นหมาจึงมีความสำคัญในการคุ้มครองและป้องกันภัยจากขโมยในเวลากลางคืน

ในสังคมเกษตรกรรมต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศในการดำเนินชีวิต และมีขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อต่างๆ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น ประเพณีการบูชาพระแม่โพสพ โดยเชื่อว่าพระแม่โพสพทำให้ชาวบ้านมีข้าวกิน และสังคมที่อาศัยการพึ่งพาธรรมชาติทำให้มีการร่วมมือและร่วมแรงช่วยเหลือกัน มีการแบ่งปันอาหารระหว่างกัน และแบ่งปัน

Copyright by Mahidol University

อาหารให้กับหมาและสัตว์เลี้ยงอื่นๆ และหมาก็สามารถเอื้อประโยชน์ต่อชาวบ้านทั้งในการประกอบอาชีพและคุ้มครองความปลอดภัยภายในบ้าน

5.4.3. ยุคสมัยการพัฒนาความเจริญ

5.4.3.1. สภาพทั่วไป

สังคมไทยมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504–2509) เป็นต้นมา รูปแบบการพัฒนาได้ส่งเสริมความเจริญทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามาสู่ชุมชนทั้งด้านการประกอบอาชีพ การคมนาคม การสาธารณสุข และการปกครอง ฯลฯ ทำให้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีความทันสมัย สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น เช่นการใช้แรงงานจากรถไถทดแทนกำลังแรงงานควาย เนื่องจากรถไถสามารถทำงานได้จำนวนพื้นที่มากกว่าควาย ไม่จำเป็นต้องพักผ่อนและไม่ต้องยุ่งยากเหมือนควาย ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านตัดสินใจเลิกเลี้ยงควายเพื่อไถนา และการพัฒนาความเจริญด้านคมนาคม มีการสร้างถนนสายตราด-คลองใหญ่ เป็นเส้นทางตัดผ่านชุมชน ในเวลาต่อมาได้เกิดถนนสายย่อยภายในหมู่บ้าน ได้แก่ ถนนสายเนินโพธิ์ ถนนสายหนองมาศ ถนนสายวังใหญ่ และถนนสายตรอกแซง ทำให้การติดต่อสื่อสารกับตัวเมืองตราดสะดวกรวดเร็ว และมีรถยนต์ผ่านเข้าออกชุมชนทวีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

เมื่อการคมนาคมสะดวก ทำให้รถยนต์เกือบทุกชนิดสามารถเข้ามารับซื้อผลผลิตทางการเกษตรภายในชุมชนได้ ส่งผลต่อความเชื่อที่ว่าการเพิ่มจำนวนหนูภายในชุมชน เนื่องจากหนูได้อาศัยติดมากับรถยนต์ที่บรรทุกผลผลิตทางการเกษตรและด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน ทำให้หนูขยายพันธุ์และเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว สร้างความเสียหายต่อผลผลิตข้าว โดยหนูจะทำลายทุกส่วนของต้นข้าวตั้งแต่ ต้นข้าว โคนข้าว ไส้อ่อน และลูกข้าว เป็นต้น การทำลายต้นข้าวของหนู ทำให้เกษตรกรบางรายต้องเลิกอาชีพทำนา เนื่องจากไม่สามารถสู้ปัญหาหนูที่เข้ามาทำความเสียหายได้ จนเกิดพื้นที่รกร้างมากมายภายในชุมชน

5.4.3.2. หมากับยุคสมัยการพัฒนาความเจริญ

จากการพัฒนาความเจริญที่เข้ามาสู่ชุมชน ทำให้หมาลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจาก หมาถูกรถชนเสียชีวิต เพราะบริเวณบ้านไม่นิยมสร้างรั้วบ้านให้มิดชิด จะใช้วิธีปลูกสร้าง

Copyright by Mahidol University

เป็นรั้วต้นไม้โดยเฉพาะรั้วต้นกระถิน ทำให้ไม่สามารถควบคุมการเข้าออกของหมาได้ จึงพบเห็นหมาออกเดินเพ่นพ่านตามถนน และถูกรถยนต์ชนเสียชีวิตตามข้างถนน

เมื่อมีความสะดวกในการเดินทางมากขึ้น หมาจากต่างถิ่นก็สามารถเข้ามาสู่ชุมชนได้สะดวกและหมาภายในชุมชนก็สามารถออกไปรวมฝูงกับหมาต่างถิ่นได้ ทำให้เกิดโรคพิษสุนัขบ้าแพร่กระจายทั่วไป โรคนี้สามารถติดต่อระหว่างหมากับหมาและหมากับมนุษย์ได้ ทำให้บุคคลภายในชุมชนต้องระวังหมาที่เดินทั่วไปตามถนน เพราะกลัวหมาจะกัดหรือทำร้ายตนเอง ก่อให้เกิดอันตรายได้ ทำให้ชาวชุมชนไม่คิดจะเลี้ยงหมาเพิ่มขึ้น เมื่อหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้เสียชีวิตลงก็จะเลิกเลี้ยงทันที หรือนำไปปล่อยตามวัด หรืออาจฆ่าหมาที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองได้

ในยุคสมัยการพัฒนาความเจริญ ทำให้จำนวนหนูเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านจึงต้องหาหนทางกำจัดหนูเหล่านั้น โดยทั่วไปจะใช้กรงดักหนูวางไว้ตามไร่นา เมื่อดักหนูมาได้ก็จะฆ่าทิ้ง ไม่นิยมนำมาบริโภค เนื่องจากเชื่อว่าหนูเป็นสัตว์สกปรกและเป็นตัวนำเชื้อโรคมาสู่คน นอกจากนี้ยังมีวิธีการกำจัดหนูด้วยวิธีควบคุมทางธรรมชาติโดยใช้หมาขับไล่และกำจัด การใช้หมาในการล่าหนูนั้นชาวบ้านไม่ต้องออกคำสั่งให้หมาปฏิบัติ เพราะเป็นสัญชาตญาณตามธรรมชาติของหมา แต่การกำจัดด้วยวิธีนี้ได้ผลน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้กรงดักหนู แต่วิธีนี้ก็สามารถรบกวนแหล่งที่อยู่อาศัยของหนูได้ จากจำนวนหนูที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและจำนวนหมาที่ลดลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ขาดความสมดุลทางธรรมชาติส่งผลเสียหายต่อผลผลิตข้าว และไม่นิยมให้หมาออกติดตามไปยังพื้นที่นา เนื่องจากหมาจะเหยียบย่ำต้นพืชที่ปลูกไว้ ทำให้เกิดความเสียหายต่อต้นข้าว ดังนั้นก่อนที่ชาวบ้านจะออกไปไร่นาจะล่ามโซ่หมาหรือบอกห้ามหมาไม่ให้ออกติดตามไป และการที่หมาสร้างความเสียหายต่อต้นพืช เช่น พริก มันเทศ และข้าว เป็นต้น จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเลิกเลี้ยงหมา

ช่วงยุคสมัยที่การพัฒนาความเจริญเข้ามาสู่ชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหมาภายในชุมชน หมาถูกบังคับโดยการล่ามโซ่ให้อยู่ภายในบริเวณบ้านเรือน เพื่อลดความเดือดร้อนที่มีสาเหตุมาจากหมา เช่น การกัดคน การกัดสัตว์เลี้ยง และเหยียบย่ำต้นพืช รวมทั้งลดอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับหมา เช่น การถูกรถชน และการถูกฆ่า เป็นต้น การทำทุกวิถีทางของชาวชุมชนเพื่อลดความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ได้ส่งผลให้จำนวนหมาพันธุ์ไทยธรรมดาภายในชุมชนลดลง

Copyright by Mahidol University

5.4.4. ยุคสมัยความนิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอาน

การพัฒนาความเจริญในรูปแบบต่างๆ ทำให้ชาวชุมชนต้องดิ้นรนอย่างที่เรียกว่า*"ปากกัดตีนถีบ"* เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว มีการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริมรายได้นอกเหนือจากภาคกสิกรรม และการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานก็เป็นอาชีพเสริมที่เกิดขึ้น กล่าวคือในช่วงปี พ.ศ. 2532-2534 หมาพันธุ์ไทยหลังอานมีบทบาทด้านเศรษฐกิจ มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน เนื่องจากกระแสความนิยมและความต้องการหมาพันธุ์ไทยหลังอานของสังคมไทยทั่วไป ทำให้มีการกว้านซื้อหมาพันธุ์ไทยหลังอานจากหมู่บ้านต่างๆ ภายในจังหวัดตราด ทำให้การเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานภายในชุมชนเพื่อต้องการขายเป็นสินค้าเท่านั้น โดยวิธีการซื้อหมาจากแหล่งต่างๆ ภายในท้องถิ่นมาเลี้ยงประมาณ 1-2 ตัว และนิยมซื้อหมาตัวเมีย เพื่อนำมาผสมพันธุ์ โดยหวังผลกำไรเป็นตัวเงินจากการขายลูกหมาที่คลอดออกมา ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"ถ้าคุณจะเลี้ยงหมาสักตัว ไม่ว่าจะเป็น ไอ้ด่าง อีดอก อีดาว อีเดือน หรือไม่ว่าจะเป็นอัลเซเชียน พูเดิล ผมบอกไม่เอา เพราะถ้าเอามาเลี้ยงบ้านเราก็ขายไม่ออก ทำไมไม่เลี้ยงหมาหลังอานสวยๆ สักตัว คุณไม่ต้องเลี้ยงตัวผู้ คุณเลี้ยงตัวเมีย คุณอาจจะลงทุนซื้อหมามา 3,000 หรือ 4,000 บาท พอคุณซื้อมา เลี้ยงมันให้ดี และพอถึงเวลาผสมพันธุ์กับของเขา ถึงเวลาออกลูก คุณก็ให้ลูกหมาเขาสักตัว ส่วนลูกหมาที่เหลือก็เป็นของคุณ ถ้าลูกหมาออกมา 5 ตัว คุณได้ลูกหมา 4 ตัว คุณขายลูกหมาได้ตัวละ 3,000 บาท 4 คูณ 2 ก็เท่ากับ 8,000 บาทคุณขายหมาได้เงิน 8,000 บาท แม่หมาคุณซื้อมา 3,000 บาท คุณก็ยังมีเงินเหลือค่าข้าวมันอีก แสดงว่าคุณไม่ขาดทุนแล้วใช่ไหม แทนที่คุณจะซื้อหมามาเลี้ยงเฉยๆ "* (ธีรพงษ์ วิชญนัย, สัมภาษณ์)

1) การตัดสินใจเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานของชุมชน ในการศึกษาแบ่งได้ดังนี้

1.1) จากการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ ทำให้เกิดกระแสความนิยมและตื่นตัวในการเริ่มเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอาน เพราะเชื่อว่าหมาจะนำรายได้มาสู่ครอบครัว เนื่องจากความนิยมเลี้ยงหมากันทั่วไปและมีราคาสูงในช่วงนั้น

1.2) จากการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ทำให้ชาวชุมชน เชื่อว่าหมาพันธุ์ไทยหลังอานมีแหล่งกำเนิดมาจากจังหวัดตราด และถ้าผู้ใดต้องการหมาพันธุ์ไทยหลังอาน ก็ต้องมาซื้อที่จังหวัด

Copyright by Mahidol University

ตราดจึงจะเป็นพันธุ์แท้ ทำให้คนต่างถิ่นเข้ามาหาซื้อหมาพันธุ์ไทยหลังอาน และเป็นแรงกระตุ้นให้ชาวชุมชนบางส่วนเริ่มเลี้ยงหมาไว้ภายในครัวเรือน เพราะสามารถนำรายได้มาสู่ครอบครัว

1.3) หมาพันธุ์ไทยหลังอาน เป็นพันธุ์ที่เลี้ยงง่าย ดูแลง่าย ไม่ยุ่งยาก และการเลี้ยงก็ไม่แตกต่างจากการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่พบอยู่ทั่วไปภายในชุมชน จึงทำให้มีการเปรียบเทียบคุณค่าทางเศรษฐกิจ ระหว่างหมาทั้ง 2 สายพันธุ์ เนื่องจากหมาพันธุ์ไทยธรรมดาไม่สามารถขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้แต่หมาพันธุ์ไทยหลังอานสามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้และไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงมากนัก

1.4) จากความนิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอาน ทำให้หน่วยงานราชการต่างๆ โดยเฉพาะสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดตราดมีการส่งเสริมการเลี้ยงหมาเพื่อเสริมรายได้ให้กับชาวบ้าน นอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว

2) แนวทางการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงหมาของจังหวัดตราด ในการศึกษาแบ่งได้ดังนี้

2.1) การจัดการประกวดหมา จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในตัวเมืองตราด เพื่อช่วยส่งเสริมการเลี้ยงหมาและรวบรวมผู้ที่ชื่นชอบและสนใจหมาได้ปรึกษาพูดคุยกันเพื่อกำหนดแนวทางการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานได้อย่างถูกต้องนอกจากนี้การประกวดหมายังเป็นมาตราฐานการกำหนดราคาหมา เพราะหมาที่ได้รับรางวัลชนะเลิศหรือรางวัลอื่นๆ จะมีราคาสูงเป็นที่ต้องการของตลาด และเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ที่ดีในการขยายพันธุ์หมาที่มีลักษณะดีรุ่นต่อไป

2.2) ส่งเสริมหมาพันธุ์ไทยหลังอานเป็นสัญลักษณ์เมืองตราด จากการกำหนดคำขวัญจังหวัดตราดและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดหมาพันธุ์ไทยหลังอานในจังหวัดตราด ส่งผลให้หมาพันธุ์ไทยหลังอานมีชื่อเสียงและเป็นสัญลักษณ์เมืองตราดที่เรียกว่า *"ของดีเมืองตราด"* เมื่อนักท่องเที่ยวหรือบุคคลต่างท้องถิ่นเข้ามาภายในจังหวัดก็มักจะหาซื้อหมาเป็นของขวัญ หรือเพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงว่าได้มาเยือนจังหวัดตราด จากคำกล่าวที่ว่า

Copyright by Mahidol University

"มันมีอยู่ส่วนหนึ่งคือ เหมือนกับคุณไปไชยาก็ต้องการกินไข่เค็ม ไข่เค็มที่ไหนก็มี แต่ทำไมต้องไปไชยาแล้วซื้อไข่เค็มมาฝากญาติ ต้องการกินแหนมหรือไส้กรอก ที่กรุงเทพก็มี หรือที่ไหนก็มี แต่เวลาไปขอนแก่นทำไมต้องซื้อแหนมมาฝากเพื่อน ก็เหมือนกับหมา คือเป็นของฝาก คนซื้อไม่ได้เลี้ยง คนเลี้ยงไม่ได้ซื้อ" (ธีรพงษ์ วิชญนัย, สัมภาษณ์)

3) การเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานเพื่อการค้าภายในชุมชน ในการศึกษาสามารถแบ่งลักษณะการเลี้ยงหมาเพื่อการค้าออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

3.1) การเพาะพันธุ์หมาเพื่อขาย สถานที่เพาะพันธุ์หมาพันธุ์ไทยหลังอานเพื่อการค้าชื่อว่าคอกนกขมิ้น เป็นคอกหมาที่เพาะพันธุ์หมาพันธุ์ไทยหลังอานโดยมีนายธีรพงษ์ วิชญนัย เป็นเจ้าของคอกและมีการจดทะเบียนกับสมาคมผู้เลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานแห่งประเทศไทย รูปแบบการเลี้ยงหมาแบบกึ่งธุรกิจหรือเรียกว่า *"เลี้ยงหมา เพื่อให้หมาเลี้ยงตัวเอง"* กล่าวคือ การเลี้ยงหมาเพื่อให้คุ้มทุนที่จ่ายไปกับค่าอาหารหมาในแต่ละวันเท่านั้น เพราะไม่ได้ยึดถือที่ตัวเงินเป็นหลักสำคัญในการเลี้ยง ดังคำกล่าวที่ว่า

"พอเลี้ยงหมามา ก็ตั้งเป้าเพื่อขายเหมือนกัน เพราะช่วงนั้นเป็นช่วงนิยมหมาของประเทศไทยเลย แต่หมาบางตัวก็ยึดที่ตัวเงิน บางตัวก็ไม่ได้ยึดที่ตัวเงิน บางครั้งไม่คุ้มค่าใช้จ่ายเลย ผมมีหมาอยู่สองตัว ผมเสนอขายให้เขา ห้าพัน ก็พอดีกำนันที่ท่าพริกนี่แหละ พาสรรพากรจังหวัดมาซื้อหมา ก็ต่อรองกัน ด้วยความเป็นกำนันที่นับถือกัน จากห้าพัน เหลือสามพันห้า มันก็เลยเหลืออยู่อีกตัวหนึ่ง พอดีมีคนมาอีกคน เขาอยากได้หมาไปฝากเพื่อนตัวหนึ่ง ก็คุยกันไปคุยกันมา หมามันชื่อไอ้เสือ ผมก็ขายในราคาห้าพันบาท" (ธีรพงษ์ วิชญนัย, สัมภาษณ์)

การเลี้ยงหมาของคอกนกขมิ้น จะนิยมปล่อยให้หมาอยู่อย่างอิสระตามธรรมชาติ เพื่อป้องกันอาการเครียด เพราะทำให้หมาดุร้ายและเป็นโรคประสาท ยกเว้นในหมาบางตัวจะมีการล่ามโซ่เป็นครั้งคราว ส่วนการให้อาหารนิยมใช้ข้าวผสมกับอาหารทั่วไปที่คนรับประทาน โดยแยกให้กินเฉพาะ และการซื้อขายหมาจะมีผู้มาติดต่อที่คอก ต่อรองราคากันตามความเหมาะสมระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย

Copyright by Mahidol University

3.2) การรวบรวมหมาเพื่อส่งขาย การค้าขายหมาพันธุ์ไทยหลังอาน โดยการรวบรวมหมาภายในชุมชนและส่งขายตามแหล่งต่างๆ ที่มีผู้สนใจ ผู้ที่รับซื้อหมาจะเป็นคนภายในชุมชน โดยรับซื้อจากชาวบ้านที่เลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานและนำไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง ผลประโยชน์ที่ได้ คือจำนวนเงินที่ได้จากความแตกต่างระหว่างราคาซื้อหมากับราคาที่ขายหมาได้ การจัดการหมาเพื่อส่งขาย โดยการซื้อหมามาเลี้ยงเพื่อบำรุงร่างกายให้สมบูรณ์และพร้อมที่จะส่งขาย ดังนั้นช่วงที่หมาอยู่กับผู้เลี้ยงจะเป็นช่วงระยะเวลาสั้น เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการเลี้ยง ซึ่งการซื้อขายหมาพันธุ์ไทยหลังอานแบบนี้จะทำในช่วงกระแสความนิยมหมารุ่งเรืองและเมื่อความนิยมลดลง การรับซื้อหมาเพื่อส่งขายก็หมดไป เนื่องจากไม่คุ้มค่าการลงทุนเพื่อทำการค้า

กระแสความต้องการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานมีขึ้นทั่วประเทศไทย และอีกเหตุผลหนึ่ง คือหมาพันธุ์ไทยหลังอาน เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นไทยที่สามารถแพร่หลายไปทั่วโลก ทำให้กระแสความนิยมหมาส่งผลให้เกิดอาชีพเสริมภายในชุมชน ผู้ที่นิยมเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานส่วนมากจะเป็นข้าราชการในท้องถิ่น และผู้นำชุมชน สำหรับชาวบ้านทั่วไปไม่นิยมเลี้ยงมากนัก เนื่องจากหมามีราคาสูงและไม่จำเป็นต้องซื้อหาหมามาเลี้ยง เพราะส่วนใหญ่เลี้ยงหมาเพื่อประโยชน์การเฝ้าบ้านอย่างเดียว และความเสี่ยงในการลงทุนสูงและความไม่แน่นอนว่าเมื่อเลี้ยงหมาแล้วจะขายได้ราคาคุ้มกับการลงทุนหรือไม่ ชาวชุมชนทั่วไปจึงไม่นิยมเลี้ยงเพื่อการค้า

5.4.5. ยุคสมัยหมาพันธุ์ไทยหลังอานเสื่อมความนิยม

5.4.5.1. สภาพทั่วไป

หลังจากกระแสค่านิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอานเกิดขึ้นได้ประมาณ 3 ปี และในประมาณปี พ.ศ. 2535 ค่านิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอานก็ลดน้อยลง สาเหตุประการหนึ่งมาจากการเพิ่มจำนวนของหมาพันธุ์ไทยหลังอานทั้งที่เกิดจากความตั้งใจและไม่ตั้งใจของผู้เลี้ยง กล่าวคือความตั้งใจในการขยายพันธุ์หมาไทยหลังอาน ทำให้ได้ผลผลิตหมาที่มีคุณภาพ เพราะมีการคัดเลือกลักษณะประจำพันธุ์หมาที่ดี ส่วนความไม่ตั้งใจของผู้เลี้ยงนั้น เกิดจากหมาเลือกคู่ผสมพันธุ์กันเองตามธรรมชาติ ทำให้ลูกหมาที่คลอดออกมาเป็นหมาพันธุ์ลูกผสม หรือเรียกว่าหมาพันทาง หมาเหล่านี้ได้ขยายพันธุ์แพร่กระจายทั่วไปในชุมชน จึงไม่มีความจำเป็นที่ชาวชุมชนจะต้องซื้อหมามาเลี้ยง และอีกสาเหตุหนึ่งมาจากกระแสความนิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอานในกรุงเทพมหานครลดลงอย่างรวดเร็ว ด้วยสาเหตุดังนี้

Copyright by Mahidol University

1) สงครามอ่าวเปอร์เซีย ส่งผลให้ราคาน้ำมันและสินค้าต่างๆ มีราคาสูงขึ้น ทำให้ต้องประหยัดเงินตราในการใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยที่ไม่จำเป็น และการเลือกซื้อหมาก็เป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่ไม่จำเป็นในการดำเนินชีวิต และยังเพิ่มภาระค่าครองชีพภายในครัวเรือน จึงทำให้กระแสความนิยมหมาลดลง

2) การสร้างกระแสความนิยมมาจากสื่อประเภทต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์, โทรทัศน์ และวิทยุ เป็นต้น ในช่วงขณะนั้นปรากฏว่าการแพร่กระจายข่าวสารเกี่ยวกับหมาลดน้อยลง เนื่องจากกระแสข่าวสารทางการเมืองและข่าวสงครามได้สร้างความสนใจให้กับคนในสังคมไทย

3) การประกวดหมา ถือได้ว่าเป็นสิ่งกระตุ้นให้ประชาชนทั่วไปสนใจหมาพันธุ์ไทยหลังอาน แต่เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ กระแสความนิยมหมาจากสื่อต่างๆ ลดน้อยลง ทำให้การประกวดหมาลดน้อยลง จึงส่งผลต่อความนิยมหมาพันธุ์ไทยให้ตกต่ำลง เนื่องจากการจัดงานประกวดหมาไม่เป็นที่สนใจของบุคคลทั่วไปและต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดงานสูง

ช่วงยุคสมัยหมาพันธุ์ไทยหลังอานเสื่อมความนิยมไม่ได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชน เนื่องจากผู้ที่เลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานมีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อเฝ้าบ้านประมาณ 1-2 ตัว แต่สำหรับผู้ที่ประกอบธุรกิจค้าหมาต้องลดราคาขายลงเพื่อลดจำนวนหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้ เพราะถ้าเลี้ยงหมาจำนวนมากก็จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายด้านอาหารเพิ่มมากขึ้น

5.4.5.2. หมากับยุคสมัยหมาพันธุ์ไทยหลังอานเสื่อมความนิยม

จากการเสื่อมความนิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอานได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตหมาพันธุ์ไทยหลังอานที่อาศัยอยู่ภายในและนอกชุมชน เนื่องจากในช่วงกระแสความนิยม หมามีคุณประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจต่อผู้เลี้ยง แต่เมื่อจำนวนหมาพันธุ์ไทยหลังอานมีจำนวนมากขึ้น และพบเห็นอยู่ทั่วไปตามแหล่งต่างๆ ทำให้เชื่อว่าหมาพันธุ์ไทยหลังอานสามารถหาเลี้ยงได้ง่ายไม่แตกต่างจากหมาพันธุ์ไทยธรรมดาและไม่สามารถซื้อขายเป็นเงินตราได้ ทำให้หมาพันธุ์ไทยหลังอานบางส่วนถูกนำไปปล่อยตามวัด หรืออาศัยเร่ร่อนตามท้องถนน ดังคำกล่าวที่ว่า

Copyright by Mahidol University

"ตอนนี้ เขาปล่อยปะละเลย หมาหลังอานก็ผสมกันทั่วไปปนกัน ผสมกับหมาหลังไม่อานไม่เป็นพันธุ์แท้ ตอนนี้หมาหลังอานขายไม่ออกแล้ว ไม่นิยมแล้ว ปล่อยปะละเลย เมื่อก่อนเห็นหมาหลังอานซื้อมาตัวละหลายสตางค์" (วารี เผิงเหลา, สัมภาษณ์)

หมาพันธุ์ไทยหลังอานที่เพิ่มจำนวนขึ้นและพบเห็นอยู่ทั่วไป ทำให้การมีหมาพันธุ์ไทยพันธุ์หลังอานไว้เป็นเจ้าของไม่ใช่เรื่องสำคัญหรือแสดงถึงความเหนือกว่าบุคคลอื่น ไม่ได้บ่งบอกถึงฐานะทางสังคมหรือฐานะเศรษฐกิจของบุคคล เนื่องจากหมาพันธุ์ไทยหลังอานไม่แตกต่างจากหมาพันธุ์ไทยธรรมดา กล่าวคือ สามารถที่จะเลี้ยงแบบตามยถากรรมหรือเลี้ยงแบบตามมีตามเกิดได้ ไม่ต้องสนใจดูแลมากนัก เพียงแค่ให้เศษอาหารกินก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และในช่วงกระแสความนิยมหมา ทำให้หมาพันธุ์ต่างประเทศได้เข้ามาสู่ชุมชนและเกิดค่านิยมหมาพันธุ์ต่างประเทศภายในชุมชน ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจึงพยายามหาซื้อหมาพันธุ์ต่างประเทศมาเป็นสัตว์เลี้ยงภายในบ้าน ดังคำกล่าวที่ว่า

"หมาหลังอานมันซบเซาลง คนไม่ค่อยมีความคิดว่าหมาไทยสำคัญ หันไปนิยมหมาฝรั่ง แล้วหมาไทยไม่ค่อยมีใครฟักลูกมาขาย มันก็เลยหายไปเลย พวกที่เพาะหมาไทยขายมันก็มีไม่มากนัก เดี๋ยวนี้ก็หันไปทำอาชีพอื่น เพราะรู้สึกรายได้มันจะน้อยลง คนนิยมหมาก็น้อยลง"

(กรรณิการ์ หาดอ้าน, สัมภาษณ์)

หมาพันธุ์ไทยหลังอานเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สร้างอาชีพเสริมให้กับชาวจังหวัดตราด แต่เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ หมาพันธุ์ไทยหลังอานก็พลอยได้รับผลกระทบไปด้วย กระแสความนิยมลดน้อยลง ทำให้หมาพันธุ์ไทยหลังอานไม่สามารถซื้อขายในรูปธุรกิจได้อย่างแพร่หลาย ดังนั้นหมาพันธุ์ไทยหลังอานจึงมีฐานะทางสังคมไม่แตกต่างจากหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่เลี้ยงเพื่อเฝ้าระวังภัย เพราะเชื่อว่าหมาไทยก็คือสัตว์ที่มีหน้าที่เฝ้าบ้านเท่านั้น

Copyright by Mahidol University

5.4.6. ยุคปัจจุบัน หรือยุคสมัยความนิยมไก่ชนแทนที่หมาพันธุ์ไทยหลังอาน

5.4.6.1. สภาพทั่วไป

ในยุคสมัยปัจจุบันเศรษฐกิจของประเทศไทยตกต่ำ ชาวบ้านมีรายได้ลดลง เนื่องจากภาวะการตกงาน ผลผลิตการเกษตรตกต่ำมีภาวะการว่างงานเป็นจำนวนมาก เกิดปัญหายาเสพติด ปัญหาความแตกแยกภายในครอบครัว และปัญหาอาชญากรรม จากปัญหาต่างๆ ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ทำให้มีการแข่งขันต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอดในรูปแบบที่เรียกว่า *"ปากกัดตีนถีบ"* หรือ *"หน้าเช้ากินค่ำ"* รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายภายในครอบครัว ทำให้ต้องประกอบอาชีพเสริมนอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรมทั่วไป และเมื่อหมาพันธุ์ไทยหลังอานเสื่อมความนิยมลงจึงมีการหาอาชีพเสริมใหม่ ดังนั้นการเลี้ยงไก่ชนจึงเข้ามาแทนที่หมาพันธุ์ไทยหลังอานและนิยมเลี้ยงกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากสามารถที่จะสร้างผลกำไรและรายได้ให้แก่ชาวบ้าน จนเกิดคำขวัญประจำตำบลท่าพริกที่ว่า *"พริกสดรสเผ็ด มันแทคหัวใหญ่ ไก่ชนพันธุ์ดี ประเพณีแข่งเรือ"* ทำให้เกิดการเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียระหว่างการเลี้ยงไก่ชนกับหมาไทยพันธุ์หลังอาน ดังนี้

1) ไก่ชนสามารถเลี้ยงกันได้ทุกครัวเรือน เพราะใช้พื้นที่ในการเลี้ยงน้อย สำหรับการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานต้องใช้พื้นที่หรืออาณาบริเวณที่กว้างขวาง

2) ตำบลท่าพริกถือว่าเป็นแหล่งไก่ชนของจังหวัดตราด เมื่อบุคคลทั่วไปต้องการหาไก่ชนชั้นเชิง ผู้คนส่วนใหญ่มักจะเดินทางมาที่ตำบลท่าพริกโดยตรง สำหรับหมาพันธุ์ไทยหลังอานมีชื่อเสียงในวงกว้างทั่วไปในจังหวัดตราด ดังนั้นการเลือกหาหมาพันธุ์ไทยหลังอาน จึงไม่เฉพาะเจาะจงว่าต้องเป็นท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งในจังหวัดตราด

3) การเลี้ยงหมามักสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้เลี้ยง เช่น กัดสัตว์เลี้ยง กัดคน สำหรับไก่ชนสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้เลี้ยงน้อยมาก เนื่องจากสามารถขังไว้ในสุ่มไก่มีการจำกัดบริเวณขอบเขตแน่นอน

4) การเลี้ยงไก่ชนสามารถสร้างรายได้ดีกว่าหมา และมีความเสี่ยงด้านการลงทุนน้อยกว่าหมา สามารถที่จะขายได้แน่นอน เพราะมีผู้รับซื้อไก่ชนเข้ามาถึงแหล่งชุมชน

การเปรียบเทียบระหว่างการเลี้ยงไก่ชนกับการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานของชุมชนตรอกแซง ดังคำกล่าวที่ว่า

Copyright by Mahidol University

"น้องพ่อผมเขาเลี้ยงหมาหลังอานขาย ตัวละแปดพัน ตอนนี้เขาไม่เลี้ยงแล้ว มาเลี้ยงไก่ดีกว่า หมามันฟัดเจ้าของ เบื่อ ไก่นี่ไม่กัดเจ้าของ ไก่นี่ตัวละสองหมื่นสามหมื่น บางตัวตัวละแสนห้าหมื่นก็มี" (ไสวกสิพ้อง, สัมภาษณ์)

5.4.6.2. หมาในยุคปัจจุบันหรือหมาในยุคสมัยความนิยมไก่ชนแทนที่หมาพันธุ์ไทยหลังอาน

ส่วนใหญ่หมาที่นิยมเลี้ยงกันทั่วไป คือ หมาพันธุ์ไทยธรรมดา รองลงมาคือ หมาพันธุ์ไทยหลังอาน และหมาพันธุ์ต่างประเทศ ตามลำดับ จุดประสงค์ในการเลี้ยงหมาภายในชุมชนเพื่อเฝ้าบ้าน และในยุคความนิยมไก่ชนรุ่งเรืองทำให้เกิดเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนจึงมีการเลี้ยงไก่ชนกันเกือบทุกหลังคาเรือน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหมาภายในชุมชน ดังนี้

1) การเลิกเลี้ยงหมา กล่าวคือหมากับไก่ชนไม่สามารถเลี้ยงร่วมกันได้ ผู้ที่เลี้ยงหมาไว้ภายในบ้าน และในลำดับต่อมาต้องการเลี้ยงไก่ชนก็จะเลิกเลี้ยงหมาทันที โดยจะนำหมาไปปล่อยวัด หรือมอบให้ผู้อื่นที่อาศัยอยู่ภายนอกชุมชนเลี้ยงต่อไป บางรายก็จะเลี้ยงหมาตัวนั้นจนกว่าจะเสียชีวิตและไม่นำเข้ามาเลี้ยงอีก

2) การทำร้ายหมา กล่าวคือภายในชุมชนจะพบเหตุการณ์หมากัดหรือทำร้ายไก่ชนจนได้รับบาดแผลหรือเป็นอันตรายถึงชีวิต ซึ่งไก่ชนเป็นสินค้าที่ทำรายได้มาสู่ผู้เลี้ยง หรือเรียกว่า *"ไก่ชนเป็นเสมือนตัวเงินตัวทอง"* ดังนั้นเมื่อไก่ชนเป็นศัตรูกับหมา จึงทำให้ผู้เลี้ยงไก่ชนเป็นศัตรูกับหมา เมื่อผู้เลี้ยงไก่ชนพบเห็นหมาตัวอื่นเข้ามาใกล้บริเวณบ้านของตนเองก็จะขับไล่ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ยิงปืน, ไม้ไล่ตี, วิ่งขับไล่, ส่งเสียงร้อง และปรบมือขับไล่ เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้เลี้ยงไก่กับผู้เลี้ยงหมา ถ้าหมาไปกัดไก่ชนของครัวเรือนอื่น อาจทำให้เจ้าของสัตว์เลี้ยงทั้งสองชนิดเกิดความขัดแย้งระหว่างครัวเรือนได้

จากปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตหมา ทำให้หลายครอบครัวที่มีฐานะยากจนตัดสินใจเลิกเลี้ยงหมาเพื่อลดค่าใช้จ่ายต่างๆ ภายในครอบครัว แต่หลายครัวเรือนก็ตัดสินใจเลี้ยงหมาเพื่อใช้ประโยชน์ด้านความสัมพันธ์ทางจิตใจ นอกเหนือจากการทำหน้าที่เฝ้าบ้าน ซึ่งสามารถอธิบายบทบาทหมาด้านความสัมพันธ์ทางจิตใจ ได้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

1) หมาเป็นเพื่อนแก้เหงา ในบางครัวเรือนเกิดปัญหาครอบครัวแตกแยก มีการหย่าร้างกัน บุตรธิดาต้องออกไปศึกษาเล่าเรียนนอกท้องถิ่น และญาติพี่น้องออกไปทำงานนอกท้องถิ่น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาภายในครอบครัวมีคุณค่าทางจิตใจมากกว่าการเฝ้าบ้าน เนื่องจากหมาเป็นสัตว์ที่สามารถเข้าใจและรู้จิตใจคนได้ดีกว่าสัตว์ชนิดอื่น บางกิริยาอาการหมาก็สามารถที่จะสื่อสารกับคนได้ ดังนั้นการเลี้ยงหมาไว้เป็นเพื่อนแก้เหงาและสนทนาพูดคุยยามเหงาจึงสามารถทำได้ จากการสังเกตพบว่าผู้ที่เลี้ยงหมาส่วนใหญ่เพื่อเป็นเพื่อนแก้เหงามักพบในเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เนื่องจากเพศชายต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาว่าง ส่วนเพศหญิงและคนแก่ชราจะอยู่ภายในบ้านคนเดียวจึงใช้ประโยชน์จากหมาเพื่อผ่อนคลายอารมณ์เหงาของตนเอง

2) หมาเป็นเครื่องแสดงความโอ้อวดทางเศรษฐกิจ ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี สามารถที่จะเลือกเลี้ยงหมาพันธุ์ต่างๆ ได้ เช่น พูเดิล, ค็อกเกอร์, ร็อตไวเรอร์ และอัลเซเชียน เป็นต้น หมาบางสายพันธุ์โครงสร้างร่างกายใหญ่ น่าเกรงกลัว ก็จะนิยมเลี้ยงไว้เพื่อเฝ้าบ้านเป็นจุดประสงค์หลัก เช่น ร็อตไวเรอร์และอัลเซเชียน เป็นต้น หมาบางพันธุ์มีรูปร่างเล็ก เช่น พูเดิล และค็อกเกอร์สเปเนียล เป็นต้น พันธุ์เหล่านี้ไม่สามารถเลี้ยงเพื่อป้องกันผู้บุกรุกได้ แต่ก็สามารถเห่าเตือนภัยได้ นอกจากนั้นหมาสายพันธุ์ต่างประเทศยังสามารถแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคล เนื่องจากความเชื่อว่าหมาสายพันธุ์ต่างประเทศ เป็นพันธุ์หมาที่สวยงามกว่าหมาพันธุ์ไทยทั่วไป ด้วยเหตุผลว่าถ้าเป็นหมาพันธุ์ใหญ่จะมีมัดกล้ามเนื้อมาก ไม่ผอมแห้งเหมือนหมาพันธุ์ไทย ถ้าเป็นหมาสายพันธุ์เล็กจะมีรูปร่างที่เล็กกระทัดรัด น่ารัก มีนิสัยช่างประจบเจ้าของ ไม่กัดหรือทำร้ายเจ้าของ ซึ่งแตกต่างจากหมาพันธุ์ไทยที่มีนิสัยไม่ยอมเชื่อฟังคำสั่ง และชอบกินสิ่งสกปรก เป็นที่น่ารังเกียจของบุคคลทั่วไป จึงมีการเปรียบเทียบระหว่างหมาทั้ง 2 ชนิด และหมาพันธุ์ต่างประเทศมักได้รับการยกย่องว่าเป็น *"หมาดีมีสกุล"* ทำให้ชาวชุมชนเชื่อว่าผู้ที่เลี้ยงหมาพันธุ์ต่างประเทศได้ต้องเป็นผู้มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจที่ดี

3) หมาเป็นเครื่องมือระบายอารมณ์ของผู้เลี้ยง หมาเป็นสัตว์ที่เรียกว่า *"พูดรู้เรื่อง"* กล่าวคือหมาสามารถสื่อสารกับคนได้เข้าใจ เมื่อคนออกคำสั่ง หมาสามารถทำตามคำสั่งได้ การสื่อสารกับหมามักจะใช้วิธีปฏิบัติต่างๆ ขึ้นของกับบุคคลได้แก่ การออกคำสั่งด้วยคำพูด การออกคำสั่งด้วยการปฏิบัติหรือใช้ทั้ง 2 วิธีการพร้อมกัน เพื่อประสงค์ให้หมาทำตามคำสั่งของตนเอง ซึ่งในสังคมประชาธิปไตยทุกคนต่างมีสิทธิเสรีภาพภายใต้กรอบของกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ไม่สามารถละเมิดสิทธิส่วนบุคคลได้ และในสังคมระดับครอบครัว หัวหน้าหรือผู้อาวุโสภายในครอบครัวต้องเป็นผู้ที่มีหน้าที่อบรมสั่งสอนสมาชิกภายในบ้าน แต่ในปัจจุบันการออกคำสั่งกับสมาชิกหรือบุตรหลานภายในครอบครัวไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากบุคคลมีเสรีภาพในการคิดและการปฏิบัติมากกว่าในอดีต จึงทำให้

Copyright by Mahidol University

ไม่สามารถออกคำสั่งกับบุคคลอื่นได้โดยไม่มีเหตุผล ดังนั้นการเลี้ยงหมาไว้ภายในบ้านจึงเป็นเครื่องรองรับอารมณ์และการออกคำสั่งของบุคคลภายในครออบครัว ทั้งด้วยวิธีการตี ด่าหรือทำร้ายร่างกายหมา เมื่อหมาทำไม่ถูกต้องตามอารมณ์ของตนเอง และบางครั้งหมาก็เป็นผู้ถูกระบายอารมณ์แทนบุคคลอื่นภายในครอบครัว และจะมีความรุนแรงในหมาพันธุ์ไทยธรรมดา เนื่องจากเป็นหมาที่มีลักษณะที่เรียกว่า *"เลี้ยงง่าย หาง่าย ตายยาก"* ทำให้เชื่อว่าหมาเหล่านี้ไม่มีความสำคัญมากนัก ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"หมาก็ระบายอารมณ์ได้เหมือนกัน ตีทุกวัน ของใกล้มือ ตีหมาสองทีเดี๋ยวหมาก็หมอบ ถ้าทำอะไรไม่ถูกใจก็ตีทั้งนั้น หยิบอะไรได้ก็ตี ไม่สนว่าเป็นอะไร อย่างหมาตัวนี้โดนไปสองทีนิ่งเลย โดยมากใช้ศาลเตี้ย นี่เมื่อตอนจะตีนี่กลัวนะ พอทำผิดกลัว รู้นะ"*
>
> (เจือจันทร์ โภคสมบัติ, สัมภาษณ์)

5.5. การจัดแบ่งประเภทหมาภายในชุมชน

ในการศึกษาครั้งนี้ สามารถจัดแบ่งหมาภายในชุมชนบ้านตรอกแซงออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

5.5.1. หมาที่มีเจ้าของ

5.5.2. หมาที่ไม่มีเจ้าของ

5.5.1. หมาที่มีเจ้าของ

หมาที่มีเจ้าของ จัดว่าเป็นหมาที่ได้รับการเลี้ยงดูรับผิดชอบจากเจ้าของบ้านหรือสมาชิกภายในครอบครัว ได้แก่ การให้อาหาร การให้ที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ และรับผิดชอบต่อการกระทำของหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้ ซึ่งในปัจจุบันภายในชุมชนมีการเลี้ยงหมาค่อนข้างน้อย ประมาณ 30-40 ตัว แต่มีความหลากหลายทางสายพันธุ์ เช่น หมาพันธุ์ค็อกเกอร์สเปเนียล, พูเดิล, อัลเซเชียน, เทอร์เรีย, ไทยหลังอาน, ไทยบางแก้ว และไทยธรรมดา ซึ่งสามารถจำแนกพันธุ์หมาภายในชุมชนออกเป็น 2 ประเภท ได้ดังนี้

5.5.1.1. หมาพันธุ์ไทย หมาพันธุ์ไทยที่พบในชุมชน ได้แก่ พันธุ์ไทยหลังอาน, พันธุ์ไทยบางแก้ว, พันธุ์ไทยธรรมดา แต่ที่พบมากที่สุด คือ หมาพันธุ์ไทยธรรมดา เนื่องจากเป็นพันธุ์ที่หา

Copyright by Mahidol University

มาเลี้ยงได้ง่าย และไม่มีลักษณะเฉพาะสายพันธุ์ เนื่องจากมีการผสมพันธุ์ปะปนกันในช่วงฤดูกาลผสมพันธุ์หรืออาจเรียกหมากลุ่มนี้ว่า *"หมาพันทาง"* มีรูปร่างลักษณะแบบหมาหิว กล่าวคือ มีลักษณะเอวแห้ง หัวโต ลำตัวเล็ก และสีไม่แน่นอนอาจมีสีเดียวกันทั้งตัวหรือหลายสี หางมีลักษณะรูปร่างที่แตกต่างกันทั้งม้วน โค้งและตรง ขนสั้น ปากมีสีดำหรือสีขาว ส่วนหมาปากสีขาวเรียกว่า *"ปากมอม"*

การเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดาจะเลี้ยงแบบตามยถากรรม คือรูปแบบการเลี้ยงหมาให้มีอิสระในการดำรงชีวิตของตนเองตามพฤติกรรมทางธรรมชาติ เมื่อครัวเรือนมีเศษอาหารเหลือก็จะนำมาให้หมากิน ถ้าไม่มีเศษอาหารเหลือจากการรับประทาน หมาก็ไม่ได้กิน และไม่มีการดูแลเอาใจใส่ เมื่อหมาเสียชีวิตก็จะฝังหรือปล่อยซากให้เน่าเปื่อย การเลี้ยงหมาแบบตามยถากรรม เนื่องจากความเชื่อที่ว่าการเกิดเป็นหมา เป็นเคราะห์กรรมที่ได้ทำไว้เมื่อภพชาติก่อน และในภพชาติปัจจุบันจึงได้เกิดเป็นหมาเพื่อใช้หนี้กรรมที่ทำไว้ ทำให้มีการจัดชนชั้นของหมาพันธุ์ไทยเป็นสัตว์ชั้นต่ำ และในระดับชนชั้นของหมาสายพันธุ์ไทยก็ถูกจัดชนชั้นจำแนกย่อยอีก กล่าวคือหมาพันธุ์ไทยหลังอานมีศักดิ์ศรีเหนือกว่าหมาพันธุ์ไทยธรรมดา เนื่องจากมีความนิยมและความต้องการเลี้ยงมากกว่า และสามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ นอกจากนี้ความเดือดร้อนและปัญหาต่างๆ ส่วนใหญ่จะเกิดจากหมาพันธุ์ไทยธรรมดา ทำให้ชาวชุมชนเชื่อว่าในบรรดาสัตว์เลี้ยงต่างๆ หมาพันธุ์ไทยธรรมดาเป็นสัตว์เลี้ยงชั้นต่ำที่สุด เนื่องจากไม่ก่อให้เกิดประโยชน์และยังทำให้เกิดโทษแก่ผู้เลี้ยง แต่ทั้งนี้การจัดชนชั้นก็ขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์จากหมาของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

5.5.1.2. หมาพันธุ์ต่างประเทศ หมาพันธุ์ต่างประเทศที่พบในชุมชน ได้แก่ พันธุ์พูเดิล, คือกเกอร์สเปเนียล, เทอร์เรียร์ และอัลเซเชียน การเลี้ยงหมาประเภทนี้มีจำนวนน้อย เนื่องจากต้องหาซื้อมาจากภายนอกท้องถิ่น และประชาชนทั่วไปมีฐานะยากจนจึงไม่จำเป็นต้องเสียเงินซื้อหมาพันธุ์ต่างประเทศมาเลี้ยงไว้ภายในครอบครัว การหาซื้อหมามาเลี้ยงขึ้นอยู่กับความนิยมของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ และการใช้ประโยชน์จากหมาเป็นสำคัญ ซึ่งการเลี้ยงหมาพันธุ์ที่มีขนาดใหญ่ บริเวณบ้านต้องมีพื้นที่เหมาะสมเพียงพอให้หมาวิ่งเล่นและมีรั้วล้อมรอบบ้าน ส่วนหมาพันธุ์ที่มีขนาดเล็กไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่ในการเลี้ยงมาก แต่ต้องมีการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ

การเลี้ยงหมาพันธุ์ต่างประเทศมีความแตกต่างกับการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทย โดยจะเตรียมอาหารไว้สำหรับหมาโดยเฉพาะ ในบางครั้งก็ให้อาหารสำเร็จรูปกินเป็นอาหารเสริม ทำให้มีคำกล่าวเปรียบเทียบว่า *"หมาสมัยนี้กินดีกว่าคน"* นอกจากนี้ยังต้องดูแลเอาใจใส่สุขภาพอนามัยเป็นอย่างดี เนื่องจากหมามีความอ่อนแอในสภาพภูมิอากาศประเทศไทย ไม่ทนทานต่อโรค ทำให้ต้องดู

Copyright by Mahidol University

แลเอาใจใส่เป็นพิเศษ เมื่อเจ็บป่วยต้องพาไปรักษาตามคลินิคสัตวแพทย์ และสถานที่อยู่อาศัยก็ต้องจัดหาพื้นที่เฉพาะ เช่น มีผ้ารองหรือมีกรงสำหรับหมา เป็นต้น ส่วนใหญ่ผู้เลี้ยงไม่นิยมให้หมานอนบนพื้นดิน เพราะเชื่อว่าดินเป็นสิ่งสกปรกและสามารถนำเชื้อโรคมาสู่หมาได้ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าหมาพันธุ์ต่างประเทศเป็นสัตว์เลี้ยงชั้นสูง เนื่องจากผู้เลี้ยงต้องหาซื้อจากภายนอกท้องถิ่นด้วยราคาสูงและไม่สามารถเลี้ยงกันได้ทั่วไป ทำให้ผู้เลี้ยงส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชน พ่อค้าและข้าราชการ

5.5.2. หมาที่ไม่มีเจ้าของ

หมาที่ไม่มีเจ้าของมีชื่อเรียกหลายชื่อ ได้แก่ หมาสัตเซ, หมาจรจัด, หมาวัด และหมาตามทุ่ง หมาหล่านี้ไม่ได้อาศัยอยู่ภายในบ้านเรือนและไม่มีเจ้าของดูแลรับผิดชอบ มีความเป็นอิสระตามธรรมชาติในการดำรงชีวิตทั้งการหาอาหาร ที่อยู่อาศัยและการผสมพันธุ์ ส่วนใหญ่เป็นพวกหมาพันธุ์ไทยธรรมดา ในการศึกษาสามารถจัดแบ่งหมาที่ไม่มีเจ้าของ ตามลักษณะแหล่งกำเนิดออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

5.5.2.1. **หมาที่ถูกทอดทิ้งจากเจ้าของ** เป็นหมาที่เคยมีเจ้าของมาก่อนแล้วถูกทิ้งให้อยู่อย่างอิสระตามธรรมชาติ สาเหตุที่หมาถูกทอดทิ้งเนื่องจากความไม่อยากเลี้ยงหมาไว้ภายในบ้านด้วยเหตุผลต่างๆ และนิยมนำหมาไปปล่อยตามวัดหรือสถานที่สาธารณะ เพื่อให้หาอาหารและที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง การนำหมาไปปล่อยเป็นการตัดขาดความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของกับหมา เมื่อหมาที่เคยเลี้ยงไว้สร้างปัญหาขึ้น เจ้าของก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของหมาอีกต่อไป

5.5.2.2. **หมาที่ไม่มีเจ้าของตั้งแต่กำเนิด** เป็นหมาที่เกิดจากการแพร่พันธุ์ของหมาที่ไม่มีเจ้าของและไม่มีการนำหมาเหล่านี้ไปเลี้ยง ถูกปล่อยให้อยู่อย่างอิสระตามธรรมชาติ การเกิดขึ้นของหมาประเภทนี้ มีกระบวนการคือหมาเพศเมียที่ไม่มีเจ้าของคลอดลูกออกมา ลูกหมาจะมีความน่ารักน่าเอ็นดู ส่วนหนึ่งก็จะถูกคัดเลือกนำไปเลี้ยงตามบ้าน ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของกับหมา ส่วนหมาที่เหลือไม่ได้ถูกนำไปเลี้ยงก็จะกลายเป็นหมาที่ไม่มีเจ้าของถูกปล่อยให้อยู่อย่างอิสระตามธรรมชาติต่อไป

Copyright by Mahidol University

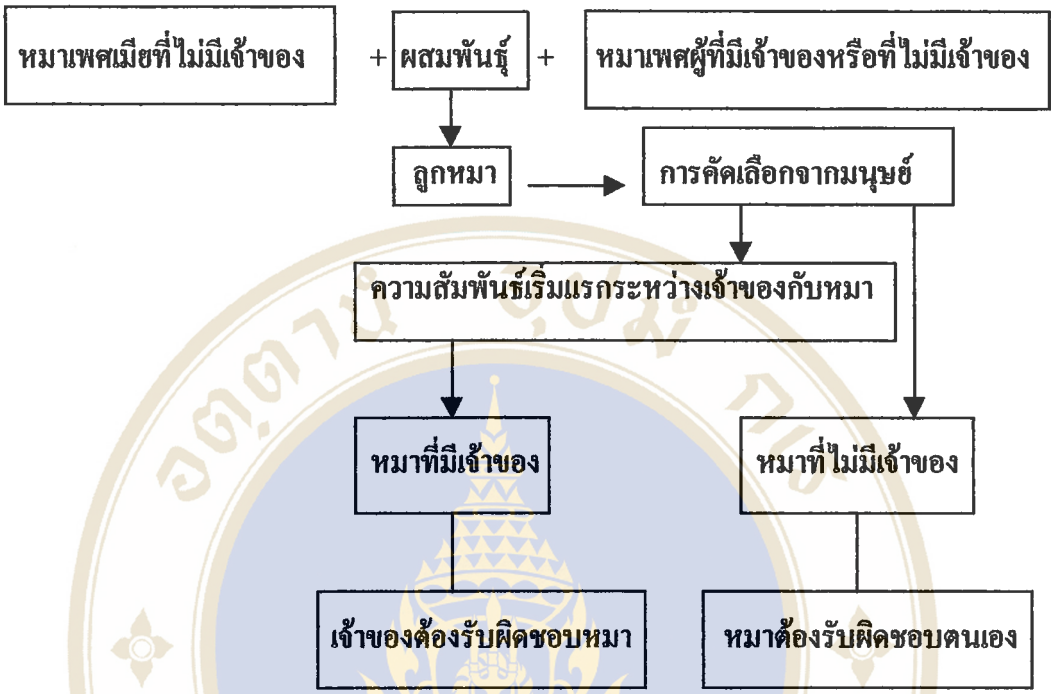

แผนภูมิที่ 2. แสดงกระบวนการของหมาที่ไม่มีเจ้าของตั้งแต่เกิด

ส่วนใหญ่หมาที่ไม่มีเจ้าของจะอาศัยอยู่ภายในวัด ได้แก่ วัดท่าพริก วัดเนินสูง และวัดไร่โพรง เพราะวัดจึงเป็นแหล่งรวมของสัตว์เลี้ยงทั้งหมาและแมว เนื่องจากเป็นเขตอภัยทานแก่สัตว์ต่างๆ โดยเชื่อว่าวัดเป็นพุทธสถานที่สำคัญของชุมชนใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อการสร้างบุญกุศล การบริจาคทาน จึงทำให้เป็นแหล่งรวมอาหารชนิดต่างๆ ที่อุดมสมบูรณ์ในชุมชน เป็นสถานที่พักอาศัยที่ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ เพราะเป็นสถานที่แห่งการทำความดี และปลอดอบายมุขทั้งมวล ดังนั้น เมื่อไม่ต้องการเลี้ยงชาวบ้านจึงนิยมนำหมาไปปล่อยวัด เพราะเชื่อว่าหมาจะอยู่อย่างมีความสุข ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"พระก็ดี เณรก็ดี ก็สงเคราะห์ ด้วยความเมตตาให้รอดตาย เอาข้าวให้กินกัน คนโน้นให้กินบ้าง คนนี้ให้กินบ้าง หมานี้ยิ่งเลี้ยงยิ่งน่ารัก เด็กเด็กก็รัก ไม่เคยมีใครรังแกมัน มันเฝ้าวัดดี ท่านเจ้าคุณก็รักในครั้งมีชีวิตอยู่ หมาวัดมีกินตลอด แต่หมาวัดนี่แล้วแต่พระ เด็กวัด ตอนเย็นได้กินข้าวหนนึง นอกนั้นก็นอนเฉยเฝ้าวัด"* (พระครูจินดา สุนทรธรรมทัศน์, สัมภาษณ์)

Copyright by Mahidol University

ชาวชุมชนบ้านตรอกแซงเข้าใจว่า การนำหมาไปปล่อยวัด ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติในสังคมไทย แต่ก็เป็นค่านิยมของชาวบ้านที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งการปฏิบัติในช่วงขณะนำหมาไปปล่อยวัดจะต้องหลบซ่อน เพื่อไม่ให้ใครทราบว่าตนเองเป็นผู้นำหมาไปปล่อยวัด มิฉะนั้นจะถือว่าเป็นผู้สร้างภาระความรับผิดชอบและนำปัญหาต่างๆ มาให้แก่พระสงฆ์และวัด ซึ่งหมาที่ถูกนำมาปล่อยก็มีการผสมพันธุ์เพิ่มจำนวนขึ้น ส่งผลให้วัดเป็นแหล่งหาหมาเพื่อนำไปเลี้ยง เนื่องจากหมาบางตัวมีลักษณะที่ดีตรงตามความต้องการของผู้เลี้ยง และการนำหมาออกจากวัดก็ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ

โดยทั่วไปชาวชุมชนเชื่อว่าหมาที่ถูกนำมาปล่อยวัด เป็นสัตว์ที่ไม่มีคุณประโยชน์ เพราะหากเป็นหมาที่ดีเจ้าของจะไม่นำมาปล่อยวัด ดังนั้นหมาที่อาศัยอยู่ภายในวัดจึงถูกมองในแง่ร้ายมากกว่าแง่ดี แต่หมาเหล่านี้ก็จะทำหน้าที่ในการระวังภัยคอยเห่าหอนเมื่อมีคนแปลกหน้าหรือสิ่งผิดปกติเข้ามาบริเวณวัดในเวลากลางคืน จนเกิดความเชื่อเรื่องวิญญาณว่าถ้าหมาเห่าหอนในเวลากลางคืนแสดงว่าหมาเห็นภูต ผี ปีศาจ เพราะหมาจะมีประสาทสัมผัสทางสายตาและจมูกที่ดีกว่ามนุษย์

5.6. วิธีการนำหมามาเลี้ยงภายในบ้านเรือน

การนำหมาเข้ามาเลี้ยงภายในบ้านเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นบุตรหรือธิดา โดยนิยมนำมาเลี้ยงตั้งแต่เล็ก ซึ่งในการศึกษาสามารถแบ่งการนำหมาเข้ามาเลี้ยงภายในบ้านเรือนได้ 2 วิธีการ ดังนี้

5.6.1. การขอหมามาเลี้ยงภายในบ้านเรือน ชาวชุมชนบ้านตรอกแซงนิยมขอหมามาเลี้ยง เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่ไม่มีคุณค่าเป็นเงินตราและความน่ารักของลูกหมาก็เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความต้องการอยากนำมาเลี้ยง ซึ่งการขอหมามาเลี้ยงจะแบ่งได้ 2 กรณี ดังนี้

5.6.1.1. กรณีขอหมาจากญาติพี่น้องและคนรู้จัก โดยส่วนใหญ่จะขอลูกหมาที่คลอดออกมา เพราะมีความน่ารักน่าเอ็นดู และด้วยความใกล้ชิด สนิมสนม และการเกื้อกูลระหว่างบุคคล ทำให้การขอหมามาเลี้ยงเป็นเรื่องไม่ยุ่งยาก นอกจากนี้ยังช่วยแบ่งเบาภาระการเลี้ยงหมาของเจ้าของเดิม เนื่องจากหมาคลอดลูกออกมามีจำนวนมาก ผู้เลี้ยงไม่สามารถรับภาระได้ทั้งหมด ดังนั้นการให้และการขอหมาจึงสอดคล้องและเกื้อกูลกันระหว่างผู้ให้กับผู้รับ

Copyright by Mahidol University

5.6.1.2. กรณีขอหมาจากวัด เมื่อหมาที่อยู่อาศัยภายในวัดคลอดลูกออกมาจะมีความน่ารักน่าเอ็นดู จึงมีการนำลูกหมาไปเลี้ยง ซึ่งการนำหมาออกจากวัดจะขออนุญาตจากพระสงฆ์หรือไม่ขอก็ได้ เพราะเชื่อว่าหมาที่อาศัยอยู่ภายในบริเวณวัดเป็นสัตว์ที่ไม่มีคุณค่า และการนำหมาออกจากวัดเป็นการช่วยลดภาระการดูแลรับผิดชอบให้แก่พระสงฆ์อีกด้วย

5.6.2. การซื้อหมามาเลี้ยง ชาวชุมชนบ้านตรอกแซงไม่นิยมซื้อหมามาเลี้ยง เนื่องจากมีราคาแพงและไม่คุ้มค่า เป็นการสูญเสียเงินโดยเปล่าประโยชน์ แต่ก็มีบางรายที่นิยมซื้อหมามาเลี้ยง ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องแปลก เพราะชาวชุมชนเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ต่ำต้อย หาง่ายไม่ต้องซื้อมาเลี้ยง แต่ในปัจจุบันพันธุ์หมามีความหลากหลายชนิดทั้งพันธุ์ไทยและพันธุ์ต่างประเทศ จึงทำให้สามารถคัดเลือกลักษณะรูปร่างตามที่ผู้เลี้ยงต้องการได้ และผู้ที่นิยมซื้อหมามาเลี้ยงภายในชุมชนจะเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี เป็นผู้นำชุมชน และผู้มีจิตใจชอบหมาเป็นพิเศษ ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"คนที่มีฐานะก็ซื้อหมามาเลี้ยงได้ บางบ้านมีเงินหน่อย เขาก็ซื้อหมามาเลี้ยง อย่างบ้านเราฐานะธรรมดา เขาคิดว่าไม่จำเป็น คือเสียเงินโดยใช่เหตุ ตัวละหมื่น ซื้อควายมาเลี้ยงเสียดีกว่ายังขายได้ หมานี่ตัวละร้อยยังไม่อยากซื้อเลย"*
>
> (แฉล้ม ดาราพงษ์, สัมภาษณ์)

5.7. หลักการเลี้ยงหมาของชุมชน

การเลี้ยงหมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนิยมเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดาเพื่อเฝ้าบ้าน เนื่องจากไม่ต้องดูแลเอาใจใส่สามารถปล่อยให้อยู่อย่างอิสระตามธรรมชาติ แต่จากการยอมรับค่านิยมตะวันตกอย่างต่อเนื่องในรูปแบบการพัฒนาชุมชน ทำให้มีการเลี้ยงหมาพันธุ์ต่างประเทศภายในชุมชนและมีจุดประสงค์ในการเลี้ยงหมาที่หลากหลายมากขึ้น โดยสามารถแบ่งหลักการเลี้ยงหมาของชุมชนบ้านตรอกแซงเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

5.7.1. การให้อาหารหมา

5.7.2. การให้ที่อยู่อาศัยแก่หมา

5.7.3. การให้การดูแลรักษาสุขภาพหมา

Copyright by Mahidol University

5.7.1. การให้อาหารหมา

หมาจัดว่าเป็นพวกสัตว์กินเนื้อ แต่เมื่อหมาเข้ามาอยู่ภายในบ้านและมีความใกล้ชิดกับคนมากขึ้น ทำให้พฤติกรรมการกินอาหารของหมาเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมของคน หรือเรียกว่า *"คนกินอะไร หมากินอย่างนั้น"* ดังนั้นอาหารที่คนสามารถกินได้หมาก็สามารถกินได้เช่นเดียวกัน ในการศึกษาสามารถแบ่งการให้อาหารหมาได้เป็น 2 ยุคสมัย ดังนี้

5.7.1.1. การให้อาหารหมาในอดีต

ในอดีตการจุดไฟเพื่อเตรียมอาหารจะใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงสำคัญ และข้าวก็เป็นอาหารหลักในแต่ละครัวเรือน การหุงข้าวจะใช้วิธีหุงเช็ดน้ำ ผลผลิตในการหุงข้าวจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนข้าวสุกกับน้ำข้าว ส่วนน้ำข้าวถูกนำมาเป็นอาหารเลี้ยงหมา โดยชาวบ้านจะนิยมหุงข้าววันละ 2 ครั้ง ช่วงเช้าและเย็น นอกจากนี้อาหารของหมายังประกอบไปด้วยเศษอาหาร เช่น ก้างปลา เศษกระดูกและอื่นๆ ที่เหลือจากการรับประทานใส่ผสมรวมกับน้ำข้าว โดยมีภาชนะสำหรับใส่อาหารหมา เรียกว่า *"ราง"*, *"รางข้าว"*, *"รางน้ำข้าว"*, *"รางอาหาร"* หรือ*"กระถาง"* และบางรายอาจจะผสมน้ำตาลรวมกับอาหารให้หมากิน เพื่อต้องการให้หมาของตนเองมีนิสัยดุร้าย

การกินอาหารของหมาไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอนแล้วแต่ความต้องการของหมา ผู้เลี้ยงไม่ต้องเอาใจใส่ดูแลหมาเพียงใส่น้ำข้าวและทิ้งเศษอาหารลงในรางอาหารหมาเท่านั้น ไม่มีการสนใจว่าหมาจะกินอย่างไร กินเมื่อไร ปล่อยให้กินเองตามธรรมชาติ จึงเรียกการเลี้ยงหมารูปแบบนี้ว่า *"ตามยถากรรม"* หรือ *"ตามมีตามเกิด"* หรือ *"ตามบุญตามกรรม"* ดังนั้นในอดีตหมาจึงมีอิสระในการดำรงชีวิตของตนเอง และยังช่วยกำจัดเศษอาหารที่เหลือภายในครอบครัวเพื่อไม่ให้เน่าเสียส่งกลิ่นเหม็นและเป็นแหล่งของเชื้อโรค แต่เนื่องจากความเป็นอิสระในการดำรงชีวิตตามธรรมชาติ ทำให้หมาสามารถแสดงพฤติกรรมเกลือกกินสิ่งปฏิกูล หรือสิ่งสกปรกต่างๆ เช่น อุจจาระ ขยะมูลฝอย และซากสัตว์ เป็นต้น ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"เราต้องยอมรับว่าเป็นธรรมชาติ การชอบของสกปรกของมัน เหมือนการมีเพศสัมพันธ์ของมนุษย์ เหมือนสัตว์ ซึ่งไม่ถือว่าเป็นข้อเสีย ถือว่าเป็นลักษณะประจำพันธุ์ ประจำตัวมัน คือว่า วัวต้องมีลักษณะของวัว ควายก็ต้องมีลักษณะของควาย คุณจะให้ควายเหมือนวัว คุณจะเอาวัวให้*

Copyright by Mahidol University

เหมือนควายเหมือนม้า มันเป็นไปไม่ได้ ผมถือว่ามันผิดธรรมชาติของมัน หมาจะไปเกลือกมันก็มีเหตุผลของมัน" (ธีรพงษ์ วิชญนัย, สัมภาษณ์)

การขับถ่ายอุจจาระในอดีตของคนจะนิยมเข้าป่าเพื่อปลดทุกข์ เนื่องจากไม่มีสถานที่เฉพาะสำหรับการปลดทุกข์ จึงพบเห็นกองอุจจาระอยู่ทั่วไป ทำให้หมาสามารถกินได้ง่าย ต่อมามีการสร้างเว็จขี้ เป็นสถานที่ขับถ่ายอุจจาระทำให้หมาไม่สามารถเข้าไปกินได้ จึงพบเห็นหมากินอุจจาระลดน้อยลง และจากนิสัยชอบกินสิ่งสกปรกต่างๆ ทำให้ผู้เลี้ยงไม่ชอบพฤติกรรมของหมา เนื่องจากถือว่าสิ่งต่างๆ ที่หมากินเป็นของเหม็น สกปรกและเป็นแหล่งรวมของเชื้อโรค เมื่อหมาเข้ามาภายในบ้านจะส่งกลิ่นรบกวนและเป็นที่รังเกียจแก่สมาชิกภายในบ้าน ซึ่งในสมัยโบราณเชื่อว่าหมาที่มีลักษณะ *"ปากมอม"* เป็นหมาที่มีนิสัยกินไม่เลือก ชอบกินสิ่งสกปรก และเรียกหมาที่ชอบกินสิ่งสกปรกว่า *"หมาซาง"* ซึ่งอุปนิสัยเหล่านี้ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หมาถูกมองในแง่ร้ายมากกว่าในแง่ดี

5.7.1.2. การให้อาหารหมาในปัจจุบัน

เมื่อความเจริญด้านเทคโนโลยีและความทันสมัย แพร่กระจายเข้ามาสู่ชุมชนส่งผลต่อวิถีชีวิตของหมา เนื่องจากมีการใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้าทดแทนการหุงข้าวด้วยฟืน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้ลักษณะอาหารของหมาเปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันการใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้ามีอยู่ทุกครัวเรือน เนื่องจากสะดวก รวดเร็ว และข้าวสุกที่ได้จากการใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้าก็ไม่สูญเสียคุณค่าทางโภชนาการ เนื่องจากส่วนน้ำข้าวจะถูกผสมรวมกับเมล็ดข้าว ส่งผลให้หมาไม่ได้กินน้ำข้าวเหมือนในอดีต ดังนั้นในปัจจุบันข้าวสุกจึงเป็นอาหารหลักของหมา โดยนำมาผสมรวมกับอาหารหรือเศษอาหารต่างๆ ที่เหลือจากการรับประทานในแต่ละวัน นำมาใส่รางอาหารหมา ส่วนเวลาและจำนวนครั้งในการให้อาหารก็ไม่มีความแน่นอนแล้วแต่ความพอใจของผู้เลี้ยง

ในปัจจุบันหมามีสายพันธุ์ที่หลากหลายชนิดทั้งพันธุ์ไทยและพันธุ์ต่างประเทศ จึงทำให้มีการให้อาหารหมาแตกต่างกัน เนื่องจากความเชื่อที่ว่าหมาพันธุ์ต่างประเทศเป็นสัตว์ชั้นสูง ดังนั้นต้องให้อาหารที่ดีมีคุณค่าทางโภชนาการสูง ได้แก่ เนื้อหมู เนื้อวัว เนื้อไก่ และอาหารสำเร็จรูปสำหรับหมาโดยตรง จนเกิดคำที่ว่า *"หมาสมัยนี้กินดีกว่าคน"* สำหรับหมาพันธุ์ไทยเป็นสัตว์ชั้นต่ำ ไม่ต้องพิถีพิถันในเรื่องอาหาร เรียกว่า *"มีก็กินไม่มีก็อด"* กล่าวคือ ถ้ามีเศษอาหารที่เหลือจากการรับประทานจึงจะนำใส่ในรางอาหารให้หมากิน ชาวชุมชนยังมีความเชื่อเกี่ยวกับหมาทั่วไปว่า *"หมาเป็นสัตว์ที่เห็นแก่กิน"* กล่าวคือการให้อาหารจะทำให้หมามีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อผู้ให้อาหาร

Copyright by Mahidol University

และผู้เลี้ยงก็ถือว่าการให้อาหารก็คือการเลี้ยงหมา ไม่จำเป็นต้องดูแลเอาใจใส่ในด้านอื่นๆ เพราะหมามีพฤติกรรมกินและนอนเท่านั้น ซึ่งหมาสามารถกินอาหารไม่เลือกชนิด แม้แต่อุจจาระก็สามารถกินได้ ดังนั้นอาหารต่างๆ หมาก็จะสามารถกินได้เช่นกัน

การให้อาหารหมาขึ้นกับความชอบของผู้เลี้ยงเป็นสำคัญ ถ้าผู้เลี้ยงชอบหมาจะให้กินอาหารดีกว่าผู้เลี้ยงที่ไม่มีความชอบหมา ดังนั้นการให้อาหารจึงเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาที่สามารถเชื่อมโยงความรู้สึกต่อกันได้ ซึ่งอาหารหมาจะมีความแตกต่างกันตามฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นด้วย

5.7.2. การให้ที่อยู่อาศัยแก่หมา

หมามีพฤติกรรมหวงแหนอาณาเขตเป็นลักษณะทางธรรมชาติ โดยหมาบ้านจะมีพื้นที่รอบบริเวณบ้านเป็นอาณาเขตของตนเองที่ต้องป้องกันและระวังภัยเมื่อมีสิ่งผิดปกติเข้ามาบริเวณบ้านหรือที่อยู่อาศัยของตนเอง ในการศึกษาครั้งนี้ สามารถแบ่งการให้ที่อยู่อาศัยแก่หมาเป็น 2 ยุคสมัย ดังนี้

5.7.2.1. การให้ที่อยู่อาศัยแก่หมาในอดีต

ในอดีตนิยมปลูกสร้างบ้านเรือน 2 ชั้น กล่าวคือมีชั้นบนเรือนและใต้ถุนบ้านเพื่อป้องกันสัตว์ร้ายที่จะเข้ามาทำอันตราย และสามารถใช้ประโยชน์จากใต้ถุนบ้านเพื่อเก็บสิ่งของต่างๆ เช่น อุปกรณ์และผลผลิตทางการเกษตร เลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ และพื้นที่ใต้ถุนบ้านยังใช้สำหรับต้อนรับผู้ที่มาเยี่ยมบ้านส่วนหมาจะเลี้ยงไว้บริเวณใต้ถุนเพื่อเฝ้าบ้าน จึงพบเห็นหมานอนตามพื้นดินในมุมต่างๆ บริเวณใต้ถุนบ้าน และมีการแสดงพฤติกรรมการนอนตามอย่างคำโบราณที่ว่า *"ถ้าหมาไม่ได้เวียนตับจะแตกตาย"* กล่าวคือหมาต้องคุ้ยดินและหมุนรอบตัวเองเพื่อหาพื้นที่นอนที่เหมาะสม เนื่องจากความร้อนจากแสงอาทิตย์จะกระทบพื้นผิวหน้าดิน ทำให้พื้นหน้าดินมีความร้อนมากกว่าใต้ดิน หมาจึงขุดคุ้ยดินเพื่อหาพื้นที่เย็นเพื่อลงนอน สอดคล้องกับความเชื่อว่า *"อยู่กับดินสุขภาพร่างกายจะแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย"* จึงทำให้หมาไทยทั่วไปมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง และจากอุปนิสัยชอบคลุกและเกลือกดิน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่ชอบสิ่งสกปรก

ในอดีตการให้ที่อยู่อาศัยแก่หมาไม่แตกต่างกัน เนื่องจากสภาพบ้านเรือนมีลักษณะคล้ายคลึงกัน และเจ้าของก็ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องการหลับนอนของหมา ต้องการให้

Copyright by Mahidol University

หมาอาศัยอยู่บริเวณใต้ถุนเพื่อคอยเฝ้าบ้านเตือนภัยเมื่อมีสิ่งผิดปกติเข้ามาบริเวณบ้าน และมีข้อห้ามไม่ให้หมาขึ้นบนเรือน เนื่องจากเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่เป็นมงคล ซึ่งมีกฎเกณฑ์โบราณในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับหมาว่า *"หมาอยู่ส่วนหมา คนอยู่ส่วนคน"* จากคำกล่าวนี้เป็นการแสดงถึงการแยกที่อยู่อาศัยของคนกับหมาออกจากกันอย่างชัดเจน กล่าวคือบนเรือนเป็นที่อยู่ของคนและใต้ถุนเป็นที่อยู่อาศัยของหมาในการประกอบกิจกรรมต่างๆ อย่างอิสระตามธรรมชาติ

5.7.2.2. การให้ที่อยู่อาศัยแก่หมาในปัจจุบัน

ในปัจจุบันสภาพบ้านเรือนมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตามความนิยมของสังคมเมืองและเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้บ้านเรือนมีรูปแบบหลากหลาย เช่น บ้านไม้ยกพื้นสูง, บ้านคอนกรีตชั้นเดียว, บ้านคอนกรีตสองชั้น และบ้านสองชั้นกึ่งไม้กึ่งปูน เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ยังเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง และใช้ประโยชน์จากใต้ถุนบ้านในการเก็บอุปกรณ์และผลผลิตทางการเกษตร

ส่วนการให้ที่อยู่อาศัยแก่หมายังนิยมให้นอนบริเวณใต้ถุนเพื่อเฝ้าบ้าน แต่เมื่อมีจำนวนประชากรและจำนวนหลังคาเรือนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ขอบเขตพื้นที่บ้านมีจำกัดและชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่นิยมสร้างรั้วบ้าน ทำให้หมาที่อาศัยอยู่ภายในบ้านออกไปทำอันตรายคนและสัตว์เลี้ยง สร้างความเดือดร้อนมาสู่ผู้เลี้ยง จึงต้องมีการจำกัดพื้นที่อยู่อาศัยของหมาโดยวิธีการล่ามโซ่ไว้เฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยประจำของหมาภายในขอบเขตจำกัด แต่สำหรับบ้านจัดสรรหรือบ้านที่มีรั้วกั้นขอบเขตก็สามารถปล่อยหมาให้อยู่ภายในบริเวณบ้านได้ เนื่องจากหมาไม่สามารถออกไปสร้างความเดือดร้อนได้ หรือในบางบ้านจะสร้างกรงสี่เหลี่ยม สำหรับให้หมาอยู่อาศัยเพื่อป้องกันปัญหาต่างๆ เช่นกัน ซึ่งส่วนใหญ่ชาวชุมชนจะไม่สนใจเรื่องการให้ที่อยู่อาศัยแก่หมา เพราะเชื่อว่าหมาสามารถนอนได้ทุกพื้นที่และทุกเวลา จนมีคำกล่าวเปรียบเทียบที่ว่า *"ขี้เกียจเหมือนหมา"* แสดงถึงพฤติกรรมของหมาว่า ในแต่ละวันหมาจะใช้เวลาส่วนใหญ่กับการนอนเฝ้าระวังภัยอยู่บริเวณบ้านเพื่อคอยสังเกตการณ์สิ่งผิดปกติต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ส่วนหมาที่ไม่มีเจ้าของจะไม่มีที่อยู่อาศัยแน่นอน แต่ส่วนมากจะอาศัยอยู่ตามวัดต่างๆ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่ให้ความปลอดภัยแก่หมาได้ดี และเป็นเขตอภัยทานแก่สัตว์ประเภทต่างๆ ที่ไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัย

Copyright by Mahidol University

5.7.3. การให้การดูแลรักษาสุขภาพหมา

ลักษณะของสัตว์พื้นบ้านไทยทั่วไปจะมีความทนทานต่อโรคต่างๆ ได้ดี เนื่องจากความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่น และสามารถถ่ายทอดลักษณะความทนทานต่อโรคสู่ลูกหลานได้ สำหรับหมาพันธุ์ไทยธรรมดาก็เป็นสัตว์พื้นบ้านของไทยที่สามารถพบได้ทั่วไป เลี้ยงง่าย และสามารถทนทานต่อโรคต่างๆ ได้ดี แต่ปัจจุบันมีการนำหมาสายพันธุ์ต่างๆ เข้ามาภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดโรคต่างๆ เพิ่มมากขึ้น และมีการสาธารณสุขที่ทันสมัยเกี่ยวกับหมา ดังนั้นการดูแลรักษาสุขภาพหมาจึงมีความแตกต่างกันตามยุคสมัย ในการศึกษาสามารถแบ่งการให้ดูแลรักษาสุขภาพหมาออกได้ 2 ยุคสมัย ดังนี้

5.7.3.1. การให้การดูแลรักษาสุขภาพหมาในอดีต

ในอดีตนิยมเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ เพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น เป็ด ไก่ หมู เลี้ยงไว้เพื่อบริโภค ควายเลี้ยงไว้ไถนา และหมาเลี้ยงไว้เฝ้าบ้าน สัตว์เลี้ยงชนิดต่างๆ ภายในบ้านสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ ยกเว้นหมาที่ไม่สามารถซื้อขายได้ เนื่องจากพบได้ง่ายทั่วไป ไม่จำเป็นต้องหาซื้อมาเลี้ยง และไม่นิยมบริโภคเนื้อหมาเหมือนการบริโภคเนื้อสัตว์ชนิดอื่น เช่น เนื้อวัว เนื้อหมู และเนื้อไก่ ฯลฯ จากความเชื่อว่าการเลี้ยงหมา ก็คือการให้ที่อยู่อาศัยและให้อาหารเท่านั้น ไม่มีความจำเป็นต้องดูแลรักษาสุขภาพ เนื่องมาจากหลายสาเหตุ ดังนี้

1) จากความเชื่อที่ว่าหมาไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ กล่าวคือเมื่อหมามีอาการซึม เบื่ออาหาร ก็จะสามารถรักษาตัวเองได้ โดยวิธีการกินยอดหญ้าหรือกินยอดหญ้าผสมน้ำค้าง ซึ่งจะทำให้หมาสำรอกสิ่งแปลกปลอมออกจากภายในร่างกาย และหญ้าที่กินเข้าไปจะช่วยรักษาความผิดปกติภายในร่างกายและถูกขับออกมาพร้อมกับกากอาหารทางทวารหนัก จากความสามารถในการรักษาตัวเองทำให้เชื่อว่าหมาไม่มีโรคร้ายแรง แต่ถ้าเจ็บป่วยรุนแรงก็จะออกไปนอกบริเวณบ้าน ทำให้ผู้เลี้ยงไม่สามารถพบเห็นอาการเจ็บป่วยของหมาที่เลี้ยงไว้

2) วิถีการเลี้ยงหมาแบบตามมีตามเกิดที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา กล่าวคือเมื่อหมาเจ็บป่วยจะไม่มีการดูแลเอาใจใส่และปล่อยให้เสียชีวิตลง เป็นรูปแบบการเลี้ยงแบบปล่อยให้หมาดูแลตัวเองตามลักษณะของพฤติกรรมทางธรรมชาติ

Copyright by Mahidol University

3) ในอดีตการดูแลสุขภาพของชาวบ้านจะอาศัยยาแผนโบราณและสมุนไพรต่างๆ ตามท้องถิ่นเพื่อใช้ในการรักษาตนเอง เนื่องจากไม่มีสถานพยาบาลหรือยารักษาโรคแผนปัจจุบัน ดังนั้นการดูแลรักษาโรคหมาจึงสอดคล้องกันตามสภาพแวดล้อม เนื่องจากไม่มียารักษาโรคหรือสถานพยาบาล หมาจึงจำเป็นต้องดูแลตัวเองตามสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้น

ในบางรายก็นิยมรักษาอาการป่วยของหมา ด้วยวิธีการตามความเชื่อโบราณในการรักษาโรคหมา ดังนี้

1) หมามีอาการซึม เบื่ออาหาร นิยมใช้น้ำตาลอ้อยผสมข้าวให้หมากินจนกว่าอาการป่วยจะบรรเทาลง และถ้ามีไข้สูงจะนำใบกระเพรามาบดและตำละเอียดให้หมากินเป็นยาช่วยลดความร้อนภายในร่างกาย

2) เมื่อพิษงูเข้านัยน์ตาหมา รักษาโดยนำยอดกล้วยน้ำว้ามาเคี้ยวให้ละเอียดแล้วนำมาหยดใส่นัตน์ตาหมา ซึ่งเชื่อว่ายอดกล้วยน้ำว้ากับน้ำลายของคนผสมกันจะสามารถแก้พิษงูได้

3) การวางยาเบื่อและการรักษาหมา การวางยาเบื่อหมาจะใช้สมุนไพร *"ต้นหมาตายกะโพกลาก"* นำส่วนราก และต้น มาตำละเอียดผสมคลุกรวมกับอาหารให้หมากินจะสามารถฆ่าหมาได้ และเมื่อหมาถูกวางยาเบื่อจะแสดงอาการน้ำลายฟูมปาก สามารถรักษาได้โดยนำผักบุ้งมาตำละเอียดผสมกับน้ำตาล แล้วบีบคั้นน้ำนำมาให้หมากิน เพื่อล้างพิษยาเบื่อให้ลดน้อยลง

5.7.3.2. การให้การดูแลรักษาสุขภาพหมาในปัจจุบัน

ปัจจุบันสังคมไทยมีวิทยาการทางการแพทย์ในการรักษาโรคสัตว์ที่ทันสมัย ชาวบ้านให้ความสนใจดูแลรักษาโรคแก่หมาของตนเองเพิ่มมากขึ้น และพันธุ์หมาก็ยังมีความหลากหลายทั้งพันธุ์ไทยและพันธุ์ต่างประเทศ จึงทำให้หมาได้รับการดูแลรักษาจากผู้เลี้ยงที่แตกต่างกัน เนื่องจาก หมาพันธุ์ไทยมีความทนทานต่อโรคสูง ส่วนหมาพันธุ์ต่างประเทศเป็นสัตว์ที่มีถิ่นกำเนิดนอกประเทศไทย ซึ่งมีความแตกต่างด้านสภาพภูมิอากาศ ทำให้หมาพันธุ์ต่างประเทศมีความทนทานต่อโรคได้น้อยและต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ เช่น การฉีดวัคซีนป้องกันโรคต่างๆ ตามโปรแกรม การรักษาพยาบาล และการบำรุงร่างกาย เป็นต้น

Copyright by Mahidol University

ความทนทานต่อโรคของหมาพันธุ์ไทย ทำให้การดูแลสุขภาพหมาไม่แตกต่างจากอดีตมากนัก และจากวิทยาการทางการแพทย์ที่ทันสมัยได้ส่งผลต่อการป้องกันและควบคุมโรค โดยเฉพาะการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าที่ต้องฉีดให้กับหมาทุกตัว เพื่อป้องกันการระบาดของโรคที่สามารถติดต่อมาสู่คนได้ และมีการควบคุมจำนวนประชากรหมาด้วยวิธีฉีดยาคุมกำเนิด โดยทั่วไปแล้วการดูแลรักษาสุขภาพหมาขึ้นอยู่กับความชอบของแต่ละบุคคล ถ้าผู้เลี้ยงมีความชอบหมาก็จะดูแลเอาใจใส่สุขภาพและทำความสะอาดหมาของตนเองอยู่เสมอ และเลี้ยงหมาเหมือนเป็นสมาชิกภายในครอบครัว ถ้าผู้เลี้ยงที่ไม่ชอบหมาก็จะไม่สนใจดูแลรักษาสุขภาพหมาของตนเอง ส่วนกลุ่มผู้เลี้ยงหมาพันธุ์ต่างประเทศจะมีความชอบหมาอยู่ภายในจิตใจจึงมีการดูแลเอาใจใส่ทั้งในด้านการฉีดวัคซีนป้องกันโรคและการดูแลทำความสะอาดแก่หมาของตนเอง ซึ่งจากการประชาสัมพันธ์วิทยาการด้านสาธารณสุข ทำให้ผู้เลี้ยงหมาทั่วไปเรียนรู้ถึงพฤติกรรมอาการป่วยของหมาได้แก่ อาการซึม เบื่ออาหาร และจมูกแห้ง เมื่อทราบว่าหมาป่วยก็จะปล่อยให้รักษาตนเองตามธรรมชาติก่อนลำดับแรกหรือให้กินยาลดไข้ ถ้าอาการมีความรุนแรงขึ้น จึงพาไปคลินิคสัตวแพทย์เพื่อรักษาพยาบาล ดังคำกล่าวที่ว่า

"โดยจิตสำนึกของผู้มีเลี้ยงสัตว์เป็นสมาชิกภายในบ้าน มีความรู้สึกว่าถ้าเกิดหมาเขาป่วย เขาจะมีจิตสำนึกทันทีในการรักษาเบื้องต้น เช่น ให้ยาลดไข้ ให้ยาแก้อักเสบกินก่อน หรือบางรายเป็นหนักอาจจะพามาหาหมอเลย หรือบางรายจะรักษาเบื้องต้น ถ้ารักษาไม่หายจริงจริงถึงพามาหาหมอ"

(ยุทธนา สิงหพันธ์, สัมภาษณ์)

การดูแลรักษาสุขภาพหมาขึ้นอยู่กับผู้เลี้ยงเป็นสำคัญ แต่ส่วนใหญ่ผู้เลี้ยงหมาพันธุ์ต่างประเทศจะดูแลเอาใจใส่หมามากกว่าผู้เลี้ยงหมาพันธุ์ไทย และผลจากการรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อประเภทต่างๆ ทำให้ชาวชุมชนได้รับรู้ข่าวสารเรื่องโรคต่างๆ ที่เกี่ยวกับหมา ดังนั้นจากอดีตสู่ปัจจุบันทำให้การดูแลเอาใส่ใจหมามีความพิถีพิถันมากขึ้น ตามความชอบและความผูกพันใกล้ชิดกับหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้ภายในบ้าน

5.8. ปัญหาของการเลี้ยงหมาภายในชุมชน

การเลี้ยงหมาภายในชุมชนบ้านตรอกแชง ได้ก่อให้เกิดปัญหาสำหรับผู้เลี้ยงและบุคคลภายในชุมชน ในการศึกษาสามารถแบ่งปัญหาการเลี้ยงหมาออกเป็น 4 ประการ ดังนี้

Copyright by Mahidol University

สำนักหอสมุด

5.8.1. การเลี้ยงหมาทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

การเลี้ยงหมาไว้ภายในบ้านจะต้องหาอาหารให้กิน ทั้งจากเศษอาหารที่เหลือภายในครอบครัวและมีการแบ่งอาหารไว้เฉพาะสำหรับหมา ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายด้านอาหาร และชาวชุมชนเชื่อว่าข้าวเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต้องใช้กำลังแรงงานในการทำนาถึงจะได้ข้าวมารับประทาน ดังนั้นครอบครัวที่มีฐานะยากจนหรือมีพื้นที่ทำนาน้อย จึงไม่ยอมที่จะเลี้ยงหมาหรือเลิกเลี้ยงหมาในที่สุด เพราะเป็นการสิ้นเปลืองปริมาณข้าวโดยไม่จำเป็น นอกจากนี้การเลี้ยงหมายังทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพิ่มขึ้น ได้แก่ ค่าวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ในอัตราประมาณ 50 บาทต่อปีต่อตัว ถ้าเป็นหมาเพศเมียต้องฉีดยาคุมกำเนิด ในอัตราประมาณ 20 บาทต่อครั้ง หนึ่งปีต้องฉีด 2 ครั้ง ถ้าหมาไปกัดสัตว์เลี้ยงหรือกัดผู้อื่นทำให้เกิดบาดแผล ผู้เลี้ยงหมาจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาบาดแผลและเสียค่าใช้จ่ายพิเศษสำหรับผู้บาดเจ็บที่เรียกว่า *"ค่าทำขวัญ"* และเมื่อหมาไปกัดสัตว์เลี้ยงของผู้อื่นก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายซื้อสัตว์เลี้ยงตัวนั้นเพื่อลดความขัดแย้งระหว่างครัวเรือน

5.8.2. การเลี้ยงหมาไม่เกิดผลประโยชน์แก่ตนเอง

หมาภายในชุมชนส่วนใหญ่เป็นหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่เลี้ยงแบบตามยถากรรม หรือตามมีตามเกิด โดยนิยมเลี้ยงหมาไว้เพื่อเฝ้าบ้าน และไม่ถือว่าหมาเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ ซึ่งในการศึกษาสามารถแบ่งเหตุปัจจัยที่ทำให้การเลี้ยงหมาไม่เกิดประโยชน์ต่อผู้เลี้ยง ดังนี้

5.8.2.1. ไม่จำเป็นต้องใช้หมาเฝ้าบ้าน เนื่องจากลักษณะของบ้านสามารถปิดและป้องกันอันตรายจากบุคคลอื่นที่จะเข้ามาภายในบ้านได้อย่างมิดชิด

5.8.2.2. ลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในชุมชนมีความใกล้ชิด และมีความผูกพันกันทางระบบเครือญาติ ดังนั้นเมื่อไม่มีใครอยู่ภายในบ้าน จึงสามารถฝากบ้านเรือนไว้กับเพื่อนบ้านใกล้เคียงให้ช่วยดูแลความปลอดภัยได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากหมา

5.8.2.3. บางครัวเรือนเป็นครอบครัวแบบขยาย มีสมาชิกภายในบ้านจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีผู้อาศัยอยู่ภายในบ้านตลอดเวลา ทำให้ไม่จำเป็นต้องเลี้ยงหมาไว้เฝ้าบ้าน

5.8.2.4. ลักษณะนิสัยของหมาบางตัวชอบออกเดินเที่ยวนอกบ้าน โดยเฉพาะในช่วงฤดูผสมพันธุ์ หมาจะมีการรวมกลุ่มเพื่อหาคู่ผสมพันธุ์ทั้งในเวลากลางวันและกลางคืนและไม่ยอมเข้าบ้าน

Copyright by Mahidol University

ชาวชุมชนเชื่อว่าการเลี้ยงหรือไม่เลี้ยงหมาภายในบ้านไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เนื่องจากการระวังภัยไม่มีความจำเป็นต้องอาศัยหมาเพียงอย่างเดียว ยังสามารถที่จะเฝ้าดูแลความปลอดภัยแก่บ้านเรือนของตนเองด้วยวิธีอื่นๆ นอกจากนี้การเลี้ยงหมาก็ไม่สามารถยืนยันได้ว่าจะสามารถเตือนภัยอันตรายให้แก่เจ้าของบ้านให้ล่วงรู้ได้

5.8.3. การเลี้ยงหมาเป็นอันตรายต่อเจ้าของและบุคคลอื่น

หมาสามารถทำอันตรายต่อสมาชิกภายในครอบครัวและบุคคลอื่นได้ เนื่องจากหมาเป็นสัตว์กินเนื้อที่มีความดุร้ายตามสัญชาตญาณ และมีเขี้ยวแหลมคมสามารถฉีกกัดสิ่งต่างๆ ให้ขาดออกจากกันได้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติของหมา และความเชื่อโบราณที่สนับสนุนให้ระวังอันตรายจากหมาว่า *"สัตว์หน้าขนไว้ใจไม่ได้"* แสดงให้เห็นว่าควรระวังอย่าเล่นหรือคลุกคลีกับหมาจนเกินเหตุเพราะอาจจะถูกกัดหรือถูกทำร้ายร่างกายได้ และเมื่อหมากัดคน ก็เป็นการแสดงถึงความเป็นศัตรูระหว่างคนกับหมาขึ้นทันที ดังนั้นการเลิกเลี้ยงหมา จึงเป็นทางเลือกในการขจัดปัญหาระหว่างคนกับหมา เนื่องจากความไม่ไว้วางใจในหมาตัวนั้น

5.8.4. การเลี้ยงหมาเป็นภาระที่ต้องรับผิดชอบ

หมาที่อาศัยอยู่ในบ้านเป็นเหมือนทรัพย์สินอย่างหนึ่งที่บุคคลมีไว้ครอบครองและต้องรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของหมา และผู้เลี้ยงก็ไม่สามารถติดตามดูแลหมาได้ตลอดเวลา ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจในหมาที่เลี้ยงไว้ว่าจะสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองหรือไม่ จึงตัดสินใจเลิกเลี้ยงหมาไว้ภายในบ้าน ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"ผมเคยฆ่าหมาตัวหนึ่ง ตัวที่ผมรักที่สุด ในสมัยตอนเป็นเด็ก แม่ผมให้ผมเฝ้าบ้าน แล้วแม่ผมเลี้ยงหมู พอดีมันมีลูกหมู หมาตัวที่ผมรัก มันกัดหมูจนตาย ผมรู้แน่แน่ว่าผมโดนแม่ตีแน่ แล้วก็ไม่ผิดหวัง พอผมโดนแม่ตี ผมก็ไปตีหมาทีเดียว บังเอิญทีเดียวหมามันตายเลย ตายทั้งหมาทั้งหมู ผมรักหมามากกว่าหมู เพราะหมูนั้นแม่เขารัก เพราะเป็นตัวเงินตัวทองของเขา เพราะมันขายได้เงิน แต่สำหรับผมหมูนั้น มันเป็นภาระของเราที่เราจะต้องไปหาเหยื่อมาให้มันกิน คือสิ่งใดที่มันเป็นภาระกับเรา เราก็ไม่อยากจะทำมันก็คือมายาของมนุษย์"*
>
> (ธีรพงษ์ วิชญนัย, สัมภาษณ์)

Copyright by Mahidol University

หมาที่เลี้ยงกันทั่วไปภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่จัดว่าไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมเทียมเท่ากับหมาพันธุ์ต่างประเทศ ในบางรายถือว่าการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยเป็นการสร้างภาระรับผิดชอบให้กับตนเองและไม่เกิดผลประโยชน์ตอบแทน

5.9. แนวทางการแก้ปัญหาการเลี้ยงหมาภายในชุมชน

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากหมา ทำให้ผู้เลี้ยงต้องหาทางแก้ไข เพื่อลดปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นกับตนเอง โดยแบ่งแนวทางการแก้ปัญหาหมา ออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ ดังนี้

5.9.1. แนวทางการแก้ปัญหาหมาทำอันตรายต่อคนและสัตว์เลี้ยง

จากปัญหาหมาทำอันตรายทั้งกัดคนและสัตว์เลี้ยง ทำให้ต้องหาหนทางแก้ไข โดยผู้เลี้ยงจะนิยมใช้วิธีแก้ปัญหาในหลายรูปแบบ ดังนี้

5.9.1.1. การเลิกเลี้ยงหมา เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่เด็ดขาด และขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับผู้เลี้ยงได้อย่างถาวร ส่วนใหญ่หมาจะถูกนำไปปล่อยวัด และสร้างปัญหาให้กับพระสงฆ์และวัด ทั้งจากการถ่ายอุจจาระเรี่ยราด และการเพิ่มจำนวนหมา จนกลายเป็นภาระรับผิดชอบของชุมชน นอกจากนี้การนำหมาไปฝากเลี้ยงตามบ้านญาติพี่น้องต่างท้องถิ่นก็เป็นวิธีการที่ทำกันทั่วไป

5.9.1.2. การล่ามโซ่หมา เป็นวิธีที่นิยมกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 แบบ ดังนี้

1) การล่ามโซ่แบบชั่วคราว เป็นวิธีล่ามโซ่หมาเฉพาะในช่วงเวลาที่มีคนแปลกหน้าหรือผู้มาเยือนเข้ามาภายในบ้านเท่านั้น เพื่อป้องกันหมาทำอันตราย เมื่อผู้มาเยือนออกจากบ้านก็จะปล่อยหมาให้เป็นอิสระ

2) การล่ามโซ่แบบกึ่งถาวร หมาที่มีนิสัยดุร้ายจะถูกล่ามโซ่ไว้เกือบตลอดเวลา จะปล่อยให้เป็นอิสระในช่วงเวลาขับถ่ายเท่านั้น และขณะที่ปล่อยหมาเป็นอิสระผู้เลี้ยงต้องเฝ้าดูแลหมาไม่ให้สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นด้วย

Copyright by Mahidol University

3) การล่ามโซ่แบบถาวร ผู้เลี้ยงจะล่ามโซ่หมาไว้ตลอดเวลา จึงทำให้หมาเกิดอาการเครียด และดุร้ายมากจนไม่สามารถปล่อยเป็นอิสระได้ มักจะนิยมล่ามโซ่แบบที่เรียกว่า *"วิ่งราว"* โดยหมาสามารถเคลื่อนไหวและขับถ่ายได้ภายในอาณาเขตจำกัด เฉพาะบริเวณที่ถูกล่ามโซ่ไว้เท่านั้น ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"เราล่ามหมาตลอด ยิ่งล่ามมันก็ยิ่งดุ อาจเพราะเขารู้สึกเก็บกด เหมือนคนเพราะคนถูกกักขัง จะรู้สึกอยากออกไปเที่ยว แต่เวลาหมามันหลุด มันจะออกไปเที่ยวบ้านอื่นๆ มันก็เหมือนกับคน มันคงอยากออกไปเที่ยว มันก็ไปเที่ยวบ้านโรงสีที่มีหมา"* (กรรณิการ์ หาดอ้าน, สัมภาษณ์)

เมื่อไม่ต้องการให้หมาสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง การล่ามโซ่จึงเป็นวิธีที่ดีและนิยมใช้กันมาก แต่การแก้ปัญหาด้วยวิธีการนี้จะส่งผลต่อสภาพจิตใจ ทำให้หมามีอาการเครียด ดุร้ายและในเวลาต่อมาจะไม่สามารถปล่อยหมาออกจากโซ่ล่ามได้

5.9.1.3. การฝึกหมาให้คุ้นเคยกับคน วิธีการนี้ขึ้นอยู่กับถิ่นที่อยู่อาศัยของหมาเป็นสำคัญ ถ้ามีการตั้งฐานถิ่นบ้านเรือนอยู่อย่างโดดเดี่ยว หมาจะมีพฤติกรรมกำหนดอาณาเขตของตนเองได้อย่างแน่นอน และไม่ยินยอมให้ผู้อื่นเข้ามาในอาณาเขตที่กำหนดไว้ ทำให้การฝึกหมาเพื่อไม่ให้กัดบุคคลอื่นทำได้ยากลำบาก โดยเฉพาะหมาพันธุ์ไทยที่เชื่อว่าฝึกสอนยาก ไม่ยอมเชื่อฟังคำสั่ง และถ้าบริเวณการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมีลักษณะใกล้ชิดติดกันและมีบุคคลเดินผ่านเข้าออกอย่างสม่ำเสมอ ทำให้หมาเกิดความคุ้นเคยกับบุคคลอื่น พฤติกรรมการหวงแหนอาณาเขตจะเกิดขึ้นในอาณาเขตที่จำกัดหรือไม่เกิดขึ้น เมื่อมีผู้อื่นเข้ามาบริเวณบ้าน ผู้เลี้ยงหมาสามารถออกคำสั่งหรือไล่หมาได้ทันที หมาก็จะเดินหนีหรือบางตัวก็สามารถเข้าไปใกล้ชิดกับผู้อื่นโดยไม่ทำอันตรายใดๆ

5.9.1.4. การคัดเลือกพันธุ์หมา การป้องกันความเดือดร้อนที่เกิดจากหมาเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์หมาที่จะนำมาเลี้ยง ส่วนใหญ่จะเลือกหมาที่มีขนาดเล็กและไม่สามารถทำอันตรายต่อบุคคลและสัตว์เลี้ยงอื่นๆ ได้ เช่น หมาพันธุ์พูเดิล เป็นต้น แต่วิธีนี้ไม่นิยมทำกัน เนื่องจากเสียค่าใช้จ่ายสูงในการหาซื้อหมา และไม่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องการเลี้ยงไว้เฝ้าบ้าน เพราะหมามีขนาดเล็กเกินไป

การแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้เลี้ยง ซึ่งการล่ามโซ่หมาจัดเป็นวิธีที่นิยมใช้ในการตัดสินใจ เนื่องจากอาณาเขตบ้านส่วนใหญ่ภายในชุมชนไม่มีรั้วกั้นพรมแดน

Copyright by Mahidol University

ระหว่างบ้าน หมาจึงสามารถเดินได้อย่างเป็นอิสระตามธรรมชาติ และการทำกรงเลี้ยงหมาหรือสร้างรั้วบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้นชาวชุมชนจึงเชื่อว่าวิธีล่ามโซ่เป็นการควบคุมหมาและประหยัดค่าใช้จ่ายได้ดีที่สุด

5.9.2. แนวทางการแก้ปัญหาการเพิ่มจำนวนหมา

หมาภายในชุมชนเลี้ยงไว้เพื่อเห่าเตือนภัยเมื่อมีสิ่งผิดปกติเข้ามาภายในบริเวณบ้าน และมีจำนวนหมาต่อหลังคาเรือนประมาณ 1-2 ตัว เพราะการเลี้ยงหมาจำนวนมากไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้เลี้ยง และในช่วงฤดูผสมพันธุ์ที่เรียกว่า *"ฤดูเป็นสัด"* ในสมัยโบราณเชื่อว่าหมาจะผสมพันธุ์กันในเดือนสิบสอง โดยหมาจะรวมกลุ่มกันเพื่อจับคู่ผสมพันธุ์และส่งเสียงเห่าหอนในเวลากลางคืนเป็นการรบกวนการหลับนอนของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังไม่นิยมให้หมาของตนเองสืบพันธุ์ เนื่องจากเป็นการเพิ่มภาระรับผิดชอบ ทำให้เสียค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีแนวทางการแก้ปัญหาการเพิ่มจำนวนหมาภายในครัวเรือน ในการศึกษาสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

5.9.2.1. การเลือกเลี้ยงหมาเพศผู้ การแก้ปัญหาตั้งแต่เริ่มนำหมามาเลี้ยง โดยการเลือกเลี้ยงเฉพาะหมาเพศผู้ เนื่องจากไม่สามารถตั้งครรภ์และคลอดลูกเพิ่มจำนวนได้ แต่ก็ยังสามารถสร้างปัญหาในช่วงฤดูผสมพันธุ์ได้ เนื่องจากหมาจะออกจากบ้านส่งเสียงเห่าหอนเพื่อหาคู่ผสมพันธุ์ บางครั้งออกไปหลายชั่วโมงหรือหลายวันจึงจะกลับเข้าบ้าน ซึ่งมักพบเห็นหมารวมกลุ่มกันตามสถานที่ต่างๆ เช่น วัด ตลาด และริมถนน ฯลฯ มีการต่อสู้ระหว่างหมาเพศผู้ด้วยกันเองเพื่อแย่งชิงคู่ผสมพันธุ์ และพบการบาดเจ็บเกิดขึ้น หมาในช่วงฤดูผสมพันธุ์จะกินอาหารน้อยหรือไม่กินอาหารเลย ทำให้หมามีรูปร่างผอม ร่างกายทรุดโทรม เนื่องจากความเครียดในการต่อสู้และแย่งชิงหมาเพศเมียและอาจทำให้หมามีนิสัยดุร้ายทำอันตรายต่อคนได้ ดังนั้นในบางครัวเรือนจะทำการตอนหรือทำหมันหมาเพื่อป้องกันไม่ให้หมาเป็นสัด และเรียกหมาประเภทนี้ว่า *"หมาหมัน"* เพราะเชื่อว่า หมาเพศผู้ที่เป็นหมันจะอ้วนสมบูรณ์ ไม่ออกนอกบ้านและทำหน้าที่เฝ้าบ้านได้ดี

5.9.2.2. การเลือกเลี้ยงหมาเพศเมีย ชาวชุมชนโดยทั่วไปไม่นิยมเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยเพศเมีย เนื่องจากไม่ต้องการให้หมาผสมพันธุ์และเพิ่มจำนวน แต่เมื่อมีบุคคลนำมาเลี้ยงก็ต้องหาแนวทางป้องกันการผสมพันธุ์ โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 วิธีการ ดังนี้

Copyright by Mahidol University

1) การฉีดยาคุมกำเนิด วิธีนี้นิยมกันทั่วไป เพราะเสียค่าใช้จ่ายน้อยและสะดวกในการจัดการควบคุม ซึ่งเจ้าของสามารถทำได้เองโดยไม่ต้องนำหมาไปร้านคลีนิคสัตวแพทย์ โดยซื้อยาคุมกำเนิดจากคลีนิคสัตวแพทย์เพื่อนำมาฉีดให้กับหมาของตนเอง โดยได้รับคำแนะนำการฉีดยาคุมกำเนิดจากสัตวแพทย์หรือเพื่อนบ้านที่เคยฉีดยาคุมกำเนิดให้แก่หมามาก่อน การฉีดยาคุมกำเนิดจะสามารถป้องกันการเป็นสัดได้นาน 6 เดือน แต่ก็พบว่าเกิดความผิดพลาดอยู่เสมอ เช่น ฉีดยาคุมกำเนิดผิดวิธี และละเลยกำหนดเวลาฉีดยาคุมกำเนิดในครั้งต่อไป

2) การทำหมันถาวร การทำหมันหมาเพศเมียโดยวิธีผ่าตัดเอามดลูกออก ซึ่งวิธีนี้ไม่นิยมมากนัก เนื่องจากเสียค่าใช้จ่ายสูงและเชื่อกันว่าการเลี้ยงหมาไม่จำเป็นต้องเสียเงินมากมายเพื่อผ่าตัดทำหมันหมา

3) การล่ามโซ่ นิยมใช้กันมากที่สุด และสามารถใช้ได้กับหมาทุกเพศ ทุกอายุ เนื่องจากประหยัดค่าใช้จ่ายและไม่ยุ่งยาก ทำได้ง่าย นอกจากนี้ยังสามารถป้องกันและควบคุมหมาไม่ให้ออกไปผสมพันธุ์ได้

สำหรับผู้เลี้ยงหมาเพศเมียจะตัดสินใจยินยอมให้หมาของตนเองผสมพันธุ์หรือไม่ขึ้นอยู่กับพันธุ์หมาเป็นสำคัญ ถ้าเป็นหมาพันธุ์ต่างประเทศ เจ้าของจะนิยมหาคู่ผสมพันธุ์ให้กับหมามากกว่าปล่อยให้ผสมพันธุ์กันเองตามธรรมชาติ เพื่อให้ได้ลูกหมาที่ตรงตามลักษณะประจำพันธุ์ สำหรับหมาพันธุ์ไทยธรรมดาจะไม่นิยมให้ผสมพันธุ์ เพราะจะเป็นการสร้างภาระรับผิดชอบเพิ่มขึ้น และถ้าหมาคลอดลูกออกมาก็จะนำไปปล่อยวัดหรือแหล่งชุมชนอื่นๆ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาอย่างเด็ดขาด.

Copyright by Mahidol University

บทที่ 6

บทวิเคราะห์

หมาเป็นสัตว์ที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานาน ตั้งแต่สังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน คนไทยได้เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการใช้ประโยชน์จากหมาตามวิถีชีวิตของตนเองให้ดำรงอยู่อย่างสอดคล้องกับวิถีชุมชนตามสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่เพื่อความอยู่รอดของตนเอง จากการศึกษา สามารถวิเคราะห์หมาในวิถีคนไทย กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง ได้ดังนี้

6.1. พัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทย

วิถีชีวิตคนไทยมีวิวัฒนาการตามสภาพแวดล้อมโดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของตนเอง เมื่อวิถีชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม หมาที่เป็นสัตว์ใกล้ชิดกับชุมชนก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิตเพื่อเอื้อประโยชน์ในการดำรงชีพของบุคคล ดังนั้นพัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยภายในชุมชนบ้านตรอกแซงจากอดีตสู่ปัจจุบันจึงสามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

6.1.1. พัฒนาการสายพันธุ์หมาในวิถีชีวิตคนไทย

พัฒนาการสายพันธุ์หมาในวิถีชีวิตคนไทย ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 พัฒนาการ ดังนี้

6.1.1.1. พัฒนาการการเลี้ยงหมาเริ่มแรก

หมาพันธุ์ไทยธรรมดา หรือหมาพันทาง เป็นสายพันธุ์หมาที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมและนำมาเลี้ยงในลำดับแรก โดยการนำเข้ามาเลี้ยงพร้อมกับการอพยพเข้ามาทำมาหากินของชาวบ้านเพื่อใช้ประโยชน์ในการล่าสัตว์และเฝ้าบ้าน และได้มีการขยายพันธุ์แพร่หลายภายในชุมชน

Copyright by Mahidol University

ทั่วไป เนื่องจากสามารถปรับตัวได้ดีในสภาพแวดล้อมท้องถิ่น กล่าวคือ สามารถเลี้ยงง่าย ทนทานต่อโรคต่างๆได้ดี

6.1.1.2. พัฒนาการการเลี้ยงหมาตามความนิยม

เมื่อกระแสความนิยมหมาจากสังคมเมืองเข้ามาสู่ชุมชน ทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้ชุมชนต้องการเลี้ยงหมาสายพันธุ์อื่นๆ นอกเหนือจากหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่พบเห็นทั่วไป เนื่องจากเชื่อว่าสามารถใช้ประโยชน์ได้มากกว่าหมาพันธุ์ไทยธรรมดา เช่น เลี้ยงเพื่อการค้า เลี้ยงเพื่อสวยงาม เป็นต้น ในการศึกษาสามารถแบ่งพัฒนาการสายพันธุ์หมาที่นิยมเลี้ยงออกได้ 2 หัวข้อ ดังนี้

1) พัฒนาการการเลี้ยงหมาตามความนิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอาน

ความเชื่อที่ว่าหมาพันธุ์ไทยหลังอานมีถิ่นกำเนิดภายในบริเวณอำเภอเมืองจังหวัดตราด ทำให้มีการแสวงหาหมาพันธุ์ไทยหลังอานในจังหวัดตราดและท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อนำไปเลี้ยงกันอย่างแพร่หลาย และเป็นแรงกระตุ้นให้คนภายในชุมชนเริ่มเลี้ยงหมาสายพันธุ์นี้ เนื่องจากสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นสินค้า และนำรายได้มาสู่ครอบครัวได้ นอกจากนี้การเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยหลังอานยังสามารถนำพาเกียรติยศมาสู่ผู้เลี้ยงได้ เพราะเป็นพันธุ์หมาที่ไม่มีพบเห็นอยู่ทั่วไป ทำให้ผู้ที่เลี้ยงหมาพันธุ์นี้ได้ต้องใช้ความสามารถในการค้นหาเพื่อนำมาเลี้ยง

2) พัฒนาการการเลี้ยงหมาตามความนิยมหมาพันธุ์ต่างประเทศ

เมื่อค่านิยมของสังคมเมือง โดยเฉพาะในสังคมเมืองหลวงมีความต้องการเลี้ยงหมาพันธุ์ต่างประเทศ เพราะเชื่อว่าหมาเหล่านี้สามารถฝึกหัดได้และใช้ประโยชน์ได้มากกว่าหมาพันธุ์ไทย ทำให้ชุมชนมีความต้องการเลียนแบบสังคมเมือง เพราะเชื่อว่าสังคมเมืองเป็นต้นแบบในด้านการพัฒนาความเจริญในด้านต่างๆ และนำพาความทันสมัยมาสู่ตนเองและชุมชน

Copyright by Mahidol University

6.1.2. พัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทย

ในการศึกษาพัฒนาการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทย แบ่งออกได้ 2 พัฒนาการ ดังนี้

6.1.2.1. พัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม

สังคมไทยดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ไม่สามารถมองการเกษตรกรรมแบบแยกส่วนออกจากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติได้ เพราะเมื่อธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ย่อมส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น สังคมเกษตรกรรมจึงเป็นระบบนิเวศที่ถูกออกแบบและสร้างขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการทางด้านอาหารและการยังชีพของมนุษย์ การจัดการผลิตเพื่อยังชีพได้ก่อให้เกิดแบบแผนวัฒนธรรมที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตคนไทย และทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ขึ้นภายในชุมชน มีความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ และมีการขายผลผลิตส่วนเกินจากการยังชีพเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินตราหรือสินค้าประเภทอื่นๆ สิ่งเหล่านี้เป็นการปฏิบัติในสังคมเกษตรกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืนและสมดุล

ความสัมพันธ์ของคนไทย อยู่บนพื้นฐานการอยู่ร่วมกันระหว่างคน สัตว์และธรรมชาติ ที่เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกใบนี้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ต้องเกื้อกูลต่อกัน อันแสดงถึงความมีน้ำใจ และความเมตตากรุณาที่มีต่อสัตว์โลก คนไทยจึงมีนิสัยชอบเลี้ยงสัตว์ไว้ภายในบ้าน และหมาก็เป็นสัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันทั่วไปเกือบทุกครัวเรือน

สัมพันธภาพของคนในสังคมไทยอยู่บนพื้นฐานที่ว่า *"เสนอจุดรวมสงวนต่าง"* เป็นรูปแบบการปะนีปะนอมระหว่างกัน เพื่อหาจุดที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน และพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นการเลี้ยงหมาในสังคมไทยจึงมีจุดร่วมที่เหมือนกัน คือ *"การเฝ้าบ้าน"* แต่ก็มีการใช้ประโยชน์จากหมาที่แตกต่างกันไปในส่วนบุคคล เนื่องจากสภาพแวดล้อมท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันทั้งพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ และการเรียนรู้โดยวิธีการลองผิดลองถูก ภายใต้สิ่งแวดล้อมของตนเอง ส่งผลให้เกิดภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากหมาที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น

Copyright by Mahidol University

1) วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม

ในการศึกษาพัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม สามารถแบ่งออกเป็น 2 วัตถุประสงค์ ดังนี้

1.1) การเลี้ยงหมาไว้ล่าสัตว์ เนื่องจากสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยทั่วไปมีสภาพเป็นพื้นที่ป่า และชาวบ้านดำรงชีพด้วยการหาอาหารจากป่า โดยใช้ประโยชน์จากหมาช่วยเหลือในการล่าสัตว์ป่าต่างๆ เพื่อนำมาประกอบอาหารภายในครัวเรือน ทำให้หมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีพเพื่อหาอาหาร

1.2) การเลี้ยงหมาไว้เฝ้าบ้าน เนื่องจากหมามีพฤติกรรมในการหวงแหนอาณาเขต ดังนั้นเมื่อหมาอาศัยอยู่ภายในขอบเขตบ้าน หมาจะเฝ้าระวังอันตรายด้วยการเห่าและกัดศัตรูที่เข้ามาบริเวณบ้าน และชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากพฤติกรรมของหมาในการเฝ้าระวังภัยบ้านเรือนและทรัพย์สินของตนเอง

2) แนวคิดในการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม

หมาที่เลี้ยงกันอยู่ทั่วไป คือหมาพันธุ์ไทยธรรมดา ซึ่งสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี มีพฤติกรรมความต้องการอิสระในการดำรงชีวิต และไม่ยอมเชื่อฟังคำสั่งของมนุษย์ ทำให้คนไทยมีแนวคิดกับหมาในแง่เสียมากกว่าแง่ดี โดยเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่ไม่มีคุณประโยชน์ เนื่องจากพฤติกรรมความต้องการของหมาเป็นสิ่งที่คนทั่วไปไม่พึงประสงค์ ดังนี้

2.1) คนไทยเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่มีนิสัยชอบกิน โดยหมาจะกินอาหารได้เกือบทุกชนิดทั้งจากบ้านเรือนและเศษอาหารที่ทิ้งไว้ตามกองขยะ และอุจจาระที่ผู้คนถ่ายเรี่ยราดไว้ทำให้เชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่มีนิสัยชอบกิน โดยกินไม่เลือกชนิดอาหาร ซึ่งเชื่อว่าหมาเข้ามาอยู่อาศัยรวมกับมนุษย์ภายในบ้านเรือนเดียวกันก็เพื่อต้องการอาหารเท่านั้น

2.2) คนไทยเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่มีนิสัยชอบผสมพันธุ์ เมื่อถึงฤดูผสมพันธุ์มักพบเห็นหมาจับกลุ่มรวมกันเป็นฝูงเพื่อหาคู่ผสมพันธุ์ และไม่ยอมกลับเข้าบ้านของตนเอง เพื่อทำหน้าที่เฝ้าบ้าน จึงทำให้เชื่อว่าหมามีพฤติกรรมชอบผสมพันธุ์ ซึ่งเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะ

Copyright by Mahidol University

สมในสังคมไทย เพราะคนไทยถือว่าเรื่องทางเพศเป็นสิ่งที่ต้องปิดบัง แต่หมากลับแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมปกติทั่วไปในการดำเนินชีวิต

จากพฤติกรรมความต้องการอิสระตามธรรมชาติและการที่หมาไม่ทำหน้าที่เฝ้าบ้าน ทำให้คนไทยมองว่าหมาเป็นสัตว์ที่ไม่มีคุณค่า ต่ำต้อย ดังนั้นเศษอาหารภายในครัวเรือนก็เพียงพอสำหรับหมา ทำให้การเลี้ยงหมาของคนไทย เป็นไปตามอารมณ์ของจิตใจมากกว่าความต้องการผลประโยชน์ต่างๆ จากหมา เมื่อไม่ต้องการเลี้ยงหมาก็จะนำไปปล่อยวัด ซึ่งจัดว่าเป็นลักษณะเด่นของสังคมไทยที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นความเกื้อกูลภายในชุมชนระหว่างวัดกับบุคคล โดยวัดเป็นศูนย์รวมน้ำใจ และความเมตตากรุณาที่มีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ตามหลักพุทธศาสนาที่ต้องการประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นเนื้อเดียวกัน และสร้างสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยใช้หลักความเชื่อเรื่อง *"เวรกรรม"* กล่าวคือสิ่งมีชีวิตทุกสิ่งทุกอย่างที่อุบัติขึ้นมาบนโลกนี้ล้วนแต่มีเวรกรรมที่สั่งสมกระทำกันมาตั้งแต่ชาติปางก่อน และการได้เกิดเป็นหมาก็คือการชดใช้หนี้กรรมที่ทำความชั่วมาแต่ชาติภพก่อน ดังนั้นหมาในสังคมไทยจึงเป็นสัตว์ที่มีเคราะห์กรรม เห็นได้จากคำที่เรียกว่า *"เลี้ยงหมาแบบตามบุญตามกรรม"* จากความเชื่อนี้ทำให้เป็นแรงส่งเสริมว่า การเลี้ยงหมาไม่ต้องดูแลเอาใจใส่ เพราะต้องการให้หมาชดใช้หนี้กรรมที่ทำมาแต่ชาติก่อน ซึ่งจะเห็นว่าระบบความคิดของคนไทยจะตอบสนองกับระบบธรรมชาติ และอาศัยพุทธศาสนาเป็นตัวบงการความคิดของคน ดังนั้นคนไทยจึงมีการปรับตัวเข้าหาพุทธศาสนาและธรรมชาติแวดล้อมควบคู่กันไป และการเลี้ยงหมาก็เป็นผลสะท้อนที่ได้จากการปรับตัวของคนไทย โดยหมาจะถูกปรับตัวตามความต้องการและวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมไทยที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้น

3) หลักในการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม

การอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อการดำรงชีพของคนไทย ด้วยการสร้างแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติในรูปแบบวัฒนธรรม และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การเลี้ยงหมาในสังคมไทยจึงมีแบบแผนการปฏิบัติที่สอดคล้องกับธรรมชาติของคนในสังคมไทย ซึ่งรูปแบบการเลี้ยงหมามีชื่อเรียกต่างๆ ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับบุคคลและท้องถิ่น ได้แก่ การเลี้ยงหมาแบบตามยถากรรม หรือ การเลี้ยงหมาแบบตามมีตามเกิด หรือ การเลี้ยงหมาแบบบุญตามกรรม โดยมีหลักในการเลี้ยงหมาดังนี้

Copyright by Mahidol University

3.1) การให้อาหาร หมาในวิถีชีวิตคนไทยจะหากินตามสัญญาชาตญาณและอาศัยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ในอดีตชาวบ้านต้องหุงข้าวเช็ดน้ำ ทำให้น้ำข้าวที่เหลือจากการหุงข้าวเป็นอาหารหลักของหมา และนำมาผสมกับเศษอาหารที่เหลือจากการกินของคน เช่น เศษก้างปลา และเศษกระดูก เป็นต้น ดังนั้นถ้าคนในครอบครัวมีอาหารกิน หมาภายในบ้านก็จะได้กินอาหารตามไปด้วย ถ้าสมาชิกภายในครอบครัวไม่มีอาหาร หมาก็สามารถออกไปหาอาหารนอกบ้านได้ โดยจะหากินเศษอาหารที่ทิ้งไว้หรือหากินสิ่งปฏิกูลต่างๆ ภายในชุมชน

3.2) การให้ที่อยู่อาศัย หมาในวิถีชีวิตคนไทยมีความเป็นอิสระในการดำรงชีวิต เนื่องจากจำนวนประชากรของคนและหมามีจำนวนน้อย ทำให้พื้นที่ว่างเปล่ามีจำนวนมาก และขอบเขตของบ้านเรือนก็มีพื้นที่มาก จึงทำให้หมามีพื้นที่อยู่อาศัยในบริเวณกว้างขวาง และสามารถแสดงพฤติกรรมของตนเองอย่างอิสระตามธรรมชาติ โดยทั่วไปจะพบเห็นหมาอาศัยหลับนอนอยู่บริเวณใต้ถุนบ้านเพื่อระวังภัยอันตรายต่างๆ ที่เข้ามาสู่บริเวณบ้าน หรือขอบเขตที่ตนเองอาศัยอยู่

3.3) การให้ความดูแลรักษาสุขภาพ หมาในวิถีชีวิตคนไทยสามารถอาศัยธรรมชาติแวดล้อมในการดูแลรักษาสุขภาพตนเองได้ เมื่อหมามีอาการซึม เบื่ออาหาร หมาจะรักษาตนเองโดยวิธีกินหญ้าตามธรรมชาติ และสำรอกสิ่งผิดปกติออกจากร่างกาย เพื่อเสริมสร้างความสมดุลให้กับร่างกาย ถ้าหมามีอาการป่วยรุนแรงก็จะออกไปเสียชีวิตนอกบ้าน ทำให้คนไทยเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่ไม่เจ็บป่วย

การเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยมีความเชื่อว่าหลักการเลี้ยงหมา คือการให้อาหารและให้อยู่อาศัยเฝ้าบ้านเท่านั้น เพราะบริเวณที่มีอาหารและเศษอาหาร หมาก็จะเข้าไปกินที่แหล่งนั้น และหมาก็สามารถกินอาหารได้เกือบทุกชนิด นอกจากนี้พันธุ์หมาที่เลี้ยงอยู่ทั่วไปในสังคมไทย คือ หมาพันธุ์ไทยธรรมดา ที่เป็นพันธุ์พื้นบ้านและพบอยู่ทั่วไปในชุมชน โดยหมาไทยมีลักษณะพฤติกรรมที่เด่นชัดคือ *"กินง่าย นอนง่าย ตายยาก"* ซึ่งสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ทำให้คนไทยไม่ต้องดูแลเอาใจใส่หมาของตนเอง ถ้าไม่มีอาหารให้หมากิน หมาก็สามารถหากินได้เองตามธรรมชาติ และพฤติกรรมของหมาพันธุ์ไทยที่ต้องการอิสระเสรีภาพ ทำให้พบเห็นหมาเดินอยู่ทั่วไปตามแหล่งชุมชนหรือพื้นที่เกษตรกรรม

จะเห็นได้ว่าหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิมมีความเป็นคัลติเจนอิสระ (Facultative cultigens) กล่าวคือหมาสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมของชุมชนและขยาย

© Copyright by Mahidol University

พันธุ์ได้ โดยไม่ต้องได้รับการช่วยเหลือจากผู้เลี้ยง ทำให้การเลี้ยงหมาของคนไทยจึงไม่ใช่หลักของการเลี้ยงสัตว์ทั่วไปตามแบบสากล ที่มีหลักว่าการเลี้ยงสัตว์ต้องมีการปรับปรุงพันธุ์ การบำรุงรักษาและการให้อาหารสัตว์ภายใต้การควบคุมของมนุษย์ เพราะการเลี้ยงหมาของคนไทยทั่วไป ไม่มีการปรับปรุงพันธุ์ หมาจะผสมพันธุ์กันเองตามความต้องการของหมา ดูแลรักษาสุขภาพตนเองตามธรรมชาติ และการเลือกกินอาหารก็ไม่สามารถควบคุมได้ เพราะหมาจะอยู่อาศัยทั่วไปอย่างอิสระตามธรรมชาติมากกว่าการถูกจับกักขังไว้

6.1.2.2. พัฒนาการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบัน

การแพร่กระจายของระบบทุนนิยมตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทยและชุมชนบ้านตรอกแซง ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมของสังคมเมือง เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมขึ้นในหลายๆ ด้าน การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นผลจากการครอบงำและการขยายตัวของระบบทุนนิยมตะวันตก ทำให้ชุมชนมีการพัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตที่เลียนแบบตะวันตก ซึ่งการแพร่กระจายของวัฒนธรรมต่างๆ ได้นำเอาวิธีการเลี้ยงหมาตามรูปแบบของตะวันตกเข้ามาด้วย แนวคิดตะวันตกที่ต้องการจัดแบ่งจำแนกประเภทสิ่งต่างๆ ออกจากกันอย่างชัดเจน ทั้งคน สัตว์ สิ่งของ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาถูกแบ่งแยกออกจากกัน และตัดขาดความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาระหว่างกัน หมาถูกจัดวางตามประเภทและหน้าที่ ได้แก่ หมาที่ใช้ในเกมกีฬา, หมาล่าเนื้อ, หมาใช้งาน, หมาเทอร์เรีย, หมาตุ๊กตาและหมาที่ไม่ใช้ในเกมกีฬา และจากการแพร่กระจายของระบบทุนนิยมตะวันตกในด้านต่างๆ ทำให้การเลี้ยงหมาในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

1) วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบัน

การศึกษาพัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบันแบ่งได้ 2 วัตถุประสงค์ ดังนี้

1.1) การเลี้ยงหมาเพื่อเฝ้าบ้าน เนื่องจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้สภาพชุมชนในปัจจุบัน เป็นสังคมแห่งการระแวดระวังภัยไม่มีความเชื่อใจซึ่งกันและกัน และด้วยพฤติกรรมการเห่าเตือนภัยของหมา ทำให้มีการเลี้ยงหมาไว้เพื่อการระวังภัยให้กับบ้านเรือนของตนเองเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากวิถีชีวิตที่เลียนแบบสังคมเมือง ในรูปแบบการทำงานหาเช้ากินค่ำ เป็นกิจวัตรประจำวันของ

Copyright by Mahidol University

สังคมเมืองที่ต้องออกไปทำงานตอนเช้า และกลับมาบ้านในช่วงเย็น ซึ่งทรัพย์สินต่างๆ ที่เก็บสะสมมาได้จากการทำงานก็จะถูกเก็บไว้ภายในบ้าน ดังนั้นในช่วงที่ตนเองไม่อยู่บ้านจึงต้องหาทางป้องกันทรัพย์สินจากการโจรกรรม ด้วยวิธีการในลักษณะที่หลากหลาย เช่น การสร้างรั้วบ้าน, การปิดล็อกบ้าน, การจ้างคนเฝ้าบ้าน และการเลี้ยงหมาไว้เพื่อเฝ้าบ้านก็เป็นหนทางหนึ่งในการป้องกันภัย หมาเหล่านี้จะมีความดุร้ายเพื่อให้เป็นที่เกรงกลัวต่อผู้พบเห็น ซึ่งการที่สังคมไทยไม่สามารถพึ่งพาบ้านใกล้เคียงหรือชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ได้ จึงทำให้การเลี้ยงหมาเพื่อเฝ้าบ้านได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

1.2) การเลี้ยงหมาเพื่อเป็นเพื่อนแก้เหงา เนื่องจากปัญหาต่างๆ ที่ต้องเผชิญทุกวัน ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาค่าครองชีพ และปัญหาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมที่ไม่มีความจริงใจต่อกัน บุคคลจึงต้องการแสวงหาความจริงใจในสังคมด้วยวิธีการต่างๆ และการเลี้ยงหมาไว้จึงเป็นเหมือนเพื่อนที่รู้ใจ ช่วยในการแก้ไขปัญหาความว้าเหว่ของจิตใจตนเองได้ เนื่องจากหมาเป็นสัตว์ที่ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อเจ้าของ และสามารถสื่อสารกับคนด้วยกิริยาอาการต่างๆ ได้อย่างเข้าใจ และจากความโดดเดี่ยวทางด้านจิตใจของผู้คนในชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้กลุ่มบุคคลที่ต้องการเลี้ยงหมาไว้เป็นเพื่อนแก้เหงาเพิ่มมากขึ้น

2) แนวคิดในการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบัน

การแพร่กระจายระบบทุนนิยมแบบตะวันตกที่ต้องการอยู่เหนือธรรมชาติในทุกๆ ด้านของธรรมชาติแวดล้อม และต้องการนำผลผลิตจากธรรมชาติมาสร้างผลประโยชน์ให้คุ้มค่ามากที่สุด ซึ่งหมาก็ถูกจัดเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่ถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสายพันธุ์ให้มีลักษณะตรงตามที่มนุษย์ต้องการเพื่อการใช้ประโยชน์ เช่น การปรับปรุงพันธุ์หมาให้มีขนาดใหญ่และแข็งแรงเพื่อการระวังภัย การปรับปรุงพันธุ์หมาให้มีขนาดเล็กเพื่อความสวยงาม เป็นต้น การเลี้ยงหมาจึงอยู่ในรูปของการบังคับและควบคุมโดยมนุษย์ เริ่มตั้งแต่การผสมพันธุ์และมีการปฏิสนธิเป็นตัวอ่อนในท้องแม่หมา การบังคับหมาตั้งแต่แรกเริ่มก็เพื่อให้หมามีลักษณะต่างๆ ตรงตามความประสงค์ของมนุษย์ ซึ่งวิถีชีวิตทุกกิริยาบทของหมาอยู่ในความควบคุมของมนุษย์ทั้งสิ้น หมาขาดอิสระเสรีภาพในการดำเนินชีวิตที่เป็นธรรมชาติของตัวเอง มนุษย์ได้วางบทบาทหน้าที่ให้หมาในการทำกิจกรรม และเมื่อไม่ต้องการใช้ประโยชน์ก็จะควบคุมบังคับโดยการล่ามโซ่หรือกักขังกรงไว้ ทำให้หมาไม่สามารถแสดงพฤติกรรมตนเองได้อย่างสมบูรณ์ เช่น การหาอาหาร การกำหนดที่อยู่อาศัย และการผสมพันธุ์ เป็นต้น

แนวคิดการเลี้ยงหมาที่เลียนแบบสังคมตะวันตก เป็นวิธีการเลี้ยงโดยอาศัยความต้องการ และความพึงพอใจของผู้เลี้ยงเป็นหลัก ส่วนใหญ่พบในผู้เลี้ยงหมาพันธุ์ต่างประเทศ

Copyright by Mahidol University

เนื่องจากการนำพันธุ์หมาต่างประเทศเข้ามาเลี้ยงในชุมชนของประเทศไทย เปรียบเหมือนการนำเข้าสินค้าต่างประเทศเข้ามาสู่ชุมชนของสังคมไทย เมื่อนำสินค้าเข้ามาก็ต้องมีรูปแบบและวิธีใช้งานตามที่ผู้ผลิตกำหนดไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของหมาในสายพันธุ์นั้นๆ เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น เมื่อนำหมาจากท้องถิ่นที่มีอากาศหนาวเย็นเข้ามาเลี้ยงก็ต้องมีการปรับอุณหภูมิอากาศให้ใกล้เคียงกับถิ่นที่อยู่เดิมของหมาให้มากที่สุด เพื่อความอยู่รอดของหมา ดังนั้นหมาสายพันธุ์อื่นๆ นอกเหนือสายพันธุ์ไทยจึงมีการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ

คนไทยให้แนวคิดที่แตกต่างกันระหว่างหมาพันธุ์ไทยธรรมดากับหมาพันธุ์ต่างประเทศ โดยเชื่อว่าหมาพันธุ์ต่างประเทศเป็นสัตว์ที่มีเกียรติสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ต่างๆ ที่มนุษย์กำหนดไว้ได้เป็นอย่างดี และวิธีการเลี้ยงหมาที่ต้องบังคับควบคุม ทำให้ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมที่น่ารังเกียจได้ จึงทำให้หมาเหล่านี้มีคุณประโยชน์ต่อผู้เลี้ยงมากกว่าหมาพันธุ์ไทยธรรมดา

3) หลักในการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบัน

การเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยในปัจจุบันตามแบบอย่างค่านิยมตะวันตก ซึ่งมีลักษณะที่แยกความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพากันระหว่างวิถีชีวิตคนกับหมาออกจากกัน ส่งผลให้การเลี้ยงหมามีความเฉพาะเจาะจงและมีรูปแบบที่แน่นอน เพื่อให้หมามีความสมบูรณ์แข็งแรง ซึ่งหลักในการเลี้ยงหมาแบ่งออกได้ดังนี้

3.1) **การให้อาหาร** หมาในวิถีชีวิตคนไทยในปัจจุบันมีการให้อาหารที่เฉพาะเจาะจง โดยแบ่งแยกความสัมพันธ์ทางด้านอาหารระหว่างคนกับหมาออกจากกัน อาหารที่ให้กินก็มักเป็นอาหารที่เตรียมไว้เฉพาะ ไม่ให้กินเศษอาหารที่เหลือจากการกินภายในครัวเรือนและไม่ปล่อยให้กินเศษอาหารตามแหล่งอื่น นอกจากนี้ยังมีการให้กินอาหารสำเร็จรูปและอาหารเสริมต่างๆ เพื่อบำรุงร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง

3.2) **การให้ที่อยู่อาศัย** หมาในวิถีชีวิตคนไทยมีการให้ที่อยู่อาศัยกับหมาที่เฉพาะเจาะจงพื้นที่และบังคับให้อยู่ในขอบเขตที่กำหนดไว้ ทั้งโดยการล่ามโซ่ กักขังกรง และสร้างรั้วบ้าน ซึ่งอาจมีการปล่อยให้หมาเป็นอิสระตามธรรมชาติในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น การไม่นิยมปล่อยหมาให้เดินอย่างอิสระเสรีภาพ เนื่องจากหมาเหล่านี้เป็นหมาพันธุ์ต่างประเทศ จึงมีคุณค่าสามารถซื้อขายได้ ดังนั้นหมาจึงเป็นเหมือนทรัพย์สินอย่างหนึ่งของครัวเรือน การปล่อยให้หมาของตนเองเที่ยวเดินทั่วไปก็อาจถูกลักขโมยได้ และความไม่เคยชินในการปล่อยหมาให้เป็นอิสระตามธรรมชาติ

Copyright by Mahidol University

เนื่องจากกลัวว่าหมาจะนำความเดือดร้อนมาสู่ผู้เลี้ยง เช่น หมาไปกัดผู้อื่นและสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้ในช่วงฤดูผสมพันธุ์สัตว์ หมาก็อาจออกไปผสมพันธุ์กับหมาที่ตนเองไม่พึงประสงค์ได้

3.3) การให้ความดูแลรักษาสุขภาพ หมาในวิถีชีวิตคนไทยในปัจจุบันมีการให้ความดูแลรักษาสุขภาพหมาที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับสัตว์เลี้ยง โดยมีสถานพยาบาลที่รักษาและดูแลสุขภาพให้แก่หมา โดยมีสัตวแพทย์เป็นผู้บำบัดรักษา ทั้งโดยการฉีดวัคซีนป้องกันโรค การบำรุงร่างกาย และการทำความสะอาดให้แก่หมา ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษา ดังนั้นสำหรับหมาพันธุ์ไทยที่เลี้ยงกันอยู่ทั่วไป การรักษาจะทำเฉพาะการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเท่านั้น แต่สำหรับหมาพันธุ์ต่างประเทศอื่นๆ หรือหมาที่ซื้อมาด้วยเงินตรา จะได้รับการดูแลรักษาสุขภาพเป็นอย่างดีจากผู้เลี้ยง

ดังนั้นหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบันจึงมีแนวโน้มความเป็นคัลติเจนแท้ (Obligate cultigens) มากขึ้น เนื่องจากค่านิยมตะวันตกจากสังคมเมืองที่เข้ามาสู่ชุมชน ได้นำพันธุ์หมาต่างๆ รูปแบบการเลี้ยงหมา และเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาภายในชุมชน เพื่อพัฒนาให้หมามีความสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกควบคุมโดยผู้เลี้ยงทั้งสิ้น หมาจึงไม่มีความเป็นอิสระให้การดำรงชีพด้วยตนเองเหมือนในอดีต และอาจไม่สามารถดำรงชีพอยู่ได้ หากไม่มีผู้เลี้ยงควบคุมดูแลและเอาใจใส่หมาของตนเอง

ตารางที่ 5. แสดงความแตกต่างระหว่างพัฒนาการการเลี้ยงหมาในอดีตกับปัจจุบัน

ประเภท	พัฒนาการการเลี้ยงหมาในอดีต	พัฒนาการการเลี้ยงหมาในปัจจุบัน
สายพันธุ์หมา	นิยมเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดา	นิยมเลี้ยงหมาพันธุ์ต่างประเทศ
วัตถุประสงค์หลัก	เลี้ยงเพื่อเฝ้าบ้านและล่าสัตว์	เลี้ยงเพื่อเฝ้าบ้านและเป็นเพื่อน
แนวคิดในการเลี้ยงหมา	อาศัยความเมตตาต่อหมา	อาศัยความต้องการเพื่อตอบสนองตนเอง
หลักในการเลี้ยงหมา 1) การให้อาหาร 2) การให้ที่อยู่อาศัย 3) การให้ความดูแลรักษาสุขภาพ	1) กินน้ำข้าวและผสมเศษอาหารที่เหลือภายในครัวเรือน 2) อาศัยอยู่ภายในบริเวณบ้านหรือใต้ถุนบ้าน โดยมีพื้นที่อยู่อาศัยที่กว้างขวาง 3) ไม่มีการดูแลเอาใจใส่และรักษาสุขภาพ	1) กินข้าวและอาหารที่เตรียมไว้เฉพาะเจาะจง 2) อาศัยอยู่ภายในบริเวณบ้านโดยมีการควบคุมให้อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่กำหนดไว้ 3) มีการป้องกัน รักษาโรคและมีสถานพยาบาลรักษาสำหรับหมา

Copyright by Mahidol University

6.2. บทบาทหมาในวิถีชีวิตคนไทย

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในสังคมไทยเป็นแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ไม่นิยมสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นระหว่างกัน เป็นลักษณะสังคมที่ผสมผสานและประนีประนอมระหว่างกัน ตามรูปแบบของการเสนอจุดร่วมสงวนจุดต่างระหว่างบุคคลในสังคม ดังนั้นจุดร่วมของบทบาทหมาที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ก็คือ *"การเฝ้าบ้าน"* ซึ่งเป็นจุดร่วมของคนในชุมชนที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน แต่ภายใต้บทบาทหลักของหมาก็จะมีบทบาทอื่นๆ ตามความนิยมในระดับบุคคลเกิดขึ้นมากมาย เพื่อสนองความต้องการของตนเองและสภาพแวดล้อมของสังคมในลักษณะที่แตกต่างกัน จากการศึกษาบทบาทหมาในวิถีชีวิตคนไทย โดยอาศัยชุมชนบ้านตรอกแซง ในการวิเคราะห์ผลการศึกษา สามารถแบ่งได้ดังนี้

6.2.1. บทบาทหลักของหมาในวิถีชีวิตคนไทย

การใช้ประโยชน์จากหมาที่ยอมรับกันโดยทั่วไป จะเป็นในลักษณะการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยทั่วไป ซึ่งเป็นจุดร่วมที่ยอมรับและสามารถเปิดเผยได้ หรือแสดงออกมาสู่บุคคลอื่นได้ ซึ่งมักจะเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ดีระหว่างหมากับคน ตามครรลองของจารีตประเพณีในวิถีชีวิตคนไทยคือ บทบาทหมาในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์และทรัพย์สิน หรือ การเฝ้าบ้าน

6.2.1.1. บทบาทหมาในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์และทรัพย์สิน หรือ การเฝ้าบ้าน

หมาเป็นสัตว์ที่มีความระแวดระวังภัยสูง เนื่องจากมีประสาทสัมผัสการได้ยินและการดมกลิ่นที่ไวกว่ามนุษย์ ทำให้เมื่อมีสิ่งแปลกปลอมเข้ามาบริเวณที่ตนเองอาศัยอยู่ หมาจะรับรู้ได้เร็วกว่ามนุษย์ ทำให้มนุษย์ได้ใช้ความสามารถของหมามาช่วยเหลือและคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง ทำให้บุคคลทั่วไปนิยมใช้ประโยชน์จากหมาในการเฝ้าบ้าน และคุ้มครองภัยจากพวกขโมย หรือสิ่งแปลกปลอมที่จะเข้ามาบริเวณบ้านของตนเอง เพื่อคุ้มครองสมาชิกภายในครอบครัวทั้งคน สัตว์เลี้ยง และทรัพย์สินภายในบ้าน

ในสภาวะปัจจุบัน เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นภายในพื้นที่อยู่อาศัยที่จำกัดลง และมีการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดของตนเองเพิ่มมากขึ้นภายในสภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ทำให้สังคม

Copyright by Mahidol University

มีปัญหาอาชญกรรมเกิดขึ้นมากมายจากบุคคลต่างถิ่นที่เข้ามาภายในชุมชน ผู้คนมีความระวังภัยต่อสิ่งแวดล้อมรอบข้างเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการใช้หมาเฝ้าบ้าน เพื่อป้องกันทรัพย์สินภายในบ้าน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งพฤติกรรมของหมาในการระวังภัยและป้องกันอันตรายที่จะเข้ามาในถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเอง ทำให้ผู้คนในชุมชนได้เรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ และนำพฤติกรรมของหมามาใช้ประโยชน์ในการเฝ้าระวังภัย ซึ่งการเลี้ยงหมาเพื่อเฝ้าบ้าน เป็นบทบาทที่คนทั่วไปยึดถือร่วมกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยพฤติกรรมการเห่าและกัดเมื่อมีคนแปลกหน้าเข้ามาบริเวณบ้านเรือน ทำให้การใช้ประโยชน์เพื่อเฝ้าบ้านเป็นลักษณะบทบาทเด่นของหมาในวิถีชีวิตคนไทย

6.2.2. บทบาทย่อยของหมาในวิถีชีวิตคนไทย

หมาในวิถีชีวิตคนไทยถูกกำหนดบทบาทโดยบุคคลและสังคม ภายใต้จุดร่วม และความแตกต่างกันของบุคคลและท้องถิ่น จึงทำให้หมามีบทบาทต่างๆ มากมาย ตามที่บุคคลและชุมชนกำหนดไว้ เพื่อสนองความต้องการของตนเองและสภาพแวดล้อมของชุมชน จากการศึกษาบทบาทหมาในวิถีชีวิตคนไทย กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง สามารถวิเคราะห์ผลการศึกษาได้ดังนี้

6.2.2.1. บทบาทหมาในฐานะผู้หาอาหาร

ภูมิศาสตร์ของประเทศไทยประกอบด้วยพื้นที่ป่าเขาทั่วทุกภาคของประเทศ มีความหลากหลายทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ดำรงอยู่ในอาณาเขตประเทศไทย และการประกอบอาชีพของคนไทยก็อาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ทั้งดิน ฟ้า อากาศ ป่าเขาลำเนาไพร เพื่อหล่อเลี้ยงผู้คนในสังคมให้มีชีวิตรอด มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตนเองให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่ตนเองเผชิญอยู่ และวิถีการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารก็เป็นส่วนสำคัญในการช่วยสร้างวิถีชีวิตเกี่ยวกับภาษาวัฒนธรรมและการจัดระเบียบทางสังคม การล่าสัตว์เป็นเรื่องของสมองและสภาพร่างกาย โดยใช้วิธีการลองผิดลองถูก และเป็นหนทางในการสร้างความฉลาดของมนุษย์ โดยมีการเรียนรู้พฤติกรรมของสัตว์เพื่อการนำมาใช้ประโยชน์

การกำหนดบทบาทหมาเพื่อช่วยเหลือในวิถีการล่าสัตว์ เป็นบทบาทที่สำคัญของชุมชนไทยในอดีต เพราะหมาสามารถหาอาหารจำพวกสัตว์ต่างๆ มาให้ผู้เลี้ยงได้ ซึ่งสอดคล้องกับสังคมไทยที่วิถีชีวิตเต็มไปด้วยการหากิน เพื่อนำอาหารมาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ซึ่งกล่าวได้ว่าวิถีการล่าของคนไทยเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวิถีชีวิตคนไทยในอดีต และความร่วมมือช่วย

Copyright by Mahidol University

เหลือกันระหว่างคนกับหมาในวิถีการล่าเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ *"อาหาร"* ได้นำพาและบุกเบิกความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาเพื่อกำหนดบทบาทในด้านอื่นๆ ที่ต้องสัมพันธ์กับวิถีการล่า ได้แก่

1)บทบาทหมาในฐานะเป็นเพื่อนยามเหงา เนื่องจากการเดินทางร่วมกันระหว่างคนกับหมาเพื่อเข้าป่าล่าสัตว์ ทำให้คนกับหมาต้องอยู่อาศัยร่วมกันอย่างโดดเดี่ยว และต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อความอยู่รอดของตนเอง ดังนั้นหมาจึงเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดในขณะนั้น

2) บทบาทหมาในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ เนื่องจากพื้นที่ป่าเป็นแหล่งรวมของสัตว์ร้ายที่สามารถทำอันตรายแก่มนุษย์ได้ ดังนั้นการป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด และหมาก็เป็นสัตว์ที่มีประสาทสัมผัสที่ดีกว่าคน จึงสามารถช่วยเหลือในการเตือนภัยให้กับเจ้าของได้ดี

ดังนั้นวิถีความสัมพันธ์ในการล่าระหว่างคนกับหมา ทำให้มีการเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากหมาในด้านอื่นๆ ตามมา และจากสภาพสังคมไทยปัจจุบัน ทำให้สถานภาพป่าไม้ที่เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์นานาชนิดลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างไม่สมดุล ส่งผลทำให้วิถีการล่าสัตว์ของคนไทยลดน้อยลง หมาที่เคยใช้ประโยชน์ในการล่าสัตว์ลดถูกลดคุณค่าลง และไม่มีส่วนในการหาอาหารมาเลี้ยงคนในครอบครัวดังเช่นในอดีต

6.2.2.2. บทบาทหมาในฐานะสัตว์เชิงธุรกิจการค้า

การใช้ประโยชน์จากหมาเพื่อการค้าในสังคมไทยเกิดขึ้นมายาวนานนับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการค้าขายหมาจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อผู้คนมีความต้องการหมามาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ในอดีตหมามีความสำคัญช่วยเหลือในการล่าสัตว์และจำเป็นต้องใช้หมาจำนวนมาก ดังนั้นความต้องการซื้อหมาก็เพื่อนำไปช่วยเหลือตนเองในวิถีการล่า แต่ในสังคมปัจจุบันการซื้อขายพันธุ์หมาได้เปลี่ยนรูปแบบการใช้ประโยชน์ไปอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ความต้องการซื้อขายหมาจึงเป็นเพียงสัตว์เลี้ยงดูเล่น สวยงามภายในครัวเรือน เนื่องจากความนิยมซื้อขายเฉพาะลูกหมาที่มีความน่ารักน่าเอ็นดูมากกว่าการคำนึงถึงผลประโยชน์ในด้านอื่นๆ ของหมา

Copyright by Mahidol University

ตามความเชื่อของสังคมไทยในอดีต ไม่ถือว่าหมาเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้มาสู่ผู้เลี้ยงได้ จึงไม่มีการประกอบธุรกิจซื้อขายหมากันอย่างจริงจัง แต่หลังจากการเข้ามาของกระแสบริโภคนิยมของตะวันตก ที่มองการค้าเชิงพาณิชย์เป็นจุดศูนย์กลางของการติดต่อสื่อสารและธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่สามารถซื้อขายได้ ทำให้การเลี้ยงหมาเพื่อการค้าเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วตามความต้องการของบุคคลในสังคม และสามารถสร้างกำไรและผลประโยชน์ให้กับผู้เลี้ยง เนื่องจากในปัจจุบันเชื่อว่าผู้ที่บริโภคสินค้าได้มากกว่าย่อมมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าผู้ที่บริโภคน้อยกว่า โดยวัดมาตรฐานความเป็นอยู่ด้วยปริมาณของการบริโภคต่อปี (Gross Domestic Product-GDP) ดังนั้นพวกพ่อค้าหรือบุคคลที่ทำการค้าขายหมาจึงนำเอาค่านิยมการชอบอวดฐานะนี้มาใช้เร่งเร้าให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่า การซื้อหมามาเลี้ยงด้วยราคาแพงเป็นสิ่งที่โก้เก๋ แสดงถึงการมีฐานะทางสังคมสูง ในบางครั้งหมาที่มีราคาแพง บุคคลยิ่งพยายามซื้อหมามาเลี้ยงกันเพิ่มขึ้น ดังนั้นการซื้อขายหมาจึงเป็นเพียงค่านิยมในยุคสมัยนั้นๆ ยกตัวอย่าง ช่วงสมัยความนิยมหมาพันธุ์ไทยหลังอาน ทำให้เกิดกลุ่มธุรกิจค้าขายหมาขึ้นมากมาย แต่เมื่อกระแสความนิยมหมาพันธุ์ไทยลดน้อยลง ทำให้ธุรกิจการค้าหมาพันธุ์ไทยก็ลดน้อยลง และเกิดค่านิยมหมาสายพันธุ์ต่างประเทศและไก่ชน เข้ามาแทนที่ ซึ่งการเกิดธุรกิจค้าขายสัตว์เลี้ยงเหล่านี้ขึ้นมาแทนที่ เพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเอง

6.2.2.3. หมาในฐานะผู้ปลูกฝังศีลธรรมและสั่งสอนอบรม

สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม และสามารถนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ด้วยวิธีการต่างๆ การถ่ายทอดจริยธรรมที่ดีงามจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งก็อาศัยธรรมชาติเป็นเครื่องบ่งบอกความดีงามและข้อห้ามในการปฏิบัติตนเองต่อสังคมไทย จึงมีการเรียนรู้พฤติกรรมหมาตามธรรมชาติแล้วนำมาเปรียบเทียบ สั่งสอน อบรม ลูกหลานและคนในสังคมไทย ในลักษณะของการอุปมาอุปไมย สำนวนสุภาษิต และคำพังเพยต่างๆ

จากวิถีชีวิตคนไทยที่ใช้หมาเป็นสิ่งเรียนรู้ให้เห็นภาพที่แท้จริงตามธรรมชาติ และสอนให้โอนอ่อนผ่อนตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ และปรับตัวได้กับทุกสภาพสังคม โดยใช้หมาเป็นสัญลักษณ์นำมาสั่งสอนจริยธรรมให้กับคนในสังคมไทย ส่วนใหญ่เป็นการอุปมาอุปไมย ถึงสัตว์ชั้นสูงที่สุด คือ *"มนุษย์"* กับสัตว์เลี้ยงชั้นต่ำที่สุด คือ *"หมา"* ดังนั้นพฤติกรรมส่วนใหญ่ของหมาจึงเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ควรปฏิบัติ ถ้าบุคคลปฏิบัติถือว่า *"ไม่ดี"* และพฤติกรรมบางอย่างของหมาก็เป็นสิ่งที่ดีงามตามแนวความคิดของคนไทย ถ้าคนไม่ปฏิบัติตามถือว่า *"ไม่ดี"* เช่นกัน เนื่องจากสัตว์เลี้ยงชั้นต่ำอย่างหมายังสามารถประพฤติปฏิบัติได้ การที่สังคมไทยใช้ระดับชนชั้นเปรียบเทียบระหว่างคนกับ

Copyright by Mahidol University

หมา เป็นลักษณะที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณ เช่น ในการจัดระดับชนชั้นกษัตริย์, ขุนนาง,ไพร่และทาส เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการจัดระดับชนชั้นได้ถูกถ่ายทอดมาสู่หมาที่เลี้ยงกันภายในบ้านเรือน เปรียบเหมือน บุคคล คือ ชนชั้นนำ และหมาเป็นเหมือนทาสผู้รับใช้ ดังนั้น การอุปมาอุปไมยเพื่อสั่งสอนลูกหลาน ไม่ให้เอาเยี่ยงอย่างพฤติกรรมบางอย่างของหมา เพราะจะทำให้บุคคลด้อยคุณค่าลง ซึ่งปัจจุบันบทบาทหมาในแง่นี้ลดน้อยลงไป เนื่องจากขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางภาษาจากคนรุ่นต่อมา ทำให้สำนวนภาษาที่ปรากฏในปัจจุบันมีความหยาบกระด้างขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ไม่มีความอ่อนนุ่มของสำนวนภาษา จึงปรากฏเป็นคำดุด่าที่สร้างความขัดแย้งระหว่างบุคคลมากกว่าการตักเตือนสั่งสอนเหมือนในอดีต

6.2.2.4. หมาในฐานะเป็นเพื่อนคลายเหงา

หมาเป็นสัตว์ที่ใกล้ชิดกับมนุษย์มาตลอดช่วงเวลายาวนาน ตั้งแต่ยุคสมัยหินจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากคนกับหมาสามารถติดต่อสื่อสารกันรู้เรื่องด้วยภาษาสัญลักษณ์และความใกล้ชิดจากการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และมีการปรับปรุงพันธุ์หมาเพื่อให้ตรงตามความต้องการของผู้เลี้ยง ในปัจจุบันสังคมไทยที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี มีการแข่งขันแย่งชิงกันในรูปแบบต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีลักษณะผิวเผินที่เรียกว่า *"สังคมทุติยภูมิ"* บุคคลจะพึ่งพากันก็ต่อเมื่อมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น สถาบันครอบครัวถูกแปรเปลี่ยนจากครอบครัวขยายที่มีทั้งญาติพี่น้อง พ่อแม่ ลูก มาเป็นครอบครัวเดี่ยว มีการอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพของสมาชิกภายในครอบครัว ส่งผลให้สถาบันครอบครัวที่เป็นแหล่งสร้างความอบอุ่นทางด้านจิตใจและเป็นจุดเริ่มแรกในการปลูกฝังความดีงามของบุคคลและสังคมเสื่อมสภาพลง สมาชิกภายในครอบครัวมีการแยกกันอยู่ต่างท้องถิ่น หรือมีโอกาสพบปะสนทนากันน้อยลง ความห่างเหินกันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวส่งผลต่อสภาพจิตใจของบุคคล ทำให้เกิดความว้าเหว่ ความเหงาและอาการซึมเศร้า ดังนั้นหลายครอบครัวจึงนิยมเลี้ยงหมาเพื่อเป็นเพื่อนเล่น การเริ่มต้นเลี้ยงหมาส่วนมากเกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการของบุตรหลานที่อยากได้เพื่อนเล่นที่เป็นหมานำมาเลี้ยงไว้ภายในบ้าน ทำให้การเลี้ยงเป็นภาระหน้าที่และกิจกรรมที่ต้องร่วมกันรับผิดชอบภายในครอบครัว เช่น ให้อาหาร, พาวิ่ง และทำความสะอาด ฯลฯ กิจกรรมต่างๆ จึงเป็นจุดร่วมกันที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้แน่นเฟ้นยิ่งขึ้น

จากการพัฒนาประเทศระดับมหภาคที่ใช้เศรษฐกิจเป็นตัวนำความเจริญของสังคมไทย ส่งผลให้การพัฒนาตัวบุคคลในระดับจุลภาคมีลักษณะคล้อยตามสังคมที่ใช้เงินตราเป็นตัวชี้นำความอยู่รอด และปัจจัยแวดล้อมของสังคมที่ไม่มีความจริงใจต่อกัน ทำให้ตัวบุคคลไม่จำเป็นต้อง

Copyright by Mahidol University

อาศัยการพึ่งพากันอีกต่อไป สามารถที่จะใช้ชีวิตอยู่ด้วยตนเองได้ ซึ่งลักษณะพฤติกรรมการอยู่อาศัยอย่างโดดเดี่ยวเป็นความขัดแย้งกับพฤติกรรมมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมและต้องการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเพื่อความอยู่รอดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้บุคคลเหล่านั้นต้องหาแนวทางในการอยู่รอดทางด้านจิตวิญญาณ เพื่อช่วยลดช่องว่างของความว้าเหว่ที่ตนเองได้รับ หมาจึงเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยแต่งเติมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือครอบครัวที่ขาดหายไป บทบาทหมาจึงเป็นเหมือนบุคคลหนึ่งในครอบครัวหรือเพื่อนที่อาศัยอยู่ร่วมชะตาชีวิตภายใต้อาณาเขตบริเวณเดียวกัน หมาช่วยเพิ่มชีวิตชีวาให้กับบุคคล และหมายังสามารถตอบสนองความต้องการพึ่งพาและเกื้อกูลที่บุคคลไม่สามารถให้และได้รับจากบุคคลอื่น

6.2.2.5. หมาในฐานะความต้องการปกครองแบบเผด็จการ

คนไทยทั่วไปมีความรักอิสระเสรีภาพ ไม่ยอมตกอยู่ใต้บังคับบัญชาของผู้อื่น สังคมไทยจึงอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ทุกคนในสังคมมีสิทธิและเสรีภาพอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่โดยธรรมชาติของมนุษย์เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนต้องการอยู่เหนือธรรมชาติ ต้องการออกคำสั่งกับธรรมชาติ โดยอาศัยเทคโนโลยีในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ภายในท้องถิ่นได้

ในลักษณะการปกครองของสังคมไทยที่มีกฎเกณฑ์กำหนดไว้ว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นปัจเจกบุคคลที่แท้จริง บุคคลไม่ต้องการความเท่าเทียมกันและต้องการที่จะอยู่เหนือกว่าบุคคลอื่น จึงทำให้มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันในสังคมเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ทำให้ภายใต้สภาพจิตใจของบุคคลมีความขัดแย้งกับลักษณะสภาพสังคมภายนอกที่ต้องดำรงชีวิต จึงจำเป็นต้องแสวงหาช่องทางในการปรับตัวให้กับตนเองเพื่อตอบสนองการบังคับบัญชาออกคำสั่ง และสังคมในระดับครอบครัวจึงเป็นหนทางในการตอบสนองความต้องการของบุคคล ทั้งในรูปแบบของการสั่งสอน ตักเตือน และทำร้ายร่างกาย เป็นต้น

สังคมครอบครัวไทยส่วนใหญ่มีลักษณะเผด็จการ หรืออำนาจนิยมอย่างเห็นได้ชัด มีคำพังเพยโบราณที่กล่าวว่า *"ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง"* ซึ่งสะท้อนให้เห็นค่านิยมในการยอมรับความเป็นผู้นำของฝ่ายชายให้เป็นหัวหน้าครอบครัว การตัดสินใจเรื่องสำคัญของครอบครัวมักอยู่ที่ฝ่ายชายมากกว่าเป็นลักษณะของการตัดสินใจร่วมกัน อาจเนื่องจากโดยธรรมชาติผู้ชายมีร่างกายแข็งแรงกว่าผู้หญิง ทำให้เชื่อว่าสามารถที่จะดูแลคุ้มครองความปลอดภัยได้ นอกจากนี้ใน

Copyright by Mahidol University

ครอบครัวที่มีบุตรก็มักจะอบรมบุตรให้ยอมรับการเชื่อฟัง มากกว่าการโต้เถียงแล้วยอมรับด้วยเหตุผล เข้าทำนองว่า *"เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด"* และในเกือบทุกครอบครัวพ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่ได้สอนให้บุตรยึดมั่นและศรัทธาต่อสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น แต่มักจะเน้นให้บุตรมีกิริยามารยาทเรียบร้อย ต้องเคารพ เชื่อฟังผู้ที่มีอายุมากกว่า ห้ามโต้แย้งผู้ใหญ่ ถ้าเด็กโต้แย้งผู้ใหญ่จะถูกว่ากล่าวหรือดุด่าว่า *"เถียงคำไม่ตกฟาก"* ดังนั้นการเลี้ยงหมาไว้ภายในครอบครัวก็เป็นเครื่องมือในการปรับตัวด้านจิตใจเพื่อความอยู่รอดตามธรรมชาติของมนุษย์ด้วยการแสดงความต้องการเหนือธรรมชาติของบุคคลในลักษณะของการควบคุมบังคับ และออกคำสั่งกับหมา ได้แก่ การจำกัดพื้นที่ด้วยการล่ามโซ่หรือใส่กรงขัง การดุด่า หรือการใช้กำลังทำร้ายร่างกายหมา แม้กระทั่งการฆ่าหมาที่เดินอยู่ทั่วไปก็ไม่ถือว่าเป็นการผิดกฎหมายอาญา รูปแบบวิธีการเหล่านี้เรียกว่า *"เผด็จการ"* โดยคำนึงถึงหลักการของสังคมและความต้องการของตัวเองในการปฏิบัติมากกว่าสภาพจิตใจหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้

การเลี้ยงหมาในลักษณะการปรับตัวเพื่อความต้องการปกครองธรรมชาติ เป็นบทบาทที่ซ่อนเร้นอยู่ในวิถีการเลี้ยงหมาของแต่ละบุคคล เพราะคนไทยให้ความสำคัญกับหมาที่มีนิสัยต้องเชื่อฟังคำสั่ง และถ้าตัวใดไม่เชื่อฟังคำสั่ง หมาตัวนั้นก็ไม่เป็นที่พึงประสงค์และเป็นสัตว์ที่ไม่มีคุณประโยชน์ต่อผู้เลี้ยง

6.2.2.6. หมาในฐานะสิ่งแสดงฐานะทางสังคม

การเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดาไว้ภายในบ้านก็เพื่อต้องการให้หมาเห่าหอนเฝ้าดูแลบ้าน แต่เมื่อมีการนำหมาพันธุ์ต่างประเทศเข้ามาสู่ชุมชน ส่งผลให้คนไทยมีตัวเลือกพันธุ์หมาเพิ่มขึ้น และกำหนดได้ว่าต้องการเลือกเลี้ยงหมาแบบใด เพื่ออะไร ตามความต้องการของบุคคล และตามพฤติกรรมของมนุษย์ก็ต้องมีการแยกแยะและจัดชนชั้นความสำคัญของสิ่งต่างๆ ที่ตนเองพบเห็นตามความนิยมของสังคม การแบ่งแยกชนชั้นหมาปรากฏอย่างชัดเจนสอดคล้องกับการแบ่งชนชั้นของคนไทยโดยอาศัยความแตกต่างนำมาเปรียบเทียบระหว่างกัน เช่น *"คนรวยกับคนจน"* หรือ *"คนบ้านนอกกับคนเมือง"* เป็นต้น และในการจัดแบ่งแยกชนชั้นตามแบบแผนของสังคม โดยอาศัยสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตผู้คนตามธรรมชาติ สามารถแบ่งแยกออกเป็น 2 หมวดหมู่ ดังนี้

การจัดหมวดหมู่ตามสภาพแวดล้อมที่ 1. ประกอบขึ้นด้วย หมาพันธุ์ไทยธรรมดา, สังคมชนบท, คนจน และสังคมไทยดั้งเดิม

Copyright by Mahidol University

การจัดหมวดหมู่ตามสภาพแวดล้อมที่ 2. ประกอบขึ้นด้วย หมาสายพันธุ์ต่างประเทศ, สังคมเมือง, คนรวย และสังคมสมัยใหม่

หมวดหมู่ที่ 1. กล่าวว่าในสังคมไทยดั้งเดิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือเรียกว่าสังคมชนบท ผู้คนดำรงชีวิตโดยอาศัยการพึ่งพาบุคคลและธรรมชาติในท้องถิ่น มีการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อนำมาบริโภคภายในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยนเป็นตัวเงิน ทำให้วิถีชีวิตไม่จำเป็นต้องใช้เงินตราเพียงสิ่งเดียวเพื่อเอาชีวิตรอด แต่ในยุคสังคมไทยที่ใช้เงินตราเป็นตัวชี้วัดฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมชนบทถูกจัดระดับฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในขั้นฐานะปานกลางจนถึงยากจน การเลี้ยงหมาของสังคมชนบทจะนิยมเลี้ยงหมาสายพันธุ์ไทยธรรมดา เนื่องจากสามารถหาหมามาเลี้ยงได้ง่ายและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลเอาใจใส่ เป็นเลี้ยงแบบตามยถากรรมคือ *"มีก็กิน ไม่มีก็อดกิน"* ตามสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว ดังนั้นหมาพันธุ์ไทยธรรมดาจึงเป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นสังคมชนบทและความยากจนของสังคมไทย

หมวดหมู่ที่ 2. กล่าวว่าในสังคมไทยภายหลังการแพร่อิทธิพลของระบบทุนนิยมเสรี ทำให้คนไทยมีการบริโภคนิยมตามวัฒนธรรมตะวันตกเพิ่มขึ้นและแพร่กระจายสู่ท้องถิ่นต่างๆ จึงต้องมีการแข่งขันเพื่อให้รอดพ้นจากสภาวะการณ์ของสังคม ทำให้ชุมชนต่างๆ มีพัฒนาการอย่างรวดเร็วในการขยายตัวสู่ความเป็นสังคมเมือง โดยอาศัยการพัฒนาเพื่อบริโภควัฒนธรรมตะวันตกเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญของบุคคลและชุมชน ส่งผลให้เกิดช่องว่างในวิถีชีวิตระหว่างเมืองกับชนบท สร้างความแตกต่างทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับบุคคลภายในท้องถิ่น การหาวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ก็ต้องอาศัยเงินตราเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน เช่นเดียวกับการหาหมาพันธุ์ต่างประเทศเข้ามาเลี้ยงภายในบ้านเรือนก็ด้วยวิธีการซื้อด้วยเงินตรา เพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน และการเลี้ยงหมาเหล่านี้ก็ต้องมีการดูแลเอาใจใส่อย่างดี เนื่องจากไม่ใช่สัตว์พื้นบ้านของไทย จึงทำให้ไม่สามารถทนทานต่อสภาพภูมิอากาศได้เหมือนกับหมาพันธุ์ไทย และต้องมีการเลี้ยงดูเป็นพิเศษ จึงเป็นภาพลักษณ์ที่เห็นได้ว่าผู้ที่เลี้ยงหมาเหล่านี้ได้ ต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี เพราะต้องเสียเงินซื้อหมาและเสียค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูหมาอีกด้วย ซึ่งก็พบว่าคนส่วนใหญ่ในเมืองที่เป็นแหล่งเงินทุนของประเทศ คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีหรือคนรวยภายในชุมชนท้องถิ่น นิยมเลี้ยงหมาพันธุ์ต่างประเทศกันอย่างแพร่หลาย ทำให้หมากลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของความทันสมัย ความร่ำรวย และความมีอำนาจ ของคนในสังคมไทย

Copyright by Mahidol University

สังคมไทยที่อาศัยความสัมพันธ์ในการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพากันระหว่างคนรวยกับคนจน ผู้มีอำนาจกับผู้ด้อยอำนาจ ฯลฯ ส่งผลต่อโลกทัศน์ของคนไทยที่มีต่อหมา ทำให้หมาพันธุ์ไทยธรรมดา ถูกสังคมจัดชนชั้นให้เป็นเสมือนคนจนที่ต้องคอยพึ่งพาผู้อื่น ส่วนหมาพันธุ์ต่างประเทศเปรียบเหมือนคนรวยที่คอยอุปถัมภ์ค้ำชูผู้ตกทุกข์ได้ยาก นอกจากนี้สังคมชนชั้นยังถือว่า *"ชาติกำเนิด"* หรือ *"สกุล"* เป็นสิ่งวัดบรรดาศักดิ์ของคนในสังคมไทย และหมาพันธุ์ต่างประเทศก็จัดว่าเป็นผู้ที่มีชาติตระกูลสูงศักดิ์

ลักษณะโลกทัศน์ร่วมของชุมชนในสภาพแวดล้อมจะต้องมีลักษณะคล้อยตามสังคมไทย โดยทั่วไปสังคมไทยไม่ยอมรับบทบาทหมาด้านชนชั้นฐานะทางสังคม เนื่องจากสังคมไทยมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีหลักการว่า ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ ทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงของวิถีชีวิตคนไทย ได้ปรากฏความเป็นชนชั้นให้เห็นเด่นชัด จากการเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดากับหมาพันธุ์ต่างประเทศ เพื่อความต้องการมีเกียรติยศ และความโดดเด่นของบุคคลในชุมชนท้องถิ่น

6.2.2.7. หมาในฐานะผู้กำจัดสิ่งปฏิกูล

จุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับหมา กล่าวคือการที่หมาเข้ามาเก็บกินเศษอาหารที่หลงเหลืออยู่ในถิ่นฐานของมนุษย์และเป็นบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับหมาแรกเริ่มที่มีต่อมนุษยชาติ สำหรับสังคมไทยในอดีต ลักษณะการเลี้ยงหมาทั่วไปไม่มีการเอาใจใส่ดูแล เมื่อมีเศษอาหารเหลือจากการรับประทานก็จะเททิ้งลงในรางอาหารเพื่อให้หมากิน โดยยึดถือหลักพุทธศาสนาในการแสดงความเมตตาธรรมต่อสัตว์เลี้ยงที่ตกทุกข์ได้ยาก และเป็นการสร้างบุญกุศลของตนเองกับสัตว์ทั่วไปตามหลักของพุทธศานิกชนทั่วไป หมาจึงเป็นฝ่ายต้องพึ่งพาอาศัยคนเพื่อความอยู่รอด

พื้นที่ชุมชนต่างๆ ของประเทศไทยเป็นแหล่งรวมความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นแหล่งอาหารต่างๆ ของพื้นโลก จึงเป็นเหตุผลทำให้คนไทยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงภาวะการขาดแคลนอาหาร เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ที่มีอยู่มากมาย ดังคำว่า *"ในน้ำมีปลาในนามีข้าว"* หรือ *"ทรัพย์ในดินสินในน้ำ"* คนไทยทั่วไปจึงมีอุปนิสัยที่ชอบกินทิ้งกินขว้าง โดยไม่ได้คำนึงถึงผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้น เช่น กลิ่นเหม็นเน่าของเศษอาหาร และความสกปรกที่จะเกิดขึ้นจากการเน่าเปื่อยของอาหาร ก่อให้เกิดเชื้อโรคที่สามารถติดต่อมาสู่คน ดังนั้นหมาจึงมีประโยชน์ในการช่วยกำจัดสิ่งปฏิกูลเหล่านี้ เนื่องจากการเลี้ยงหมาในอดีตจะปล่อยให้ดำรงชีวิตอย่างอิสระตามธรรมชาติไม่

Copyright by Mahidol University

นิยมผูกหมาไว้ภายในบ้าน จึงพบเห็นหมาเดินอยู่ทั่วไปหรือติดตามผู้เลี้ยงไปตามแหล่งต่างๆ เมื่อหมาพบเห็นเศษอาหารก็จะเข้าไปกินทันที นอกเหนือจากเศษอาหารแล้วกากอาหารที่ถูกขับถ่ายออกมาทางทวารหนักที่เรียกว่า *"อุจจาระ"* หมาก็สามารถที่จะกินได้อย่างไม่เลือกรสและกลิ่น ในยุคสมัยที่ระบบการสาธารณสุขสมัยใหม่ยังไม่แพร่กระจายมาสู่ชุมชน คนไทยจะขับถ่ายอุจจาระตามทุ่งนา, ในป่า, ในน้ำ และใต้ถุนบ้าน ฯลฯ ทำให้วิถีชีวิตคนไทยในอดีตแวดล้อมไปด้วยสิ่งสกปรก ทั้งอาหารที่เหลือจากการรับประทานและกากอาหารที่ขับถ่ายออกมาจึงเป็นอาหารที่ดีเลิศสำหรับหมา และเป็นบทบาทของหมาในการกำจัดสิ่งปฏิกูลทั้งหลายในสังคมไทย จึงทำให้คนไทยสมัยโบราณมีโลกทัศน์ในแง่ร้ายกับหมาว่าเป็นสัตว์ที่เห็นแก่กินเป็นสำคัญในการดำเนินชีวิต

เมื่อมีการพัฒนาระบบสาธารณสุขและผู้คนมีระเบียบวินัยในการขับถ่าย ทำให้พฤติกรรมการกินอุจจาระของหมาลดน้อยลง แต่ผลพวงจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในสังคมไทย ทำให้ต้องผลิตอาหารเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภค ส่งผลให้มีเศษอาหารและขยะมูลฝอยต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งจากร้านอาหาร ตลาด และกองขยะ ฯลฯ ซึ่งสิ่งปฏิกูลเหล่านี้ก็จัดได้ว่าเป็นอาหารประทังชีวิตสำหรับพวกหมาที่ไม่มีเจ้าของทั่วไป ส่งผลให้สิ่งปฏิกูลต่างๆ ลดน้อยลง แต่การช่วยกำจัดสิ่งปฏิกูลของหมาก็ไม่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เนื่องจากคนไทยเชื่อว่าพฤติกรรมหมาเป็นสัตว์ที่เห็นแก่กิน และการเก็บกินเศษอาหารก็ไม่ได้สร้างประโยชน์ต่อบุคคล เพราะพวกหมาที่ไม่มีเจ้าของหรือหมาจรจัดทำเพื่อเอาชีวิตของตนเองให้อยู่รอดเท่านั้น เมื่อบทบาทการกำจัดสิ่งปฏิกูลของหมาไม่ก่อเกิดคุณค่าและผลดีต่อบุคคลในเชิงนามธรรมแล้ว สังคมไทยจึงไม่ยอมรับบทบาทหน้าที่ในการกำจัดสิ่งปฏิกูลของหมา

6.3. ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในวิถีชีวิตคนไทย

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างหมากับคนไทย ในการศึกษาครั้งนี้สามารถแบ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ ออกได้ดังนี้

6.3.1. การเพิ่มจำนวนของหมาพันธุ์ไทย

หมาเป็นสัตว์ที่คนไทยนิยมเลี้ยงกันอยู่ทั่วไป และมีการสืบพันธุ์เพื่อขยายเผ่าพันธุ์อย่างรวดเร็ว เนื่องจากไม่มีการจัดการควบคุมจำนวนหมาภายในชุมชนอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่จะเป็นการเพิ่มขึ้นของหมาพันธุ์ไทยที่ไม่มีเจ้าของ และหมาพันธุ์ไทยที่ไม่มีคุณประโยชน์ในการเลี้ยงไว้ภายใน

Copyright by Mahidol University

บ้านหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้เลี้ยง ทำให้หมาเหล่านี้ถูกนำไปปล่อยไว้ตามวัด หรือแหล่งชุมชนอื่นๆ จนกลายเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติของชุมชนภายในสังคมไทย กล่าวคือการนำหมาไปปล่อยวัด เพื่อให้หมาดูแลตนเองตามธรรมชาติ เป็นรูปแบบการจัดการหมาที่ไม่ต้องการเลี้ยงไว้ภายในบ้าน เมื่อหมาได้อยู่อาศัยรวมกันจะมีการผสมพันธุ์เพิ่มจำนวน ส่งผลให้จำนวนหมาเพิ่มสูงขึ้นทุกๆ ปี สร้างปัญหาให้กับชุมชน

การเพิ่มจำนวนของหมาที่ไม่มีเจ้าของ ทำให้พบเห็นหมาเหล่านี้ได้ง่ายภายในชุมชน โดยเฉพาะตามวัดต่างๆ ภายในชุมชน และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หมาเหล่านี้ไม่มีประโยชน์ต่อสังคมไทย สร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลและชุมชน และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาที่ไม่มีเจ้าของในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในแง่ข้อเสียมากกว่าข้อดี

ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนกับหมา สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1) การเพิ่มขึ้นของจำนวนหมาในสังคมไทย ทำให้การจัดการเพื่อป้องกันโรคติดต่อจากหมามาสู่คนยุ่งยากขึ้น โดยเฉพาะโรคพิษสุนัขบ้าที่เป็นโรคติดต่อจากหมามาสู่คน และโรคนี้สามารถทำอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ ส่งผลให้ต้องมีการควบคุมและป้องกันหมาของตนเองไม่ให้ใกล้ชิดกับหมาที่ไม่มีเจ้าของ เพื่อความปลอดภัยแก่หมาของตนเองและผู้เลี้ยง

2) การเพิ่มขึ้นของจำนวนหมาในสังคมไทย ทำให้ผู้เลี้ยงต้องดูแลและระวังหมาของตนเองไม่ให้ไปผสมพันธุ์กับหมาที่ไม่มีเจ้าของ เพื่อป้องกันไม่ให้เพิ่มจำนวนหมาที่ไม่พึงประสงค์ จนเป็นภาระต้องรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น

3) การเพิ่มจำนวนหมาในสังคมไทย ทำให้บุคคลทั่วไปมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อหมาพันธุ์ไทยธรรมดา เนื่องจากส่วนใหญ่การเพิ่มขึ้นจะเป็นหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่ไม่มีความต้องการเลี้ยงไว้ภายในบ้าน ทำให้หมามีความเป็นอิสระในการดำรงชีวิต จึงมักสร้างปัญหาต่างๆ เช่น กัดคน,กัดสัตว์เลี้ยง, กินสิ่งสกปรก และเห่าหอนส่งเสียงรบกวน เป็นต้น ทำให้บุคคลมีมุมมองกับหมาเหล่านี้ในแง่ร้าย

Copyright by Mahidol University

6.3.2. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทย

ในอดีตสังคมไทยเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มุ่งผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน ทำให้การพึ่งพาผลผลิตจากภายนอกมีน้อย และคำนึงถึงคุณค่ามากกว่ามูลค่าของสินค้า ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมภายนอกชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนมาสู่ระบบการผลิตในเชิงการค้ามากขึ้น เพื่อให้ได้ปริมาณผลผลิตมากเพียงพอสำหรับขายให้ได้เงินมาเพื่อจับจ่ายซื้อสินค้าอื่นๆ ซึ่งมาจากภายนอกท้องถิ่นหรือชุมชน เงินจึงเป็นปัจจัยสำคัญและเข้ามาแทนที่คุณค่าในด้านอื่นๆ ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการทำงานหาเงิน เพราะเมื่อผลิตได้มากก็ขายได้เงินมาก และสามารถใช้จ่ายหรือซื้อทุกอย่างทดแทนสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตประจำวัน โดยเน้นเป้าหมายของความสุขและการดำรงอยู่ของชีวิตตนเอง ดังคำที่ว่า *"งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข"* เป็นเครื่องแสดงถึงวัฒนธรรมการสร้างความสุขให้กับตนเอง ซึ่งเป็นกระแสชี้นำสังคมไทยในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ ทำให้มีการขยายตัวของกระบวนการผลิตภายในชุมชน มีการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตอยู่ตลอดเวลา เพื่อการแข่งขันทางธุรกิจ และจากภาพรวมของการบริโภคนิยมที่เพิ่มสูงขึ้น และเป็นฐานรองรับการขยายตัวภาคการผลิตในการรักษาผลกำไรทางธุรกิจ และการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจทุนนิยมบนพื้นฐานของการแสวงหาความสุขความพึงพอใจให้กับตนเอง ทำให้คนในสังคมต้องรักษาเสถียรภาพและสถานภาพทางสังคมของตนเองให้มั่นคงอยู่เสมอ จึงมีการแข่งขันและชิงความได้เปรียบทางสังคมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทยทั่วไปเป็นปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมาเปลี่ยนแปลงไป

ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมา สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทย ทำให้ขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาความเชื่อในการเลี้ยงหมาในอดีตสู่คนรุ่นปัจจุบัน เนื่องจากไม่มีความจำเป็นที่บุคคลรุ่นปัจจุบันต้องเรียนรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม เพราะไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้ ส่งผลให้วิถีการเลี้ยงหมาแบบดั้งเดิมเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา และลักษณะสังคมไทยเป็นสังคมที่สามารถยอมรับและปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้ง่ายและรวดเร็ว ไม่นิยมสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้น ทำให้วัฒนธรรมจากสังคมภายในและภายนอกชุมชนมีการหล่อหลอม ปรุงแต่ง และปรับเปลี่ยน ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทย ทำให้แนวคิดในการเลี้ยงหมาของคนไทยและวิถีชีวิตหมาเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่

Copyright by Mahidol University

1.1) ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหมาเพื่อหาอาหารลดน้อยลง เนื่องจากการประกอบอาชีพล่าสัตว์ลดน้อยลง จึงไม่มีความจำเป็นต้องฝึกหมาเพื่อการล่าสัตว์

1.2) ภูมิปัญญาด้านความเชื่อต่างๆ ลดน้อยลง ได้แก่ ภูมิปัญญาความเชื่อเรื่องอาหารลดน้อยลง เช่น ความเชื่อที่ว่าใส่น้ำตาลผสมกับข้าวทำให้หมามีนิสัยดุร้าย และภูมิปัญญาความเชื่อในการดูลักษณะหมาพันธุ์ไทยที่เป็นมงคลลดน้อยลง เนื่องจากมีลักษณะมาตราฐานสากลที่เฉพาะสำหรับหมาสายพันธุ์ต่างๆ กำหนดไว้อย่างแน่นอน

2) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทย ทำให้การเลี้ยงหมามุ่งเพื่อผลประโยชน์มากขึ้น เนื่องจากการพัฒนาแบบแยกส่วนที่ตัดการเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ระหว่างกัน ขาดการบูรณาการที่มองในลักษณะองค์รวมว่าทุกส่วนประกอบจะมีความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งการพัฒนาแบบแยกส่วนนี้ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตหมาในทิศทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนไทย เนื่องจากบุคคลมีความต้องการเลี้ยงหมาเพื่อใช้ในงานเฉพาะด้านมากขึ้น ดังนั้นผู้เริ่มต้นเลี้ยงหมามักจะเกิดคำถามก่อนการเลี้ยงว่า *"เลี้ยงหมาเพื่ออะไร?"* เนื่องจากหมาในปัจจุบันเป็นสินค้าที่สามารถใช้เงินซื้อมาได้ เพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล ไม่ได้คำนึงถึงหลักความเมตตากรุณาทางพุทธศาสนาที่บุคคลต้องเป็นผู้ให้แก่หมา เป็นแหล่งพึ่งพิงให้หมาอาศัยอยู่ และให้อาหารแก่หมาเพื่อประทังชีวิตให้อยู่รอดเหมือนในครั้นอดีต

ในปัจจุบันหมาถูกนำมาใช้ประโยชน์และเพิ่มบทบาทหน้าที่ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้คุ้มค่าและเกิดผลประโยชน์ที่สูงที่สุด ซึ่งเป็นการมองหมาในรูปแบบของทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นตัวเงิน หรือผลกำไรที่สามารถตอบสนองต่อผู้เลี้ยงได้ ทั้งด้านกายภาพที่สามารถดูแลความปลอดภัยได้ และด้านจิตใจที่เป็นเพื่อนสนิทที่ต้องแสดงความยินดีเมื่อผู้เลี้ยงกลับมาถึงบ้าน และจากสภาพสังคมที่มีการแข่งขันเพื่อความมั่งคั่งของบุคคล ได้ส่งผลต่อหมาพันธุ์ไทยธรรมดาทั่วไปที่ไม่มีเจ้าของ และไม่มีประโยชน์หรือหมดประโยชน์จากผู้เลี้ยงก็จะนิยมนำไปปล่อยตามสถานที่ต่างๆ เพื่อปลดภาระความรับผิดชอบของตนเอง

3) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทย ทำให้อาหารของหมาเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากวิถีชีวิตคนไทยเปลี่ยนแปลงจากการใช้ฟืนในการหุงข้าวแบบเช็ดน้ำมาสู่การใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ทำให้ผลผลิตที่ได้จากข้าว คือ น้ำข้าวสูญหายไป หมาจึงต้องเปลี่ยนอาหารมากินข้าวเหมือนกับบุคคลภายในครัวเรือน และจากความเร่งรีบในการทำงาน ในกรณีที่บุคคลต้องออกไปประกอบอาชีพภายนอก

Copyright by Mahidol University

ชุมชน จึงไม่มีช่วงเวลาในการประกอบอาหาร ทำให้ลักษณะอาหารหมามีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น เช่น ไก่ย่างผสมข้าว, หมูย่างผสมข้าว และอาหารหมาสำเร็จรูป เป็นต้น

4) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทย ทำให้ความต้องการเลี้ยงหมาไว้เป็นเพื่อนยามเหงามากขึ้น เนื่องจากเมื่อค่านิยมการบริโภคแบบวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาสู่ชุมชน ทำให้คนในสังคมไทยถูกบีบบังคับให้มุ่งทำงานหาเงินเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัว ท่ามกลางการแข่งขัน ทำให้เกิดความตึงเครียดจากปัญหาต่างๆ จึงต้องพยายามทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอด และมุ่งสร้างความสุขตามความต้องการของตนเอง ดังนั้นการเลี้ยงหมาจึงเป็นทางเลือกในการสร้างความสุขและเป็นเครื่องมือระบายความเครียดให้กับตนเองในรูปแบบการออกคำสั่งกับหมา และเป็นเพื่อนยามเหงา จึงทำให้บุคคลมีความนิยมเลี้ยงหมากันมากขึ้น ซึ่งปัจจัยการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทยที่ทำให้ต้องเลี้ยงหมาเป็นเพื่อนแก้เหงา ได้แก่

4.1) การที่สถาบันครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทำให้สมาชิกภายในครอบครัวมีจำนวนน้อยลง การปฏิสัมพันธ์ของคนภายในครอบครัวจึงลดลงทำให้ต้องใช้กิจกรรมเลี้ยงหมาเพื่อเพิ่มความสุขให้แก่ตนเองและครอบครัว

4.2) การที่บุคคลต้องออกไปประกอบอาชีพหรือศึกษาภายนอกบ้านหรือชุมชน ทำให้สมาชิกที่เหลืออยู่ภายในครอบครัว ส่วนใหญ่ได้แก่ เด็ก ผู้หญิง และคนชรา จึงต้องหาทางลดอารมณ์เหงาในการอยู่อาศัยภายในบ้านคนเดียวด้วยการเลี้ยงหมาเป็นเพื่อน

5) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทย ทำให้เทคโนโลยี และความทันสมัยต่างๆ เข้ามามีส่วนช่วยในการดูแลเอาใจใส่หมามากขึ้นเนื่องจาก การพัฒนาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านสาธารณสุขได้เข้ามามีบทบาทในด้านการดูแลรักษาสุขภาพหมา ทั้งการฉีดวัคซีนป้องกันโรคต่างๆ การรักษาโรค และการบำรุงร่างกายหมา เป็นต้น ซึ่งทำให้ความเชื่อที่ว่าหมาไม่เจ็บป่วยหรือเมื่อป่วยก็จะสามารถรักษาพยาบาลอาการป่วยของตนเองได้ลดน้อยลง เพราะระบบการตรวจรักษาที่ทันสมัยสามารถบ่งบอกได้ถึงรูปแบบ และชนิดของโรคที่หมาแสดงอาการออกมาได้อย่างถูกต้อง

Copyright by Mahidol University

6.3.3. การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมท้องถิ่น

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ดังคำว่า *"ทรัพย์ในดินสินในน้ำ"* ทำให้ผืนแผ่นดินไทยเป็นเสมือนแหล่งอาหารที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนไทย ดังคำว่า *"ในน้ำมีปลาในนามีข้าว"* และข้าวก็เป็นผลผลิตของชาวนาที่ได้จากการพึ่งพาธรรมชาติ แต่จากทิศทางการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและวัตถุนิยมต่างๆ ทำให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น และเกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เพิ่มมากขึ้นเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ส่งผลให้สภาพแวดล้อมดั้งเดิมของชุมชนเสื่อมสลายและเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ การลดน้อยลงของพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตรกรรม, บ้านเรือนที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น, เส้นทางคมนาคมต่างๆ เพิ่มขึ้น และประชากรภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งปัจจัยการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเหล่านี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมา สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมท้องถิ่น เนื่องจากพื้นที่ป่า และพื้นที่เกษตรกรรมลดน้อยลง เพราะพื้นที่ดินถูกแบ่งปันสู่ลูกหลาน และนำไปประกอบธุรกิจต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทดแทนการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้พื้นดินภายในชุมชนไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกอีกต่อไป จึงทำให้เทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการช่วยเสริมภาคการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของคนภายในชุมชน ทำให้มีการยอมรับนวัตกรรมสิ่งใหม่ๆ เพื่อความอยู่รอดของตนเอง ส่งผลกระทบทำให้บทบาทของหมาในการล่าและกำจัดศัตรูธรรมชาติของเกษตรกร เช่น หนู นก งู และสัตว์อื่นๆ ลดน้อยลง

2) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมท้องถิ่น เนื่องจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น เพราะการเพิ่มจำนวนของสมาชิกภายในครอบครัว และการอพยพย้ายฐานถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ภายในชุมชน ทำให้หมามีอิสระเสรีภาพลดน้อยลง เพราะมีพื้นที่อยู่อาศัยจำกัด และถูกกำหนดให้อยู่เฉพาะในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น

3) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมท้องถิ่น เนื่องจากประชากรภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลและครอบครัวได้ง่าย ส่งผลให้การเลี้ยงหมาจำเป็นต้องบังคับควบคุมได้ง่าย เพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากหมาของตนเอง ได้แก่ การกัดคนและสัตว์เลี้ยง

Copyright by Mahidol University

ภายในชุมชนและหมาไปขับถ่ายบริเวณบ้านผู้อื่น เป็นต้น การล่ามโซ่จึงเป็นวิธีการควบคุมหมาที่นิยมกันทั่วไป ซึ่งทำให้หมาขาดอิสระเสรีภาพ ไม่สามารถเดินและแสดงพฤติกรรมต่างๆ ได้เหมือนในอดีต นอกจากนี้การกำหนดขอบเขตบริเวณบ้านด้วยการสร้างรั้วหรือจับหมาขังกรงก็เป็นการจำกัดขอบเขตพื้นที่อยู่อาศัยของหมา และการที่ไม่สามารถปฏิสัมพันธ์กับหมาตัวอื่นหรือบุคคลอื่นได้ ทำให้หมาที่เลี้ยงภายในบ้านเกิดอาการเครียดและมีนิสัยดุร้ายเพิ่มมากขึ้น

4) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมท้องถิ่น เนื่องจากเส้นทางคมนาคมเพิ่มมากขึ้น ทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนภายในและภายนอกชุมชนสะดวก รวดเร็วยิ่งขึ้น ส่งผลที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตหมา ทำให้หมาสามารถที่จะติดต่อและขยายพันธุ์ได้สะดวกยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหมาที่ไม่มีเจ้าของสามารถแพร่กระจายพันธุ์ได้รวดเร็ว นอกจากนี้ยังทำให้อัตราการตายของหมาจากอุบัติเหตุรถยนต์เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากความไม่เคยชินและไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีรถยนต์วิ่งผ่านได้

6.3.4. ค่านิยมหมาพันธุ์ต่างประเทศ

เมื่อกระแสทุนนิยมตะวันตกเข้ามาครอบงำสังคมไทย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทำให้มีการสั่งนำเข้าสินค้าต่างๆ จากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น และมีการนำเข้าหมาพันธุ์ต่างประเทศอย่างแพร่หลาย เนื่องจากพันธุ์หมาเป็นสินค้าที่มีให้เลือกทั้งชนิดและขนาดที่เหมาะสมตามความต้องการของผู้เลี้ยง และมีอุปนิสัยที่เชื่อฟังคำสั่งของผู้เลี้ยง ซึ่งแตกต่างจากหมาพันธุ์ไทยที่ฝึกยาก ไม่เชื่อฟังคำสั่ง และต้องการความเป็นอิสระ ทำให้หมาพันธุ์ต่างประเทศถูกนำเข้ามาเลี้ยงมากเพื่อจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เช่น เพื่อความสวยงาม และเพื่อเฝ้าบ้าน เป็นต้น โดยหมาถูกวางบทบาทไว้ตั้งแต่เริ่มนำมาเลี้ยง และด้วยอุปนิสัยที่สามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้อย่างน่าพึงพอใจ ทำให้หมาเหล่านี้มีคุณประโยชน์และเป็นที่ยอมรับทั่วไป การเลี้ยงหมาสายพันธุ์ต่างประเทศที่นำเข้ามาเลี้ยงภายในชุมชนจะได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดี และยกระดับชั้นว่าเป็นสัตว์ที่มีเกียรติและสร้างคุณประโยชน์ต่อผู้เลี้ยง

ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมา สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1) ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นหมาในสังคมไทย เนื่องจากการนำเข้าหมาสายพันธุ์ต่างประเทศ ทำให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างพันธุ์หมาที่มีอยู่เดิมคือหมาพันธุ์ไทยกับสายพันธุ์หมาที่นำเข้ามาใหม่ คือ หมาสายพันธุ์ต่างประเทศ โดยที่หมาพันธุ์ไทยถูกมองว่าเป็นหมาที่ต่ำต้อย ไม่มี

Copyright by Mahidol University

คุณประโยชน์ และหมาพันธุ์ต่างประเทศถูกมองว่า เป็นหมาที่สร้างคุณประโยชน์ต่างๆ แก่ผู้เลี้ยงได้ ดังนั้นจึงทำให้เกิดแนวคิดที่ว่าหมาพันธุ์พันธุ์ไทยจัดเป็นสัตว์ชั้นต่ำ และหมาพันธุ์ต่างประเทศจัดเป็นสัตว์ชั้นสูง

2) ทำให้จำนวนหมาในสังคมไทยมีเพิ่มมากขึ้น และมีความหลากหลายมากขึ้น เนื่องจากมีการจัดการผสมพันธุ์หมาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้มีลักษณะมาตราฐานตรงตามสายพันธุ์ ดังนั้นการเพิ่มจำนวนของหมาสายพันธุ์ต่างประเทศจึงถูกจัดการควบคุมโดยผู้เลี้ยงมากกว่าการผสมพันธุ์กันตามธรรมชาติเหมือนหมาพันธุ์ไทย

3) ทำให้เกิดธุรกิจซื้อขายหมาตามค่านิยมของสังคมเมือง เนื่องจากความต้องการหมาเหล่านี้มีเพิ่มมากขึ้น แต่จำนวนหมามีน้อยกว่าความต้องการของบุคคล จึงทำให้เกิดการซื้อขายเป็นสินค้า เพื่อแสดงให้เห็นว่าบุคคลสามารถที่จะนำหมาที่มีอยู่จำนวนน้อยในสังคมมาเป็นเจ้าของได้ ซึ่งแสดงถึงความสามารถของตนเองที่เหนือกว่าผู้อื่นในสังคม จึงทำให้ธุรกิจซื้อขายหมาเป็นที่นิยมกันทั่วไป.

Copyright by Mahidol University

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องหมาในวิถีชีวิตคนไทย กรณีศึกษาชุมชนบ้านตรอกแซง มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาพัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทย ศึกษาบทบาทของหมาในวิถีชีวิตคนไทย และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในวิถีชีวิตคนไทย ในการศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษา ได้ดังนี้

7.1. สรุปผลการศึกษา

7.1.1. พัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทย

7.1.1.1. พัฒนาการสายพันธุ์หมาในวิถีชีวิตคนไทย

1) พัฒนาการการเลี้ยงหมาแรกเริ่ม กล่าวคือ หมาพันธุ์ไทยธรรมดา หรือหมาพันทาง เป็นหมาสายพันธุ์แรกที่เข้ามาอาศัยอยู่รวมกับคนภายในชุมชน

2) พัฒนาการการเลี้ยงหมาตามค่านิยม กล่าวคือ หมาพันธ์ไทยหลังอาน และหมาพันธุ์ต่างประเทศตามลำดับ ซึ่งหมาทั้ง 2 สายพันธุ์ถูกนำมาเลี้ยงตามค่านิยมความทันสมัยของสังคมเมือง

7.1.1.2. พัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทย

1) พัฒนาการการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม

1.1) วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม เพื่อใช้ประโยชน์หลัก 2 ประการ กล่าวคือ การเลี้ยงหมาไว้เพื่อล่าสัตว์ และการเลี้ยงหมาไว้เพื่อเฝ้าบ้าน

Copyright by Mahidol University

1.2) แนวคิดในการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม ในอดีตนิยมเลี้ยงหมาแบบตามยถากรรม เนื่องจากหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่เลี้ยงกันอยู่ทั่วไปสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี การเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิมทำให้หมามีอิสระในการดำรงชีวิต และไม่ยอมเชื่อฟังคำสั่งของผู้เลี้ยง ส่งผลทำให้แนวคิดที่บุคคลมีต่อหมาเป็นไปในแง่เสียมากกว่าแง่ดี โดยเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่มีพฤติกรรมที่ไม่ดี และไม่มีคุณประโยชน์ในการเลี้ยงนอกเหนือจากการเฝ้าบ้าน

1.3) หลักในการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม แบ่งออกได้ดังนี้

ก. การให้อาหาร หมาจะกินน้ำข้าวที่เหลือจากการหุงข้าวในแต่ละมื้อของครัวเรือน และอาจมีการผสมกับเศษอาหารที่เหลือจากการกินของครัวเรือน

ข. การให้ที่อยู่อาศัย หมาจะอยู่อาศัยบริเวณใต้ถุนบ้านหรือรอบบริเวณบ้านและมีอิสระในการเลือกที่อยู่อาศัยของตนเอง

ค. การให้ความดูแลรักษาสุขภาพ หมาไม่ได้รับการดูแลรักษาสุขภาพ เนื่องจากเชื่อว่าหมาป่วยจะสามารถรักษาตนเองโดยวิธีกินหญ้าตามธรรมชาติ และสำรอกนำสิ่งผิดปกติออกมาจากร่างกาย ด้วยวิธีนี้หมาสามารถรักษาอาการป่วยได้เองตามธรรมชาติ

2) พัฒนาการรูปแบบการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบัน

2.1) วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบัน เพื่อใช้ประโยชน์หลัก 2 ประการ คือ การเลี้ยงหมาเพื่อเฝ้าบ้าน และการเลี้ยงหมาเพื่อเป็นเพื่อนแก้เหงา

2.2) แนวคิดในการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบัน ในปัจจุบันมีการเลี้ยงหมาที่หลากหลายสายพันธุ์มากขึ้น โดยเฉพาะหมาสายพันธุ์ต่างประเทศที่ต้องมีการดูแลเอาใจใส่มากกว่าหมาพันธุ์ไทย เนื่องจากหมาพันธุ์ต่างประเทศปรับตัวได้ยากลำบากในสภาพแวดล้อมท้องถิ่น ทำให้ต้องอยู่ในการควบคุมดูแล ซึ่งหมาเหล่านี้ผู้เลี้ยงต้องใช้เงินในการซื้อมาเลี้ยง จึงทำให้หมาเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง และมีคุณค่าต่อผู้เลี้ยงเป็นเหมือนทรัพย์สินอย่างหนึ่งภายในครอบครัว ซึ่งแตกต่างจากผู้เลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดาทั่วไปที่ยังนิยมเลี้ยงหมาแบบตามยถากรรม ไม่มีการดูแลเอาใส่ใจมากนัก

Copyright by Mahidol University

2.3) หลักในการเลี้ยงหมาในวิถีชีวิตคนไทยปัจจุบัน

ก. การให้อาหาร หมาจะกินอาหารที่เตรียมไว้เฉพาะสำหรับหมา ซึ่งแยกเตรียมไว้ต่างหาก โดยจะนำข้าวผสมกับอาหารต่างๆ ที่เตรียมไว้

ข. การให้ที่อยู่อาศัย หมาจะถูกบังคับให้อาศัยอยู่ภายในพื้นที่จำกัด ทั้งโดยวิธีการล่ามโซ่ ขังกรง และสร้างรั้วบ้าน เพื่อความสะดวกในการควบคุมหมาของตนเอง

ค. การให้ความดูแลรักษาสุขภาพ หมาจะได้รับการดูแลเอาใจใส่ด้านสุขภาพเพิ่มมากขึ้น เนื่องจาก ปัจจุบันมีสถานพยาบาลในการบำรุง รักษาสุขภาพหมาที่เฉพาะเจาะจง และผู้คนมีความรู้เรื่องสาธารณสุขเกี่ยวกับหมาเพิ่มมากขึ้น

7.1.2. บทบาทหมาในวิถีชีวิตคนไทย สรุปได้ดังนี้

7.1.2.1. บทบาทหลักของหมาในวิถีชีวิตคนไทย กล่าวคือ การเลี้ยงหมาไว้เพื่อเฝ้าบ้าน ซึ่งเป็นบทบาทรวมของหมาในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยพฤติกรรมตามธรรมชาติในการระวังภัยของหมานำมาใช้ประโยชน์ในการเฝ้าบ้าน

7.1.2.2. บทบาทย่อยของหมาในวิถีชีวิตคนไทย แบ่งได้ดังนี้

1) บทบาทหมาในฐานะผู้หาอาหาร การเลี้ยงหมาไว้เพื่อหาอาหาร เป็นการเลี้ยงเพื่อช่วยเหลือในการล่าสัตว์ตามท้องถิ่นที่มีสภาพแวดล้อมเป็นพื้นที่ป่า แต่ปัจจุบันบทบาทด้านนี้ลดลง เนื่องจากสภาพพื้นที่ป่าไม้ลดน้อยลง ทำให้วิถีการล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร และการใช้ประโยชน์จากหมาในการล่าสัตว์ลดลง

2) บทบาทหมาในฐานะสัตว์เลี้ยงเชิงธุรกิจการค้า จากกระแสการบริโภคนิยมตะวันตกที่เข้ามาสู่ชุมชน ทำให้ค่านิยมความทันสมัยหลั่งไหลเข้ามาในรูปแบบของสินค้า และหมาก็เป็นสินค้าชนิดหนึ่งที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนตามความนิยมของสังคมในขณะนั้น และสามารถสร้างรายได้และกำไรให้กับผู้เลี้ยงได้

Copyright by Mahidol University

3) หมาในฐานะผู้ปลูกฝังศีลธรรมและสั่งสอนอบรม คนไทยได้ใช้พฤติกรรมต่างๆ ของหมาในการอุปมาอุปไมยหรือเปรียบเทียบกับการประพฤติปฏิบัติของบุคคล เพื่อเป็นเครื่องมือในการสั่งสอน อบรม ลูกหลานให้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่ดีงาม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ได้สืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน

4) หมาในฐานะเป็นเพื่อนแก้เหงา อุปนิสัยของหมาที่มีความจงรักภักดี และซื่อสัตย์ต่อเจ้าของ ทำให้หมามีความใกล้ชิดและผูกพันกับบุคคลภายในครอบครัว และจากการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นบุคคลจึงต้องการเลี้ยงหมาเป็นเพื่อนแก้เหงาเพิ่มมากขึ้น เพื่อเสริมสร้างคุณค่าความสัมพันธ์ด้านจิตใจที่ขาดหายไปในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

5) หมาในฐานะความต้องการปกครองแบบเผด็จการ การเลี้ยงหมาไว้ภายในครอบครัวเป็นเครื่องมือในการระบายความต้องการของตนเอง โดยการบังคับควบคุม หรือสั่งการเพื่อให้หมาเชื่อฟังคำสั่งของผู้เลี้ยง เช่น การจำกัดพื้นที่ด้วยการล่ามโซ่, การจับใส่กรงขัง, การดุด่า และการใช้กำลังทำร้ายร่างกายหมา เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

6) หมาในฐานะสิ่งแสดงฐานะทางสังคม หมาพันธุ์ต่างประเทศหรือพันธุ์หมาที่ได้รับความนิยมทั่วไป เมื่อนำมาเลี้ยงไว้ภายในบ้านจะแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีของครอบครัว เนื่องจากหมาเหล่านี้ต้องหาซื้อด้วยเงินตรา จึงเป็นทรัพย์สินที่มีคุณค่าของครอบครัว และบ่งบอกถึงฐานะทางสังคมที่โดดเด่นของผู้เลี้ยง ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่เลี้ยงหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่แสดงถึงความเป็นสามัญชนทั่วไป เนื่องจากหมาพันธุ์ไทยธรรมดาสามารถที่หาหมาเลี้ยงได้ง่ายและพบอยู่ทั่วไปในสังคมไทย

7) หมาในฐานะผู้กำจัดสิ่งปฏิกูล หมาที่ไม่มีเจ้าของหรือหมาที่อาศัยอยู่อย่างอิสระตามธรรมชาติสามารถที่จะเลือกกินอาหารที่ครัวเรือนทิ้งไว้ภายในชุมชน เนื่องจากหมาทั่วไปมีพฤติกรรมที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ดังนั้นการเก็บกินเศษอาหารที่เหลือทิ้งจากแหล่งต่างๆ ภายในชุมชนจึงสามารถช่วยลดสิ่งปฏิกูลภายในชุมชนได้

7.1.3. ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับหมาในวิถีชีวิตคนไทย

7.1.3.1. การเพิ่มขึ้นของจำนวนหมาภายในชุมชน โดยเฉพาะหมาพันธุ์ไทยธรรมดาหรือหมาที่ไม่มีเจ้าของ ทำให้เกิดปัญหากับชุมชนมากมาย ได้แก่ ปัญหาโรคพิษสุนัขบ้า ปัญหาหมา

Copyright by Mahidol University

ทำอันตรายบุคคลและสัตว์เลี้ยง จึงทำให้ชาวบ้านมีมุมมองกับหมาในแง่ร้ายมากกว่าแง่ดี และเชื่อว่าหมาเหล่านี้ไม่มีประโยชน์นอกเหนือจากการเฝ้าบ้านเท่านั้น

7.1.3.2. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทยทั่วไป ทำให้สังคมมีการแข่งขันในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงตนเองและครอบครัว และนิยมใช้เงินซื้อสินค้าเพื่อเพิ่มความสุขให้กับตนเอง หมาจึงกลายเป็นสินค้าที่สามารถใช้เงินซื้อหามาเลี้ยงได้ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

7.1.3.3. การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมท้องถิ่น จากสังคมเกษตรกรรมสู่ความเป็นสังคมเมือง ทำให้สภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลต่อการปรับตัวของวิถีชีวิตชุมชน ทำให้การใช้ประโยชน์จากหมาเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้น มีการบังคับควบคุมหมา เพื่อป้องกันไม่ให้สร้างความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและครอบครัว

7.1.3.4. ค่านิยมหมาพันธุ์ต่างประเทศ เมื่อกระแสทุนนิยมตะวันตกเข้ามาครอบงำชุมชน และนำสินค้าต่างๆ เข้ามามาสู่ชุมชน และหมาพันธุ์ต่างประเทศก็เป็นสินค้าชนิดหนึ่ง ที่สามารถสร้างความสุขให้แก่ผู้เลี้ยงได้ หมาสายพันธุ์ต่างประเทศจึงเข้ามาทดแทนหมาพันธุ์ไทยที่เป็นสัตว์พื้นบ้านของสังคมไทย เพราะเชื่อว่าหมาเหล่านี้มีคุณประโยชน์มากกว่าหมาพันธุ์ไทย

7.2. อภิปรายผลการศึกษา

หมาเป็นสัตว์ชนิดแรกที่มนุษย์นำมาเลี้ยง และเป็นสัตว์ชนิดแรกที่คนไทยนำออกมาจากป่าเพื่อเลี้ยงไว้ภายในบ้าน เมื่อคนกับหมามีความใกล้ชิดกันและมีการเรียนรู้พฤติกรรมร่วมกัน โดยมนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากหมาในรูปแบบและวิธีการต่างๆ จากอดีตสู่ปัจจุบัน มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมาในสภาพแวดล้อมนั้นๆ อยู่ตลอดเวลา ทำให้สามารถอภิปรายผลการศึกษาหมาในวิถีชีวิตคนไทย ได้ดังนี้

7.2.1. หมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม

7.2.2. หมาในวิถีชีวิตคนไทยสู่ความทันสมัย

Copyright by Mahidol University

7.2.1. หมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม

การที่สังคมเกษตรกรรมรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างประนีประนอม ผู้คนมีการร่วมมือกันประกอบกิจกรรมภายในชุมชนอย่างเกื้อกูล ทำให้วิถีชีวิตชาวไทยในอดีตจัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมทางสังคมแห่งการเอื้ออารี ทั้งระหว่างคนกับคนและคนกับธรรมชาติแวดล้อม และหมาก็เป็นสัตว์ที่พบอยู่ทั่วไปภายในชุมชน เป็นสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชน ดังจะสามารถสรุปคุณค่าการใช้ประโยชน์หมาในวิถีชีวิตคนไทยดั้งเดิม ออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

7.2.1.1. หมาในวิถีชีวิตคนไทยกับคุณค่าทางเศรษฐกิจ

ในสภาพแวดล้อมที่เป็นพื้นที่ป่าและมีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ป่าต่างๆ ทำให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านอาศัยการล่าสัตว์เพื่อความอยู่รอด โดยใช้ประโยชน์จากหมาในการล่าสัตว์และเฝ้าดูแลทรัพย์สินภายในบ้าน ดังนั้นหมาจึงมีความสำคัญในการร่วมหาอาหารมาสู่ครอบครัวและป้องกันทรัพย์สินภายในบ้านเรือน

7.2.1.2. หมาในวิถีชีวิตคนไทยกับคุณค่าทางสังคม

ในสังคมระดับปฐมภูมิที่มีความผูกพันทางระบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการช่วยค้ำชูสถานภาพทางสังคม และหมาที่เลี้ยงกันทั่วไปก็เป็นหมาพันธุ์ไทย ทำให้ไม่มีความแตกต่างกันในระดับท้องถิ่นและมีความเท่าเทียมกันทางด้านชนชั้นและการใช้ประโยชน์ โดยที่หมาจะมีอิสระให้การดำรงชีวิตภายในชุมชน คอยเห่าหอนเมื่อเกิดสิ่งผิดปกติภายในชุมชน และการส่งเสียงเห่าของหมายังเป็นเครื่องแสดงถึงการปฏิสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน นอกจากนี้หมายังช่วยสร้างความแน่นแฟ้นให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว เป็นสิ่งเชื่อมโยงความรัก ความผูกพัน ของบุคคลภายในครอบครัว

7.2.1.3. หมาในวิถีชีวิตคนไทยกับคุณค่าทางศาสนาและความเชื่อ

การพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลธรรมชาติได้ส่งผลต่อหมาภายในบ้าน คนไทยเลี้ยงหมาด้วยความเมตตากรุณา มีความรักที่บริสุทธิ์ต่อสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลกร่วมทุกข์ร่วมสังสารวัฏ แม้จะไม่ใช่หมาที่ตนเองเลี้ยงไว้ ชาวบ้านก็สามารถโยนอาหารให้กินได้อย่างเต็ม

Copyright by Mahidol University

ใจ และจากความเชื่อที่ว่า *"สัตว์เข้าบ้าน ถือเป็นสิ่งมงคล"* แสดงให้เห็นว่า คนไทยมีน้ำใจต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก และเชื่อว่าผู้ที่เกิดเป็นหมานั้นมีเคราะห์กรรม ดังนั้นการช่วยเหลือและมีน้ำใจต่อสัตว์ร่วมโลกจึงเป็นกิจที่ควรกระทำของผู้นับถือพุทธศาสนา

7.2.1.4. หมาในวิถีชีวิตคนไทยคุณค่าทางด้านการปกครอง

การเลี้ยงหมาทั่วไปในชุมชนจะปล่อยให้หากินอย่างอิสระตามธรรมชาติและให้หมากำหนดวิถีชีวิตตนเอง ไม่นิยมบังคับหรือล่ามโซ่หมา ยกเว้นในกรณีหมามีอุปนิสัยดุร้ายจึงต้องล่ามโซ่ การให้อิสรภาพกับหมาทั้งในรูปแบบของการหาอาหาร ที่อยู่อาศัย และการดูแลรักษาสุขภาพ จึงทำให้หมาสามารถแสดงพฤติกรรมได้อย่างเต็มที่ เช่น กินอุจจาระ, ขโมยกินอาหาร และผสมพันธุ์ ฯลฯ ส่งผลต่อโลกทัศน์ของคนไทยที่มีต่อหมาในแง่ร้าย และจัดว่าหมาเป็นที่สัตว์ต่ำต้อยในสังคมไทย เนื่องจากพฤติกรรมการประพฤติปฏิบัติที่แสดงออกมาภายในชุมชน

7.2.1.5. หมาในวิถีชีวิตคนไทยกับคุณค่าทางด้านการสาธารณสุข

ในอดีตมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเพื่อการรักษาโรคของคนไทย เช่น พืชสมุนไพร, อวัยวะสัตว์และแร่ธาตุต่างๆ ฯลฯ ทำให้วิถีชีวิตหมาก็มีลักษณะสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย กล่าวคือ เมื่อหมาป่วยก็จะออกไปหาพืชสมุนไพรกินเป็นยารักษาโรค เนื่องจากยังไม่มีการสาธารณสุขที่ทันสมัย นอกจากนี้เมื่อชาวบ้านต้องการจะปลดทุกข์ก็ต้องเข้าไร่ เข้าป่า หรือบริเวณใต้ถุนบ้าน ดังนั้นหมาที่มีความเป็นอิสระในการดำรงชีวิต จึงมีส่วนช่วยในการเก็บกินอุจจาระและสิ่งสกปรกต่างๆ ที่คนขับถ่ายหรือทิ้งไว้

7.2.1.6. หมาในวิถีชีวิตคนไทยกับคุณค่าทางภาษาและการเรียนรู้ของคนไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่สั่งสมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน โดยวิธีการถ่ายทอดทางภาษาและการสื่อสารระหว่างกันทั้งจากภาษาพูด ภาษาเขียน และการแสดงท่าทาง การเลี้ยงหมาก็เป็นวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่ถ่ายทอดจากรุ่นมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง ได้แก่ วิธีเรียกหมา, วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้กับหมา, อาหาร และวิธีการฝึก ฯลฯ คนไทยคุ้นเคยและยอมรับภาษาเรียกสัตว์ชนิดนี้เรียกว่า *"หมา"* เป็นภาษาเรียกของสังคมไทยและแสดงถึงอารมณ์ ความรู้สึกของคนไทย นอกจากนี้การ

Copyright by Mahidol University

เรียนรู้ระหว่างคนไทยกับหมา ทำให้เกิดวิธีการใช้ประโยชน์จากหมาในรูปแบบต่างๆ ตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น

7.2.2. หมาในวิถีชีวิตคนไทยสู่ความทันสมัย

จากการเข้ามาของระบบทุนนิยมตะวันตก ทำให้คนไทยต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นๆ มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นภายใต้ผลประโยชน์ร่วมกัน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมไทย และทำให้วิถีชีวิตหมาต้องปรับเปลี่ยนตามวิถีชีวิตคนไทย ดังจะสามารถสรุปคุณค่าการใช้ประโยชน์หมาในวิถีชีวิตคนไทยสู่ความทันสมัยออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

7.2.2.1. หมาในวิถีชีวิตคนไทยสู่ความทันสมัยกับคุณค่าด้านเศรษฐกิจ

จากการเข้ามาของระบบทุนนิยมเสรี ทำให้เกิดการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และการพึ่งพาอาศัยกันลดน้อยลง จัดว่าเป็นสังคมแห่ง *"เงินตรา"* ความเคารพนับถือซึ่งกันและกันขึ้นอยู่กับความสามารถทำตนเองให้เป็นผู้มีเงิน และให้คุณค่ากับการทำงานในลักษณะที่มีตำแหน่งและผลตอบแทนสูง ในวิถีชีวิตที่สอดคล้องกันนี้ หมาจึงเป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่สามารถซื้อขายเป็นเงินตรา และราคาที่ซื้อขายก็บ่งบอกถึงคุณค่าของหมา เพราะหมาตัวใดที่มีความนิยมและเป็นที่ต้องการของตลาดจะมีราคาสูง ทำให้หมาตัวนั้นมีคุณค่าแก่ผู้นำไปเลี้ยง นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มคุณค่าของหมาด้วยการประกวดแข่งขัน เพราะหากหมาได้รับรางวัลในการประกวดก็จะมีราคาสูงขึ้นตามลำดับ หมาในสังคมปัจจุบันจึงเป็นสินค้าที่สร้างผลกำไรและขาดทุนให้กับผู้ประกอบการธุรกิจได้ ดังนั้นหมาที่ดีและมีคุณค่าเป็นที่ยอมรับในสังคมไทย ก็คือหมาที่สามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้

7.2.2.2. หมาในวิถีชีวิตคนไทยสู่ความทันสมัยกับคุณค่าด้านสังคม

วิถีชีวิตของคนที่เลียนแบบสังคมเมือง มีลักษณะเป็นสังคมบริโภคนิยมสูงในรูปแบบของการดำเนินชีวิตและทัศนคติตามแบบอย่างชนชั้นนำที่เรียกว่า *"ไฮโซ"* และคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่นิยมเลียนแบบไฮโซ ทั้งเรื่องบ้าน, ที่อยู่อาศัย, รถยนต์, เครื่องแต่งกาย และอาหาร เป็นต้น เพราะถ้ามีเงินก็สามารถซื้อสินค้ายอดนิยมหรือซื้อสินค้าที่มีระดับเท่าเทียมกันได้ โดยไม่มีสิ่งปิดกั้นโอกาสในการครอบครองสินค้า ไม่ว่าจะเป็นชาติกำเนิดหรือสถานภาพ ซึ่งเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมการสร้างความสุข และการหาความสำราญของชนชั้นกลาง ในการเสพความทันสมัย และยังเป็นการ

Copyright by Mahidol University

สร้างภาพลักษณ์ของคนมีเงิน ทำให้หมาถูกใช้ประโยชน์เป็นตัวแทนฐานะทางสังคม เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกเพื่อให้สังคมยอมรับตนเอง เป็นเครื่องแสดงความโอ้อวดทางสังคม เป็นการแสดงถึงสภาพเศรษฐกิจของบุคคลตามแบบอย่างตะวันตก และเป็นการแสดงออกของ *"คนรวย"* ซึ่งการเลี้ยงหมาทำให้เห็นวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของคนรวยกับคนจนชัดเจนขึ้น ในกลุ่มของผู้นำหรือผู้มีอำนาจในสังคมมักจะแสดงออกด้วยการเลี้ยงพันธุ์หมาที่หายาก นอกจากนี้ผู้คนในสังคมไทยก็มีความเป็นส่วนตัวและเป็นปัจเจกชนสูง ซึ่งจะนิยมใช้หมาเพื่อแสดงถึงความโดดเด่นของตนเองให้แตกต่างจากผู้อื่น

การบริโภคสินค้าเพื่อสร้างภาพลักษณ์หรือบริโภคเชิงสัญญะ ซึ่งการบริโภคสินค้าจะไม่คำนึงถึงเฉพาะประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น แต่เป็นการบริโภคเพื่อสร้าง *"สัญญะ"* ให้กับสิ่งของต่างๆ ด้วย ทำให้มีการบริโภคทั้งตัววัตถุและสัญญะไปพร้อมๆ กันเสมอ ดังนั้นการตัดสินใจซื้อหมามาเลี้ยงจึงไม่ได้ต้องการเฉพาะการใช้ประโยชน์จากหมาเพื่อเฝ้าบ้านหรือเพื่อความสวยงามเท่านั้น แต่มีความหมายรวมไปถึงการบริโภคความทันสมัยที่ผูกติดกับอารยธรรมตะวันตกเข้าไปด้วยเพื่อสร้างภาพลักษณ์หรือสัญญะให้กับตนเอง

7.2.2.3. หมาในวิถีชีวิตคนไทยสู่ความทันสมัยกับคุณค่าด้านศาสนาและความเชื่อ

สังคมไทยเป็นสังคมแห่งพุทธศาสนา โดยเชื่อถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ และมุ่งสร้างคุณความดีเพื่อนำไปสู่พระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธบริษัททั่วไป แต่ในปัจจุบันสังคมไทยมีการแข่งขันเพื่อชิงดีชิงเด่นระหว่างกัน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอยู่ในลักษณะหวังผลประโยชน์ตอบแทนและมุ่งความต้องการของตนเอง ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปต้องการลดความทุกข์จากสังคมที่หลอกลวงด้วยการพยายามค้นหาพระนิพพานที่เชื่อว่าเป็นความสุขแท้จริงจนกลายเป็นความฝันในจินตนาการที่ไม่มีวันสิ้นสุดหรือเรียกว่า *"อัตตาที่ไม่รู้จบ"* ซึ่งเป็นการบริโภคความสุขส่วนบุคคลเท่านั้น

วิถีชีวิตคนไทยได้ส่งผลที่สอดคล้องต่อการประพฤติปฏิบัติกับหมา ทำให้การเลี้ยงหมามีลักษณะเพื่อสนองความต้องการของตนเองมากกว่าการให้ความเมตตากรุณาต่อหมาหรือเรียกว่า *"เลี้ยงหมาเพื่ออัตตา"* กล่าวคือการนำหมามาเลี้ยงต้องหาซื้อด้วยเงินตราและเลือกให้ตรงกับความต้องการของตนเอง เพื่อหวังผลประโยชน์จากหมา เช่น ความน่ารัก ความสวยงาม ความดุร้าย น่าเกรงขาม และความรักจากหมา เป็นต้น นอกจากนี้ยังพยายามให้หมาทำในสิ่งที่ต้องการและตอบสนองกับอารมณ์ตนเอง ถ้าหมาตัวใดไม่สามารถทำตามที่ต้องการได้ก็หมดสิ้นความดีหรือหมาบาง

Copyright by Mahidol University

ตัวก็จะถูกลงโทษด้วยวิธีการต่างๆ และในสังคมที่ขาดความจริงใจต่อกัน ทำให้ผู้คนแสวงหาความจริงใจจากหมามากขึ้น เป็นความต้องการผลประโยชน์จากหมามากกว่าการเป็นผู้ให้การช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทนเหมือนการเลี้ยงหมาในอดีตกาล

7.2.2.4. หมาในวิถีชีวิตคนไทยสู่ความทันสมัยกับคุณค่าด้านการปกครอง

การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์กลางแล้วกระจายอำนาจออกสู่ภูมิภาคท้องถิ่น เป็นรูปแบบการพัฒนาบ้านเมืองจากการถ่ายทอดคำสั่งและการบังคับบัญชาจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น ภายใต้บริบทความเท่าเทียมกันและสิทธิเสรีภาพในการดำรงชีวิต แต่ความเป็นจริงสังคมระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นการบีบบังคับให้ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภายใต้กฎเกณฑ์ความเป็นประชาธิปไตยผู้คนในสังคมตกอยู่ใต้อำนาจของผู้มีอำนาจในระดับสูงชั้นกว่าตนเอง ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาในทุกระดับถูกกดขี่ข่มเหง

ลำดับชั้นการบังคับบัญชาในการสั่งการของรัฐบาลลงมาสู่ระดับสถาบันเบื้องล่าง คือ สถาบันครอบครัว โดยส่งผลให้สถาบันครอบครัวตกอยู่ภายใต้การกดขี่ข่มเหง และบีบบังคับให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม ทำให้บุคคลภายในครอบครัวจึงต้องหาแนวทางออก โดยการถ่ายทอดการบังคับบัญชาสู่บุคคลหรือสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ต่อไป เพื่อช่วยระบายอารมณ์ ความรู้สึกและความต้องการของตนเอง ดังนั้นหมาจึงเป็นตัวแทนในการรองรับอำนาจการปกครองแบบสั่งการของบุคคลภายในครอบครัว และเป็นเครื่องระบายความรู้สึกทางอารมณ์ที่บุคคลได้รับผลกระทบมาจากสิ่งแวดล้อม ทำให้การแสดงออกของบุคคลต่อหมาที่ตนเองเลี้ยงไว้มีทั้งความรัก และความเกลียดชังต่างๆ ซึ่งเป็นอำนาจแบบเผด็จการที่สามารถแสดงออกได้อย่างเสรี โดยอาศัยหมาเป็นเครื่องรองรับอารมณ์ เพราะโลกทัศน์ของคนไทยเชื่อว่าหมาเป็นสัตว์เลี้ยงชั้นต่ำในสังคมไทย จึงทำให้สามารถปฏิบัติกับหมาในรูปแบบต่างๆ ได้ตามอารมณ์ของผู้เลี้ยง

7.2.2.5. หมาในวิถีชีวิตคนไทยสู่ความทันสมัยกับคุณค่าด้านสาธารณสุข

การจัดการระบบสาธารณสุขที่ทันสมัย ทำให้มีการแบ่งแยกระหว่างสิ่งสกปรกกับความสะอาดออกจากกันอย่างเด็ดขาด เพื่อป้องกันเชื้อโรค และพาหะนำโรคมาสู่คนได้ นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดความรู้ในการดูแลสุขภาพให้กับประชาชนทั่วไป ซึ่งการจัดการสาธารณสุขที่ทันสมัยในสังคมไทยได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตหมา ทำให้หมาได้รับการดูแลเอาใจใส่สุขภาพไปพร้อมกับการ

Copyright by Mahidol University

ดูแลสุขภาพของคนไทย โดยเฉพาะการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าที่สามารถติดต่อจากหมามาสู่คนได้ และในปัจจุบันหมามีความใกล้ชิดกับคนมากขึ้นเป็นเหมือนเพื่อนที่รู้ใจ จึงต้องรักษาความสะอาดหมา ทั้ง ด้านการอาบน้ำ, บำรุงร่างกายและการฉีดวัคซีนป้องกันโรค ฯลฯ เพื่อลดปัญหาด้านสุขภาพของหมาและป้องกันอันตรายจากเชื้อโรคที่จะติดต่อมาสู่คนได้

7.2.2.6. หมาในวิถีชีวิตคนไทยสู่ความทันสมัยกับคุณค่าด้านการเรียนรู้และภาษา

การศึกษาเป็นกรอบทางอุดมการณ์ของคนในสังคมไทยที่สามารถเปลี่ยนทัศนคติ กล่อมเกลาพฤติกรรมของคนไทยได้ ซึ่งระบบการศึกษาที่ถูกถ่ายทอดผ่านจากศูนย์กลาง เพื่อมุ่งสู่ความเป็นสากลมากกว่าการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านขาดการต่อเชื่อมจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลาน ส่งผลที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเลี้ยงหมาของคนไทย กล่าวคือทำให้วัฒนธรรมการเลี้ยงหมาของไทยถูกเบียดบังด้วยการจัดการเลี้ยงหมาแบบตะวันตก โดยเชื่อว่าหมาเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถสร้างคุณประโยชน์ให้กับมนุษย์มากมาย ซึ่งแนวคิดตะวันตกนี้ได้ลบล้างความด้อยคุณค่าของหมาในสังคมไทย โดยระบบการศึกษาสมัยใหม่ชี้ให้เห็นว่าหมามีคุณประโยชน์นอกเหนือจากการเฝ้าบ้าน เป็นการสร้างคุณค่าและกระบวนทัศน์ใหม่ในสังคมไทย ทำให้แนวคิดหรือโลกทัศน์ของคนไทยที่มีต่อหมา ถูกแบ่งแยกออกเป็น 2 ทิศทาง คือ *"หมาไทย"* กับ *"หมาต่างประเทศ"* ดังนี้

1) หมาพันธุ์ไทย หมายถึงหมาพันธุ์ไทยธรรมดาที่พบเห็นทั่วไป เป็นสัตว์ที่ต่ำต้อย ไม่มีคุณประโยชน์ และก่อปัญหาให้กับสังคม เช่น การระบาดของโรค, ความเป็นระเบียบของสังคม, ความสกปรก และทำอันตรายคนและสัตว์เลี้ยงอื่นๆ จะเห็นได้ว่าหมาเหล่านี้ไม่เป็นที่ต้องการและเป็นที่รังเกียจของบุคคลทั่วไป

2) หมาพันธุ์ต่างประเทศ หมายถึงหมาสายพันธุ์ต่างๆ ที่นำเข้ามาเลี้ยงจากต่างประเทศ เป็นหมาที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณประโยชน์มากมายและเป็นที่ต้องการของบุคคลทั่วไป เนื่องจากความน่ารักน่าอ็นดู, การป้องกันภัย และเพื่อนผู้ซื่อสัตย์ ฯลฯ

ในปัจจุบันโลกทัศน์ของคนในสังคมไทยที่มีต่อหมามีความขัดแย้งกันภายในกลุ่มสังคมไทย โดยมองว่าหมาพันธุ์ไทยกับหมาพันธุ์ต่างประเทศแตกต่างกัน และจัดแบ่งแยกชนชั้นสูงกับชนชั้นต่ำภายในสายพันธุ์หมา แต่สังคมไทยเป็นสังคมที่หล่อหลอมวัฒนธรรมหรือรวมวัฒธรรม

Copyright by Mahidol University

ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม สังคมจึงกำหนดบทบาทโดยรวมของหมา คือ *"การเฝ้าบ้าน"* ทดแทน และปกปิดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแนวคิดของคนในสังคมไทย เพื่อรวมความเป็นชาติไทยเข้าด้วยกัน

7.3. ข้อเสนอแนะ

7.3.1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหมาในวิถีชีวิตคนไทย

กระบวนการจัดการของระบบทุนนิยมทำให้ในปัจจุบันหมาเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง และมนุษย์ก็ให้ความสำคัญกับสินค้ามากกว่าคุณค่าของธรรมชาติแวดล้อมและมองข้ามคุณค่าทางด้านจิตใจของหมา ดังนั้นจึงควรปรับแนวคิดในการมองหมาของคนไทย โดยอาศัยวิธีคิดที่เรียกว่า *"โยนิโสมนสิการ"* (โยนิโสมนสิการ หมายถึง คิดให้แยบคาย รู้ เห็น ได้อ่าน ได้ฟังสิ่งใดก็รู้จัก คิดพิจารณาด้วยตนเอง โดยแยกแยะให้เห็นสภาวะและสืบสาวให้เห็นเหตุผลว่า นั่นคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น จะเกิดผลอะไรต่อไป มีข้อดี ข้อเสีย คุณโทษอย่างไร เป็นต้น) เพื่อค้นหาและแยกแยะคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียมในตัวหมา

คุณค่าแท้ กล่าวคือคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ที่จะสนองความต้องการของชีวิตโดยตรง เพื่อให้เกิดความดีงามแก่ตนเองและผู้อื่น คุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าและวัดราคา เรียกว่าคุณค่าที่สนองปัญญา เช่น การให้คุณค่าของหมาในฐานะเป็นเพื่อนร่วมโลก เป็นธรรมชาติที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และรู้จักเอาใจหมามาใส่ใจคน ซึ่งเป็นการมองความด้อยค่าของหมาให้มีคุณค่าในตัวเอง และ เพิ่มพูนคุณค่าทางจิตใจให้อยู่เหนือกว่าคุณค่าทางวัตถุ

คุณค่าเทียม หรือคุณค่าพอกเสริม คือคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกพูนให้แก่สิ่งนั้น เพื่อสนองความต้องการทางเนื้อหนัง ทางกามคุณ หรือขยายเสริมความมั่นคงยิ่งใหญ่ของอัตตาที่ยึดถือไว้ คุณค่าชนิดนี้อาศัย ตัณหา เป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา เรียกว่าคุณค่าสนองตัณหา เช่น การเลี้ยงหมาเพื่อความสนุกสนานของตนเอง, การเลี้ยงหมาเพื่อเป็นเครื่องแสดงฐานะความหรูหรามั่งมีในสังคม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการใช้ประโยชน์จากหมาตามความต้องการของมนุษย์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ดังนั้นควรพิจารณาโดยแยบคายทั้งคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม แล้วจึงตัดสินใจกำหนดมุมมองหรือโลกทัศน์ของตนเองที่มีต่อหมาในสังคมไทย เพื่อให้หมาอยู่ร่วมกับคนไทยอย่างมีความสุข

Copyright by Mahidol University

ทั้งทางกายและจิตใจ และอนุเคราะห์เลี้ยงดูหมาในฐานะสัตว์ร่วมโลกด้วยความเมตตา ไม่เอารัดเอาเปรียบ และไม่เห็นแก่ตัว

7.3.2. ข้อเสนอแนะในงานวิจัย

7.3.2.1. ในงานวิจัยภาคสนามโดยใช้ชุมชนบ้านตรอกแซง ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นพื้นที่ศึกษา ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อมทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนเพิ่มเติม เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล แต่เนื่องจากช่วงเวลาการลงภาคสนามสั้น ทำให้ข้อมูลด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพืช, คนกับสัตว์ต่างๆ และกับบุคคลด้วยกันเองไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

7.3.2.2. ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมายังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร เนื่องจากข้อมูลมีจำนวนมาก ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพ ฯลฯ จึงควรค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อนำมาประกอบการอธิบายบริบทของสังคมไทยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยคาดหวังว่าการศึกษาในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในเรื่องหมา หรือสัตว์เลี้ยงอื่นๆ เนื่องจากหมาเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่บุคคลพบเห็นอยู่เป็นประจำ และการศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับหมาในสังคมไทยมีน้อยมาก งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลทั่วไปหันมาสนใจหมาในวิถีชีวิตคนไทยมากขึ้น เพื่อให้เกิดทัศนคติและมุมมองที่แท้จริงเกี่ยวกับหมาในวิถีชีวิตคนไทย และหันกลับมามองคุณค่าความสัมพันธ์ทางจิตใจระหว่างคนไทยกับหมาที่อาศัยความเมตตากรุณาต่อเพื่อนร่วมโลกเป็นเครื่องมือในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม มากกว่าค่านิยมทางวัตถุแบบตะวันตกที่มองธรรมชาติแวดล้อมและหมาเป็นทรัพยากรที่สามารถเอื้อประโยชน์แก่มนุษย์ได้เท่านั้น.

Copyright by Mahidol University

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2535). แนวทางพัฒนาการเกษตรระดับตำบล: ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง ตราด จังหวัดตราด. อัดสำเนา.

กรมศิลปากร. (2515). ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทยา.

กรมศิลปากร. สำนักเลขานุการ. (2540). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภาคเหนือ ประเภทเรือนอยู่อาศัย. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จ. (2516). นิทานโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร. บุรินทร์การพิมพ์.

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2511). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. (พิมพ์ครั้งที่6). กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

กรมศิลปากร. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. (2528). นรกบ่าว: วรรณกรรมสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

กรรณิการ์ หาดอ้าน. 16 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

กองบัญชาการทหารสูงสุด. (2543). บทเรียนการรบจากไทยรบพม่า. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง พับลิชชิ่ง จำกัด.

แกะรอยตำนานสุนัข1. (2535). วารสารโลกสุนัข, 1 (3), 25-26.

แกะรอยตำนานสุนัข2. (2535). วารสารโลกสุนัข, 1 (4), 36-41.

แกะรอยตำนานสุนัข4. (2535). วารสารเพื่อนสุนัข, 1 (1), 39-41.

คณาจารย์เกษตรสัมพันธ์. (ม.ป.ป.). ตำราเลี้ยงบำรุงสุนัข. กรุงเทพมหานคร: อำนวยสาส์น.

คณะชมรมพระนิพนธ์สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2539). ไทย สารคดีประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.

ครองแผน ไชยธนะสาร และประพจน์ เภตราคาศ (บรรณาธิการ). (2521). สุนัขวางใจใกล้ชิด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เดลฟี.

จวน เครือวิชฌยาจารย์. (2537). วิถีชีวิตชาวมอญ. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์.

จริน ศิริ. (2529). หมราบหมา. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่ม 10, หน้า 3963-3986). สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Copyright by Mahidol University

จันทรัชนันท์ สิงหทัต. (2539). การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องจิตใจในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานอินเดีย: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสูตร พระอภิธรรม และลังกาวตารสูตร. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

จันทร์แดง คำลือหาญ. (2542). ช่องเขาสามหมอ.ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม 13, หน้า 4468). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

จินดา สุนทรธรรมทัศน์, พระครู. 5 ตุลาคม 2543. เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม. สัมภาษณ์.

จุฑารัตน์ เบญจฤทธิ์. (2534). ตำนานมนุษย์หมาป่าในจินตนาการ โคลด เซนญอลล์. วารสารอักษรศาสตร์, 14 (1), 57-65.

จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. (2539). โฉลก. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลางใต้ (ต้นฉบับ, หน้า 62-63). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เจริญ ตันมหาพราน. (2537). อนุสรณ์สถานสัตว์ไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

เจือจันทร์ โภคสมบัติ. 25 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

เจือ สตะเวทิน. (2517). คติชาวบ้านไทย. ม.ป.ท.

แฉล้ม ดาราพงษ์. 6 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

ชมรมผู้ส่งเสริมสุนัขไทยพันธุ์บางแก้วแห่งประเทศไทย. (2535). สุนัขบางแก้ว. อัดสำเนา.

ชาตรี อักษรอนันต์. (2540). สุนัขพันธุ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: อักษรเงิน.

ชูเกียรติ เณรบำรุง. (2526). หมาหลังอาน. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร จำกัด.

ด๊อกแม็ก. (2536). หมาวัด. วารสารเพื่อนสุนัข, 1 (3), 43-46.

เตือนตา ชาญศิลป์ และคนอื่นๆ. (2538). การเก็บรักษาคุณภาพน้ำเชื้อสุนัขไทยหลังอาน โดยวิธีต่างๆ. ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์บางพระ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล. อัดสำเนา.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2532). การศึกษาเปรียบเทียบคำอู้บ่าวอู้สาวล้านนา และผญาเกี้ยวอีสาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ทองแดง สุนัขที่ในหลวงทรงโปรด. (6 ธันวาคม 2542). มติชนรายวัน, หน้า 20.

ทิพย์. 15 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

เทพชู ทับทอง. (2535). เล่าเรื่องไทย เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สองเรา.

เทพชู ทับทอง. (2536). เล่าเรื่องไทย เล่ม 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ทินพร.

เทพฤทธิ์ สุภาสงวน. (2536). การครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Copyright by Mahidol University

ไท้ นนท์จันทร์. (2534). มานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: มหามุฎราชวิทยาลัย. โครงการผลิตตำรา, ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ สภาการศึกษามหากุฎราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา แห่งประเทศไทย.

ธรรมปิฎก, พระ(ประยุทธ์ ปยุตโต). (2538). พุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.

ธวัช ปุณโณทก. (2542). นิทานหลวงตากับเณร. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม 12, หน้า 4053). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ธีรพงษ์ วิชญนัย. 1 พฤศจิกายน 2543. เจ้าของคอกสุนัขนกขมิ้น. สัมภาษณ์.

นงพงา สุขวนิช. (2527). การตั้งพื้นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: เจริญกิจ.

นฤมล ปิยวิทย์. (2542). เพลงกล่อมเด็ก (โคราช).ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม 9, หน้า 3210). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

น้อย. 15 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

นัยวลี. (2533). หมาแก็บนก. วารสารธรรมชาติและสัตว์เลี้ยง, 2 (8), 101-103.

นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล. (2528). ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

นิรมล มูนจินดา. (2539). สุนัขทหารคู่หู และโรงเรียน. วารสารสารคดี, 12 (138), 93-104.

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. (2520). วรรณคดีไทย เกี่ยวกับประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.

นุชรา แดวน้อย. (2534). ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องต่อกฎหมายว่าด้วยโรคพิษสุนัขบ้า. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาบริหารสาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

บัญชร ชวาลศิลป์. (2540). ไอ้บู๊ หมาคุ้มดีคุ้มร้าย. เนชั่นสุดสัปดาห์, 6 (289), 48-49.

บัญชร ชวาลศิลป์. (2542). หมารักคน. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

บันเทิง ยันต์โกเศศ (บรรณาธิการ). (2515). จังหวัดตราด. ตราด: หน่วยศึกษานิเทศฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดตราด.

บันลือ ขอรวมเดช. (2533). รูปแบบศิลปะบนแผ่นภาพจารึกลายเส้นเรื่องชาดกของวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลป ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลป. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประคอง นิมมานเหมินท์. (2526). มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

ประจักษ์ ประภาพิทยากร (บรรณาธิการ). (2519). ประเพณีและไสยเวทวิทยาในขุนช้างขุนแผน. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

Copyright by Mahidol University

ประชุมโครงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่5. (2466). พระนคร: โสภณพิพรรฒธนากร. (โปรดให้พิมพ์ในการบำเพ็ญพระกุศล เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า สุทธาทิพยรัตนฯ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร พระธิดา สิ้นพระชนม์ วันที่ 11 เมษายน 2466).

ประมวล ดิคคินสัน. (2521). การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา: คติชนชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล หจก.

ประสบ บูรณมานัส. (2527). สุนัขและการรักษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

ปริพนธ์พจนพิสุทธิ์, หลวง. (2514). ประไพพรรณรำลึก: หมาไทย. ม.ป.ท. (ให้พิมพ์ในงานประชุมเพลิงศพประไพพรรณ เนตรศิริ ณ วัดมกุฏ กษัตริยาราม. วันพฤหัสบดีที่ 28 ตุลาคม 2514).

ปรีชา พิณทอง. (2528). ภาษิตโบราณอีสาน ฉบับสมบูรณ์. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: ศิริธรรม.

ปรีชา มโหสโถ, พระมหา. (2541). อิทธิพลของวรรณคดีบาลีเรื่องปัญญาสชาดกที่มีต่อสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปรีชา อุตตระกูล. (2542). ชาติพันธุ์: ชาวบน (เนียะกูร) มอญ-เขมร ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม 4, หน้า 1107). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เปลื้อง ณ นคร. (2527). ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่9). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ผุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัติ. (2525). บ้านในกรุงเทพฯ:รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ.2325–2525). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พงษ์ชาญ ณ ลำปาง. (2527). พฤติกรรมของสัตว์เลี้ยง. โครงการการผลิตสิ่งตีพิมพ์ทางเกษตร. คณะเกษตรศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2529). นิทาน: หมา. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่ม 10, หน้า 3970). สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จ. (2537). พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน 2. กรุงเทพมหานคร. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอกสันติภาพ หมู่มิ่ง วันที่ 3 กันยายน 2537).

พริตตี้ บี่. (2532). แนะนำปัทมาฟาร์ม. วารสารธรรมชาติและสัตว์เลี้ยง, 1 (5), 31-32.

พี่มิตร. (13 สิงหาคม 2541). จุดจบของเชื้อพิษสุนัขบ้า. ข่าวสด, หน้า 22

พ่วง บุษรารัตน์. (2542). กำเนิดมนุษย์: วรรณกรรม. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่ม 1, หน้า 398). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ไพฑูรย์ มีกุศล และผกากรอง บุญเต็ม (2542).นิทานหลวงตากับเณร. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม 14, หน้า 5028). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

Copyright by Mahidol University

ฟอน รัตนพิทักษ์. 21 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2517). คติชาวบ้านอันดับ 3: ภาษิตชาวบ้าน .กรุงเทพมหานคร: มงคลการพิมพ์.

มงกฎ แก่นเดียว. (2542). พิธีกรรม-เขมร: ปังก็อก (ปัดรังควาน).ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม 8, หน้า 2629). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

มนฤทัย ไชยวิเศษ. (2542). ประวัติศาสตร์สังคม: ส้วมและเครื่องสุขภัณฑ์ในประเทศไทย(พ.ศ.2440–2540). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มานพ แก้วสนิท. (2515). เพลงร้องเรือ. วารสารวัฒนธรรมไทย, 12 (5), 27-40.

ไม่พอขาย. (4 สิงหาคม 2543). ไทยรัฐ, หน้า 19.

ยุทธ เดชคำรณ. (2520).คติชาวบ้านของไทย. ม.ป.ท.: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ยุทธนา สิงหพันธ์. 30 ตุลาคม 2543. เจ้าของคลีนิคสัตวแพทย์ตำบลท่าพริก. สัมภาษณ์.

รัตนา พรหมวิชัย. (2542). หมา. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ (เล่ม 14, หน้า 7384-7386). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

รัศมี หาญวจนวงศ์. (2533). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบพึ่งพิงกับโครงสร้างภายในของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการระหว่างประเทศและการฑูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โลกของสุนัข. (2534). วารสารโลกสุนัข, 1 (1), 21-26.

วรรณพันธุ์. (2515). เพลงกล่อมเด็กภาคอีสาน. วารสารวัฒนธรรมไทย, 12 (7), 32-39.

วรรณ พิรุณ. (ม.ป.ป.). คู่มือสุนัข. นนทบุรี: Pet.

วารี เผิ่งเหลา. 22 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

วิจิตรวาทการ, หลวง. (2513). งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก.

วิชิต สิงห์ทอง. (2540). สุนัขหลังอาน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทต้นอ้อ แกรมมี จำกัด.

วินัย สิทธินุกูลชัย(บรรณาธิการ). (2540). คติสยาม เรื่องพญาหลวง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

วินัย สุกใส. (2535-2536). วรรณกรรมพุทธศาสนาในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. วารสารทักษิณคดี, 3 (1), 75-95.

วิบูลย์ ศรีคำจันทร์. (2537). เพลงพวงมาลัย การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิมนตรี เจริญศิลป์. (2533). สุนัขสงคราม. ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน สาขาหลักสูตรและการนิเทศ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. อัดสำเนา.

วีระพงศ์ มีสถาน. (2537). ยุคที่หมามีค่าแค่ถัง. วารสารศิลปวัฒนธรรม, 15 (11), 68-69.

Copyright by Mahidol University

วีระพงศ์ มีสถาน. (2528). สำนวนภาษาไทยถิ่นอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

แวง อภิบาลศรี. 12 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

ศิรประภา ดารามาตร์ (บรรณาธิการ). (2540) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าแผ่นดินสยาม: ราษฎรในครรลองแห่งความเจริญของสยาม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

ศิริรัตน์ สาโพธิ์สิงห์. (5 กันยายน 2542). น่ารัก น่าเลี้ยง. เดลินิวส์. หน้า 9.

ศึกฤทธิ์ ปราโมช. (2529). เรื่องของคนรักหมา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สยามรัฐ.

สง่า พลสงคราม, พระมหา. (2542). การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สนอง คลังพระศรี. (2541). หมอลำซิ่ง: กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สนิท พลเดช. (2529). หมาเลี้ยง. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่ม 10, หน้า 3985-3986). สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ส.พ.น. (2505).สุนัขในราชสำนักพระพุทธเจ้าหลวง. วารสารวัฒนธรรมไทย, 2 (8), 40-43.

ส. พลายน้อย. (2531). สัตวนิยาย. กรุงเทพมหานคร: บำรุงสาส์น.

สมเจตน์ วัฒนาธร. (13 พฤศจิกายน 2542). เรื่องหมา หมา. เดลินิวส์. หน้า 7.

สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร. (2526). บันทึกเรื่องเมืองสยาม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันภาษาศาสตร์.

สมัย สุทธิธรรม. (2541). สารคดีชุดถิ่นทองของไทย: ตราด. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

สรัสวดี อ๋องสกุล. (2529). ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.

สวาท เสนาณรงค์. (2520). ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์. คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สันต์ นาคะสุวรรณ. (2533). หมาไทย นักสู้ภักดีและทรนง. ม.ป.ท.

สากลสรรพกิจ แผนกยาสัตว์. (2517). คู่มือการเลี้ยงสุนัข ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล หจก

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2525). รายงานผลการวิจัย โครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา จังหวัดตราด. กรุงเทพมหานคร: เจริญผล.

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดตราด. (2541). ข้อมูลการตลาด จังหวัดตราด. อัดสำเนา.

Copyright by Mahidol University

สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี. (2514). ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จากต้นฉบับใบลาน อักษรไทยยวน. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.

สิทธิพร ณ นครพนม. (2537). กินเนื้อหมาในปีหมา. วารสารศิลปวัฒนธรรม, 15 (7), 164-167.

สุกัญญา สุจฉายา. (2525). เพลงปฏิพากย์: บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กระทรวงศึกษาธิการ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ.(2539). บรรพบุรุษของคนไทยกินข้าวเหนียว. วารสารศิลปวัฒนธรรม, 18 (2), 125-126.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2524). รายงานการวิจัย วิเคราะห์สารัตถะ เพลงกล่อมเด็กภาคใต้. สงขลา: โครงการฝ่ายวิจัยสถาบันทักษิณคดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุนัขของโลก. (2534). วารสารโลกสุนัข, 1 (1), 23.

สุนัขกับเยาวชน. (2535). วารสารเพื่อนสุนัข, 1 (1), 14-15.

สุภณ สมจิตศรีปัญญา. (2542). วรรณกรรมศาสนา: ปฐมมูล. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม 7, หน้า 2472). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สุรพล นาถะพินธุ. (2542). พัฒนาการของวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ . กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

สุรวิช วรรณไกรโรจน์. (2537). การอนุรักษ์และปรับปรุงสุนัขพันธุ์ไทย การวิเคราะห์ประวัติสุนัขพันธุ์ไทย. โครงการวิจัยรหัส KIP.16.36 รายงานผลการวิจัยประจำปี 2536. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. อัดสำเนา.

สุวภา แก้วสุง. (2532). สุนัขนำทางคนตาบอด: สถิต. วารสารสารคดี, 4 (47), 125-134.

เสถียร ศุภโสภณ. (2522). แบบเรียนประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ. (พิมพ์ครั้งที่3) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

เสาวณีย์ พรรณาภพ. (2539). ศึกษาวิเคราะห์กฎหมายโพษาราชในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

แสง จันทร์งาม และคณะ. (2541). พระไตรปิฎก สำหรับพระนวกะและพุทธศาสนิกชนทั่วไป พระสูตร เล่ม 6. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2532). คติความเชื่อเรื่องมหาชาติชาดก: การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องสะท้อนจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง กรณีศึกษาเฉพาะภาพจิตกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

โสรัชช์ พุทธพิทักษ์. (2531). แนวความคิดทางภูมิศาสตร์ของไทยสมัยโบราณ. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Copyright by Mahidol University

ไสว กสิพ้อง. 10 ตุลาคม 2543. ชาวบ้านชุมชนบ้านตรอกแซง. สัมภาษณ์.

หมอตีนเปล่า. (2533). โรคพิษสุนัขบ้า. วารสารธรรมชาติและสัตว์เลี้ยง, 2 (14), 82-83.

ไหลโลกตาม. (2 พฤศจิกายน 2542). ตูบมิลเลนเนียม. ข่าวสด, หน้า 26.

อดิน รพีพัฒน์. (2527). สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325–2416. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด. (2543). แผนพัฒนาตำบล 5 ปี ประจำปี 2540-2544. อัดสำเนา.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2534). โลกทัศน์อีสาน. กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์.

อัจฉรา วรรณเอก. (2539). นิทานพื้นบ้านลานนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2539). เพลงกล่อมเด็ก และเพลงร้องเล่น. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ (ต้นแบบ, หน้า 219). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

อุดม รุ่งเรืองศรี และเกื้อพันธุ์ นาคบุปผา. (2542). ติรัจฉาน. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ (เล่ม 5, หน้า 2512). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

อุดม รุ่งเรืองศรี และบุญยัง ชุมศรี. (2539). เปสสนา. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ (ต้นแบบ, หน้า 159-169). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เอกชัย พฤกษ์อำไพ. (2533). หมาไทยหลังอาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มิตรสยาม.

เอ๊กอ๊าก อินเตอร์. (14 เมษายน 2543). ประกันชีวิตสุนัข. ข่าวสด, หน้า 7

เอนก นาวิกมูล. (2523). เพลงนอกศตวรรษ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: เพชรบุรีการพิมพ์.

เอนก นาวิกมูล. (2531). คนเพลงและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

เอมอร ไพใหล. (2540). กระบวนการประกอบอาชีพค้าสุนัข ชุมชนท่าแร่ ตำบลท่าแร่ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

โอภาส วิลลิภากร. (2525). สถาปัตยกรรมลานนาร่วมสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: บพิธ การพิมพ์.

Marston Bates. (2523). มนุษย์กับธรรมชาติ. (ประชา จันทรเวคิน และชูศรี กี่ดำรงกูล, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

Rsissa Bobrova. (2534). มนุษย์กับสัตว์. (กระทรวงศึกษาธิการ, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการจัดพิมพ์.

เข้าถึงได้จาก: http://www.dogfriend.com/Breed Standard/breed standard.html. (21 สิงหาคม 2543).

เข้าถึงได้จาก: http://www.siamanimal.com/know/0003. html. (21 สิงหาคม 2543).

เข้าถึงได้จาก: http://www.dogfriend.com/Articles/articles.html. (21 สิงหาคม 2543).

เข้าถึงได้จาก: http://www.siamanimal.com/know/0021. Html. (21 สิงหาคม 2543).

เข้าถึงได้จาก: http://tratnet.co.th/nidnoi/politic.htm. (25 กันยายน 2543).

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก ก.

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลภาคสนาม

ตารางที่ 6. แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	บทบาท	หมายเหตุ
กรรณิการ์ หาดอ้าน, นางสาว.	23 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	รับราชการครูและเลี้ยงหมาไทย	อายุ 25 ปี
ก๊อฟ, เด็กชาย.	ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	เด็กในบ้านตรอกแซงและนักเรียนโรงเรียนโน่นโพธิ์	อายุ 12 ปี
กิมโซะ ขำสม, นาง.	60/1 ม. 6 (คลองนา) ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	ผู้นำทางศาสนาภายในชุมชุน	อายุ 70 ปี
ขนุน ทวีผล, นาง.	23 ม. 5(หนองน้ำจืด) ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	ผู้ให้ข้อมูลเพลงพื้นบ้าน	อายุ 74 ปี
จินดา สุนทรธรรมทัศน์, พระครู.	เจ้าอาวาสวัดเวฬุสุนทรการ (วัดไผ่ล้อม) อ.เมือง จ.ตราด	เจ้าอาวาสวัดเวฬุสุนทรการ	อายุ 68 ปี เป็นอดีตชาวบ้านตรอกแซง
เจือจันทร์ โภคสมบัติ, นาง.	60 ม.4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	อาชีพเกษตรกรรมเลี้ยงสัตว์และขายปุ๋ยมูลสัตว์และ เจ้าของโรงสีข้าวรายย่อยและเลี้ยงหมา	อายุ 45 ปี

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 6. แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูล (ต่อ)

ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	บทบาท	หมายเหตุ
แฉล้ม ดาราพงษ์,นาง.	102 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	ช่างตัดเสื้อผ้า และเคยเลี้ยงหมาพันธุ์ไทยแล้วเป็นโรค เสียชีวิต และกำลังหาหมามาเลี้ยงใหม่	อายุ 43 ปี
ตวน อภิบาลศรี, นาง.	76 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	กรรมการอสม.และเคยเลี้ยงหมา	อายุ 61 ปี
ติ๊ก โอวาท,นาง.	70 ม. 6 (คลองนา) ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	ผู้ให้ข้อมูลเพลงพื้นบ้าน	อายุ 75 ปี
ติ๋ว รัตนพิทักษ์, นาง.	102 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	ผู้มีอายุมากสุดในบ้านตรอกแชงและเคยเลี้ยงหมา	อายุ 87 ปี
ตุ้ม รัตนพิทักษ์,นาย.	85 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	อาชีพสานสุ่มไก่ และเคยเลี้ยงหมา	อายุ 57 ปี
ทวี ภู่ทอง, นาย.	97 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	อาชีพรับจ้างอยู่ในกรุงเทพและเดินทางกลับบ้าน นอกจากนี้ยังเคยฝึกเลี้ยงหมาล่าสัตว์	
ทอง โคกสมบัติ, นาง.	48 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	ผู้เข้ามาอยู่ในชุมชนบ้านตรอกแชงครอบครัวแรกและเคยเลี้ยงหมา	อายุ 77 ปี
ทิพย์, นาง.	124/1 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	กิจการฟาร์มกุ้งกุลาดำ และเลี้ยงหมา	
ทุ้ม กิจจานนท์, นาย.	86/1 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	อาชีพทำนา ปลูกพริก มันเทศ สละและเคยประกอบอาชีพพรานป่าและมีหมาไว้ล่าสัตว์	
ธีรพงษ์ วิชญนัย (เปี๊ยก) , นาย.	คอกนกขมิ้น 9 ม. 6 (บ้านเนินสูง) ต.ตะราง อ.เมือง จ. ตราด	เจ้าของฟาร์มหมาไทยหลังอานภายในชุมชน	อายุ 54 ปี

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 6. แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูล (ต่อ)

ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	บทบาท	หมายเหตุ
นลินี หาดอ้าน, นาง.	23 ม.4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	ขายของชำและเลี้ยงหมา	
น้อย, นาง.	124/1 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	กิจการฟาร์มกุ้งกุลาดำ และเลี้ยงหมา	
นุ้ย สมจิตร, นาง.	120 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	เลี้ยงหมา	อายุ 32 ปี
บรรเริง สาธานาไล, นาย.	77/1 ม. 4ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	อาชีพเกษตรกรรม และหมอแผนโบราณ และเคยเลี้ยงหมา	
บังคม สัมมา, นาง.	97 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	เป็นผู้อาวุโสและเลี้ยงหมา	
เบียร์, เด็กชาย.	ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	เด็กภายในบ้านตรอกแซง และเป็นนักเรียนโรงเรียนโน่นโพธิ์	อายุ 12 ปี
แฝง กิจจานนท์, นาย.	86/1 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	เจ้าของโรงสีข้าวรายย่อย และเคยเลี้ยงหมา	
พูน สุนทรธรรม, นาง.	87 ม. 6 (คลองนา) ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	ผู้ให้ข้อมูลเพลงพื้นบ้าน	อายุ 70 ปี
ฟอน รัตนพิทักษ์, นาย.	43 ม.4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	อาชีพเกษตรกร ทำนา ปลูกพริก มันเทศ และเลี้ยงหมา	
แม็ก, เด็กชาย.	ม.4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	เด็กในชุมชนบ้านตรอกแซง และเป็นนักเรียนโรงเรียนโน่นโพธิ์	ประมาณ 12 ปี
ยุทธนา สิงหพันธ์, นายสัตวแพทย์.	2 ม. 5 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	เจ้าของร้านคลีนิคสัตวแพทย์เมืองตราด	
เยาวรัตน์ สุกแสงดาว, นาง.	120/6 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	เลี้ยงหมา	

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 6. แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูล (ต่อ)

ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	บทบาท	หมายเหตุ
รจนา โภคสมบัติ, นาง.	160 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	ประธานกลุ่มสตรีภายในชุมชนบ้านตรอกแซงเคยถูกหมาที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัด และเคยเลี้ยงหมา	
ละออง ธรรมมาโชติ, นาง. (ป้าแดง)	128/2 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	เลี้ยงหมา	อายุ 48 ปี
ลิ้นจี่ ท่าพริก, นาง.	78 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	อาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ และเลี้ยงหมา	
วารี เผ็งเหลา, นาง.	35 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	พนักงานขายสินค้าและเลี้ยงหมา	อายุ 47 ปี
แวง อภิบาลศรี, นาง.	143 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	ผู้อาวุโสและเคยเลี้ยงหมา	
สนาน สัมมา, นาง.	131 ม. 1 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	ผู้เลี้ยงหมา และหมาเคยถูกวางยาเบื่อตาย	อายุ 61 ปี
สมคิด ภู่ทอง, นาง.	97 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	เป็นกรรมการกลุ่มแม่บ้าน และมีอาชีพเกษตรกร และเลี้ยงหมา	
สมใจ กสิพ้อง, นาง.	75 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	อาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงหมา	อายุ 35 ปี
สมชาย หาดอ้าน, นาย.	23 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	อาชีพขับรถสองแถวรับจ้างระหว่าง เมืองตราด-เนินสูงและเลี้ยงหมา	
สุขกมล, นาย.	สำนักงานอบต.ท่าพริก	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าพริก	

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 6. แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูล (ต่อ)

ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	บทบาท	หมายเหตุ
สุมาลย์ รัตนพิทักษ์, นาง.	85 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	อาชีพรับจ้างทั่วไป และเคยเลี้ยงหมา	อายุ 43 ปี
สุรศักดิ์ โภคสมบัติ, นาย.	160 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	ผู้ใหญ่บ้านตรอกแซงและเคยเลี้ยงหมา	
สุวิทย์ พานิชนาวา, นาย.	94/3 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	ประธาน บริหารอบต. ท่าพริก	อายุ 47 ปี
เสาวรีย์ กิจจานนท์, นาย.	34/1 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	กรรมการบ้านตรอกแซงและเคยเลี้ยงหมา	
ไสว กสิพร้อง, นาย.	92 ม. 4 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ. ตราด	เจ้าหน้าที่อบต.ท่าพริก และเพาะพันธุ์ไก่ชนขายและเคยเลี้ยงหมา	

ผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ได้แก่ พระลูกวัดท่าพริก , เด็กวัดท่าพริก , ลุงหมึกชาวบ้านท่าพริก เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าพริกทุกคน และชาวบ้านทั่วไปทั้งภายในชุมชนบ้านตรอกแซง ตำบลท่าพริก และบริเวณใกล้เคียง.

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก ข.

รูปภาพที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหมาในวิถีชีวิตคนไทย

1. บรรพบุรุษของหมาบ้าน

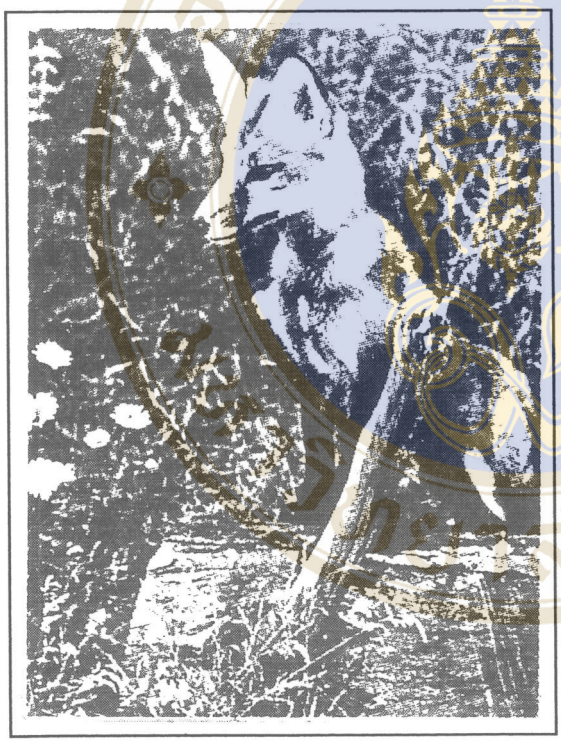

รูปที่ 1.1. หมา Coyote คือ *Canis latrans*

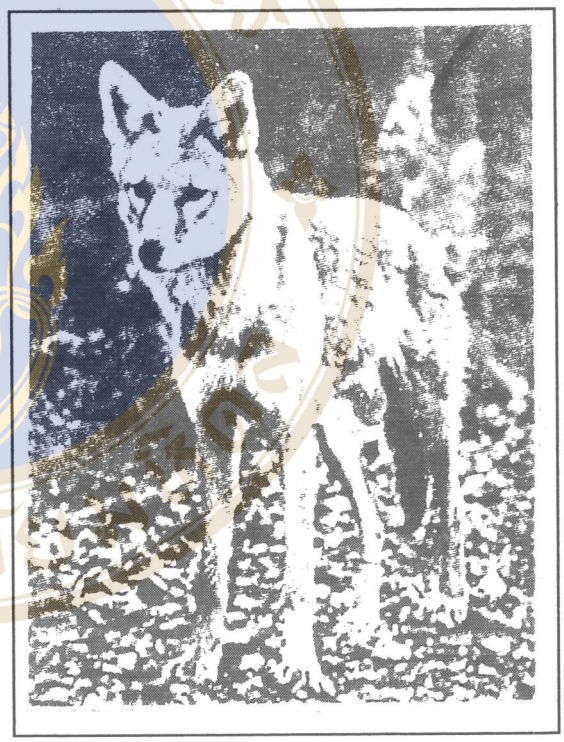

รูปที่ 1.2. หมาป่า คือ *Canis lupus*

Copyright by Mahidol University

รูปที่ 1.3. หมา Dingo คือ *Canis dingo*

รูปที่ 1.4. หมาใน (Jackel) คือ *Canis aureus*

ที่มา: รูปภาพในลำดับที่ 1.1.-1.4. อ้างอิงมาจาก ประสบ บูรณมานัส. (2527). สุนัขและการรักษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

Copyright by Mahidol University

2. หมาในสังคมทั่วโลก

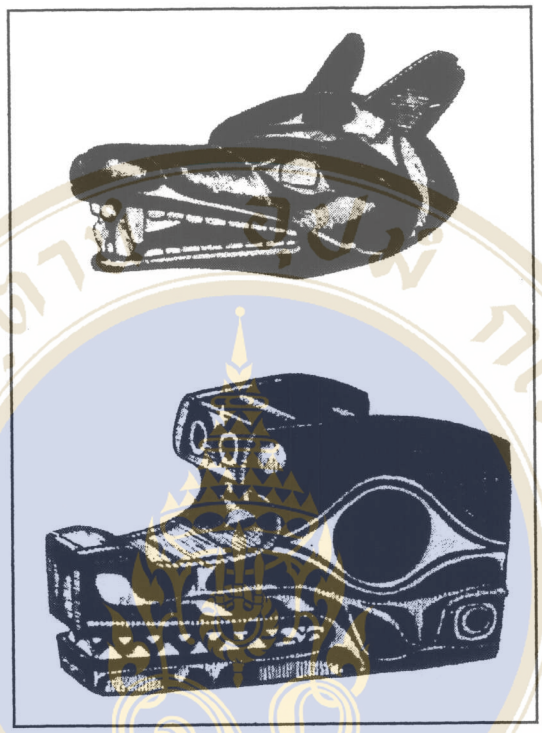

รูปที่ 2.1. *"ตราประจำ"* ของเผ่าอินเดียนแดงในอเมริกาเหนือ และ*"ตราประจำ"* ของเผ่าอินเดียนแดงในแคนาดา ที่สืบเชื้อสายมาจากหมาป่า และพวกอินเดียนแดงนับถือความกล้าหาญ ความแข็งแรงและอิสรภาพของหมา และชนเผ่าที่สืบต้นกำเนิดไปได้ถึงหมาป่าจะมีความภูมิใจในบรรพบุรุษของตนและสมาชิกในเผ่าพยายามในการสร้างนิมิตโทเท็ต (โทเท็มแปลว่าเหล่ากอของเขา)

ที่มา: Rsissa Bobrova. (2534). มนุษย์กับสัตว์. (กระทรวงศึกษาธิการ, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการจัดพิมพ์.

Copyright by Mahidol University

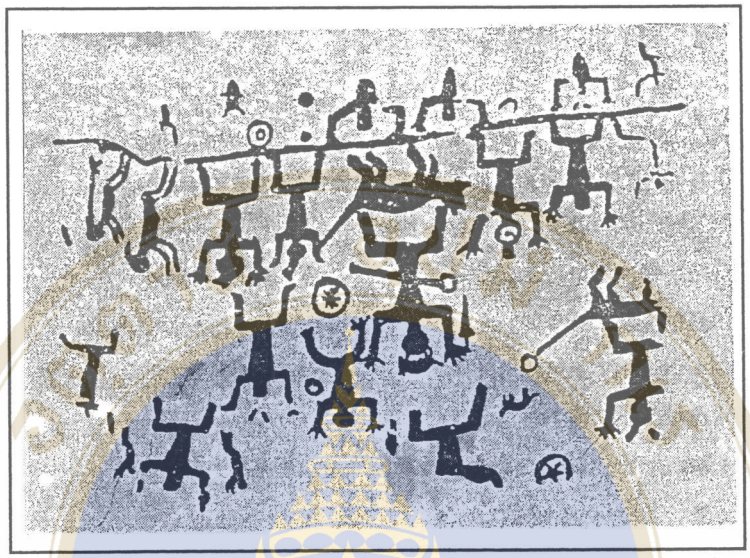

รูปที่ 2.2. ภาพเขียนที่ผาลายหมา 9 หาง เมืองจ้วงกวางสี ประเทศจีน โดยมีเรื่องเล่าว่าหมาขึ้นไปบนสวรรค์แล้วเอาหางทั้ง 9 จุ่มลงในกองข้าวของสวรรค์เพื่อขโมยพันธุ์ข้าว แต่ถูกเทวดาตัดหางออก 8 หาง เหลือหางเดียวพร้อมพันธุ์ข้าวที่ติดหางมาให้มนุษย์

ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2539). บรรพบุรุษของคนไทยกินข้าวเหนียว. วารสารศิลปวัฒนธรรม.18(2), 20.

Copyright by Mahidol University

รูปที่ 2.3. ตราไปรษณีย์อากรภาพหมาชื่อมะนาวน้อยในประเทศรัสเซีย ซึ่งเป็นสัตว์ทดลองชนิดแรกที่ได้ออกไปนอกโลก

ที่มา: ศึกฤทธิ์ ปราโมช. (2529). เรื่องของคนรักหมา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สยามรัฐ.

Copyright by Mahidol University

3. หมาในยุคสมัยประวัติศาสตร์สังคมไทย

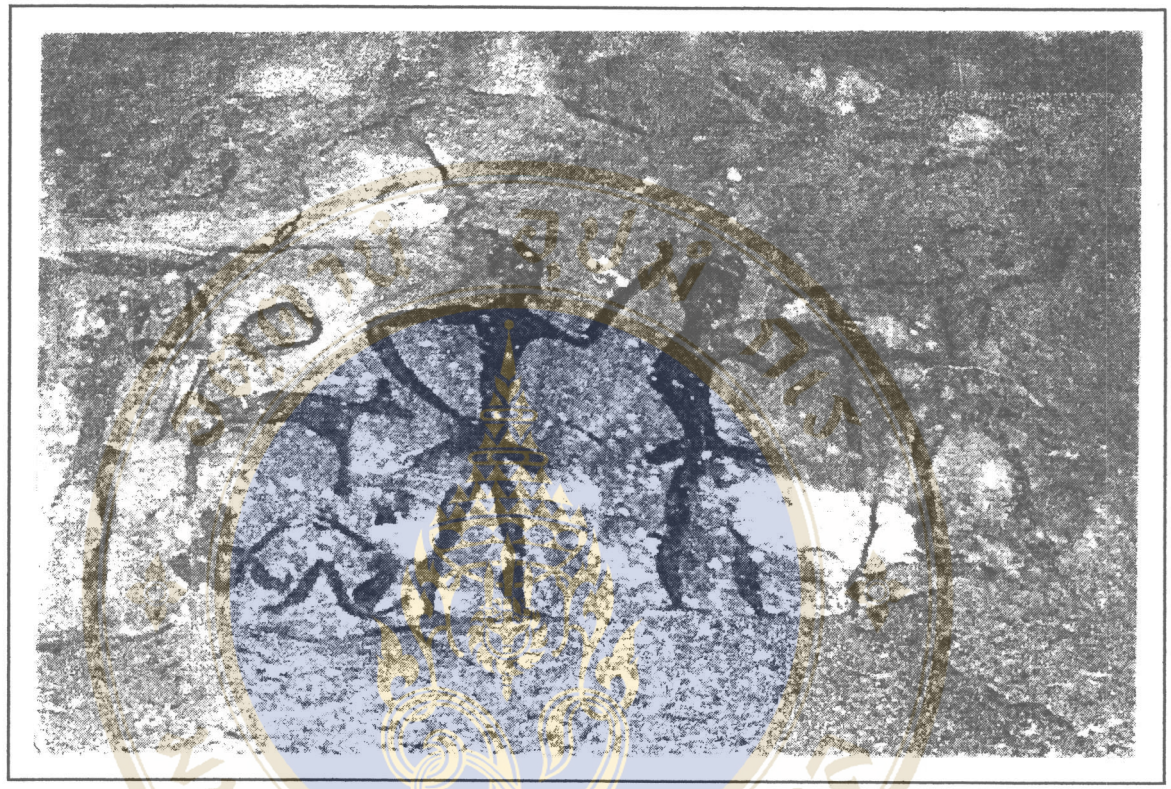

รูปที่ 3.1. ภาพโบราณ ภาพเขียนสีเขาจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา จากภาพชายคนหนึ่งถือคันธนูค้างอยู่หลังจากที่ยิงออกไปแล้ว มีภาพธนูออกจากสาย ที่สายธนูมีสายบังคับอีกสายหนึ่ง และมีหมาตัวผู้ตัวหนึ่งยืนอยู่ข้างหน้าของผู้ชาย ใต้ภาพหมามีหญิง 2 คนนั่งเล่นหรือสนทนากัน เป็นภาพสะท้อนของพิธีกรรมเพื่อการดำรงชีวิตของชุมชน มักแสดงหลายๆ อย่างประกอบกันรวมอยู่ในภาพเดียวกันแต่โดยภาพรวมแล้วเป็นฉากเกี่ยวกับพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งภาพเขียนโบราณที่เขาจันทร์งามพบที่พื้นที่ทางตะวันตกเฉียงใต้หรือเขตอีสานล่างเพียงแห่งเดียว

ที่มา: ธวัช ปุณโณทก. (2542). พื้นเมืองอีสาน (ประวัติศาสตร์อีสาน). ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม 9, หน้า 3141). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

Copyright by Mahidol University

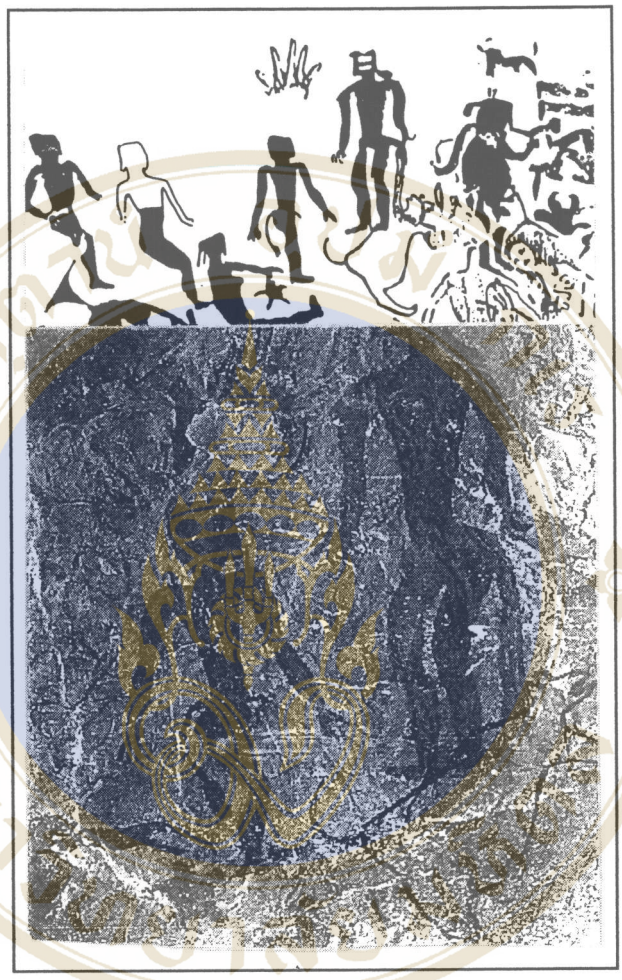

รูปที่ 3.2. ภาพโบราณ ถ้ำลายแทง บ้านผากลางดง ตำบลผานกเค้า อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย จากภาพมีคน 5 คน หมา 2 ตัว ในภาพบรรยายเรื่องการล่าสัตว์โดยใช้หมาพรานเป็นผู้ช่วยล่าสัตว์

ที่มา: กองโบราณคดี. (2534). ศิลปะถ้ำจังหวัดเลย.กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

Copyright by Mahidol University

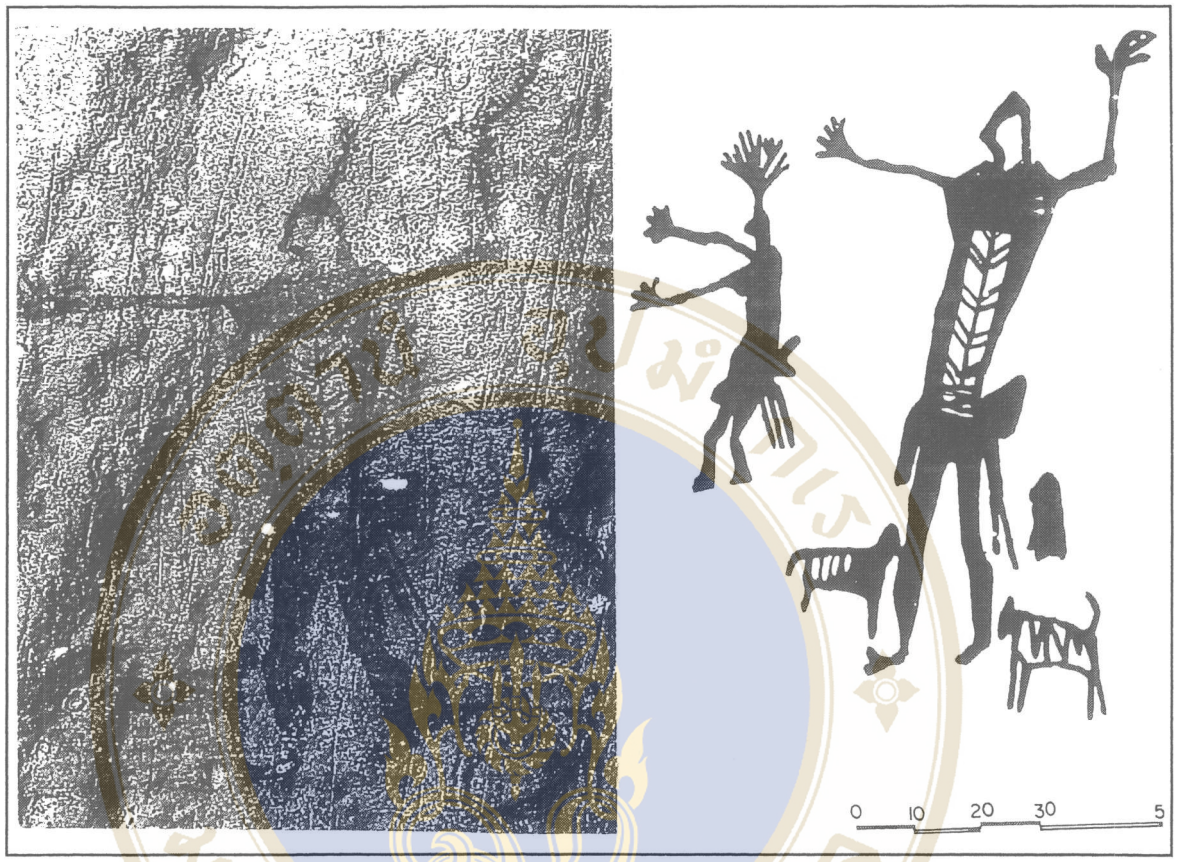

รูปที่ 3.3. ภาพศิลปะถ้ำเขาปลาร้า อุทัยธานี กลุ่มภาพนี้ประกอบด้วยรูปลักษณ์ต่างๆ คือรูปคน 2 คน หมา 2 ตัว และรูปลักษณ์คล้ายคนครึ่งตัว รูปลักษณ์แต่ละรูป มีลักษณะการเขียนที่แตกต่างกัน ภาพรวมเป็นท่าการฟ้อนรำโดยใช้ท่ารำของคนตัวใหญ่และคนตัวเล็กต่างกัน คนตัวเล็กแสดงท่ารำที่ต้องโน้มตัวไปข้างหน้าขณะก้าวเดิน สัมพันธ์กับแขนสองข้างที่เหยียดออกไปข้างหน้า พร้อมกับกรีดนิ้วทั้งสิบ ขณะที่คนตัวใหญ่เหยียดแขนข้างหนึ่งออกไป อีกข้างหนึ่งยกตั้งฉากขึ้นในมือคล้ายชูธัญพืชอย่างใดอย่างหนึ่ง และมีผู้หญิงตั้งครรภ์ร่ายรำอยู่ด้วยกัน พร้อมด้วยหมาซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงและสัญญาณอย่างหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานถาวรแบบสังคมเกษตรกรรม

ที่มา: กองโบราณคดี. (2533). ศิลปะถ้ำเขาปลาร้า อุทัยธานี. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร

Copyright by Mahidol University

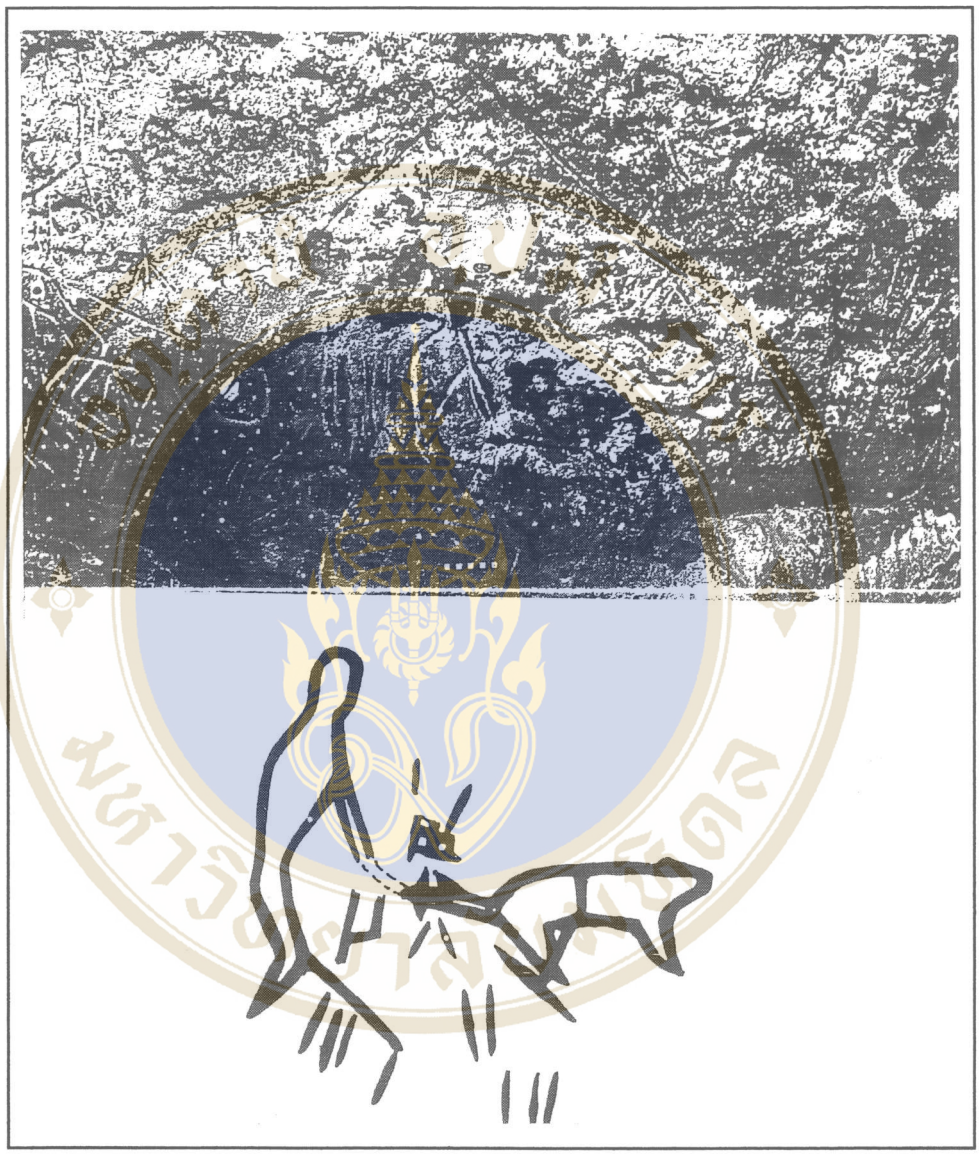

รูปที่ 3.4. ภาพจากถ้ำผาลาย ภูผายนต์ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ภาพคนกับหมาตัวหนึ่งอยู่ใต้รูปโครงเหลี่ยมที่สันนิษฐานว่าเป็นรูปบ้าน ในท่าคนกำลังดึงหางหมา และหมาวิ่งไปข้างหน้า ในท่าฉุดท่ารั้งกันอยู่อย่างนั้น ภาพนี้แสดงว่าหมาในภาพคงเป็นหมาที่คนนำมาเลี้ยงไว้หรือหมาบ้าน

ที่มา: กองโบราณคดี.(2532). ศิลปะถ้ำสกลนคร.กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร

Copyright by Mahidol University

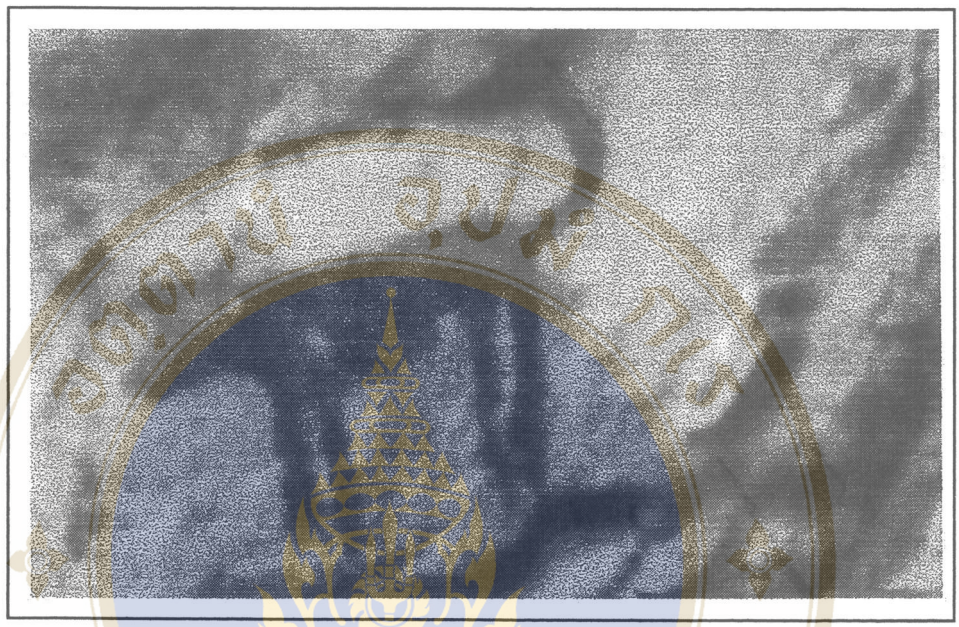

รูปที่ 3.5. ภาพโบราณภายในถ้ำประทุน เขาปลาร้า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เป็นภาพหมา ลงสีพื้นแดงหมด มีลักษณะหูตั้งหางดาบ

ที่มา: http://www.dogfriend.com/Articles.html. (21 สิงหาคม. 2543)

Copyright by Mahidol University

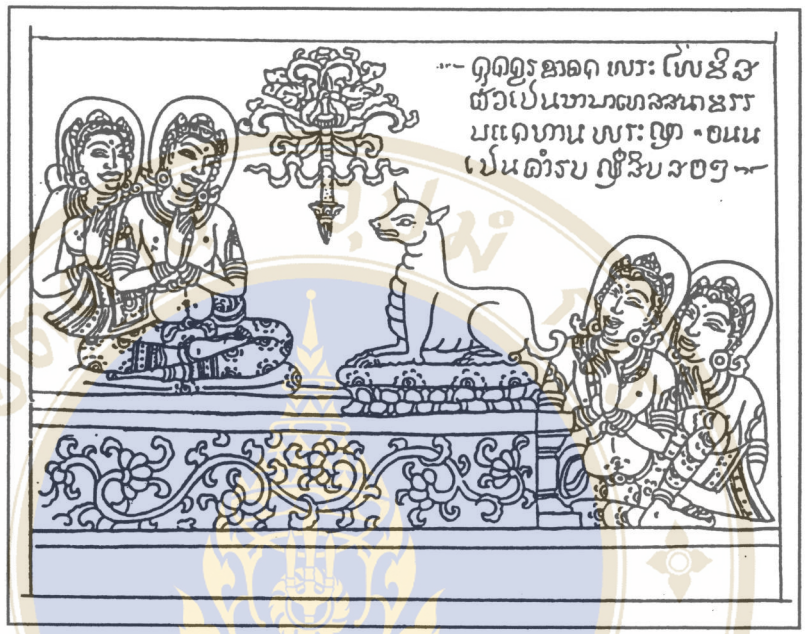

รูปที่ 3.6. ภาพชุดกุกกุรชาดกในแผ่นภาพสลักลายเส้นเรื่องชาดกของวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย บรรยายว่าพระโพธิ์สัตว์เสวยพระชาติเป็นหมานั่งอยู่บนอาสนะที่มีฐานเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย ซีกซ้ายเป็นรูปพระเจ้าพรหมทัตต์กับพระมเหสีประทับนั่งขัดสมาธิอยู่บนแท่นที่ประทับ ตรงแท่นที่ประทับมีลวดลายก้านขดประดับ ซีกขวาเป็นรูปบุคคลสองคนนั่งประนมมืออยู่ที่พื้น

ที่มา: บันลือ ขอรวมเดช. (2533). <u>รูปแบบศิลปะบนแผ่นภาพจารึกลายเส้นเรื่องชาดกของวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย</u>. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลป ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลป. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Copyright by Mahidol University

สำนักหอสมุด

4. หมาในจิตรกรรมฝาผนังสังคมไทย

รูปที่ 4.1. ภาพในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นภาพเขียนอุโบสถ วัดสุวรรณาราม จากภาพเป็นบ้านของคหบดีหรือผู้มีอันจะกิน แสดงวิถีชีวิตเวลาเช้าผู้ใหญ่ก็จะลงมาตำข้าว เตรียมหุงหากิน ส่วนเด็กหางแกละเปลือยล่อนจ้อนก็ออกมาวิ่งเล่นแต่เช้า และเมื่อมีคนแปลกหน้าผ่านเข้ามาหมาก็เห่าวิ่งแร่เข้าไปกัด เจ้าเด็กก็ช่วยจับไว้

ที่มา: น. ณ ปากน้ำ.(2525). กรุงเทพสองศตวรรษ. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ

Copyright by Mahidol University

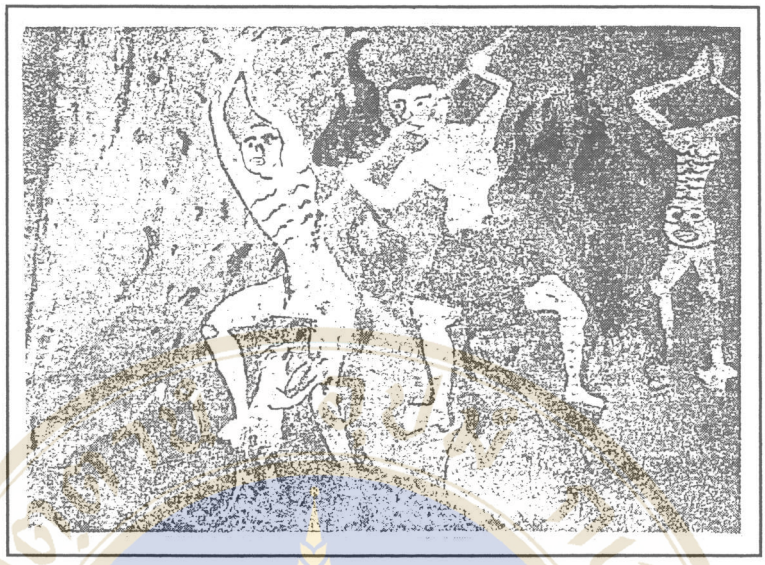

รูปที่ 4.2. จิตรกรรมหน้าจั่ว ที่ศาลากลางหน บ้านเขาพังอิฐ หมู่ 7 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง แสดงถึงการรับใช้กรรมของมนุษย์ในขุมนรก โดยวิธีการให้หมาฉีกกินเนื้อ

ที่มา: ศาลากลางหน. (2529). ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่ม 8, หน้า 3409).สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รูปที่ 4.3. ภาพหมาแกะสลัก 1 ใน 12 นักษัตร ซึ่งประดับไว้โดยรอบวัดมิ่งเมือง จังหวัดเชียงราย

ที่มา: รัตนา พรหมวิชัย. (2542). หมา. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ (เล่ม 14, หน้า 7384-7386). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

Copyright by Mahidol University

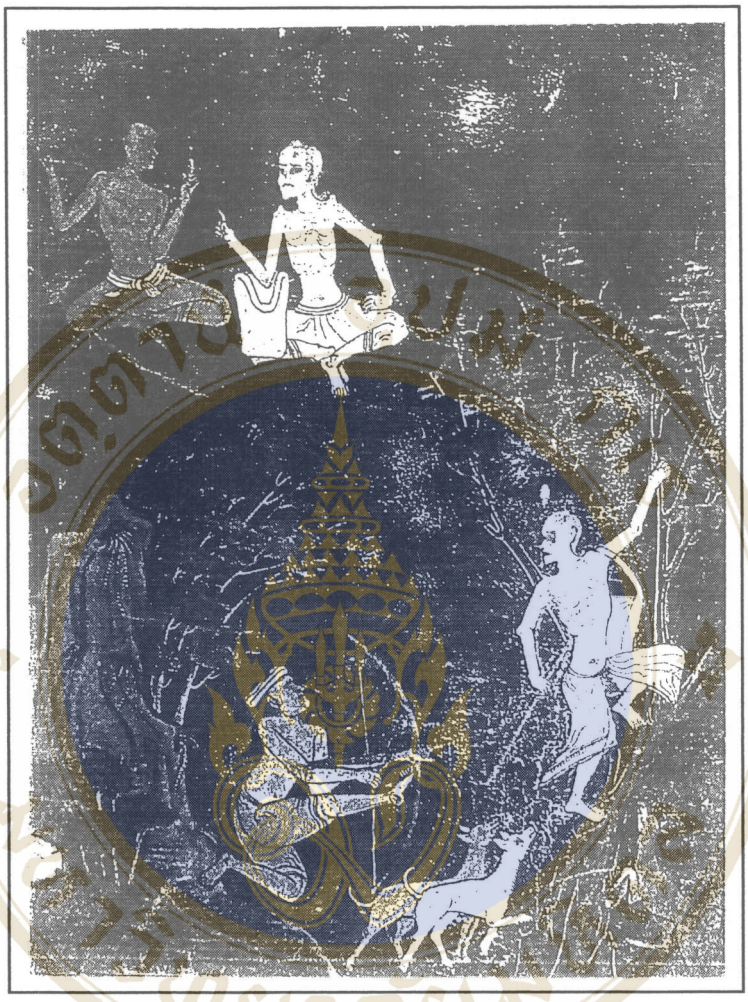

รูปที่ 4.4. ภาพจิตรกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก จากสมุดภาพเรื่องไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เป็นภาพชูชกกับพรานเจตบุตร ในกัณฑ์จุลพน ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 รูปนี้บรรยายภาพชูชกปีนขึ้นต้นไม้หนีฝูงหมาของพรานเจตบุตร แต่หมาตัวหนึ่งก็ยังงับขาเอาได้

ที่มา: ธวัช ปุณโณทก. (2542). พระบฏ. ผ้า (ปัดรังควาน).ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม 9, หน้า 2994-2996). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

Copyright by Mahidol University

รูปที่ 4.5. ภาพวาดใส่กรอบประดับเหนือหน้าต่างผนังอุโบสถ วัดโปรดเกศเชษฐาราม สมุทรปราการ เป็นภาพเขียนในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นรูปฝรั่งกับแหม่มกำลังเดิน เบื้องหน้าคือ พระราชวังในประเทศฝรั่งเศส ในภาพแสดงถึงการนำหมาพันธุ์ต่างประเทศเข้ามาเลี้ยงในประเทศไทย

ที่มา: ประยูร อุลุชะฎะ (2529). น. ณ ปากน้ำ ฝรั่งในศิลปะไทย. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ

Copyright by Mahidol University

รูปที่ 4.6. ภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปภาพนี้เป็นภาพสถาปัตยกรรมแบบไทย ในภาพแสดงถึงการผูก ล่ามหรือเลี้ยงหมาไว้บริเวณใต้ถุนบ้าน

ที่มา: ..... (2529). ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่ม 2, หน้า 792).สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Copyright by Mahidol University

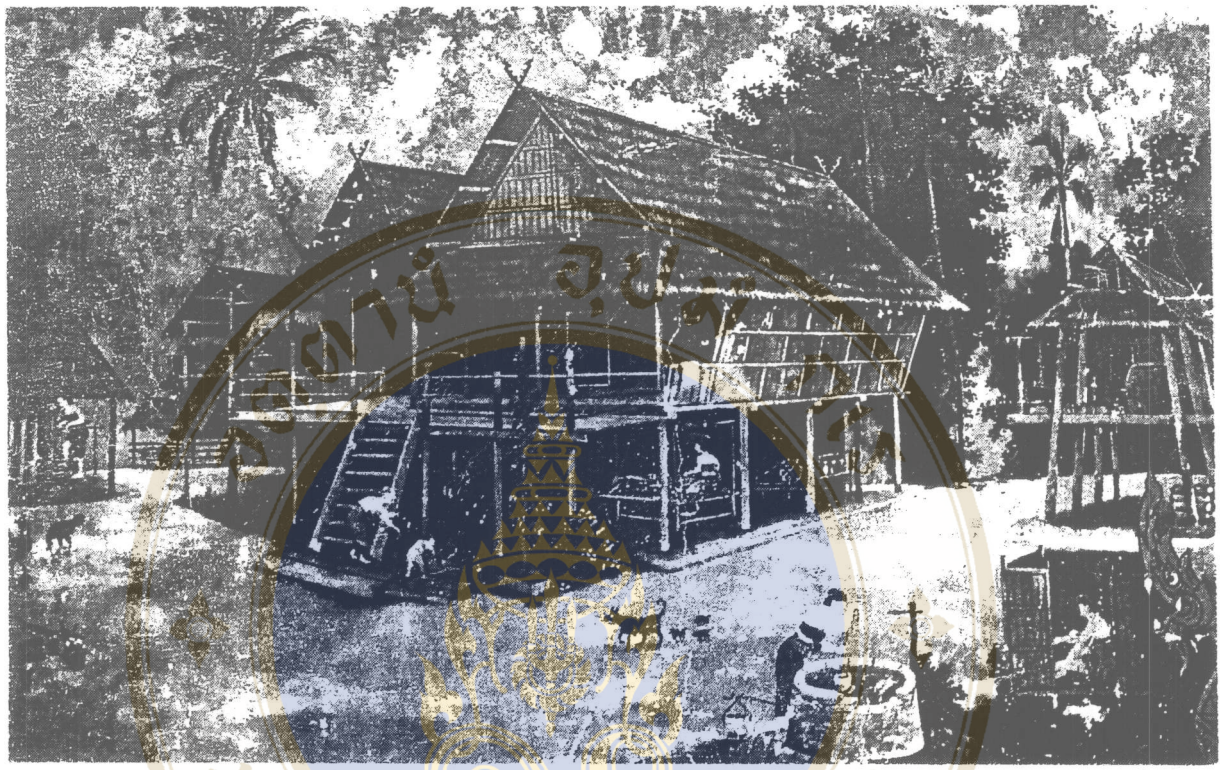

รูปที่ 4.7. ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระระเบียงคดรอบพระธาตุดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเชียงใหม่กึ่งคลาสสิคกึ่งพื้นบ้านล้านนาที่ได้รับอิทธิพลแบบศิลปะตะวันตก เขียนขึ้นราว พ.ศ.2500 ลักษณะของรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่เห็นไม่ใช่ภาพประดิษฐ์แบบประเพณีนิยมของล้านนาเดิม มีการสร้างบรรยากาศให้เห็นเป็นทิวทัศน์ในธรรมชาติจริง และสะท้อนให้เห็นทั้งวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ไม่แสดงระเบียบแบบแผน และไม่ผูกพันกับระยะเวลาที่แน่นอน ในภาพส่วนหนึ่งแสดงถึงการเลี้ยงหมาแบบปล่อยตามธรรมชาติ

ที่มา: ภานุพงษ์ เลาหสม. (2538). สถานภาพการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังเชียงใหม่. วารสารเมืองโบราณ, 21(1-4), 217-236.

Copyright by Mahidol University

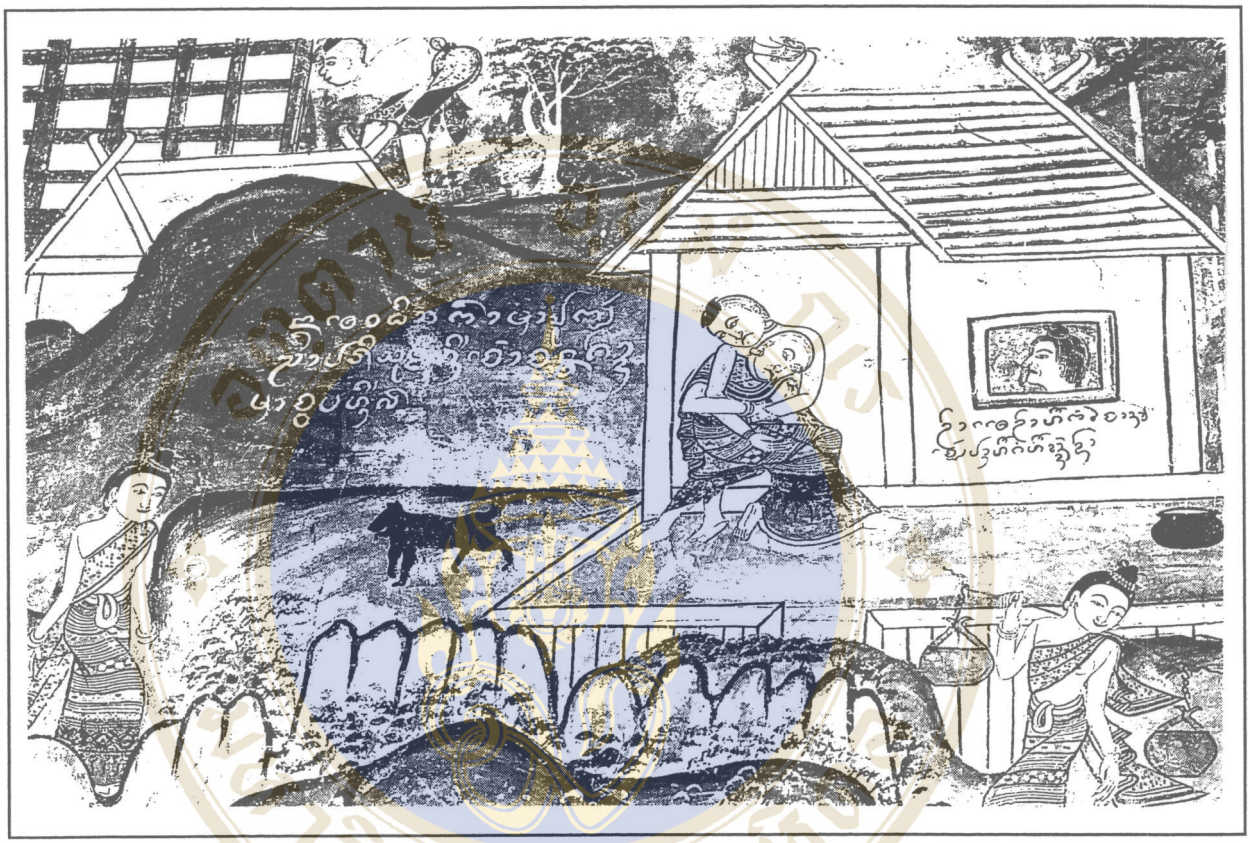

รูปที่ 4.8. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่านและศิลปล้านนาสกุลช่างน่าน (ฝีมือช่างไทยลื้อ) อายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นภาพนางเทวธิสังกาสึกจากชีได้พบกับพระจันทคาธหลังจากพลัดพรากจากกันเพราะเรือสำเภาล่ม ในภาพแสดงถึงหมาที่เลี้ยงไว้ภายในบ้านเรือนสำหรับเฝ้าบ้าน

ที่มา: ภานุพงษ์ เลาหสม. (2538). สถานภาพการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังเชียงใหม่. วารสารเมืองโบราณ, 21(1-4), 217-236.

Copyright by Mahidol University

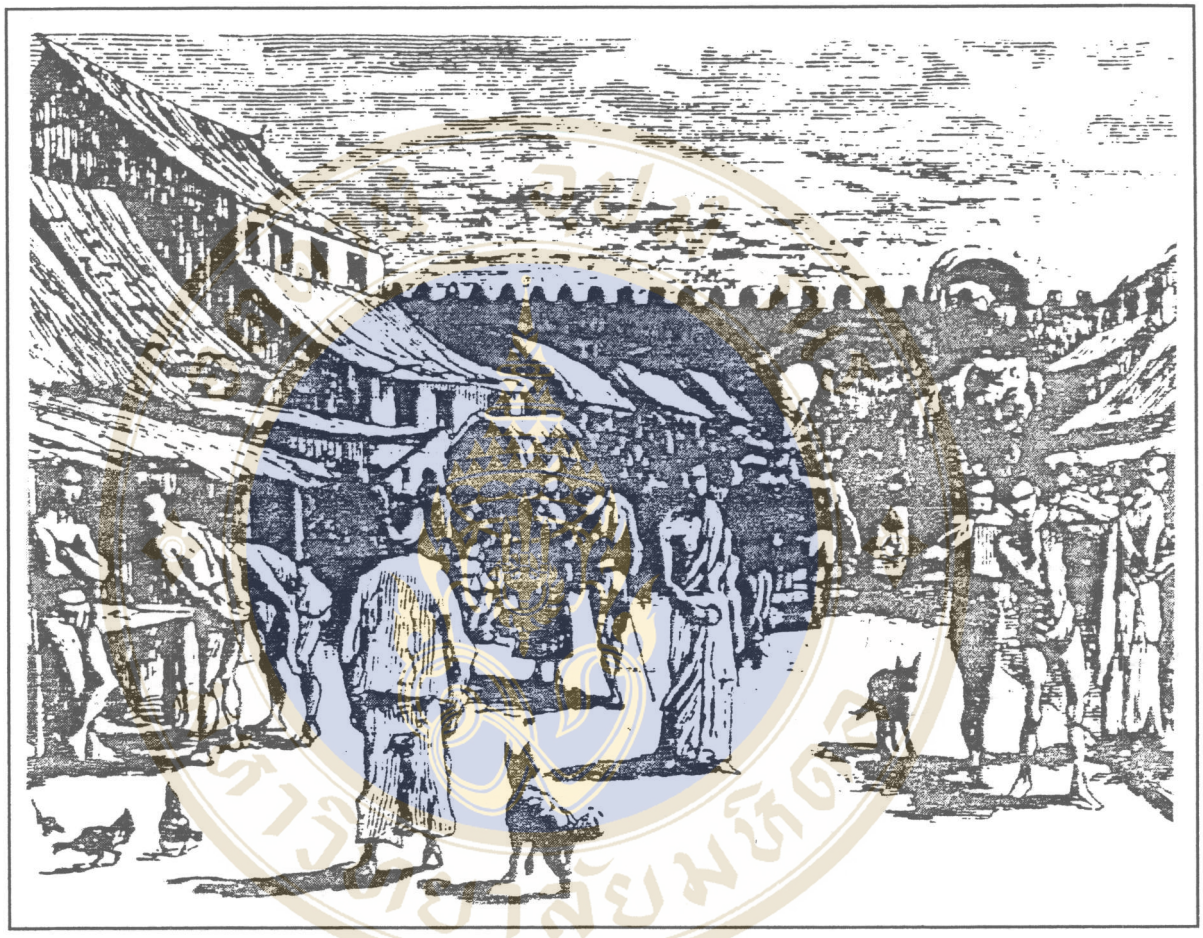

รูปที่ 4.9. ภาพเขียนวิวในเวียงเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2428 ในภาพมีส่วนแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างหมากับเจ้าของ

ที่มา: โอภาส วิลลิภากร.(2525). สถาปัตยกรรมล้านนาร่วมสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: บพิธ การพิมพ์.

Copyright by Mahidol University

รูปที่ 4.10. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเชียงมั่น เชียงใหม่ เป็นภาพพระญามังรายและหมาไล่เนื้อเข้าป่าไปพบฟานหรือเก้งสองแม่ลูก แต่ไม่สามารถจับฟานทั้ง 2 ตัวนั้นได้ จึงถือเป็นชัยมงคลประการหนึ่งในการสร้างเมืองเชียงใหม่

ที่มา: รัตนา พรหมวิชัย. (2542). หมา. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ (เล่ม 14, หน้า 7384-7386). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

Copyright by Mahidol University

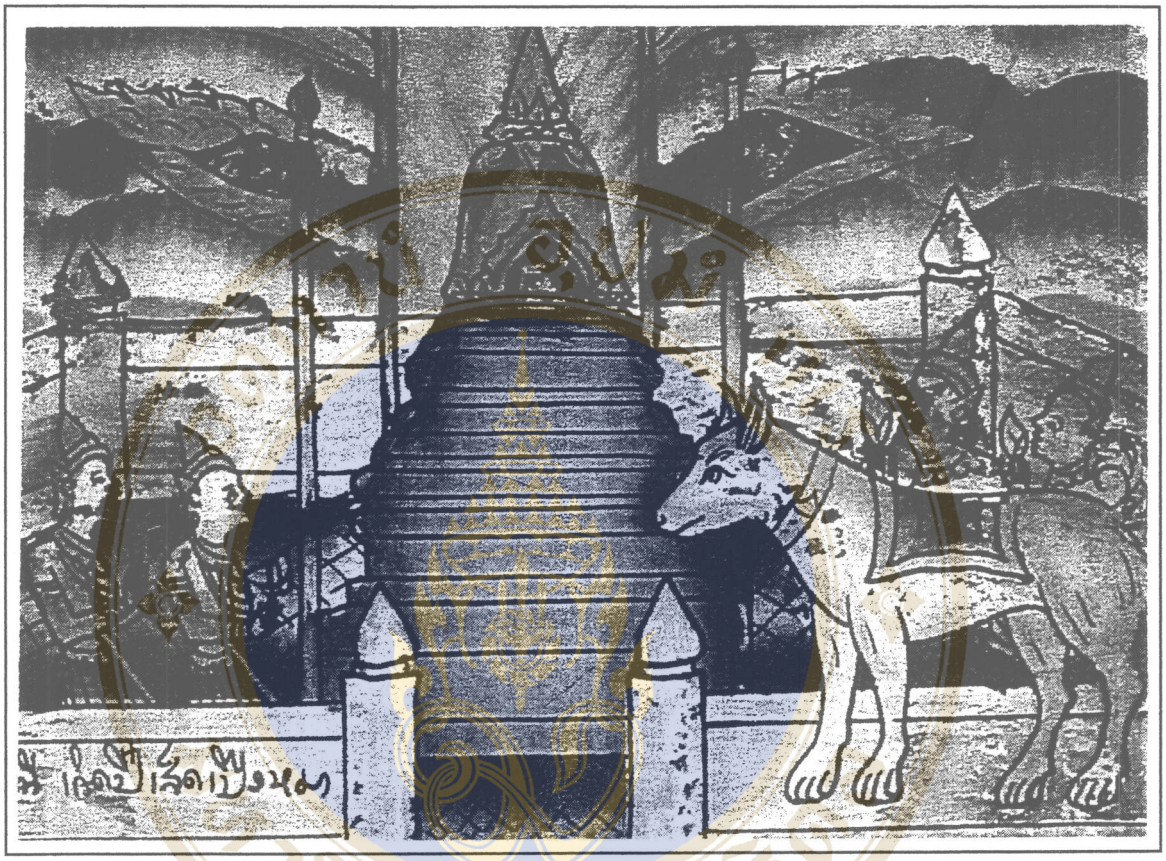

รูปที่ 4.11. ภาพวาดหมาและพระธาตุเกตุแก้วจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งผู้ที่เกิดปีเส็ด (ปีจอ) คือปีหมานิยมนำภาพเช่นนี้ไปบูชา

ที่มา: รัตนา พรหมวิชัย. (2542). หมา. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ (เล่ม 14, หน้า 7384-7386). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์.

Copyright by Mahidol University

5. หมาในราชสำนักไทย

รูปที่ 5.1. ภาพหมาที่ทรงเลี้ยงออกลูกในสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา: สำนักนายกรัฐมนตรี. (2520). ประชุมสมุดภาพสำคัญในประวัติศาสตร์ เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.

Copyright by Mahidol University

รูปที่ 5.2. ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ภ.003 หวญ 6 ต้นฉบับมีลายพระหัตถ์ พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5. ทรงเขียนใต้ภาพบอกภาพบอกหลักฐานไว้ดังนี้

"รูปนี้เดิมแกรนดุกไมคัลที่เรียกว่าเป็นช่างถ่ายรูปหลวงสำหรับราชสำนักกรุงสยามถ่ายที่อาเลกแซนเดรีย วันที่ 10 กรกฎาคม ร.ศ.115 ที่พระตำหนักเอมเปรศมารีโฟรโดลนา ฉายใหญ่แลเขียนแต่งเติมที่เมืองอังกฤษ"

แถวนั่งด้านหน้า จากซ้ายไปขวา (1) แกรนด์ดัชเชส ออลกา พระราชธิดาองค์ใหญ่ของซาร์นิโคลาสที่ 2 (2) รัชกาลที่5. (3) เอมเปรส อเลกซานดรา (4) เอมเปอเรอ ซาร์นิโคลาสที่ 2 แห่งรัสเซีย (5) รัชกาลที่6.เมื่อยังเป็นสยามมงกุฎราชกุมาร แถวยืน ด้านหลัง (1) กรมพระสวัสดิวัฒน์วิสิฐ (2) เคาต์มูราจีฟ เสนาบดีต่างประเทศของรัสเซีย (3) กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย (4) กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช และในภาพปรากฏว่าหมามีความสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้อย่างใกล้ชิด

ที่มา: เอนก นาวิกมูล. (2532). ประมวลภาพพระปิยมหาราช. กรุงเทพ: สำนักพิมพ์แสงแดด

Copyright by Mahidol University

รูปที่ 5.3. ภาพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ทรงฉายกับย่าเหล ซึ่งเป็นหมาพันทาง ที่พระบาทสมเด็จพระมงกฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลทรงโปรดนำมาเลี้ยง ย่าเหลเป็นหมาที่ฉลาดแสนรู้และช่างประจบ ถวายความจงรักภักดีในพระองค์ท่าน

ที่มา: วรรณ พิรุณ .(ม.ป.ป.). คู่มือสุนัข.นนทบุรี: pet.

Copyright by Mahidol University

รูปที่ 5.4. พระบรมฉายาลักษณ์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9. กับทองแดง หมาที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเลี้ยงดูไว้ในพระตำหนักจิตรลดา

ที่มา: พระบรมฉายาลักษณ์ส่วนพระองค์. (31 ธันวาคม 2544). ข่าวสด, หน้า 1.

Copyright by Mahidol University

6. หมาในวิถีชีวิตชุมชนบ้านตรอกแซง

รูปที่ 6.1. สภาพทั่วไปภายในพื้นที่ชุมชนตรอกแซง โดยชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาข้าวเป็นหลัก

รูปที่ 6.2. หมาพันธุ์ไทยหลังอานภายในชุมชนบ้านตรอกแซง โดยชาวบ้านจะนิยมล่ามโซ่ เพื่อป้องกันไม่ให้หมานำความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง

Copyright by Mahidol University

รูปที่ 6.3. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับหมาที่เลี้ยงไว้เป็นเพื่อนเล่น

รูปที่ 6.4. ความสัมพันธ์ระหว่างหมากับสุกรที่เลี้ยงไว้ภายในครัวเรือนเดียวกัน

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก ค.

หมากับคติชนไทย

1. หมากับคติชนไทย: สำนวน สุภาษิต คำพังเพย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถเรียบเรียง สำนวน ภาษิต คำพังเพย ที่เกี่ยวกับหมา ดังนี้

อักษร ก.

1) กินข้าวเย็นเป็นพระยา กินข้าวร้อนนอนกับหมา

หมายความว่า เป็นคำเปรียบเทียบแสดงถึงการประหยัดเป็นการสร้างอนาคต หรือความใจเย็น สุขุมรอบคอบย่อมสบายเมื่อภายหลัง

2) กินขี้หมาดีหวาค้าความ หรือ เป็นความกินขี้หมาดีกว่า

หมายความว่า การทำงานที่ยากลำบากดีกว่าการทำงานที่ยุ่งยาก สับสน

3) กินข้าวหมา หรือ กินเข้าหมา

หมายความว่า กินข้าวหมา หรือเปรียบเทียบคนที่รับประทานอาหารโดยมิได้ดื่มน้ำตาม

4) กินเผื่อหมา หรือ กิ๋นเผื่อหมา

หมายความว่า กินอย่างไม่ประมาณตน เช่น *"รากแตกรากแต๋น ยังงี่ก็ย่อนมันกิ๋นเผื่อหมา"*

5) กินเหมือนหมู อยู่เหมือนหมา หรือ กินคือหมู อยู่คือหมา

หมายความว่า การเปรียบเทียบบุคคลที่กินมูมมาม สกปรก และไม่เลือกที่นอน

6) โกรธหมาดำ ทำหมาแดง

หมายความว่า เป็นคำเปรียบเทียบเมื่อโกรธบุคคลหนึ่งแล้วกลับไปกระทำกับอีกบุคคลหนึ่ง

Copyright by Mahidol University

อักษร ข.

1) ขอให้ตายอย่างหมากลางถนน

หมายความว่า ปกติพวกหมาจรจัดที่เดินอยู่ตามท้องถนน เวลาหมาตายมักเกิดจากอุบัติเหตุรถชนตายเป็นสำคัญ ไม่มีผู้ใดใส่ใจกับการตายของหมา คำนี้จึงเป็นคำด่าสาบแช่งขอให้คนนั้นตายอย่างหมาข้างถนน ไม่มีที่ฝัง

2) ของกิ๋นแมวจะไปเอาไว้ใกล้ฝา ของกิ๋นหมาจะไปเอาไว้ใกล้จ่อง

หมายความว่า จะจัดวางสิ่งของเครื่องใช้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม สะดวกในการหยิบใช้ และปลอดภัยจากเด็ก และสัตว์เลี้ยง

3) ข้าวสุกเม็ดเดียวก็ไม่เคยโยนให้หมากิน

หมายความว่า คนไม่เคยให้อาหารหมากินเปรียบเหมือนคนขี้เหนียวตระหนี่ ไม่รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

4) ข้าวเหลือเกลืออิ่มจนหมาอ้วน

หมายความว่า สุขเกษมเปรมประชา หน้าใสกันทั้งเมืองเพราะข้าวไม่เคยขาดหม้อ

5) ขัดคอคน สนตะพายหมา

หมายความว่า เปรียบเทียบบุคคลที่ทำสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์

6) ขี้ก้อนใหญ่หมาบ่อยาก

หมายความว่า คนคุยโม้โอ้อวด โบราณเรียกว่า ขี้ก้อนใหญ่ คนขี้ก้อนใหญ่แม้แต่หมามันก็ไม่อยาก มิใช่มันไม่อยากกิน มันไม่อยากฟังต่างหาก

7) ขี้แล้วกลบเป็นแมวขี้แล้วแจวเป็นหมา

หมายความว่า พฤติกรรมของแมวเวลาถ่ายอุจจาระแล้วจะกลบของตนเอง แต่สำหรับหมาเวลาถ่ายอุจจาระแล้วก็จะเดินไปไม่สนใจอุจจาระของตนเอง เปรียบเหมือนคนที่ไม่รับผิดชอบการกระทำของตนเอง

8) ขี้บ่ทันออก ร้องหมามากิน หรือ ขี้บ่ตันออกฮ้องหมา หรือ ขี้บ่ทันออกฮ้องหาหมา

หมายความว่า ไม่เห็นน้ำตัดกระบอก ไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้ หรือ ทำไปทั้งๆ ที่ยังไม่ถึงเวลาอันสมควรหรือไม่ทันจะถ่ายออกมาก็เรียกหมาให้มากินอุจจาระ

9) ขี้บ่ทันหมา

หมายความว่า ถ่ายอุจจาระช้ากว่าหมาหรือเปรียบเทียบบุคคลที่กระทำสิ่งต่างๆ ชักช้าไม่ทันเหตุการณ์

10) ขี้นักหมาบ่กิ๋น หรือ ขี้นักหมาบ่กิน

หมายความว่า การทำอะไรเกินความจำเป็นไม่ทำให้เกิดประโยชน์ การทำอะไรซ้ำๆ ซากๆ มักจะเบื่อ หรือคนที่พูดมากเกินไปก็ไม่มีใครชอบ

Copyright by Mahidol University

11) ขี้ไม่ให้หมากิน หรือ ขี้บ่ให้หมากิน

หมายความว่า ถ่ายอุจจาระไม่ให้หมากิน หรือเปรียบเทียบบุคคลที่มีความตระหนี่

12) ขี้หมูขี้หมา

หมายความว่า ไม่เอาแน่นอนตายตัว หรือหมายถึงอย่างน้อยๆ หรือ อย่างเลวๆ มักพูดว่า *"อย่างขี้หมูขี้หมา....อย่างน้อยต้อง..."*

13) ขี้หมูราขี้หมาแห้ง

หมายความว่า เรื่องที่ไม่สำคัญไม่น่าจะเป็นคดีความ บางทีก็เป็นขึ้นมาได้

14) ขี้หมาหมกหญ้าแห้ง

หมายความว่า เรื่องไร้สาระ ไม่มีประโยชน์สิ่งใด

15) ขี้ใหม่หมาหอม

หมายความว่า เห่อของใหม่ หรือชอบสิ่งของใหม่ๆ

16) ขี้แห้งชอบปากหมา

หมายความว่า คนเราต่างกัน และมักจะชอบอะไรไม่เหมือนกัน

17) ขี้แห้งจับต๋ำหมา หรือ ขี้แห้งจับตาหมา ขี้ปลาชอบข้าวดั่ว ผักแคบชอบขอบรั้ว

หมายความว่า คนเราย่อมมีจิตใจไม่เหมือนกันเปรียบได้กับขี้แห้งก็ยังอาจถูกใจหมาได้ คนไม่สวยไม่งามก็ย่อมมีคนถูกใจได้เช่นกัน

18) ไขห่อข้าว ต่อหน้าหมา

หมายความว่า หมามีนิสัยชอบกินแต่ไม่ชอบทำงาน เวลาเราเปิดห่อข้าวมันจะมานั่งมองหน้าเรา ถ้าเราสงสารมันเราก็เสียข้าวไปโดยเปล่าประโยชน์

อักษร ค.

1) คนชิงหมาเกิด

หมายความว่า เปรียบเทียบคนที่มีนิสัยเลว ชั่ว ว่ามีพฤติกรรมที่แย่กว่าหมา

2) ควายบาดแหกา หมาบาดแหแมงวัน

หมายความว่า ความชั่วช้าโบราณเปรียบเหมือนบาดแผล ปกติคนมีบาดแผลคือความผิดมักจะเกรงกลัวเจ้าหน้าที่เห็นคนผ่านไปผ่านมานึกว่าเขาจะมาจับกุมไปลงโทษต้องระวังตัวตลอดเวลา ถ้าจะเปรียบควายกับหมาที่มีบาดแผลเห็นกาและแมลงวันบินมาจะเอาหางของตนปัดไว้ ด้วยเข้าใจว่ามันจะมาตอมแผลของตน

Copyright by Mahidol University

3) ควายยับพระ หมายับจีน

หมายความว่า เปรียบเทียบบุคคลไม่ถูกกันหรือขัดแย้งกัน

4) คันว่าได้ ขี่ช้างอย่าลืมหมู่หมูหมา ห่าขะโมยมาลักซิเห่าหอนให้มันย้าน ลางเทื่อกวางฟานเต้นนำดงสิได้ไล่ คันมันได้ต่อนซื้นยังซิโอ้อ่าวคุณ

หมายความว่า คนมีเกียรติยศเปรียบเหมือนช้าง คนไม่มีเกียรติเปรียบเหมือนหมูหมา คนเราคราวมีเกียรติยศชื่อเสียงได้เป็นขุนนาง มีอำนาจวาสนา มักลืมพี่น้องเพื่อนฝูง โบราณจึงสอนเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจของผู้ได้นุ่งห่มหนังราชสีห์

5) คำท่อหัวหมาบ่ท่อนานอกบ้าน

หมายความว่า ทองคำเป็นของมีค่ามาก ถ้าโตเท่าขนาดหัวหมาราคาจะตกหลายแสนบาท เงินนี้กินไปได้ไม่กี่ปีก็หมด ถ้าจะเทียบกับราคานานอกบ้าน คือนาดากควายเวลาควายเข้าออกก็ขี้ใส่ จึงเป็นนาที่งามมาก นานอกบ้านมีราคามากกว่าทองคำเท่าหัวหมาเพราะกินไม่หมดรู้จักหมดสิ้น

6) ดุกมีไว้ขังคน ไม่ใช่ขังหมา

หมายความว่า คนที่ทำผิดกฎหมายจะต้องถูกจับติดคุก หรือดุกมีไว้สำหรับขังคนเท่านั้น ไม่ใช่สำหรับขังหมา เปรียบเหมือนกับการทำไม่ถูกต้องกับระเบียบของสังคมที่กำหนดไว้

7) เคาะกะลาหมาก็เหม่น

หมายความว่า หมาเป็นสัตว์ที่รอคอยกินอาหารจากคน เมื่อคนเคาะกะลาเรียกหมามากินข้าว โดยปกติหมาจะเข้ามาหาคนทันที แต่ครั้งนี้หมากลับไม่สนใจกินอาหาร เปรียบกับคนที่พยายามเรียกร้องความสนใจให้ผู้อื่นเห็น แต่คนอื่นกลับไม่สนใจการกระทำของตนเอง

8) เคาะกะลาให้หมาดีใจ

หมายความว่า เปรียบเทียบการหลอกลวงให้คนอื่นหลงดีใจในเรื่องต่างๆ

9) เคาะกะลา

หมายความว่า เป็นคำเปรียบเทียบด่าพวกที่ทำมาหากินไม่สุจริต เรียกร้องเงินทองว่าพอเคาะกะลา ก็ซมซานเข้ามาหา

10) เคาะกะลามาเกิด,

หมายความว่า คำเปรียบเทียบบุคคลว่าเป็นเหมือนหมา

Copyright by Mahidol University

อักษร ง.

เงินหัวขวัญเข้า เข้าหัวขวัญหมา

หมายความว่า คนเราตรากตรำทำงานหามรุ่งหามค่ำเพื่อต้องการเงิน ได้เงินมาแล้วแทนที่จะจับจ่ายใช้สอย มีแต่เก็บไว้ เงินจึงหัวเราะเจ้าของมันว่า *"จั่งแม่นบ่สมกับอยากได้นอ"* และเมื่อคนเรากินข้าวหมาไปนั่งเฝ้ามองดูหน้าเจ้าของ พอเด็กถ่ายหมาก็วิ่งไปกินขี้เด็กเข้าจึงหัวเราะหมาว่า *"บาดหยากพั้นอยากเข้าบาดสิแตกพั้นสิแตกขี้นี่จั่งแม่นกูหน่าย"*

อักษร จ.

1) จอกสิบอ่านกอขอกอกา นอนกับหมาเกือกขี้ฝุ่น

หมายความว่า การนับจอกเหล้าแบบหนึ่ง คือการดื่มเหล้าครบสิบจอกจะเมาจนยืนไม่อยู่

2) จอกสองหมากลางตลาด

หมายความว่า เป็นการนับจอกเหล้าแบบหนึ่ง เมื่อคนกินเหล้าเข้าไปจนเมาคล้ายกับหมาที่เดินเพ่นพ่านตามตลาดไม่มีจุดหมายปลายทางที่แน่นอน

3) จั้งมันเต้อะตึงบ่เป็นหยัง ยับแมวโพรงโจ้งใส่แมวพร้อย ยับหมาน้อยโจ้งใส่แม่ไก่

หมายความว่า การนำสิ่งที่เป็นศัตรูกันหรือไม่เข้ากันให้มาอยู่รวมกัน

4) จะไปเลี้ยงหมาผอม จะไปต่อมคนตุ๊ก

หมายความว่า ไม่ควรเลี้ยงคนที่จรจัด ไม่รู้จักหัวนอนปลายตีน และการเลี้ยงหมาผอมก็ไม่มีประโยชน์อะไร

อักษร ฉ.

1) ฉาวเหมือนหมาเดือนสิบ

หมายความว่า หน้าเดือนสิบเป็นฤดูผสมพันธุ์ของหมาในภาคใต้ ส่วนภาคกลางเดือนสิบ

2) ฉาวเหมือนหมาเห่าจีน

หมายความว่า ตามธรรมดาคนจีนจะเที่ยวไปตามบ้านเพื่อซื้อหรือขายสิ่งของต่างๆ แก่ชาวบ้าน ทำให้มีสิ่งของมากมายติดไปด้วยผิดจากชาวบ้านธรรมดา บางทีก็มีเสียงเครื่องดี เช่น กลองสองหน้าหรือตีกระบอกไม้ไผ่หรือเป่าดูดเขาควาย

Copyright by Mahidol University

อักษร ช.

1) ชาติที่หมาเห็นเข้าในมือชิงสวบ ยามเมื่อกินอิ่มแล้วแสนชิเอิ้นกะแล่นหนี

หมายความว่า คนที่ไม่รู้จักบุญคุณคนโบราณเปรียบเหมือนหมา ธรรมเนียมของหมาเวลามันอยากข้าวเห็นเด็กถือปั้นข้าวมันวิ่งไปสวบเอา ได้ปั้นข้าวแล้ววิ่งหนีไปกินอยู่ที่อื่น เมื่อมันกินอิ่มแล้วเราจะร้องเรียกเท่าไรมันก็วิ่งหนี เหมือนกับคนอกตัญญู

2) ชาติหมาอดกินขี้บ่ได้

หมายความว่า ขึ้นชื่อว่าหมาอดกินอุจจาระไม่ได้ หรือคนสันดานชั่วมักกระทำชั่วอยู่เสมอ

3) ชาติหมา

หมายความว่า หมาเป็นสัตว์ที่ชั่ว เลว ไม่มีอะไรดีควรแก่การปฏิบัติ

4) ชาติอ้ายหางม้วนซ้าย

หมายความว่า คนใต้ถือว่าลักษณะหางหมาที่ม้วนซ้ายเป็นหมาที่มีนิสัยไม่ดี ไม่เอาไหน จึงมีการนำมาเปรียบเทียบกับเด็กที่ไม่เอาไหน

5) ชั่วหมาเล้ง

หมายความว่า ช่วงระยะเวลาหมาร้องเมื่อถูกตี หรือช่วงประเดี๋ยวเดียว

6) ชิงหมาเกิด

หมายความว่า เป็นคำเปรียบเทียบว่าบุคคลนั้นเลวยิ่งกว่าหมา

7) ชื่อว่าแนวความเว้าของคนมันเกินง่าย ได้เทิงหงายและข้วมความเว้าอยู่ความ เขาฮักเขาก็ย้องเขาซังเขาก็ว่า คือดั่งบักเค้าเม้าหมา เถาเห่าแต่เขา คันเฮาทำดีแล้วเขาซังก็ตามช่าง คันเฮาเฮ็ดแม่นแล้ว เขาย้องก็ช่างเขา เขาซิพากันท้วงทังเมืองก็มีเงี่ยง เขาซิติตั้งค้ายขายหน้าก็บ่อาย

หมายความว่า คนเราช่างปากมันง่ายอยากจะพูดคว่ำพูดหงายพูดได้พูดเสีย พูดได้ง่ายได้ไว ได้ทันอกทันใจ จะเป็นเพราะการพูดนี้มันง่าย บ้านเมืองเราจึงนิยมชมชอบการพูด งานบางอย่างเป็นงานที่ต้องลงมือทำไม่ใช่งานพูด ถึงจะพูดไปก็ไม่มีอะไรดีขึ้น เมื่อพูดดีเขาก็ยกย่อง พูดไม่ดีเขาก็นินทาจะน่าอายและเกรงกลัวอะไรกับคำพูดเช่นนั้น สู้ข้าวปั้นเดียวของเราไม่ได้ เพราะข้าวกินแล้วมันอร่อยและมีแรงกำลัง

8) ชื่อว่าแนวกำพร้าหมูหมามันกะหน่าย กลายหน้าใกล้ชาวบ้านถ่มน้ำลาย

หมายความว่า การเปรียบเทียบคนที่ไม่มีความดี ไม่มีหลักประกันให้เห็นว่าแม้แต่หมายังไม่อยากคบค้าสมาคมด้วย

Copyright by Mahidol University

อักษร ญ.

1) ญิงใด นมสี่เต้า เชื้อชาตินามหมา มันนั้นใจพาโลหนัก ถ่อยคนควรเว้น แม่นจักทำการสร้างอันใดบ่มีสุ่ง เฮืองแหล่ว แม่นว่า เลี้ยงลูกเต้า สอนได้ก็บ่ฟัง หรือ ญิงใดนมสี่เต้าเชื้อชาตินามหมา มันนั้นพาลพาโลอย่าเอามาช้อน

หมายความว่า โบราณเทียบผู้หญิงที่มีลักษณะนี้ว่าเหมือนกับหมา คือไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ไม่รู้จักที่ควรหรือไม่ควร อยากจะทำอะไรก็ทำตามใจชอบอยากจะพูดอะไรก็พูด เป็นคนชั่วช้าเลวทรามชายใดได้หญิงนั้นมาเป็นเมียจะลำบากกายลำบากใจ

2) ญิงใด เบียเยียหน้าสมสถานเว้าบ่ม่วน มันหากใจถ่อยฮ้ายเสมอด้ามดั่งหมา

หมายความว่า หญิงใดที่มีลักษณะหน้าเบ้ เวลามีเรื่องราวอะไรทำเป็นตื่นตกใจ แสดงอาการหน้าเบ้เหมือนกับจะร้องไห้ การพูดจาสนทนาก็ไม่ไพเราะเป็นคนว่ายาก สอนยาก ชายใดได้หญิงนี้เป็นเมียจะลำบากใจ

3) ญิงใด อูมอูหน้า นามหมาสอนยาก ญิงนั้น เลี้ยงบ่กู้ม มีแต่จ้อยจุ่มลง

หมายความว่า ผู้หญิงหน้าเปี้ยวหน้าบูดตลอดเวลา ทำสิ่งใดเล็กน้อยก็โกรธ หญิงนั้นสอนยากไม่เชื่อฟังคำกล่าวตักเตือนของผู้อื่น เปรียบเหมือนกับหมาที่ไม่เชื่อฟังคำสั่งเจ้านาย ไม่มีวันได้กินดีอยู่ดี

อักษร ด.

1) ด่าหมูซา ด่าหมาเสียด หยอกหมา หัวซาเด็กน้อย หัวซาคนทุกข์

หมายความว่า อย่าหยอกหรือเล่นกับหมา เพราะหมาจะกัดเอา ทำให้เจ็บตัวเปล่าๆ

2) เดินเหมือนหมาเหยียบไฟ

หมายความว่า หมาเวลาเดินเหยียบไฟจะตื่นเต้นลนลาน เปรียบกับคนที่กระทำสิ่งใดที่รีบร้อน ขอแค่ผ่านไปทีหนึ่งก็พอแล้ว

3) เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด หรือ เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด

หมายความว่า ทำตามผู้ใหญ่มักไม่ผิดพลาดและปลอดภัย ไม่มีอันตราย

4) ได้ใหม่อย่าลืมเก่า ได้เต่าอย่าลืมหมา ได้ปลาอย่าลืมแห ได้แพรอย่าลืมผ้า ได้หน้าอย่าลืมหลัง

หมายความว่า คนที่ลืมตัว หลงตัวเองจนเกินไปโดยมิได้คำนึงถึงกำพืดเดิมของตนเอง เมื่อได้เป็นใหญ่เป็นโต มียศฐาบันดาศักดิ์ก็อย่าลืมหันหลังมองผู้ที่ด้อยกว่าตน

Copyright by Mahidol University

อักษร ต.

1) ตดอ่อยหมา หรือ ตดล่อหมา หรือตดให้หมาดม

หมายความว่า การหลอกลวงให้เขาทำงานให้ตนเอง โดยตกลงราคาไว้ พอเขาทำงานสำเร็จแล้ว นัดวันให้เขาไปเอาค่าจ้าง เมื่อเขาไปแล้วสตางค์แดงเดียวก็ไม่ได้

2) ตัดให้หมาชะงั่ก

หมายความว่า หลอกให้ผู้อื่นดีใจ แล้วกระทำไม่ได้ดังที่ผู้อื่นหวังไว้

3) ตัดหมาปล่อยวัด

หมายความว่า ไม่เลี้ยง ดูแล และยุ่งเกี่ยวกับบุคคลหรือสัตว์เลี้ยงแล้ว

4) ตั้งหม้อใหญ่ให้หมาข้าม

หมายความว่า ปฏิบัติการใหญ่โต แต่ทำไม่รอบคอบ

5) ตีหมาต้องแลเจ้าของ

หมายความว่า ตีหมาต้องดูเจ้าของหมาด้วย เพราะอาจเกิดภัยต่อตนเองได้

6) ตีหัวหมา ปาหัวเจ็ก หรือ ตีหัวหมา ด่าแม่เจ็ก

หมายความว่า รังแกคนที่ไม่ต่อสู้กับตนเอง หรือพาลกับคนที่ไม่ถือสาหาความ หรือระรานคนอื่นโดยไม่มีเหตุผล

7) ตี๋หัวฟาก สนั่นหัวฝา ตี๋หัวหมาบ่ผ่อหน้าเจ้า

หมายความว่า เตะหมาไม่ดูหน้าเจ้าของเป็นการดูหมิ่นกันอย่างร้ายแรง

8) เต๋มว่าข้าไพร้หน้อยก่อหากใจ๋คน บ่ใจสัตว์หน้าขน กิ๋นหญ้า

หมายความว่า ถึงแม้ว่าจะเป็นคนจน แต่เขาก็เป็นคนไม่ใช่สัตว์

9) เตียวต๋ามกล๋างกอง หมาเห่าตวยก้น เยียะใคร่ฮ้องเพลง หมายถึงคนเฒ่าสี่จำพวก

หมายความว่า เป็นการเปรียบเทียบคนแก่ที่ไม่รู้จักเจียมตน

10) เตะหมูเข้าปากหมา

หมายความว่า ทำประโยชน์ให้แก่คนอื่นโดยที่ตนมิได้มีเจตนาเช่นนั้น หรือการรู้เท่าไม่ถึงการณ์

Copyright by Mahidol University

อักษร ถ.

1) ถีบหมาเข้ารก

หมายความว่า การส่งเสริมคนอื่นให้เข้าไปรับภาระยุ่งยาก

2) ถือหาง

หมายความว่า ให้การสนับสนุนฝ่ายที่ตนเองชอบหรือได้ผลประโยชน์

3) เถ้าซิตายบายก้นหมาว่าแม่นขาฟืน หาแนวมาอ่อยไฟแหน่เถ้า

หมายความว่า สิ่งเป็นมงคลของเมือง

4) เถิงยามค่ำอย่านั่งหนทาง ยามกลางคืนอย่าเข้าเที่ยวบ้าน เข้าเฉื่อนกว้างเลี้ยงหมู่หมูหมา

หมายความว่า จารีตประเพณีที่คนโบราณห้ามไว้ เช่น ห้ามมิให้นั่งตามถนนหนทางในเวลาค่ำมืด เพราะเวลาค่ำมืดนั้นไม่ปลอดภัยทั้งเป็นเวลาที่ชาวบ้านเขากลับจากป่า ห้ามเที่ยวในเวลากลางคืน เมื่อมีโจรผู้ร้ายมาลักเอาของ เขาจะหาว่าเราเป็นโจร เวลาเข้าป่าเข้าดงให้เอาหมาไปด้วย ถ้ามีเสือมันจะได้เห่าหอนเราจะได้หลบหลีกปลีกตัวทันท่วงที

อักษร ท.

1) ท้องหมา

หมายความว่า การเปรียบเทียบเมื่อบุคคลมีการตั้งครรภ์หลายเดือน แต่ท้องไม่โตเท่าที่ควรจะโต

2) ทำงานส่งหมาพอพ้นขั้ง

หมายความว่า ทำงานแบบขอไปที ให้ผ่านพ้นเหตุการณ์เฉพาะหน้า

3) ทำงานเหมือนหมาเลียน้ำร้อน

หมายความว่า ทำงานไม่เรียบร้อย ทำแบบสุกเอาเผากิน

4) ทำบุญบูชาเกวียน ฟั่นเทียนบนหลังหมา

หมายความว่า ทำสิ่งที่ไม่เป็นสาระหรือไม่เกิดผลประโยชน์

5) ทำเป็นหมาหยอกไก่

หมายความว่า ทำทีเล่นทีจริง ไม่มีความแน่นอน และถ้าเสียท่าอาจเอาจริง

6) ทำเป็นหมาดอใหญ่

หมายความว่า ทำแข่งอวดทับผู้ใหญ่ หรือแสดงความยิ่งใหญ่เจ้ากี้เจ้าการกับผู้อื่น

Copyright by Mahidol University

7) ทำอะไรไม่เกรงใจหมา

หมายความว่า ทำสิ่งใดไม่เกรงใจผู้อื่นหรือผู้หลักผู้ใหญ่ แม้แต่หมาที่เป็นสัตว์ต้อยต่ำยังกระทำได้อย่างไม่เกรงใจ

อักษร น.

1) นกขี้ถี่กินบีหมาค่อ โค้ยอี่พ่อบ่ท่อโค้ยกู อันนี้กะสอย

หมายความว่า ---

2) นกเค้าอั่นคอนกะหนี สอนลอนไก่กะตากหนี หมาหอนบ่หาเมื่อกะหนี ผีเคราะห์แลผีเข็ญกะหนี หรือ หมาหอนบ่หาเมื่อกะหนี

หมายความว่า สิ่งที่เป็นมงคลของเมือง

3) นั่งดิกขาเหมือนหมาดิกหาง

หมายความว่า นั่งด้วยท่าทางที่ไม่สุภาพ เรียบร้อย

4) นั่งหลังช้างแล้วนั่งหลังหมา

หมายความว่า ต้นดีปลายร้าย หรือลดตำแหน่งหรือตกต่ำลงกว่าเดิม

5) นั่งเหมือนหนูถูกแมวฟัด นั่งเหมือนนกหมายับ

หมายความว่า เงี่ยงหงอย หรือเซื่อมซึม

6) นั่งเหมือนหมาท่านหมื่น

หมายความว่า นั่งแสดงท่าแบบหมานาย หรือนั่งองอาจผึ่งผาย

7) นุ่งผ้าลายหมาเห่า ค้นความเก่าผิดกัน หรือ ตุ้มผ้าลายหมาเห่า ค้นกำเก่าข้างผิดกั๋น

หมายความว่า คุลมผ้าลายหมามักจะเห่า หรือความไม่ดีไม่งามเปรียบกับผ้าลายมักจะมีคนดุด่าว่ากล่าว คนดุด่าโบราณเปรียบกับหมาคอยเห่าหอนคือว่าตักเตือนให้รู้สึกตัว การขุดค้นเอาความผิดที่เคยทำมาแล้วเอามาประจานกันทำให้ผิดใจกัน

อักษร บ.

1) บ่มีฝอยหมาบ่ห่อนขี้ บ่เป็นหนี้เขาบ่ห่อนถาม

หมายความว่า หมาสมัยโบราณนั้นขี้ใส่กองขยะ หมาสมัยใหม่ไม่เลือกที่ขี้ อยากขี้ที่ใดก็ขี้มันไม่รู้สูงรู้ต่ำ เปรียบเหมือนคนเราไม่ได้กู้หนี้ยืมสินเขามา เขาก็จะไม่มาทวงถามเอาหนี้ ถ้าทวงถามให้ระวังปากจะแดง

Copyright by Mahidol University

2) บ่เห็นหน้าเห็นแต่นากะพออยู่ เห็นแต่หมาขี้เฮื้อนปานได้นั่งเฮือน

หมายความว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น ชายหนุ่มกับหญิงสาว แม้จะไม่ได้เห็นหน้าค่าตากัน เห็นแต่สิ่งของอีกผู้หนึ่งก็เพียงพอให้หายคิดถึง หรือแม้แต่เห็นหมาขี้เรื้อนที่เป็นเหมือนสิ่งต้อยต่ำก็เพียงพอแล้ว

3) บุบหมา หื้อผ้าหน้าเจ้าของ

หมายความว่า ตีหมา ให้ดูหน้าเจ้าของ

4) เบี้ยไม่ สารหมด เมียเกิด นั่งเหิดหมา

หมายความว่า หมดหนทางต่อสู้ เข้าตาจน (เบี้ย หมายถึง เงิน, สาร หมายถึงข้าวสาร และเหิดหมายถึงชะเง้อ)

5) โบราณเพิ่นว่าไว้ฝากไข่ไว้นำกา ฝากปลาไว้นำหมาขี้เฮื้อน มันซิม้ามเมื่อใด

หมายความว่า สิ่งที่ไม่ควรฝากไว้กับคนอื่น เช่น ห้ามฝากไข่ไว้กับกาฝากปลาไว้กับหมาขี้เฮื้อน เพราะไข่ก็ดี ปลาก็ดี เป็นอาหารโอชารสของกาและหมา ถ้ากากับหมามันไม่กินมันก็เป็นสัตว์มีศีลธรรม น่าบำรุงเลี้ยงไว้อย่าให้มันสูญพันธุ์

อักษร ป.

1) เป็นข้าให้เป็นอาชญา เป็นหมาให้เป็นหมาวัด

หมายความว่า อาชญา ได้แก่ผู้มีอำนาจ อาชญาในบ้านได้แก่ เจ้าของบ้าน อาชญาในเมืองได้แก่เจ้าของเมืองมีอำนาจจะให้คุณแก่ใครให้โทษแก่ใครก็ได้ ถ้าได้เป็นข้าหรือคนรับใช้เจ้าเหล่านี้จะได้รับความสุขกายสบายใจ คือมีอยู่มีกินถ้าเป็นหมาก็ให้เป็นหมาวัด เพราะวัดนั้นเป็นสถานที่ที่คนไปทำบุญให้ทาน ใครมีข้าวปลาอาหารก็นำไปถวายพระ เศษเดนที่เหลือจากพระท่านก็ทิ้งให้หมา และหมาได้กินอาหารอย่างอุดมสมบูรณ์

2) ปากหมา

หมายความว่า ปากที่ชอบดุด่าคนอื่นหรือพูดตรงๆและอาจเป็นปากที่ชอบโจมตีคนอื่น บางทีก็เป็นคำพูดที่ใช้แทนคำว่า ปากคม คำว่า ปากหมา อาจจะเป็นคำดุด่า มักหมายถึง คนปากจัด ซึ่งเป็นศัพท์ที่พจนานุกรมไทย-ไทย ไม่บรรจุไว้และคำนี้อาจจะหมายถึง ปากสว่าง

3) เป็นหัวหมา ดีกว่าเป็นหางราชสีห์

หมายความว่า กระทำการงานในสิ่งเล็กน้อย แต่ผู้อื่นให้ความสำคัญยิ่ง ดีกว่า กระทำการงานในสิ่งที่ใหญ่โตแต่ไม่มีผู้ใดเหลียวแลใส่ใจ และไม่เกิดประโยชน์กับตนเองและผู้อื่น

Copyright by Mahidol University

อักษร ผ.

1) ผู้ญิงหน้าพระใจหมา ผู้ชายหน้าหมาใจพระ

หมายความว่า ผู้หญิงหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส มองดูน่ารักน่าเอ็นดู แต่เมื่อถูกอารมณ์ที่พอใจมารบกวนมักอ่อนไหวเป็นทาสของอารมณ์ง่าย ส่วนผู้ชายหน้าตาบูดเบี้ยว มองดูน่าเกลียดน่ากลัว แต่จิตใจเข้มแข็ง เวลาถูกอารมณ์รักหรือชังมารบกวน ไม่อ่อนไหวเอนเอียงและไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ง่าย

2) ผอมเหมือนหมาพุงแห้ง

หมายความว่า เปรียบคนที่ผอมเหมือนหมาท้องแห้งไม่ได้กินอาหาร

3) ผอมหัวโตเป็นลูกหมาคอมมูมิด

หมายความว่า อดีตพวกคอมมิวนิสต์ที่อยู่ในป่าจะเลี้ยงหมาไว้ ทำให้หมาอดอยากไม่มีอาหารกิน เปรียบเหมือนคนที่ผอมเพราะไม่ได้กินอาหาร

อักษร ฝ.

1) ฝนตกขี้หมาไหล คนจังไฮพ้อกัน

หมายความว่า คนจังไฮคือคนชั่วช้าเลวทราม เมื่อคนจังไฮมาพบกัน เขาจะทำการที่เขาถนัด เพื่อให้ฝ่ายหนึ่งต้องฉิบหายไป

2) ฝนตกซิซิ มันจ่างนานเอื้อน หมาขี้เรื้อน มันจ่างนานต๋าย หรือ ฝนตกซิซินานเอื้อน หมาขี้เรื้อนนานตาย

หมายความว่า ฝนที่ตกปรอยๆ นั้นมักจะตกนาน ส่วนหมาที่เป็นโรคเรื้อนนั้นก็มักจะตายช้า เปรียบเทียบกับคนที่จนอยู่แล้ว มักจะอดทนต่อความยากลำบากได้ แม้จะพบความทุกข์ยากก็มักจะทนความลำบากได้มากกว่าคนที่รวย

อักษร พ.

1) พระเห็นกันอ้างพรรษา หมาเห็นกันอ้างแข้ว คนเห็นกันถามข่าว

หมายความว่า คนเรามื่อพบเห็นกันก็มักจะถามถึงสารทุกข์สุกดิบ เหมือนกับพระเมื่อไปมาหาสู่กันจะกราบไหว้จะถามอายุพรรษากัน เพราะธรรมเนียมของพระมีอยู่ว่าผู้อ่อนต้องเคารพผู้แก่ หากไม่ถามทำความเคารพกราบไหว้ก่อนจะผิดธรรมเนียมพระ คือจะต้องอาบัติ หมามันพบกันมันจะเห่าหอน นั่นคือมันถามข่าวคราวกันแบบหมา

Copyright by Mahidol University

2) พีเหมือนหมาวัด

หมายความว่า อุดมสมบูรณ์ หรืออ้วนท้วมเพราะได้อาหารกินอย่างสมบูรณ์

3) พูดหมาหมา หรือ เว้าหมาหมา

หมายความว่า เปรียบเทียบบุคคลที่พูดไม่ไพเราะหรือพูดไม่เข้าหลักการที่ดีงาม

อักษร ฟ.

เฟือนเหมือนหมาไน

หมายความว่า การจับต้นชนปลายไม่ถูก หรือเอาแน่นอนไม่ได้

อักษร ม.

1) มีหมาที่ไหน มีหมัดที่นั่น

หมายความว่า การเปรียบเทียบว่าของสองสิ่งที่ต้องคู่กันอยู่เสมอเหมือนความดีกับความชั่วเป็นของคู่กัน

2) มีหมาขาห้านมีแมวขาเด่ มีหมูปากเว้อมีม้าปากเหวอ มีควายเขาง้องมีงัวเขาแง่ม หรือ มีหมาขาห้านมีแมวขาเด่ มีหมูปากเว้อมีม้าปากเหวอ มีควายเขาง้องมีงัวเขาแง่ม

หมายความว่า คนอาภัพอัปลักษณ์ มีอะไรก็ไม่ถูกโฉลก เช่นมีเมียก็เมียไม่ดี มีลูกก็ลูกไม่ดี มีสัตว์เลี้ยงเช่นมีหมาก็หมาขาห้าน มีแมวก็แมวขาเด่ มีหมูก็ปากเว้อมีม้าก็ปากเหวอ มีควายก็เขาง้องมีงัวก็เขาแง่ม

3) ม้าลัดนา หมาลัดตะกล้า ผีบ้าด่าพระยา

หมายความว่า ม้าเดินลัดผ่านในนาข้าว หมาเดินลัดผ่านแปลงเพาะปลูก คนบ้าด่าเจ้าเมือง นับเป็นเรื่องที่ไม่น่าถือสา หรืออย่าถือสาหาความกับคนบ้า

4) ม้าไป บ่ได้แล่น ตับคอน หมานอนบ่ได้เวียน ตับแตก

หมายความว่า ม้าต้องได้วิ่งมิฉะนั้นจะตับคลอน หมาจะนอนต้องเวียนมิฉะนั้นจะตับแตก

5) เมืองคอนหมา สงขลาหอน

หมายความว่า คนเมืองนครศรีธรรมราช มักใช้คำว่า *"หมา"* เช่น ไม่ไปไม่(หาไปไม่) ส่วนสงขลาใช้คำว่า *"หอน"* ห่อน (เคย) เช่น ไม่หอนไปไม่หอนมา คือ ไม่เคยไปไม่เคยมา

Copyright by Mahidol University

6) เมาจนหมาเลียวาน

หมายความว่า เมาจนไม่รู้สึกตัว หรือเมาจนหมาเลียปาก

7) มีเป็นคน จนเป็นหมา

หมายความว่า คนที่มีเงินถือว่าเป็นคนได้รับการยกย่องเป็นคนมีเกียรติ ส่วนคนจนคือคนที่ไม่มีเงิน เขาจะมีเพื่อนพวกเดียว คือ หมา

8) ไม่มีมูล หมาไม่ขี้ หรือไม่มีมูลฝอยหมาไม่ขี้ หรือ ไม่มีมูลฝอยหมาไม่ขี้ ไม่มีหนี้เขาไม่ทวง

หมายความว่า เรื่องเกิดจะต้องเป็นจริง ต้องมีเหตุผลจึงมีการกระทำ

9) แมวป่ฮื้อหน้า หมาป่ยี่เขี้ยว หรือ ไม้บ่เน้ิง เผิ้งไหนจักต่อม หมาบ่งอม แมวบ่ยี่เขี้ยว

หมายความว่า หมาจะแยกเขี้ยวขู่แมวก็ต่อเมื่อแมวทำเป็นยั่วเย้า เปรียบกับผู้หญิง ถ้าไม่ให้ท่าผู้ชายมีหรือที่ชายจะกล้าเข้าใกล้ลวนลาม หรือกล่าวว่ามีผลก็ต้องมีสาเหตุที่ทำให้เกิดผลนั้นๆ

อักษร ย.

1) ย่างนำก้นผู้ใหญ่หมาบ่ขบ หรือ ย่างนำผู้ใหญ่หมาบ่ขบ หรือ ย่างนำผู้ใหญ่หมาบ่กัด

หมายความว่า ผู้ใหญ่คือผู้คุ้มครองเราให้อยู่เย็นเป็นสุขภายในเรือนคือพ่อแม่ภายในวัดคือครูบาอาจารย์สมภารเจ้าวัดภายในบ้านคือเจ้าบ้านภายในเมืองคือเจ้าเมือง ท่านเหล่านี้เรียกผู้ใหญ่ เราเป็นผู้น้อยจะทำการใดๆ แม้แต่การเดิน ถ้าเราเดินตามหลังของท่าน ไม่มีอะไรมาเบียดเบียนเรา คนที่คิดร้ายหรือหมาที่จะกัดมันก็ไม่กล้า ถ้ามันกล้ามันก็คิดร้ายหรือเห่าหอนผู้ใหญ่เท่านั้นตัวเรามันไม่สนใจ

2) ยิงเลอนมสี่เต้าเซื้อซาดนามหมา ยิงนั้นเจอโลภาหลายส้นควรเว้น แม้นละเอ็ดสร้างอันเลอกะมีฮุ้ง แหม้นได๋ฉุเต้าสอนได๋กะมีฟัง มีเป็นตาเอามาโก้นอนคั่วกั่วกิ๋น เถิงพระอินทร์เห้อกะฮีบถีบหนีเจ๋าเอยฯ

หมายความว่า หญิงใดเกิดมามีนมสี่เต้านั้นผิดมนุษย์คล้ายสัตว์ เช่น หมาใจโลภมากจะสร้างอันใดก็ไม่รุ่งเรือง แม้มีลูกออกมาก็สอนยาก ไม่ควรเอาเป็นภรรยาถึงพระอินทร์มอบให้ก็ควรไล่หนี

3) ยิงเลอแปเยหน้าคือทรงเหออยู ยิงนั้นตั้งเถาะฮ้ายเจ๋อสั้นมีดี เผอผู้เอ็ดเอ๋าได๋เป็นเมสอนยะ มันมีเอ็ดเวะเฮือนการบ้านมันมีเหลว ได๋แตแปเยหน้าคือหมาถือไม่แกน แม้ละได๋หมืนชั้นกะเยอได้ไล้หนี้เด้อฯ

หมายความว่า หญิงคนใดหน้าไม่รับแขก เศร้าอยู่เรื่อยๆ ใจนั้นไม่ดี ใครได้เป็นภรรยาไม่ดี ไม่ค่อยทำการบ้านการเรือน วันๆ นั่งทำหน้าเหมือนหมาถูกไม้ตีอยู่เป็นประจำ ถึงแม้จะมาจากตระกูลดีขนาดไหนก็อย่าได้เอามาเป็นภรรยา

4) ยุ่งเหมือนหมาแตนไซ

หมายความว่า การแสดงอาการดิ้นรน และวิ่งพล่าน โดยไม่มีทิศทาง

Copyright by Mahidol University

5) ยกแข้งยกขาเหมือนหมาเยี่ยวใส่เสา

หมายความว่า หมามีพฤติกรรมในการแสดงอาณาเขต โดยการปัสสาวะตามเสา เปรียบเหมือนคนที่กระทำในสิ่งที่ไม่สุภาพเรียบร้อยต่อหน้าผู้อื่น

6) ยามจะต่ำเป็นดี มีเก้าปี่สิบน้อง ยามจะต่ำตกฮ้อง เหลือก้าหมาแม่ต้องตัวเดียว

หมายความว่าเมื่อเราดวงดีมีเงินมีพี่น้องมากมาย พอดวงเราลงพี่น้องหาย เหลือแต่หมาผอมๆ ตัวหนึ่ง

7) ยามไข้เห็นหมอเป็นเทวดา ยามเซาไข้เห็นหมอเป็นหมา

หมายความว่า คนที่เห็นแก่ตัวถึงคราวเสียไม่ยอมเสียถึงคราวได้จะเอาเหมือนคนที่ญาติพี่น้องเจ็บไข้วิ่งไปหาหมอยาแผนโบราณ หมอเขาขาดฮากยาสองฮาก ยานั้นมีอยู่ภูเก้าภูนาคเขารับปากไปหาและหามาได้ เมื่อหมอรักษาหายไข้แล้วขอเงินค่ารักษาเพียงไม่กี่บาทก็ไม่ให้และจงเกลียดจงชังหมอด้วย

8) ยกหาง

หมายความว่า กล่าวชม หรือยกย่องตนเองหรือพรรคพวกของตนเองว่าเก่ง ว่าดีเลิศ

อักษร ร.

1) ร้องปานลูกหมาหลงแม่ หรือ ฮ้องเสียงลูกหมาหลงแม่

หมายความว่า ลูกหมาเมื่อพลัดหลงกับแม่หมาจะส่งเสียงร้องดังจนกว่าจะพบแม่หมา เปรียบกับคนที่ส่งเสียงร้องดัง จนเกินเหตุ

2) ร้องเหมือนหมาถูกรถเหยียบบั้นเอว

หมายความว่า ส่งเสียงร้องดังเกินเหตุ เปรียบเหมือนกับหมาถูกรถเหยียบ

อักษร ล.

1) ล้านม้าก้าเมือบ้านสี้หมา

หมายความว่า ลักษณะหนึ่งของคนหัวล้าน

2) ลูกแม่ญิง หมาเห่า บ้านเฮา ลูกป้อจาย หมาเห่า บ้านเป๊น

หมายความว่า มีลูกสาวหมาเห่าบ้านเรา มีลูกชายหมาเห่าบ้านคนอื่น

3) เลี้ยงหมาผอมตอมคนตุ๊ก มันปกหัวได้จ้างขบ

หมายความว่า ทำดีกับคนพาลย่อมไม่เกิดผลเหมือนเลี้ยงหมาที่อดโซหรือคนที่ไม่รู้จักบุญคุณคน

4) ลักกินเหมือนหมาขี้โจร

หมายความว่า เปรียบเทียบการแอบหรือลักขโมยกินอาหารของผู้อื่น

Copyright by Mahidol University

5) ลูกหมาขี้สู ลูกหมูโรคา

หมายความว่า ของเสื่อมคุณภาพ หรือทำให้เจริญรุ่งเรืองไม่ได้

6) เล่นเด็กๆ ด่า เล่นหมาๆ เลียปาก เล่นสากๆ ต่อยหัว หรือ เล่นเด็กๆ ด่า เล่นหมาๆขบ หรือ เล่นกับหมา หมาเลียปาก เล่นกับสาก สากตำหัว หรือ เว้านำหมา หมาเลียปาก เว้านำสาก สากวัดหัว

หมายความว่า คลุกคลีกับสิ่งใดก็จะได้รับผลตอบแทนจากสิ่งนั้น จึงควรวางตนให้ถูกต้อง และเหมาะสมในการใกล้ชิดกับสิ่งอื่น

อักษร ว.

1) เวลากินเหมือนหมาลักสาร เวลาทำงานเหมือนหมาเลียน้ำร้อน หรือทำงานเหมือนหมาเลียน้ำร้อน

หมายความว่า ดีแต่กิน แต่เกียจคร้านการงาน เมื่อทำงานก็ทำไม่เรียบร้อย

2) เว้นหมาหื้อปอศอก เว้นวอกหื้อปอวา เว้นคนพาลา หื้อไกลแสนโยชน์

หมายความว่า คนไม่ดีนั้น น่ากลัวยิ่งกว่าสัตว์ ควรอยู่ให้ห่างไกล

3) เว้าสู้ต่างบ้านปานฝากไข่ไว้ในนำกา ฝากปลาไว้นำแมว ฝากแหลวไว้นำไก่น้อย ฝากก้อนไว้นำหมาขี้เฮื้อน มันชิม้ามเมื่อใด

หมายความว่า สิ่งที่ไม่ควรฝากกับผู้อื่น หรือการเกี้ยวพาราสีระหว่างชายหนุ่มหญิงสาวนั้น ถ้าต่างบ้านต่างเมืองกันเป็นเรื่องยาก เพราะคนเราเมื่อต่างบ้านต่างเมือง ทำให้จิตใจต่างกัน การสอดส่องดูแลเป็นเรื่องลำบาก การเกี้ยวพาราสีเราก็ไม่รู้ไม่เห็น ถ้าจะไปฝากฝังหรือไว้ใจใครให้ดูแลแทนก็จะมีผลเสียมากกว่าได้

4) วิ่งหางจุกตูด

หมายความว่า หนีลนลานด้วยความกลัวภัยที่จะมาถึงตนเอง

5) วิ่งแจ้น เหมือน หมาโดนน้ำร้อนลวก

หมายความว่า เปรียบเทียบคนที่ลนลานหรือวิ่งหนีสุดตัว ว่าเหมือนกับหมาที่ถูกน้ำร้อนลวก ทำอะไรไม่ถูก ได้แต่วิ่งไปเรื่อยๆ ด้วยความเจ็บปวด

อักษร ส.

1) สงหมาพอพ้นชั้ง

หมายความว่า ทำงานให้พอพ้นผ่านตัวเอง ไม่คำนึงถึงคุณภาพของงานที่ทำไป

Copyright by Mahidol University

2) สี้หมาบ่ถามล่าม

หมายความว่า สิ่งที่ยังไม่เคยรู้เคยเห็น มิใช่จะเป็นของง่ายเสมอไป เราจึงจำเป็นต้องศึกษาจากผู้รู้ก่อน อย่าไปคิดว่าเรามีสติ ปัญญา เฉลียวฉลาด คนอื่นที่เขาเคยทำเขาเฉลียวฉลาดและชำนาญกว่า ถ้าไม่ไต่ถามผู้รู้เสียก่อน ก็ไปตรงกับภาษิตนี้

3) เสือโคร่งหากเทียวทางเฮื้อเดือนดำหมาเห็นฮุ่งเริงแล้ว คันว่าเดือนแจ้งหน้าแสงพ้นกะเล่าอาย

หมายความว่า การไปไหนมาไหนในตอนกลางคืนต้องระมัดระวังอันตราย

4) เสือโคร่งมาปองไหว้หมาในบ่หลิงเบิ่ง หงษ์คำก้มขาบไหว้ประนมน้อมหมู่กา

หมายความว่า การเคารพนับถือในสิ่งที่ไม่ควรเคารพนับถือ

5) สุนัขจนตรอก

หมายความว่า จวนตัวไม่มีทางหลบเลี่ยงก็ต้องยืดสู้ เพื่อความอยู่รอดของตนเอง

6) สู้เหมือนหมาจนตรอก

หมายความว่า ยืดสู้อย่างไม่คิดชีวิต เพื่อความอยู่รอด

7) เสือสิ้นตวัก สุนัขจนตรอก

หมายความว่า สู้อย่างไม่คิดชีวิต เพื่อความอยู่รอด

8) สัตว์หน้าขน คนหน้าเลี่ยน

หมายความว่า ไม่ว่าคนและสัตว์อย่าไว้ใจ ต้องระวังตนเอง อย่าประมาท

9) เสียงเหมือนหมาเดือนสิบ

หมายความว่า ส่งเสียงร้องเหมือนหมาในฤดูผสมพันธุ์ ซึ่งตรงกับเดือนสิบในภาคใต้

10) เสียหมา

หมายความว่า เปรียบเทียบบุคคลที่เสียชื่อเสียงต่อสังคม

11) เสียงนกร้องหมาหอน

หมายความว่า เป็นการแสดงถึงสิ่งผิดปกติ หรือเหตุการณ์ไม่ดีที่เข้ามาใกล้

12) ใส่ตีนหมา

หมายความว่า หมาเป็นสัตว์สี่เท้า วิ่งได้เร็วมาก เปรียบเหมือนกับคนที่กำลังวิ่งหนีสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความเร็วสูง

อักษร ห.

1) หมาหมู่

หมายความว่า คนหลายคนชอบรุมทำร้ายคนๆ เดียว หรือคนที่มีจำนวนน้อยกว่า

Copyright by Mahidol University

2) หมาเห็นข้าวเปลือก

หมายความว่า บุคคลที่มองเห็นสิ่งของตนเอง แล้วตนเองก็ไม่สามารถที่จะหยิบฉวยมาเป็นประโยชน์ได้

3) หมาขี้เรื้อน

หมายความว่า หมาที่เป็นโรคร้ายไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ต้องทนอยู่อย่างทรมาน เป็นที่รังเกียจของเจ้าของ เปรียบกับคนที่สังคมรังเกียจ ไม่อยากคบค้าด้วย

4) หมาข้างถนน

หมายความว่า หมาที่ร่อนเร่อยู่ตามท้องถนน ไม่มีจุดหมายปลายทางมีชีวิตอยู่ไปวันๆ เปรียบเช่นคนที่สิ้นหวัง หมดหนทางในการดำเนินชีวิต

5) หมาหางด้วน

หมายความว่า คนที่ทำในสิ่งที่ผิดพลาดแล้ว ชักชวนให้คนอื่นเห็นดี เห็นงามด้วย

6) หมาสำรากขี้

หมายความว่า เกิดเป็นหมาเอาแต่เห่าคำรามอยู่เรื่อยไป เปรียบเหมือนคนที่ไม่รู้จักใช้อารมณ์ให้ถูกต้องกับกาละเทศะ ทำให้คำพูดที่กล่าวออกมาน่าขยะแขยง ไม่น่าชื่นชมต่อผู้ฟัง

7) หมาเห่าบ่ดีเห่าตวบหมา

หมายความว่า คนเขาจะว่าเราอย่างไรก็ช่างเขา ไม่ควรจะไปด่าตอบเขา เพราะจะทำให้คนอื่นดูถูกดุจว่า *"หมากัดอย่ากัดตอบหมา"*

8) หมากัดหนังซิหยังคนเถื่อ เบื่อพี่น้องยอย้องเพิ่นดี

หมายความว่า การลบหลู่ดูถูกเหยียดหยามทำลายญาติพี่น้องของตน ยกย่องนับถือคนอื่นเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำเป็นอย่างยิ่ง เพราะคนอื่นนั้น เขาดีกับเราเพียงชั่วครู่ชั่วคราว ส่วนญาติพี่น้องของเราเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขอันเดียวกัน เราควรสมัครสมานสามัคคีกัน

9) หมามานหู หมูมานขา

หมายความว่า หมามีท้องสองเดือนคลอด หมูสี่เดือนคลอด โบราณพูดไว้เป็นหลักสังเกตโดยหมาให้นับหู สังเกตหมูให้นับขาของมัน

10) หมาโตขบบ่เห่า หมาโตเห่าบ่ขบ

หมายความว่า คนที่พูดมากปากกล้า ส่วนมากเป็นคนใจอ่อน แข็งแต่ปาก พูดแล้วแล้วไปพูดใหม่ดีกว่า ในลักษณะเช่นนี้โบราณเรียกว่า *"หมาโตเห่าบ่ขบ"* ส่วนผู้ใดพูดน้อยหรือไม่พูดเลย เก็บความเจ็บแค้นไว้ในใจ มีโอกาสเมื่อใดจัดการทันที คนเช่นนี้มักจะพิจารณาผิดชั่วดีอย่างรอบคอบรอบด้าน เมื่อทำลงไปแล้วเขาจับไม่ได้ ไล่ไม่ทัน ลักษณะนี้เรียก *"หมาโตขบบ่เห่า"*

Copyright by Mahidol University

11) หมาเข้าบ้าน ต่ำหาง หรือ หมาเข้าบ้านให้ต่อมหาง

หมายความว่า แขกคนที่ไปบ้านเมืองท่านโบราณเปรียบกับหมา ธรรมเนียมของหมามันไปบ้านใดเรือนใดมันต่อม คือต่ำหัวและหางลง นั่นคือมันแสดงความเคารพต่อเจ้าของบ้านเรือน คนเราก็เหมือนกันเมื่อมีธุระไปบ้านอื่น ให้แสดงอาการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อเจ้าของบ้าน

12) หมาหลายเจ้า กินข้าวหลายเรือน หรือ หมาหลายเจ้า กินเข้าหลายไห

หมายความว่า หมาหลายเจ้าของ กินข้าวได้หลายบ้าน อยู่ไม่แน่นอนทั้งสองแห่ง เปรียบกับคนที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อใคร ผู้ใดให้ผลประโยชน์มากกว่าก็ดีกับคนนั้น

13) หมาสองราง หรือ หมาสองฮาง

หมายความว่า หมามีแหล่งกินอาหารสองแห่งถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดี หรือเปรียบเทียบบุคคลที่มีเจ้านายอยู่สองแห่งสองพวก

14) หมาหัวเน่า

หมายความว่า ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย หรือเข้าฝ่ายไหนไม่ได้ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว

15) หมาเห่าเรือบิน หรือหมาเห็นเฮือบิน

หมายความว่า พูดไปไร้ประโยชน์ไม่มีใครได้ยินบางแห่งใช้ *"หมาห่าหวัน"* (หวันหมายถึงตะวัน)

16) หมาเห่าตีนช้าง

หมายความว่า ทักทวงผู้ใหญ่ หรือการทำในสิ่งที่ไร้ประโยชน์แล้วอาจเกิดอันตรายได้

17) หมาสาเร่

หมายความว่า เร่ร่อน ไม่อยู่เป็นที่เป็นทาง

18) หมากระดิกหาง

หมายความว่า เปรียบเทียบการแสดงอาการรู้บุญคุณและกตัญญู

19) หมาเมิ่นขี้น

หมายความว่า โกรธอย่างรุนแรงพร้อมที่จะทำเพื่อให้ตนเองหายแค้น

20) หมาจรจัด

หมายความว่า เป็นคำเปรียบคนเหมือนหมาที่ว่าเป็นพวกที่ชอบร่อนเร่ขาดจุดหมายปลายทาง ขโมยกินแล้วหนีเรื่อยไป ชอบให้เล่ห์เหลี่ยมเพื่อหวังผลประโยชน์

21) หมาหลวงบ่แป้หมาหลาย

หมายความว่า การคิด หรือปฏิบัติหลายหัวดีกว่าหัวเดียว

22) หมาขี้ไม่มีใครยกหาง หรือ หมาขี้บ่มีใผยกหาง

หมายความว่า คนที่ชอบยกตัวเองสูงกว่าผู้อื่น หรือคนชอบโอ้อวดตนเอง

Copyright by Mahidol University

23) หมาบ่ขี้หม้องบ่มีฝอย

หมายความว่า ผลที่เกิดขึ้นย่อมมาจากเหตุของการกระทำ

24) หมาช่างประจบ

หมายความว่า เปรียบคนที่ชอบประจบประแจงแสดงท่า ช่างสอพอ เหมือนหมาที่ชอบเลียแข้งเลียขาเจ้าของ

25) หมาเลียตกใต้ถุน

หมายความว่า หมาชอบที่จะเลียเจ้าของ ซึ่งเปรียบเหมือนการประพฤติปฏิบัติที่เกินกว่าเหตุจนเกิดผลเสีย

26) หมากางกิดไต่คันนากระด้อมกระต้ม หมาหางก้อมไต่คันนากระดิกกระดิก

หมายความว่า เป็นการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกัน

27) หมาถูกน้ำร้อน หรือ หมาถีกน้ำฮ้อน

หมายความว่า อาการดิ้นร้องทุรนทุราย เจ็บปวด ร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวด

28) หมาน้อย

หมายความว่า เป็นคำพูดที่แสดงถึงความน่ารัก น่าเอ็นดู มักใช้สำหรับกับเด็ก

29) หมาบ้า

หมายความว่า เปรียบคนเหมือนหมาที่ว่าเป็นพวกหมาบ้าใครขวางหน้าจะกัดไร้เหตุผล นัยน์ตาขวาง ขาดสติ บ้าอำนาจต่อทุกคน

30) หมาไม่ได้กินกากพร้าว

หมายความว่า ตระหนี่ หรือไม่ได้แต่งงานกันตามประเพณี หรือหนีตามกันไป

31) หมากินก้างไปค้างที่คอควาย

หมายความว่า คนหนึ่งกระทำกับอีกคนหนึ่ง แต่อีกบุคคลหนึ่งออกรับแทน

32) หมาขี้เรื้อน

หมายความว่า คนที่น่ารังเกียจ ไม่ควรคบหาสมาคมด้วย

33) หมาหางกิ้นมักแกว่ง คนปากแหว่งมักเว้า

หมายความว่า ยกย่องนับถือ คนที่ลงมือทำมากกว่าดีแต่พูด ดูค่าของคนอยู่ที่ผลของงานไม่ใช่ค่าของคนอยู่ที่คนของใคร หรืออยู่ที่การประจบสอพอ

34) หมาบ้าพาลกระแซง

หมายความว่า คนพาลชอบหาเรื่องทะเลาะวิวาทผู้อื่นอยู่ทั่วไป

35) หมากัดอย่ากัดตอบ

หมายความว่า อย่าโต้ตอบกับคนพาล เพราะจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี

Copyright by Mahidol University

36) หมาจนตรอก หอกขึ้นสนิทหรือ หมาจนตรอก หรือ หมาจนกรอก

หมายความว่า เป็นคำเปรียบเปรยว่า อย่าประมาทความสามารถคนที่อับจนกว่าตนเอง

37) หมาลอบกัด หรือ หมาลอบขบ

หมายความว่า เป็นคำเปรียบเปรย หมายถึงการถูกลอบทำร้ายโดยไม่รู้ตัว

38) หมากับปลากระป๋อง

หมายความว่า ปลากระป๋องเป็นอาหารที่หมาชอบกิน แต่หมาก็ไม่สามารถจะเปิดออกมากินได้ เปรียบเหมือนกับคนที่ชอบสิ่งใด แต่ไม่สามารถที่จะเอาสิ่งนั้นมาได้

39) หมาคาบไปแดก

หมายความว่า เปรียบคนเหมือนหมาที่มีนิสัยชอบขโมยทรัพย์สินหรือสิ่งของที่ผู้อื่นต้องการไปเป็นของตัวเอง

40) หมาดีไม่ข้ามน้ำ คนงามไม่ข้ามถิ่น

หมายความว่า หมาที่มีนิสัยชอบเที่ยวไม่ยอมเฝ้าบ้าน โดยเฉพาะในฤดูผสมพันธุ์ หมาจะออกนอกบ้านเป็นระยะเวลานาน เปรียบกับผู้หญิงที่ออกไปหาผู้ชายในท้องถิ่นอื่นไม่อยู่กับเหย้าเฝ้าเรือนตามจารีตของสตรีไทย ถือว่าเป็นคนไม่ดี

41) หมาข้ามน้ำ อุ่นใจเลียขา

หมายความว่า คนที่ช่วยคนอื่นก็เพื่อหวังผลประโยชน์ต่อตนเอง

42) หมาติดเก้ง

หมายความว่า หมาที่กำลังเสพสุขหรือผสมพันธุ์ เรียกว่า หมาติดเก้ง

43) หมาในรางหญ้า

หมายความว่า เรื่องไร้สาระ ไม่มีประโยชน์อันใด

44) หมามีปลอกคอ

หมายความว่า หมาที่ใส่ปลอกคอแสดงให้รู้ว่ามีเจ้าของดูแลรับผิดชอบแล้ว เปรียบเหมือนคนหนึ่งที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของหน่วยงานหรือบุคคลอื่นที่มีอำนาจเหนือกว่าตนเอง

45) หมาเดือนสิบสอง

หมายความว่า สมัยก่อนนั้น หมาจะผสมพันธุ์กันเฉพาะเดือนสิบสองย่างเข้าฤดูหนาวเท่านั้น จนถึงกับมีคำพังเพยกล่าวถึงหนุ่มๆ ที่ไปติดพันสาวๆ หลงไหลจนไม่เป็นอันกินอันนอนว่ากระทำ เหมือนหมาเดือนสิบสอง หรือ หมายถึงคนที่มักมากในกาม

46) หมาว้อ

หมายความว่า คนที่อยู่ในช่วงทำอะไรไม่ถูกขึ้นๆ ลงๆ เหมือนจิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว

Copyright by Mahidol University

47) หมาหอบแดด

หมายความว่า หมาที่วิ่งจนเหนื่อยอ่อน ฝ่าแดดร้อน โดยไม่มีจุดหมายที่แน่นอน เหมือนคนที่ทนทุกข์กับปัญหาต่างๆที่รุมเร้าตนเอง จนหมดเรียวแรงกำลังที่จะต่อสู้ต่อไป

48) หมาคาบเข้าหลาม

หมายความว่า สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว แต่ไม่สามารถเอามาเป็นของตนเองได้

49) หมาเห่าไม่กัด หรือ หมาเห่าบ่กัด หรือ หมาเห่าหมาไม่กัด

หมายความว่า คนโบราณเชื่อว่าหมาที่ชอบเห่าจะไม่กัดคน เปรียบเหมือนกับคนที่เอาแต่พูด มักจะไม่ปฏิบัติ

50) หมาจอกเห่าช้าง

หมายความว่า หมาจอกโบราณเปรียบเหมือนพวกไพร่หรือผู้ต่ำต้อย ส่วนช้างโบราณเปรียบเหมือนผู้มีศีลธรรม เป็นการแสดงว่าผู้มีศักดิ์ศรีต่ำกว่ามีอำนาจเหนือผู้มีศักดิ์ศรีสูง

51) หมาเลียบ่เถิงดาก หรือ หมาเลียดากบ่เถิง

หมายความว่า เป็นคำด่าว่ากล่าวผู้ที่เจริญเติบโตแล้ว ไม่ประพฤติปฏิบัติตามวุฒิภาวะของตนเองที่ควรเป็น

52) หมาวัด

หมายความว่า หมาที่ไม่มีเจ้าของ ไม่มีที่อยู่ที่กิน เปรียบเหมือนคนที่ไม่มีหัวนอนปลายเท้า ไม่มีฐานะ ต่ำต้อยกว่าคนอื่น

53) หมาไม่กิน หรือหมาไม่แดก หรือหมาบ่แดก

หมายความว่า หมาเป็นสัตว์ที่กินทุกอย่างไม่เลือก แต่สิ่งใดที่หมาไม่กิน ถือว่าแย่มาก เปรียบเช่น คนที่ปรุงอาหารรสชาติไม่อร่อย แม้จะเอาไปให้หมากิน หมายังไม่กินเลย

54) หมาเห่าใบตองแห้ง และ หมาเห่าไม่กัด

หมายความว่า มักใช้กับคนที่ชอบพูดโขมงโฉงเฉงมักจะไม่ค่อยได้ความ แต่คนที่เฉยๆ มักเอาเรื่อง เป็นแบบน้ำนิ่งไหลลึก หมาที่ไม่ค่อยเห่ามักจะปราดเข้ากัด ส่วนที่ชอบเห่า พอคนดุหรือทำท่าจะตีก็วิ่งหนี สำนวนนี้พม่าก็มี เขาว่า *"คนไม่สนใจกับหมาเห่า"*

55) หมาบ่เห่าช้างขบ หรือ หมาบ่เห่ามันช่างขี้ขบ

หมายความว่า หมาที่ไม่ค่อยเห่ามักจะดุร้าย เปรียบกับคนที่ไม่ค่อยพูดมักทำจริงหรือคนที่ซ่อนความรู้ความสามารถไว้ภายในไม่อวดฉลาด แต่พอแสดงความสามารถออกมาครั้งหนึ่งก็มักจะทำให้คนที่ดูหมิ่นตนเจ็บตัว

Copyright by Mahidol University

56) ให้น้องเลี้ยงพี่ไว้ตางหมาหอนเห่า บาดชู้เก่ามาฮอดแล้วไลถิ้มบ่ว่าสัง

หมายความว่า การพูดเกี้ยวพาราสีแบบอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นการเกี้ยวพาราสีของผู้ชายที่มีศักดิ์ศรีต่ำ ผู้หญิงมีศักดิ์ศรีสูงกว่า รูปร่างสวยงามและมีทรัพย์สินสมบัติมากกว่า การพูดเกี้ยวแบบนี้ผู้หญิงใจอ่อนและเกิดความสงสาร ชายที่ศักดิ์ศรีต่ำได้หญิงที่ศักดิ์ศรีสูงก็ปรากฏว่ามีมิใช่น้อย

57) หนูชิงทำตะบะให้แมวบักดำก้มขาบ หมาจิกจอกเห่าช้างเป็นน่าอยากหัว

หมายความว่า หนูชิงกับหมาจิกจอกโบราณเปรียบกับไพร่ แมวบักดำกับช้างโบราณเปรียบกับผู้ดี คนที่มีศีลธรรม ความซื่อสัตย์ และวัฒนธรรมจารีตประเพณีอันดีงาม ถือว่าเป็นผู้ดี คนผู้ดีนั้นคราวอาภัพอับจน อาจจะตกอยู่ในอำนาจของคนพวกไพร่ แต่ผู้ดีก็คงรักษาดีของตนไว้

58) หวงเหมือนหมาหวงก้าง หรือ ทำเป็นหมาหวงก้าง หรือหมาหวงก้าง หรือหมาหวงดูก

หมายความว่า บุคคลที่หวงแม้แต่สิ่งที่ตนเองก็ไม่ต้องการ หรือใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้แล้วกันท่าผู้อื่น

59) หมูบ่หื้อหน้า หมาบ่ยี่เขี้ยว หรือ หมาบ่งอม แมวบ่ยี่เขี้ยว

หมายความว่า เมื่อมีผลก็จะต้องมีสาเหตุที่ทำให้เกิดผลนั้นๆ

60) หมูหมาสัตว์สิ่งเฮาเอาเลี้ยง จงเจียมแข้วเขางาชิดซาด บ่เชื่อได้แนวหน้าเกิดขน

หมายความว่า ธรรมชาติหลายอย่างนอกจากจะให้คุณประโยชน์แล้ว ยังให้โทษแก่คนได้อีกด้วย จึงต้องระมัดระวังในการใช้และการอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ

61) หมูเฮ็ดนา หมากินเข้า

หมายความว่า ชาวนาทำนา แล้วไล่หมาไป เพราะไม่เกิดประโยชน์ต่อนาข้าว แต่ให้หมูได้กินข้าว เพราะสามารถสร้างประโยชน์ต่อชาวนาได้

62) หมูมาหมาหนี

หมายความว่า ให้ชาวนาทำนาและไล่หมาไป ให้หมูได้กินข้าว

63) หุงข้าวประชดหมา ปิ้งหมาประชดแมว หรือ หุงข้าวแดกหมา ปิ้งปลาแดกแมว

หมายความว่า ปกติหมาเป็นสัตว์ที่เห็นแก่กิน เมื่อมีอาหารหมาก็มักจะมารอที่จะกิน ซึ่งเป็นคำเปรียบเปรยถึงกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการประชดกับผู้หนึ่งผู้ใด

64) หัวล้านหัวคน หัวมีขนหัวหมา

หมายความว่า เป็นคำด่าคือ ผู้ที่ศีรษะล้านทั้งนั้นที่จะเป็นมนุษย์ได้ ส่วนพวกที่มีขนหรือเส้นผมขึ้นอยู่บนศีรษะเป็นพวกหมา

65) หางหมาลอดฮั้ว ฤดูทุ่ทุดฤน คนเนรคุณฮ้ายหลังดีหน้า

หมายความว่า คนเนรคุณหน้าไหว้หลังหลอก คนโบราณเปรียบหมาเอาหางลอดรั้วไปๆมาๆ

Copyright by Mahidol University

66) หางจุกตูด

หมายความว่า เมื่อหมากลัวสิ่งใด มันจะลดหางลงมาปิดก้น ปลายหางจะซุกเข้าไปอยู่ระหว่างขาหลัง เป็นการแสดงถึงความขลาดกลัว

67) หน้าซื่ออย่างหมากิ๋นไข

หมายความว่า การเปรียบเทียบบุคคลที่แสดงหน้าเหมือนกับไม่พอใจ

68) หน้าซื่ออย่างหมาขี่รถ หน้าจ๊ดอย่างหมาขี่ล้อ

หมายความว่า คนที่ได้ดี ฐานะดี หรือสูงศักดิ์แล้วลืมตัวว่าเคยต่ำต้อยมาก่อนในครั้งอดีต

69) หน้าหมา

หมายความว่า เป็นคำด่าคนที่ไม่ชอบหน้า ว่าหน้าเหมือนหมา เพราะหมาไม่มีสิ่งใดดีงามควรแก่การเอาอย่าง

70) ห้ามขี่หมา

หมายความว่า การขี่หมาอาจจะทำให้หมากัดผู้ขี่หมาได้ โบราณจึงออกอุบายข้อห้ามไว้ว่าห้ามขี่หมา เพราะเชื่อว่าจะทำให้ฟ้าผ่า

71) เห็นแต่เจ้าจิ่งถิ้มเข้าให้หมา อย่าด่าอย่าป้อยอย่าเวร อย่าด่าหมูชา อย่าด่าหมาเสียด

หมายความว่า สิ่งเป็นมงคลของเมือง

72) หวานปากหมา

หมายความว่า หมาเป็นสัตว์ที่ถือว่าเรื่องกินเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อมีอาหารชั้นเลิศอยู่ตรงหน้าจะต้องรีบเข้าไปกินทันที เปรียบเหมือนสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์กับตนเอง ใครบ้างที่จะไม่สนใจ

73) เหยียบหลังช้าง ย่างหลังหมา หรือ นั่งหลังช้างแล้วนั่งหลังหมา

หมายความว่า ต้นดีปลายร้าย หรือได้ดีแล้วตกอับ หรือถูกลดตำแหน่งหรือตกต่ำลง

อักษร อ.

1) อย่าได้วาจาต้านสอนหมาให้หอนเห่า สอนเต่ามุดน้ำคำนั้นบ่ควร สอนกระบวนความฮู้ครูบามันผิดฮีต สอนความฮู้ผู้เถ้าใผชิเว้าว่าดี สอนให้หมีกินเผิ้งอายหมีมันชิว่า สอนให้ปลามุดน้ำมันชิเย้ยเสียดสี สอนให้กุมภีร์แข้ลงหนองมันบ่ค่อง สอนให้แข้ล่องน้ำคำนั้นบ่ควร

หมายความว่า อบรมสั่งสอนเป็นกิจที่ควรทำในทุกกรณี แต่การอบรมต้องทำให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ จากภาษิตเพราะตามปกติแล้วเขาเหล่านั้นชำนาญในสิ่งที่เราจะสอนอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องสอนถ้าขืนไปสอนเข้าผู้ถูกสอนถือว่าเป็นการดูถูก

Copyright by Mahidol University

2) อย่ากินขี้ อย่าสี้หมา

หมายความว่า อย่าทำความชั่วช้าลามก คนขี้โลภ ขี้โกรธ ขี้หลง คนที่ชอบกินเศษกินเลย โบราณเรียกว่า คนกินขี้ การสมัครสมานประสานสามัคคีสมสู่อยู่ร่วมกับคนบาป คนกินเศษกินเลย คดในข้องอในกระดูก คนเหล่านี้เรียกว่า คนสี้หมา

3) อย่าชันไม้ตางเทียน อย่าเฆี่ยนสัตว์น้อย

หมายความว่า คำข้อห้ามว่าอย่ารังแกผู้ที่ต้อยต่ำกว่าตนเอง

4) อย่าชักคำมีแลด่า อย่าหยอกยังหมา

หมายความว่า คำข้อห้ามของโบราณที่ว่าอย่าเล่นหรือรังแกหมา ระวังหมาจะกัดเอา เปรียบกับสิ่งที่ไม่ควรทำก็อย่าทำ เพราะไม่เกิดประโยชน์อะไร มีแต่จะเกิดผลเสีย

5) อย่าได้ติโทษท้วงปวงหมู่หมูหมา มันบ่เห็นแนวกินบ่แล่นวนเวียนอ้อม ติแต่แมงวันฮ้ายตอมโตอยู่โผ้โผ่โตหากเหม็นอู่อู้ชิตีได้ฮ่อมใด ติแต่ควายบักเลฮ้ายปักตูสวนบ่อัดหี่ ติแต่แมงหมี่ฮ้ายตีนซิ่นบ่ลำเพอ ติแต่เป็ดไก่ดื้อเต้นตอดตามขา มันหากเห็นแนวกินจั่งแล่นวนนำก้น ติแต่งัวควายหม้นเฮียวหนามฮั้วไฮ่ มันหากเห็นบ่อนได้จึงเทียวหม้นอยู่ดน ติแต่คนเขาพุ้นภายโตบ่เตื้องต่อ ติแต่คออึ่งเฟ้าคอเจ้าผัดแฮ่งจน

หมายความว่า ไม่ควรกล่าวโทษในสิ่งที่ตนเองไม่รู้หรือไม่เข้าใจในความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ เหล่านั้น

6) อัศจรรย์ใจจ้อยไก่น้อยไห้กินนมนำกา หมูหมาไห้กินนมนำเสือโคร่ง ของศัตรูกันแท้แท้สังมาไห้แอ่วกิน หรือ ไก่น้อยไห้ กินน้ำนมกา หมูหมาไห้กินนมเสือโคร่ง บวกอยู่นามาย้ายหาเต่า งิ้วเน้าตายคา วาจาคาบแฮ้งฮ่อน

หมายความว่า ไก่น้อยไห้กินน้ำนมกา หมูหมาไหกินนมเสือโคร่ง ได้แก่ ศัตรูขอเป็นมิตร บวกอยู่นามาย้ายหาเต่า ได้แก่ ผู้หญิงไปเกี้ยวผู้ชาย งิ้วเน่าตายคา ได้แก่ ความชั่วที่ทำติดตัวไปตลอด วาจาคาบแฮ้งฮ่อน ได้แก่ คนพูดโกหกหลอกลวง

7) อัศจรรย์หมาขบช้างสารแฮงล้มท่าว มาอี่ดูเมื่อช้างลุกได้หมาชิไห้ต่อสาร

หมายความว่า หมาในคำโบราณเปรียบเหมือนเด็ก ช้างในคำโบราณเปรียบกับผู้ใหญ่ ปกติการต่อสู้ของคนมีแพ้มีชนะ แต่ถ้าเด็กต่อสู้กับผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่แพ้ก็มี เมื่อผู้ใหญ่แพ้นี่เกิดมีปัญหาเพราะผู้ใหญ่นั้นมีกำลังมาก คือมีทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ส่วนใหญ่เด็กจะแพ้เพราะสู้กำลังของผู้ใหญ่ไม่ได้ การต่อสู้เพื่อเอาชนะของผู้ใหญ่โบราณถือว่า เป็นสิ่งหนึ่งที่น่าอัศจรรย์

8) อีชิงหมาเกิด ตายเสียเถิดก็ดี

หมายความว่า เป็นคำด่า คล้ายคลึงกับคำว่า ชิงหมาเกิด

Copyright by Mahidol University

9) เอาลูกเขามาเลี้ยง เอาเมี่ยงเขามาอม ซื้อขนมให้หมากิน

หมายความว่า การทำสิ่งที่ไร้ประโยชน์ ไม่เกิดประโยชน์แก่ตนเองและยังสร้างภาระความรับผิดชอบอีกด้วย

10) เอามือตีแมวตีหมา เตะวัวเตะควาย

หมายความว่า สัตว์ต่างๆ ที่เลี้ยงไว้ภายในบ้านเรือนล้วนแล้วแต่มีบุญคุณไม่มากก็น้อยกับเจ้าของบ้านทั้งสิ้น ดังนั้นจึงต้องบำรุงดูแลรักษาให้ดี อย่าทำอันตรายสัตว์ เพราะสัตว์ก็มีจิตใจเหมือนกับคน

11) เอาขี้แกลบปกขี้หมา เอาขี้แมวหมกเถ่า

หมายความว่า ความชั่วช้าเลวทรามโบราณเปรียบเหมือนขี้ ซึ่งขี้เป็นของสกปรก คนไม่ชอบแต่หมาชอบ ความชั่วช้าที่เรามีอย่าพยายามปกปิดไว้จงชำระชะล้าง ขี้ธรรมดาล้างด้วยน้ำก็สะอาด ขี้คือความไม่ดีไม่งามที่เกิดทางใจจงชำระชะล้างด้วยศีลธรรม

12) อยู่อย่างเจ้ากินข้าวอย่างหมา

หมายความว่า ความไม่พอดี หรือไม่เหมาะสมกับตนเอง

13) อันวาจาผู้หญิงนี้คือหางหมาแม่ ลอดข่ามฮั้วไปแล่วกะเลาคืนตั๋วละน้อง

หมายความว่า คำพูดของผู้หญิงเปรียบเหมือนหางหมา เมื่อเวลาหมาลอดข้ามรั้วหางจะงอเข้า เมื่อข้ามพ้นไปแล้วก็จะเหยียดเหมือนเดิม

14) อยากได้ผัวน้องมาเป็นผัวโตบ่ฮู้แจ้งเวรซิข้องต่างสนอง ความโลภนี้จังบังเกิดอทินนาทาน แลนา แนวญิงมีราคะตัณหาหลายดั่งแปวทะเลกว้าง เป็นดั่งหมาเดือนเก้าให้เขาเชิงบ่ฮู้ฮ่อมสังมาคือนทีท่าน้ำใผลงเหล้นอาบกิน นั้นเด

หมายความว่า คำสอนที่เป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม โดยเฉพาะความประพฤติของสตรีที่ต้องรักนวลสงวนตัว ทั้งในด้านกิริยามารยาท การพูดจา หรือแม้แต่ในเรื่องของความรัก

15) ไอ้สัตว์หน้าขน เลี้ยงไม่เชื่อง

หมายความว่า สัตว์หน้าขนทุกชนิด โดยเฉพาะหมาต้องระวังให้ดีอย่าสนิทสนมมากจนเกินไป เพราะหมาอาจจะกัดเราได้ เราไม่สามารถเข้าใจได้ว่าอารมณ์เขาเป็นอย่างไร

อักษร ฮ.

เฮียมนี้คือดั่งนาไฮ่หล้งบ่สมโพนขี้หมาจอก นานอกบ้านบ่สมบ้างดากควายดอกตี

หมายความว่า การพูดเกี้ยวพาราสีโดยยกฝ่ายหนึ่งให้สูง จะสูงโดยเกียรติยศชื่อเสียง หรือสูงในความมั่งมีก็ตาม ฝ่ายตนคือผู้พูดเอง เป็นคนชั้นต่ำไม่เหมาะสม

Copyright by Mahidol University

2. หมากับคติชนไทย: นิทานพื้นบ้าน

ในการเก็บรวบรวบจากเอกสาร สามารถจำแนกออกได้ดังนี้ 4 ภูมิภาค ดังนี้

2.1. นิทานพื้นบ้าน: ภาคกลาง
2.2. นิทานพื้นบ้าน: ภาคอีสาน
2.3. นิทานพื้นบ้าน: ภาคเหนือ
2.4. นิทานพื้นบ้าน: ภาคใต้

2.1 นิทานพื้นบ้าน: ภาคกลาง

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สามารถจำแนกนิทานพื้นบ้านในภาคกลางที่เกี่ยวข้องกับหมา ได้ดังนี้

1) แม่หมา
2) หมาให้คุณ
3) อีสปแปลง
4) สุนัขเนรคุณ
5) พระพุทธโฆษาจารย์ *"หมาไม่กิน"*
6) ไก่หยอกหมา
7) เรื่องยายกะตา
8) เจ้าแห่งความตาย
9) กรรมของสัตว์
10) กุกกุรชาดก

1) นิทานเรื่อง: แม่หมา

แม่หมาท้องแก่ตัวหนึ่ง ออกลูกในโรงไม้เป็นผู้หญิงสองคน แม่หมาที่ยวไปลักผ้าที่เขาตากไว้มาห่มให้ลูก ลักอาหารชาวบ้านมาเลี้ยงลูกจนโตเป็นสาว ลูกชายเศรษฐีกับบ่าวมาเลี้ยงวัวควายพบนางทั้งสองอยู่ในโพรงไม้ หลงรักนางพาไปอยู่ด้วย คนพี่ได้กับลูกเศรษฐี คนน้องได้กับบ่าว แม่หมาเที่ยวตามหาลูก จนไปพบที่บ้านเศรษฐี ลูกสาวคนโตอายผัวคว้าไม้ไล่ตีแม่หมาตกจากบ้านขาและหลังหัก แม่หมาตะเกียกตะกายไปจนถึงกระท่อมลูกสาวคนเล็ก ลูกสาวจำได้วิ่งมาอุ้มแม่ไปพยาบาล แม่หมาทนเจ็บไม่ไหวขาดใจตาย สองผัวเมียจึงนำร่างไปเผาและเก็บกระดูกห่อผ้าไว้ วันหนึ่งคิดถึงแม่ เปิดห่อผ้าออกดู กระดูกกลายเป็นทองคำ สองคนเลยร่ำรวยเป็นเศรษฐี ส่วนลูกสาวคนพี่ก็จนลงๆ.

Copyright by Mahidol University

2) นิทานเรื่อง: หมาให้คุณ

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีชายคนหนึ่งมีอาชีพตัดฟืนหาของป่าไปขาย ชายคนนี้เลี้ยงหมาไว้ตัวหนึ่งเป็นหมาแม่ลูกอ่อน หมาตัวนี้มีลูก 4 ตัว มีลูกตัวหนึ่งที่ฉลาดและเก่งที่สุด เวลาเจ้าของออกป่ามักจะนำหมาทั้งหมดไปด้วย ถ้าไปพบอะไรก็ตามแม่หมาจะไม่สามารถจับได้ แต่ลูกตัวที่เก่งที่สุดจะจับได้

อยู่มาวันหนึ่งชายผู้นี้ได้ออกไปตัดฟืนตามปกติและได้พาหมาทั้ง 5 ตัวของเขาไปด้วย ขณะที่เดินไปตามทาง ลัดเลาะไปตามริมหนองชายป่า ในขณะนั้นเอง เจ้าลูกหมาตัวเก่งก็หยุดชะงักลงทันที เจ้าของก็เกิดความแปลกใจที่ได้ยินเสียงหมาเห่าจึงแหงนดูตามทิศทางนั้น พลันสายตาของชายผู้เป็นเจ้าของหมาก็พบกับกระรอกตัวหนึ่งซึ่งกำลังไต่อยู่บนกิ่งไม้ทางด้านขวาและเห็นรังผึ้งอยู่ที่กิ่งไม้ และก้มลงมองที่ตีนก็เห็นหมาเหยียบหลังเต่าอยู่ ส่วนหางของหมาได้แหย่ลงไปในรูปู ชายผู้เป็นเจ้าของจึงคิดว่าเจ้าลูกหมาตัวนี้ฉลาดมีไหวพริบสามารถทำประโยชน์ให้กับตนมากมาย คิดดังนั้นจึงยิงกระรอกตกลงมาและเก็บเต่ากับปูใส่ย่ามแล้วขึ้นไปตีผึ้ง และนำสิ่งของทั้งหมดกลับมาบ้านด้วยความยินดีในความฉลาดของหมา.

3) นิทานเรื่อง: อีสปแปลง

มีหมาตัวหนึ่งไปลักเนื้อวัวมาจากตลาด มันคาบวิ่งข้ามสะพานมา พอมาถึงกลางสะพานมันชะโงกหน้ามองลงไปในน้ำ มองเห็นภาพของมันและก้อนเนื้อในน้ำก้อนโต ด้วยความอยากได้เนื้อก้อนโตนั้นมันจึง.....ข้อ 1. (ทิ้งก้อนเนื้อแล้วกระโดดลงน้ำไป) ข้อ 2. (กินก้อนเนื้อแล้ววิ่งกลับไปที่ตลาดอีก) พุทธโธเอ๋ยหมาตัวนี้โง่มาก เสียเนื้อแล้วยังไม่พอ ต้องมาว่ายน้ำแทบตายอีกด้วย.

4) นิทานเรื่อง: สุนัขเนรคุณ

ในกาลอดีตมีนายพรานผู้หนึ่งเข้าป่าล่าสัตว์กับสุนัขไล่เนื้อของแก ขณะที่ไล่เนื้อไปนั้นเผอิญสุนัขตัวหนึ่งหลงป่า ไม่สามารถกลับมาหาเจ้าของๆ มันได้ สุนัขตัวนี้จึงเดินซัดเซค้นหาทางออกเป็นเวลาหลายวัน ก็ไม่สามารถกลับบ้านได้ จนร่างกายซูบผอม สุนัขตัวนี้คงเดินทางไปเรื่อยๆ จนกระทั่งไปพบกุฏิฤาษีเข้า มันจึงเข้าไปหมอบเฝ้าอยู่ต่อหน้าฤาษี ฤาษีเห็นเข้าก็เกิดความสงสาร ท่านได้จัดหาอาหารมาให้มันกิน ในที่สุดสุนัขตัวนี้จึงอยู่รับใช้ฤาษีตลอดมาด้วยความซื่อสัตย์

Copyright by Mahidol University

วันเวลาได้ล่วงเลยไป สุนัขตัวนี้คงรับใช้ท่านด้วยความซื่อสัตย์ ฤาษีมองเห็นความดีของมันที่สู้อุตสาห์อยู่รับใช้ จึงคิดที่จะชุบให้มันเป็นคนขึ้นมา เพื่อมันจะได้ช่วยดู และบำรุงรักษาท่านให้ดีกว่านี้ นอกจากนั้นมันยังจะเป็นเพื่อนสนทนา ในขณะที่ว่างจากธุระ

ดังนั้นในวันหนึ่ง ท่านจึงเรียกสุนัขตัวนี้ให้ตามท่านไปยังสระน้ำข้างหลังกุฏิ ซึ่งน้ำในสระนี้เป็นน้ำวิเศษ ถ้าสิ่งไรข้ามไปหากอธิษฐานจะให้เป็นอะไร สิ่งนั้นก็กลับกลายเป็นสิ่งนั้นตามที่อธิษฐานทันที เมื่อไปถึงท่านฤาษีจึงข้ามฝั่งไปอยู่อีกฟากหนึ่ง แล้วเรียกให้สุนัขตัวนั้นให้ว่ายข้ามไปหา เมื่อสุนัขว่ายน้ำข้ามไป พอขึ้นถึงฝั่งร่างของมันก็กลับกลายเป็นมานพหนุ่มทันที หลังจากนั้นฤาษีก็พามานพนั้นกลับมาที่กุฏิตามเดิม นับแต่นั้นมาฤาษีกับมานพหนุ่มก็อยู่ด้วยกันตลอดมา ทุกเช้าเย็นชายหนุ่มก็จะไปหาผลไม้มาให้อาจารย์ และคอยปฏิบัติรับใช้ดูแลให้ฤาษีได้รับความสุขเป็นอย่างดี ฤาษีก็สั่งสอนวิชาการต่างๆให้

กาลต่อมาฤาษีเล็งญาณเห็นว่า ชายผู้นี้บุญควรจะได้เป็นเจ้าเมือง ไม่ควรที่ตนจะหน่วงเหนี่ยวไว้ ดังนั้นในวันหนึ่งฤาษีจึงเรียกมานพน้อยผู้นั้นมาและกล่าวว่า *"หลานเอ๋ย เจ้าอยู่กับเรามาเป็นเวลานานแล้ว เจ้าควรจะเดินทางไปแสวงหาโชคลาภต่อไป"* ชายหนุ่มกราบลงและกล่าวว่า *"ข้าพเจ้าอยากขอรับใช้ปรนนิบัติท่านตลอดไป ไม่อยากจากท่านไปเลย"* ฤาษีหัวเราะและบอกว่า *"หลานจะอยู่กับตาไม่ได้นานหรอก เจ้าจงไปเถิด คนเราต้องไปตามพรหมลิขิต ไม่มีใครฝืนได้ หลานจงรีบเดินทางไปเถิด ให้หลานเดินทางไปทางทิศบูรพาแล้วเจ้าจะประสบความรุ่งเรือง"*

ชายหนุ่มก้มลงกราบลาฤาษีด้วยความอาลัย ต่อจากนั้นก็เดินทางมุ่งหน้าไปทางทิศบูรพาตามที่อาจารย์บอก เขาเดินทางร่อนแร่ไปเป็นเวลาหลายเดือน จนกระทั่งบรรลุถึงนครแห่งหนึ่ง ซึ่งขณะไปถึงเป็นเวลาเย็นพอดี ประตูเมืองปิดจึงไม่สามารถเข้าไปในเมืองได้ ชายหนุ่มได้เข้าไปพักอาศัยอยู่ในศาลา ขณะที่ชายหนุ่มไปถึงเมืองนั้น เผอิญเจ้าเมืองว่างลงเพราะเจ้าเมืององค์เก่าถึงแก่สวรรคต ไม่มีพระราชบุตรสืบราชสมบัติ คงมีแต่พระราชธิดาเท่านั้น ดังนั้นเสนาข้าราชการจึงปรึกษากันว่าควรจะเสี่ยงม้าที่พยศที่สุด ซึ่งไม่มีใครสามารถขับขี่ได้ปล่อยไปใครมีความสามารถขับขี่ได้ผู้นั้นแหละคือผู้มีบุญ ม้าพยศตัวนี้ถูกปล่อยไป ประชาชนชาวบ้านที่ทราบข่าวต่างพากันจับและขับขี่ ปรากฏว่าถูกม้าตัวนี้กัดเตะบาดเจ็บตามๆ กัน จนไม่มีใครกล้าที่จะจับมัน ม้าตัวนี้วิ่งห้อควบไปมาด้วยความคึกคะนอง

จนกระทั่งเช้าวันหนึ่ง ม้าตัวนี้ได้วิ่งผ่านมาข้างๆ ศาลาประชาชนและหมู่เด็กๆ ที่เห็นต่างร้องบอกกันว่า ถ้าใครสามารถขับขี่และบังคับม้าตัวนี้ได้ ผู้นั้นจะได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองแทน ชายหนุ่มเมื่อได้ยินคำบอกเช่นนั้น จึงคิดจะลองจับดู เขาจึงกลับเข้าไปแต่งตัว และเอาเครื่องรางต่างๆ ที่ฤาษีให้สอดใส่เต็มที่ พร้อมกับระลึกถึงคุณของฤาษี ขอให้ตนสามารถจับและขับขี่ม้าตัวนี้ได้ พอเขาตระเตรียมตัวเสร็จเรียบร้อยก็ออกมายืนใกล้ราวระเบียงศาลา พอดีม้าตัวนั้นวิ่งผ่านมา ชายหนุ่มจึง

Copyright by Mahidol University

กระโจนขึ้นบนหลัง ม้าพยศกระโจนหกหน้าหกหลัง ดิ้นรนสะบัดจนเต็มแรง แต่ชายหนุ่มคงเกาะบนหลังแน่น คงใช้ไม้แส้ฟาดและบังคับ จนผลสุดท้ายม้าพยศหมดแรง ยอมให้ชายหนุ่มควบขี่บังคับได้ตามใจ ชายหนุ่มควบขี่ม้าเข้าเมืองไป ประชาชนและเสนาข้าราชการที่เห็นต่างพากันไชโยร้องด้วยความพอใจ เพราะชายหนุ่มผู้นี้เป็นผู้มีความสามารถจริงๆ สามารถจับบังคับขับขี่ม้าพยศ ซึ่งคนทั้งเมืองไม่มีใครสามารถขับขี่ได้ดังนั้นเสนาข้าราชการจึงอัญเชิญและมอบราชสมบัติให้เขาครอบครอง

นับแต่ชายหนุ่มได้ปกครองบ้านเมือง เขาได้ทะนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้น ได้นำกองทัพยกไปรุกรานปราบปรามเมืองใกล้เคียงจนราบคาบ เมืองต่างๆยอมเป็นเมืองขึ้นมากมาย ซึ่งความเก่งกล้าสามารถของพระองค์เป็นที่เลื่องลือระบือไปไกล ข่าวความเก่งกล้าสามารถของเจ้าเมืององค์นี้ได้เล่าไปในที่ต่างๆ เป็นที่หวั่นเกรงของหมู่ข้าศึกศัตรูยิ่งนัก ขณะเดียวกันประชาชนพลเมือง ต่างอยากรู้นักว่าพระองค์เป็นชาวเมืองอะไร พ่อแม่เป็นคนชั้นไหน ทำไมจึงเก่งกล้าสามารถเช่นนี้ แต่ตลอดเวลาที่ผ่านมาไม่มีใครรู้เลยว่า พระองค์เป็นลูกใคร ข่าวนี้ล่วงรู้ถึงหูของเจ้าเมือง พระองค์รู้สึกไม่สบายพระทัยยิ่งนัก ถ้าหากประชาชนพลเมืองทราบว่า ชาติเดิมของพระองค์นั้นแท้ที่จริงแล้ว คือสุนัขพระองค์คงเป็นที่ดูถูกดูหมิ่นเหยียดหยามจากคนทั่วไปเป็นแน่

พระองค์เฝ้าครุ่นคิดอยู่หลายวัน ว่าจะแก้ปัญหานี้อย่างไร ในที่สุดก็คิดได้ว่าผู้ที่รู้เรื่องนี้ก็มีแต่ท่านฤาษีองค์เดียวเท่านั้น คนอื่นแล้วไม่มีใครรู้เรื่องนี้เลย ดังนั้นหากตนฆ่าฤาษีเสียก็คงไม่มีใครทราบเรื่องราวและพระประวัติของพระองค์ด้วย พอเจ้าเมืองมาหาฤาษีก็กล่าวทักทายปราศรัยแสดงความยินดีที่สามารถปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ขณะเดียวกันฤาษีก็ปรารภขึ้นว่า *"หลานเอ๋ย ตารู้สึกเบื่อหน่ายสังขารเหลือเกิน ยิ่งแก่ยิ่งลำบาก อยากตายเสียให้หมดทุกข์"* ฤาษีหยุดพูดพร้อมกับถอนหายใจ *"เย่ย อยากจะตายก็ตายไม่ได้ เพราะไม่มีศาสตราวุธอันใดสามารถฆ่าฟันหรือทำลายตาได้ อยากให้ใครมาฆ่าเสียให้รู้แล้วรู้รอด แต่ถ้าเขาไม่รู้วิธีก็คงไม่มีทาง เพราะผู้ที่จะฆ่าตาได้นั้น จะต้องว่ายน้ำข้ามสระหลังกุฏิของตา ข้ามไปเอาดาบฟากโน้นมาฆ่าจึงจะตายได้ เย่ยใครเล่าเขาจะกล้าทำ"* เจ้าเมืองเมื่อได้ฟังคำกล่าวของฤาษีผู้เป็นอาจารย์ รู้สึกดีใจเป็นอย่างยิ่ง จึงรีบลงจากศาลาว่ายน้ำไป เมื่อไปถึงก็พบดาบจริงๆ เจ้าเมืองจึงคว้าดาบเล่มนั้นมาเอาปากคาบไว้ แล้วรีบว่ายน้ำกลับคืนมา

พอเจ้าเมืองว่ายมาถึงฝั่ง ทันใดนั้นร่างของพระองค์ก็กลับกลายเป็นสุนัขไล่เนื้อตามเดิม เสนาคู่พระทัยเมื่อเห็นเหตุการณ์กลับกลายเป็นเช่นนั้น ต่างตกใจ จึงไต่ถามฤาษีๆ ได้เล่าความจริงให้ฟัง เสนาพอทราบเรื่องก็อุทานว่า *"พุทโธ่เอ๋ย คนเรามัวแต่กลัวเรื่องไม่เป็นเรื่อง จนลืมนึกถึงความจริงมวล ถึงกับจะฆ่าผู้มีพระคุณได้ คนเช่นนี้สมควรแล้วที่จะกลับไปสู่สัญชาติเดิมของตน"*

Copyright by Mahidol University

5) นิทานเทศนา เรื่อง : พระพุทธโฆษาจารย์ *"หมาไม่กิน"*

กาลครั้งหนึ่งมีแม่สุนัข ตัวหนึ่งมีความระลึกเห็นโทษที่มีมาแต่กาลก่อน มีความปรารถนาจะใคร่พ้นโทษที่ได้กำเนิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน แม่สุนัขจึงพาลูกของมันไปฟังพระธรรมในสำนักพระพุทธโฆสะ ทางที่ไปนั้นผ่านป่าช้า ลูกสุนัขได้เห็นซากศพสตรีที่มีคนนำไปทิ้งไว้ ลูกสุนัขจึงอ้อนวอนแม่ว่าจะขอกินนัยน์ตาศพนั้น แม่สุนัขจึงห้ามว่าอย่ากินเลย *"ทำไมแม่จึงห้ามไม่ให้กิน"* ลูกสุนัขถาม

แม่สุนัข: *"ลูกเอ๋ยหญิงคนนี้นัยน์ตามันชั่ว มันเห็นพระเจ้าพระสงฆ์มันก็ทำเมินเสีย มันไม่มีศรัทธา"*

ลูกสุนัข: *"ถ้าอย่างนั้น ลูกจะกินปาก"*

แม่สุนัข: *"อย่ากินเลย ปากมันชั่ว มันด่าผู้แม่ผู้เก่าเห็นคนเขาทำบุญมันนิ่งเสีย มันไม่อนุโมทนา"*

ลูกสุนัข: *"ถ้าอย่างนั้น ลูกจะกินหัวใจ"*

แม่สุนัข: *"อย่ากินเลย ใจมันชั่ว มันไม่รู้จักพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ"*

ลูกสุนัข: *"งั้นกินมือก็แล้วกัน"*

แม่สุนัข: *"อย่ากินเลย มือมันชั่ว มันตีพ่อตีแม่ มันตีปู่ ย่า ตา ยาย"*

ลูกสุนัข: *"ถ้ากระนั้นฉันจะกินตีน"*

แม่สุนัข: *"อย่ากินเลย ตีนมันชั่ว มันไม่ไปไหว้พระในอาราม"*

สรุปว่าคนที่ตายนั้นเป็นคนบาปหนา เป็นคนไม่ดี แม้หมาที่กินอะไรไม่เลือกก็ยังไม่กิน.

6) นิทานเรื่อง: ไก่หยอกหมา

ครั้นหนึ่งมีหมาหนุ่มน้อยแข็งแกร่งสุนัขหนึ่งชอบหยอกไก่เป็นนิจ หมาหนุ่มแน่นสุนัขนี้มีเจ้าของที่ชอบเลี้ยงไก่ และในจำนวนไก่ที่เจ้าของหมาเลี้ยงไว้ มีไก่ชนรวมอยู่ด้วย

ไก่ชนนั้นใครก็รู้อยู่ว่าดุร้ายเหี้ยมโหดยิ่งนัก ซ้ำยังแข็งแรงและทนทานอย่างประหลาดพิสดาร ทั้งนี้เพราะมนุษย์ได้พยายามผสมพันธุ์ไก่ชนให้แข็งแรงผิดวิสัยไก่ทั้งปวงมานานแสนนานแล้ว จึงปรากฏผลว่าถ้ามนุษย์จะเตะไก่ชนอย่างสุดแรง มนุษย์จะเจ็บเท้าถึงกับต้องลงนอนกุมเท้าร้องโอ๊ยๆ แต่ไก่ชนจะยืนเฉยยิ้มหวานจ๋อยยักคิ้วแผล็บๆ แลบลิ้นหลอกโดยไม่รู้สึกเจ็บปวดแม้แต่น้อย หมาหนุ่มแน่นสุนัขนั้น เผลอไปหยอกไก่ชนเข้าวันหนึ่ง ไก่ชนเกิดโมโหขึ้น จึงโดดเข้าจิกและตีหมาหนุ่มแน่นสุนัขนั้นอย่างเต็มเปา หมาสู้ไม่ไหวได้แต่วิ่งร้องเอ๋งๆ จนกระทั่งคนสงสารลงมาห้ามไก่ ตั้งแต่วันนั้นไก่ชนก็นึกสนุกพอคนเผลอก็ชอบไปหยอกหมาอยู่เสมอ รังแกหมาอยู่แทบทุกวัน ในที่

Copyright by Mahidol University

สุดหมาหนุ่มแน่นสุนัขนั้นทนไม่ไหว จึงตัดสินใจกระทำอัตวินิบาตกรรมโดยวิ่งไปให้รถทับตาย ให้พ้นเวรพ้นกรรมและพ้นไก่ตัวนั้นไปเสียที

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่าถ้าเราเป็นหมา หรือรู้ตัวว่าตนเองนั้นชาติหมา จงอย่าได้ริอ่านไปหยอกไก่จนกว่าจะรู้ว่าไก่ตัวนั้นไม่ใช่ไก่ชน.

7) นิทานเรื่อง: เรื่องยายกะตา

ยายกะตาปลูกถั่วปลูกงาให้หลานเฝ้า หลานไม่เฝ้า กามากินถั่วกินงาเจ็ดเมล็ด เจ็ดทะนาน ยายมายายด่า ตามาตาตี หลานร้องไห้ไปหานายพรานขอให้ช่วยยิงกากินถั่ว กินงาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนาน นายพรานตอบว่า *"ไม่ใช่ธุระอะไรของข้า"* หลานจึงไปหาหนูขอให้ช่วยกัดสายธนูนายพราน นายพรานไม่ช่วยยิงกากินถั่วกินงาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนาน หนูตอบว่า *"ไม่ใช่ธุระอะไรของข้า"* หลานจึงไปหาแมวขอให้ช่วยกัดหนู หนูไม่ช่วยกัดสายธนูของนายพราน นายพรานไม่ช่วยยิงกากินถั่วกินงาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนาน แมวตอบว่า *"ไม่ใช่ธุระอะไรของข้า"* หลานจึงไปหาหมาขอให้ช่วยกัดแมว แมวไม่ช่วยกัดหนู หนูไม่ช่วยกัดสายธนูของนายพราน นายพรานไม่ช่วยยิงกากินถั่วงาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนาน หมาตอบว่า *"ไม่ใช่ธุระอะไรของข้า"* หลานจึงไปหาค้อนให้ย้อนหัวหมา หมาไม่ช่วยกัดแมว แมวไม่ช่วยกัดหนู หนูไม่ช่วยกัดสายธนูของนายพราน นายพรานไม่ช่วยยิงกากินถั่วกินงาเจ็ดทะนาน ค้อนตอบว่า *"ไม่ใช่ธุระอะไรของข้า"* หลานจึงไปหาไฟให้ช่วยไหม้ไม้ค้อน ไม้ค้อนไม่ช่วยย้อนหัวหมา หมาไม่ช่วยกัดแมว แมวไม่ช่วยกัดหนู หนูไม่ช่วยกัดสายธนูของนายพราน นายพรานไม่ช่วยยิงกากินถั่วกินงาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนาน ไฟตอบว่า *"ไม่ใช่ธุระอะไรของข้า"* หลานจึงไปหาน้ำให้ช่วยดับไฟ ไฟไม่ช่วยไหม้ไม้ค้อน ไม้ค้อนไม่ช่วยย้อนหัวหมา หมาไม่ช่วยกัดแมว แมวไม่ช่วยกัดหนู หนูไม่ช่วยกัดสายธนูของนายพราน นายพรานไม่ช่วยยิงกากินถั่วกินงาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนาน น้ำตอบว่า *"ไม่ใช่ธุระอะไรของข้า"* หลานจึงไปหาตลิ่งให้พังทับน้ำ น้ำไม่ช่วยดับไฟ ไฟไม่ช่วยไหม้ไม้ค้อน ไม้ค้อนไม่ช่วยย้อนหัวหมา หมาไม่ช่วยกัดแมว แมวไม่ช่วยกัดหนู หนูไม่ช่วยกัดสายธนูของนายพราน นายพรานไม่ช่วยยิงกากินถั่วกินงาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนาน ตลิ่งตอบว่า *"ไม่ใช่ธุระอะไรของข้า"* หลานจึงไปหาช้างให้ช่วยถล่มตลิ่ง ตลิ่งไม่ช่วยพังทับน้ำ น้ำไม่ช่วยดับไฟ ไฟไม่ช่วยไหม้ไม้ค้อน ไม้ค้อนไม่ช่วยย้อนหัวหมา หมาไม่ช่วยกัดแมว แมวไม่ช่วยกัดหนู หนูไม่ช่วยกัดสายธนูของนายพรานๆไม่ช่วยยิงกากินถั่วกินงาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนาน ช้างตอบว่า *"ไม่ใช่ธุระอะไรของข้า"* หลานจึงไปหาแมลงหวี่ให้ช่วยตอมตาช้าง ช้างไม่ช่วยถล่มตลิ่ง ตลิ่งไม่ช่วยพังทับน้ำ น้ำไม่ช่วยดับไฟ ไฟไม่ช่วยไหม้ไม้ค้อนๆไม่ช่วยย้อนหัวหมา หมาไม่ช่วยกัดแมว แมวไม่ช่วยกัดหนู หนูไม่ช่วยกัดสายธนูของนายพรานๆไม่ช่วยยิงกากินถั่วกินงาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนาน แมลงหวี่ตอบ

Copyright by Mahidol University

ว่า *"ข้าจะช่วยตอมตาช้างให้ตาแน่ทั้งสองข้าง"* ช้างตกใจจึงรับจะไปช่วยถล่มตลิ่ง ตลิ่งจึงรับจะไปช่วยพังทับน้ำ น้ำจึงรับจะไปช่วยดับไฟ ไฟจึงรับจะไปไหม้ไม้ค้อน ไม้ค้อนจึงรับจะไปย้อนหัวหมา หมาจึงรับจะไปกัดแมว แมวจึงรับจะไปกัดหนู หนูจึงรับจะไปกัดสายธนูของนายพราน นายพรานจึงรับไปช่วยยิงกา กาจึงเอาถั่วเอางาเจ็ดเมล็ดเจ็ดทะนานมาคืน หลานเอาถั่วเอางาไปให้แก่ยายกะตา ยายกะตาก็เลิกตีหลานแต่นั้นมา.

8) นิทานเรื่อง: เจ้าแห่งความตาย

ครั้งนั้น นักรบชาติหนึ่งยกทัพมาโจมตีบ้านเมืองของนักรบอีกชาติหนึ่ง นักรบผู้เป็นเจ้าของบ้านเมืองนั้นจึงออกสู้รบป้องกันบ้านเมืองของตนไว้ ใช้ธนูยิงข้าศึกเป็นการใหญ่ ข้าศึกจำนวนมากใช้แต่ดาบกับโล่เท่านั้น จึงพากันตกใจและหนีไปในทันทีที่ได้เห็นพวกของตนถูกยิงด้วยธนูล้มตายอย่างมากมายในพริบตา ในเวลาเดียวกัน นักรบเจ้าของบ้านเมืองนั้นก็คุยอวดกันว่า*"ข้าศึกมันกลัวข้า มันวิ่งหนีข้าเหมือนวิ่งหนีเจ้าแห่งความตาย!"* เจ้าแห่งความตายได้ฟังดังนั้นก็หัวเราะลั่นแล้วพูดกับนักรบที่คุยอวดเหล่านั้นว่า *"อนิจจา เจ้ามนุษย์ธรรมดาทั้งหลาย การที่ข้าศึกมันพากันวิ่งหนีกลับไปนั้น มันจะได้เกรงกลัวพวกเจ้าก็หามิได้ เจ้าจงรู้ความจริงไว้ ข้าศึกเหล่านั้นมันกลัวอาวุธของพวกเจ้า มันกลัวธนูของพวกเจ้าต่างหาก จงเข้าใจเสียใหม่ ถ้าเจ้าวิ่งไล่มันไปมือเปล่าๆ มิได้เอาธนูติดตัวไป ใครเล่าเขาจะกลัวพวกเจ้า มันจะเอาดาบฟันพวกเจ้าตายไม่มีเหลือเลยเสียด้วยซ้ำไป!"*

นักรบทั้งหลายได้ฟังดังนั้นเงียบงันไปตามๆ กัน เจ้าแห่งความตายจึงพูดต่อไป "ความเข้าใจของพวกเจ้าก็เหมือนกับความเข้าใจของหมาไล่เนื้อตัวหนึ่งในเทพนิยาย หมาไล่เนื้อตัวนั้นมันวิ่งไล่หมาป่าไป และในขณะที่หมาป่าวิ่งหนี มิได้เหลียวหลังมาดูนั้น มันก็หัวเราะเยาะหมาป่า และพูดว่า *"ข้ารู้ดี ตัวของเจ้านี้มีความกลัวข้าอย่างมากมาย จึงได้วิ่งหนีไป มิได้กล้าต่อสู้กับข้า!"* หมาป่าได้ฟังดังนั้นมันก็รู้สึกสลดใจในการสำคัญผิดของหมาไล่เนื้อตัวนั้น *"อนิจจา! อนิจจา!! ข้าจะต้องกลัวเจ้าทำไม ในเมื่อเจ้าก็เป็นแต่เพียงหมาตัวหนึ่งเท่านั้น มิหนำซ้ำต่ำศักดิ์ศรีกว่าตัวข้า เพราะเจ้าเป็นหมาประเภทขี้ข้า แต่ตัวข้าเป็นหมาป่า เป็นอิสระแก่ตัวตลอดกาล ไม่เคยเป็นขี้ข้าใคร ถึงแม้นายของเจ้าข้าก็ไม่กลัว ตัวต่อตัว ถ้าเขามือเปล่า ข้าก็กินมาแล้วหลายคนด้วยกัน การที่ข้าวิ่งหนีนั้นมิใช่เพราะกลัวเจ้า มิใช่เพราะกลัวมนุษย์ผู้เป็นนายของเจ้า แต่ข้ากลัวอาวุธของเขา ข้าวิ่งหนีอาวุธของเขา เจ้าจงรู้ไว้และจดจำไว้ อย่าได้หลงสำคัญผิดคิดว่า การเป็นขี้ข้าเขานั้น มันช่างวิเศษเสียเต็มที!"* ว่าแล้วเจ้าความตายมันก็หายวับไปกับตา.

Copyright by Mahidol University

9) นิทานเรื่อง: กรรมของสัตว์

มนุษย์หน้าเหี้ยมคนหนึ่ง คือผู้ยิ่งใหญ่ที่ทำลายชีวิตศัตรูของตน ด้วยวิธีการอันทรมานโหดร้ายทารุณอยู่เสมอจนเป็นที่ขึ้นชื่อลือชา และพากันหวั่นกลัวทั่วไป ขณะนี้เขากำลังมีความสุขใจ ที่จะได้เห็นการทำลายชีวิตศัตรูด้วยวิธีใหม่ซึ่งไม่เคยใช้มาก่อน เขาซื้อหมาไล่เนื้อมาขังไว้ ให้มันหิวกระหายจนแทบจะเป็นบ้า และบัดนี้ใกล้เวลาที่จะปล่อยหมาเหล่านั้นเข้ามาในห้องที่พวกศัตรูนั่งคอยความตายนั้นแล้ว

เขาเดินตรงเข้าไปตบหน้าศัตรูคนหนึ่ง พร้อมกับประณามด้วยถ้อยคำที่แสนจะหยาบคาย และหัวเราะเยาะเย้ยเหยียดหยามอย่างถึงที่สุด มนุษย์ผู้มีอำนาจจนลืมตัวและลืมว่าถึงเวลาที่ตนสั่งบริวารไว้ให้ปล่อยหมา ในพริบตาที่ถูกปล่อยเข้ามาในห้องนั้น มัน-หมาไล่เนื้อยี่สิบตัว เผ่นแผล็วเข้าฉีกเนื้อมนุษย์เคราะห์ร้ายยี่สิบคนในห้องนั้นทันที ดังนั้นมนุษย์คนที่ยี่สิบเอ็ดนั้น คือ มนุษย์หน้าเหี้ยมที่มีอำนาจวาสนายิ่งใหญ่นั่นเอง.

10) นิทานชาดกเรื่อง: กุกกุรชาดก

"เย กุกกุราติ อิทำ สตฺถา เชตวเน วิหรนโต ญาตตฺถจริยำ อารพฺภ กเถสิฯ"

สมเด็จพระศาสดาบรมสุคตทรงสำราญพระอิริยาบถ เสด็จอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภพุทธจริยาส่วนที่ทรงบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่พระญาติ ตรัสธรรมเทศนานี้ว่า *"เย กุกรา"* ดังนี้เป็นต้นฯ ความพิสดารของเรื่องนี้ จักมีแจ้งในภัททสาทชาดกในทวาทสนิบาตฯ ส่วนในที่นี้ สมเด็จพระโลกนาถทรงแสดงเรื่องเป็นปัจจุบันนี้แล้ว ทรงนำเรื่องอดีตมาดังต่อไปนี้

"อตีเต พาราณสิยำ พรหมทตฺเต รชฺชำ กาเรนเต" ในอดีตกาลเมื่อพระเจ้าพรหมทัตผ่านสมบัติในพาราณสีมหานคร อาศัยกรรมที่ได้ทำไว้ในปางก่อน อันจะอำนวยผลให้เป็นเช่นนั้นเป็นปัจจัย พระโพธิสัตว์ได้ไปบังเกิดในกำเนิดสุนัข มีสุนัขเป็นอันมากแวดล้อมเป็นบริวาร อยู่ในมหาสุสานประเทศฯ อเถกทิวสำ วันหนึ่งพระเจ้ากรุงพาราณสีทรงรถประดับด้วยเครื่องอลังการครบเทียมม้าเสวตสินธพเสด็จไปประพาสเล่นในพระราชอุทยาน กลับคืนเข้าพระนครต่อกาลเมื่อพระอาทิตย์อัสดงคตฯ ราชบุรุษทั้งหลายพักเครื่องรถนั้นไว้ทั้งกำลังหุ้มรัดตามที่ในพระลานหลวง ยังมิทันได้เปลื้องเก็บ ณ ที่เดิมฯ ราตรีวันนั้นฝนตกทั้งคืน เครื่องรถนั้นก็ชุ่มด้วยน้ำฝนฯ เหล่าโกไลยสุนัข (คือจำพวกมีเจ้าของเลี้ยง) ลงจากปราสาทชั้นบนไปกัดกินหนังหุ้มรถแลสายหนังเสียฯ รุ่งขึ้นราชบุรุษทั้งหลายนำความกราบทูลบรมกษัตริย์ว่า มีสุนัขเป็นอันมากเข้ามาทางปากท่อกัดกินหนังหุ้มรถแลสายหนังเสียฯ พระราชาได้ทรงฟังก็ทรงพิโรธสุนัขทั้งหลาย ตรัสสั่งว่า เจ้าพบสุนัขที่ไหนมิ

Copyright by Mahidol University

ได้ว่า จงฆ่าเสียทั้งนั้นฯ แต่นั้นมาสุนัขทั้งหลายถึงความพินาศใหญ่ฯ สุนัขทั้งหลายไปข้างไหนใครเห็นก็ฆ่า จึงหนีไปสุสานสู่สำนักพระโพธิสัตว์ฯ พระโพธิสัตว์จึงถามว่า เจ้ามาประชุมอยู่เป็นอันมากทำอะไรกันฯ สุนัขเหล่านั้นจึงแจ้งความว่า ได้ยินว่าพระมหากษัตริย์กริ้วว่า สุนัขกัดกินหนังหุ้มรถแลสายหนังเสีย จึงรีบสั่งให้ฆ่าสุนัขทั้งปวง ภัยใหญ่หลวงเกิดขึ้นแก่สุนัขทั้งหลายแล้ว สุนัขทั้งหลายพากันพินาศเสียเป็นอันมากฯ

พระโพธิสัตว์จึงคิดว่า โอกาสที่สุนัขภายนอกจะเข้าไปในที่เขาระวังรักษาเป็นอันไม่มีการเรื่องนี้น่าจะเป็นของพวกโกไลยสุนัข ณ ภายในพระราชวังแท้ทีเดียว บัดนี้ภัยหน่อยหนึ่งมิได้มีแก่สุนัขซึ่งเป็นผู้ร้าย สุนัขทั้งหลายที่มิใช่ผู้ร้ายกลับได้รับโทษถึงตาย จำเราจักสำแดงสุนัขซึ่งเป็นผู้ร้ายถวายพระมหากษัตริย์ให้ชีวิตแก่หมู่ญาติ คิดดังนี้แล้วก็ปลอบหมู่ญาติให้อุ่นใจ แล้วพูดว่า เจ้าทั้งหลายอย่ากลัวเลย เราจักไปทูลขออภัยมาให้แก่เจ้าทั้งหลายฯ รออยู่ที่นี่กว่าเราจะไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินกลับมา แล้วก็นึกถึงพระบารมีทำเมตตาภาวนาให้เป็นเบื้องหน้า อธิษฐานว่าใครฯอย่าอาจขว้างปาเราด้วยก้อนดินหรือท่อนไม้ได้ แล้วเข้าไปในพระนครแต่ผู้เดียวฯ ใครเห็นพระโพธิสัตว์แล้วก็มีจิตเอ็นดูทุกคน หามีใครโกรธขึ้งชิงชังแต่สักคนหนึ่งไม่ฯ ฝ่ายพระเจ้าพรหมทัตตรัสสั่งให้ลงราชทัณฑ์สุนัขถึงตายแล้ว ก็ประทับอยู่ ณ พระโรงที่พินิจฉัยฯ

พระโพธิสัตว์วิ่งไปในที่นั้น เข้าไปอยู่ภายใต้พระราชบัลลังก์ฯ ราชบุรุษทั้งหลายปรารภจะไล่ ก็ทรงห้ามเสียฯ พระโพธิสัตว์พักอยู่ครู่หนึ่งก็ออกจากภายใต้พระราชบัลลังก์ ถวายบังคมบรมขัตติยราชทูลถามว่า ได้ทราบว่าพระองค์ให้ฆ่าสุนัขทั้งหลายจริงหรือประการไรฯ เออข้าสั่งให้ฆ่าเองแลฯ ข้าแต่จอมพสุธาดล ความผิดของสุนัขเหล่านั้นเป็นไฉนฯ มันกัดกินหนังหุ้มรถแลสายหนังของข้าเสียฯ พระองค์ทรงรู้จักตัวสุนัขที่กัดกินหรือฯ ข้าไม่รู้จักมันฯ การที่ยังไม่ทรงทราบโดยถ่องแท้ว่า สุนัขเหล่านั้นเป็นผู้ร้ายกัดกินหนังหุ้มรถ แล้วบังคับให้ฆ่าสุนัขไม่ว่าที่ไหนบรรดาที่ได้พบ หาสมควรไม่ฯ เพราะมันกัดกินหนังหุ้มรถเสีย ข้าก็สั่งให้ฆ่ามันทั้งสิ้นฯ มนุษย์ทั้งหลายฆ่าสุนัขทั้งหมด หรือสุนัขที่ไม่ต้องตายก็ยังอยู่บ้างฯ สุนัขที่เขาเลี้ยงไว้ในวังไม่ต้องตายมีอยู่สิฯ เมื่อกี้พระองค์รับสั่งว่า ข้าสั่งให้ฆ่าสุนัขทั้งหมดที่พบปะ เพราะมันกัดกินหนังหุ้มรถของข้า แต่บัดนี้รับสั่งว่า สุนัขที่เลี้ยงไว้ในวังไม่ต้องตาย เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์ลุอำนาจอคติทั้ง 4 มีฉันทาคติเป็นต้น ไม่ใช่หรือ ขึ้นชื่อว่าการลุอำนาจอคติหาควรไม่ แลมิใช่ราชธรรม ธรรมดาว่าพระมหากษัตริย์ชอบแต่จะทรงพิจารณาสอดส่องให้ได้เหตุอันควรก่อนแล้วตั้งอยู่ในยุติธรรม ประพฤติเที่ยงตรงดุจตราชู บัดนี้สุนัขมีเจ้าของไม่ถึงตาย ต้องตายแต่สุนัขทุรพล เมื่อเป็นเช่นนี้ การอันนี้เป็นอันฆ่าสุนัขทั้งหมดไม่ได้ ชื่อว่าฆ่าแต่สุนัขที่ทุรพลหาคนอุปถัมภ์มิได้

ครั้นพระมหาสัตว์ทูลดังนี้แล้วเปล่งเสียงไพเราะทูลต่อไปว่า ราชกรณียที่พระองค์ประพฤติหาเป็นธรรมไม่ เมื่อจะแสดงธรรมแด่บรมกษัตริย์จึงกล่าวเป็นปาฐะพระคาถาว่า *"ย ภูกฺ*

Copyright by Mahidol University

รา ราชกุลสมิ วฑฒา โกเลยยกา วณณพลูปปนนา เตเม น วชฌา มยมสม วชฌา นายํ สมจฉา ทุพพลฆาฏิกายํ" มีความว่า สุนัขข้อยๆ เหล่าใด อันบุคคลเลี้ยงให้เจริญแล้วในราชตระกูล เป็นสัตว์มีเจ้าของสมบูรณ์ด้วยสีสันและกำลัง สุนัขข้อยๆ เหล่านั้นไม่ถูกฆ่า กลับมาถูกพวกข้าพระองค์ การนี้จะจัดว่าเที่ยงตรงคือฆ่าตายไป ทั้งนั้นอย่างไรได้ กลับเป็นแต่ฆ่าไม่ปรานีเฉพาะพวกสุนัขทุรพลต่างหากฯ

อธิบายความแห่งคาถานี้ตามอรรถกถานัย สุนัขถึงจะมีอายุร้อยปี เขาก็เรียกว่าสุนัขข้อยๆ เหมือนกับว่าปัสสาวะแม้ยังใหญ่เขาก็เรียกว่ามูตรเน่า สุนัขจิ้งจอกแม้เกิดในวันนั้น เขาก็เรียกว่า สุนัขจิ้งจอกแก่ เฉาคโพจี (เฉาหัวด้วน) แม้ยังอ่อนเขาก็เรียกว่า ปูติลดา (เฉาเน่า) กายแม้มีผิวดังทองเขาก็เรียกว่า กายเน่าฉะนั้นฯ ก็สุนัขข้อยๆ ที่เกิดในราชสำนักมีเจ้าของเลี้ยง เป็นสัตว์มีผิวพรรณและมีกำลังกาย ไม่ถูกฆ่า ส่วนข้าพระองค์ทั้งหลายผู้หาเจ้าของมิได้ กลับชื่อว่าฆ่าแต่สุนัขทั้งหลายที่ทุรพล ธรรมดาพระมหากษัตริย์ควรจะปราบปรามแต่จำพวกที่เป็นผู้ร้าย หาควรจะบำราบจำพวกที่มิใช่ผู้ร้ายไม่ ก็ภัยไม่มีแก่พวกโจรสักอย่าง พวกมิใช่โจรสักอย่าง พวกมิใช่โจรกลับได้มรณภัยโดยทางไม่เป็นธรรม โอ้เป็นกรรมของสัตว์ ความเอาธรรมประพฤติมิชอบจึงเป็นไปในโลกนี้ฯ

"ราชา โพธิสตตสส วจนํ สุตวา" พระเจ้าพาราณสีได้ทรงฟังสุนทรกถาของพระโพธิสัตว์จึงตรัสว่า ดูกรบัณฑิต เจ้ารู้หรือว่าสุนัขเหล่าไหนกัดกินหนังหุ้มรถฯ พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ทราบสุนัขเหล่าไหนกัดกินฯ โกไลยสุนัขที่อยู่ในพระราชนิเวศน์ฯ อย่างไรจึงจะรู้ได้ฯ ข้าพระองค์จักแสดงถวายฯ แสดงเถิดบัณฑิตฯ ถ้าเช่นนั้น ขอให้เหล่าโกไลยสุนัขในพระราชนิเวศน์มา แลให้นำเปรียงแลหญ้าคามาด้วย อย่างละน้อยฯ บรมกษัตริย์ตรัสสั่งให้ทำตามฯ พระโพธิสัตว์จึงบอกให้ขยำหญ้ากับเปรียงแล้วขอให้สุนัขเหล่านั้นดื่มกินเข้าไปฯ พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงอำนวยตามฯ ดื่มเข้าไปเท่าไรๆ มันก็สำรอกออกมาสิ้นพร้อมกับหนังหุ้มรถฯ บรมนราธิบดีทรงพิศวงว่า พยากรณ์ของพระโพธิสัตว์แม่นยำดุจคำทำนายแห่งองค์สมเด็จพระสัพพัญญูพุทธเจ้าก็ปานกัน มีพระทัยหรรษาจึงพระราชทานเศวตฉัตรบูชาพระบรมโพธิสัตว์ฯ

พระโพธิสัตว์แสดงธรรมแด่พระมหากษัตริย์ด้วยพระคาถาแสดงทศธรรมจริยา ซึ่งมาในเตสกุณชาดก ทูลชักนำให้ทรงประพฤติเป็นธรรมในพระราชมารดาและพระราชบิดาเป็นต้นไป แล้วได้ทูลว่าข้าแต่มหาราช ตั้งแต่นี้ขอพระองค์ทรงไม่ประมาทเถิดและทำพระเจ้าแผ่นดินให้ทรงสถิตในเบญจศีลแล้วถวายเศวตฉัตรคืนฯ พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงสดับธรรมกถาแห่งพระบรมโพธิสัตว์แล้ว ก็พระราชทานอภัยแก่สัตว์ทั้งปวง พระราชทานอาหารเป็นนิตย์แก่สุนัขทั้งปวงมีพระโพธิสัตว์เป็นต้น เหมือนอย่างโภชนาหารของพระองค์ ทรงสถิตอยู่ในโอวาทของพระบรมโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญกุศลวัตรมีทานเป็นต้น จนตลอดพระชนมายุทิวงคตแล้วก็ได้บังเกิดในทิวโลกฯ กุกกุโรวาทย่อมเป็นไปในโลกสิ้นหมื่นปีฯ ส่วนพระบรมโพธิสัตว์สถิตอยู่ตลอดกำหนดแห่งอายุแล้วก็ไปตามยถากรรม

Copyright by Mahidol University

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเท่าความหลังว่า *"น ภิกขเว ตถาคโต อิทานเว ญาตกานำ อตถำ จรติ ปุพเพปี จริยว"* นี่แลดูกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้เป็นตถาคตประพฤติประโยชน์แก่ญาติทั้งหลาย เฉพาะในกาลนี้ก็หามิได้ แม้ในกาลก่อนก็ได้ประพฤติมาแล้วเหมือนกัน ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาสำแดงแล้ว ทรงสืบต่ออนุสนธิประชุมชาดกว่าบรมกษัตริย์ในกาลนั้น ได้มาเป็นอานนท์ในกาลนี้บริษัทอันเศษในกาลนั้น ได้มาเป็นพุทธบริษัทในกาลนี้ สุนัขผู้บัณฑิตกาลนั้นได้มาเป็นเราผู้คถาคตในกาลนี้ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสพระธรรมเทศนาก็จบลงเพียงนี้ฯ.

2.2. นิทานพื้นบ้าน: ภาคอีสาน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สามารถจำแนกนิทานพื้นบ้านในภาคอีสานที่เกี่ยวข้องกับหมา ได้ดังนี้

1) จะแกสำเปิว (หมาจิ้งจอก)
2) ตำนานช่องสามหมอ
3) ท้าวหมาหยุย
4) ความกตัญญู
5) ปู่สังกะสาย่ากะสี
6) กำนึกจะแกเตอ (ฝันหมาเตี้ย)

1) นิทานเรื่อง: จะแกสำเปิว (จะแกสำเปิว แปลว่า หมาจิ้งจอก)

มีหมาจิ้งจอกตัวหนึ่งอยู่บนสวรรค์ เทวดาองค์หนึ่งสาปให้มาเป็นหมาจิ้งจอกในโลก นางหมาจิ้งจอกมองเห็นเด็กๆ รังแกหมาอยู่เสมอ เมื่อนางจะคลอดลูก ซึ่งตั้งท้องมาแต่สวรรค์แล้ว นางหมาจิ้งจอกจึงหนีไปอยู่ในถ้ำเพื่อคลอดลูก ครั้นคลอดลูกมากลายเป็นมนุษย์ทั้งคู่ เป็นผู้หญิงหน้าตาสวยงาม หมาจิ้งจอกจึงเลี้ยงลูกอยู่ในป่านั้น หาเสื้อผ้าอาหารมาเลี้ยงดูลูกจนเติบโต เป็นสาวทั้งสองคน

ครั้นนั้นมีพระราชาแห่งกรุงพาราณสีได้เสด็จประพาสป่าพบพี่น้องสองสาวมาเล่นน้ำ พระองค์หลงไหลความงามของนางทั้งสอง จึงสอบถามนาง นางก็บอกว่าเป็นชาวป่าอาศัยอยู่ในป่านี้มาตั้งแต่เกิด พระราชาจึงรับนางทั้งสองไปเป็นชายา ให้พี่สาวเป็นมเหสี ส่วนน้องสาวเป็นนางสนม นางหมาจิ้งจอกกลับจากหาอาหาร ไม่พบลูกสาวทั้งสองก็ติดตามดมกลิ่นพเนจรไป ส่วนลูกสาวคนโตเมื่ออยู่ในวังก็มีความสุข ไม่คิดถึงแม่เลย แต่ลูกสาวคนน้องคิดหาแต่แม่หมาว่าป่านนี้คงเที่ยวหานางทุกแห่งหน วันหนึ่งแม่หมาติดตามกลิ่นมาจนถึงในวัง ลูกสาวคนโตเปิดหน้าต่างเห็นแม่หมาจิ้งจอกก็จำได้จึงรีบปิดหน้าต่างทันที เกรงว่าพระราชาจะรู้ว่าตนมีแม่เป็นหมา แม่หมาจะวิ่งเข้าไปหาลูกสาวให้จงได้ ลูกสาวเห็นแม่หมาจึงให้คนไล่ตีออกไป แม่หมาจิ้งจอกจึงไปหานางน้องสาว

Copyright by Mahidol University

เมื่อนางเห็นแม่หมาของนางก็ดีใจวิ่งเข้ากอด อุ้มขึ้นสู่ปราสาท และนางก็เล่าบอกกับพระราชาว่านางมีแม่เป็นหมาจึงขออนุญาตเลี้ยงแม่ของนางไว้บนปราสาทด้วย แต่ด้วยความอิดโรยนางแม่หมาจิ้งจอกก็สิ้นใจตาย เมื่อแม่ตายนางก็ขออนุญาตพระราชาขอเก็บกระดูกไว้บูชา พระราชาก็อนุญาต เมื่อนางบูชากระดูกแม่ได้เจ็ดวันกระดูกก็กลายเป็นทองคำ

เมื่อพระราชาทราบดังนั้น จึงทรงดำริน้องสาวเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณมารดา แม้ว่าเป็นหมาก็ไม่รังเกียจ จนนางได้รับผลแห่งคุณความดีมีเงินทองมากมาย พระราชาจึงไปถามมเหสีผู้เป็นพี่สาวนางก็ยอมรับ พระราชาทรงดำริว่านางไม่รู้บุญคุณแม่ผู้เลี้ยงดู จึงปลดออกจากตำแหน่งมเหสีและขับไล่ออกจากเมือง ยกฐานะน้องสาวให้เป็นมเหสีแทน.

2) นิทานเรื่อง: ตำนานช่องสามหมอ

ช่องสามหมอนั้นเดิมมีหลายชื่อ บางคนเรียกว่าช่องสามหมา บางคนเรียกช่องสามผา ชื่อทั้งสองชื่อนี้เกี่ยวพันกับตำนานของเทือกเขาภูแลนคา และเทือกเขาภูผาดำ ซึ่งเป็นเทือกเขาต่อเนื่องกับภูเม็งโดยแบ่งกันที่ช่องฝาง ในเทือกเขาภูผาดำนั้นมีภูเขาสำคัญอยู่สามลูก คือ เทือกเขาภูผาดำ ภูผาแดง และภูผาเพ

ตำนานเล่าว่า เดิมเทือกเขาภูแลนคาและเทือกเขาภูผาดำ เป็นเทือกเขาเดียวกัน เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ใหญ่น้อย ณ ป่าแห่งนี้มีพรานอยู่ผู้หนึ่งชื่อว่า พรานด้วง ออกป่าหาล่าสัตว์เป็นประจำ พรานด้วงมีหมาอยู่สามตัวคือ หมาบักทอก บักหางงอ และอีก้อม แต่ละตัวก็มีคุณสมบัติแตกต่างกัน เช่น คุณสมบัติของบักทอกมีดังนี้

"หมาบักทอกแปดศอกบ่ทันมืนตา *เข้าไพรหนาตาแดงจึ่งคืน*
ยามแล่นบึ่งปานลมพัดพาน *เสียงคราง ปานดังเสือออกเหล่า*
ปากมันเห่าหาเต่าหาแลน *ตามันแหงนหาผึ่งหามิ้ม*
หางมันจิ้มซอกแหย่ฮูหนู *หูมันฟังเข้าของมันเฮียก*
ก้อนขี้เกลือกเอาไก้เอาฟาน *โลดทะยานนำองนำมั่ง*
เต้นกั่งจั่งถีบด้วยสองขา *ลายภูผาขาดลงเป็นบั้น"*

พรานด้วงนำพาหมาพรานทั้งสามออกหาล่าสัตว์อยู่เสมอ วันหนึ่งพบแลนใหญ่ หมาทั้งสามพยายามไล่ตะครุบกัด แต่แลนหนีเข้าไปอยู่ในถ้ำเชิงเขา หมาทั้งสามจึงตะกุยถ้ำและภูผาทลายลงจนกลายเป็นช่องเขา ภูเขาที่พังทลายลงเรียกว่า *"ภูผาเพ"* และภูเขาที่ตะกวด (แลน) เข้าไปคาอยู่ในถ้ำนั้นจึงเรียกว่า *"ภูแลนคา"* ช่องเขาที่ขาดลงนี้จึงเรียกว่า *"ช่องสามหมา"* ตามที่หมาทั้งสามตัวของพรานด้วงเป็นผู้ตะกุยตะกายจนพังทลาย ต่อมาประชาชนจึงสร้างศาลพรานด้วงไว้ที่ปากช่องสามหมาแห่งนี้ไว้เป็นที่เคารพบูชา.

Copyright by Mahidol University

3) วรรณกรรมนิทานเรื่อง : ท้าวหมาหยุย

เจ้าเมืองจันไตมีมเหสีสององค์ มเหสีฝ่ายขวามีนามว่านางจันทร์แดง มเหสีฝ่ายซ้ายมีนามว่านางแพงศรี พระองค์ปกครองบ้านเมืองโดยทศพิธราชธรรม ประชาชนมีความสุขสมบูรณ์และอุดมไปด้วยทรัพย์สมบัติอเนกอนันต์ ต่อมามเหสีฝ่ายขวาประสูติโอรสเป็นหมาหยุย คือหมาขนปุย (หยุยปุกปุย ขนฟู) แต่เจ้าเมืองจันไตพระบิดาไม่พอพระทัย เกิดความอับอายไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ที่พระองค์มีพระโอรสเป็นหมาที่ผิดจากคนธรรมดาทั่วๆ ไป พระองค์จึงตัดสินใจสั่งให้นำโอรสไปลอยแพ แต่พระบิดาต้องเกิดความอัศจรรย์ใจเมื่อได้ยินเสียงของโอรสน้อยกราบทูลว่า ให้เลี้ยงตนไว้ต่อไป ภายหน้าจะทดแทนพระคุณ ดั่งกวีที่ว่า

"เมื่อนั้น หมาหยุยน้อย วันทาทูลบาท
ขอให้ เลี้ยงข้อยไว้ เมือหน้าหากคูณ พ่อเอย
เมื่อนั้น พระพ่อเจ้า ฟังถี่อรชอน
ยินเสียงจา อิดูตนน้อย
ย่านเป็น ดั่งราชาเจ้า พาราณสีปางก่อน
ท้าวก็ มีลูกน้อย แพงล้านแต่หัว
พระก็ อาณัติให้ เสเนศไปไหล
ภายลุนมา ต่างคืนเสวยสร้าง
ลือชาเท่า ปาเกียรน์กงโลก
ควรกู เลี้ยงลูกน้อย ตามหล้างแต่บุญ ชอบคาย"

ดังนั้นเจ้าเมืองจันไตจึงเกิดความเมตตาปราณี โดยนึกทบทวนถึงเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมาขึ้นเป็นอุทาหรณ์ ดังเช่นเรื่องเจ้าเมืองพาราณสี จึงยอมเปลี่ยนพระทัยรับเลี้ยงโอรสหมาหยุยต่อไปอีก นางจันทร์แดงจึงสู้อุตส่าห์ถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูโอรสเป็นอย่างดี จนกระทั่งนางจันทร์แดงทรงครรภ์อีกครั้งหนึ่ง เมื่อครบกำหนดนางได้ให้กำเนิดโอรสมีรูปร่างลักษณะสมส่วนงดงามมาก ในวันที่ถือกำเนิดออกมาดูโลกได้ถือธนูศิลป์ศรออกมาด้วย ซึ่งเป็นเวลาที่เกิดจันทรุปราคา หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า *"กบกินเดือน"* พอดี ทำให้ท้องฟ้าในขณะนั้นมืดมิดไม่มีแม้แต่เพียงแสงดาวให้เห็นแสงริบหรี่นั้นเลย การที่นางจันทร์แดงประสูติโอรสองค์ที่สองนี้ เป็นที่พอพระทัยเจ้าเมืองจันไตผู้เป็นสามียิ่งนัก จึงได้ประทานนามโอรสนี้ว่า *"ท้าวจันทร์"* เมื่อท้าวจันทร์ลืมตาดูโลกได้เพียง 7 วัน นางจันทร์แดงพระมารดาก็สิ้นชีวิตจากลูกและสามีไป

กล่าวถึงนางแพงศรี มเหสีฝ่ายซ้ายได้ให้กำเนิดราชธิดานามว่า *"นางคำฟอง"* ซึ่งมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับท้าวจันทร์ เมื่อเวลาผ่านไปท้าวจันทร์ และนางคำฟองโอรสและธิดาเจริญวัย

Copyright by Mahidol University

นางแพงศรีคิดจะกำจัดท้าวจันทร์เสีย จึงออกอุบายชวนท้าวจันทร์ประพาสอุทยาน ได้โอกาสนางแพงศรีจึงผลักท้าวจันทร์ให้ตกลงไปในเหวทันที เดชะบุญที่ท้าวจันทร์ไปค้างอยู่ที่เถาวัลย์ ซึ่งอยู่ตรงกลางระหว่างปากเหวนั้น เมื่อนางแพงศรีผลักท้าวจันทร์ตกเหวแล้ว นางรีบเดินกลับปราสาทราชวัง และได้ปกปิดเรื่องนี้ไว้อย่างดี โดยมิได้แพร่พรายให้ผู้อื่นล่วงรู้แม้แต่เพียงคนเดียว

ท้าวหมาหยุยเห็นน้องชายหายไปนาน ไม่เห็นกลับมาจึงออกตามหาตามที่ต่างๆก็ไม่พบ ได้วิ่งไปที่ตำหนักที่สวนท้ายวัง ในที่สุดก็วิ่งไปที่ปากเหวและได้กลิ่น จึงกระโจนลงไปในเหว พบน้องชายค้างอยู่บนเถาวัลย์ ท้าวหมาหยุยได้ช่วยจนน้องชายปลอดภัยแล้ว จึงให้น้องชายเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมดให้ฟัง ท้าวหมาหยุยและท้าวจันทร์สองพี่น้องจึงปรึกษากันว่า ถ้ากลับไปอยู่ปราสาทดังเดิมกับบิดาและมารดาเลี้ยงก็จะถูกมารดาเลี้ยงหาทางกลั่นแกล้งอีก หรือไม่ก็อาจจะถูกนางทำอันตรายจนถึงชีวิตได้ จึงตกลงว่าควรหนีเอาตัวรอดไปหาที่อยู่ในที่ที่ปลอดภัยเสียก่อนจะดีกว่า เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้วท้าวจันทร์ก็ขึ้นขี่หลังท้าวหมาหยุยพาท้าวจันทร์เหาะเหินเดินตรงไปยังอาศรมพระฤษี ณ อาศรมแห่งนี้มีพระฤษีที่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มาก สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ พระฤษีตนนี้ได้นำหญิงสาวที่เกิดจากดอกบัวมาเลี้ยงไว้ตั้งแต่ยังเล็กเรียกชื่อนางว่า *"บัวคำ"* เมื่อนางบัวคำโตเป็นสาวมีอายราวๆ 14 ปี จึงมีรูปร่างหน้าตาสวยงามมาก พระฤษีจึงเนรมิตปราสาทของนางอย่างมีความสุข พรั่งพร้อมไปด้วยสาวใช้และบริวารอีกมากมาย

เมื่อท้าวหมาหยุยกับท้าวจันทร์พำนักเล่าเรียนศาสตร์ศิลป์กับพระฤษี ท้าวจันทร์กับนางบัวคำก็ผูกสมัครรักใคร่ต่อกัน พระฤษีเล็งญาณทราบว่าหนุ่มสาวคู่นี้เป็นบุพเพสันนิวาสกัน จึงทำพิธียกนางบัวคำให้เป็นภรรยาท้าวจันทร์ตั้งแต่บัดนั้น แล้วพระอินทร์ได้เนรมิตปราสาทหลังใหญ่ให้ท้าวจันทร์ นางบัวคำ ท้าวหมาหยุย อยู่ด้วยกันในปราสาทหลังนี้อย่างมีความสุข

พระยาจันไตไม่เห็นโอรสทั้งสองจึงเรียกเสนาอำมาตย์มาไต่ถาม ไม่มีผู้ใดทราบข้อเท็จจริง พระองค์จึงจัดไพร่พลออกไปตามหาในป่าเป็นขบวนโดยพระยาจันไตขี่ม้าออกเดินนำหน้า บรรดาไพร่พลเดินตามหลัง ในขณะนั้นเองได้มียักษ์ตนหนึ่งจำแลงแปลงกายเป็นกวางทองแกล้งเดินผ่านหน้าขบวนเสด็จ พระยาจันไตจึงได้ขับม้าไล่ตามกวางทองไปอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งไพร่พลตามไม่ทัน พอตามไปไกลจนถึงกลางป่า กวางทองตัวนั้นได้กลายร่างเป็นยักษ์ดังเดิม และขณะเดียวกันยักษ์ตนนั้นจึงจับพระยาจันไตไว้ได้ พร้อมทั้งให้พระยาจันไตตกปากรับคำสัญญาว่าจะส่งหญิงสาวในเมืองจันไตให้ยักษ์กินวันละคน ถ้าหากว่าพระยาจันไตผิดสัญญาจะฆ่าพระยาจันไตให้ตาย ทำให้พระยาจันไตเกรงกลัวมากจึงรับปากว่าจะปฏิบัติตามที่ยักษ์ต้องการ เมื่อพระยาจันไตรับคำยักษ์จึงอนุญาตให้พระยากลับไป เมื่อพระยาควบม้าพบกับไพร่พล จึงได้เล่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้ฟัง แล้วพาขบวนเสด็จเดินทางกลับเมือง รุ่งขึ้นจึงจัดส่งหญิงสาวในเมืองจันไตให้ยักษ์กินวันละคนๆ จนหญิงสาวในเมืองจันไตหมดเหลือนางฟองคำเพียงคนเดียวที่เป็นธิดาของพระยาจันไต ถึงแม้ว่าพระองค์จะรัก หวง และห่วงใยนางฟอง

Copyright by Mahidol University

คำมากมายสักปานใดก็ตาม แต่พระองค์จำเป็นที่จะต้องส่งนางไปให้ยักษ์กินตามสัญญา นางจึงแต่งตัวเต็มยศ ถือเครื่องสักการะเข้าไปกราบลาพระบิดาและพระมารดา ขบวนแห่ก็นำนางคำฟองออกไปที่หอผี ถึงเวลาที่ยงคืนยักษ์ตนนั้นก็จะมาฉีกเนื้อนางคำฟองกินเป็นอาหาร แล้วมันจึงกลับไปยังที่อยู่ของมัน

ก่อนที่นางฟองคำจะถูกส่งตัวไปให้ยักษ์กิน และในคืนนั้นเองท้าวจันทร์ได้ทรงสุบินนิมิตฝันไปว่า ยอดช่อฟ้าอันเป็นหอปราสาทของพระบิดาได้พังทลายลงมา พร้อมกับได้มีไฟลุกไหม้เมืองจันไต ประชาชนพลเมืองทั้งหลายต่างก็ถูกไฟเผาและถูกไฟคลอกตายเกือบหมด ท้าวจันทร์จึงเทน้ำจากคนโทลงดับไฟจนมอดสนิท แล้วดวงจันทร์ก็โผล่ขึ้นมาบนขอบฟ้าสาดส่องแสงนวลใยให้สว่างไปทั่วเมือง เมื่อตื่นขึ้นจึงเล่าความฝันให้พระฤษีฟังโดยตลอด พระฤษีทำนายว่าชาวบ้านชาวเมืองเกิดกลียุค แต่จะมีผู้มีบุญมาช่วยดับทุกข์เข็ญในครั้งนี้ และท้าวจันทร์จะมีโชคดีได้คู่ครองเพิ่มอีกหนึ่งคน

วันต่อมาท้าวหมาหยุยวิ่งออกไปล่าเนื้อในกลางป่า ได้พบกองกระดูกมากมายที่ปากถ้ำจึงไต่ถามยักษ์ว่ากองกระดูกเหล่านี้เป็นกระดูกของใคร ยักษ์ตอบว่าเป็นกองกระดูกของหญิงสาวเมืองจันไต และเมื่อวานนี้ก็ได้กินนางคำฟองธิดาเจ้าเมืองจันไต พอท้าวหมาหยุยได้ฟังคำบอกของยักษ์ทำให้รู้สึกสลดหดหู่ใจมากที่บ้านเมืองเกิดเหตุการณ์ร้ายอย่างนี้ ท้าวหมาหยุยจึงได้รบกับยักษ์ การรบต้องลุกลามใหญ่โตจนท้าวจันทร์ต้องออกมาช่วยรบ ต่างฝ่ายต่างก็ใช้คาถาอาคม เสกอาวุธชิ้นแล้วชิ้นเล่ามาต่อสู้กัน ในที่สุดยักษ์ต้องยอมจำนนและขอชีวิตไว้ จึงได้มอบไม้เท้าวิเศษ กกชี้ตายปลายชี้เป็นให้แก่ท้าวจันทร์เพื่อเป็นข้อแลกเปลี่ยน ท้าวจันทร์และท้าวหมาหยุยจึงยินยอมรับไม่เท้าวิเศษ และไว้ชีวิตของยักษ์ตามที่ขอไว้ ต่อมาหลังจากที่ท้าวจันทร์ได้ไม้เท้าวิเศษจากยักษ์แล้วก็ได้นำไม้เท้าวิเศษไปชี้ที่กองกระดูกทำให้บรรดาหญิงสาวชาวเมืองจันไตที่ถูกยักษ์จับกินทั้งหมดได้ฟื้นคืนชีวิตมาอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ท้าวจันทร์ได้พบกับนางคำฟองที่มีรูปกายงดงามมากทั้งสองมีจิตใจรักใคร่ต่อกัน ท้าวจันทร์จึงได้นางคำฟองมาเป็นคู่ครองอีกคนหนึ่งนั้น ยังมีนายพรานป่าคนหนึ่งได้ออกไปล่าเนื้อในป่าทุกวัน บังเอิญในวันนี้พรานป่าได้เดินหลงทางไปพบท้าจันทร์ ท้าวหมาหยุย และนางคำฟอง ได้พูดจาซักถามกันจนกระทั่งทราบว่าเป็นชาวเมืองจันไต จึงถามถึงบิดาและยังสั่งความไปถึงบิดาอีกด้วย เมื่อพรานป่าเดินทางไปถึงเมืองจันไตแล้วได้นำความขึ้นกราบทูลพระยาจันไตว่า ตนได้เดินทางไปพบท้าวจันทร์และท้าวหมาหยุยอยู่กลางป่า แต่พระองค์ไม่ทรงเชื่อเพราะคิดว่าโอรสทั้งสองรวมทั้งนางคำฟองได้ตายจากพระองค์ไปแล้ว และคนที่ตายจะเกิดใหม่ในทันทีทันใดนั้นคงเป็นไปไม่ได้ นายพรานได้พยายามลำดับเหตุการณ์ให้พระยาฟังจนพระยาเห็นคล้อยตามและเชื่อตามคำบอกเล่านั้น แล้วได้สั่งให้จัดไพร่พลไปทูลเชิญโอรสและธิดาทั้งสาม ให้มาครอบครองเมือง ขบวนช้างม้าได้จัดอย่างใหญ่โตสมเกียรติ พระยาจันไตได้ร่วมเดินทางนำหน้าขบวนไปด้วย

พระยาจันไตกล่าวกับโอรสและธิดาว่าบัดนี้พระองค์ได้ชราภาพมากแล้ว เปรียบเหมือนไม้ใกล้ฝั่งจะหักโค่นเสียเมื่อไรก็ไม่อาจจะทราบได้ จึงขอให้ลูกทั้งสองกลับไปครอบครองราชสมบัติบ้าน

Copyright by Mahidol University

เมือง โอรสทั้งสองได้ฟังคำของบิดารู้สึกปีติยินดี เสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่จึงนำเครื่องสักการะเข้าถวาย พระโอรสทั้งสองรับเครื่องสักการะนั้นด้วยความพอใจ ท้าวจันทร์จึงชวนนางบัวคำไปกราบลาพระฤษีเพื่อขออนุญาตกลับไปปกครองบ้านเมือง พระฤษีจึงให้ศีลให้พรพร้อมทั้งฝากฝังนางบัวคำให้ท้าวจันทร์ดูแลสั่งสอน แต่ถ้าวันใดหากนางมีโทษถึงตาย ขอให้ส่งนางกลับคืนมายังอาศรมแห่งนี้ และก่อนจากกันพระฤษีได้สั่งสอนการปฏิบัติของนางบัวคำเมื่อท้าวจันทร์ขึ้นครองเมืองแทนบิดา

ฝ่ายนางแพงศรี มเหสีฝ่ายซ้ายของพระยาจันไตพอทราบข่าวว่าธิดาของนางจะได้รับการาชาภิเษกให้ได้รับตำแหน่งมเหสีเจ้าเมืองจันไตต่อไป นางรู้สึกปลาบปลื้มยินดีเป็นอย่างยิ่ง นางจึงคิดอยากออกมาดูพิธีกรรมต่างๆ ที่ทางฝ่ายบ้านเมืองได้จัดการตกแต่งประดับประดาเพื่อพระธิดาของนาง แต่พอนางเหยียบย่างเท้าลงบนพื้นแผ่นดินเพียงเท่านั้นเอง ร่างของนางก็ถูกธรณีสูบลงไปไหม้อยู่ในอเวจีนรก

ส่วนท้าวหมาหยุยบางวันก็พักในปราสาทกับน้องชาย บางวันก็ไปพักอาศรมพระฤษี พระฤษีได้เล็งญาณทราบว่าท้าวหมาหยุยหมดสิ้นเคราะห์กรรมแล้วจึงชุบกายให้เป็นมนุษย์มีรูปกายงดงามไม่แพ้ท้าวจันทร์ผู้เป็นน้องชาย พระฤษีได้ตั้งชื่อให้ว่า *"ท้าวฮางปอง"* พระยาจันไตภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเห็นท้าวหมาหยุยกลายร่างเป็นมนุษย์ พระองค์จึงแบ่งเมืองกึ่งหนึ่งให้ท้าวฮางปองปกครอง พร้อมกับได้ตั้งนางแพงพันเป็นมเหสีฝ่ายขวา แล้วตั้งนางคำซาวเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย ชีวิตของท้าวหมาหยุยจึงพบความสุขสมบูรณ์ที่สุดในชีวิต เมื่อพระยาจันไตได้มอบเมืองให้โอรสทั้งสองคนปกครองแล้ว ต่อมาอีกไม่นานพระองค์ก็สิ้นชีวิต ท้าวจันทร์และท้าวฮางปองเจ้าเมืององค์ใหม่ได้จัดการทำพิธีศพพระบิดาอย่างสมพระเกียรติ มีมหรสพครบงันตลอดระยะเวลาสามเดือน เมื่อเผาศพพระบิดาเสร็จแล้ว ได้นำพรอัฐิไปบรรจุไว้ในเจดีย์ ณ เมืองจันไต .....

4) นิทาน เรื่อง: ความกตัญญู

มีหมาตัวเมียตัวหนึ่งท้องแก่จวนจะออกลูก ได้เตรียมขุดหลุมไว้เพื่อจะให้ลูกที่เกิดมาใช้เป็นที่อยู่อาศัยหลับนอน ครั้นถึงเวลาหมาตัวนี้ออกลูกกลับออกลูกเป็นเด็กผู้หญิง 2 คน หมาได้วิ่งไปคาบเสื้อผ้าที่ชาวบ้านตากไว้มาให้ลูกของตนสวมใส่ และวิ่งไปคาบอาหารจากในหมู่บ้านมาให้ลูกกินจนเวลาผ่านไป เด็กหญิงทั้งสองคนเติบโตเป็นสาวมีรูปร่างหน้าตาสวยงามมาก

วันหนึ่งแม่หมาก็ออกหากินตามปกติ กล่าวถึงพระราชาได้เสด็จประพาสป่า จนได้มาพบนางทั้งสอง สอบถามว่านางเป็นพี่น้องกันจึงรับไปอยู่ในวังทั้งสองคน แม่หมากลับมาจากหากินไม่พบลูกก็เสียใจ เดินดมกลิ่นตามหาลูกที่ใดก็ไม่พบ แม่หมาก็ยังไม่หมดความพยายาม ได้เดินดมกลิ่นไปเรื่อยๆ จนมาถึงวัง ซึ่งก็เป็นเวลาเดียวกับที่ลูกสาวคนโตกำลังยืนอยู่ตรงบันได เมื่อลูกสาวคนโตเห็นแม่ก็นึกอับอาย จึงสั่งให้ทหารไล่ตีหมาออกไป แม่หมาถูกตีจนเจ็บไปทั้งตัว นึกในใจว่าคงต้องตายแน่ แล้ว

Copyright by Mahidol University

จึงค่อยๆ คลานออกไปอย่างไม่มีจุดหมายปลายทาง ในที่สุดก็เดินทางมาถึงวังของลูกสาวคนเล็ก เมื่อนางเห็นแม่หมาดีใจมาก วิ่งลงมากอดแม่แล้วเล่าเรื่องราวให้แม่ฟัง ในตอนท้ายนางยังได้กล่าวขอโทษแม่ที่จากแม่มาโดยไม่ได้ลาแม่ แม้แต่เพียงคำเดียว จากนั้นนางก็สั่งให้จัดที่หลับที่นอนและหาอาหารมาให้แม่กิน แม่หมาบอบช้ำจากการที่ถูกทหารตี หลังจากที่พบลูกคนเล็กได้เพียง 7 วันแม่หมาก็ตายจากไป ลูกสาวคนเล็กเสียใจมากร้องไห้รำพันถึงแม่ เมื่อทำบุญให้แม่เสร็จแล้ว นางได้เล่าเรื่องราวชีวิตของนางที่เกิดมาจากแม่ที่ไม่ใช่มนุษย์ แต่นางก็รักแม่ของนางมาก พระราชารู้ว่านางเป็นคนกตัญญูรู้คุณ จึงพอใจและประทานสิ่งของมีค่าให้แก่นางอย่างมากมาย ส่วนลูกสาวคนโตในภายหลังก็ยากจนลง เพราะพระราชาไม่ให้ความสนใจดูแลเลี้ยงดูนางเลย เพราะแม้แต่แม่ของนางเองนางยังไม่รัก แล้วนางจะรักใครพระราชาได้แต่งตั้งน้องสาวของนางให้เป็นมเหสีในเวลาต่อมา เพราะความกตัญญูนั่นเอง.

5) นิทานเรื่อง: ปู่สังกะสายย่ากะสี

ตำนานมนุษย์คู่แรกเกิดของภาคเหนือ เรียกว่า ปู่สางสายย่าสางไส้ และไม่ได้บอดชัดเจนว่าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกและจักรวาล เพียงแต่มีเรื่องว่า ปู่ย่าทั้งสองได้ปั้นสัตว์ 12 ชนิด คือ หนู วัว เสือ กระต่าย นาค งู ม้า แพะ ลิง ไก่ หมา ช้าง หมู เพื่อให้ลูกๆ ของปู่สางสายย่าสางไส้เล่นต่อมาสัตว์ทั้ง 12 ชนิดก็มีชีวิตสืบลูกหลานออกมาในปัจจุบัน และเป็นสัตว์ประจำปีของไทยทั้ง 12 ปี ส่วนลูกๆ ของปู่สางสาและย่าสางไส้ ก็แต่งงานกันมีลูกหลานสืบมาทุกวันนี้

6) นิทานเรื่อง: กำนึกจะแกเตอ (ฝันหมาเตี้ย)

มีหมาเตี้ยตัวหนึ่ง มันเฝ้าออกไปยืนบนเนินดิน ชะเง้อมองดูดวงอาทิตย์ ที่เป็นดวงสีแดงกลมๆ โผล่จากขอบฟ้า และก็มีจะแสงจ้าสวยงามในเวลาต่อมา มันทำอย่างนี้ประจำมานานหลายเดือนแล้ว พอสายหน่อยแสงสว่างของดวงอาทิตย์จ้าบาดตา มันก็จะกลับมานอนขดตัวอยู่นิ่งๆ เจ้าหมาเตี้ยตัวนี้ มันมีความน้อยเนื้อต่ำใจที่ตนเองเกิดมาเป็นหมา คนทั้งหลายชอบเหยียดหยามดูหมิ่นดูแคลน ด่าบ้าง ตะคอกบ้าง ตีบ้าง เตะบ้าง ไม่ให้อาหารกินบ้าง และที่สำคัญไม่ค่อยมีใครเหลียวแลมัน มันถูกทอดทิ้งมันน้อยใจในวาสนาของตน

อยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่มันยืนชะเง้อมองดวงอาทิตย์ยามเช้าอยู่นั่นเอง ก็พลันมีเทวดาองค์หนึ่งปรากฏต่อหน้าของมัน แล้วถามว่าเจ้าต้องการอะไรหรือหมาเตี้ย? *"ผมอยากเป็นดวงอาทิตย์จังเลยครับ ท่าน"* หมาเตี้ยตอบ

เทวดาหัวเราะแล้วถามว่า *"ทำไมล่ะ"*

Copyright by Mahidol University

"เป็นดวงอาทิตย์ดูงามเด่นและรุ่งเรือง ลอยเหนืออะไรๆ หมด ได้สาดแสงส่องโลกนี้ให้สว่างไสว ผมอยากเป็น" หมาเตี้ยกล่าวบอกเทวดา

เทวดากล่าวว่า *"เราเห็นใจเธอ เอาละต่อไปนี้ เราจะให้ฤทธิ์พิเศษแก่เธอ เธออยากเป็นอะไรก็จะได้ดังใจปรารถนา เป็นได้เจ็ดครั้ง เชิญตามสบายนะ"* และทันทีทันใดที่เจ้าหมาเตี้ยคิดอยากเป็นดวงอาทิตย์ ร่างของมันก็หายแว็บกลายไปเป็นดวงอาทิตย์ ลอยงามเด่นอยู่บนฟากฟ้า

อะโห! อะไรจะตื่นเต้นดีใจเท่ากับการได้เกิดเป็นสิ่งที่ตนอยากเป็นนั้นไม่มีอีกแล้ว เจ้าหมาเตี้ยส่องแสงกรีดกรายสว่างจ้าไปทั่วนภากาศ เป็นอย่างนี้วันแล้ววันเล่า

อยู่มาวันหนึ่ง แสงแดดกลายเป็นแสงผีตากผ้าอ้อม มีก้อนเมฆมากมายกระจายไปทั่วท้องฟ้าปิดบังแสงอาทิตย์จนหมดสิ้น ไม่ว่าจะเลื้อยลดไปทางไหน รู้สึกหงุดหงิดโมโหอย่างมาก แต่ก็ทำอะไรก้อนเมฆไม่ได้ มันเสียใจ มันจึงคิดเบื่อที่จะเป็นดวงอาทิตย์ มันอยากเป็นก้อนเมฆบ้าง

ทันทีที่คิดอยากเป็น มันก็ได้เป็นก้อนเมฆฉับพลันทันที เจ้าก้อนเมฆหมาเตี้ย ลอยฟ่องกรีดกราย กระจายไปทั่วฟ้า ยักย้ายรูปโฉมไปตรงนั้นตรงนี้อย่างสบายอารมณ์ แต่ไม่ช้าไม่นานก็มีลมพายุเกิดขึ้น โหมกระหน่ำพัดก้อนเมฆแตกกระจายไปทุกทิศทุกทาง ก้อนเมฆทุกก้อนไม่อาจที่จะต้านทานแรงลมนั้นได้ เจ้าหมาเตี้ยมาคิดน้อยใจอีก จึงขอให้มันได้เกิดเป็นลม คงจะดีกว่าเป็นก้อนเมฆแน่นอน

ทันใดที่คิด ร่างของมันก็เปลี่ยนเป็นลมทันที มันระเริงในการพัด พัดไปตรงไหนก็ราบตรงนั้น ต้นไม้ บ้านเรือน เรือ แพ ล้มระเนระนาด ผู้คนวิ่งหนีกันอลหม่าน เป็นที่ชื่นชอบแก่หมาเตี้ยยิ่งนัก แต่แล้วมันก็ต้องเหนื่อยหอบและเกรี้ยวกราดสุดโมโห เมื่อมันพัดไปถูกเจ้าจอมปลวกกลางทุ่งนาแห่งหนึ่ง มันโหมกระหน่ำแรงเท่าใด จอมปลวกก็ยังคงนิ่งเฉยไม่หวั่นไหว มันพัดจนเหนื่อยล้า จอมปลวกก็ยังเฉยอยู่ มันคิดว่า อ้อ! จอมปลวกนี้เองคือ ผู้ยิ่งยงแท้ มันจึงเปลี่ยนใจ ไม่อยากเป็นลมพายุอีกแล้ว มันขอเป็นจอมปลวกผู้ยิ่งยงดีกว่า และก็เช่นเคย มันได้กลายร่างเป็นจอมปลวก ดั่งใจคิด เจ้าจอมปลวกหมาเตี้ย ยืดสง่าด้วยอหังการแห่งความหยิ่งผยอง มันเชื่อมั่นว่ามันแข็งแรงที่สุด ไม่มีใครทำอะไรมันได้อีกแล้ว

แต่ทว่าในตอนสายของวันหนึ่ง ได้มีควายตัวใหญ่ตัวหนึ่งท่าทางแข็งแรงและเปลี่ยวเป็นกำลัง เจ้าควายตัวนั้นเดินมาเอาหัวชนจอมปลวกเล่น แล้วขวิดลองพลังของมัน มันบุกกระหน่ำซ้ายขวาจนจอมปลวกเละไปหมด เจ้าหมาเตี้ยคิดอีกแล้ว มันอยากเป็นหนึ่งไม่ต้องเป็นรองใคร มันจึงขอเกิดเป็นควาย เมื่อมันเป็นควายถึกแล้ว มันก็เที่ยวตระเวนขวิดไปทั่ว ชูหางกางเขาไม่ยอมหยุด เจ้าของควายจึงเอาเชือกที่ฟั่นจากหนังควายมาล่ามมันไว้ ตรึงกับหลักอันแข็งแรง เจ้าควายเปลี่ยวจอมเกเร ดิ้นรนจนสุดฤทธิ์ ก็ไม่สามารถหลุดรอดไปได้ มันเหนื่อยเพลีย และต้องยอมจำนน

หมาเตี้ยคิดอีกว่า การเป็นเชือกหนังควายนี่เองสามารถมีอำนาจเหนือควายถึกผู้ร้ายกาจได้ หากมันได้เป็นก็คงเป็นที่เกรงขามของสรรพสิ่ง มันจึงขอเป็นเชือกหนังควาย

Copyright by Mahidol University

สำนักหอสมุด

เมื่อมันได้เกิดเป็นเชือกหนังควายแล้ว มันขดตัวอยู่ใต้ถุนบ้าน และบังเอิญมีหมาโซตัวหนึ่ง มานอนใกล้ๆ เชือกนั้น หมามันหิว จึงใช้ปากแทะเชือกหนังควาย แทะไปเรื่อยยิ่งแทะยิ่งมันแทะจนขาดเป็นท่อนๆ เจ้าหมาเตี้ยจึงมาคิดได้ว่า ไอ้เชือกหนังควายนี้ถือว่าแน่ที่สุดแล้ว ยังแพ้หมา ดังนั้นขอเกิดเป็นหมาดีกว่า เป็นหมานี่แหละดีที่สุดแล้ว.

2.3. นิทานพื้นบ้าน: ภาคเหนือ

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สามารถจำแนกนิทานพื้นบ้านในภาคเหนือที่เกี่ยวข้องกับหมา ได้ดังนี้

1) กำเนิดเมล็ดข้าว: สุนัขมีบุญคุณต่อมนุษย์
2) ศรีบัวทอง นิยายจากรอยเท้าหมา
3) หมา
4) หมาวัด
5) หมาเดือนสิบสอง
6) สุนักขชาดก
7) หมาในตำนานเชียงใหม่
8) เรื่องของหมา..หมา
9) ชื่อนี้ให้ไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์
10) หมาขนคำ
11) หมากับแมว
12) หมากับแมว
13) หมาเก้าหาง (นางไข่ฟ้า)
14) กำพร้าหมาขาว
15) กำพร้าหมาดำ
16) กำพร้าหมาเน่า
17) หลวงตากับเณร
18) ผีขี้หมา

1) นิทานลีซอเรื่อง: กำเนิดเมล็ดข้าว: สุนัขมีบุญคุณต่อมนุษย์

นานมาแล้วมีเรื่องเล่าว่า พระเจ้าให้เมล็ดพันธุ์ข้าวแก่มนุษย์เพื่อปลูกกินเป็นอาหาร ข้าวเมล็ดหนึ่งๆ นั้นใหญ่เท่าหัวคน วันหนึ่งมีลูกคนขี้เกียจถ่ายอุจจาระ แล้วคนขี้เกียจไม่อยากหาไม้มาแก้งก้น จึงเอาเมล็ดข้าวมาผ่าๆ แล้วก็เช็ดก้นลูก พระเจ้ารู้ก็บอกว่า ทำอย่างนี้ไม่ถูก แล้วพระเจ้าก็เอาเมล็ดข้าวกลับไปจากนั้นคนบนโลกก็หิวจนเกือบตายหมด สุนัขก็เกือบตายหมด แต่แล้วมีสุนัขตัวหนึ่งกำลังหิวมากๆ ก็ได้ยินเสียงบนฟ้าเป็นเสียงตำข้าวของพระเจ้า สุนัขจึงขึ้นไปบนฟ้าไปเลียแกลบกิน พอกลับลงมามนุษย์ถามว่าเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวมาด้วยหรือเปล่า สุนัขก็บอกว่าไปเลียแกลบกินเท่านั้น แต่ลองดูที่ร่างกายของฉันสิอาจมีอะไรติดมาบ้าง พอตรวจดูก็พบเมล็ดข้าวหัก 3 เมล็ด มนุษย์จึงเอาเมล็ดข้าวนี้ไปปลูก จากนั้นมนุษย์จึงมีข้าวกิน ด้วยเหตุนี้เองทุกๆ ปี ในพิธีกินข้าวของลีซอ หลังจากไหว้ผีที่เคารพนับถือเสร็จแล้วชาวลีซอจะเอาข้าว

Copyright by Mahidol University

ใหม่และเนื้อที่ปรุงในพิธีส่งให้สุนัขกินก่อน พอสุนัขกินแล้ว ลีซอจึงกินข้าวใหม่ได้ ที่ทำดังนี้เพื่อแสดงความสำนึกในบุญคุณของสุนัขที่มีต่อชาวโลก ทำให้ชาวโลกมีข้าวกินอยู่จนทุกวันนี้.

2) นิทานเรื่อง: ศรีบัวทอง นิยายจากรอยเท้าหมา

แท่งหินใหญ่สามแท่งเอนเข้าบรรจบกัน มีช่องโพรงข้างในคล้ายกระโจม ภายในและรอบๆ พื้นศิลาแท่งนั้นมีรอยเท้าหมาหยียบประทับเป็นรอยคล้ายรอยสลักเต็มไปหมด นั่นคือที่มาของนิยายเรื่องนี้ ศิลานี้ปรากฏในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

เรื่องมีอยู่ว่านานมาแล้วมีหมาตัวหนึ่งซึ่งเป็นหมาตัวเมีย อาศัยอยู่ในป่าลึกแถวๆ ที่มีก้อนหินสามก้อนตั้งอยู่นั่นแหละ หมาตัวนี้มักจะไปกินน้ำตามรอยเท้าช้างอยู่เสมอ จนอยู่มาวันหนึ่งก็ตั้งท้อง พอครบกำหนดหมาก็ไปเกิดที่ก้อนหินที่บรรจบกันเป็นโพรงนั้น เป็นที่น่าประหลาดอย่างยิ่งหมาตัวนั้นเกิดลูกออกมาเป็นมนุษย์ผู้หญิงสองคน มีรูปร่างหน้าตาครบถ้วนทุกอย่าง ทั้งหน้าตาก็แสดงว่าเป็นคนสวยต่อไปในวันข้างหน้า

หมาตัวนั้นก็ให้การเลี้ยงดูเป็นอย่างดีตามประสาหมา หมาก็ตั้งชื่อลูกทั้งสองว่า นางเสธิกาไวย กับนางศรีบัวทอง หมาก็เลี้ยงลูกของมันอย่างดีที่สุด นอกจากจะให้นมและอาหารแล้วยังเที่ยวคาบเสื้อผ้าให้ลูกมันใส่อีกด้วย จนลูกน้อยทั้งสองเติบใหญ่ กลายเป็นหญิงสวยในโพรงหินนั้น ทั้งสองพี่น้องมีนิสัยแตกต่างกันไปคนละอย่าง คนพี่ชื่อเสธิกาไวยนั้นไม่ค่อยจะดี มีความละอายอยู่เสมอที่แม่ตัวเป็นหมา และคิดอยู่เสมอว่าจะต้องหนีไปสักวันหนึ่ง ส่วนคนน้องชื่อศรีบัวทองนั้นรักแม่สงสารแม่ ไม่ว่าแม่จะเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างไรก็ตาม ยังคงรักแม่ของตัวอยู่ ทั้งสามอาศัยอยู่ในป่าเสมอมา

วันหนึ่งนายพรานออกป่าล่าสัตว์ไปพบสาวทั้งสองคนก็เข้าไปด้อมๆ มองๆ อยู่หลายครั้งจนแน่ใจแล้วว่าเป็นคนหาใช่ปีศาจไม่ ก็นำข่าวสาวงามไปบอกแก่พระราชากษัตริย์เมื่อรู้เรื่องก็จัดแจงเอาขบวนช้างไปรับมาเป็นมเหสี ทางฝ่ายนางทั้งสองเมื่อเห็นขบวนช้างม้ามารับเช่นนั้นก็ดีใจรีบเตรียมตัวไปกับทหารทันที ส่วนน้องนั้นได้แต่ร่ำไห้คร่ำครวญไม่อยากจะไปจากที่อยู่เพราะคิดถึงแม่ซึ่งไปหาอาหารยังไม่กลับมา จะอ้อนวอนขอความเมตตาจากเสนาก็ไม่ได้เพราะเสนาไม่ยอม มีแต่จะให้รีบเดินทางไปโดยด่วน ในที่สุดจะขัดขืนคำสั่งไม่ได้จึงยอมไปตามคำสั่งของมหากษัตริย์ นางได้แต่ไหว้วอนขอให้เทพดาอารักษ์ดลใจให้แม่ติดตามไปยังที่อยู่ให้จงได้ เดินไปก็ร้องไห้ไปจนกระทั่งถึงวังหลวง ต่อมาสองสาวพี่น้องก็ได้กลายเป็นมเหสีทั้งซ้ายและขวาของกษัตริย์ ผู้พี่เป็นมเหสีฝ่ายขวา ผู้น้องเป็นฝ่ายซ้าย มีตำหนักอยู่คนละตำหนักมีความเป็นอยู่อย่างสบาย

Copyright by Mahidol University

ฝ่ายทางหมาเมื่อกลับจากหาอาหารแล้วมันก็มายังที่ๆ มันอยู่ เมื่อมาถึงหาได้พบลูกไม่ มันก็ได้แต่เห่าหอนแสดงความห่วงใยไปตามประสาสัตว์ ร้อนถึงเทพดาต้องมาดลใจให้หมาเดินเข้าไปในเมือง ตรงไปที่วังหลวงอันเป็นตำหนักของลูกทั้งสองและทางตรงไปตำหนักนางเสธิกาไวยก่อน นางเสธิกาไวยเห็นแม่หมา ดังนั้นก็ให้นางข้าหลวงทั้งหลายขับไล่หมาไม่ให้เข้ามาใกล้ ด้วยเกรงว่าแม่หมาจะมาเปิดเผยกำเนิดอันแท้จริงของตน ข้าหลวงก็ถือไม้ไล่ตีหมาจนต้องหนีกระเจิดกระเจิงไป เมื่อหนีไปได้ก็ไปยังตำหนักของศรีบังทอง ศรีบัวทองเมื่อมองไปเห็นแม่ของตนก็วิ่งออกมารับโอบกอดแม่ของตัวทันที พร้อมกับสั่งว่าไม่ให้ใครทำร้าย ตัวเองรีบอุ้มแม่ขึ้นไปยังตำหนัก เอาข้าวปลาอาหารใส่จานมาให้กิน พอกินเสร็จแล้วแม่หมาก็อำลาลูกไปอยู่ที่ป่าตามเคย

ด้วยความคิดของหมาเพื่อที่มิให้ใครรู้ความจริงว่าตนเป็นแม่ของมเหสี ซึ่งเป็นความรู้สึกของแม่ที่มีต่อลูก ไม่อยากให้ลูกต้องอับอายคนอื่นๆ ที่เห็นแม่เป็นหมา ทำให้นางหมาต้องเวียนมาระหว่างป่ากับราชวังอยู่เสมอ จนนางศรีบัวทองรู้สึกสงสาร แม่ไม่อยากให้แม่ต้องลำบากเดินทางมาหาตน นางจึงทูลขอพระมหากษัตริย์ พระองค์ก็พระราชทานให้ตามต้องการ คือพระราชทานตู้ใหญ่ให้นางตู้หนึ่ง โดยอ้างว่าจะเอาเก็บแก้วแหวนเงินทองของนาง พอวันต่อมาแม่หมามาเยี่ยมลูกตามปกติ นางก็จัดหาอาหารมาเลี้ยงดูแม่ตามเคย บังเอิญกษัตริย์เสด็จมาพอดี นางก็รีบเอาแม่เข้าไว้ในตู้ที่หัวนอนปิดประตูเสียเรียบร้อย เมื่อกษัตริย์เห็นตู้ที่นางทูลขอ ก็ตรัสถามว่านางได้เก็บแก้วแหวนเงินทองได้มากแค่ไหน พระองค์ใคร่จะทอดพระเนตรสักหน่อย พอได้ฟังดังนั้นใบหน้าของศรีบัวทองก็ซีดลงทันใด คิดในใจว่าคราวนี้ความลับคงจะต้องแตกเป็นแน่ คิดๆไปอีกทีก็อยากจะเอาความสุจริตเป็นที่ตั้ง ถ้าอย่างไรเสียก็จะกราบทูลให้ทรงทราบความจริงพอพระองค์เอื้อมมือไปดึงบานประตูดึงออกให้เห็นข้างใน ขณะที่ศรีบัวทองนั่งตัวสั่นอยู่ สิ่งประหลาดมหัศจรรย์อันไม่คาดฝันได้เกิดขึ้น นั่นคือ มีก้อนทองคำกองมหึมาส่งแสงสุกปลั่งอยู่ภายในตู้นั้น

ทองนั้นมาจากศพของหมาที่น่าสงสารตัวนั้น ซึ่งต้องสิ้นอายุขัย ดวงวิญญาณขึ้นไปจุติบนสวรรค์ร่างกายก็กลายเป็นทองไป มหากษัตริย์ก็เชื่อว่านางทูลขอตู้มาเก็บทองจริงๆ เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้แทนที่ศรีบัวทองจะดีใจกลับโศกเศร้าเสียใจที่แม่หายไป สงสัยว่าแม่คงจะกลับไปอยู่ที่ในป่าตามเดิม นางจึงขออนุญาตออกไปเที่ยวป่าอันเป็นที่อาศัยของตน มหากษัตริย์ก็อนุญาตให้ไป นางก็เดินทางไปพร้อมกับบ่าวไพร่ ครั้นเมื่อไปถึงเชิงเขาที่จะขึ้นไปบนศิลาคูหาที่เคยอาศัยอยู่ ก็ขึ้นไปแต่ลำพัง พอไปถึงโพรงหินอันเป็นที่อาศัยแต่ก่อนมาก็ทรุดกายเกลือกกลิ้งกับรอยเท้าของแม่ที่เคยเหยียบย่ำด้วยความรักและสงสารแม่ ทำให้นางต้องรันทดหดหู่ใจสุดจะกล่าว นางไม่ใยดีด้วยเงินทองทั้งหมดเลย แต่ขอให้ได้พบแม่ของตนเท่านั้น

เมื่อไม่พบแม่ ศรีบัวทองจึงเดินกระเซอะกระเซิงเข้าไปในป่าลึก เมื่อเดินลึกเข้าไปก็ไปพบกับผีเสื้อห้อย ซึ่งเป็นผีเสื้อที่ดุร้ายมาก เพราะปกติมันจะคอยดักจับกินคนอยู่เสมอตามทางนั้น แต่

Copyright by Mahidol University

นางก็เดินไปหานางผีเสื้อห้อยเพื่อให้จับนางกินเสีย ฝ่ายผีเสื้อห้อยวันนั้นเกิดไม่สบายเป็นฝีที่เข่าได้รับความเจ็บปวดมาก จนไม่นึกที่จะกินอะไร ขอเพียงให้หายอาการปวดเท่านั้น นางเห็นดังนั้น ก็คลานเข้าไปเอง เอาศีรษะซบลงที่เข่าซึ่งกำลังกลัดหนองพอดี ศรีษะไปกระทบกับฝีเข้า ฝีจึงแตกออกและน้ำหนองจึงไหลเยิ้ม ความปวดต่างๆ ที่ทรมานอยู่ก็พลันหายไปเป็นปลิดทิ้งผีเสื้อห้อยกลับนึกสงสารศรีบัวทองที่มาทำให้ตนหายเจ็บป่วย จึงพาศรีบัวทองไปที่ซ่อนมหาสมบัติและก็มอบสมบัติเหล่านั้นพร้อมกับหอบเอาแก้วแหวนเงินทองมามากมายก็ร้องกันเซ็งแซ่ไปหมด และต่างนำเรื่องไปทูลให้กษัตริย์ทราบว่าศรีบัวทองมีบุญญาธิการยิ่งนักกษัตริย์ก็เพิ่มความรักใคร่ให้เป็นพิเศษและโปรดปรานนางยิ่งขึ้นกว่าเดิม

ฝ่ายนางเสธิกาไวยมีความอิจฉาจะเอาอย่างผู้น้อง นางก็ขอตู้ใหญ่ใบหนึ่งให้ใหญ่กว่าของน้อง โดยอ้างว่าจะเอาไปเก็บเงินทอง กษัตริย์ก็ให้แล้วก็ขออนุญาตไปเที่ยวป่าเหมือนศรีบัวทอง นางได้ใต่ถามพวกเสนาว่าเมื่อศรีบัวทองมาครั้งก่อนมาที่ไหนเสนาก็บอกว่าศรีบัวทองมาที่ๆ ซึ่งตนเคยอยู่เมื่อก่อนคือ ตรงเชิงเขาแล้วก็ขึ้นไปบนเขาคนเดียว นางเสธิกาไวยก็ให้เสนาคอยอยู่ข้างล่างและตนเองขึ้นไปบนเขาคนเดียวโดยหวังจะได้พบกับกองสมบัติมากมาย โดยมาครั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้สมบัติอย่างเดียว เพื่อแข่งบารมีกับน้องของตน เมื่อนางเดินไปในป่าลึกเพื่อหวังจะได้พบสมบัติ แต่นางกลับไปพบกับผีเสื้อห้อย ด้วยบาปกรรมของนาง ผีเสื้อห้อยไม่ได้เจ็บตัวดังก่อน แต่กำลังหิวกระหายที่จะกินเนื้อมนุษย์ พอเหลือบเห็นนางเสธิกาไวย มันก็กระโจนใส่ตัวและคว้าตัวไว้ได้ก็กัดกินเป็นอาหารเสียเลย

เมื่อเสนาอำมาตย์ไม่เห็นนางลงมาสักที และไปนานเกินไปก็พากันติดตามไปเพื่อจะพานางกลับเมือง เมื่อเดินลึกเข้าไปก็ก้าวล้ำเข้าไปยังเขตของผีเสื้อห้อยๆ เห็นดังนั้นก็ไล่จับพวกเสนาอำมาตย์กินเป็นการใหญ่ ต่างคนต่างล้มลุกคลุกคลานหนีไปคนละทิศละทางและได้กลับไปบอกแก่กษัตริย์ เรื่องจึงจบลง.

3) นิทานเรื่อง: หมา

แต่ก่อนมาหมาหรือสุนัขมีชื่อว่า *"เปลวทองคำ"* พระพุทธเจ้าก็ตั้งชื่อให้มันว่า*"เปลวทองคำ"* มันก็ดีใจเป็นที่ยิ่งนัก มันก็รีบวิ่งไปถามพระพุทธเจ้าว่า *"ชื่อของข้าฯคืออะไร?"* พระพุทธเจ้าก็บอกมันว่า *"เปลวทองคำ"* มันก็ดีใจหลาย แล้วก็กลับไปถามพระพุทธเจ้าอีกว่า*"ชื่อของข้าฯว่าอะไร?"* พระพุทธเจ้าก็ตอบว่า*"เปลวทองคำ"* พอมันถามอีกเป็นครั้งที่สาม พระพุทธเจ้าชักโมโหถามถึง 3 ครั้ง 3 คราพระพุทธเจ้าจึงตอบว่า *"หมา"* ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาก็เรียกว่า *"หมา"* ตราบเท่าทุกวันนี้ นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า อยู่ดี ไม่ว่าดี.

Copyright by Mahidol University

4) นิทานเรื่อง: หมาวัด

มีอยู่วันหนึ่ง หมามันส่งเสียงหอนจนหนวกหู พระที่อยู่ใกล้ๆ นั้นได้เอาก้อนข้าวเหนียวขว้าง มันก็ดมๆ แล้วก็กินเข้าไป และก็ไม่ร้อง เวลามันหิวมันก็จะร้องอีก ทีนี้พระได้เอาก้อนอิฐขว้างถูกลำตัวเสียงดัง *"บึก"* มันก็วิ่งมาดม พอรู้ว่าไม่ใช่ก้อนข้าว มันก็ร้อง เหงงๆ เสียงลั่นไปหมด ดังนั้นนิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า แม้แต่หมาก็มีหัวใจเหมือนกัน.

5) นิทานเรื่อง: หมาเดือนสิบสอง

นิสัยของหมามักจะผสมพันธุ์กันเดือนหกกับเดือนสิบสองทางภาคเหนือของไทยนั้น เดือนสิบสองเป็นเดือนที่มีอากาศหนาวมาก หมามันชอบไปนอนเตาไฟ เจ้าของหมาก็ถามว่า มานอนที่นี่ทำไม?... ไป๊

หนา....ว หมามันว่า และเจ้าของก็บอกว่า

มานอนเปื้อนขี้เถ้าหมด

ฮื่อ...เหงา... หมามันว่า

ส่วนเจ้าของหมาชักโมโห กล่าวว่า ไป๊...ตัวอื่นเขาไปผสมพันธุ์กันทางบ้านใต้บ้านเหนือนั่น หมามันก็ลุกขึ้นสะบัดหาง เหลียวซ้ายแลขวาก็กล่าวขึ้นว่า บ่ไป...ไกลเกินไป นอนดีกว่า!

6) นิทานเรื่อง: สุนักขชาดก

สุนักขชาดก หรือ สุนขชาดก เป็นชาดกที่พบในล้านนา ตรงกับเรื่อง หมารุย หรือ หมาฮุย ต้นฉบับมาจากวัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มีใจความย่อดังนี้

ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เกิดมาในตระกูลคนยากจนในเมืองพาราณสีมี *"หมารุย"* หรือหมาที่ขนปุยพันกันเหมือนขนหมีเป็นเพื่อนเล่น เมื่ออายุสิบปีแม่ก็ตายไป พ่อจึงมีภรรยาใหม่ แม่เลี้ยงเป็นคนที่เกลียดลูกเลี้ยงของตนและยื่นคำขาดว่า หากพ่อไม่นำลูกไปปล่อยทิ้งในป่าเสีย นางก็จะไม่อยู่ด้วย สามีจึงชวนลูกเข้าป่าว่าจะไปหาผลไม้และให้หมารุยไปด้วย เมื่อเข้าป่าลึกมากแล้วก็บอกลูกให้รออยู่ในที่นั้น ส่วนตนจะไปตักน้ำ จากนั้นก็แอบหนีกลับบ้าน เมื่อกุมารโพธิสัตว์รออยู่จนค่ำไม่เห็นพ่อกลับไปหาก็ร้องไห้เรียกหาพ่อ แล้วจึงก่อไฟรับไออุ่นและกอดหมาหลับไป รุ่งขึ้นก็แบ่งข้าวให้หมากิน หลังจากนั้นเทวดาก็บันดาลให้หมาดมรอยเท้าย้อนกลับไปเรื่อยๆ จนถึงบ้าน พอแม่เลี้ยงเห็นลูกเลี้ยงกลับมาได้ก็ข่มขู่ผัวและว่าตนจะนำเด็กไปปล่อยเอง วันรุ่งขึ้นก็ชวนลูกเลี้ยงไป

Copyright by Mahidol University

เก็บผลไม้หัวมันในป่า ลูกเลี้ยงก็พาหมาไปด้วยเหมือนเดิม พอเข้าถึงเขตป่าลึก นางเห็นหลุมลึกแห่งหนึ่งมีเถาวัลย์ชับซ้อนอยู่เบื้องล่าง นางก็ออกอุบายให้ลูกเลี้ยงไปขุดหัวมันที่ปากหลุมแล้วผลักลงไปในหลุมนั้น จากนั้นนางก็กลับบ้าน

กุมารโพธิสัตว์ตกลงไปค้างอยู่บนเถาวัลย์หย่อนลงไปให้ ซึ่งเทวดาก็บันดาลให้หมาฟังภาษาคนรู้เรื่อง ก็ไปกัดเอาเถาวัลย์มาแล้วหย่อนด้านหนึ่งลงไปในหลุมและอีกด้านหนึ่งก็ไปมัดไว้กับต้นไม้ใหญ่ กุมารก็โหนเถาวัลย์ขึ้นจากหลุมได้สำเร็จ จากนั้นคิดว่าหากกลับบ้านก็คงเจอเหตุการณ์แบบนั้นอีก จึงชวนหมาเดินเข้าป่าลึกไปเรื่อยๆ จนถูกพญายักษ์จับใส่ย่ามไปพร้อมกับหมาเพื่อให้เมียดูก่อนแล้วค่อยฆ่ากิน แต่นางยักษ์กลับขอไว้เป็นลูกบุญธรรม วันหนึ่งพญายักษ์นำบุตรบุญธรรมไปล่าเนื้อ โดยพญายักษ์ไปต้อนสัตว์มาให้บุตรบุญธรรมใช้มือทุบ ซึ่งก็ได้กวางเพียงสองตัว เมื่อกินกวางเป็นอาหารแล้ว นางยักษ์จึงสอนวิชาและเสกของให้กิน พอไปล่าสัตว์อีกครั้งหนึ่ง กุมารก็ใช้กำปั้นทุบกวางได้ห้าตัว ต่อมาพญายักษ์ก็สอนและบำรุงกุมารด้วยอาคมของวิเศษอีกจนกุมารมีกำลังเท่ากับพญายักษ์ และกุมารก็ได้อยู่กับพญายักษ์เรื่อยมาจนอายุยี่สิบปี

ต่อมากุมารได้ขออนุญาตพ่อแม่ยักษ์เพื่อกลับบ้านเมืองของตน แต่ทั้งสองได้ทักไว้ ด้วยการบอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับกุมารทั้งหมดได้อย่างถูกต้อง ทำให้ชายหนุ่มไม่อาจตัดใจกลับจึงทนอยู่ ต่อมาอีกระยะหนึ่ง จากนั้นก็ออกอุบายบอกกับพ่อและแม่ยักษ์ว่าในครั้งที่อยู่ในเมืองมนุษย์นั้นเคยได้ดูได้เล่นมหรสพ เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวก็รู้สึกเหงา จึงอยากลากลับบ้านเมืองชั่วระยะหนึ่ง เมื่อยักษ์ไม่อาจทัดทานได้ก็อนุญาตพร้อมกับได้มอบธนูวิเศษ ดาบวิเศษ และรองเท้าวิเศษสวมแล้วเหาะให้แก่กุมาร พร้อมทั้งมอบหนังสือสำคัญให้เพื่อว่าเมื่อพบกับพวกยักษ์แล้วจะไม่ถูกฆ่ากิน กุมารโพธิ์สัตว์เดินตามเส้นทางที่ยักษ์บอกก็ไปพบพวกยักษ์ตั้งด่านอยู่ เมื่อยักษ์พวกนั้นเห็นหนังสือเขียนบนแผ่นไม้ ซึ่งนายของตนมอบให้ไว้ ก็ให้การต้อนรับกุมารเป็นอย่างดี

ในครั้งนั้น พญาสังกัสสนครนำราชบริพารออกไปล่าเนื้อในป่า พระองค์ติดตามกวางตัวหนึ่งไปจนพลัดจากกลุ่มพวกข้าราชบริพารและหลงเข้าไปถึงเขตที่พวกยักษ์อาศัยอยู่ ก็ถูกยักษ์จับว่าจะกินเสีย แต่พญาสังกัสสนครตรัสขอไว้ว่า หากปล่อยพระองค์ไปแล้วก็จะส่งคนออกนอกเมืองเพื่อให้ยักษ์กินวันละคน ยักษ์จึงปล่อยพระราชาคืนไป จากนั้นพระองค์ก็โปรดฯ ให้สร้างหอไว้นอกเมือง ในวันถัดมาก็ให้พระธิดาองค์แรกนั่งช้างไปอยู่ในหอเพื่อให้ยักษ์กินวันละนางจนหมดไปแล้วหกนาง พอถึงวันที่เจ็ดก็พอดีพระโพธิสัตว์เดินทางมาถึงเมืองดังกล่าวและได้ไปขออาศัยอยู่กับหญิงแก่คนหนึ่ง ได้ยินเสียงพระราชาและพระมเหสีร่ำไห้เพราะต้องส่งราชธิดาองค์สุดท้ายไปให้ยักษ์กิน หลังอาหารมื้อเย็นแล้วชายหนุ่มก็ลายายไปสู่หอที่พระธิดาพักอยู่ แล้วได้อยู่ในเงามืดสนทนากับพระธิดาได้ระยะหนึ่งก็พอดีพวกยักษ์เหาะไปถึง ชายหนุ่มเข้าต่อสู้กับยักษ์และใช้ดาบวิเศษฟันพวกยักษ์จนตายหมดทุกตน พระ

Copyright by Mahidol University

ธิดาก็มอบผ้าโพกศีรษะให้แก่ชายหนุ่มเป็นที่ระลึก จากนั้นชายหนุ่มก็ลากลับไปอาศัยอยู่ที่กระท่อมของหญิงชราตามเดิม

รุ่งขึ้นพระราชาและพระมเหสีก็ไปที่หอนั้นเพื่อสำรวจดูความเป็นไป ได้พบว่าพระธิดายังมีพระชนม์ชีพอยู่ก็พากลับเข้าเมืองและจัดพิธีรับขวัญ เมื่อพระราชาถามพระธิดาว่ามีผู้ใดไปช่วยนางไว้ นางก็เล่าเรื่องทั้งหมดที่เกิดขึ้นให้ทรงทราบโดยละเอียด และว่านางได้มอบผ้าโพกศีรษะของนางให้เป็นเครื่องสมนาคุณโดยที่นางไม่มีโอกาสได้เห็นหน้าชายผู้นั้นเลย เมื่อพระราชาทรงทราบแล้วก็อยากจะพบกับชายหนุ่มจึงโปรดฯให้จัดงานมหรสพขึ้นเพื่อล่อให้ชายหนุ่มแสดงตัว ตราบจนมหรสพล่วงเข้าวันที่เจ็ดแล้วชายหนุ่มจึงลายายไปเที่ยวงาน โดยใช้ผ้าของพระธิดาโพกศีรษะไปด้วย พอพระธิดาสังเกตเห็นผ้าของตนก็ทูลพระบิดาให้ทรงทราบ ซึ่งพระราชาก็ให้ราชบริพารไปเชิญชายหนุ่มเข้าฝ่า เมื่อพระราชาได้สนทนาซักถามความเป็นมาของชายหนุ่ม แล้วก็โปรดฯให้จัดงานอภิเษกชายหนุ่มกับพระธิดา ครั้งนั้นชายหนุ่มก็อธิษฐานว่าหากตนจะได้เกิดมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลแล้ว ขอให้มีแก้วเจ็ดประการตกลงมาเป็นห่าฝนให้แก่คนทั้งปวง คำอธิษฐานนั้นก็ทำให้พระอินทร์ต้องให้ฝนตกลงมาตามคำอธิษฐานเพื่อหนุนบุญสมภารของพระโพธิสัตว์ และหลังจากนั้นพระโพธิสัตว์ก็ได้สั่งสอนคนทั้งหลายให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี

ต่อมาพระราชาโพธิสัตว์ก็ระลึกถึงหมารุยเพื่อนเล่นแต่เยาว์วัยซึ่งยังอยู่กับยักษ์บิดามารดาบุญธรรม จึงไปรับ บิดา มารดาและหมารุย โดยใช้เวลาหนึ่งเดือน ในตอนกลับนั้นก็ได้มอบหมายให้ยักษ์บริวารกลุ่มหนึ่งตามไปส่งจนถึงเมือง เมื่อถึงวาระที่พ่อแม่ยักษ์ตาย พระโพธิสัตว์ก็ไปร่วมปลงศพและได้รับเอาวิเศษของบิดามารดาไปหนุนบารมีของตนอีกด้วย หลังจากนั้นก็ปกครองบ้านเมืองด้วยความสุขเรื่อยมาจนสิ้นชีวิตแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์

ในท้ายเรื่องมีประชุมชาดกว่า พญาสังกัสสนครครั้งนั้น ได้แก่พระมหากัสสปะ พระมเหสีของพญาสังกัสสนครได้แก่ นางเขมาเถรี พญายักษ์บิดามารดาบุญธรรมของพระโพธิสัตว์ ได้แก่ พระมหาสารีบุตร นางยักษ์มารดาบุญธรรมได้แก่นางอุบลวัณณาเถรี บิดาของพระโพธิสัตว์ได้แก่พระเจ้าสิริสุทโธทนะ แม่เลี้ยงคือนางจิญจมานวิกา หมารุยได้แก่พระอานนท์ พระธิดาครั้งนั้นได้แก่นางยโสธราพิมพา ส่วนพระโพธิสัตว์ได้แก่ พระพุทธองค์.

7) นิทานเรื่อง: หมาในตำนานเชียงใหม่

ในตำนานเมืองเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงตอนที่พญามังรายได้เสด็จประพาสป่าบริเวณดินดอยสุเทพ ครั้งนั้นนายพรานที่ไปด้วย ได้ให้หมาไล่เนื้อไล่ฟานเผือก คือเก้งเผือก 2 ตัวแม่ลูกที่ป่าหญ้าลอมคาหรือบริเวณที่หญ้าคาขึ้นเป็นหย่อมแห่งหนึ่ง แต่หมาไม่สามารถทำอะไรเก้งทั้งสองได้ พญามังรายจึง

Copyright by Mahidol University

ได้ถือว่าเป็นชัยมงคลประการหนึ่งในเจ็ดมงคลที่จักให้ชัยภูมิแห่งนี้เป็นที่สร้างเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้แล้วในตำนานที่กล่าวถึงตอนพระเจ้ากาวิละและตอนที่เจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นทำพิธีเข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ ได้ให้คนเผ่าลัวะจูงหมา พาแขก คือแบกตะกร้านำเข้าประตูเมืองไปก่อน.

8) นิทานเรื่อง: เรื่องของหมา..หมา

หมามันมี 4 ขา ร้องเหง่งๆ...มันมีความปรารถนาใฝ่ฝันอยากจะเป็นใหญ่เป็นโต จึงไปหาพระฤาษีในป่าหิมพานต์ คอยรับใช้ปรนนิบัติแก่พระฤาษีอยู่เป็นเวลานาน จนพระฤาษีมีความรักใคร่เอ็นดูให้คาถาวิเศษมา สามารถนึกคิดให้เป็นอะไรก็ย่อมได้

อยู่มาวันหนึ่ง พระจันทร์เต็มดวง ขึ้น 15 ค่ำ พระจันทร์ส่องแสงนวลจับตายิ่งนัก หมามันเห็นดวงจันทร์งามเช่นนั้น ก็อยากจะเป็นดวงจันทร์บ้าง หมาก็ว่าคาถาแล้วตัวมันก็ได้เป็นดวงจันทร์สมใจนึก เผอิญในเวลานั้นมีเมฆลอยมาบดบังแสงจันทร์ ทำให้แสงที่ส่องออกไปไม่สว่างไสวเท่าที่ควร จึงอยากจะเป็นก้อนเมฆบ้าง หมาก็ว่าคาถาให้ตัวเองกลายเป็นก้อนเมฆ ในขณะนั้นมีลมพัดแรง สามารถพัดก้อนเมฆ พัดต้นไม้หักและพัดบ้านเรือนหักสะบั้นหั่นแหลก แต่ไม่สามารถจะพัดจอมปลวกให้พังได้ จอมปลวกสามารถตั้งอยู่ได้สบายมาก หมาจึงว่าคาถาขอให้เป็นจอมปลวก ก็เป็นจอมปลวกได้สมความปรารถนา ขณะนั้นมีควายตัวหนึ่งมาขวิดจอมปลวก หมาก็ว่าคาถาขอเป็นควายบ้าง มีเชือกเส้นหนึ่งผูกติดมากับควายนั้นด้วย ก็ปรารถนาอยากเป็นเชือกบ้าง และมีหมาอีกตัวหนึ่งวิ่งมากัดเชือกเส้นนั้น ปรารถนาขอให้เป็นหมาอีก ไปๆ มาๆ ก็หนีไม่พ้นหมา....นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า อย่าใฝ่สูง ให้เกินศักดิ์.

9) นิทานเรื่อง: ชื่อนี้ให้ไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์

พระยาราชเป็นข้าราชการของเจ้าหลวงลำปาง เนื่องจากมีความจำเป็นต้องติดต่อกับพวกกะเหรี่ยงเสมอๆ พวกนี้โดยปกติไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับทางราชการนัก บางทีแกล้งทำไม่รู้ไม่ชี้ หรือไม่ยอมเข้าใจภาษาไทยเลย ขืนรุนแรงก็มักจะพากันอพยพไปอยู่ที่อื่นเสีย

เพื่อให้การงานต่างๆ สามารถดำเนินไปด้วยดี พระยาราชจึงพยายามทุกวิถีทาง ที่จะสร้างสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น ต่อมาพระยาราชได้ลูกหมาตัวหนึ่งน่ารักมาก และท่านทราบว่าหัวหน้าเผ่าที่ท่านไปติดต่ออยากได้เช่นกัน ดังนั้นพอมีโอกาส พระยาราชก็เดินทางไปเยี่ยมเยียนหัวหน้ากะเหรี่ยง พร้อมกับมอบลูกหมาตัวนั้นให้ ซึ่งทำให้หัวหน้ากะเหรี่ยงพอใจเป็นอย่างยิ่ง ก่อนที่พระยาราชจะกลับ เขาจัดข้าว ฝัก แฟง แตง พริกขี้หนูและพลูให้ไปมากมาย

Copyright by Mahidol University

นอกจากนั้นหัวหน้ากะเหรี่ยงยังบอกว่า *"วันหลังถ้ามีเวลาขอเชิญมาเที่ยวอีกนะ ขอขอบใจมากที่เอาของที่รักมาให้"* พระยาราชรู้สึกพอใจในผลงานที่ตนทำ เพราะโอกาสเช่นนี้หาได้ยากเหลือเกิน

หลายเดือนต่อมา พระยาราชกับคณะได้กลับไปเยี่ยมกะเหรี่ยงหมู่นี้อีก พอพวกกะเหรี่ยงทราบว่าพระยาราชมา ก็พากันมารับ หัวหน้ากะเหรี่ยงกับภรรยาและลูกๆ ก็มารับ

พอเห็นพระยาราช หัวหน้ากะเหรี่ยงตรงเข้าไปหาและบอกว่า *"แหม หมาที่ท่านให้ฉันนั้นโตเร็วจริง"* พร้อมกับตะโกนเรียกหมาดังๆ ว่า *"พระยาราช โอ๊ะ โอ๊ะ โอ๊ะ"* ชั่วครู่หมาตัวนั้นก็วิ่งมา ทำให้ข้าคนที่ติดตามไปแลดูตากัน พอหมามาถึงกะเหรี่ยงผู้นั้นจึงกล่าวว่า *"นี่อย่างไรล่ะ หมาที่เพื่อนมอบให้ จะตั้งชื่ออะไรๆ ก็ไม่ดี ฉันเลยตั้งชื่อมันว่า พระยาราชดีไหมล่ะ"* พระยาราชกล่าวว่า *"อือ! ดีมาก ดีมาก เพื่อนเข้าใจตั้งชื่อดีเหลือเกิน"*.

10) นิทานเรื่อง: หมาขนตำ

หมาขนคำ หรือหมาขนทอง เป็นวรรณกรรมล้านนาซึ่งเดิมเป็นชาดกชื่อ สุวัณณเมกฆะ หมาขนคำ ได้มีผู้เรียบเรียงเป็นกวีนิพนธ์คร่าวซอและใช้ชื่อ หมาขนคำ เรื่องโดยสรุปว่า

ครั้นที่เมืองพาราณสี เจ้าเมืองชื่อท้าวสุทัสสา พระองค์มีมเหสี 2 นาง คือ นางปทุมมา และนางภคิยา ท้าวสุทัสสาให้นางทั้งสองภาวนาขอบุตร ซึ่งนางปทุมมาก็ได้โอรสชื่อ สุวัณณเมกฆะ กับหมาขนคำ คือหมาขนทองอีก 1 ตัว ส่วนนางภคิยามีธิดาชื่อจันทเกสี กับโอรสชื่อไชยา เมื่อเจ้าสุวัณณเมกฆะอายุได้ 3 ขวบ มเหสีปทุมมาก็สิ้นพระชนม์ นางภคิยาได้เป็นมเหสีเอกแล้วก็คิดฆ่าเจ้าสุวัณณเมกฆะกับหมาขนทอง นางจึงให้พ่อของนางทำเสน่ห์ให้ท้าวสุทัสสาลุ่มหลง แล้วยุยงให้ท้าวสุทัสสารับสั่งให้เสนาพาสุวัณณเมกฆะกับหมาขนทองไปปล่อยไว้ในป่า แต่หมาขนทองก็พาน้องกลับมาอยู่ในปราสาทของพระมารดาตามเดิม วันหนึ่งหมาขนทองไปเที่ยว นางภคิยาให้คนมาเอากุมารไปทิ้งลงเหว แต่เทวดาก็เอาผ้าทิพย์มารับกุมารไว้มิให้เสียชีวิต ส่วนหมาขนทองเมื่อกลับมาไม่พบน้องก็ตามกลิ่นไปจนพบและพาขึ้นจากเหว แล้วทั้งสองก็อาศัยอยู่ในป่านั้น

ในป่านั้นมีฤาษีชื่อพรหมรังสี ได้พบเด็กหญิงผู้หนึ่งซึ่งเกิดจากดอกบัวจึงนำมาเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่าคันธมาลา ครั้นนางเติบใหญ่ พระฤาษีก็สร้างที่อยู่ให้นางอยู่ต่างหาก เมื่อหมาขนทองกลับไปยังปราสาทเพื่อหาเสื้อผ้ามาให้น้อง นางจันทเกสีก็ฝากเสื้อผ้าและเครื่องประดับไปให้เจ้าสุวัณณเมกฆะด้วย เมื่อนางภคิยารู้เรื่องเจ้ากุมารยังไม่ตาย จึงยุยงพญาสุทัสสาให้ยกคนไปฆ่ากุมารผู้เป็นโอรส โดยพระโอรสชื่อไชยาก็ตามไปด้วย ท้าวสุทัสสากับกุมารไชยาหลงตามกวางจำแลงไปและกวางได้กลายเป็นวรุณยักษ์จับเอาตัวไว้แล้วขู่จะฆ่ากิน พญาสุทัสสาขอชีวิตและรับปากว่าจะสร้างศาลาพร้อมทั้งหาหญิงสาวให้ยักษ์กินทุกสามวัน

Copyright by Mahidol University

ต่อมาเจ้าสุวัณณเมกฆะได้ไปพบนางคันธมาลาและได้แต่งงานอยู่กันในป่า พระอินทร์ให้ดาบสรีกัญไชยกับธนูทิพย์แก่เจ้ากุมาร วันหนึ่งหมาขนทองไปพบวรุณยักษ์และรู้ว่ายักษ์จะไปกินคนอีก หมาขนทองกับเจ้าสุวัณณเมกฆะก็คิดจะไปปราบยักษ์ พระฤาษีจึงสอนเวทมนตร์คาถาให้หมาขนทองและเจ้ากุมาร ครั้นแล้วทั้งสองก็ไปยังเมืองพาราณสีในวันที่นางจันทเกสีถูกนำไปไว้บนศาลาคอยให้ยักษ์มากิน สุวัณณเมกฆะกับหมาขนทองเอาชนะยักษ์ได้ ยักษ์จึงฉวายไม้เท้าที่สามารถชี้คนตายให้ฟื้นได้ ชี้คนเป็นให้ตายได้ เรียกว่าไม้เท้าต้นชี้ตายปลายชี้เป็น ครั้นนั้นเจ้าสุวัณณเมกฆะก็ได้แต่งงานกับนางจันทเกสีอีกผู้หนึ่ง

ท้าวสุทัสสา นางภคิยา และเจ้าไชยาอพยพผู้คนหนีไปเพราะกลัวเจ้าสุวัณณเมกฆะกับหมาขนทอง ชาวเมืองที่ไม่ได้อพยพไปก็ให้นางจันทเกสีเป็นเจ้าเมืองต่อจากพระราชบิดา เจ้าสุวัณณเมกฆะก็ชุบชีวิตหญิงที่ถูกยักษ์กินไปให้ฟื้นคืน แล้วก็พาหมาขนทองไปอยู่เมืองที่พระอินทร์เนรมิตในป่า พร้อมกันนั้นพระอินทร์ได้ช่วยชุบให้หมาขนดำกลายเป็นคนให้ชื่อว่าสุวัณณะรางคำ ต่อมาสุวัณณเมกฆะก็กลับไปครองเมืองพาราณสีและได้นางจันทสมุทท์ธิดาของพญาสาวัตถีเป็นชายาอีกนางหนึ่ง.

11) นิทานเรื่อง: หมากับแมว

สองคนตายายอยู่ในป่าก็หน้าเดือนหก ก็มะม่วงนี่มะม่วงนี่ในป่านี่สุกร่วง นี้ก็เคยไปเก็บเก็บทุกวันๆ มาทำส้มแผ่นทั่ว แล้วยายก็ต้องอยู่บ้าน ก็วันนึงก็ตานั่นก็ไปแต่เช้ามืดเลย ไปหาใต้ ใต้ไม่มีตามต้นไม่มี ลูกก็ไม่ร่วง ก็เลยขึ้นขย่ม ขึ้นไปบนต้นและก็ขย่มด้วย ให้ลูกให้ลูกมันหล่น ก็หล่นลงมาก็หล่นลงมามากเข้าเรามองดู เอหมู่นี้มันกินหมด นี่มาหาทุกวันๆ ได้วันนี้ ไม่ได้ นี่ก็เลยค่อยๆ ลงมาที่ละน้อยๆ จากต้นมะม่วง อ้อตูนี่หมูทำไมคาบอะไรมาก้อนหนึ่ง มาวางไว้ที่คบมะม่วงนี่ จะลักหากินมะม่วงก็เลยค่อยๆ ลงมาพอดี ก็หมูเห็นตานั่นก็เลยวิ่งออกไปเลยก็ได้แก้วพลัมนึกมาดวงหนึ่ง นึกอะไรก็ได้อันนั้นเลยมะม่วงไม่เอาแล้ว ได้แก้วพลัมนึกแล้วกลับบ้านเลย ไปบอกให้ยายบอกนี่อย่าบอกใครรู้นะ นี่ได้แก้วพลัมนึกมาดวงแล้วละ นึกอะไรได้อันนั้น อ้า ยายก็ดีใจ แต่อดเล่าให้ใครฟังไม่ได้ อ้ายยายนะบอกว่า แหมตาไปหามะม่วงแต่มืด ขึ้นมะม่วงขย่มมัน หมูก็เผอิญเดินมากินมะม่วง ก็เลยคาบแก้วมาทิ้งไว้คบมะม่วงได้มา แหมยังสะสวย อ้ายยายไปคุยให้เข่าฟังแล้ว ทีนี้ชาวบ้านก็อยู่ห่างไกลกันก็เที่ยวเตร่มาได้เห็นเข้าและข้ามแม่น้ำ ข้ามสะพานอะไรไม่รู้ละ คนๆ นั้นนะ นี่ก็เลยได้ยิน ชวนพรรคพวกมาลากไป ลากเอาไปแล้วนี้ตาก็หายายก็หายายก็หาไม่รู้ไปทางไหน เลยสืบไปสืบมาก็โอ้โฮอยู่กะคนนั้น นี่ก็หมากะแมวก็เลี้ยงไว้แล้วสองตัว นี่ก็เลยถามแมวนั้นว่า แมวจะไปเอาแก้วพลัมนึกอีกดวงที่ได้มานั้นได้ไหม มันบอกว่าได้ แมวบอกว่าได้ หมาก็บอกว่าได้เหมือนกัน เลยพากันไปข้ามน้ำข้ามท่ากันไปเลย

Copyright by Mahidol University

พอถึงบ้านหลังบ้านนั้นก็เลยไปเป็นเพื่อนกะแมวบ้านนี้ แมวตัวใหญ่เหมือนกัน อ้า บ้านหลังนั้นก็เลยไปเป็นบทเป็นเกลอเป็นเพื่อนกันที่สนิทชิดเชื้อก็เลยทิ้งหมาไว้ข้างบ้าน ทีนี้ก็แมวเข้าไป ทีนี้ก็เลยคิดกันนะเลย เอ้ย เพื่อนกูอยากได้ของอย่างหนึ่งจะได้ไหม บอกว่าได้ไม่เป็นไรแล้วขออะไรไม่ว่า ก็เราเป็นเพื่อน ลงเป็นมิตรกันแล้วก็ได้ทุกอย่าง ไหนลองบอกไปเอาอ้ายแก้วพลัมนึกเข้าของเอามาไว้นั้นนะ ไปเอามาได้ไหม บอกว่าเป็นหืบใส่ไว้แน่นหนา ไม่เป็นไร บอกว่าหนูใหญ่อยู่บนเรือนนี้มีตัวหนึ่งนะ ตัวยังโตก็เลยสักคิดคนละสองไปตามมุมฝา หนูตัวนั้นก็ตามืดเข้าก็ออกหากิน แมวก็ตะครุบได้ เออตะครุบได้เลย ทำท่าจะกัดจะกินละ ไม่ให้รอดละ ที่นี้มันก็เลยอ้อนวอนบอกว่า จะเอาแล้วก็เอาให้อย่ากินข้าพเจ้าเลยก็ไม่กิน เลยบอกว่าให้ไปเอาแก้วพลัมนึกในหืบไม้ตี่ตู้มานี่ ไปบอกให้รู้เลย นี่ก็เลยพยายามกัดทีละน้อยๆ ไปจนร่วงแก้วพลัมนึกก็เอามาให้ได้ อ้า นี่พอได้เอาอ้ายเข้าเย็นนั้นไปให้มาด้วย เพราะหมาอยู่นอกเลย ทีนี้ก็ได้เสร็จแล้วก็พากันไป แมวนั่นก็พอถึงทาง แมวก็เอาไป อ้ายหมาเจ้าหน้าก็จะเอาไป ไปก็กัดกันแล้วกัดกัน กัดอ้ายแมวนั่น กัดกันไปกัดกันมา เอ้า แมวยอม อ้ายหมาไป พอจะถึงแม่น้ำตะพานเตี้ยๆ พอน้ำไหลมาเตี้ยๆ และทีนี้แมวคิดขึ้นมา เอ จะให้หมาเอาไปนี่ ถ้าเห็นหมาของเราลอยมามันจะทิ้งแก้วไว้เสียแล้วมันก็จะคว้าของเราเพราะโหยหิวนี่ก็ไม่ยอม หมาก็ไม่ยอม นี่ก็ไม่ยอม แมวก็ไม่ยอมเหมือนกัน แล้วกัดแมวเข้านั่น หมาก็เอาไปผ่านตะพานก็เดินไปได้ ถึงตะพานเองเห็นของเน่าลอยมา หมาวางแก้วลงในน้ำคว้าอ้ายของเน่านั้นเอง ทำไงละทีนี้แมวก็ตกใจใหญ่ว่าจะไม่ให้เอามันก็จะเอามา ทีนี้มีลูกนกอินทรีนี่มันไปอยู่บนต้นไม้ใหญ่ ก็เคยหากินอะไรต่อมิอะไรอยู่ทีนี่แม่มันก็ค่อยๆ ขึ้นไปมีลูกร้องอยู่หงิง พอขึ้นไปก็จับกินนกอินเต้า อะไรกัน แม่ก็อ้อนวอนว่าอย่าให้กินลูกฉันเลย จะเอาอะไรก็จะเอาให้ ก็เลยว่าเอาๆซิจับปลาตัวใหญ่ที่มีในวังที่กินแก้วได้ เลยจ้องอยู่สักครู่แล้วก็เลยได้ปลาตัวนั้นมา ได้แก้วมาอีก อีทีนี้จะไม่ให้แมวไม่ให้หมาไป แล้วก็หมาก็จะเอาไป แล้วกัดกันไปกัดกันมากัดกันจนแย่ ทีนี้ก็หมาเจ้าหน้าก็คาบแก้ววิ่งไปถึงเจ้าของก่อนเลยนี่ เลยเจ้าของก็ถามว่า เป็นไงละแก้วได้ไหม บอกได้ว่างั้นอ้ายแมวละ อ้ายแมวอยู่ข้างหลังให้มาก่อน ทีนี้อ้ายแมวก็เดินโซซัดโซเซมาหาเจ้าของ ก็มีแต่รอยเขี้ยวรอยอะไรหมด เลยไต่ถามขึ้น เป็นไงอ้ายแมว ทำไมมาช้าจริง บอกว่า โอ หมากัดเสียย่อยแล้ว เวลาจะข้ามน้ำจะไม่ให้มันมามันก็จะเอามา ถึงแม่น้ำเตี้ยๆ เห็นหมาเน่า ของเน่าลอยมา ก็ทิ้งแก้วไปเสีย ถึงก็เอามาได้ขนาดนี้ หมานี้ก็กัดเสียจนไม่มีอะไรดีแล้ว ทีนี้เจ้าของก็พิจารณาดูว่า อ้อใครจะผิดใครจะถูก ก็เลยเตะหมาลงใต้ถุนเอาแมวไว้บนเรือนครับ.

12) นิทานเรื่อง: หมากับแมว

มีเด็กกำพร้าคนหนึ่ง พ่อกับแม่ตายจึงอยู่กับตายายเรื่อยมา แกก็เรียกเด็กคนนี้ว่าเจ้ากำพร้าและเลี้ยงมาจนเติบใหญ่วันหนึ่งมีนายสำเภาจากเมืองจีนมาค้าขาย เสร็จแล้วจะกลับเมืองของ

Copyright by Mahidol University

ตน เจ้ากำพร้าขอตาม พ่อและแม่ตายไปด้วย โดยขอเงินตายายมาสามชั่ง ตายายถามว่า จะไปทำไม เจ้ากำพร้าตอบว่า จะไปหาของมาไว้ใช้ ตายายเห็นหลานอยากไป จึงฝากไปกับนายสำเภา และให้เงินเจ้ากำพร้าไปสามชั่งตามที่ขอ เจ้ากำพร้าเดินทางมาถึงเมืองจีน เมื่อนัดวันกลับกันแล้วต่างก็แยกทางกัน ส่วนนายสำเภากลับบ้านตนและหาสินค้าเพื่อจะไปขายในที่ยวต่อไป เจ้ากำพร้าที่ยวเดินไปเรื่อยๆ พบแมวเข้าตัวหนึ่ง จึงถามเจ้าของว่าจะขายไหม จะให้ 1 ชั่ง เจ้าของแมวตกลงขายให้ เจ้ากำพร้าอุ้มแมวเดินต่อไป พบหมาตัวหนึ่งจึงถามเจ้าของว่าจะขายไหม จะให้ 1 ชั่ง เจ้าของก็ตกลงขายให้ แล้วทั้งสามเดินทางต่อไปพบเด็กคนหนึ่งเอากระบอกไม้มาเล่น เจ้ากำพร้าเป็นคนมีบุญจึงเห็นว่าในกระบอกไม้นั้นมีแหวนอยู่วงหนึ่ง เมื่อขอซื้อในราคา 1 ชั่ง เด็กที่เป็นเจ้าของไม่ขาย แต่พ่อแม่ของเด็กไม่รู้ความจริงบอกให้ลูกขายไปเสีย แล้วจะทำกระบอกใหม่ให้เล่น เด็กจึงขายให้ เจ้ากำพร้าจ่ายเงินไป 3 ชั่ง จึงกลับมาที่เรือเพื่อรอเวลาเดินทางกลับบ้านของตน เขาไม่ต้องคอยนานนักเพราะพ่อค้าก็จัดการเรื่องของเขาเสร็จแล้ว และจะออกเดินทางไปยังประเทศไทยโดยเร็ว เจ้ากำพร้าเดินทางกลับมากับเรือด้วยความสุขสบายจนถึงบ้าน ได้เล่าให้ตายายฟังเรื่องที่ตนไปถึงเมืองจีนและได้อะไรมาบ้าง ตายายไม่ว่าอะไร เจ้ากำพร้าก็เลี้ยงแมวและหมาให้มีความสุขตลอดมา

หลายวันต่อมา นายสำเภาได้แวะมาเยี่ยมและถามยายว่าเจ้ากำพร้าไปเมืองจีนได้อะไรมาบ้าง ตายายเล่าให้ฟัง นายสำเภาถามถึงเจ้ากำพร้า รู้ว่าไม่อยู่บ้านขณะนั้น จึงขอดูกระบอกไม้เพราะเคยทราบว่ามีแหวนอยู่ในนั้น ยายก็นำมาให้ดู นายสำเภาออกอุบายบอกตายายว่า อยากกินหมากช่วยหาให้สักคำหนึ่งเถอะ พอตายายลับตาไปนายสำเภาก็รีบเอาแหวนใส่ชายพกไว้ เคี้ยวหมากแล้วรีบลากลับทันที

เมื่อเจ้ากำพร้ากลับถึงบ้าน ถามตายายว่ามีใครมาหาบ้างหรือไม่ ตายายเล่าให้ฟัง เจ้ากำพร้ารีบไปดูกระบอกไม้ของตน ก็รู้ว่านายสำเภาเอาแหวนไปแล้ว จึงบอกให้ตายายรู้และปลอบไม่ให้เสียใจ เพราะตนจะไปเอาคืนมาให้ได้ เจ้ากำพร้าไปปรึกษาสัตว์ทั้งสองให้ช่วยหาแหวนให้ด้วย แมวกับหมาก็รับอาสา เพราะตัวมันมาจากเมืองจีน จะกลับไปค้นหาที่บ้านนายสำเภาให้ เจ้ากำพร้าถามว่ารู้จักเมียนายสำเภาหรือไม่ ทั้งแมวและหมาตอบว่า รู้จัก ดังนั้นสัตว์ทั้งสองก็ออกเดินทางมาถึงลำน้ำใหญ่แห่งหนึ่งกว้างมาก จะว่ายไปก็ไม่ไหว แมวคิดหาวิธีที่จะข้ามไป มันมองไปบนยอดไม้เห็นรังนกอินทรี จึงไต่ขึ้นไปตะครุบลูกนกไว้ ขู่จะฆ่ากินเสียให้หมด แม่นกขอร้องให้ปล่อยลูกมันแล้วจะให้มันทำอะไรก็จะทำให้ แมวจึงบอกให้นกอินทรีหักใบบัวมาซ้อนต่อเป็นทางยาวไปถึงอีกฝั่งหนึ่ง พอให้แมวข้ามได้ แม่นกไปเกณฑ์บริวารมาช่วยทำสะพานใบบัวจนเสร็จ แมวข้ามได้ตัวเดียวเพราะตัวเบาจึงบอกให้หมาคอยอยู่ทางฝั่งนี้ เมื่อหาแหวนจะรีบกลับมา

แมวข้ามสะพานใบบัวมาได้ เที่ยวตามหาบ้านนายสำเภา จนกระทั่งเห็นเมียนายสำเภาใส่แหวนนั่งอยู่หน้าบ้าน แน่ใจว่าต้องเป็นแหวนของเจ้ากำพร้าแน่ จึงกระโดดจะงับนิ้วไว้ แต่เมียนายสำเภารู้

Copyright by Mahidol University

ตัวเสียก่อนรีบลุกหนีเข้าข้างใน เอาแหวนไปเก็บไว้ในกำปั่น แล้วออกมา แมวแปลกใจว่าเมียนายสำเภาเอาแหวนไปเก็บไว้ที่ใดเผอิญนึกถึงหนูขึ้นมาได้ จะใช้ให้ไปสืบดูคิดดังนั้นจึงไปแอบจับหนูอยู่จนกระทั่งพลบค่ำ หนูออกหากิน แมวรีบตะครุบไว้แล้วขู่ว่า จะกินหนูตัวนั้นเสีย หนูร้องขอชีวิตและบอกว่าจะให้มันทำอะไรเป็นการตอบแทนบุญคุณก็ได้ทั้งนั้น แมวจึงบอกให้หนูไปสืบดูว่าแหวนอยู่ที่ไหน

หนูรับปากแมวแล้วเข้าไปในบ้าน ได้ยินเขาคุยกันเรื่องแหวนอยู่ในกำปั่น จึงกัดกำปั่นคาบเอาแหวนออกมาได้ แมวชวนหนูไปอยู่ด้วยกันคบหากันเป็นเพื่อน หนูก็ตกลงตามแมวมา จนกระทั่งถึงแม่น้ำ แมวข้ามสะพานใบบัวไปก่อน หนูตามหลังมา พอมาถึงครึ่งทางนึกกลัวตกน้ำตายจึงบอกแมวว่า ไม่ไปด้วยแล้ว จะกลับบ้านของตน แมวโกรธที่หนูพูดจาโลเล ถือว่าโกหกกัน ไม่นับถือกัน จึงอาฆาตว่าถ้าพบหนูที่ไหนต่อไปนี้จะจับกินเสียทุกครั้งไป หนูรีบวิ่งกลับมายังที่อยู่ของมันทันที นับแต่นั้นมาแมวกับหนูก็ไม่ถูกกัน โดยแมวเป็นฝ่ายไล่จับหนูกินทุกครั้งที่เห็น

แมวข้ามสะพานมาถึงร่มไม้ที่หมาคอยอยู่ หมาถามว่าได้แหวนมาไหม แมวว่าได้ หมาก็ขอเอาไปอมไว้ในปากเอง ทั้งสองเดินทางกันมาถึงสะพานแห่งหนึ่ง กำลังเดินข้ามสะพาน หมาเกิดแลเห็นเงาของตัวเป็นก้อนเนื้อ อ้าปากหมายจะงับเข้าปาก แหวนเลยตกลงไปในน้ำถูกปลาตะเพียนกลืนเข้าในท้อง แมวต้องหาวิธีการให้ได้แหวนคืนมา มันวิ่งไปวิ่งมาเห็นรังนกออกอยู่บนต้นไม้ จึงไต่ขึ้นไปตะครุบลูกนกไว้ บอกว่าจะกินเสียทั้งแม่และลูก แม่นกอ้อนวอนขอให้ปล่อยตนและลูกแล้ว จะให้ทำอะไรก็ไม่ขัดข้องเลย แมวบอกให้เป็นอิสระ นกออกพยายามไปจับปลาตะเพียนขึ้นมาได้ แมวก็กัดพุงปลาตะเพียนและพบแหวนอยู่ในท้อง

พอเห็นแมวได้แหวนมา หมาก็ขอเก็บไว้อีก แมวจะขัดก็ไม่ได้เพราะกลัวหมาจะกัดตาย จำต้องให้ไป เดินทางต่อมาอีกไม่นาน หมาเห็นซากวัวที่แร้งลงกินอยู่ ก็อ้าปากงับนกแร้งเพื่อจะกินซากวัวนั้น แหวนจึงพลัดออกจากปากอีก นกแร้งจิกเอาไปได้ก็บินขึ้นสู่ท้องฟ้า หมาไม่รู้จะทำอย่างไร แมวต้องหาอุบายเอาแหวนคืนมาโดยการให้หมาทำเป็นนอนตายอยู่กลางพื้นดิน พยายามทำหนังท้องให้ดึงๆ ไว้ หนาวร้อนก็ให้นอนอยู่อย่างนั้นจนกว่าแร้งจะลงมากาะ หมาก็ทำตาม สักครู่หนึ่งแร้งนั้นร่อนลงมาเพราะคิดว่ามีซากหมาตายจริงๆ แมวซึ่งคอยทีอยู่ก็โดดงับคอแร้งไว้ทันที บังคับให้คายแหวนออกมา แร้งนั้นเรียก แร้งคอดำ เพราะเหตุที่มีแหวนอยู่ที่คอ เมื่อแร้งคายแหวนออกมาแล้ว หมาก็เก็บไว้อีก แมวไม่รู้จะว่าอย่างไร จึงต้องยอมให้หมาคาบแหวนนั้นไว้ หมาบอกว่ามันเอง แมวก็ว่าตนเป็นผู้นำมาเช่นกัน เจ้ากำพร้าบอกให้หมาไปคอยอยู่ใต้ถุนบ้าน จะถามแมวก่อนว่านำมาได้ด้วยวิธีไหน แมวเล่าให้ฟังแต่ต้นจนจบ เจ้ากำพร้าให้แมวหลบไปก่อนเรียกหมาขึ้นมาซักถาม มันก็เล่าไม่ตรงกับแมวเพราะมันขี้โกงและโกหกด้วย เจ้ากำพร้าเห็นแมวมีคุณ จึงให้อยู่บนบ้าน ส่วนหมาให้มีหน้าที่เห่าหอนเฝ้าบ้านเฝ้าช่องอยู่ใต้ถุน หมาจึงโกรธว่าแมวพูดเอาแต่ความดีเข้าข้างตัวป้ายความชั่วมาให้หมา จนเจ้ากำพร้าโกรธหมาให้หมาอาศัยอยู่ใต้ถุนบ้าน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา หมาจึงเป็นศัตรูคู่อาฆาตกับแมวจนถึงทุกวันนี้.

Copyright by Mahidol University

13) นิทานเรื่อง: หมาเก้าหาง (นางไข่ฟ้า)

เมื่อก่อนมีเมืองหนึ่งชื่อ มีทุคคตะ (ทุคคตะ แปลว่าคนจน) 2 พ่อลูก ก่อนพ่อจะตายได้สั่งลูกว่า ถ้าพ่อตายแล้วให้เอาหัวพ่อไปด้วยไม่ว่าจะเดินทางไปที่ใด ต่อมาไม่นานผู้เป็นพ่อก็ตาย ฝ่ายลูกจึงเอากะโหลกของพ่อติดตัวไปด้วยทุกแห่ง ต่อมาไม่นานก็ออกจากบ้านไปอยู่ป่า และปลูกกระท่อมในป่า แล้วเอากะโหลกฝังใต้กระท่อม

วันหนึ่งชายยากจนคนนั้นออกไปเกี่ยวข้าว ไปพบไข่ใบหนึ่งใหญ่มาก จึงเก็บมาไว้ในบ้าน ต่อมาขณะที่เขาออกไปทำงาน ก็มีผู้หญิงสวยงามคนหนึ่งออกจากไข่นั้นมาทำงานหุงหาอาหารไว้ให้เขา เมื่อเขากลับจากเกี่ยวข้าวก็มาพบอาหารจึงแปลกใจว่าใครมาทำอาหารไว้ให้ตน จึงไม่กล้ากิน แต่กลิ่นของอาหารนั้นหอม เขาทนหิวไม่ได้จึงได้กินอาหารนั้นจนหมด ต่อมาเขาแสร้งออกไปเกี่ยวหญ้าคาแล้วแอบกลับมาดู จึงมาพบหญิงสาวคนหนึ่งสวยมากกำลังทำอาหาร เขาจึงถามนางว่ามาจากไหน หญิงสาวบอกว่าได้ออกมาจากไข่ที่เขาเก็บจากป่ามาไว้ในบ้าน ต่อมาทั้ง 2 คนจึงได้เป็นผัวเมียกัน และที่บ้านของเขานั้นก็เลี้ยงหมา 9 หางไว้หนึ่งตัว

ไม่นานเจ้าเมืองได้ทราบว่าเขามีเมียสวยจึงอยากได้ จึงได้เรียกตัวเขาไปพบในวังและสั่งให้เขาไปเอาไก่มาชนกัน โดยสัญญาว่าถ้าไก่ของชายผู้นั้นชนะก็จะยกเมืองให้ แต่ถ้าไก่เจ้าเมืองชนะจะยึดเมียของเขาเสีย เขาจึงตกลงแล้วก็กลับบ้านมานั่งคิดว่าจะทำอย่างไรดี ฝ่ายเมียเมื่อทราบเรื่องก็เอาข้าวมาหว่านหน้าบ้าน ก็มีอีเห็นมากินข้าว เมียเขาจึงได้เสกคาถาให้อีเห็นเป็นไก่แล้วบอกให้ผัวเอาไปชน เขาจึงเดินทางไปชนไก่กับเจ้าเมือง ไก่ของเจ้าเมืองก็แพ้ แต่เจ้าเมืองไม่ยอมยกเมืองให้ตามสัญญา แต่กลับบอกให้เอาวัวมาชนอีก เขากลับมาบ้าน พอเมียทราบเรื่องก็บอกว่าจะช่วยเหลือ แล้วนางจึงไปจับเสือแล้วเสกคาถาให้เป็นวัวนำมาให้ผัวไปชนกับเจ้าเมือง ปรากฏว่าวัวของเจ้าเมืองแพ้ เจ้าเมืองไม่ยอม แต่กลับให้เอาช้างมาชน ฝ่ายเมียก็ช่วยเอาฤาษีตนหนึ่งมาเสกเป็นช้างให้ผัวนำไปชนกับช้างเจ้าเมือง ช้างของเจ้าเมืองก็แพ้ เจ้าเมืองจึงบอกว่าอีก 7 วันจะยกเมืองให้

ต่อมาใกล้ 7 วัน เจ้าเมืองก็สร้างกลองใบใหญ่ขึ้นใบหนึ่ง และให้คนไปอยู่ในกลอง แล้วให้คนนำไปหาเขาที่บ้านโดยบอกว่าเจ้าเมืองจะมีงานจึงได้เอากลองมาฝากไว้ แท้จริงแล้วเจ้าเมืองอยากจะสืบดูว่าเขามีของวิเศษอะไรจึงชนะเจ้าเมืองทุกอย่าง ตกตอนดึกมา สองผัวเมียจึงพูดคุยกัน ฝ่ายเมียบอกเขาว่าห้ามกินไข่ทุกชนิด เพราะว่าจะทำให้นางไปสบายและจะอยู่ในเมืองมนุษย์ไม่ได้ จะต้องกลับไปอยู่บนสวรรค์ เมื่อคนที่อยู่ในกลองได้ยินเช่นนั้นจึงนำเรื่องไปเล่าให้เจ้าเมือง เจ้าเมืองจึงจัดงานเลี้ยงขึ้นแล้วใช้คนไปเรียกผัวของนางมา พอผัวของนางมาถึงงานเลี้ยง ก็พบว่าอาหารทุกอย่างประกอบด้วยไข่ทั้งหมด เขาจึงนึกถึงคำบอกของเมียจึงไม่กินอาหาร เจ้าเมืองจึงโกรธ บอกว่าถ้าเขาไม่กินแล้วก็จะถูกฆ่า เขาจึงกลัวจึงหยิบกินเพียง 2-3 คำ ซึ่งก็เพียงพอที่ฝ่ายเมียซึ่งอยู่ทางบ้านจะปวดหัวจนอยู่ต่อไปไม่ได้ จึงต้อง

Copyright by Mahidol University

กลับไปบนสวรรค์ แต่ก่อนจะกลับก็ได้ฝากแหวนวิเศษของนางไว้ให้ผัวโดยฝากไว้กับหมา 9 หางของนาง พอเขากลับถึงบ้านก็ไม่พบเมียจึงเสียใจนัก หมา 9 หางจึงบอกว่าไม่ต้องเสียใจ ตนจะช่วยพาไปหาเมียจึงเอาแหวนนั้นให้เขา หมา 9 หางจึงพาเดินทางมาถึงฝั่งน้ำแห่งหนึ่งก่อนจะข้ามน้ำ หมาได้สั่งเขาว่าถ้าตนตดขึ้นก็จงอย่าหัวเราะ เพราะว่าถ้าหัวเราะแล้วหางจะหลุด แล้วจึงให้เขาเกาะหางหมาเดินทางข้ามแม่น้ำ พอหมาตดออกมา เขาก็หัวเราะ จึงทำให้หางหมาขาด เขาก็จับอีกหางหนึ่ง และหางหมาขาดถึง 8 ครั้ง จึงข้ามน้ำได้เสร็จ ทำให้หมาเหลือหางเดียวมาจนทุกวันนี้

ฝ่ายหมาก็เจ็บปวดมาก เพราะหางขาดและเดินทางมากับเขาได้ไม่นานก็ตาย เขาจึงนำศพหมาเดินทางต่อไป มีแมลงวันตัวหนึ่งมาขอกินเนื้อหมา เขาก็ให้แมลงวันกิน แมลงวันจึงช่วยแนะนำทางเขาจนถึงเขตเมืองของกา แมลงวันก็บอกว่าตนเดินทางต่อไปไม่ได้ และบอกว่าถ้าต้องการให้ช่วยจงอธิษฐานถึงมัน เขาจึงเข้าไปในเขตเมืองของกา หามาพบเขาและขอกินเนื้อหมาอีก เขาก็ให้กากิน กาจึงนำทางมาจนหมดเขตเมืองของกา ถึงเขตอีแร้ง อีแร้งก็ขอเขากินเนื้อหมาอีก เขาก็ให้อีแร้งกินจนหมด ต่อมาอีแร้งก็ไปส่งจนหมดเขต เขาจึงเดินทางไปเรื่อยๆ เขารู้สึกกลัวจึงไปนอนบนต้นไม้แห่งหนึ่ง ต่อมามีนก 2 ตัวผัวเมียเป็นนกที่ใหญ่มากสามารถบินถึงชั้นฟ้าได้ ชื่อว่า กอะจ๊ะเลเล (หัสดีลิงค์) บินมาเกาะที่ต้นไม้และได้คุยว่า วันนี้กินอิ่ม พรุ่งนี้จะกินอะไรอีก ฝ่ายนกตัวผัวบอกว่า พรุ่งนี้จะไปกินช้างที่เมืองจุมปอม (อุทุมพร) เขาจึงได้รู้ว่าเมียตนอยู่เมืองจุมปอม เขาจึงแอบเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในหางปั่วนก (หางนกเส้นโต) รุ่งเช้านกก็บินไปกินช้างที่ตาย เขาจึงหล่นตกลงมาจากขนแล้วเดินไปเรื่อยๆ จนถึงท่าน้ำแห่งหนึ่ง พอดีทางเมืองนั้นจะทำพิธีอาบน้ำนางไข่ฟ้า ซึ่งเป็นเมียของเขาและเป็นลูกสาวของเจ้าเมืองและใช้คนใช้มาหาบน้ำที่ฝั่งแม่น้ำ คนใช้จึงได้พบกับเขาที่นั่น เขาบอกว่านางหาบน้ำไปทำไม คนใช้ก็บอกว่าตักไปให้ลูกสาวเจ้าเมืองอาบ เขาจึงช่วยนางยกหาบน้ำใส่บ่าแล้วแอบถอดแหวนใส่ลงในหาบน้ำ

พอคนใช้หาบน้ำมาถึงก็เทให้ลูกสาวเจ้าเมืองอาบ แหวนจึงได้วิ่งเข้าสวมนิ้วมือของลูกสาวเจ้าเมือง ทำให้รู้ว่าผัวของนางมาตาม นางจึงถามคนใช้ว่าตักน้ำที่ไหนมา คนใช้ก็เล่าให้ฟัง นางจึงบอกให้พ่อแม่ว่าผัวนางมาตาม พ่อแม่นางจึงให้ทหารไปตามเขามา แล้วไม่ให้เห็นนาง แล้วจัดงานเลี้ยงและให้นางคนใช้อีก 6 คนมาแต่งตัวให้เหมือนนางไข่ฟ้า แล้วใช้ผ้าม่านปิดหน้าให้เขาเลือกว่าใครเป็นเมียของเขา โดยเอาแหวนของนางออกเสีย ฝ่ายชายผู้เป็นผัวของนางก็อธิษฐานให้แมลงวันมาช่วย แมลงวันจึงบินมาเกาะที่มือของนาง เขาจึงชี้ตัวนางได้ถูกต้อง ฝ่ายเจ้าเมืองก็ไม่เชื่อ จึงใช้ผ้าม่านปิดแล้วให้นางทั้ง 7 คนยื่นนิ้วออกมาคนละนิ้ว แล้วจึงให้เขาเลือกชี้ว่านิ้วไหนเป็นของนางไข่ฟ้า เขาจึงอธิษฐานให้แมลงวันมาช่วยมาเกาะที่นิ้วนาง ทำให้ชี้ได้ถูก เจ้าเมืองจึงเชื่อและยกรองเท้าวิเศษที่ใส่แล้วเหาะได้ให้ด้วย จากนั้นเขากับเมียจึงเหาะลงมาที่กระท่อมเขาและได้มาฆ่าเจ้าเมืองที่ทำเขาถึง 3 ครั้ง 3 ครา แล้วเอาไฟเผาเมืองไหม้หมด ต่อมาจึงสร้างเมืองขึ้นใหม่ และทั้งสองคนได้ครองเมืองนั้นสืบมา.

Copyright by Mahidol University

14) นิทานเรื่อง: กำพร้าหมาขาว

กำพร้าหมาขาว เป็นชื่อชาดกล้านนาเรื่องหนึ่ง ซึ่งคล้ายคลึงกับเรื่อง นางไข่พราง หรือพกุลชาดกก็ได้ ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ที่ครั้งหนึ่งเกิดมาเป็นบุตรเศรษฐีตกยากในเมืองพาราณสี ก่อนที่พ่อจะตายนั้นได้สั่งให้พุกลกุมารโพธิสัตว์ลากกะโหลกศีรษะของตนไปตามบริเวณที่คิดว่าจะทำไร่ และได้ที่สำหรับสร้างไร่ในป่านอกเมืองพาราณสี จากนั้นก็ได้ไปขอหมาขาวจากแม่ม่ายผู้หนึ่งไปเลี้ยงเป็นเพื่อน

ในครั้งนั้น พระอินทร์ไปขอเอานางสุขุมาลภัณฑา ธิดาคนงามของท้าวสตกูฏแห่งลังกาทวีปใส่ในไข่พราง คือถุงหนังใบใหญ่พร้อมกับของวิเศษต่างๆ เพื่อคอยช่วยเหลือพกุลกุมารโพธิสัตว์ แล้วนำไข่พรางนั้นไปไว้ที่ไร่ของกุมารดังกล่าว เมื่อหมาขาวไปพบก็เห่าขึ้นทำให้ทั้งสองได้พบกันแล้วก็ครองคู่อยู่ด้วยกัน

ต่อมานายบ้านไปพบว่าชายหนุ่มมีเมียงาม ก็ไปทูลยุยงท้าวพาราณสีให้หาทางชิงเมียของพระโพธิสัตว์โดยให้ไปเล่นการพนันด้วย แต่พระองค์ก็ไม่อาจเอาชนะพระโพธิสัตว์ได้ ต่อมาเมื่อทราบเคล็ดแล้วก็ลวงให้พกุลกุมารโพธิสัตว์กินไข่ ซึ่งทำให้นางต้องเตลิดหนีกลับลังกาทวีป พกุลกุมารโพธิสัตว์จึงพาหมาขาวออกติดตามไปและเมื่อว่ายน้ำข้าวสระแห่งหนึ่งแล้วหมาขาวก็เหนื่อยจนสิ้นใจ จากนั้นจึงมีเทวดาแปลงเป็นอีแร้งมาขอกินซากหมาขาว แล้วพาพกุลกุมารโพธิสัตว์เดินทางไปและเปลี่ยนกันเป็นทอดๆ จนถึงเมืองและได้นางกลับคืนสู่พาราณสี

ต่อมาพกุลกุมารพระโพธิสัตว์ก็ได้ปราบพญาพาราณสีและนายบ้านด้วยอิทธิฤทธิ์ และได้รับเชิญให้เป็นกษัตริย์ในเมืองพาราณสีสืบต่อมา.

15) นิทานเรื่อง: กำพร้าหมาดำ

ธัมม์หรือชาดกนอกนิบาตที่แต่งในล้านนาเรื่อง กำพร้าหมาดำ เป็นชาดกจากวัดโฮ่งหลวง ตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน อนึ่ง กำพร้าหมาดำ นี้เนื้อเรื่องตรงกับชาดกชื่อ ค่อมเปลี้ยขาติด ความแตกต่างมีเพียงการตั้งชื่อ โดยมีใจความดังนี้ ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเชตวันอารามใกล้เมืองสาวัตถี พระพุทธองค์ก็ปรารถถึงหมาตัวหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุและได้ตรัสเทศนาเรื่องนี้ให้แก่ภิกษุ 500 รูปฟังว่า

ในอดีตกาลมีเมืองชื่อ จัมปานคร มีกษัตริย์ชื่อ พระเจ้าพรหมทัต มีมเหสีชื่อจันทเทวี ทรงมีธิดา 7 คน ซึ่งมีชื่อตามลำดับว่า กาไวย์ ปุสสะ เกษกอง พรหมวาส จันทา จันแดง และนางสุปปชา ทั้ง 7 นางยังไม่มีสามี ขณะนั้นมีชายทุคตะค่อมเตี้ยผู้หนึ่งอาศัยอยู่กับนางจ่าสวน ชายทุคตะหรือชายผู้ยาก

Copyright by Mahidol University

ไร้นั้น นอกจากจะค่อมและเตี้ยแล้วยังพิการเดินไม่ได้ ต้องคลานแทนการเดิน แต่ชายดังกล่าวเป็นพระโพธิสัตว์ที่เกิดมาเพื่อใช้กรรม ฝ่ายนางจ่าสวนก็ไปขอทานมาเลี้ยงชีวิตอดมื้อกินมื้อเรื่อยมาจนชายพิการมีอายุ 14 ปี ชายนั้นเมื่อทราบว่าพระธิดาองค์สุดท้องของพญาพรหมทัตที่ชื่อว่านางสุปปชา อายุได้ 14 ปี เท่ากับตนและมีสิริโฉมงดงาม ก็อยากได้เป็นภรรยา จึงรบเร้านางจ่าสวนไปสู่ขอธิดาให้แก่ตน ชายทุคตะบอกให้ยายเฒ่าไปเก็บเอาผักเบี้ยขาวและแดงใส่ตะกร้าเพื่อไปสู่ขอนางสุปปชา

พระเจ้าพรหมทัตเห็นนางจ่าสวนก็คิดว่าจะมาขออาหาร แต่เมื่อนางจ่าสวนบอกกิจที่ตนมาแล้วก็โกรธมากสั่งเพชฌฆาตจับนางจ่าสวนไปฆ่า ยายเฒ่ากลัวมาก จึงทิ้งตะกร้าผักเบี้ยแล้วรีบหนีไปแล้วต่อว่าชายทุคตะ แล้วบอกให้ช่วยกันขนข้าวของหนีโทษประหาร ชายทุคตะนึกโกรธที่พระราชาหมิ่นประมาณตน แต่ก็ยอมหนีไปกับนางจ่าสวน พระเจ้าพรหมทัตเห็นตะกร้าตั้งอยู่ก็ให้เสนานำไปตรวจดูพบว่าเต็มไปด้วยเงินทอง จึงให้คนไปตามเอายายเฒ่าไปเฝ้า แต่เสนาตามไม่พบ ก็ขนเอาเงินทองไปไว้ที่คลัง ส่วนยายเฒ่ากับชายทุคตะพากันไปถึงป่าแห่งหนึ่ง พบทำเลดีก็สร้างกระท่อมอยู่ ชายทุคตะก็ปลูกข้าวเพื่อเลี้ยงชีพ ข้าวก็ตกรวงเหลืองอร่ามไปทั่ว ยังมีหนูฝูงหนึ่งขุดอุโมงค์มากินข้าวในไร่ ชายทุคตะจึงทำกับดักไว้ หนูทั้งหลายก็มาติดกับดัก ซึ่งเขาก็นำไปทำเป็นอาหารกินทุกวัน ต่อมามีหนูเผือกตัวหนึ่งซึ่งเป็นหัวหน้าหนูทั้งหลายมาติดกับของชายทุคตะ เมื่อชายทุคตะมาเห็นเข้าก็จะฆ่า แต่พญาหนูเผือกร้องขอชีวิตแล้วบอกว่าถ้าชายพิการต้องการสิ่งใดตนก็จะนำไปให้ ชายทุคตะบอกว่าตนต้องการลูกสาวของพญาพรหมทัตที่ชื่อนางสุปปชาไปเป็นภรรยา พญาหนูเผือกก็ให้หนูบริวารทั้งหลายขุดอุโมงค์ใหญ่ไปยังเมืองจัมปานครทั้งวันทั้งคืน เพื่อไปรับเจ้าหญิงสุปปชา อุโมงค์นั้นไปทะลุที่ศาลาทานแห่งพญาพรหมทัตในวันเพ็ญเดือน 12

ขณะนั้นพระราชา พระมเหสี และราชธิดากำลังทำบุญอยู่ ได้ยินเสียงดังจากพื้นศาลาก็แปลกใจ พญาหนูเผือกก็ออกมาปรากฏตัว แล้วขอพระธิดาสุปปชาให้แก่ชายทุคตะเสีย ถ้าหากไม่ยอมแล้วบ้านเมืองจะล่มจมไปภายใน 7 วัน ด้วยความกลัวและสงสารพระราชบิดามารดา นางสุปปชาจึงบอกว่าจะยอมรับชายทุคตะกำพร้าเป็นสามี พญาพรหมทัตจึงตกแต่งราชรถไปรับชายทัคตะกับยายเฒ่าจากป่าสู่นครจัมปา ส่วนนางทั้งหกต่อมาก็ได้เลือกชายหนุ่มผู้มีสกุลในเมืองนั้นเป็นสามี และในวันหนึ่ง บุตรเขยทั้ง 6 จะไปสำเภายังต่างเมือง ชายพิการอยากไปด้วย แต่พี่เขยทั้ง 6 ไม่ยอม พระราชาจึงสั่งให้นำชายพิการไปด้วย ทั้งหมดลงเรือสำเภาไปตามกระแสน้ำจนถึงเมืองสุตตา แล้วเขยใหญ่จึงนำบรรณาการไปเฝ้าพญาเข้าเมือง เพื่อขออนุญาตค้าขายกับชาวเมือง ในคืนนั้น ชายพิการฝันว่าได้นอนเอาหัวหนุนฟ้า อ้าปากคาบเอาพระอาทิตย์และพระจันทร์ไปคลี่ห่ม ต่อมาได้กลืนกินพระจันทร์ ซึ่งเขยใหญ่ก็ทำนายว่าจะโชคดี อาจได้เป็นกษัตริย์ก็ได้ รุ่งขึ้นพี่เขยทั้ง 6 ก็แยกกันไปค้าขายและบอกชายพิการว่าต้องการสิ่งใดจงไปซื้อเอาตามใจเถิด ชายพิการได้ไปยังอุทยานพบยายเฒ่าผู้หนึ่งซึ่งมีใจชื่นชมยินดีในชายทุคตะนั้นและ

Copyright by Mahidol University

นำอาหารมาให้กิน แล้วกล่าวว่า ตนไม่มีข้าวของสิ่งใดจะขาย มีแต่หมาสีดำตัวหนึ่งเท่านั้น จึงยกหมาให้แก่เจ้าหนุ่มทุคตะพิการไป

เมื่อชายทุคตะได้หมาดำตัวนั้นแล้ว ก็สั่งอำลายายเฒ่าผู้นั้นไปสู่สำเภา ส่วนพี่เขยทั้งหกก็พากันหัวเราะว่ากล่าวต่างๆ นานาแก่ชายทุคตะ เมื่อกลับถึงเมืองจัมปานครก็ยิงปืนใหญ่ส่งสัญญาณให้ภรรยามารับเอาข้าวของเป็นจำนวนมาก ส่วยชายทุคตะก็ไม่มีข้าวของอะไรนอกจากหมาดำตัวเดียว นางสุปปชา ซึ่งไปต้อนรับก็พากลับไปยังที่อยู่แห่งตน ส่วนพี่เขยทั้งปวงก็ได้นำผ้าไหมและข้าวของต่างๆ ไปถวายพญาเจ้าเมืองผู้เป็นพ่อ เมื่อพญารู้ว่าชายทุคตะได้แต่หมาดำกลับเมืองเพียงตัวเดียว จึงกล่าวแก่นางสุปปชาว่า จงให้สามีของนางพาหมาไปเที่ยวในป่าล่าสัตว์ดู

ชายทุคตะแม้รู้ว่าพ่อตาแกล้งแต่ก็ทำตาม โดยให้นางสุปปชาเตรียมอาหารใส่ย่ามแล้วแขวนที่คอหมาดำเข้าไปในป่า ขณะที่อยู่ในป่า ชายพิการก็บอกหมาให้คอยสังเกตดูของดีวิเศษ เช่น แก้วแหวน แล้วบอกให้ตนรู้ เมื่อไปพบแก้ววิฑูรย์ลูกหนึ่ง หมาดำก็ส่งเสียงเรียกเจ้าของไปดู เมื่อชายค่อมเห็นแก้ววิเศษเช่นนั้น ก็เก็บไว้กับตนแล้วจึงพาหมากลับบ้านในตอนเย็น วันรุ่งขึ้นก็นำแก้ววิฑูรย์ไปถวายแก่พญาผู้เป็นพ่อซึ่งก็รับด้วยพานทอง แก้ววิฑูรย์ก็เปล่งรัศมีขึ้น พญาตกใจกลัวจึงคืนแก้วลูกนั้นให้แก่ชายทุคตะและนางสุปปชา

ต่อมาอีก 2 ปี พญาตนพ่อก็ให้เขยทั้ง 6 สร้างบ้าน ชายทุคตะนั้นมีแต่เสาต้นเดียวเท่านั้น พญาจึงบอกว่าให้ทั้งสองไปสร้างเองให้เสร็จ ชายทุคตะก็พาหมาดำเดินทางไปยังป่าแห่งไกลจากเมืองไป 4 โยชน์ อันเป็นสถานที่ราบดีมีแม่น้ำไหลผ่าน ชายทุคตะได้พักอยู่ที่นั้น หมาดำตัวนั้นก็ส่งเสียงเห่าด้วยอานุภาพของโพธิสัตว์และแก้ววิเศษ ทันใดนั้นก็ปรากฏเป็นเมืองมีปราสาทราชวัง อันประกอบด้วยแก้ว 7 ประการ และเต็มไปด้วยบ้านเรือน มีผู้คนประมาณ 12 อักโขเภณี จากนั้นชายทุคตะและหมาดำก็กลายเป็นชายหนุ่มรูปงามทั้งคู่ ชายค่อมในโฉมใหม่มีชื่อว่า ไชยจักโกเป็นเจ้าเมืองและหมาดำเมื่อกลายเป็นคนแล้วได้ชื่อว่ากัณหา ไชยจักโกก็ใช้คนไปรับนางสุปปชาและยายเฒ่าของตนมาอยู่เมืองใหม่

ต่อมานางสุปปชาก็เชิญพระบิดาให้ไปดูเมืองของชายทุคตะ เมื่อถึงเมืองใหม่พญาก็ไม่สามารถขึ้นบันไดปราสาทได้ เพราะมีหมาดำนั่งเฝ้าอยู่ที่หัวบันได หมาดำนั้นจึงบอกแก่พญาว่าให้เอาน้ำลายหมาดำตัวนั้นมาทาเท้าจึงจะขึ้นได้ พญาจึงขอเอาน้ำลายหมาดำตัวนั้นมาทาเท้าจึงขึ้นไปในปราสาทได้ เมื่อเห็นชายทุคตะนั่งอยู่บนแท่นแก้วบัลลังก์ มีผิวพรรณงดงามราวกับพญาอินทร์ก็ทรุดลงไหว้ ส่วนชายทุคตะก็กล่าวว่า อย่าได้ไหว้ตนเลย เพราะตนเป็นลูกเขย จากนั้นชายทุคตะก็ลงจากปราสาทไปสู่สวน ถอดเครื่องทรงออกกลับมาเป็นชายทุคตะดังเดิม พญาผู้เป็นพ่อจึงได้ยกเมืองให้แล้วตั้งเป็นพญาเจ้าเมืองสืบต่อมา

Copyright by Mahidol University

ในตอนท้ายเรื่องมีประชุมชาดกสรุปว่า พี่เขยใหญ่ในครั้งนั้นได้แก่ เทวทัต พญาหนูเผือกได้แก่ มหาโมคคัลลานเถร ยายเฒ่าที่เลี้ยงดูทุคตะพิการ คือ นางสิริมหามายา นางสุปปชา คือ นางยโสธราพิมพา และไชยจักโก ได้แก่ พระพุทธเจ้า.

16) นิทานเรื่อง: กำพร้าหมาเน่า

กำพร้าหมาเน่า ชาดกเรื่องนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า กัปปนะ เป็นชื่อของชาดกล้านนาเรื่องหนึ่งในเรื่องนั้นกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ซึ่งมีสหชาติ คือผู้ที่เกิดในวันเดียวกันเป็นหมาตัวหนึ่งที่ได้ช่วยแก้ไขเหตุร้ายให้ ต่อมาแม่เลี้ยงของพระโพธิสัตว์ได้ยุยงให้สามีผู้ชราพาพระโพธิสัตว์ไปปล่อยทิ้งไว้ในป่า ต่อมาพระโพธิสัตว์ได้ไปตั้งเมืองใหม่ และรบชนะพระราชาของเมืองเดิม แม้โอรสของพระราชาเก่าก็ยังพ่ายแพ้ต่อโอรสของพระโพธิสัตว์.

17) นิทานเรื่อง: หลวงตากับเณร

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ณ วัดแห่งหนึ่งมีหลวงตากับเณรอาศัยอยู่ ในวัดมีหมาอยู่หลายตัว แต่หลวงตาเป็นที่เกลียดหมามาก เช้าวันหนึ่งชาวบ้านได้นิมนต์หลวงตาไปงานศพ หลวงตาจึงสั่งเณรว่า *"นี่เณร วันนี้หลวงตาจะไปหมู่บ้านน่ะ เณรอย่าให้หมาขึ้นมาขี้ในวัดนะ ถ้าหลวงตากลับมาเห็นขี้หมาก็จะให้เณรกินทั้งหมดเลย"*

เมื่อหลวงตาเดินออกจากวัดไป เณรจึงคิดอุบายที่จะหลอกหลวงตา โดยเอาข้าวที่ตากแห้งแล้วนำมาคั่วจนสุกแล้วตำให้ละเอียด นำมาผสมกับน้ำตาล มะพร้าว แล้วเติมน้ำข้าไปนิดหนึ่งตำต่อไปจนได้ที่ เสร็จแล้วเณรก็ปั้นเป็นก้อนๆ ให้เหมือนขี้หมา นำไปวางเต็มบริเวณวัด พอหลวงตา กลับมาเห็นขี้หมาเต็มบริเวณวัด จึงบอกให้เณรเก็บขี้หมาทั้งหมดหลวงตาบอกเณรว่า *"เฮ้า! เอ็งกินให้หมดสิ"*

ด้วยความฉลาดของเณรจึงนั่งกินก้อนขี้หมานั้นจนเกือบหมด หลวงตาสงสัยยิ่งนักจึงบอกเณรให้เลิกกิน แล้วถามเณรว่า *"นี่เณร ทำไมเณรกินขี้หมาได้ล่ะ ไหนหลวงตาขอลองกินบ้างซิ"* เณรก็ส่งให้หลวงตากินก้อนหนึ่ง หลวงตาพูดว่า *"เอ! ทำไมขี้หมาพวกนี้หวานอร่อยดีแท้"*

หลวงตาติดใจในรสชาติของขี้หมา จึงบอกเณรว่า *"เณรวันหลังไม่ต้องไล่หมาออกจากบริเวณวัดนะ ปล่อยให้มันขี้ใส่บริเวณวัดเยอะๆ หลวงตาจะได้กินอีก"* พอรุ่งเช้าเณรก็เก็บรวบรวมขี้หมาสดๆ มาให้หลวงตากิน หลวงตาก็กินเข้าไปก้อนหนึ่งแล้วพูดว่า *"เอ! เณรทำไมขี้หมาวันนี้ไม่อร่อยเหมือนวันก่อนๆ ล่ะ"* เณรหัวเราะ บอกหลวงตาว่า *"ก็หลวงตากินขี้หมานี่ครับ แล้วมันจะอร่อยได้ยังไง"* หลวงตาโกรธเณรมาก ไม่รู้จะทำอย่างไรดีเลยต้องยอมแพ้เณรผู้ชาญฉลาด

Copyright by Mahidol University

นิทานเรื่องนี้ชี้ให้เห็นถึงความฉลาดของเณร และความไม่รอบคอบของหลวงตา จึงถูกเณรหลอกได้ เป็นนิทานมุขตลกที่เล่าสู่กันฟังเพื่อความสนุกสนานของชาวบ้าน.

18) นิทานเรื่อง: ผีขี้หมา

มีเรื่องเล่าต่อกันว่า มีพ่อค้ากลุ่มหนึ่งเดินทางไปค้าขาย เมื่อถึงเวลาอาหารได้หยุดพักรับประทานอาหารที่ริมทางเดินนั้นกำลังจะลงมือกินข้าว มีคนหนึ่งได้เหลือบไปเห็นขี้หมากองหนึ่งอยู่ใกล้ๆ เขาจึงเอาใบตองปิดขี้หมานั้นไว้ แต่ใบตองปิดไม่มิดดี เขาจึงเด็ดเอาดอกหญ้าบ้าง ดอกอะไรต่อมิอะไรปิดทับข้างบนอีกทีหนึ่ง เพื่อที่จะได้กินข้าวได้โดยไม่มีสิ่งที่น่ารังเกียจให้เห็น เพราะคนเราเวลาที่กินข้าวนั้น ถ้าพูดถึงขี้หรือมีอะไรที่เป็นขี้ๆ อยู่ใกล้ๆ ก็มักจะกินข้าวไม่ค่อยลง เมื่อทุกคนกินอิ่ม และเอนกายพอให้ข้าวเรียงเม็ดที่เรียกกันว่า *"อยายเมล็ดข้าว"* แล้วจึงพากันเดินทางต่อไป

วันต่อมาก็มีคนมาพักกินอาหาร ณ ที่ตรงนั้นอีก เมื่อเห็นมีดอกไม้วางไว้ก็คิดว่าเป็นที่มีผีอยู่ จึงหยิบเอาข้าวและอาหารวางไว้ตรงนั้น เป็นการแบ่งให้ผีกินตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมา ต่อมามีใครมาพักเมื่อเห็นซากดอกไม้ซากอาหารก็คิดว่าเป็นที่ผีอาศัยอยู่ จึงวางดอกไม้ธูปเทียนขอโชคขอพรจนดอกไม้ที่วางซับซ้อนกันมากขึ้นเป็นกองสูง มีพ่อค้าอีกกลุ่มหนึ่งเดินทางกลับจากการค้าขาย ซึ่งมีพ่อค้าคนหนึ่งค้าขายขาดทุน ไม่ได้เงินและข้าวของกลับมาอย่างคนอื่นเขาเลย เมื่อมาถึงบริเวณนั้นได้เวลาอาหารกลางวัน จึงพากันหยุดพักกินข้าวกันที่ตรงนั้น และหัวหน้าพ่อค้าก็ได้วางดอกไม้ วางข้าวปลาอาหารแก่ผีที่ตรงนั้นด้วย หลังจากที่กินข้าวเสร็จแล้วทุกคนก็เอนกายอยายเม็ดข้าว กัน พ่อค้าคนที่ค้าขายขาดทุน ก็มีความคิดว่าจะเอาอะไรไปขายต่อเพื่อได้เงินให้ลูกให้เมีย ในระหว่างที่ใช้ความคิดอยู่นั้น ตาก็จับจ้องอยู่ที่กองดอกไม้ของผี เขาจึงตัดสินใจกอบเอากองขี้หมากองนั้นใส่ในย่ามของเขา เมื่อทุกคนพักจนพอใจแล้วก็พากันเดินทางกลับบ้าน เมื่อถึงบ้านแล้วพ่อค้าหัวใสคนนั้นจึงนำเอาผีออกเร่ขายไปตามบ้าน โดยบอกว่าเป็นผีดี ผีที่คุ้มครองบ้าน คุ้มครองคน คนที่ยังไม่มีผีก็พากันซื้อจากเขา โดยเขาจะแบ่งขี้หมาแห้งห่อขายให้ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านได้ไปก็จะเอาไปไว้ไหว้เป็นที่นับถือเป็นผีประจำเรือน บางคนที่เลี้ยงดีประกอบกับชะตาดีก็เจริญรุ่งเรือง บางคนที่เลี้ยงไม่ดีประกอบกับชะตาไม่ดีก็จนลง บางคนต้องนำไปไหลน้ำก็มี ด้วยเหตุนี้จึงมีการเรียกผีที่ไม่ดี ไม่ให้คุณแก่เจ้าของว่าผีขี้หมา.

Copyright by Mahidol University

2.4 นิทานพื้นบ้าน: ภาคใต้

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สามารถจำแนกนิทานพื้นบ้านในภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับหมา ดังนี้

1) หมาแม่ 2) ตำนานเขาช้าง พังงา (ย่านหมาแหงน)
3) หมากับแมว 4) หมา
5) ไม่ใช่คน 6) หมาพม่า

1) นิทานเรื่อง: หมาแม่

เจ้าพระยาองค์หนึ่งเสด็จประพาสป่าถ่ายพระบังคนไว้ นางหมาแม่ไปกินพระบังคนนั้นจึงเกิดมีลูกสาว 2 คน ต่อมาทั้ง 2 คนต่างได้เป็นนางพญาเมือง นางหมาแม่จึงไปเยี่ยมลูกสาว ไปเยี่ยมลูกสาวคนพี่ถูกไล่ตีขาหักกลับมา จึงไปเยี่ยมลูกสาวคนน้อง ลูกสาวคนน้องเคยสั่งบ่าวไพร่ไว้ว่า ถ้าแม่หมามาหาแล้วหอนขึ้นที่หน้าวัง ให้รับเข้ามาในวัง ครั้นนางหมาแม่มาถึงหอนอยู่หน้าวัง บ่าวไพร่ก็รับเข้าวัง ลูกสาวให้จัดที่นอนอย่างคน มีมุ้งหมอนให้นอนอย่างดี ใครถามว่าทำไมจึงทำอย่างนั้น ก็บอกว่าเป็นหมาแม่ ต่อมาหมาแม่ตายลง นางจึงเอากระดูกมาเก็บใส่หีบไว้บูชา พอเปิดหีบจะนำออกทำพิธีบูชากระดูกหมาแม่กลายเป็นทอง.

2) นิทานเรื่อง: ตำนานเขาช้าง พังงา (ย่านหมาแหงน)

.....ตายมดึงสะกดรอยล่าช้างมากับหมาตัวหนึ่ง ตามล่ามาจนถึงคลองสกซึ่งน้ำเชี่ยวมาก ช้างพังเชือกหนึ่งกำลังท้องแก่ตกใจวิ่งหนีจนพลัดตกลงไปในลำคลองนั้น แรงกระแทกทำให้ตกลูกออกมา ลูกช้างตัวนั้นกลายเป็นหินอยู่กลางคลองสกจึงเรียกว่า *"หินลูกช้าง"* มาจนบัดนี้ ตายมดึงยังคงติดตามรอยช้างอื่นๆ ต่อไป โดยลากหอกตามไปเรื่อยๆ ทางที่ลากหอกไปนั้น ทำให้ดินและหินแยกเป็นทางน้ำอยู่ในเขตอำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เรียกหมู่บ้านแถบนั้นว่า *"บางลากหอก"* หรือ *"บางตาม"* จนถึงทุกวันนี้

ตายมดึงตามช้างไปจนถึงช่องเขาในป่าลึก ในตำบลคลองสก ณ ที่นั้นมีม้าตัวหนึ่งเหลียวมาดูตายมดึง ช่องเขานั้นจึงได้ชื่อว่า *"ช่องม้าเหลียว"* ครั้นไล่ต่อไปจนเกือบจะทัน ตายมดึงได้เอาดินปืนใส่กระบอกปืนจ้องยิง แต่กระสุนพลาดไป จึงเรียกสถานที่ที่กระสุนตก ซึ่งอยู่ใกล้ๆ บ้านบางหมาน่าว่า "ช่อง

Copyright by Mahidol University

ลูกปลาย" และด้วยความโกรธที่ยิงช้างไม่ถูกตายมดึงจึงโยนปืนทิ้ง ปืนไปตกบนภูเขาตรงหน้าวัดสองพี่น้องตำบลคลองสก จึงเรียกภูเขานั้นว่า *"เขาโยน"* ตายมดึงเหนื่อยมาก จึงปล่อยให้หมาที่ตามมาด้วยไล่ช้างไปก่อน หมาไล่ไปพบแลน (เหี้ย) แลนวิ่งหนีลงรูซึ่งอยู่บนเขาตรงหน้าถ้ำวราราม แต่แลนถูกหมาตะครุบได้ตรงส่วนหาง หางแลนจึงหลุดคารูนั้นอยู่ไปได้ จึงเรียกสถานที่นั้นว่า *"แลนคารู"* ครั้นแลนหลุดไปได้ หมาได้แต่แหงนดู จึงเรียกบริเวณนั้นว่า *"ย่านหมาแหงน "* ฝ่ายตายมดึงได้ใช้พร้าขว้างแลน พลาดไปถูกภูเขาพร้าหัก จึงเรียกสถานที่นั้นว่า *"เขาพร้าหัก"* ครั้นไล่ต่อไปอีก เกิดฝนตกหนัก จำเป็นต้องเอาดินปืนทิ้งไว้ในถ้ำ จึงเรียกถ้ำนั้นว่า *"ถ้ำดินปืน"* .....

3) นิทานเรื่อง: หมากับแมว

ลูกชายเจ้าเมืองพรหมทัตเป็นเกลอกับลูกชายท้าวทศเกษียนเจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่ง ต่างคิดจะหาคู่ครองจึงแยกทางไปคนละทิศ ลูกเจ้าเมืองพรหมทัตอยากได้คู่ครองที่เป็นลูกเศรษฐี ไม่นานนักก็หาได้ตามต้องการ ส่วนเพื่อนเกลอต้องการได้หญิงที่มีลักษณะครบ 12 นรลักษณ์ หาไปทั่วก็ไม่พบ ค่อยอับจนลงจนเหลือแต่ผ้านุ่ง 1 ผืน กับมีดงอ 1 เล่ม วันหนึ่งลงอาบน้ำที่ท่าน้ำ เอาผ้าและมีดงอวางไว้บนฝั่ง เหยี่ยวโฉบคาบเข้าป่าไป ขว้างปาก็ไม่ทัน ไม่กล้าขึ้นบกต้องท่องไปตามลำน้ำ จนไปถึงหน้าท่าเมืองเศรษฐี ลูกสาวเศรษฐีลงมาอาบน้ำพบเข้า ไปบอกพ่อให้มาดูว่าเป็นใครมาจากไหน พ่อมาพบก็จำได้ว่าที่แท้คือเกลอของตน ให้ลูกนำผ้าขาวม้ามาให้แล้วเชิญให้เข้าอยู่ในบ้าน ให้ลูกสาวของเพื่อนมีลักษณะครบ 12 นรลักษณ์ จึงกินข้าวไม่ลง เพื่อนมาไต่ถามรู้สาเหตุก็ยกลูกสาวคนนั้นให้ แล้วให้พากันออกไปอยู่นอกเมือง ค่อยเก็บผักหักฟืนเลี้ยงดูกันไป วันหนึ่งมีงูเขียวเข้ามาในครัว พญาครุฑอยากกินงูเขียวลงมาคาบไปกินแล้วคายแก้วไว้ให้ เมียเข้าครัวพบแก้วนั้นเป็นแก้ววิเศษ นึกเอาสิ่งใดก็ได้ตามต้องการ มีบ้านมีเมืองมีข้าทาสบริวาร ทรัพย์สมบัติมากมาย ฝ่ายเพื่อนที่เป็นพ่อตาให้พวกสนมกรมวังไปดูก็รู้ว่าลูกเขย (เกลอเก่า) ได้กลายเป็นเศรษฐีก็หายโกรธแค้น อยู่ต่อมาลูกเขยเห็นมีเงินทองมากมายคิดโลภมากยิ่งขึ้นจะเอาแก้วนั้นขาย เมียคัดค้านก็ไม่ยอม อยู่มาจึงจนลงเรื่อยๆ จนหมดเนื้อหมดตัว ผลสุดท้ายแก้ววิเศษไปตกอยู่กับหมาและแมว สัตว์ทั้งสองผลัดกันคาบแก้วจนแก้วพลัดตกลงทะเล แมวพูดว่าจะวิดทะเลให้แห้งถึงฟ้นแดง พญาปลาได้ยินก็มาถามสาเหตุ จึงให้บรรดาปลาช่วยค้นหา ปลาแก้มช้ำพบแล้วอมไว้หลอกว่ายังไม่พบ พญาปลาจึงตบแก้มจนแก้มช้ำอยู่ตราบทุกวันนี้ และแก้วก็พลัดตกออกมา พญาปลาคืนให้หมากับแมว เจ้าเมืองผู้ตกอับเห็นแมวกับหมาหายไป เที่ยวตามหา พอตกเย็นเห็นแมวกับหมาได้แก้วคืนมาก็กราบไหว้หมากับแมว ต่อมากลับร่ำรวยขึ้น มีข้าทาสเงินทองมากมาย กลับเป็นบ้านเป็นเมืองเหมือนเดิม.

Copyright by Mahidol University

4) นิทานเรื่อง : หมา

ในสมัยก่อนหมาพูดได้ หมาขึ้นไปเฝ้าพระอิศวรทุกวัน จนพระอิศวรเห็นใจและถามว่าต้องการอะไรบ้าง หมาตอบว่าต้องการให้ได้เป็นพระอาทิตย์ เพราะหมาคิดว่าพระอาทิตย์เป็นใหญ่ที่สุด พระอิศวรก็ตามใจ เมื่อหมาได้เป็นพระอาทิตย์ก็เที่ยวชักรถเล่นไปมา จึงทำให้ชาวโลกไม่มีเวลากลางคืน ประสบความเดือดร้อน เพราะอากาศร้อนและน้ำก็แห้งหมด พระอิศวรจึงแปลงร่างเป็นก้อนเมฆไปบังแสงพระอาทิตย์ไว้ หมาเห็นเช่นนั้นจึงขอเป็นก้อนเมฆ แล้วไปบังแสงอาทิตย์ไว้ ทำให้มนุษย์เดือดร้อนอีก พระอิศวรจึงแปลงร่างเป็นลมพัดเอาก้อนเมฆไป หมาเห็นเช่นนั้นก็ขอเป็นลม เมื่อเป็นลมก็เที่ยวพัดบ้านเรือนพังหมดและต้นไม้ก็หักระเนระนาดเหลืออยู่แต่จอมปลวก หมาจึงขอเป็นจอมปลวก เมื่อได้เป็นจอมปลวกก็เที่ยวก่อขึ้นตามใต้ถุนบ้านเต็มไปทุกบ้าน พระอิศวรต้องแปลงร่างมาเป็นหมูมาดุนจอมปลวก หมาจึงขอเป็นหมู เมื่อเป็นหมูแล้วก็เที่ยวดุนเพ่นพ่านทั่วไป พระอิศวรจึงแปลงร่างเป็นหมาคอยไล่กัดหมู ฝ่ายหมาตัวเดิมลืมนึกไปว่าครั้งก่อนเดิมทีเดียวมันเป็นหมา เมื่อเห็นพระอิศวรแปลงเป็นหมาไล่กัดหมูเช่นนั้นก็ขอร้องพระอิศวรให้เป็นหมาบ้าง พระอิศวรก็อนุญาตอีก ในที่สุดหมาตัวนั้นก็กลับเป็นหมาตามเดิม .

5) นิทานเรื่อง: ไม่ใช่คน

กำนันตำบลหนึ่ง ทำความดีความชอบ บำบัดทุกข์ บำรุงสุข แก่ประชาชนในตำบลมาด้วยดี ทางราชการได้แต่งตั้งยศถาบรรดาศักดิ์ให้เป็น *"ขุนบำบัดทุกข์ราษฎร"* เมื่อได้รับแต่งตั้งจากจังหวัดแล้ว ได้ไปเลี้ยงฉลองบรรดาศักดิ์ในตลาดแก่เพื่อนฝูง และซื้อช้อน ส้อม ถาดใส่อาหาร เพื่อไว้ให้ภรรยาจัดอาหารรับประทานสำหรับท่านขุนประจำวัน

ท่านขุนใหม่กลับถึงบ้านเกือบดึกภรรยาและลูกหลับกันแล้ว พอถึงเรือนท่านขุนเรียก *"แม่อีหมา แม่อีหมา เปิดประตูเร็วๆ"* ภรรยาถามว่า *"ใคร ใครมาเรียกดึกดื่นป่านนี้"* ท่านขุน *"กู แหละ กูแหละ"* ภรรยาถามไปว่า *"พ่ออีหมาใช่ไหม"* ท่านขุนว่า *"เออ เออ กู ไม่ใช่คนแล้ว"*

ภรรยาได้ยินเสียงจึงพูดกับลูกสาวซึ่งนอนอยู่ใกล้ๆ ว่า *"ไม่รู้ว่าพ่อมึงเป็นอะไรไปแล้วเสีย เสียงบอกว่าไม่ใช่คน ลองถามดูถี"* ลูกสาวถามว่า *"เมื่อพ่อไม่ใช่คนแล้วพ่อเป็นอะไรล่ะ"*

ท่านขุนใหม่ตอบสวนไปทันทีว่า *"เป็นขุนแหละลูก"*

ลูกถามไปอีกว่า *"ขุนอะไรล่ะพ่อ"*

"ขุนบำบัดทุกข์ราษฎรไงเล่า" พ่อบอก

Copyright by Mahidol University

ภรรยาเปิดประตู ท่านขุนเอาข้าวของที่ซื้อมาส่งให้ภรรยา บอกให้จัดอาหารใส่ถาดพร้อมด้วยช้อนส้อม ท่านขุนอาบน้ำผลัดผ้าผ่อน รับประทานอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้วเข้านอน เรียกหาแม่อีหมาให้บีบนวด

แม่อีหมา *"ฉันยังเป็นคน จะนอนกับผู้ไม่ใช่คนไม่ได้อีกแล้ว"*

6) นิทานเรื่อง: หมาพม่า

หนุ่มสาวคู่หนึ่งหลังจากแต่งงานได้ 3 วันผู้ผัวได้หมายเรียกระดมพลไปสงครามระหว่างไทยกับพม่า มีความอาลัยอาวรณ์เมียอย่างยิ่ง แต่ด้วยความรักชาติ บ้านเมือง เตรียมตัวเข้าประจำการตามหมายระดมพล รำพึงกับเมียคืนวันหนึ่ง

ผัว *"พี่จะไปสงครามในวันสองวันนี้แล้วกว่าจะเสร็จศึกกลับเห็นจะนาน เป็นห่วงคิดถึงน้องมาก แต่จะพยายามรบทัพจับศึกให้ชนะเสร็จสิ้นโดยเร็ว น้องมีอะไรให้พี่ไปเป็นกำลังใจบ้าง"*

เมียเห็นใจผัว เข้าใจผัว ซึ่งกำลังข้าวใหม่ปลามัน แต่เป็นภาวะสุดแสนที่จะทัดทานได้ เพราะเกี่ยวกับการป้องกันรักษาอธิปไตยของชาติมิให้อริราชศัตรูมาย่ำยี

เมีย *"ไม่เป็นไรพี่ น้องจะให้ของดีที่พี่รักหวง ระลึกถึงน้องเป็นกำลังใจในการรบ"*

เมียไปได้ของแม่วัว ที่ชาวบ้านฆ่ากินเนื้อมาแล้ว จัดการย่างด้วยความประณีตอยู่ในสภาพเหมือนเดิม ห่อผ้าเรียบร้อย ประน้ำหอมชื่นนาสิก มอบให้ผัววันเดินทาง กำชับอย่าให้สูญหายเป็นอันขาด มิฉะนั้นเสร็จศึกกลับมาแล้วจะไม่มีที่ทำกินต่อไปอีก

ผัวออกสงคราม ปฏิบัติหน้าที่ในการรบอย่างกล้าหาญ ไม่ย่อท้อหวั่นไหวต่อข้าศึก ตอนดึกคืนหนึ่งผัวอยู่เวร เพื่อนทหารนอนหลับหมดแล้ว ได้โอกาสเหมาะเอาของฝากจากเมียมาแก้ดูด้วยอุปาทานยึดมั่นถือมั่นว่า ของเมียจริงเสียอย่าง หวนแหนสุดขาดใจดิ้น จัดการอุ่นไฟตามเมียสั่ง ขณะที่เอาของดีย่างไฟหลังค่าย กลิ่นหอมหวนทวนลม หมาตัวหนึ่งได้กลิ่นเข้าค่อยแอบย่องมา ในขณะผัวเดินไปหน้าค่าย ตรงเข้าคาบเอาของดีวิ่งหนีไป ทางค่ายทหารพม่า ผัววิ่งไล่ตามหมาอย่างรวดเร็ว หมาคาบวิ่งเข้าไปในค่ายทหารพม่าก็รีบวิ่งตามตะลุยเข้าค่ายไม่คิดชีวิต ทหารพม่ากำลังหลับสนิทลุกขึ้นแตกตื่นตกใจวิ่งหลบหนี แตกกระจายไม่เป็นส่ำ นายทัพนายกองพม่าเห็นทหารแตกตื่นวิ่งหลบหนีกันโกลาหลอลหม่าน สอบถามได้ความว่าทหารไทยคนเดียวกล้าหาญชาญชัย ตีฝ่าค่ายทหารเราเข้ามาได้ นับประสาอะไรที่เราจะต้านทหารไทยทั้งกองได้เล่า จึงสั่งให้กองทัพพม่ายกทัพกลับ ตั้งแต่ดึกค่ำคืนนั้น

ผัวเมื่อตามหมาไปไม่ทัน และเห็นกองทัพพม่ายกทัพกลับไปแล้ว รีบกลับหลังมายังค่าย รายงานนายหมวดนายกองว่าตนได้ตะลุยเข้าไปในค่ายทหารพม่า เมื่อตอนดึกจนแตกตื่นยกทัพกลับ ไม่สู้รบกองทัพไทยอีกแล้ว พอเสร็จสงครามแล้วผัวกลับบ้าน พร้อมกับได้เปลี่ยนยศเป็นนายกองมีเบี้ยหวัดมาก

Copyright by Mahidol University

ขึ้น แต่ก็หามีความสบายใจไม่ กลับเป็นทุกข์ที่ไม่สามารถรักษาของเมียที่ฝากไว้ได้ ไม่เป็นอันกินอันนอนจนซูบผอมไป เมียเห็นว่าผัวมีอาการผิดปกติ กลับจากรบทัพจับศึกแล้ว เวลานอนไม่แตะต้องเมียเลย ซ้ำยังไม่พูดจาอะไร เมียเข้าใจในที จึงปลอบถามผัวว่า *"ทำไมพี่กลับจากสงครามได้เลื่อนยศเป็นนายกอง ดูหงอยเหงาไม่เบิกบานเช่นผู้อื่นมา ทั้งๆ ที่เขาได้เลื่อนยศน้อยกว่าเรา เบี้ยหวัดน้อยกว่า"*

เมียไม่ได้ถามถึงเรื่องของดีที่ฝากให้ไป ผัวคลายความเครียดลง เข้าใจว่าเมียลืมของอย่างว่าแล้ว พูดกับเมียว่า *"ถึงแม้พี่ได้เลื่อนยศ มีเบี้ยหวัดมาก แต่พี่อายตัวเองที่ไม่อาจรักษาของหวงแหนที่น้องให้ไป อารามคิดถึงน้องพี่เอาย่างไฟ หมาพม่ามันลักคาบพาไปเสีย พี่ไล่ตามเข้าไปในค่ายทัพพม่า พม่าแตกตื่นตกใจ ยกทัพกลับ พี่ไม่อาจได้ของคืน ไปรบชนะศึกแต่แพ้หมา กลับมาก็ไม่มีที่ทำกินอีกแล้วอย่างน้องว่า"*

เมียนิ่งนึกกระหยิ่มอยู่ในใจว่า ผัวเราช่างซื่อเสียเหลือหลาย โอบกอดผัวกระซิบว่า *"โธ่เอ๋ยพี่ทูนหัวของเมีย"* ผัวมีอารมณ์ขึ้นมาที่เมียเข้าแอบแนบชิดสนิทตัว ลูบไล้ไปมาพอรู้แล้วร้องบทลิเกว่า *"โอ่ ว่า ต๋อย ติ ริด ติด ติ หรี่ นี่เจ้าไปกับพี่แล้วเจ้ามากับใคร"*

เมีย *"โอ๋ ว่า ต๋อย ติ ริด ติด ติ หรี่ หมาพม่าตัวดี มันคาบ..กลับมาให้"*

เตร๋ง-เตร๋ง-เกร้ง-เตร๋ง...แล้วมีอันเป็นไปดังนี้

"อัศจรรย์ ลั่นกล้า โกลาหล
เหมือนดังคน หญิงชาย พายเรือแข่ง
อีลุ่มโปง อ้ายยาว เข้ากันแรง
ต่างพลิกแพลง เปลี่ยนท่า พายมาไป
ลำละยี่ สิบเล่ม ส้วนเข้มแข็ง
กำลังแรง เรือเคลื่อน เขยื้อนไหว
พายเปิดขุด หัวเรือ มุดลงไป
ประเดี๋ยวใจ หัวเรือพุ่ง มุ่งเข้าคลอง
คนกำลัง นั่งพาย ยักหายตุง
น้ำเรือพุ่ง แตกตอก ออกทั้งสอง
อีลุ่มโปง อุ้ยอ้าย พายไม่คล่อง
จนเป็นรอง อ้ายยาว เข้าท่อนลำ
ด้วยต่างลำ ต่างดี มีแรงเรียว
คนเรือเพรียว นั่งโยก โงกขะมำ
ที่สุดน้ำ เต็มท้อง ทั้งสองลำ
สองมือกำ กุมกอด ลมถอดพาย".

Copyright by Mahidol University

3. หมากับคติชนไทย: เพลงพื้นบ้าน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพลงพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับหมา สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

3.1. เพลงพื้นบ้านภาคกลาง
3.2. เพลงพื้นบ้านภาคใต้
3.3. เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ
3.4. เพลงพื้นบ้านภาคอีสาน
3.5. เพลงเพื่อชีวิต

3.1. เพลงพื้นบ้าน: ภาคกลาง

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพลงพื้นบ้านภาคกลางที่เกี่ยวข้องกับหมา จำแนกออกได้ดังนี้

1) เพลงยั่ว
2) เพลงจ้ำจี้เม็ดขนุน
3) เพลงแมงมุม
4) เพลงโยกเยก
5) เพลงจิงโจ้
6) เพลงผมจุก
7) เพลงผมม้า
8) เพลงขี่ม้ายั้งยั้ง
9) เพลง เอ-บี-ซี

1) เพลงยั่ว

"..... .....

บุญมา: ต้อนไว้ๆ เอาไปบ้านเรา
เอาไปใต้ถุน ไปขุนน้ำข้าว
ขโมยมันมา ได้พากันเห่า
(ไฮโยพ่อแก้ว ไฮยาพ่ะยวบ เผย เผยเยย เยยเยย)

บัวเผื่อน : ต้อนไว้ๆ เอาไปบ้านเรา
เอาไปหุงข้าว ให้แม่เรากิน
ถ้าหุงไม่ดี จะตีให้ดิ้น (ไฮโยพ่อแก้ว)

บุญมา : เจ้าหนุ่มเมียมี วันนี้ก็มา (ซ้ำหมด)

Copyright by Mahidol University

	เอาเมียไปต้ม	ไปดมหน้าหมา
	มาหาเอาใหม่	ไม่ได้แล้ววา (ไฮโยพ่อแก้ว)
บัวเผื่อน :	ต้อนไว้ๆ	เอาไปบ้านเรา
	เอาไปหุงข้าว	ให้แม่เรากิน
	ถ้าหุงไม่ดี	จะตีให้ดิ้น
	ถ้าหุงไม่สุก	ขยุกลงดิน (ไฮโยพ่อแก้ว) "

2) เพลงประกอบการเล่น เพลงจ้ำจี้เม็ดขนุน

"จ้ำจี้เม็ดขนุน	ใครมีบุญ	ได้กินสำรับ
ใครผลุบผลับ	ได้กินหมาเน่า	ส้มมะลิ้ม
ส้มมะแป้น	มะปรางออกดอก	มะกอกออกฝัก
ผัวไม่รัก	จะโทษเอาใคร	โทษอีแป้น
ช่างแล่นช่างลัก	ช่างตรึกช่างตรอง	นกขุนทองร้องปรื้อ"

3) เพลงประกอบการเล่น เพลงแมงมุม

"แมงมุมเอย	ขยุ้มหลังคา
แมวกินปลา	หมากัดกะโพ้งก้น
หมาหน้าย่น	กัดก้นแมวดำ"

4) เพลงประกอบการเล่น เพลงโยกเยก

"โยกเยกเอย น้ำท่วมเมฆ กระต่ายลอยคอ หมาหางงอ กอดคอโยกเยก"

5) เพลงประกอบการเล่น เพลงจิงโจ้

"จิงโจ้เอย	มาโล้สำเภา	หมาไนไล่เห่า
จิงโจ้ตกน้ำ	หมาไนไล่ซ้ำ	จิงโจ้ดำหนี
ได้กล้วยสองหวี	ทำขวัญจิงโจ้	โห่ฮิ้วโห่ฮิ้ว"

Copyright by Mahidol University

6) เพลงล้อเลียน เพลงผมจุก

"ผมจุกคลุกน้ำปลา เห็นขี้หมามานั่งไหว้กระจ๊องหง่อง"

7) เพลงล้อเลียน เพลงผมม้า

"ผมม้าหน้าเหมือนแมว มองไปแล้ว หน้าเหมือนหมา"

8) เพลงล้อเลียน เพลงขี่ม้าย้งย้ง

"ขี่ม้าย้งย้ง ไปรับก๋งมา ก๋งไม่มา ขี่หมากลับบ้าน"

9) เพลงล้อเลียน เพลง เอ-บี-ซี

"เอ-บี-ซี จั๊กจี้หัวใจ
ไอแอมตกกระได เพราะไอ้หมาตัวนี้"

3.2. เพลงพื้นบ้าน: ภาคใต้

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพลงพื้นบ้านภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับหมา ซึ่งจะเป็นเพลงกล่อมลูกทั้งหมด สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1) เพลงขี้หมิ้น
2) เพลงเรียกหมา
3) เพลงกล่อมลูก พัทลุง
4) เพลงกล่อมเด็ก ภูเก็ต
5) เพลงกล่อมเด็ก นครศรีธรรมราช
6) เพลงกล่อมเด็ก สุราษฎร์ธานี

Copyright by Mahidol University

1) เพลงกล่อมลูก เพลงขี้หมิ้น

"ฮา...เอ้อ...ขี้หมิ้น เหอ ครายขี้หมินกลิ่น
เพื่อนเขาได้เมียสิ้น ยังแต่บาวน้อยผมสอด
ได้ยิ่วยิ่วก็พา ได้หมาหมาพาไปกอด
ยังแต่บาวน้อยผมสอด นอนกอดฟากเรือน เอ้อ....เหอ"

2) เพลงกล่อมลูก เพลงเรียกหมา

"เรียกหมาเหอ เรียกมาโดๆ
กินข้าวหมาเหอ กินแล้วลงไปยิกแลน
แลนขึ้นต้นโหนด หมาเหอหมันครูดเอาคอแลน
ลงไปยิกแลน คอแอนใต้โคน...โหนด"

3) เพลงกล่อมลูก พัทลุง

"ฮา...เออ..ดอกพาโหมเหอ โฉมงามแต่โฉม
ตั้งแต่นินทา บ่าวบ่าวบ้านนี้
ขี้คร้านเหมือนหมา ตั้งแต่นินทา
อ้ายหมามันพอ.....เอ้อ...เหอใจ"

4) เพลงกล่อมเด็ก ภูเก็ต

"เดือนขึ้นเหอ ขึ้นมาวุ่นวุ่น
หาดไทยใจบุญ มานั่งแฝงเสา
แต่ก่อนแต่ไร หมาไม่หอนเห่า
มานั่งแฝงเสา หอนเจ้าหอนนายเอง"

Copyright by Mahidol University

5) เพลงกล่อมเด็ก นครศรีธรรมราช

"เรียกหมาเหอเรียกมาหมาหมา หมาเฒ่าเหอว่าหมาพระยา
หรือว่าหมันเลือกที่ขบ ขบแข้งหรือว่าขบขา
หมาเหอหมันไม่หอนพบ หมันเลือกที่ขบ ขบเจ้าทองร้อยชั่งเออ"

6) เพลงกล่อมเด็ก สุราษฎร์ธานี

"ครือน้องเหอ ครือพร้าวทางหัก
กะหญิงไม่รัก ตัดไม้มาแยง
หมาเห่าดังโหว้ง มือสั่นเหมือนกับไม้แหวง
ตัดไม้มาแยง หัวติดแมงมุมหยอย..เหอ"

3.3. เพลงพื้นบ้าน: ภาคเหนือ

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพลงพื้นบ้านภาคเหนือที่เกี่ยวข้องกับหมา สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1) เพลงหมาหางกิด
2) เพลงซอว้อง
3) เพลงเรือ
4) บทจ๊อยประเภทค่าวว้อง
5) บทจ๊อยประเภทค่าวก้อม
6) บทค่าว ในคำอู้บ่าวอู้สาว
7) คำอู้บ่าวอู้สาว

1) เพลงหมาหางกิด

"หมาหางกิด ไต่ต้นนาด้อมด้อม
หมาหางก้อม ไต่ต้นนาดิดดิด (ร้องวนกี่รอบก็ได้)"

Copyright by Mahidol University

2) เพลง ซอว้อง

"หมอบ หมอบ กาน กาน หันด้าฟานกับเก๊ง
ยกปี๋นขึ้นเล้ง หันก้าเก๊งกับฟาน
ปี้เมาฮักนายยังเมื่อ ก๋างควายขี่จ้อง
ปี้เมาฮักน้อง เมื่อก๋างจ้องขี่ควาย
อู้กั๋นแถมกำ อ้ายคำเป็นปี้ด้ายแก้ว อู้กั๋นบ่แล้วอ้ายแก้วเป็นปี้อ้ายคำ
หางกางกิดไต่ดันนากระด้อมกระดั้ม หมาหางก้อมไต่คนนากระดิกกระดิก
ข้าใจ๋บ่ดีอย่างใคร่สูบบุรีกับเมี่ยง ข้าใจบ่เลี้ยงอยากกิ๋นเมียงกับบุรี"

3) เพลงเรือ

"ยายชูลุกออก แล้วก็บอกลามา
ครั้นถึงบ้านขุนกลาง เรียกให้แม่จ่าง ดูหมา
ทั้งอ้ายแดงอีดำ มันจะขย้ำ เอาข้า
ตัวของยายมาหา จงรีบออกมา รับเอย"

4) บทจ๊อยประเภทค่าวว้อง

"กลอนสินาหา หมาขี้ใส่วัด ปัดกวาดเผ้าตึงวัน
มีวันนึ่งนั้น พระหน้อยไปหัน เป็นของสำคัญ อยู่หน้าพระเจ้า
มันเป็นหมาไผ บ่รู้จักเจ้า ใคร่กำคอเอาดาบปั้ด
กลอนสินหา.....(ร้องวนกลับไป)"

5) บทจ๊อยประเภทค่าวก้อม

ชาย: สาวหลับเช้า กินขี้หมากอง บ่าวน้อยเทียวคอง กินชิ้นไก่ต้ม
สาวหลับเช้า กินขี้หมาเผา กินแล้วเมา อยู่นอกบ่ได้
สาวหลับเช้า กินขี้หมาแหลว เอาน้ำเข้าแตว หื้อพ่อมันจ้ำ
หญิง: บ่าวแอ่วเช้า กินขี้หมากอง บ่าวแอ่วเทียวคอง กินขี้หมาแห้ง
บ่าวหมู่นี้ กินขี้ติดตอง บ่าวเทียวตามคอง กินขี้หมาแห้ง

Copyright by Mahidol University

6) บทค่าวในคำอู้บ่าวอู้สาว

ชาย: อี่นายนาฏน้อง อ้ายมาแอ่วหา จักเกิ้กเก่าจา ขึ้นไปนั่งอู้
สาว: ขึ้นมาเพ้เต๊อะ บ่เกิ้กตางไผ อยู่ตีนคันได เกิ้กตางหมาโก้ง
หนุ่ม: กันน้องว่าแต๋ แม่น้องก็ต๋าม อ้ายคนบ่งาม ใคร่ขึ้นไปอู้
สาว: ขึ้นมาเพ้เต๊อะ เปล่งแจ้งกล๋างต๋ำ งามบ่งามกา หล้างหันเป่งป้อย

7) คำอู้บ่าวอู้สาว

"กลัวเติ้งทางล้อ กลัวป้อทางไป อยู่ตีนขึ้นได ก็เกิ้กหมากั้ง
ขออยู่ตะล่าง บ่หล้างเป็นสัง ไผล่นมาตำ จะกำคอผ่อ
ถ้าเป็นอี่พ่อ จะยกมือสา ว่าลูกเขยพ่อมา อยู่ทางลุ่มเพ้แล้ว"

3.4. เพลงพื้นบ้าน: ภาคอีสาน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพลงพื้นบ้านภาคอีสานที่เกี่ยวข้องกับหมา ซึ่งจะเป็นเพลงกล่อมลูกเกือบทั้งหมด สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1) เพลงแมนแมน 2) เพลงเตี้ยเอย
3) เพลงหมานิล 4) เพลงโยนช่า
5) เพลงขู่เด็ก

1) เพลงกล่อมเด็กโคราช ชุด แมนแมน

"ชุดแมนแมน ตะเลนหางนาค น่ามถ่วมฟาก กระต่ายลอยคอ
หมาหางงอ กอดคอปาเป้า ลุกขึ้นเช่า นกเค้าบินพรู"

2) เพลงกล่อมเด็กโคราช ชุด เตี้ยเอย

"เอ่...เอ...เอ ไอ้เตี้ยหมาตื่น กลางคืนหมาหงอน
ไอ้เตี้ยไม่นอน หมาหงอน ทุกคืน เอ เอ่ เอ"

Copyright by Mahidol University

3) เพลงกล่อมลูก เพลงหมานิล

"เลาะเลียบใต้โขง เขตศรีพันดร
นครเชียงแดง เขตแขวงเขมรใต้
เก็บดอกใต้ มาคุ้ยป่นปลา
แก้มอ่ำต่ำ หมาดำนิลเอย
หมาดำนิลเจ้า เทียวกิ๋นแต่เข้าหม่า
หมาคูณ เฮือนเอย"

4) เพลงกล่อมลูก เพลงโยนช่า

"โยนช่าเอยไปนาหนองไหม
ตักถึงไหนขนเข่าใส่ยุ่ง
เก็บพักบุ้งไปใส่เรือนหลวง
เก็บพักสวงไปใส่เรือนน่อย
แม่อีต้อยทอหูกพับพับ
ซื่อตลับมาให่ลูกเล่น
ลูกไม่เหล่นกระเต้นขึ้นหลังคา
แมวขบปาหมาขบก้นขี่"

5) เพลงขู่เด็ก

"นอนสาหล่าคำแพงของพี่ นอนบ่ลับกับแก้ชิตอดตา นอนอู่ผ่าของแม่เฮาดำ เจ้าจำคำหมาชิขบ แก้ม พวกแมงแง่มชิเข้าหู (นอนเถิดน้องรักของพี่ ถ้านอนไม่หลับตุ๊กแกจะมาจิกตา นอนอู่ผ้าของที่ทอเอง ระวังนะหมาจะกัดแก้มแมลงก็จะบินเข้าหู)"

Copyright by Mahidol University

3.5. เพลงเพื่อชีวิต

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพลงเพื่อชีวิตที่เกี่ยวข้องกับหมา สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1) เพลงหมูกัดเพราะหมาเห่า 2) เพลงลูกหมา ลูกคน
3) เพลงชาติคน 4) เพลงไอ้ทน
5) เพลงหมายิ้ม 6) เพลงหมา หมา
7) เพลงคนกับหมา 8) เพลงแบบหมาหมา
9) เพลงหมาไม่มีชื่อ 10) เพลงสุเนไพ

1) เพลงหมูกัดเพราะหมาเห่า

"หมาหอน หอนจนชินหู ดูทีวีก็ได้เห็น บ้างหลับน้ำลายยืด ยังใจเย็น บ้างเอาดู เอาเห็นน้ำลายกระเซ็นเหมือนไปทั้งเมือง

ลายหมาก็เลยออกมาทางขวาง หูเริ่มกางหางก็ชักเริ่มตั้ง หมู่หมายกพวกกัดกันล้างบางหมาหมู่คลุ้มคลั่งฟัดกันจนพังไปทั้งเมือง

ที่รอหมู รู้ทางหมูอยู่แล้ว หมูจึงเพ่นแผ่วเอาหมาไปต้มเปรต ลูกหมูล้อมหมาแล้วเนรเทศถึงคนจะปวดเฮดแต่หมูก็เชดปลอบใจ

ที่รอหมูนะมันเป็นหมูเขี้ยวตัน ไม่ใช่หมูสามชั้นใช้ทำพะโล้ซะเมื่อไหร่

วางท่าสะอาดประกาศนโยบาย กว่าจะรู้หมูอันตรายเมืองก็กลายเป็นขี้หมู

อย่าไว้ใจหมาอย่างวางใจหมู เดี๋ยวเฉิดหมา รวมหมู่ หมู่หมูจะร่วมมา ตั้งสติเอาไว้อย่าให้หมู หมาแหกตา อย่าให้หมูรวมหัวกับหมา หาพบทางยึดคืน (จำหน้าตาหมูหมาให้ดี)

ฝ่ายคนก็ยกพลมาไล่หมู เพราะสุดจะทนดูหมูกินเมืองเปลืองแผ่นดิน แต่ฮีโร่หมูมันไม่ใช่หมูตรุษจีน เลือดคนจึงไหลรินวันวิสาขบูชา

เลือดคนมันเข้มข้นกว่าเลือดหมู ถึงหมูรวมหมู่ก็สู้คนไม่ไหว หมูเสียฟอร์มยอมถอนทัพกลับไป แล้วคุณหมูคอยชักใยให้หมารับใช้เล่นละคร

เมืองคนเหมือนกลับคืนความสงบ แต่แน่ใจเหรอว่าจบหมายังสมคบกับหมู เห่าหอนละครบทเก่าให้เราดู เหมือนสร้างให้คนสวนหรูปูทางให้หมูยูเทริ์น"

Copyright by Mahidol University

2) เพลงลูกหมา ลูกคน

"หมาตัวเล็กๆ เด็กตัวน้อยๆ เดินหากินในซอยโดดเดี่ยว หมานั้นมาลำพังตัวเดียว คนก็เดินมาเพียงคนเดียวเปลี่ยวเหงา

พ่อหมาหนีหาย แม่ตายรถทับ ลูกหมาจึงอยู่กับความเศร้า พ่อคนเบื่อน้ำพริกถ้วยเก่า แม่ก็รีบหาใหม่แทนเก่า เศร้าใจ

ร่อนแร่ เร่ร่อน เจ้าจรจัด ทั้งคน ทั้งสัตว์ ดิ้นรนกันไป แย่งกินแย่งอยู่ จนรู้น้ำใจ จึงผูกพันรักใคร่ ตลอดมา

หมาตัวยังเล็ก เด็กตัวยังน้อย ปล่อยชีวิตล่องลอยไร้ค่า ไม่มีใครสมเพชเวทนา ไม่มีคนสนใจเมตตา ทั้งลูกหมา ลูกคน"

3) เพลงชาติคน

"หมาๆๆๆๆ คำนี้ขึ้นมามีแต่ด่าไม่มีชม เจ้าคงเจ็บปวดลึกๆ เพราะเรารู้สึกคล้ายๆกับคนเสียงเจ้าที่ไร้ภาษาไม่มีมารยงมารยาทตลบแตลงดั่งคน

แสนสงสารนักหนาชีวิตของหมาที่เกิดมาเป็นหมา อาหารการกินเงินทองไม่เคยเรียกเคยร้อง แม้เสื้อผ้าอาภรณ์ สืบพันธุ์ก็เลือกฤดูแถมกตัญญูไม่เนรคุณ

คนโกรธกับคน คนเกลียดกับคน ก็เป็นเรื่องของคน ไงสัปดนเอาหน้าคนไปเปรียบกับหมา คำก็หมา สองคำก็หมา คำก็หมา สองคำก็หมา ช่างแปลกหนักหนาโธ่หมาเจ้าเอย

หมา หมาผิดตรงไหน หมาเลวอย่างไรถึงด่าได้แต่หมา ทำดีก็เสมอตน ทำชั่วสักหนถูกคนด่าเสียหมา

หากหมามันพูดได้มันยัวะขึ้นมาวันใด มันด่าไอ้ชาติคน"

4) เพลงไอ้ทน

"ฉ ทุ่งแห่งนี้ลุงมาป้ำมีแกเกิดกาย แล้วแกก็ตาย ตายไปด้วยความจน ทิ้งหมาตัวซื่อ ชื่อไอ้ทน ต้องดิ้นรนช่วยเหลือตัวเอง

ทุ่งนี้มีนายทุน ทำใจบุญปล่อยเงินกู้เป็นเข่ง ร้อยละยี่สิบ ร้อยละยี่สิบ เลือดซิบซิบ คนจนต้องทนเอาเอง ซื้อข้าวทีละลิตร ประทังชีวิตวังเวง เสือกเกิดมาจนกันเอง ต้องทนร้าวราน

Copyright by Mahidol University

ไอ้ทนหมาลุงมา เดินไปดูกะลาใส่ข้าวทุกบ้าน แม่แต่ก้างปลา ไม่มีให้หมารับทาน ช่างสงสาร ไอ้ทน หมาลุงมา

คนยังเหลือทน แล้วไอ้ทนซึ่งเป็นหมา ไอ้ทนอดข้าวมาหลายเพลา ไอ้ทนเลยสิ้นท่า สิ้นความอดทน

ไอ้ทนมันอดข้าวตาย ไอ้ทนมันอดข้าวตาย"

5) เพลงหมายิ้ม

"หมามันวิ่งนำงัว งัวก็วิ่งนำเกวียน นำครูไปนำนักเรียน ณ โรงเรียนประจำตำบล เจ้าหมาวิ่งวนๆ ดมๆ แล้วก็นี่ (อีกหนึ่งที)

สอบบรรจุบรรลุความฝันมาได้งานเป็นครูบ้านดอน อาศัยเกวียนชาวบ้านตะลอนแดดอ่อนๆ เช้าวันเปิดเรียน ได้ครึ่งทางหรือยังครับลุง เกวียนกระทุ้งก้นครูซะเอียน ตาลุงแก่ตอบว่าจวนเจียนอีกร้อยหมาฉี่ก็ถึงแล้วล่ะครู

ครูคนใหม่บ่นไปพึมพำรองเท้างามฉอดถือไม่ใส่ ครูคงรักรองเท้าเข้าใจ ของใหม่ๆก็ต้องดูแล ป่านฉะนี้นักเรียนทั้งหลายครูไปสายเธอคงชะแง้ เมื่อไหร่หนอหนูจะได้แลคุณครูของเธอกับรองเท้าคู่งาม

เพราะหมู่บ้านมันอยู่ข้างหน้า หมาเริงร่าวิ่งนำต่อไป ครูส่ายหน้าทำท่าร้องไห้บ่นอยู่ได้ว่ากรรมของครู ตาลุงแก่แกชักหมั่นไส้ หมายังไหวใจครูใยไม่สู้ เดี๋ยวพัดไล่เดินไปเองเลยครูสักสิบห้าหมายิ้มซะเลยเป็นไง

หมามันวิ่งนำงัว งัวก็วิ่งนำเกวียน นำครูไปนำนักเรียน ณ โรงเรียนประจำตำบล เจ้าหมาวิ่งวนๆ แล้วอมยิ้มในใจ

เฮ้า! เดินต่อไปงัว มัวหัวร่ออยู่ได้ เดี๋ยวคุณครูคนใหม่ เขาจะไปสายเด๊อ!"

6) เพลงหมา หมา

"เมื่อเกิดเป็นคนทุกข์ทนก็ต้องทำ จะตากแดดหน้าดำต้องทนทำ ทำไป ความหวังมันน้อยเหมือนดังกับลมหายใจ กำลังจะเลือนหายไป เพราะกำลังใจไม่ค่อยมี ฝุ่นฟุ้งกระจายจนน้ำลายในคอแห้ง เพราะเราทำงานด้วยแรง เงินทองไม่ค่อยดี แม่ค้าแม่ขายทุกข์ถมทวี พอสิ้นเดือนกันแต่ละที กำไรน้อยเกินไป ผู้ร้ายก็ชุกชุมเสียยิ่งกว่ายุงเหิรบิน มีปล้นกินฆ่ากิน มีแกงกิน มีนึ่งกิน สารพัดสารพันจะแบ่งสรรกันกิน ทั้งยำปี๊ยยำเครื่องบิน เขาบอกว่ากินอร่อยดี อากาศบ้านเราก็ร้อนรนดังไฟ

Copyright by Mahidol University

มันทำให้ดวงหทัยคนเรา ไม่เข้าที หนังสือหนังหาก็เรียนจบมาหลายปี จะทำงานกันแต่ละที เหมือนคนไม่มีปริญญา ค่าแรงก็ต่ำงานทำก็หายาก จะหาเส้นสายไปฝากก็หายาก เอือมระอา ไม่มีเงินทอง คนมองเหมือนหมา ถ้าเกิดใหม่ชาติหน้าให้เป็นหมาดีกว่าคน

เป็นหมายังพอทน ถึงในสังคมเขาดูหมิ่น ยังมีที่อยู่ที่กิน เลี้ยงดูอุ้มชูเยียวยา แต่ฉันมันเป็นคน ต้องทนทุกข์ทนไม่มีค่า จึงอยากจะเกิดเป็นหมาๆๆ คงดีกว่าคน

แต่เกิดมาเป็นคนยังพอทน ไม่มีสังคมเหมือนคนให้วกวนวุ่ยวาย หมดเนื้อหมดตัวก็ไม่ต้องกลัวอดตาย มีถังขยะอยู่มากมาย กินได้เลยๆ ไม่มีงานทำน้ำตาไม่เคยแย่ เดินร้องเพลงเพื่อนแจ้ฟังเพลินๆ เสบย ง่วงเหงาหาวนอนก็พักผ่อนกันได้เลย ทั้งส้วมเอยใต้ถุนเอยไม่เคยจำกัดที่นอน และไม่จำเป็นต้องมีรถเบ็นท์วอลโล่ ตึกบ้านเรือนหลังโตๆ ที่ดินที่ดอน สิ้นอายุไขไม่มีอาลัยอาวร ทั้งกองไฟกองฟอนหนังละครเหมือนคน

แต่มันยังมีค่าถ้าเป็นหมาที่มีเจ้า และหมาตำรวจไงเล่า เอาไว้จับพวกโจร แล้วฉันทำไมทั้งกายใจก็เป็นคน เพียงแต่เกิดมาจนถึงไม่มีหนทางเดิน เมื่อเป็น ค. คน มันทุกข์ทนจนเกินไป จะมีความหวังอะไรอย่าเสียใจ เหลือเกิน จะกินจะนอนบนเส้นทางคนคุกตะราง"

7) เพลงคนกับหมา

"ชีวิตฉันมีแต่หมาพาไป จะเดินหนใดมีหมานำ ชีวิตฉันมีแต่หมานำ ฉันเดินก้าวตามตามหมาเดิน ชีวิตของฉันช่างเพลิดเพลิน ฉันเดินตามหมานำทาง

คนเราเลือกเกิดไม่ได้ดอก บางคนก็ออกมาร่างพิการ สมบัติติดตัวคือสังขาร ทนทรมานกันต่อไป อย่างฉันนี่เกิดมาตาบอด ตาบอดมองไม่เห็น จึงสร้างสัมผัสอันจำเป็น อยู่เหนือกฎเกณฑ์คนธรรมดา"

8) เพลงแบบหมาหมา

"คนขี้เมา ก็บอกว่าเมาอย่างหมา คนด่าแก่งก็บอกว่าปากเหมือนหมา คนหน้าตาขี้โกงบอกหน้าหมา คนน่ารัก ไม่ยักกะบอกว่าหน้าหมา

หมาเป็นสัตว์เลี้ยงของคน ไม่ว่าจนไม่ว่ารวยก็รู้จัก เป็นสัตว์รักเจ้านาย ยอมตายแทนเจ้านายได้ทุกเมื่อ เชื่อฟังจริงจังจริงใจ เป็นสัตว์ที่คนไว้ใจได้ที่สุด แต่คนไม่เคยหยุดด่าทอหมา ยังด่าว่าให้ร้ายป้ายสี

Copyright by Mahidol University

(พูด) หมายอมตายแทนเจ้านายได้ทุกเมื่อ โดนยาเบื่อตายไปก็มากมี ตายในหน้าที่ หรือนอกหน้าที่ก็แค่ฝัง และยังไม่มีเงินดาวเงินเดือนเหมือนเจ้านาย

ถูกรุมสกรัมก็บอกว่าจอหมาหมู่ สู้ยิบตาก็บอกว่าหมาจนตรอก หลอกลวงเขากินเรียกว่า หมาจิ้งจอก กระจอกงอกง่อยก็เรียกว่าหมาขี้เรื้อน

หมากินน้อยเมื่อเทียบกับคน ไม่กินสินบนไม่กินหลวกินแหลก ไม่ปอดแหกเมื่อมีภัย ยังไว้ใจเป็นยามได้ทุกเมื่อ เชื่อฟังจริงจังจริงใจ เป็นสัตว์ที่คนไว้ใจได้ที่สุด แต่คนไม่เคยหยุดด่าทอหมา ยังด่าว่าให้ร้ายป้ายสี

(พูด) หมากินน้อยเหลือเกินเมื่อเทียบกับนาย ค่าใช้จ่ายก็สิ้นเปลืองแค่ค่ากิน กินก็กินง่าย ไม่กินเหล็กกินหิน นอนบนดินก็ได้ ไม่ต้องนอนบนเตียง

มีคนหลายคนที่ชอบเลี้ยงดูหมา แต่บางคนก็ยังชอบกินเนื้อหมา อนิจจาเจ้าหมาเอ๋ย น่าเห็นใจ ใครไม่สนใจเท่าเมานเล้วเผื่อหมา

หมาเป็นเพื่อนซี้กับคน ไม่ว่าจนไม่ว่ารวยก็เลี้ยงได้ ไม่ถือเนื้อถือตัว ชั่วหรือดีถ้าเป็นนายแล้วซื่อสัตย์ เชื่อฟังจริงจังจริงใจ เป็นสัตว์ที่คนไว้ใจได้ที่สุด แต่คนไม่เคยหยุดด่าทอหมา ยังด่าว่าให้ร้ายป้ายสี

(พูด) หมาเป็นสัตว์เลี้ยงของคนตั้งแต่อดีต ตั้งแต่ยุคใช้มีดจนเดี๋ยวนี้ใช้จรวด ได้ยินแต่คนด่า ว่าไอ้ชาติหมา ไม่เคยได้ยินหมาด่าว่า ไอ้ชาติคน"

9) เพลงหมาไม่มีชื่อ

"หมาไทยวัยฉกรรจ์ ชื่อของมันยังไม่มี สี่ขารองกายี เหยาะย่างย้ายตามชายทาง ชายทางข้างถนน วิ่งเวียนวนแสนหม่นหมาง ตะลอนตอนรุ่งราง จากฟ้าสางจนย่ำเย็น

เย็นย่ำค่ำที่ไหน ตำบลใดล้วนยากเข็ญ เลือดตาแทบกระเด็น จะอยู่เป็นหวาดผวา

มนุษย์เขาย่ำยี ทั้งเตะตีและขว้างปา เพราะเกิดมาเป็นหมา ไม่รู้ฟ้าหรือดินดล พ่อแม่ก็ต่างตายพี่น้องหายไปต่างตน ที่เห็นก็เวียนวน ให้ถนนเป็นสุสาน

ตาย ตาย ตาย เลือดกระจายร่างแหลกราญ ตายวายปราณ ปันสังขารกลางถนน

คน คน คน ควบรถยนต์ชนดังโครม

โครม โครม โครม เลือดไหลโสมอาบโลกา

ลา ลา ลา ลา ลา ลา ลา ลา

เขาฤยเขาประณาม ตามทำนองสัตว์กะหมา กำเนิดเกิดกายมา ช่างชั่วช้าน่าชิงชัง ไม่เคยมีเจ้าของ ปลอกคอทองหรือปลอกหนัง เหมือนพวกหมาฝรั่งเขาสดใสในรถเก๋ง ไม่เคยมีคนเลี้ยง

Copyright by Mahidol University

ไม่เคยเกี่ยวดวงกูเอง เคราะห์ร้ายก็ตายเขลงโชคดีรอดก็ปลอดภัย เกิดมาเป็นอย่างนี้ นี่แหละเรื่องของหมาไทย ไร้คนเขาสนใจ เป็นหรือตายนิรนาม"

10) เพลงสุเนไพ

"สุเนไพ หมาพันธุ์ไทยตัวใหญ่จริงๆไม่อยู่นิ่ง เฝ้าเห่าหอน เฝ้าบ้าน เฝ้าเรือน อยู่ยืนยามคุมเขตตามไม่เคยแชเชือน กัดผู้มาเยือนยามวิกาล ที่ไม่หวังดี สุเนไพหมาพันธุ์ไทย ผู้คอยภักดี กับเจ้าของทั้งต่อหน้าและลับหลัง บอกอะไร สอนยังไง ก็เชื่อฟัง นิ่ง นอน ยืน นั่ง จนเจ้าของรักดั่งชีวี สุเนไพ หมาพันธุ์ไทยผู้กตัญญู สัตว์แสนรู้ มีชื่อเสียง มีเพจดีกรี เข้าแข่งขัน ได้รางวัลหมาพันธุ์ชั้นดี ใส่ปลอกคอหนัง อยู่กรงขังไว้เป็นพ่อพันธุ์ สุเนไพ ถึงฤดูผสมพันธุ์ ก็ขยันขยายพันธุ์ได้สิบหกตัว สุเนไพ ตัวใหญ่หัวหน้าครอบครัว ก็ชื่นชมผลงาน เลยยกหางกร่างคับบ้านเมือง

สุเนไพ หมาพันธุ์ไทยเริ่มหยิ่งยโส ขี้โมโห เห่าสับสนให้คนเหลียวมอง อวดเป็นหมาคอยค่ำคูณให้เงินให้ทอง ไม่อิ่มท้องกัดเจ้าของเลือดซัดกระเซ็ด สุเนไพ หมาพันธุ์ไทยถึงวันอาภัพ มีดคมวับสับโคนหางขาดกลิ้งกระเด็น ถูกปล่อยวัดเห็นหมัดกัดขี้เรื้อนลำเค็ญ ตรมอยู่เช้าเย็นเฝ้าเห่าหอนเฝ้าวัดวังเวง สุเนไพ ล้มกายพื้นทรายช่วยเกา เพื่อบรรเทาผิวคันขี้เรื้อนรังแค เศษอาหารเหลือทานพระท่านเหลียวแล ต้องรอเศษทานจากหมาหัวหน้าอีกที จากหมาหัวหน้าอีกที...."

Copyright by Mahidol University

4. หมากับคติชนไทย: การละเล่นพื้นบ้าน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการละเล่นพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับหมา สามารถจัดจำแนกออกได้ดังนี้

1) หมาขาเดียว 2) หมาชิงมุม
3) หมาบ้ารอบวง 4) หมาติดเอ้ง
5) หมาไล่ห่าน 6) หมาหิ่นโป้ง
7) หมาห่าหยัง 8) หมาน่า
9) แมงหมาลี 10) หมาคาบขี้

1) หมาขาเดียว

หมาขาเดียว เป็นการเล่นอย่างหนึ่งของเด็ก เล่นในสนามหรือที่โล่งแจ้ง ผู้เล่นเป็นชายหรือหญิงก็ได้ ไม่จำกัดจำนวน การเล่นจะปักหลักเป็นรูป 4 เหลี่ยมขนาดกว้างยาวให้ผู้เล่นทั้งหมดวิ่งได้คล่องพอประมาณ ใช้เชือกขึงหลักทั้ง 4 ทำเป็นคอก ถ้าเล่นใต้ถุนบ้านหรือในศาลาก็กำหนดบริเวณโดยใช้เสาเป็นเขตให้ผู้เล่นเข้าอยู่ในบริเวณ แล้วเสี่ยงทายหาคนเล่นเป็นหมาขาเดียว 1 คน พอสัญญาณเริ่มเล่นได้ คนเล่นเป็นหมาจะวิ่งขาเดียวไล่จับผู้เล่นคนอื่นๆ จับได้ใครคนนั้นต้องเล่นเป็นหมาต่อไป ในการเล่นหมาขาเดียวผู้เล่นอื่นๆ สามารถวิ่งหนีได้ทั้ง 2 ขา แต่จะออกนอกเส้นหรือเขตที่กำหนดไว้ไม่ได้ ถ้าออกนอกเส้นจะถูกปรับเป็นแพ้ต้องมาเล่นเป็นหมาเหมือนกัน การเล่นหมาขาเดียวให้ความสนุกสนาน ฝึกความว่องไว และเป็นการออกกำลังกายวิธีหนึ่ง.

2) หมาชิงมุม

หมาชิงมุม หมาชิงเสา เป็นการเล่นของเด็ก มีวิธีเล่นคล้ายลิงชิงหลัก คือมีผู้เล่น 5 คน และมีหลักปักไว้ 4 ต้น หรือ อาจเขียนเครื่องหมายบนพื้น 4 ทิศ ให้อยู่ห่างกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แต่เพื่อความสะดวกอาจใช้เสาศาลาพักร้อนหรือเสาของอาคารที่ไม่มีสิ่งกีดขวางก็ได้ ก่อนเริ่มเล่นจะต้องมีการเสี่ยงทายหาผู้เล่นเป็นหมา

เริ่มเล่นโดยการให้คนที่เป็นหมา ยืนอยู่ตรงกลางของพื้นที่ 4 เหลี่ยม แล้วคนอื่นๆ ก็เปลี่ยนที่กันยืน โดยการวิ่งจากมุมเดิมไปอยู่มุมอื่น (มุมไหนก็ได้) เป็นการแลกเปลี่ยนมุมกัน ผู้ที่เล่นเป็นหมาจะต้องแย่งมุมใดมุมหนึ่งซึ่งยังไม่มีใครครอบครอง หากผู้ที่เล่นเป็นหมาแย่งได้ ผู้ที่ไม่มีหลัก

Copyright by Mahidol University

ครอบครองก็จะต้องเล่นเป็นหมาแทน แต่เมื่อผู้เล่นสามารถเปลี่ยนมุมได้คนละ 5 หรือ 7 ครั้ง แล้วแต่จะตกลงกัน ถ้าหมาไม่สามารถชิงมุมได้ ผู้เล่นทั้ง 4 คนก็จะช่วยกันหามหมาไปทิ้ง (ส่ง) ณ ที่ใดที่หนึ่งซึ่งห่างจากสถานที่เล่นพอสมควร ซึ่งในขณะที่หามอยู่นั้น ทุกคนจะต้องช่วยกันร้องเสียงหมาที่มีอาการเจ็บปวดไปด้วย เมื่อได้ที่แล้วทุกคน (ทั้ง 5 คน) ก็จะต้องวิ่งกลับไปชิงมุมที่ทำเอาไว้ หากใครชิงไม่ได้ก็ต้องเล่นเป็นหมาต่อไป เล่นอย่างนี้ไปเรื่อยๆ จนเลิก.

3) หมาบ้ารอบวง

วิธีเล่น ขีดวงกลมกว้างพอสมควรให้เด็กอยู่ในวงกลมนั้นเป็นกลุ่มๆ รวมกัน และมีคนหนึ่งเป็นหมาบ้าวิ่งอยู่รอบวง คอยเอามือพานจะจับคนอื่นในวง เด็กในวงก็จะหลบหลีกวิ่งไปมาอยู่ในวง ถ้าคนที่เป็นหมาบ้าจับได้ เด็กคนนั้นก็ต้องมาเป็นหมาบ้าแทน.

4) หมาติดเอ้ง

หมาติดเอ้ง หรือหมาติดเต้ง หรือหมาต่อแย่ง เป็นการละเล่นของเด็กนิยมเล่นในหมู่เด็กชายในสนามหรือลานโล่งแจ้ง ผู้เล่นแบ่งเป็นกลุ่มๆ ละ 3 คน โดยผู้เล่นแต่ละกลุ่มยืนหันหลังให้กัน จับมือกันเป็นวงกลม แต่ละคนยกขาขวาขึ้นมาขัดให้ติดกัน แล้วปล่อยมือที่จับกันออก พร้อมกระโดดหมุนวนไปทางเดียวกันพร้อมกับตบมือและร้องว่า *"เอ้งๆๆ"* ถ้ากลุ่มใดขาที่ขัดกันหลุดจะเป็นฝ่ายแพ้ จะถูกกลุ่มที่ชนะลงโทษ เช่น ขี่คอหรือขี่หลังไปรอบสนาม เป็นต้น

การเล่นหมาติดเอ้งนี้ ในบางท้องถิ่นเล่นต่างออกไปจากที่กล่าวแล้ว คือแบ่งผู้เล่นเป็นกลุ่มๆละ 3 คน วิธีเล่น แต่ละกลุ่มจะยืนหันหน้าเข้าหากัน เอามือจับกันไว้ ให้คนใดคนหนึ่งในกลุ่มสอดหัวลอดใต้แขนที่จับกันไว้ พลิกตัวกลับยืนหันหลังให้กัน คนหนึ่งเอาเท้าข้างใดข้างหนึ่งยกวางบนมือที่จับกันไว้ คนที่ 2 วางเท้าข้างหนึ่งซ้อนบนเท้าของคนแรก แล้วคนที่ 3 เอาเท้าข้างหนึ่งสอดขัดระหว่างเท้าทั้ง 2 ของ 2 คนแรก ให้ทุกคนปล่อยมือจากกันแล้วต่างคนต่างดึงกระโดดไปข้างหน้า ระวังอย่าให้ขาหลุดจากกันเป็นการฝึกการทรงตัว ถ้าเล่นกลุ่มเดียวผู้เล่นทั้ง 3 คนจะพยายามทรงตัวให้ได้นานที่สุด ถ้าคนใดทำขาหลุดก่อนหรือล้มลง คนนั้นจะต้องเป็นคนยกขาขึ้นวางเป็นคนแรกในการเล่นครั้งต่อไป แต่ถ้าเล่นหลายๆ กลุ่ม กลุ่มใดทำขาหลุดหรือล้มลง กลุ่มนั้นก็แพ้ถูกลงโทษตามที่ได้ตกลงกันก่อนเล่น.

Copyright by Mahidol University

5) หมาไล่ห่าน

หมาไล่ห่าน เป็นการเล่นของเด็ก ปกติจะเล่นกลางแจ้ง ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน อาจมีการจับไม้สั้นไม้ยาว เพื่อเลือกคนที่เป็นหมาและเป็นห่าน ส่วนผู้เล่นคนอื่นๆล้อมวงกันโดยยึดมือต่อๆ กันเป็นวงกลมหรือวงรี ถ้าผู้เล่นมากขึ้น ก็ขยายวงให้ใหญ่ขึ้น ผู้เล่นน้อยลงขนาดของวงก็เล็กลง เมื่อเริ่มเล่นให้หมาอยู่ห่างจากห่านประมาณครึ่งวงกลม แล้ววิ่งลอดแขนเข้าไปวงใน ผู้ที่จับมือเป็นรั้ว กั้นก็จะรีบพากันนั่งลงพร้อมกัน เพื่อปิดทางไม่ให้หมาลอดเข้ามาได้ ถ้านั่งลงไม่ทัน และหมาลอดเข้าไปได้ก็มีสิทธิ์จับห่านได้ ถ้าห่านว่องไวก็จะหนีลอดออกนอกวง ซึ่งสมมติเป็นกรงไปอีก ผู้เป็นกรงก็ต้องว่องไวในการช่วยห่านให้หนีรอดได้ โดยยืนขึ้นเปิดทางให้ห่านลอดไป ถ้าห่านลอดออกไปได้แล้วก็รีบปิดกรงไม่ให้หมาออก หากปิดกรงช้าไปหมาลอดได้ก็วิ่งไปจับห่านต่อไปอีกจนกว่าห่านจะแพ้.

6) หมาหิ่นโป้ง

การเล่นของเด็กในล้านนาชื่อ หมาหิ่นโป้ง อาจเรียกว่า สักกะแดะ หรือ เหิบเหิบ โดยผู้เล่นคือเด็กหญิงหรือชายจำนวน 3 คน ซึ่งเล่นได้ทุกโอกาสตามลานราบหรือสนามหญ้า กติกาการเล่นกล่าวคือ การเล่นไม่ให้ใส่รองเท้า และหากใครทำขาหลุดจากวงหรือล้มก่อนถือว่าแพ้ ต้องออกจากการเล่น โดยมีวิธีการเล่นดังนี้

1) ผู้เล่นทั้งหมดหันหน้าเข้าหากัน จับมือกันระหว่างนิ้วเป็นวงกลม

2) ให้ผู้เล่นคนใดคนหนึ่งม้วนตัวเพื่อกลับหลังให้หลังเข้าหากัน (หันหน้าออกนอกวง) โดยมือไม่ปล่อยจากกัน แล้วผู้เล่นคนอื่นก็ทำเช่นเดียวกันจนหมด

3) ให้ผู้เล่นคนใดคนหนึ่งยกเท้าขึ้นวางไว้บนมือที่จับกันของใครก็ได้ที่เห็นว่าสะดวก โดยเอาเท้าวางในท่ากระดกเท้า

4) ให้ผู้เล่นคนอื่นเอาเท้าขึ้นสอด-สานกันให้แน่นกับคนแรก และคนต่อๆ ไป

5) เมื่อเห็นว่าแน่นดีแล้วให้ทุกคนปล่อยมือที่สานออกจากกัน แล้วปรบมือพร้อมกับกระโดดหมุนเป็นวงตามจังหวะการปรบมือพร้อมกับกระโดดหมุนเป็นวงตามจังหวะการปรบมือ อาจจะมีเนื้อร้องประกอบด้วยว่า *"เหิบ เหิบ หมา ขบเกิบปู่แก้วบ้านนา หมาขบขบปู่ตาบ้านโท่ง คาบเตี่ยวโย้งล่น ไปล่นมา เหิบ เหิบ"*

6) กระโดดปรบมือไปเรื่อยๆ จนกว่าจะมีใครล้มก่อนหรือขาหลุดออกจากวงถือว่าแพ้.

Copyright by Mahidol University

7) หมาเห่าหยัง

หมาเห่าหยัง อ่านว่า *"หมาเห่าหญัง"* เป็นการเล่นสำหรับเด็กจำนวนมากกว่าเจ็ดคนขึ้นไป จะเล่นได้ทุกโอกาสตามลานหรือบริเวณริมแหล่งน้ำ โดยมีวิธีการเล่นดังนี้

ใช้การเสี่ยงหาคนเป็นหมา 1 คน โดยวิธีการจับไม้สั้นไม้ยาว เป็นต้น คนที่เป็นหมาจะยืนอยู่ที่หนึ่งคนเดียวผู้เล่นคนอื่นๆ ยืนเข้าแถวหน้ากระดานจับมือกันไว้แล้วเริ่มบทเจรจาดังนี้

หมา: โหง้ง โหง้ง
ประตู: หมาเห่าหยัง?
หมา: เห่าสาด
ประตู: สาดกี่ผืน
หมา: 2-3 ผืน
ประตู: บอกไฟกี่บอก
หมา: 2-3 บอก
ประตู: ต๊อกได้ต๊อกเอาเต๊อะ (กระแทกได้กระแทกเอาเถอะ)

พอคนที่เป็นประตูพูดจบก็เดินเข้ามาโอบล้อมหมาจับมือต่อกันเป็นวงกลม มือที่จับกันไว้คือ *"ประตู"* หมาต้องทลายประตูออกจากที่ขังให้ได้โดยการถามว่า *"นี่ประตูหยัง"* ประตูจะตอบว่า *"ประตูเงิน ประตูทอง ประตูเหล็ก"* หมาจะต้องพยายามแยกมือคนที่เป็นประตูออกจากกัน ซึ่งถ้าเป็น 3 ประตูนี้จะเหนียวแน่นมาก แต่ถ้าเปลี่ยนเป็น *"ประตู พวัะ"* หรือประตูผุชำรุดแล้ว หมาก็จะออกมาได้โดยง่าย ถ้าหมาออกไปแล้วก็หาคนสวมบทเป็นหมาต่อไปใหม่.

8) หมาเน่า

เมื่อเด็กดำน้ำ ว่ายน้ำ ก็ชอบมีกิจกรรมที่เรียกว่า เล่นน้ำ คือหาวิธีเล่นอะไรต่างๆ ในน้ำเด็กผู้หญิงที่นุ่งผ้าถุงหรือนุ่งโสร่งก็ชอบเล่นหมาเน่า โดยฟุ้ยน้ำเข้าไปในโป่ง คือในผ้านุ่งทำให้มีอากาศ ผ้าจะโป่งพองขึ้น ส่วนเด็กผู้ชายก็อาจใช้ผ้าขาวม้าทำเป็นโป่งได้เหมือนกัน อาการที่ผ้าโป่งลอยไปโดยมีเจ้าของอยู่ข้างในนี้ ดูคล้ายหมาเน่าลอยน้ำ จึงได้เรียกกันว่าเล่น *"หมาเน่า"*.

Copyright by Mahidol University

9) แมงหมาลี

แมงหมาลี เป็นชื่อการละเล่นทายโดยทำหุ่นแมลงชนิดหนึ่งขึ้น และให้ชื่อแมลงชนิดนี้ว่า แมงหมาลี (ภาคกลางเรียกว่า หมาร่า) มีลำตัวและขายาวเก้งก้าง มีลักษณะคล้ายแมลงที่ชาวอีสาน เรียกว่า *"แมงหามผี"* หรือ *"แมงงูไม้"* ก็ว่าโดยให้เอาหญ้าคาหรือไม้ดอก มาทำเป็นรูปแมลงดังกล่าว 1 ตัว ผู้เล่นแบ่งเป็น 2 ฝ่าย เมื่อจะเล่นให้ฝ่ายหนึ่งปิดตาหรือหันหน้าไปทางอื่น แล้วให้อีกฝ่ายหนึ่งใช้นิ้วมือแตะส่วนใดส่วนหนึ่งของแมลงนั้น แล้วทายกันว่าถูกแตะที่ไหน เนื่องจากใช้หุ่นแมลงดังกล่าวเป็นการทายกัน โดยมีวิธีการเล่นดังนี้

1) แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย จำนวนเท่ากันหรือแตกต่างกันบ้างก็ได้ ฝ่ายหนึ่งๆ มีประมาณ 5-10 คน ถ้าแบ่งชายหญิงไว้คนละฝ่ายจะสนุกยิ่งขึ้น

2) เอารูปหุ่นแมงหมาลี 1 ตัว มาวางไว้ตรงกลางของทั้งสองฝ่าย ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เอามือแตะแมงหมาลี จะแตะส่วนไหนก็ได้ และฝ่ายที่จะทายควรปิดตา หรือหันหน้าออกไปทางอื่น คือ ควรหันหลังให้แมงหมาลี

3) พอแตะเสร็จก็บอกให้ฝ่ายตรงข้ามเปิดตาหรือหันหน้ามาดูแล้วทาย โดยฝ่ายแตะจะถามว่า *"แมงหมาลีเขาแตะที่ตรงไหน"* ฝ่ายทายก็จะเดาว่าแตะตรงนั้นๆ

4) ถ้าทายถูก ฝ่ายที่ทายจะใช้ฝ่ามือตีส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายฝ่ายตรงข้าม เช่น ขา แขน เป็นต้น ถ้าทายไม่ถูก ฝ่ายแตะก็จะได้ตี หรือจะแข่งเอาของซึ่งกัน และกันก็ได้

5) การเล่นต่อไปก็เปลี่ยนให้ฝ่ายทายเป็นฝ่ายแตะและฝ่ายแตะให้กลับเป็นฝ่ายทาย สลับกันแตะกันทายเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนกว่าจะยุติการเล่น

6) การเล่นเช่นนี้ไม่นิยมเล่นทั่วไป คงมีเล่นเฉพาะการคบกันในงานศพเท่านั้น

10) หมาคาบขี้

จำนวนผู้เล่นอย่างน้อย 2 คน อุปกรณ์การเล่น คือ ตะปู วงเวียน หรือไขควง วิธีการเล่นโดยการเลือกลำดับผู้เล่นก่อนหลังตามวิธีเลือกการแข่งขันตัวต่อตัว วิธีการเล่นประกอบด้วยช่วงตอน 7 ท่า ในแต่ละท่า ยกเว้นท่าที่เจ็ด ผู้เล่นโยนวงเวียน (หรือตะปู หรือไขควง) ให้ตีลังกา ปลายแหลมหมุนกลับตกลงมาปักดินหากตกลงมาเฉยๆ ไม่ปักถือว่า *"ตาย"* แต่ละท่าแตกต่างจากกันโดยที่มีวิธีวางวงเวียนบนมือต่างกัน

ท่าที่หนึ่ง: วางวงเวียนกลางฝ่ามือ ให้ปลายทั้งสองยื่นจากมือระยะเท่ากัน

ท่าที่สอง: วางวนเวียนขวางมือบนหลังมือ ปลายแหลมยื่นออก

Copyright by Mahidol University

ท่าที่สาม: หงายฝ่ามือองนิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง วางวงเวียนขวางบนนิ้วหัวแม่มือและนิ้วก้อย

ท่าที่สี่: หงายมือพร้อมกับกำมือ วางวงเวียนขวางอุ้งมือติดกับปลายนิ้วที่กำไว้

ท่าที่ห้า: ใช้นิ้วมือขวาเกาะหัววงเวียน ปลายแหลมของวงเวียนจรดริมฝ่ามือซ้าย ใช้นิ้วเดียวกันกดปั่นวงเวียนให้หมุนลงจากมือ ปลายแหลมตกลงปักดิน

ท่าที่หก: ใช้นิ้วหัวแม่มือ และนิ้วชี้คีบปลายแหลมของวงเวียนแล้วโยนขึ้นให้หมุนปลายแหลมตกลงมาปักดิน

ท่าที่เจ็ด: ใช้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้จับปลายแหลมของวงเวียน ถือในแนวตั้ง โยนวงเวียนขึ้นให้ปลายแหลมตกลงมาปักดิน

ช่วงตอนลงโทษผู้เล่นที่เล่นจบถึงช่วงตอนที่เจ็ดก่อนเป็นผู้ชนะ ผู้ชนะมีสิทธิ์ลงโทษผู้แพ้ วิธีลงโทษ จะใช้ไม้ท่อนหนึ่งตอกไม้อีกท่อนหนึ่งหรือกิ่งไม้ 1 ครั้ง พยายามให้ไม้จมดินลึกที่สุด เมื่อมีผู้เล่นมากกว่าสองคน ผู้เล่นจบรอบคนสุดท้ายเป็นผู้แพ้ ผู้เล่นอื่นมีสิทธิ์ตอกไม้คนละ 1 ครั้ง ดังนั้นเมื่อมีผู้เล่นมากคนจะตอกไม้จมดินได้ลึกมาก ผู้แพ้คุกเข่า พยายามใช้ปากฟันดึงท่อนไม้ให้หลุด ชื่อการเล่นนี้นำมาจากท่าคาบในช่วงตอนลงโทษ.

Copyright by Mahidol University

5. หมากับคติชนไทย: ปริศนาคำทาย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลปริศนาคำทายที่เกี่ยวข้องกับหมา จำแนกออกได้ดังนี้

5.1. ปริศนาทำนายที่มีคำตอบว่า *"หมา"*

5.2. ปริศนาคำทายที่มีคำถามว่า *"หมา"*

5.1. ปริศนาทำนายที่มีคำตอบว่า *"หมา"*

1) อะไรเอ่ย? "นั่งสูงกว่ายืน"
คำตอบ หมา

2) อะไรเอ่ย? "โตมันเฮาบ่อยาก กินแต่ฮากกับตูด"
คำตอบ หมา

3) อะไรเอ่ย? "ผู้นั่งสูงกว่าผู้ยืน"
คำตอบ หมา

4) อะไรเอ่ย? "วิ่งโหย่งๆ มีธงอยู่ข้องหลัง"
คำตอบ หมา

5) อะไรเอ่ย? "ยืนต่ำนั่งสูงยามโกรธ หัวเราะใส่กัน"
คำตอบ หมา

6) อะไรเอ่ย? "เดินต่ำ นั่งสูง"
คำตอบ หมา

7) อะไรเอ่ย? "เดินต่ำ นั่งสูง เวลาเถียงหัวเราะ"
คำตอบ หมา

8) อะไรเอ่ย? "บักน้อยน้อยตกตั่งคอหัก หมาเต้นสับแมงวันแตกโพ่ "
คำตอบ หมาสวบก้อนขี้

10) อะไรเอ่ย? "ขี้บ่ดอกบ่ดาย (ไม่มีคุณค่า)"
คำตอบ ขี้หมูขี้หมา

11) อะไรเอ่ย? "จ้อกป้อกอยู่กลางนา สี่ตีนเดินมา จ้อกป้อกหายแล้ว(ก้อนตะปุ่มตะป่ำนั้นก็หายไป)"
คำตอบ หมากินขี้

Copyright by Mahidol University

12) อะไรเอ่ย? "กินแต่ฮากกับตูด"

คำตอบ ฮากเข้าตดหมา

13) อะไรเอ่ย? "หมาอะหยัง ลูกหลานหยุบบ่ได้ (จับ)"

คำตอบ หมามุ่ย

14) อะไรเอ่ย? "บกกลางกลอน (เจาะกลางกลอนหลังคาบ้าน)"

คำตอบ หมาร่า

5.2. ปริศนาคำทายที่มีคำถามว่า *"หมา"*

1) อะไรเอ่ย? "หมาอี่แดงแทงก้นอี่ดำ อี่ดำฮ้องไห้น้ำลายเต็มปาก"

คำตอบ ไฟลนก้นหม้อ

2) อะไรเอ่ย? " ตั้งสามขา หมานิลขึ่นไปนั่ง อีหยัง"

คำตอบ หม้อดินตั้งบนก้อนเส้า

3) อะไรเอ่ย? "ตกดังตุ๊บ หมาไล่ตะครุบ แมลงวันตอมโฉ่"

คำตอบ อุจจาระ

4) อะไรเอ่ย? "อ้ายปุก นั่งอยู่กลางนา หมาเดินมา พาอ้ายปุกไป"

คำตอบ อุจจาระ

5) อะไรเอ่ย? " ดูกซะปะว่าดูกหมาบ่กิ๋น"

คำตอบ ดูกก้าน คือไม้สำหรับไพคา

6) อะไรเอ่ย? "ขี้ซะปะว่าขี้ หมาบ่กิ้น"

คำตอบ ขี้ผึ้ง, ขี้เลื่อย

7) อะไรเอ่ย? "ข้าวซะปะว่าข้าว หมาบ่กิ๋น"

คำตอบ ข้าวขมิ้น

8) อะไรเอ่ย? "ต้นสูงหมาข้าม ต้นต่ำหมาดัน"

คำตอบ มะขาม,มะดัน

9) อะไรเอ่ย? " ตัดท้ายเป็นหมา ตัดหน้าเป็นมาก ไม่ตัดเปรี้ยวปาก คนแก่ชอบใจ"

คำตอบ หมาก

10) อะไรเอ่ย? "หนังสัพพะว่าหนัง หนังอะหยังหมาบ่กิน"

คำตอบ หนังสือ

11) อะไรเอ่ย? "แท้บแพ้บเท่าลิ้นหมา ปาหวาไพปาหวามา (ผวาไปมา)"

คำตอบ เหยี่ยวร่อน

Copyright by Mahidol University

6. หมากับคติชนไทย: ภาษาท้องถิ่น

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาษาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับหมา สามารถจัดจำแนกออกได้ดังนี้

ตารางที่ 7. แสดงภาษาท้องถิ่นในสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับหมา

ภาษา	ความหมาย
คฤหบาล	ผู้เฝ้าเรือน
คฤหมฤค	เนื้อในบ้าน
กุกกุระ	หมา
กัจฉสาย	ผู้นอนบนหญ้าแห้ง
ทวาทศายุส	ผู้มีอายุสิบสองปี
สารไมย	หมา
สาพุระ	หมา
สุณ	หมา
สุวาน	หมา
โสน	หมา
สุนัข	เลี้ยงง่าย
คามมฤค	เนื้อบ้าน
คามสิงห์	สิงโตบ้าน
จักรวาลธิ	ผู้มีหางงอ
จันทรเมาะห์	ผู้หลงพระจันทร์
ชากศน์	ผู้กินคน คือหมาไน
โกกะ	หมา
ศ.วาน	หมา
กะจอหมา	หมา

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 7. แสดงภาษาท้องถิ่นในสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับหมา (ต่อ)

ภาษา	ความหมาย
เอง	หมา
สุนักข์	หมา
สุนัก	หมา
เก้งเอ๋ง	หมา
หมาคี้	หมาสีดำ
หมาโก้ง	หมาที่มีลายเป็นด่างเป็นดวงโตๆ
หมาจอกวอ, หมาช็อกวอ, หมาผี	หมาป่าหรือหมาในอยู่รวมกันเป็นฝูงมีวิธีสื่อสารกันตลอดเวลา โดยหอนรับกันเป็นทอดๆ
หมาจิ้งจอก	หมาจิ้งจอกที่ชอบอยู่โดดเดี่ยว จะรวมกลุ่มกันเฉพาะฤดูผสมพันธุ์เท่านั้น มีนิสัยเจ้าเล่ห์ไม่ชอบสู้ซึ่งๆ หน้า ลักษณะหน้าแหลมและมีหางเป็นพวง
หมาซาวเล็บ	หมาที่มีนิ้วและเล็บทั้งหมดรวมกัน 20 นิ้ว ถือว่าเป็นหมาที่มีนิสัยดุร้าย
หมาตาสี่	อ่านว่า*"หมาตื่นเต้า"* เป็นหมาที่มีลายแต้มเป็นดวงเหนือดวงตาทั้งสองข้าง โดยปริยายมักเรียกคนสวมแว่นด้วยความเกลียดชัง
หมาตีนเท้า	หมาที่ปลายเท้าทั้งสี่มีสีขาว
หมาไน	หมาป่า
หมาแม่ด้อง	หมาตัวเมียที่ยังให้นมลูกอยู่ มักผอมและนมยาน
หมารุย	หมาขนปุย พบในชาดก
หมาลิ้นก่าน	หมาที่มีลายที่ลิ้น เป็นหมาที่มีนิสัยดุร้าย
หมาเลน	หมาที่มีลายเป็นทางขวาง โดยมากสีน้ำตาลดำสลับสีน้ำตาล
หมาหูต๊อบ	หมาที่มีหูตูบ
หมาแลน	หมาที่เลี้ยงไว้เพื่อล่าตะกวดโดยเฉพาะ

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 7. แสดงภาษาท้องถิ่นในสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับหมา (ต่อ)

ภาษา	ความหมาย
หมาไล่เหล่า	หมาที่เลี้ยงไว้สำหรับไล่สัตว์ป่าไปให้เจ้าของยิง
หมาขำโป้ง	หมาที่กำลังติดเก้ง บ้างก็เรียกว่า หมาหื่นโป้ง
หมาขี้เรื้อน	หมาที่เป็นโรคเรื้อน
หมาตาย	มักพบเป็นคำผวนว่า *"หมายตา"*
หมาเยียะหีแม่	เป็นคำด่าว่าหมาไปสังวาสกับมารดาของบุคคลนั้น และมักพบเป็นคำอุทานก่อนจะพูดคำอื่นด้วยความโมโห
จับหมา	การหาหมามาเลี้ยง
หมาว้อ	หมาบ้าหรือหมาที่เป็นโรคกลัวน้ำซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท คือว้อตาลายและว้อแอวด้าง บางครั้งใช้กล่าวถึงคนที่อยู่ในช่วงทำอะไรไม่ถูก ขึ้นๆ ลงๆ เหมือนจิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว
หมาว้อตาลาย	หมาบ้าที่มีอาการน้ำลายฟูมปาก ไม่กินข้าวกินน้ำ เวลาที่ลมว้อขึ้น จะมีอาการตาลาย และจำเจ้าของไม่ได้ มันจะวิ่งไปตามถนนหนทาง วิ่งไปทางไหนจะมีหมาอื่นเห่าไปตลอดทาง ไม่กลัวหมาตัวอื่น ถึงจะมีขนาดใหญ่กว่าตนก็ตาม ชอบกัดหมาด้วยกัน และก็ชนะหมาดีทุกตัว สำหรับคนนั้นถ้าไม่เดินผ่านหน้ามันหรือไปกีดขวางทางมันก็จะไม่กัด เมื่อวิ่งไปจนลมว้อลดลงแล้วก็จะกลับบ้านเจ้าของ
หมาว้อแอวด้าง	หมาบ้าที่เอวกระด้าง เมื่อลมว้อขึ้นหรือเป็นบ้านั้น จะมีน้ำลายฟูมปาก ไม่กินข้าวกินน้ำ โดยเฉพาะจะมีตัวแข็งทื่อ
หมาติดเก้ง	เมื่อหมาผสมพันธุ์กัน ตัวผู้จะขึ้นคร่อมตัวเมีย จากนั้นตัวผู้จะเปลี่ยนท่าจากคร่อมโดยลงมายืนสี่ขา ในลักษณะหันหน้าไปคนละทาง ก้นทั้งสองจะติดกันเรียกว่าติดเก้ง ซึ่งอาจติดเป็นเวลานานถึง 1 ชั่วโมงจึงจะหลุดออกจากกัน กล่าวกันว่าท่าติดเก้งนี้ช่วยให้หมาตัวผู้และตัวเมียสามารถป้องกันภัยได้ทั้งด้านหน้าด้านหลังในขณะติดเก้งอยู่

Copyright by Mahidol University

7. หมากับคติชนไทย: ประเพณีและความเชื่อ

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวกับหมา สามารถจัดจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ ได้ดังนี้

7.1. พิธีกรรมปังก็อก (ปัดรังคราน) –เขมร 7.2. ความเชื่อหมาขึ้นเรือน
7.3. ความเชื่อหมาออกลูก 7.4. ความเชื่อการเลี้ยงหมา
7.5. ความเชื่อหมาปัสสาวะ 7.6. ความเชื่อข้อห้าม
7.7. ความเชื่อคำทำนายฝัน 7.8. ความเชื่อหมาหอนตอนกลางคืน
7.9. ความเชื่อด้านการรักษา 7.10. ความเชื่อการจัดการศพที่ถูกหมากัดเสียชีวิต
7.11. ความเชื่อคาถาป้องกันหมากัด 7.12. ความเชื่อปีเกิดทั่วไป
7.13. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา 7.14. ความเชื่อคุณไสย

7.1. พิธีกรรมปังก็อก (ปัดรังคราน) -เขมร

ปังก็อก เป็นพิธีกรรมปัดเสนียดจัญไรของชาวเขมรจังหวัดสุรินทร์และใกล้เคียง ปังก็อก แปลว่า ฟอกให้สะอาดหรือชำระให้สะอาดเป็นความเชื่อของชาวเขมร-ส่วย ว่าเมื่อมีสิ่งอุบาทว์จัญไรเกิดขึ้นแล้วหากไม่ทำพิธีชำระล้างออกเสียก็จะเกิดความวิบัติต่างๆ มาสู่ตน และวงศาคณาญาติ โดยจะเสียทรัพย์ จะพลัดพราก จะเจ็บป่วย จะตาย แต่ถ้าได้ทำพิธีแล้วก็จะกลับตรงกันข้ามจะนำความมีโชคมีลาภ พบความสุขความเจริญ

ความเชื่อเกี่ยวกับลางสังหรณ์ที่จะต้องทำพิธีปังก็อกที่เกี่ยวข้องกับหมามีดังนี้

1) ชะนีและหมาไล่ทำร้ายกัน วิ่งเข้าหมู่บ้าน
2) หมาขึ้นบนหลังคาเรือน
3) หมาผสมพันธุ์กันเองผิดฤดูกาล คือนอกฤดูกาล
4) หมากับแพะสมสู่กัน
5) หมาไปออกลูกบนเรือน หรือบนเรือ บนแพที่คนอาศัยอยู่
6) หมามาผสมพันธุ์กันบนเรือนคน ก็ถือว่าจัญไร

Copyright by Mahidol University

7.2. ความเชื่อหมาขึ้นเรือน

หมาขึ้นเรือน เขาถือว่ามีทิศที่เข้ามาแล้วดี ออกแล้วดี และที่เข้ามาร้าย ออกไปร้าย ดังนี้

บูรพา อาคเนย์ อีสาน	ดี
พายัพ	ปานกลาง
ประจิม อุดร ทักษิณ หรดี	ไม่ดี

คือสมมติว่า หมาคาบลูกขึ้นเรือนตรงประตูด้านบูรพาดีจะมีโชคมาก และถ้าสวดแล้วมันเดินออกไปที่ประตูทางทิศอุดร ถือว่าโชคที่ได้นั้นได้ง่าย แต่ได้น้อย ถ้าออกไปทางทิศดี ถือว่าได้ง่ายได้มากด้วย ถ้าออกพายัพ ได้ง่ายแต่ได้พอประมาณ ส่วนที่เข้ามาทางทิศร้าย จะได้ลาภโดยยากลำบาก ออกร้ายก็ได้ยากแล้วยังได้น้อย ซึ่งหมาขึ้นเรือนสามารถแบ่งออกได้หลายลักษณะแบ่งออกได้ดังนี้

7.2.1. ความเชื่อเรื่องหมาขึ้นบ้าน

1) หมาตัวหนึ่งซึ่งมาจากทิศใต้ลม (อุดร) ขึ้นไปบนหลังคาบ้าน หันหน้าไปทางทิศใต้ลม (อุดร) อีก และได้หอนขึ้น ได้ลาภข้าวของเงินทองเป็นที่ปรากฏ

2) หมาขึ้นไปบนหลังคาบ้าน มันหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ได้เป็นเศรษฐี

3) หมาขึ้นไปบนหลังคาบ้าน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เจ้าของบ้านต้องหายนะ ทำบุญทานเสีย จึงจะพ้นจากอันตราย

4) หมาของเราหรือหมาของผู้อื่นด้วย มันขึ้นมากินอสุภะ (ขี้) บนบ้านเราแล้วไปเสีย เจ้าของบ้านนั้นต้องได้เป็นเศรษฐี

5) คนหรือสัตว์มาผิดเรือน ต้องบอกผีเรือน มิฉะนั้นจะทำให้เจ็บไข้

6) หมาขึ้นบ้านเยี่ยมหน้าต่าง ไม่ดี

7) มีแมวมาหา มีหมามาสู่ ถือว่าดี

8) หมาขึ้บนหลังคาบ้าน เป็นสิ่งอุบาทว์

7.2.2. ความเชื่อหมาออกลูกบนเรือน

ถ้าหมาเข้ามาออกลูกบนเรือน อย่าต้องทำร้ายเลย ให้หาไม้ค้ำเกวียน 100 อัน มาค้ำที่ใต้ฉุนเรือน ตรงจุดที่หมาออกลูกนั้น แล้วสาดบูชาจะมีลาภและฯ การหาไม้ค้ำเกวียนจำนวนมากเป็นการยาก เคยเห็นเขาทำเทียมขึ้น โดยเอาไม้เล็กๆ มาสมมติก็มี แต่ว่าถ้าเห็นมันคาบลูกขึ้นบ้าน

Copyright by Mahidol University

หรือวิ่งหาที่จะคลอดลูกบนบ้าน แม้พยายามขับไล่ก่อนแล้วมันสามารถมาอยู่บนเรือนจนได้ให้ทำการบูชาแล้วต้องสละลงจากเรือน จากหมู่บ้านเสีย จึงพ้นความร้าย

อีกตำราหนึ่ง ถ้าหมาขึ้นออกลูกบนเรือน ก็ให้เอาผ้าขาว 1 ผืน ปูตรงที่มันออกลูก ผ้าขาวอีก 1 ผืน วางในพานบูชาอาจารย์ และอีก 2 ผืน วางที่พานบูชาเทวดาซ้ายขวา น้ำส้มป่อย 5 กะออม แหวนทองคำ 1 วง ผูกคอกะออม 1 ใบ สุรา 4 ขวด เปงคือถ้วยสำริดที่ใช้ดื่มสุรา 1 ใบ มีสัตว์สี่เท้า สองเท้าเป็นๆบูชาด้วย สลาเธียร 4 อัน จวมบูน กระทงกาบกล้วยชนิดสี่เหลี่ยม 4 ใบ ให้ฝัดข้าวตอก แล้วปั้นเป็นรูปหมา 1 อีแร้ง 1 ใส่ในกระทง พร้อมข้าวปลาอาหารอื่นๆ และปั้นรูปพระพิรุณถือบ่วง วาดรูปพระอินทร์บูชา ใส่เงิน 5 ตำลึง มอบให้เจ้าพิธี ให้ทำเป็นแคร่ โดยมีแต่คานและระแนงปู (ระเนียบ ระนูด) ผูกใต้กระดานพื้นที่มันออกลูกนั้น แล้วตัดให้หล่นลงไปที่ใต้ถุนบ้าน จากนั้นจึงเอาน้ำชำระเจ้าของบ้านแล้วเหวี่ยงกระทงทิ้งไปทางทิศทักษิณ จึงดีแล

7.2.3. หมาผสมพันธุ์บนเรือน

ถ้าหมาสมสู่กันบนเรือนอยู่อาศัยบนเรือ บนแพ ให้ทำพิธีบูชา จะได้ทรัพย์ แต่ถ้าเจ้าของไม่เห็น ก็ร้ายเพียงปานกลาง ถ้ามันเข้ามาทางทิศร้าย แต่ออกไปทางทิศดีก็ปานกลางเช่นกัน แต่ถ้ามาทางทิศร้าย ออกไปทางทิศร้าย ก็ให้ทำพิธี

อีกตำราหนึ่ง ถ้าหมาขึ้นไปสมสู่กันบนเรือนให้สวดมนต์สดุดีนั้น 1 จบ มนต์ระงับ 100 จบ เครื่องบูชามีจวมบูน เงิน 1 สลึง ผ้าขาว 4 ศอก น้ำส้มป่อยใส่กะออม 2 ใบ แหวนทองคำ 1 วง ผูกคอกะออม เอาผ้าขาว 1 ผืน ปูตรงที่เกิดเหตุอุบาทว์นั้น แล้วเอาผ้าขาวอีก 1 ผืนใส่ใน ขันข้าวคือพานบูชาอาจารย์ เงิน 3 ตำลึง ผ้าขาวอีก 2 ผืน ใส่พานบูชาเทวดา โดยวางซ้ายขวา สลาเธียร 8 สุรา 4 ขวด เทียน 4 ทำกระทงกาบกล้วยชนิดสี่เหลี่ยม 4 ใบ ให้เอาแป้งปั้นเป็นรูปหมาสมสู่กัน แล้วปั้นรูปอีแร้ง 1 เสือ 1 วางในกระทงทั้ง 4 ปั้น รูปพิรุณ 1 ให้วาดรูปพระพิรุณขี่เสือ 1 บูชาเสร็จแล้วให้หนีออกจากสถานที่นั้นหากจะเอาเรือนให้รื้อเรือนไปปลูกใหม่ ทิ้งที่ดินถ้าจะเอาดินให้รื้อเรือนนั้นถวายวัดอันกระทงนั้นถ้ามันหันหน้าไปทิศไหน ให้เอาส่งไปทิ้งทางทิศนั้น

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อด้านหมาผสมพันธุ์ ในลักษณะการแสดงพฤติกรรมที่ผิดธรรมชาติ กล่าวคือ หมากับแพะสมสู่กัน เป็นสิ่งอุบาทว์ และหมาผสมพันธุ์กันเองผิดฤดูกาล คือนอกฤดูกาล เป็นสิ่งอุบาทว์

Copyright by Mahidol University

7.3. ความเชื่อหมาออกลูก

ความเชื่อเรื่องหมาออกลูกสามารถจัดแบ่งได้ดังนี้

1) ภายในเวลารอบ 1 ปี หมาออกลูก 2 ครั้ง 3 ครั้ง บ้านเมืองจะซบเซาสูญเสีย

2) ถ้าหมาออกลูก 1 ตัว เจ้าของบ้านและพรรคพวกบริวารประสบความเสียหาย

3) หมาของคนอื่นก็ดี หมาของเราเองก็ดี เข้ามาออกลูกภายในบ้านได้ลาภ แต่ภายหลังก็เกิดความเสียหาย ให้เอาหมาทั้งหลายไปส่งไว้ที่วัดเถิด

4) หมาออกลูกปลายระเบียงบ้าน มีของฝากมาถึงเรามาก เจ้าของบ้านเสียหาย

5) หมาเข้ามาออกลูกตรงหัวนอน ต้องชำระล้างหัวเสีย

6) หมาออกลูกบนที่นอน เป็นอุบาทว์

7) หมาออกลูกที่ปลายเท้า ลูก หลาน คนรับใช้ต้องเสียหาย

8) หมาออกลูกที่โคนเสาไว้ผีบ้าน คนที่เหมือนกับตัวเราต้องตาย

9) หมาออกลูกบนพื้นบ้าน สามีภรรยาต้องทุบตีกัน

10) หมาออกลูกในครัว ได้ลาภเงินทอง ได้ลูกและคนรับใช้

11) หมาออกลูกใต้บันไดขอให้เลี้ยงอาหารเนื้อมันกินให้อิ่มทรัพย์สินเงินทองจะเข้าบ้านมากหลาย

12) หมาไปออกลูกบนเรือนหรือบนเรือ บนแพที่คนอาศัยอยู่ เป็นสิ่งอุบาทว์จัญไร

13) หมากินลูกตัวเอง ให้บูชาอินทาอุบาทว์เสีย จักหายภัยเวรแล

14) ผู้หญิงคลอดบุตรเป็นหมา หรือสัตว์ตกลูกเป็นมนุษย์ เป็นอุบาทว์พระอินทร์

15) หมาตกลูกในครัวไฟ เป็น สิ่งอุบาทว์

16) แมวห้าหมาหกตกลูกเป็นความจัญไรในบ้าน

7.4. ความเชื่อการเลี้ยงหมา

ความเชื่อเรื่องการเลี้ยงหมา สามารถจัดแบ่งได้ดังนี้

1) ถ้าเลี้ยงหมา ตัวสีขาว เท้าสีดำ ได้ลาภเงิน หมาตัวสีแดง เท้าสีขาว ตรงปากขาว หาง สีขาว ปลายเท้ามีนิ้วรวม 20 นิ้ว เป็นหมาที่ประเสริฐเกิดต้องได้ลาภจำพวกเงิน ทอง หมาที่มีหูยาว หางเหมือนอย่างกิ้งก่า ตาเหมือนตาไก่ ตัวและหางมีจุดลายพร้อยเป็นหมาที่ประเสริฐยิ่งนัก

2) ถ้าเลี้ยงหมาลิ้นด่างจะดุร้าย หรืองูกัดไม่ตาย

Copyright by Mahidol University

3) ถ้าเลี้ยงหมาลิ้นดำ งูกัดไม่ตาย

4) หมาที่มีลักษณะดี เลี้ยงไว้จะได้ลาภ คือ *"ขาด่าง หางคอก จมูกแด่น"*

5) ถ้าอยากให้หมาดุร้ายขึ้นก็ให้กินน้ำตาล หรือให้กิน *"ขี้เขียง"* คือเนื้อติดเขียง ซึ่งทางล้านนามีการเปรียบเปรยผู้ที่มีนิสัยโกรธง่ายและดุว่า *"ไปกินขี้เขียงมา"* คล้ายกับภาคกลางที่ว่า *"ไปกินรังแตนมา"*

6) หมาที่มีความดุร้ายจะกัดขโมยได้ดีคือ *"หมาลิ้นก่าน หมาตีนเท้า หมาชาวเล็บ"*

7.5. ความเชื่อหมาปัสสาวะ

ความเชื่อเรื่องหมาปัสสาวะสามารถจัดแบ่งได้ดังนี้

1) หมาปัสสาวะลงในถ้วยชาม ขันเงิน พาน ถาดเจ้าของบ้าน ข้าวของเงินทองต้องเสียหาย
2) หมาปัสสาวะลงบนเท้าข้างขวา ต้องเป็นข้าศึกศัตรูกับผู้อื่นเขา
3) หมาปัสสาวะลงใส่บนเท้าซ้าย ต้องเป็นข้าศึกศัตรูกับหมู่พวกคนอันธพาล

7.6. ความเชื่อข้อห้าม

ความเชื่อเรื่องข้อห้าม สามารถจัดแบ่งได้ดังนี้

1) ห้ามเอามือตีแมวตีหมา เตะวัวเตะควาย
2) ห้ามขี่หมา เชื่อว่าฟ้าจะผ่า เป็นข้อห้าม
3) ห้ามพี่เอาสัตว์ของน้องไปเลี้ยง แต่ถ้าน้องขอสัตว์ของพี่ไปเลี้ยงได้
4) ห้ามสัตว์ต่างๆ ข้ามข่าย เพราะถือว่ามนต์เสื่อมและขัดลาภ
5) ห้าม วันอาทิตย์ อย่าให้สัตว์สี่เท้าและสองเท้า
6) ห้ามทักดาวตก เพราะจะทำให้ผู้มีบุญลงมาเกิดในท้องหมา

Copyright by Mahidol University

7.7. ความเชื่อคำทำนายฝัน

ความเชื่อเรื่องคำทำนายฝัน สามารถจัดแบ่งได้ดังนี้

1) ฝันว่าให้หมาแก่ท่าน ให้บูชาพระเสียจะได้ลาภ
2) ฝันว่าหมากัดตน จะได้กินอาหารอันดีหรือบางแห่งเชื่อว่าจะเคราะห์ร้าย
3) ฝันว่า หมาเข้ามาในบ้าน ต้องให้เนื้อจึงจะพ้นอันตราย
4) ฝันว่า เห็นหมา แสดงว่ามีศัตรูปองร้าย ถ้ากัดได้จะอันตราย

7.8. ความเชื่อหมาหอนตอนกลางคืน

หมาหอนตอนกลางคืน เชื่อว่าเห็นผี ถ้าหมาส่งเสียงเห่า หอน เสียงโหยหวนในยามค่ำคืน โดยเฉพาะเวลาข้างแรมเดือนมืด คนโบราณจะบอกว่า *"หมากำลังเห็นผี"* สำหรับพวกชาวเขา กะเหรี่ยงถือว่าถ้าหากหมาเห่าหอนกับคน โดยเฉพาะกับใครที่พึ่งกลับมาจากงานศพหมาตัวนั้นจะต้องถูกนำไปฆ่าเสีย

7.9. ความเชื่อด้านการรักษา

ความเชื่อด้านการรักษาที่เกี่ยวข้องกับหมา สามารถแบ่งได้ดังนี้

7.9.1. ความเชื่อการรักษาบาดแผลจากหมากัด มี 2 วิธี คือ
1) เอาหนังควายเผาไฟบดละเอียดผสมกับน้ำมันหมูใส่ปากแผลรักษาแผลหมากัด
2) หมากัดให้เอาขนแมววางบนปากแผล เอาชันโรยแล้วกลั้นใจเอารองเท้าตบ

7.9.2. ความเชื่อการรักษาหมาบ้ากัดว่า *"หมาบ้ากัด ไล่จับหมาตี แล้วฆ่าเอาตับกิน"*

7.9.3. ความเชื่อว่าเนื้อหมาดำเป็นยาสรรพคุณแก้โรคหืดได้

7.9.4. ยารักษาหมาบ้ากัดตามความเชื่อภาคเหนือคือ *"ยาหมาว้อขบ หื้อเอาคำดิบ 1 ราก หมากตาเสือ 1 เฟื้องถ้วย ดอกทอง 1 ไม้ต้ามเข้าแม่หม้าย 1 หืมไห 1 ขัน 50 เครื่องพร้อมทั้งมวล"*

Copyright by Mahidol University

7.10. ความเชื่อการจัดการศพที่ถูกหมากัดเสียชีวิต

โบราณกล่าวว่าหมากัดตาย งูกัดตาย อาบน้ำศพไม่ได้ล้างหน้าศพก็ไม่ได้ อีกอย่างหนึ่ง ถ้าถูกหมาบ้ากัดแล้วโรคพิษสุนัขบ้านั้นเกิดกำเริบจนคลุ้มคลั่งคล้ายหมาบ้าจนตาย ศพก็เผาไม่ได้ เลี้ยงพระภิกษุสงฆ์ไม่ดี ให้ข้าวสารถวายเป็นทานได้

7.11. ความเชื่อคาถาป้องกันหมากัด

ความเชื่อเรื่องคาถาป้องกันหมากัด สามารถจัดแบ่งได้ดังนี้

1) *"ห.ม.ราบหมา"* เป็นคาถาป้องกันหมากัด (ห.ม.ราบ เป็นภาษาถิ่นใต้ หมายถึง กำราบ ปราบ) เมื่อหมาจะกัดให้ว่าคาถาดังนี้ *"อือะอ้ายเรียว พอหมึงแลเหลียว อนิจจาพุทโธ"* โดยว่าให้ครบ 3 คาบ แล้วชี้ไปที่หมาตัวที่จะเข้ามากัดพร้อมกับตวาดว่า *"หยุด"* เชื่อว่าหมาจะไม่กล้าเข้ามากัดผู้นั้น

2) คนอีสานเชื่อว่าสักลายตัวอักษร *"ฆง"* ไว้ที่หน้าแข้ง 2 ข้าง เพื่อป้องกันหมากัด

7.12. ความเชื่อปีเกิดทั่วไป

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความเชื่อเรื่องปีเกิด สามารถจำแนกได้ดังนี้

7.12.1. ความเชื่อในปีเกิดตำราพรหมชาติ

ตำราพรหมชาติฉบับหลวง ได้ระบุถึงชะตาของคนที่เกิดปีจอว่า คนเกิดปีจอ เป็นผีเสื้อผู้หญิง ธาตุดิน มิ่งขวัญตกอยู่ที่ต้นสำโรงและต้นบัวหลวง และกล่าวถึงลักษณะทั่วไปของคนเกิดปีจอว่า คนเกิดปีจอเป็นคนเห็นอกเห็นใจคนอื่นมากกว่าจะคิดเอาประโยชน์ส่วนตัว ทำงานสิ่งใดก็มักจะให้ได้รับผลสำเร็จรวดเร็วเป็นที่ตั้งเป็นคนมีฝีมือในทางช่าง ทำราชการพอประมาณ ทำเรือกสวนไร่นาค้าขายดี

ในคติความเชื่อไทยในตำราโหราศาสตร์ ตำราพรหมชาติแบ่งชะตาของคนเกิดปีจอเป็นหมา 4 ประเภท โดยจำแนกตามเดือนของเจ้าชะตาที่เกิดปีจอ หมาทั้ง 4 ประเภท คือ หมาพระยาเลี้ยง หมาคนเลี้ยง หมากลางตลาด และหมาจิ้งจอก อธิบายดังนี้

Copyright by Mahidol University

1) คนเกิดปีจอ เดือน 5 เดือน 6 เดือน 7 ตกหมาพระยาเลี้ยง เมื่อน้อยมักเข็ญใจ ครั้นเติบใหญ่มา กลางคนจะมีทรัพย์มาก

2) คนเกิดปีจอ เดือน 8 เดือน 9 เดือน 10 ตกหมาคนเลี้ยง มีปัญญามาก มักทำบุญให้ทาน เจรจาซื่อสัตย์ดีนัก

3) คนเกิดปีจอ เดือน 11 เดือน 12 เดือน 1 ตกหมากลางตลาด ทำเรือกสวนไร่นาค้าขายดี แต่ว่าใจนั้นมักเป็นทหาร

4) คนเกิดปีจอ เดือน 3 เดือน 4 ตกหมาจิ้งจอก พอจะมีกินเทียมเพื่อน พอจะเลี้ยงตัวได้

นอกจากนี้ในหนังสือพรหมชาติตำราเก่าอธิบายชะตาของคนเกิดปีจอไว้ว่า คนปีจอเกิดเดือน 5 และเดือน 11 หรือคนเกิดวันอาทิตย์และวันเสาร์ คือนางผีเสื้อขี้สุนักข์ ทายว่าผู้นั้นใจคอดุร้าย แต่เลี้ยงลูกง่าย หากินพอเลี้ยงตัวได้ แต่ต้องลำบากเพราะคู่ของตน

7.12.2. ความเชื่อในปีเกิดล้านนา

ผู้ที่เกิดปีจอหรือปีหมา ทางล้านนาว่า ปีเส็ด ซึ่งจากตำราทำนายผู้ที่เกิดปีเส็ดลงด้วยธาตุน้ำ คนเกิดปีนี้ชุธาตุ (อ่าน"จุ๊ธาตุ") คืออาการที่วิญญาณซึ่งมาเกิดนั้นแปรสภาพจากความเป็นดาวกลายมาเป็นดาวหล่นลงมาชุ หรือพักอยู่กับธาตุคือเจดีย์ ซึ่งคนเกิดปีนี้ชุธาตุที่พระธาตุเกตุแก้วจุฬามณีบนสวรรค์แล้วเข้าสู่ต้นหมากตาเสือ (ต้นยอ) อันมีผีอารักษ์เฝ้าอยู่ จากนั้นก็มาเข้าพร้อมขวัน คือสถิตอยู่ที่กระหม่อมของพ่อก่อนการปฏิสนธิแล้วเข้าสู่ครรภ์มารดาเกิดมาเป็นชายและหญิงที่เกิดปีหมา คนเกิดปีนี้จึงให้ไหว้บูชาพระธาตุเกตุแก้วจุฬามณีและให้สร้างคัมภีร์ชื่อว่า *"กุสสราช"* เป็นธรรมชาตาปีเกิดถวายเป็นทาน และให้สร้างธรรมาสน์ถวายทาน คนเกิดปีนี้สิริตกเข่าขวาของพรหม พุธเป็นปาก เป็นคนพูดจาซื่อสัตย์ รักศีลธรรม แต่ทำคุณคนไม่ขึ้น ศุกร์เป็นใจ เป็นคนมีจิตใจเข้มแข็งสุขุมรอบคอบ จันทร์เป็นที่นั่ง เป็นคนชอบอยู่กับที่ ไม่ชอบไปไหนมาไหน พฤหัสกับเสาร์เป็นมือ เป็นคนมีฝีมือดีในเชิงช่างทว่ามักเกียจคร้าน อาทิตย์กับอังคารเป็นเท้า มักเป็นผู้มีวาสนาดี ย้ายไปอยู่ที่ใดก็มักมีคนชอบ มีความผูกพันกับเจ้ากุสสราช เมื่อยามเด็กมักเจ็บป่วยไม่แข็งแรง โตขึ้นตั้งหลักฐานด้วยปัญญาตัวเอง เป็นผู้มีอายุยืนปานกลาง

ตำนานหนึ่งว่าบุคคลเกิดปีเส็ด มาด้วยเจ้าอรินทุม ธาตุหิน ลงด้วยหมา มาจากเท้าพรหมมาเกิดเป็นเสือ ตายจากนั้น ได้มาเกิดเป็นคนชาตินี้ มีสมบัติมาก ใจกล้า ท้าวพระยาชอบใจ มักได้เป็นใหญ่ แต่ให้เกรงผู้ใหญ่ ให้ใจบุญจะได้ดี ถูกกับแก้วมรกต แก้วปัทมราช แก้ววิฑูรย์ ถุงเป้ง คือถุงบรรจุสมบัติส่วนตัวให้มีสองชั้น ชั้นในสีขาว ชั้นนอกสีเหลือง ให้มีเมียปีขี (ปีเสือ) ปีสัน (ปีวอก) ปีเร้า (ปีไก่) ผิวขาวสูงจะดี ให้ถือดาบขนาด 14-16 ไม้ปลายตัด ถ้าเป็นหญิงให้ย้ายที่อยู่ คนเกิดปีนี้จัก

Copyright by Mahidol University

มีเคราะห์ 2-3 ที เลี้ยงวัวควายเหลืองม้าเหลืองจะดี อายุ 20 ปีให้เกรงคำพูดผู้ใหญ่ แม่ตนจักตายก่อนพ่อ จักได้พึ่งลูกชาย 2 คน ถ้าเป็นคนเกิดเดือน 8-9 จะดีทุกอย่าง อายุ 37 จนทีหนึ่ง อายุ 73 จักตาย ในเดือน 3 ออก 1 ค่ำ คนเกิดปีนี้พอถึงปีใหม่ให้เอาน้ำ 7 บ่อมารดต้นไม้สรีคือต้นโพธิ์ จักอยู่ดีมีสุข

7.13. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลความเชื่อเรื่องพุทธศาสนา สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

7.13.1. ความเชื่อในพุทธทำนาย

1) ความเชื่อเรื่องพุทธทำนายที่ว่า *"เห็นผู้ชายกำลังฝั้นเชือกอยู่ มีแม่หมามานอนอยู่ใต้เตียงและกัดหนังจนหมด"* หมายถึง พระพุทธเจ้าทำนายว่า ต่อไปภายหน้าจะเป็นภัย ผู้หญิงที่เป็นภรรยาจะคิดไม่ซื่อจะมีชู้เมื่ออยู่ลับหลังสามี ฝ่ายสามีจะหลงภรรยา อุตส่าห์หาเงินมาเลี้ยงครอบครัว ฝ่ายภรรยาก็นำเงินไปบำเรอชู้จนหมด

2) พุทธทำนายเป็นคำทำนายเหตุแห่งนิมิตที่เรียกว่า *"ทำนายปัตฆหวน"* กล่าวว่า *"เห็นคนนำถาดทองมารองให้หมาเยี่ยวรด ทำนายว่าภายหน้าคนตระกูลต่ำจะได้ตำแหน่งยศศักดิ์สูง"*

7.13.2. ความเชื่อเกี่ยวกับการกินเนื้อหมา

ในทางพุทธศาสนา เนื้อหมาจัดเป็นเนื้อ 1 ใน 10 อย่างที่ถือว่าพระภิกษุไม่ควรฉัน ห้ามฉันและรับประเคนเป็นอันขาด

7.13.3. ความเชื่อเกี่ยวกับนรกบ่าว

กล่าวว่า *"นรกอันเป็นคำรบ 2 นั้น ชื่อว่าสุนัขนรก คนผู้ใดกล่าวคำร้ายแก่สมณพราหมณ์ ผู้มีศีลแลพ่อแม่ผู้เถ้าแก่ครูปัชยาย์ คนผู้นั้นตายไปเกิดในนรกอันชื่อว่าสุนัขนรกนั้นแล ในสุนัขนรกนั้นมีหมา 5 จำพวก หมาจำพวกหนึ่งนั้นขาว หมาจำพวกหนึ่งนั้นแดง หมาจำพวกหนึ่งนั้นด่าง หมาจำพวกหนึ่งนั้นดำ หมาจำพวกหนึ่งนั้นเหลือง หมาฝูงนั้นใหญ่เท่าช้างสารทุกตัว ฝูงแร้งแลกาอันอยู่ในนรกนั้นใหญ่เท่าเกียนใหญ่ทุกๆ ตัว ปากแร้งแลปากกาแลเล็บตีนนั้นเทียรย่อมเหล็กแดงเป็นเปลวไฟลุกอยู่บ่มิได้เหือดสักคาบ แร้งแลกาหมาฝูงนั้น เทียรย่อมจิกแหกหัวอกขบ*

Copyright by Mahidol University

ย่อมตอดคนทั้งหลาย ผู้อยู่ในนรกนั้น แลบาปกรรมของเขานั้นบ่มิให้ตาย แลให้เขาทนเจ็บปวดสาหัส ทนทุกขเวทนาพ้นประมาณอยู่ในนรกอันชื่อว่า สุนัขนั้นแล"

7.13.4. ความเชื่อเกี่ยวกับเปรต

กล่าวว่า*"ตติยกัณฑ์ เปรตภูมิ ยังมีเปรตจำพวกหนึ่ง เมื่อกลางวันไส้ เขายิงเขาตีเขาข้าเขาแทงตน แลมีหมาใหญ่เท่าช้างสาร มันไล่ขบไล่กัดกินเนื้อเขา เขาลำบากทนทุกขเวทนานักหนา อยู่ฉันนี้ทุกเมื่อ เมื่อกลางคืนไส้ เขาได้เป็นเทพยดาแลมีนางฟ้าจำเริญ แลได้เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์ดั่งเทพยดาแล เขาเป็นดั่งนี้ทุกวารทุกเดือน ตราบเท่าสิ้นบาปกรรมเขานั้น อันว่าเปรตฝูงนี้ไส้ เมื่อก่อนเป็นพราน เมื่อกลางวันเขาเข้าป่าล่าเนื้อ เมื่อกลางคืนไส้ เขาจำศีล ด้วยบาปกรรมเขาอันได้ข้าเนื้อเมื่อกลางวันนั้นแล จึงท่านได้ข้าได้ตีได้พุ่งได้แทง แลจึงมีหมาเท่าช้างสารไล่ขบกินเนื้อเขาดั่งนี้ เพราะว่าเปรตฝูงนี้ทำบาปกลางวันไส้ จึงได้ทนทุกข์กลางวัน เพื่อดั่งนั้นแล แลด้วยผลบุญอันเขาได้จำเริญศีลเมื่อกลางคืนนั้น เขาจึงได้เป็นเทพยดา และมีนางฟ้าเฝ้าจำเริญเสวยสมบัติเป็นทิพย์เมื่อกลางคืนนั้นทุกคืนไส้ ได้ด้วยกุศลผลบุญอันเขาได้จำศีลนั้นแล"*

กล่าวว่า*"ยังมีเปรตจำพวกหนึ่งเล่า เขาเที่ยรย่อมกินแต่น้ำหนองเน่าแลหมาเน่าหมาพอง อันเขาเอาไปทอดเสียในป่าช้านั้นทุกเมื่อแล เปรตผู้นี้เมื่อชาติก่อนโพ้น เขาย่อมเอาเนื้อช้าง เนื้อหมา แลเนื้อสัตว์ทั้งหลายอันมีเล็บก็ดี หาเล็บมิได้ก็ดี ในลักขณะพระวินัยอันพระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ มิให้พระสงฆเจ้าฉันไส้ แลเขาได้เอามาอำพรางให้พระสงฆเจ้าฉัน ด้วยความอำพรางให้ท่าน ฉันนั้น ครั้นว่าตนตายได้เป็นเปรตจำพวกนี้ เพราะว่าบาปกรรมอันได้พรางพระสงฆเจ้า แลให้มีใจโมหะดั่งนั้น จึงเขาได้กินแต่น้ำเลือดน้ำหนองหมาเน่าหมาพองเป็นอาหารทุกเมื่อ เพื่อบาปกรรมเขา เพราะเขาอำพรางพระสงฆเจ้าให้ฉันนั้นแล"*

7.14. ความเชื่อคุณไสย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความเชื่อเรื่องคุณไสย สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

7.14.1. ความเชื่อใน มบ

การใช้เวทยาคุณหรือเวทมนตร์คาถาเกิดอาถรรพณ์ ทำให้ผู้ที่ถูกกระทำได้รับโทษภัยเสื่อมถอยจากคุณความดี ชื่อเสียง เสื่อมความเจริญ อาจทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยหรือถึงแก่ความ

Copyright by Mahidol University

ตาย เช่น ทำมบ คำว่า *"มบ"* เป็นภาษาถิ่นใต้ หมายถึงการกระทำด้วยเวทมนตร์ เลขยันต์ คาถา ให้ผู้อื่นมีอันตรายเสื่อมถอยจากคุณความดี ชื่อเสียง เสื่อมความนิยม เสื่อมความเจริญ และอาจทำให้เจ็บป่วยหรือถึงแก่ความตาย เช่น *"ทำมบหนังหมา"* โดยนำวันเดือนปีเกิดของผู้ที่ต้องการจะนำมาเขียนลงบนสิ่งนั้นๆ (หนังหมา) แล้วลงชื่อเลขยันต์ตามตำรา ต่อจากนั้นนำไปทิ้งหรือฝังหรือนำไปทำประการใดตามพิธี

7.14.2. ความเชื่อใน จแกคเมา (หมาดำ)

จแกคเมา เป็นผีที่เกิดจากการเรียนอาคม เพื่อความอยู่ยงคงกระพันและใช้เวทมนตร์ทำร้ายคนอื่น แล้วเกิดทำผิดข้อห้าม ก็กลายเป็นหมาผี เมื่อเจ้าของโกรธกับใคร ก็จะใช้หมาผีนี้ไปทำร้าย ผู้ที่ถูกทำร้าย มักจะนอนหลับฝันว่ามีหมาสีดำไล่กัด ในฝันนั้นๆ ตกใจกลัวนักหนา เมื่อถูกกัดก็จะกลายเป็นคลุ้มคลั่ง ตื่นแล้วก็ยังคลุ้มคลั่ง บางรายไม่ได้นอนหลับก็เห็น คือ เห็นหมาสีดำตัวเล็กๆ แล้วก็ค่อยๆ ขยายตัวสูงขึ้นใหญ่ขึ้น ทำให้ตกใจกลัวมาก อาจเพ้อคลั่งได้ จะแกคเมา (หมาดำ) นี้ แม้เจ้าของตายไปแล้ว ก็ยังมีอยู่และเที่ยวรังควานคนได้ จึงต้องมีการปราบผีชนิดนี้ตามวิธีทางไสยศาสตร์

7.14.3. ความเชื่อใน คาถาหมอแคน

ก่อนจะขึ้นเวทีเพื่อเป่าแคนคลอ หมอลำแคนจะทำพิธีไหว้บูชา และท่องคาถาต่างๆ คล้ายกันกับหมอลำ โดยเริ่มด้วยนะโม 3 จบ ต่อด้วยคาถาหมอแคน ได้แก่ คาถารำลึกพระคุณของครูและคาถามหานิยม คาถาใส่คู่ต่อสู้ คาถาหัวใจหมี คาถาหมากินความคิด

คาถาหมากินความคิด เป็นคาถาที่ใช้ทำลายความสามารถในเชิงเป่าแคนของคู่แข่ง โดยเขียนคาถาใส่กระดาษแล้วเอาเท้าเหยียบพร้อมกับท่องคาถา *"กัดสาสู กัดสาหมา กัดสาลิง นาคะขลัง สังฆะซะ ลิงซะ"* เสร็จแล้วให้เอากระดาษดังกล่าวฉีกคลุกกับอาหารให้หมากิน จะทำให้สมองหรือความคิดของคู่แข่งเลอะเลือน

Copyright by Mahidol University

7.14.4. ความเชื่อใน หมาเหมิ้น

ความเชื่อเรื่อง *"หมาเหมิ้น"* หรือหาเหมิ้น เป็นความเชื่อของชาวปักษ์ใต้ในอดีตเกี่ยวกับการใช้เวทมนตร์ เพื่อทำให้เกิดกำลังภายในอย่างมหาศาลเมื่อบังเกิดความโกรธและจะทำการต่อสู้กับศัตรู

7.14.5. ความเชื่อในคาถาเสน่ห์ ในการศึกษาแบ่งได้ดังนี้

1) คาถาเสน่ห์หน้าหมา คาถาบทนี้เสกใส่อาหารให้หญิงกิน เชื่อว่าหญิงนั้นจะรักชอบตน บทคาถาว่า

"โอมพระญาหน้าหมา คันคูไพนอนที่ขอนไม้
จนก้านพอโปร่งใบ ตกไพทางใดคี่หื้อรักคู
คูจักเนรมิตเปนผม นางคี่ลู่กันชิงกันเกล้า
กูจักเนรมิตเปนเข้า นางคี่ลู่กันชิงกันกิน
กูจักเนรมิตเปนดิน นางคี่ลู่กันชิงกันย่ำ
สองพร่ำรักกู แท้เนอนางเนอ
เออนางรัก โอม สาวหุมติด"

2) คาถาเสน่ห์หน้าหมา คาถาบทนี้ใช้สำหรับเสกเป่าให้หญิงสาวรักชอบ โดยตั้งนะโม 3 จบ เสกใส่แป้งลูบหน้าแล้วออกไปจากบ้าน บทคาถาว่า

"โอม อยั ราชา ตนคูชื่อว่าพระญาหน้าหมาผู้เถ้า
คูไปนอนที่ไกลนาง นางคี่ให้รักคู
กูอธิฐานเปนดอกไม้ นางคี่ลู่กันชิงกันชม
คูเนรมิตเปนผม นางคี่ลู่กันชิงกันเกล้า
คูเนรมิตเปนเข้า นางคี่ลู่กันชิงกันกิน
คูเนรมิตเปนดิน นางคี่ลู่กันชิงกันย่ำ
ต่ำๆ ไห้รักคูร้อยวันพันมื้อ หมู่หมื่นตั้งอย่าลืมคูเนอ
เออรัก โอม สาวหุมติด"

3) คาถาหัวใจหมา เชื่อกันว่าท่องคาถานี้แล้วจะทำให้เราหน้าด้านหน้าทน ไม่รู้สึกอายเพราะเรียกจิตหมาเข้าหัวใจ บทคาถากล่าวว่า *"หมา หมา หมา จิตตี"* (ท่อง 3 ครั้ง)

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก ง.

หมากับกฎหมายไทย

พระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535 ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร. ให้ไว้ ณ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 เป็นปีที่ 47 ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ทำหน้าที่รัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1. พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า *"พระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535"*

มาตรา2. พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3. ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2498

มาตรา 4. ในพระราชบัญญัตินี้

"สัตว์ควบคุม" หมายความว่า สุนัขหรือสัตว์อื่นที่กำหนดในกฎกระทรวง

"เจ้าของ" หมายความ รวมถึงผู้ครอบครองด้วย

"วัคซีน" หมายความว่า วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าสำหรับสัตว์

"เครื่องหมายประจำตัวสัตว์" หมายความว่าเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ควบคุม

"อาการของโรคพิษสุนัขบ้า" หมายความว่า ในกรณีของสุนัข อาการที่สุนัขนั้นดุร้าย วิ่งเพ่นพ่านกัดสิ่งกีดขวาง หรือเชื่องซึมซุกตัวอยู่ในที่มืด ปากอ้าลิ้นห้อยและสีแดงคล้ำ น้ำลายไหล ตัวแข็ง หรือขาอ่อนเปลี้ยเดินโซเซ และในกรณีของสัตว์ควบคุมอื่น อาการตามที่อธิบดีประกาศกำหนด

"ผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์" หมายความว่า ผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ตามกฎหมายว่าด้วยการบำบัดโรคสัตว์

Copyright by Mahidol University

*"สัตว์แพทย์"*หมายความว่า สัตวแพทย์ของกรมปศุสัตว์ หรือของราชการส่วนท้องถิ่น และหมายความรวมถึงผู้ซึ่งมีวุฒิไม่ต่ำกว่าประกาศนียบัตรวิชาชีพสัตวแพทย์ ซึ่งปฏิบัติงานในหน่วยงานอื่นของรัฐ ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้เป็นสัตว์แพทย์ เพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ด้วย

"พนักงานเจ้าหน้าที่" หมายความว่า สัตวแพทย์และผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

*"เจ้าพนักงานท้องถิ่น"*หมายความว่า

(1) นายกเทศมนตรีสำหรับเขตเทศบาล

(2) ประธานกรรมการสุขาภิบาลสำหรับเขตสุขาภิบาล

(3) ผู้ว่าราชการจังหวัดสำหรับในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัด

(4) ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร สำหรับในเขตกรุงเทพมหานคร

(5) ปลัดเมืองพัทยาสำหรับในเขตเมืองพัทยา

(6) หัวหน้าผู้บริหารท้องถิ่น ขององค์การปกครองท้องถิ่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นราชการส่วนท้องถิ่นนั้น

"อธิบดี" หมายความว่า อธิบดีกรมปศุสัตว์

"รัฐมนตรี" หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5. เจ้าของสัตว์ควบคุม ต้องจัดการให้สัตว์ควบคุมทุกตัวได้รับการฉีดวัคซีนจากสัตวแพทย์ หรือผู้ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากสัตวแพทย์ หรือผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ตามกำหนดเวลาดังนี้

(1) ในกรณีของสุนัขให้เจ้าของจัดการให้สุนัขได้รับการฉีดวัคซีนครั้งแรก เมื่อสุนัขนั้นมีอายุตั้งแต่สองเดือนขึ้นไปแต่ไม่เกินสี่เดือน และได้รับการฉีดวัคซีนครั้งต่อไปตามระยะเวลาที่กำหนดในใบรับรองการฉัดวัคซีน

(2) ในกรณีของสัตว์ควบคุมอื่น ให้เจ้าของจัดการให้สัตว์ควบคุมดังกล่าวได้รับการฉีดวัคซีนตามระยะเวลาที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณีที่สัตวแพทย์หรือผู้ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากสัตวแพทย์ เป็นผู้ฉีดวัคซีน เจ้าของสัตว์ควบคุมต้องเสียค่าธรรมเนียม ตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง และในกรณีที่เจ้าของสัตว์ควบคุมแจ้งให้สัตวแพทย์ หรือผู้ได้รับมอบเป็นหนังสือจากสัตวแพทย์ไปทำการฉีดวัคซีนให้แก่สัตว์ควบคุม ณ สถานที่ของเจ้าของสัตว์ควบคุมเจ้าของสัตว์ต้องเสียค่าใช้จ่ายตามที่อธิบดีประกาศกำหนด

Copyright by Mahidol University

มาตรา 6. เมื่อสัตว์ควบคุมได้รับการฉีดวัคซีนแล้ว สัตวแพทย์หรือผู้ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากสัตวแพทย์ หรือผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ ซึ่งเป็นผู้ฉีดวัคซีนต้องมอบเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ ซึ่งแสดงว่าสัตว์ควบคุมนั้นได้รับการฉีดวัคซีนแล้ว และใบรับรองการฉีดวัคซีนให้แก่เจ้าของสัตว์ควบคุม

เจ้าของสัตว์ควบคุม ต้องแสดงเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ตามวรรคหนึ่งไว้ที่ตัวสัตว์ควบคุมให้เห็นได้ชัดเจน

ลักษณะเครื่องหมายประจำตัวสัตว์และใบรับรองการฉีดวัคซีน ตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามที่อธิบดีประกาศกำหนด

มาตรา 7. ในกรณีที่เครื่องหมายประจำตัวสัตว์ หรือใบรับรองการฉีดวัคซีนตามมาตรา 6 สูญหาย หรือชำรุดในสาระสำคัญก่อนที่เครื่องหมายประจำสัตว์หมดอายุหรือก่อนระยะเวลาที่กำหนดไว้ในใบรับรองการฉีดวัคซีนนั้น แล้วแต่กรณีให้เจ้าของสัตว์ควบคุมขอรับเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ หรือใบรับรองการฉีดวัคซีนแทนของเดิมแล้วแต่กรณี ภายในสิบห้าวันนับแต่วันทราบเหตุนั้น และต้องแสดงเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ดังกล่าวไว้ที่ตัวสัตว์ควบคุมให้เห็นได้ชัดเจน ในกรณีที่เจ้าของสัตว์ควบคุมขอรับเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ หรือใบรับรองการฉีดวัคซีนแทนของเดิมตามวรรคหนึ่ง จากสัตวแพทย์หรือผู้ได้รับมอบเป็นหนังสือจากสัตวแพทย์ เจ้าของสัตว์ควบคุมต้องเสียค่าธรรมเนียมตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 8. สัตวแพทย์ต้องเก็บสำเนาใบรับรองการฉีดวัคซีน และหลักฐานการจ่ายเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ตามมาตรา 6 ไว้ตามระเบียบของทางราชการ

ผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ต้องเก็บสำเนาใบรับรองการฉีดวัคซีนและหลักฐานการจ่ายเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ตามมาตรา 6 ไว้ตามระยะเวลาที่กำหนดในใบรับรองการฉีดวัคซีนนั้น

มาตรา 9. ในที่สาธารณะ ถ้าปรากฏว่าสัตว์ควบคุมใดไม่มีเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ตามมาตรา 6 หรือมาตรา 7 หรือมีแต่เป็นเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ปลอมให้พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจจับสัตว์ควบคุมนั้น เพื่อกักขังถ้าไม่มีเจ้าของมาขอรับคืนภายในห้าวัน ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจทำลายสัตว์ควบคุมนั้นได้

มาตรา 10. เพื่อป้องกันการแพร่โรคพิษสุนัขบ้า ให้สัตวแพทย์มีอำนาจเข้าไปในบ้าน โรงเรือนหรือสถานที่ เพื่อปฏิบัติการดังต่อไปนี้

(1) สอบถามจำนวน เพศ พันธุ์ อายุ และสีของสัตว์ควบคุมจากเจ้าของสัตว์ควบคุม

(2) ในกรณีที่พบว่าสัตว์ควบคุมใดยังไม่ได้รับการฉีดวัคซีนตามมาตรา 5 ให้ฉีดวัคซีนให้แก่สัตว์ควบคุมนั้น ในการนี้เจ้าของสัตว์ควบคุมนั้นต้องเสียค่าธรรมเนียมเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า

Copyright by Mahidol University

(3) นำหัวสัตว์ควบคุมที่ตายหรือมีเหตุสงสัยว่าตายด้วยโรคพิษสุนัขบ้าไปรับการตรวจชันสูตร

(4) สั่งให้เจ้าของสัตว์ควบคุมทำลายซากสัตว์ควบคุมที่ตายด้วยโรคพิษสุนัขบ้าด้วยวิธีฝังหรือวิธีอื่นใด

การเข้าไปในบ้าน โรงเรียนหรือสถานที่ ตามวรรคหนึ่งให้กระทำได้ในเวลาระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตก

มาตรา 11. ในกรณีที่สัตว์ควบคุมใดมีอาการของโรคพิษสุนัขบ้า ให้เจ้าของสัตว์ควบคุมนั้นแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่พบว่าสัตว์ควบคุมนั้นมีอาการของโรคพิษสุนัขบ้า

มาตรา 12. ในกรณีที่สัตว์ควบคุมใดถูกสัตว์ควบคุมอื่น ที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัด ไม่ว่าสัตว์ควบคุมที่ถูกกัดจะได้รับการฉีดวัคซีนแล้วหรือไม่ให้เจ้าของสัตว์ควบคุมนั้นแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่รู้ว่าถูกกัดเพื่อให้สัตว์ควบคุมนั้นได้รับการฉีดวัคซีน

ให้เจ้าของสัตว์ควบคุมเฝ้าควบคุมเฝ้าสังเกตอาการ ของสัตว์ควบคุมที่ถูกกัดไว้เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าหกเดือนนับแต่เวลาที่รู้ว่าถูกกัด หากปรากฏว่าสัตว์ควบคุมนั้นมีอาการของโรคพิษสุนัขบ้าภายในระยะเวลาดังกล่าว ให้เจ้าของสัตว์ควบคุมกักขังสัตว์ควบคุมนั้นไว้และแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่พบว่าสัตว์ควบคุมนั้นมีอาการของโรคพิษสุนัขบ้า

ในกรณีที่สัตว์ควบคุมที่เจ้าของสัตว์ควบคุมเฝ้าสังเกตการ ตามวรรคสองตายหรือสูญหายภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้เจ้าของสัตว์ควบคุมนั้นแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่น ภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่รู้ว่าตายหรือสูญหาย และให้พนักงานท้องถิ่นปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด

มาตรา 13. เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นได้รับแจ้งตามมาตรา 11 หรือมาตรา 12 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นแจ้งต่อสัตวแพทย์เพื่อดำเนินการต่อไปตามมาตรา 14.

มาตรา 14. เมื่อสัตวแพทย์ได้รับแจ้ง หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าสัตว์ควบคุมใดมีอาการของโรคพิษสุนัขบ้าในยานพาหนะ หรือเข้าไปในบ้าน โรงเรือน หรือสถานที่ที่สัตว์ควบคุม ดังกล่าวและมีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีปรากฏว่าสัตว์ควบคุมไม่มีอาการของโรคพิษสุนัขบ้า แต่สัตวแพทย์เห็นว่าสัตว์ควบคุมดังกล่าวควรได้รับการฉีดวัคซีน ให้ฉีดวัคซีนให้แก่สัตว์ควบคุมนั้นถ้า

Copyright by Mahidol University

ปรากฏว่าสัตว์ควบคุมนั้นได้รับการฉีดวัคซีนตามมาตรา 5 แล้วเจ้าของสัตว์ควบคุมไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมอีก แต่ถ้าปรากฏว่าสัตว์ควบคุมนั้นยังไม่ได้รับการฉีดวัคซีนตามมาตรา 5 เจ้าของสัตว์ควบคุมต้องเสียค่าธรรมเนียมเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า

(2) ในกรณีที่สัตวแพทย์สงสัยว่าสัตว์ควบคุมใดมีอาการ ของโรคพิษสุนัขบ้า และยังมิได้มีการกักขังสัตว์ควบคุมนั้น ให้สัตวแพทย์สั่งให้เจ้าของสัตว์ควบคุมกักขังสัตว์ควบคุมนั้นไว้โดยเร็ว เพื่อป้องกันมิให้แพร่โรคพิษสุนัขบ้าเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสิบห้าวัน และสัตวแพทย์ต้องไปตรวจอาการของสัตว์ควบคุมนั้นตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด

(3) ในกรณีที่สัตว์ควบคุมใดมีอาการของโรคพิษสุนัขบ้า ให้สัตวแพทย์มีอำนาจทำลายสัตว์ควบคุมนั้นได้

มาตรา 15. ในที่สาธารณะ ถ้าปรากฏว่าสัตว์ควบคุมใดมีอาการของโรคพิษสุนัขบ้าให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจทำลายสัตว์ควบคุมนั้นได้

มาตรา 16. เพื่อประโยชน์ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าที่จะเกิดกับคน ในกรณีที่สัตวแพทย์ตรวจพบว่าสัตว์ควบคุมใดมีอาการของโรคพิษสุนัขบ้าหรือมีเหตุสงสัยว่าสัตว์ควมคุมใดมีอาการของโรคพิษสุนัขบ้า ให้สัตวแพทย์รีบแจ้งเจ้าพนักงานสาธารณสุข เพื่อดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยโรคติดต่อโดยเร็วที่สุด

มาตรา 17. เพื่อป้องกันการเกิดและแพร่โรคพิษสุนัขบ้า ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศกำหนดเขตท้องที่

(1) ให้เจ้าของสัตว์ควบคุมนำสัตว์ควบคุมไปรับการฉีดวัคซีนจากสัตวแพทย์หรือผู้ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากสัตวแพทย์ ตามวัน เวลาและสถานที่ที่สัตวแพทย์กำหนด โดยสัตวแพทย์ดังกล่าว จะได้ประกาศกำหนด วัน เวลาและสถานที่เพื่อการนั้นปิดไว้ล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน ณ สถานที่ที่จะทำการฉีดวัคซีนและสำนักงานเขต ที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอที่ทำการตำบล ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน สำนักงานเทศบาล สำนักงานสุขาภิบาล ศาลาว่าการเมืองพัทยา หรือที่ทำการขององค์การปกครองท้องถิ่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นราชการส่วนท้องถิ่นสำหรับในเขตราชการส่วนท้องถิ่นนั้น แล้วแต่กรณี

(2) ให้สัตวแพทย์หรือผู้ได้รับมอบเป็นหนังสือจากสัตวแพทย์ไปทำการฉีดวัคซีนให้แก่สัตว์ควบคุม ณ สถานที่ของเจ้าของสัตว์ควบคุม

ในกรณีฉีดวัคซีนให้แก่สัตว์ควบคุมตามวรรคหนึ่ง (1) และ (2) เจ้าของสัตว์ควบคุมไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม

ประกาศของอธิบดีตามมาตรานี้ให้แจ้งให้ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครหรือผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อแจ้งให้ราชการส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องดำเนินการ แล้วแต่กรณี

Copyright by Mahidol University

มาตรา 18. ในการโอนกรรมสิทธิ์สัตว์ควบคุมที่ได้รับการฉีดวัคซีนแล้วเจ้าของสัตว์ควบคุมต้องมอบเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ และใบรับรองการฉีดวัคซีนตามมาตรา 6 หรือมาตรา 7 ให้ผู้รับโอนด้วย

ถ้าเป็นสัตว์ควบคุมที่อยู่ในระหว่างการเฝ้าสังเกตอาการตามมาตรา 12 วรรคสอง ห้ามมิให้มีการจำหน่าย จ่าย โอน สัตว์ควบคุมนั้น

มาตรา 19. ในกรณีที่สัตว์อื่นนอกจากสัตว์ควบคุมที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัดให้นำมาตรา 10 วรรคหนึ่ง (3) (4) และวรรคสอง มาตรา 12 และมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (2) (3)และวรรคสอง มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 20. ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องแสดงบัตรประจำตัวพนักงานเจ้าหน้าที่ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง

บัตรประจำตัวพนักงานเจ้าหน้าที่ ให้เป็นไปตามแบบที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 21. เจ้าของสัตว์ควบคุมผู้ใดไม่จัดการให้สัตว์ควบคุมได้รับการฉีดวัคซีนตามมาตรา 5 หรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา 6 สองสอง มาตรา 7 วรรคหนึ่ง หรือมาตรา 18 วรรคหนึ่ง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองร้อยบาท

มาตรา 22. สัตวแพทย์หรือผู้ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากสัตวแพทย์ หรือผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา 6 วรรคหนึ่ง หรือผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา 8 วรรคสอง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองร้อยบาท

มาตรา 23. ผู้ใดใช้เครื่องหมายประจำตัวสัตว์ ซึ่งแสดงว่าสัตว์ควบคุมนั้นได้รับการฉีดวัคซีนมาแล้ว หรือใบรับรองการฉีดวัคซีนอันเป็นเท็จ หรือขัดขวาง หรือไม่อำนวยความสะดวกแก่สัตวแพทย์พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือพนักงานท้องถิ่น ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรา 9 มาตรา 10 วรรคหนึ่ง มาตรา 14 วรรคหนึ่ง มาตรา 15 หรือมาตรา 19 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 24. เจ้าของสัตว์ควบคุมหรือเจ้าของสัตว์อื่นตามมาตรา 19 ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของสัตวแพทย์ตามมาตรา 10 วรรคหนึ่ง (4 หรือมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (2) หรือไม่เข้าต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่น ตามมาตรา 11 หรือ มาตรา 12 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินสามพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 25. เจ้าของสัตว์ควบคุมหรือเจ้าของสัตว์อื่นตามมาตรา 19 ผู้ใดไม่เฝ้าสังเกตอาการสัตว์ควบคุมหรือสัตว์อื่นที่ถูกกัดไว้ตามมาตรา 12 หรือเจ้าของสัตว์ควบคุม ฝ่าฝืนมาตรา 18 วรรคสอง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

Copyright by Mahidol University

มาตรา 26. บรรดาความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้อธิบดี หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่น หรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากอธิบดี หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่น แล้วแต่กรณีมีอำนาจเปรียบเทียบได้ และเมื่อผู้ต้องหาได้ชำระค่าปรับตามคำเปรียบเทียบ ภายในระยะเวลาที่กำหนดแล้วให้คดีเป็นอันเลิกกัน

มาตรา 27. ให้เจ้าของสัตว์ควบคุมซึ่งมีสัตว์ควบคุมที่มีอายุครบกำหนดได้รับการฉีดวัคซีนตามมาตรา 5. ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ดำเนินการตามมาตรา 5 ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา 28. ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้และให้มีอำนาจแต่งตั้งสัตวแพทย์และพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎกระทรวงกำหนดค่าธรรมเนียมไม่เกินอัตราท้ายพระราชบัญญัตินี้ ลดหรือยกเว้นค่าธรรมเนียมและกำหนดกิจการอื่นเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

อานันท์ ปันยารชุน

นายกรัฐมนตรี

(109 ร.จ.24 ตอนที่ 9 ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2535)

อัตราค่าธรรมเนียม

การฉีดวัคซีน	ตัวละ	40 บาท
เครื่องหมายประจำตัวสัตว์ตามมาตรา 6 หรือมาตรา 7	อันละ	10 บาท
ใบรับรองการฉีดวัคซีนตามมาตรา 6 หรือมาตรา 7	ฉบับละ	10 บาท

หมายเหตุ : เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่โรคพิษสุนัขบ้าเป็นโรคติดต่อที่มีอันตราต่อมนุษย์และสัตว์ และบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2498 ยังไม่เหมาะสมที่จะควบคุม และป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลดีนอกจากนั้น กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและป้องกันโรคระบาดสัตว์ตาม พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. 2499 มีสัตวแพทย์เพียงพอปฏิบัติหน้าที่อยู่ทั่วประเทศ กับสามารถผลิตวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าสำหรับสัตว์ได้เองในราคาถูก จึงเป็นหน่วยงานที่มีความพร้อมและเหมาะสมในการควบคุมและป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าให้มีบทบัญญัติที่เหมาะสมยิ่งขึ้นและกำหนดให้กรมปศุสัตว์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามกฎหมาย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้.

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก จ.

พืชและสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับหมา

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องพืชและสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับหมา สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1. พืชสมุนไพรพื้นบ้าน
2. สัตว์พื้นบ้าน

1. พืชสมุนไพรพื้นบ้าน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับหมา จำแนกออกได้ดังนี้

1.1. กระทุงหมาบ้า	1.2. หมาตายทากลาก
1.3. หมาเหยือง	1.4. หมามุ่ยช้าง
1.5. ตดหมา	1.6. เห็ดหำหมา
1.7. เห็ดขลำหมา	1.8. หมาหลง
1.9. หมาชล	1.10. เหนียวหมา
1.11. เครือหมาน้อย	1.12. ค้อนหมา
1.13. หางหมาจอก	1.14. ค้อนตีนหมา
1.15. ระย่อมตีนหมา	1.16. กกขี้หมา
1.17. เอื้องขี้หมา	1.18. ถั่วหมาเน่า

1.1. กระทุงหมาบ้า

กระทุงหมาบ้า, ไม้ค้อนตีหมา, สุนัขขยาด และคันชุนสุนัขบ้า ชื่อวงศ์ Asclepiadaceae พบขึ้นทั่วไปในทุกจังหวัดภาคใต้ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์เป็นไม้เลื้อยขนาดใหญ่เมื่อมีอายุมาก แต่เมื่อมีอายุ

Copyright by Mahidol University

น้อยเห็นเป็นพุ่ม ไม่มีน้ำยาง ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด ลักษณะราก เป็นระบบรากแก้ว ไม่มีการสะสมอาหาร ลักษณะลำต้นกลม ผิวลำต้นเรียบ เป็นไม้เลื้อยที่มีเนื้อไม้แข็งข้างใน ลักษณะใบเป็นใบเดี่ยว รูปร่างคล้ายใบพาย ขอบใบเรียบ ปลายใบแหลม ฐานใบแคบ ผิวใบเรียบเป็นมัน เนื้อใบค่อนข้างหนา เส้นกลางใบเห็นชัดเจน ก้านใบสั้นมาก ไม่มีหูใบ ใบเรียงเป็นเกลียว หรือเรียงแบบสลับกันบนลำต้น ลักษณะทางนิเวศวิทยา เป็นพืชที่ชอบขึ้นในดินร่วน พบมากในสวนยางพารา หรือป่าโปร่งทั่วๆ ไป ลักษณะการใช้ประโยชน์ ใช้ใบอ่อนเคี้ยวรับประทานแก้พิษงูจงอาง ใช้ทั้งต้นต้มรวมกับลูกหัวลิง ใช้น้ำดื่มแก้พิษหมาบ้า

1.2. หมาตายทากลาก

หมาตายทากลาก มีชื่อเรียกหลายชื่อได้แก่ คำรอก, กะโรงแดง, จันนกกด, ช้างน้าว, ตานกกดน้อย, ประดงเลือด,หำฟาน และอุ่นขี้ไก่ ชื่อสามัญว่า Connaraceae ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ellipanthus tomentosus Kurz. Ssp.Tomentosus var. tomentosus.*

1.3. หมาเหยือง

หมาเหยือง คือ หมามุ่ย เป็นพืชชนิดหนึ่ง ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Mucuna pruriens* (L.) DC. ในวงศ์ LEGUMINOSAE ชื่อสามัญว่า Cow hage เป็นพรรณไม้ล้มลุกลำต้นมีลักษณะเป็นเถาเลื้อย จะแห้งตายในฤดูแล้ง และเจริญเติบโตในฤดูฝน ใบเป็นใบประกอบ มีใบย่อย 3 ใบ แผ่นใบกว้างมนรี ขอบใบเรียบปลายใบแหลม ดอกออกเป็นช่อที่ปลายยอดและตามซอกใบ ดอกสีม่วงออกติดกันเป็นพวง ราวเดือนพฤศจิกายน-มกราคม ดอกบานแล้วติดเป็นฝัก มีขนยาวหุ้มฝักหนาแน่น ฝักแก่มีสีน้ำตาล พบขึ้นทั่วไปตามป่าละเมาะ บริเวณเชิงเขา ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด และเป็นสมุนไพรขับปัสสาวะอย่างแรง บำรุงประสาท กระตุ้นความรู้สึกทางเพศ และเป็นยาฝาดสมาน แต่เป็นพืชที่มีพิษ ขนหมามุ่ยทำให้เกิดอาการคัน บวมแดง รักษาโดยใช้ข้าวเหนียวนึ่งมาคลึงทับผิวหนังที่ถูกขนหมามุ่ยหรือทายาขี้ผึ้ง.

1.4. หมามุ่ยช้าง

หมามุ่ยช้างอยู่ในวงศ์ Meliaceae เป็นไม้ขนาดเล็กสูง 8-12 เมตร พบทางภาคใต้ ช่อดอกมีลักษณะเด่น คือ จะทิ้งช่อดอกยาวจากยอดลงมาสู่พื้น ช่อดอกยาว 3-6 เมตร บางทีจรดดินแล้วจึงมี

Copyright by Mahidol University

ดอกและผลตอนปลาย ดอกและผลขณะแก่จัดนั้นมีขนปุกปุย เมื่อถูกขนของไม้ชนิดนี้จะทำให้เกิดอาการคัน ถ้าถูกเฉาะจะทำให้ผิวหนังถลอกจนเป็นแผล.

1.5. ตดหมา

หย้าตดหมา, เถาตูดหมูตูดหมา หรือกระพังโหม มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Paederia Hook.f.* อยู่ในวงศ์ RUBIACEAE เป็นไม้เลื้อยอายุยืนหลายปี มีระบบรากแก้ว ลำต้นเป็นเถาขนาดเล็ก ลำต้นทอดเลื้อยขึ้นครอบคลุมต้นไม้อื่น ใบเป็นใบเดี่ยวรูปหัวใจ หรือรูปไข่ค่อนข้างยาว ปลายใบแหลม ออกจากลำต้นแบบตรงข้าม ดอกออกเป็นช่อตรงบริเวณซอกใบอ่อนปลายยอด ดอกย่อยมีขนาดเล็ก กลีบดอกแบ่งเป็น 5 กลีบ มีสีม่วงอมเทาหรือม่วงอมชมพู ผลเป็นรูปไข่เปลือกบาง ผลอ่อนสีเขียว เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาล ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด พบขึ้นในบริเวณบ้าน ริมรั้ว ตามที่รกร้างและริมทางทั่วไป ชาวล้านนาบางแห่งใช้ยอดอ่อนกินกับส้มตำ เป็นผักใส่แกงโฮะ และกินกับอาหารจำพวกยำหรือลาบ ในตำราพื้นบ้านล้านนาพบว่ามีการใช้เป็นส่วนประกอบยาชื่อว่า ยาลมขึ้นเมื่อยเหนื่อยลมบ่เทียว คือรักษาอาการอ่อนเพลีย เลือดลมเดินไม่สะดวก.

1.6. เห็ดห่ำหมา

เห็ดห่ำหมา หรือเห็ดขะหล่ำหมาอยู่ในชนิด *Pisolithus tinctorius Pers.* ในวงศ์ SCLERODERMATACEAE ชื่อสามัญ Dead Man's Foot, Dye Maker's False Puffball ทางล้านนาเรียกว่า เห็ดขะหล่ำฟานหรือเห็ดหัวเข่า ซึ่งตรงกับเห็ดก้อนกรวดของภาคกลางที่เรียกชื่อเช่นนี้อาจเนื่องมาจากมีลักษณะเป็นก้อนกลมอย่างอัณฑะของหมาหรือฟาน (เก้ง) หรือกลมอย่างหัวเข่าหรือก้อนกรวด เห็ดชนิดนี้กระจายทั่วทุกภาคของประเทศไทยเป็นเห็ดที่กินได้ พบเกือบทั่วโลก ในต่างประเทศนิยมเก็บเห็ดอ่อนมาตากแห้งไว้กิน เห็ดชนิดนี้ใช้ทำสีย้อมผ้า ให้สีเหลืองทอง น้ำตาล หรือดำ.

1.7. เห็ดขลำหมา

เห็ดขลำหมา อยู่ในวงศ์ Melanogastraceae ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Alpova trappei Fogel* เป็นดอกเห็ดรูปกลม สี่เหลืองส้ม เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 เซนติเมตร สูงจากพื้นดิน 2 เซนติเมตร บางดอกมีรอยจีบย่นที่โคน โคนมีเส้นใยสีเหลืองอ่อนคล้ายเชือกฝังลงไปในดิน ผิวดอกเห็ดบาง เมื่อแก่ก็จะปริ

Copyright by Mahidol University

แตกหลุดปลิวไป ภายในดอกเห็ดเมื่อยังอ่อนสีขาว เมื่อแก่จะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม ดอกเห็ดทั้งอ่อนและแก่มีลักษณะนิ่มยืดหยุ่นคล้ายยางลบ พบกระจายพันธุ์ทางภาคเหนือของประเทศไทย.

1.8. หมาหลง

หมาหลงหรือสาบเสือ ชื่อสามัญว่า Asteraceae ชื่อวิทยาศาสตร์ *Eupatorium odoratum linn.* เป็นไม้ล้มลุกอายุปีเดียว ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งก้านสูงได้ถึง 1.5 เมตร ทุกส่วนของต้นขณะยังอ่อนมีขน ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปไข่ ผิวใบมีขน ตำรายาไทยใช้ใบตำผสมกับปูนพอกห้ามเลือด ตำปิดแผลเป็นยาสมานแผลที่ดีทั้งต้น มีกลิ่นแรง เป็นยาฆ่าแมลง ถ้าใช้แต่น้อยเป็นน้ำหอมได้ ยาพื้นบ้านใช้ราก ผสมกับรากมะนาวและรากย่านาง ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ป่า ใบตำผสมเกลือ พอกแผลห้ามเลือด ใบและดอก ตำบีบน้ำทาห้ามเลือด.

1.9. หมาชล

หมาชล หรือชื่ออย่างอื่น ได้แก่ กอมขม, กะลำเพาะต้น, ดีงูต้น, ตำ, ตะพ้านก้น, หงีน้ำ และหยีน้ำใบเล็ก มีชื่อสามัญว่า Simaroubaceae ชื่อวิทยาศาสตร์ *Picrasma javanica BI.* เป็นไม้ยืนต้นสูงประมาณ 20 เมตร ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับใบย่อย 3-7 ใบ ดอกสีขาว สีเหลืองหรือสีเขียว ผลสดรูปกลมแป้นหรือรูปไข่ เมื่อสุกสีเหลืองอ่อน ตำรายาไทยใช้เปลือกต้น แก้ไข้มาลาเรีย พบทั่วทุกภาคของประเทศไทย.

1.10. เหนียวหมา

เหนียวหมา เป็นชื่อพืชพื้นบ้านของจังหวัดชุมพรและมีชื่ออื่นๆ ได้แก่ กระดูกอึ่ง, ขมิ้นนาง, ลูกประคำผี, ขมิ้นลิง, หน้านวล และอีเหนียว ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Dendrolobium triangulare (Retz.) Schindl.*เหนียวหมาเป็นไม้พุ่ม สูง 0.5-2 เมตร ก้านช่อดอกมีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมและมีขนยาวสีขาวเป็นมัน ใบประกอบแบบขนนกมีใบย่อยสามใบ เรียงสลับ ช่อดอกสั้นออกตามง่ามใบและปลายกิ่ง ดอกรูปดอกถั่ว ออกดอกและเป็นผลในช่วงฤดูฝน พบกระจายพันธุ์ทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ขึ้นในที่โล่ง ในป่าเบญจพรรณ

Copyright by Mahidol University

1.11. เครือหมาน้อย

เครือหมาน้อยเป็นชื่อพืชในภาษาอีสาน และยังมีชื่อเรียกในท้องถิ่นอื่นๆ อีกว่า กรุงเขมา, ขงเขมา, พระพาย และสีฟัน อยู่ในวงศ์ Menispermaceae เครือหมาน้อย เป็นไม้เถา กิ่ง ใบ และช่อดอกมีขนอ่อนหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปกลม รูปหัวใจ หรือรูปไต ก้นปิด กว้างประมาณ 2-10 เซนติเมตร ปลายแหลมหรือเป็นติ่งหนาม โคนนม ตัดหรือเว้าเล็กน้อย ตามตำราจะใช้รากเข้าในยาธาตุ แก้ปวดท้อง ท้องเสีย ขับปัสสาวะ แก้ไข้ และขับเสมหะ ใบใช้แก้หิด พบกระจายพันธุ์ทางภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศไทย ขึ้นตามริมลำธาร ในป่าผลัดใบ.

1.12. ค้อนหมา

ค้อมหมาหรืออาจเรียกว่ากะอวม, กระเบื้องถ้วย, มะยมป่า, ย้อมผ้าระนาบ, กริง, เปล้าขลิบทอง, ชวน, อ่วม, คะนางและจุ้มจ่ำ, เป็นต้น ค้อนหมาอยู่ในวงศ์ Rutaceae ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Acronychia pedunculata (L.) Miq* เป็นไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 4-8 เมตร แตกกิ่งก้านใกล้โคนต้น เรือนยอดเป็นพุ่มกลม ใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามรูปรี ใบมนหรือแหลมเล็กน้อยสีเขียวเข้ม ช่อดอกออกตามง่ามใบสีขาวอมเหลือง ดอกเล็ก ผลมีขนสีเทาอมเหลืองหนาแน่น พบกระจายพันธุ์ทั่วทุกภาคของประเทศไทย เนื้อไม้สีเหลือง เมื่อเผามีกลิ่นหอมใช้รากและใบอ่อนเป็นเครื่องปรุงรส.

1.13. หางหมาจอก

หางหมาจอก หรือ กัญชาป่า เป็นไม้ล้มลุกเบียน ลำต้นกลมหรือสี่เหลี่ยม ยอดอ่อนมีขนหนานุ่ม ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับถี่รูปแถบหรือรูปเส้นด้ายขอบม้วนลงเรียบหรือมีจักเล็กๆตรงข้ามกัน 1 คู่ตรงกลางใบ ช่อดอกแบบช่อเชิงลด มีดอกถี่ ออกที่ปลายยอด ใบประดับย่อยรูปไข่ ปลายเรียวแหลม กลีบเลี้ยงกว้าง โคนติดกันเป็นรูประฆังห้าเหลี่ยม มีผลกลม มีเมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก พบกระจายทางภาคกลางและภาคตะวันออก ของประเทศไทยตามป่าทุ่ง.

Copyright by Mahidol University

1.14. ค้อนตีนหมา

ค้อนตีนหมาอยู่ในวงศ์ Ancistrocladaceae เป็นพวกกึ่งไม้พุ่มในระยะแรกๆ จะส่งลำต้นขึ้นมาเป็นพุ่มขนาดเล็ก แต่เมื่อเจริญต่อไปจะกลายเป็นไม้เลื้อย ยอดอ่อนกินได้แต่มีรสฝาด ชาวบ้านใช้เป็นผักจิ้ม พบทั่วไปในป่าดงดิบแล้ง.

1.15. ระย่อมตีนหมา

ระย่อมตีนหมาอยู่ในวงศ์ Apocynaceae เป็นพันธุ์ไม้ขนาดเล็ก ขึ้นตามหัวไร่ปลายนา ออกดอกเป็นกระจุกสีแดงตอนปลาย รากโตหยั่งลึกลงไปในดิน ชาวบ้านนำรากมาหั่นตากแดดให้แห้งแล้วป่นให้ละเอียด ใช้เป็นยาเบื่อหมา โดยปนอาหารให้กิน จะทำให้เกิดอาการมึนเมาและตายภายในเวลา 3-5 ชั่วโมง หากคนบริโภคเข้าไปจะทำให้ถึงแก่ความตายได้.

1.16. กกขี้หมา

กกขี้หมา, หญ้าฮงกา หรือแห้วหมูนา มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cyperus pulcherrimus Willd.& Kunth* เป็นกกที่มีอายุเพียงฤดูเดียว ลำต้นใต้ดินเป็นหัวแข็ง ลำต้นเหนือดินแตกเป็นกอ ประกอบด้วยใบและลำต้นสร้างช่อดอกลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมสูงประมาณ 25-50 เซนติเมตร ใบเล็กเรียวยาว 20-40 เซนติเมตร ช่อดอกมีแขนงย่อยที่แตกจากจุดเดียวกัน 6-9 แขนงช่อดอกย่อยมีลักษณะยาวแบนติดที่ปลายแขนงเป็นกระจุกแบบคันร่ม ผลเดี่ยวแบบผลแห้งแก่แล้วไม่แตก ลักษณะคล้ายรูปไข่กลับมีสันนูนตรงกลาง ชอบขึ้นตามที่น้ำขังตามหนองน้ำและในนาข้าว

1.17. เอื้องขี้หมา

คำว่า เอื้องขี้หมา เป็นชื่อเรียกพื้นบ้านกล้วยไม้ชนิดนี้ทางภาคเหนือ ทางภาคกลางเรียกว่า เอื้องเขาแกะ และเขาควาย เป็นชนิด *Rhynchostylis coelestis,Relchb.f.* เป็นกล้วยไม้ที่มีช่อดอกตั้งตรง ออกเบียดเป็นพวง แต่ละดอกราว 2 เซนติเมตร กลีบนอกและกลีบในขาว ตรงปลายสีน้ำเงินปากตอนฐานขาว และครึ่งข้างปลายเป็นสีน้ำเงิน ออกดอกในเดือนพฤษภาคม เป็นกล้วยไม้ที่หายากและมีแหล่งกำเนิดในประเทศไทย.

Copyright by Mahidol University

1.18. ถั่วหมาเน่า

ถั่วหมาเน่าเป็นภาษาเรียกทางทางเหนือ นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกอีกหลายชื่อ ได้แก่ ถั่วขาว, ถั่วเข้า, ถั่วนา, ถั่วชิ้น, ถั่วมะแป, ถั่วปี๋, ถั่วไส้หมู, ถั่วพุงหมูและถั่วซั้ง เป็นต้น มีชื่อสามัญว่า Long bean ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Vigna sinenssis* เป็นถั่วที่พบทั่วไปของประเทศไทย เป็นไม้เลื้อย ดอกสีเหลือง ฝักกลม แคบ ยาวประมาณ 20-30 เซนติเมตร เมล็ดแก่มีสีน้ำตาลปนขาว นิยมรับประทานฝักเป็นอาหาร ใช้ต้มรับประทานได้เหมือนกัน.

2. สัตว์พื้นบ้าน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านสัตว์พื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับหมา จำแนกได้ดังนี้

2.1. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม
2.2. สัตว์ปีก
2.3. สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก
2.4. แมลง
2.5. สัตว์น้ำ

2.1. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่เกี่ยวข้องกับหมา จำแนกออกได้ดังนี้

2.1.1. หมาจิ้งจอก
2.1.2. หมีหมา
2.1.3. หมาไม้
2.1.4. หมาใน
2.1.5. หมาหริ่ง
2.1.6. ค้างคาวหน้าหมา

2.1.1. หมาจิ้งจอก

หมาจิ้งจอก ชื่อสามัญว่า Asiatic jackal ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Canis aureus* ขนาดความยาวลำตัวและหัว 60-75 เซนติเมตร ความยาวหาง 20-25 เซนติเมตร น้ำหนัก 8-9 กิโลกรัม รูปร่างลำตัวมีขนาดเล็กกว่าหมาในหูตั้งมีขนยาวบริเวณหัวไหล่ ขนตามลำตัวมีสีน้ำตาลอมเหลืองแกมเทา หางเป็นพวงปลายหางเป็นสีดำซึ่งเป็นลักษณะเด่นของหมาจิ้งจอก สามารถกินอาหารได้หลาย

Copyright by Mahidol University

ประเภทตั้งแต่สัตว์ที่มีขนาดเล็ก เช่น กบ แย้ หนู กระต่าย ฯลฯ จนไปถึงซากสัตว์ หมาจิ้งจอกมักออกหากินตามลำพังหรือหากินเป็นคู่ในตอนกลางคืน จะนอนหลับและออกลูกตามโพรงไม้ ปกติออกลูก 3-5 ตัว เมื่อแม่หมาจิ้งจอกออกไปหาอาหารมันมักทิ้งลูกไว้ที่รัง

2.1.2. หมีหมา

หมีหมาหรือหมีคนมีชื่อสามัญว่า Malayan Sun Bear ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Helarctos malayanus* ขนาดความยาวลำตัวและหัว 100-140 เซนติเมตร ความยาวหาง 3-7 เซนติเมตร น้ำหนัก 27-65 กิโลกรัม มีขนาดเล็กกว่าหมีควาย มีหูกลมและเล็ก ขนสั้นและเกรียนสีน้ำตาลเข้มปนดำ ขนบริเวณหน้าอกจะเป็นรูปตัวยูสีขาว เป็นสัตว์ที่กินอาหารได้เกือบทุกประเภท เช่น เนื้อสัตว์ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกและสัตว์เลื้อยคลานบางชนิด ผลไม้สุก รังผึ้ง ฯลฯ มีการดมกลิ่นดีมาก ปกติชอบหากินลำพังแต่บางครั้งอาจอยู่เป็นคู่ อาศัยหลับนอนบนต้นไม้ โดยการหักใบไม้มากองรวมกันเป็นชั้นหนาทำเป็นรังนอน ออกหากินตอนกลางคืน บางครั้งส่งเสียงร้องคล้ายหมาเห่า ทำให้ถูกเรียกว่าหมีหมา ปัจจุบันสถานภาพน่าเป็นห่วง เนื่องจากถูกล่าเพื่อนำอุ้งเท้า และดีหมี ไปเป็นส่วนผสมยาจีน.

2.1.3. หมาไม้

หมาไม้ มีชื่อสามัญว่า Yellow –throated marten ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Martes flavigula* ขนาดความยาวลำตัวและหัว 45-60 เซนติเมตร ความยาวหาง 38-43 เซนติเมตร น้ำหนัก 2-3 กิโลกรัม รูปร่างคล้ายกับพวกชะมดและอีเห็น เป็นสัตว์ผู้ล่าที่มีขนาดเล็ก เวลาที่วิ่งอยู่บนต้นไม้จะดูคล้ายพญากระรอก สามารถกินอาหารได้หลายประเภทตั้งแต่ แมลง ไข่นก ลูกนก กระรอก หนู นก ผลไม้ น้ำผึ้ง ซากสัตว์ น้ำหวานตามดอกไม้บางชนิด ฯลฯ ชอบอาศัยอยู่ตามลำพัง บางครั้งอาจอยู่เป็นคู่หรือครอบครัว ออกหากินทั้งกลางวันและกลางคืน สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างคล่องแคล่วบนต้นไม้และตามพื้นดิน.

2.1.4. หมาใน

หมาใน หรือหมาแดง มีชื่อสามัญว่า Asian Wild Dog ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cuon alpinus* มีขนาดความยาวลำตัวและหัว 80-90 เซนติเมตร ความยาวหาง 30.5-34.5 เซนติเมตร น้ำหนัก 10-20 กิโลกรัม รูปร่างมีขนาดใหญ่กว่าหมาจิ้งจอก หูตั้ง ขนตามลำตัวสั้นและมีสีน้ำตาลแดง

Copyright by Mahidol University

หางยาวเป็นพวงปลายหางมีสีเข้ม อาหารมักจะล่า พวก เก้ง กวางเป็นอาหาร อุปนิสัยจะอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ตั้งแต่ 5-12 ตัว หมาในหนึ่งฝูงอาจเกิดจากการรวมกันของหมาใน 2-3 ครอบครัว มักออกล่าเหยื่อในเวลากลางวันและนอนหลับในเวลากลางคืน พวกมันเป็นสังคมนักล่าที่มีประสิทธิภาพมาก การล่าเหยื่อมักทำให้เหยื่อเกิดความสับสนโดยการเข้าล้อมแล้ววิ่งไล่ให้เหยื่ออ่อนเพลียและหมดแรง หลังจากนั้นพวกมันจึงช่วยกันกระโดดเข้ากัดเหยื่อตามส่วนต่างๆ ของร่างกายจนเหยื่อขาดใจตาย หมาในไม่เก็บเหยื่อไว้กินในครั้งต่อไป จะกินเหยื่อให้หมดภายในครั้งเดียว หมาในเลือกกินลูกตา ท้อง และเครื่องในของเหยื่อก่อน เชื่อกันว่าฝูงหมาในจะไล่เหยื่อให้มาตายใกล้ๆ กับรังของลูกเพื่อให้ลูกของมันสามารถเข้ามากินเหยื่อร่วมกับพวกมันได้ โดยแม่หมามักจะออกลูกตามโพรงดินหรือบริเวณซอกหินคล้ายๆ ถ้ำที่มีความปลอดภัยจากศัตรู.

2.1.5. หมาหริ่ง

หมาหริ่งมีความยาว 33-39 เซนติเมตร ความสูง 14-21 เซนติเมตร น้ำหนัก 1-3 กิโลกรัม ลักษณะทั่วไป สีขนตามตัวเข้มดำ ขาสั้น ใบหน้ามีแถบลายดำสลับขาวชัดเจน ใบหูขาวและมีแถบลายสีขาวตามแนวสันหลังพาดจากหน้าผากไปถึงกลางหลัง หางค่อนข้าวสั้น พบอยู่ทั่วไปตามทุ่งหญ้าและป่าทั่วไป หากินตอนกลางคืน ส่วนกลางวันจะหลับนอนตามโพรงดินหรือซอกหิน ปกติหากินเหยื่อตามพื้นป่า บางครั้งก็ปีนต้นไม้ได้เช่นกัน อาหารได้แก่พวกไส้เดือน แมลง กิ้งก่า เป็นต้น.

2.1.6. ค้างคาวหน้าหมา

เป็นค้างคาวกินผลไม้ ความยาวจากปลายจมูกถึงก้น ประมาณ 10 เซนติเมตร หางสั้นประมาณ 1 เซนติเมตร ลักษณะเด่น คือขอบใบหูสีขาว พบอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย มีอยู่ 3 ชนิด กล่าวคือ

1) ค้างคาวหน้าหมาขนาดใหญ่ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cynopterus horsfieldi* เป็นค้างคาวที่มีขนาดรูปร่างใหญ่ที่สุดในสกุลเดียวกัน สีขนทั่วลำตัวเป็นสีเทา ปลายแขนยาว 7.2-8 เซนติเมตร พบที่จังหวัดตาก และสตูล

2) ค้างคาวหน้าหมาขนาดกลาง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cynopterus sphinx* ปลายแขนยาว 6.4-7.3 เซนติเมตร ใบหูยาว 1.8-2.3 เซนติเมตร พบชุกชุมอยู่ทุกภาคของประเทศไทย

Copyright by Mahidol University

3) ค้างคาวหน้าหมาขนาดเล็ก ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cynopterus brachyotis* เป็นค้างคาวที่มีขนาดเล็ก มีปลายแขนยาวไม่เกิน 6.5 เซนติเมตร และใบหูยาวไม่เกิน 1.8 เซนติเมตร พบใกล้ฝั่งทะเลภาคตะวันออกและภาคใต้ รวมทั้งเกาะต่างๆ.

2.2. สัตว์ปีก

นกขี้หมาไหม้

นกขี้หมาไหม้ เป็นนกชนิดหนึ่ง ขนาดเท่านกกะทิตัวเล็กสีดำ ปากจุ้มเหมือนเหยี่ยว กินแมลงเป็นอาหาร ชาวล้านนาบ้างก็เรียกว่า *"แหลวรี แหลวฮี"* มีนกชนิดหนึ่งในหนังสือ A guide to the Birds of Thailand ชื่อว่า นกขี้หมา หรือ นกยอดหญ้าสีดำ ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Saxicola caprata* ชื่อสามัญว่า Pied Bushchat มีขนาดเล็กสีดำเช่นกัน แต่ปากไม่จุ้มแบบเหยี่ยว.

2.3. สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก

หมาน้ำ

หมาน้ำ หรือสางห่า มีชื่อสามัญ Dendrobates Frogs เป็นกบที่มีพิษร้างแรงกว่างูเห่าหม้อ กบชนิดนี้เรียกว่า หมาน้ำ เพราะมันร้องเสียงเหมือนลูกหมาเห่า *"บ๊อกๆ"* ในประเทศไทยพบแทบทุกจังหวัดในภาคใต้ และพบที่จังหวัดกาญจนบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี และภาคอีสาน ฯลฯ มันใช้เล็บตะกุยศัตรูเพียงเกิดบาดแผลเล็กน้อยก็อาจถึงแก่ความตายได้.

2.4. แมลง

2.4.1. หมัดหมา

หมัดหมา ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Ctenocephalides canis.(Siphonaptera : Pulicidae)* หมัดจะกัด ดูดเลือดคนและสัตว์เลี้ยง ทำให้เกิดอาการคันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความแพ้ของแต่ละคน และยังเป็นตัวถ่ายทอดพยาธิเส้นด้าย ซึ่งเป็นพยาธิของหมาสู่เด็กได้.

Copyright by Mahidol University

2.4.2. แมงมุมสุนัขจิ้งจอก

แมงมุมสุนัขจิ้งจอกมีชื่อสามัญ Boesenberg and, Strand ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lycosa pseudoannulata* แมงมุมชนิดนี้มีลายบนหลังเป็นรูปส้อมและมีสีขาวที่ท้อง มันเคลื่อนที่ได้เร็วและเข้ามาอาศัยในนาที่เปิดใหม่ในสภาพนาสวนหรือข้าวไร่ มันกินแมลงศัตรูข้าวทำให้ไม่เพิ่มปริมาณทำความเสียหายให้แก่ข้าว ตัวอ่อนจะอยู่บนหลังแม่ของมัน แมงมุมชนิดนี้พบมากตามโคนหน่อข้าว มันวิ่งไปตามผิวน้ำได้อย่างรวดเร็ว มันไม่ชักใยแต่จับเหยื่อกินโดยตรง.

2.5. สัตว์น้ำ

2.5.1. ปลาลิ้นหมาหงอนยาว

ปลาลิ้นหมาหงอนยาวมีชื่อสามัญ Crested flounder ชื่อวิทยาศาสตร์ *Samaris cristatus* เป็นปลาซีกเดียว ซีกขวามีสีเข้ม ตาทั้งสองอยู่ใกล้กัน และอยู่บนซีกขวาเดียวกัน ลักษณะเด่น คือ ครีบหลังตอนหน้ามีลักษณะเป็นหงอนยาวประมาณ 13-14 เส้น ครีบออกเป็นเส้นยาว มีก้านครีบเพียง 4 ก้าน ส่วนครีบเอวเป็นเส้นยาวแต่ยาวกว่าครีบอก ครีบหางกลม พื้นสีลำตัวเป็นสีน้ำตาลอมแดง มีจุดสีน้ำตาลไหม้หรือสีดำอยู่ทั่วไป เป็นปลาขนาดเล็กอาศัยและหากินตามหน้าดิน ว่ายน้ำในลักษณะแนวนอน พบที่ระยองและประจวบคีรีขันธ์.

2.5.2. ปลาลิ้นหมา

ปลาลิ้นหมามี ชื่อสามัญ Javanese flounder ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pseudorhombus javanicus* ปลาลิ้นหมาหรือลิ้นกระบือ เป็นหมาลิ้นหมาที่ครีบหลังมีก้านครีบ 69-73 ก้าน ครีบทวารมีก้านครีบ 50-56 ก้าน ครีบอกซ้ายยาวกว่าซีกขวา ลำตัวและครีบเป็นสีน้ำตาลอมแดงมีรอยแต้มดำ 3 แห่ง คือส่วนโค้งเส้นตรงของเส้นข้างตัว และสันหลังกับเส้นข้างตัวและเส้นข้างตัวกับสันท้อง พบที่ชลบุรี อ่าวแกลง อ่าวระยอง.

Copyright by Mahidol University

2.5.3. ปลาลิ้นหมา

ปลาลิ้นหมา มีชื่อสามัญ Smoothscaled flounder ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pseudorhombus arsius* ปลาลิ้นหมา, ปลาใบขนุน, ลิ้นควาย และลิ้นเสือ ส่วนที่เด่นชัดคือ มีรูจมูกตอนบนมีเยื่อปิด ส่วนตอนล่างไม่มีเยื่อปิด ครีบหลังมีก้านครีบ 71-76 ก้าน ครีบทวารมีก้านครีบ 54-56 ก้าน ครีบหาง เป็นเหลี่ยมตัดปลายแหลม พบที่ทะเลสาบสงขลา อ่าวบ้านดอนบ่อคา สมุทรปราการ ระยอง แหลมสิงห์ และน้ำเชี่ยวจังหวัดตราด.

2.5.4. ปลาลิ้นหมา

ปลาลิ้นหมามีชื่อสามัญ Twoline Tongue sole ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cynoglossus Bilineatus* ปลาลิ้นหมาหรือยอดม่วง มีรูปร่างแบนคล้ายใบหอก ซีกซ้ายมีสีเข้ม และมีเส้นข้างตัว 2 เส้นทั้งซีกที่มีสีเข้ม ปากมีลักษณะคล้ายขอ ที่ริมผีปากไม่มีขนอ่อน ครีบหลังและครีบทวารยาวเชื่อมต่อกับครีบหาง ครีบหลังมีจำนวนก้านครีบ 104-114 ก้าน พบที่บริเวณ ชุมพร สมุทรปราการ และหน้าอ่าวระยอง.

2.5.5. ปลาลิ้นหมา

ปลาลิ้นหมามีชื่อสามัญ Tongue sole ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cynoglossus elongatus* ลำตัวเรียวยาวแบนราบ ขนาดยาว 30 เซนติเมตร หัวค่อนข้างแหลมเล็กปลายมน ปากอยู่ทางด้านล่างใต้แนวตา ลักษณะโค้งงอเป็นรูปขอ เส้นข้างลำตัวมีเส้นเดียวอยู่ในแนวแบ่งครึ่ง ระหว่างกึ่งกลางของหัวจรดหาง ครีบทั้งสองมีขนาดเล็กจรดกันที่ปลายหาง ไม่มีครีบอก ด้านบนสีเทาอมน้ำตาล พบพื้นท้องทะเลริมชายฝั่งและปากแม่น้ำ.

2.5.6. ปลาลิ้นหมา

หมาลิ้นหมามีชื่อสามัญ Long tongue sole ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cynoglossus lingua* ลำตัวเรียวยาวและแบน ปากอยู่ทางด้านซ้ายใต้แนวตาโค้งเป็นรูปขอ ตาขนาดเล็กมีเยื่อบางๆ ด้านที่มีตามีเส้นข้างลำตัว 2 เส้น ครีบหลัง ครีบหางและครีบทวารเชื่อมติดกัน สีลำตัวด้าน มีตาสีน้ำตาลปนแดง และมีแถบดำบนแผ่นปิดเหงือก พบอยู่ตามพื้นทะเลที่เป็นดินโคลน ริมชายฝั่งและปากแม่น้ำ.

Copyright by Mahidol University

2.5.7. ปลาลิ้นหมาหงอนสั้น

ปลาลิ้นหมาหงอนสั้นมีชื่อสามัญ Manyeyed flounder ชื่อวิทยาศาสตร์ *Grammatobothus polyophthalmus* คล้ายกับปลาลิ้นหมาทั่วไป แต่ก้านครีบหลังตอนหน้ายาวกว่าก้านครีบส่วนอื่นๆ ครีบหลังมีจำนวนก้านครีบ 77-85 ก้าน ครีบออกทางซีกซ้ายตอนบนเป็นเส้นยาวมากกว่าตอนล่าง ครีบอกทางซีกขวาเล็กและสั้น ซีกซ้ายซึ่งเป็นซีกที่มีสีเข้มพื้นสีเป็นสีน้ำตาลและมีจุดสีน้ำเงินประตลอดลำตัว พบที่กลางก้นอ่าวไทยแถวหน้าจังหวัดประจวบคีรีขันธ์.

2.5.8. ปลาลิ้นหมาลาย

ปลาลิ้นหมาลายมีชื่อสามัญ Broodbanded circlefin sole ชื่อวิทยาศาสตร์ *Synaptura quagga* มีลำตัวแบน ซีกขวามีสีเข้ม ตาทั้งสองอยู่ใกล้กันและอยู่บนซีกขวา ใต้ตามีรูจมูก 2 รู ปากเล็ก เกล็ดบนด้านสีเข้มเป็นเกล็ดชนิดมีขอบเป็นหยักไม่มีครีบแข็ง ครีบหลังแผ่ไปข้างหน้าตาประกอบด้วยก้านครีบ 66-73 ก้าน ครีบทวารมีก้านครีบ 56-61 ก้าน พื้นสีเทาหรือน้ำตาลอ่อน มีแถบสีน้ำตาลไหม้ขวางลำตัวและครีบประมาณ 10-11 แถบ ครีบอกดำ ครีบหางดำสลับขาวเหลือง พบที่สมุทรปราการ ประจวบคีรีขันธ์ ระยอง และระนอง.

2.5.9. ปลาลิ้นหมาลายหงอนยาว

ปลาลิ้นหมาลายหงอนยาวมีชื่อสามัญ Horned circlefin sole ชื่อวิทยาศาสตร์ *Synaptura cornuta* ปลาลิ้นหมาลายหงอนยาว ลักษณะเด่นคือ ก้านครีบหลังตอนหน้ายาวคล้ายหงอน รูจมูกทั้งสองเป็นหลอดสั้นๆ ครีบอกของซีกขวายาวกว่าของซีกซ้าย พื้นสีเป็นสีเทาหรือสีน้ำตาลอ่อน มีแถบน้ำตาลไหม้พาดขวางลำตัวและครีบ 13 แถบ ครีบหางสีน้ำตาลคล้ำ และมีรอยขาวอยู่ที่ปลาย พบที่ ชุมพร ประจวบคีรีขันธ์ จันทบุรี และตราด.

2.5.10. ปลาลิ้นหมาดำ

ปลาลิ้นหมาดำมีชื่อสามัญ Black Sole ชื่อวิทยาศาสตร์ *Synaptura pan* ลำตัวเรียวและแบนมาก ปากอยู่ด้านล่างบริเวณใต้ตา ตาเล็กอยู่กลางหัวทางซีกขวาลำตัว และมีหนังตาปิด ครีบ

Copyright by Mahidol University

หลังเริ่มจากบริเวณเหนือตามีก้านครีบอ่อนเรียงเป็นแถวติดต่อกับครีบหางลำตัวด้านมีตาสีดำ อีกด้านสีขาว ครีบหลังและครีบทวารมีขอบขาว อาศัยตามพื้นทะเลดินโคลนริมชายฝั่งและปากแม่น้ำ.

2.5.11. ปลาหมาจู

ปลาหมาจูมีชื่อสามัญ Doria's Bumblebee Goby ชื่อวิทยาศาสตร์ *Brachygobius doriae* ลักษณะลำตัวยาวรูปทรงกระบอกคล้ายไม้เบสบอล โคนหางแบน พื้นตัวสีเหลืองทองสลับด้วยลายคาดขวางลำตัวสีดำเป็นปล้องๆ จำนวน 4 แถบ บริเวณใต้ท้องและใต้คางมีสีชีด ปากและหัวใหญ่ ริมผีปากล่างยื่นมากกว่าริมผีปากบน อาหารพวกไรทะเล หนอนแดง และไส้เดือนน้ำ เป็นต้น เป็นปลาน้ำกร่อย พบกระจายพันธุ์แถบบริเวณชายฝั่งของประเทศไทย.

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก ฉ.

ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับหมาด้านอื่นๆ

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมา สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1. อาหารและขนมพื้นบ้าน
2. วัสดุอุปกรณ์
3. สถานที่
4. ชื่อบุคคล

1. อาหารและขนมพื้นบ้าน

1.1. อาหารพื้นบ้าน

หมาน้อย

หมาน้อย เป็นชื่ออาหารชนิดหนึ่งของชาวอีสาน ทำจากเถาวัลย์ที่เรียกว่า เครือหมาน้อย ซึ่งเลื้อยขึ้นเกาะตามต้นไม้อื่นๆ ลักษณะใบของหมาน้อย คล้ายใบพลู แต่เล็กกว่ามีขนเล็กๆ ทั้งทางด้านบนและด้านล่างของใบ

เครื่องปรุง ได้แก่

ใบหมาน้อย	1	กำมือ
ป่น	1	ถ้วย
ตะไคร้	1	ต้น
มะเขือขื่น	1/2	ผล
น้ำ	1/2-1	ถ้วย

ข้าวคั่ว, ต้นหอม, ใบผักชี

Copyright by Mahidol University

วิธีทำ

1) ล้างใบหมาน้อยให้สะอาด ตะไคร้ มะเขือขื่น ต้นหอม ใบผักชี หั่นฝอย

2) ขยำใบหมาน้อยกับน้ำจนเป็นสีเขียว เหลือเฉพาะกากใบสีขาวกรองเอากากออก

3) นำปน (เครื่องจิ้มที่มีเนื้อปลาเป็นส่วนประกอบตำละเอียด) ตะไคร้ มะเขือขื่น ข้าวคั่วลงผสม ปรุงรสด้วยน้ำปลาร้า น้ำปลา แต่งหน้าด้วยใบหอมและผักชี หมาน้อยที่ปรุงแล้วถ้าทิ้งไว้นานจะจับตัวเป็นวุ้น ชาวอีสานเรียกว่าเป็นตัว จะรับประทานอร่อย เชื่อกันว่าเป็นยาแก้ร้อนในด้วย

1.2. ขนมพื้นบ้าน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านขนมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับหมา สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1.2.1. ขี้หมาพองเช

1.2.2. เข้าหนมลิ้นหมา

1.2.1. ขี้หมาพองเช

ขี้หมาพองเช เป็นขนมที่มีลักษณะเป็นก้อนๆ เนื่องจากการปั้น จึงดูคล้ายกับขี้หมา เลยมีชื่อนำหน้าว่า *"ขี้หมา"* ส่วน *"พองเช"* หมายถึงข้าวสารเหนียวที่คั่วสุกจนพองแล้วเอาไปตำ โดยวิธีที่ชาวภาคใต้เรียกว่า *"เช"* หรือ *"เซ"* (คือ ยกสากที่ตำขึ้นเพียงเล็กน้อยเฉียงหัวสากมากๆ) จนละเอียด การตำลักษณะนี้ชาวใต้ใช้คำว่า *"เช"* จึงเรียกว่า *"พองเช"*

การทำขี้หมาพองเช จะเอาข้าวสารเหนียวปริมาณที่ต้องคั่วจนสุกเป็นสีน้ำตาลใส่ครกตำให้ละเอียด (บางแห่งบดด้วยครกหิน) ตักข้าวสารเหนียวที่ละเอียดแล้วนั้นใส่ภาชนะที่กว้างพอ เทมะพร้าวแก่ที่ขูดแล้วลงไปคลุกเคล้าให้เข้ากัน เอาน้ำตาลทรายหรือน้ำตาลโตนดที่เคี่ยวข้นเป็นยวงราดลงไป ใช้มือคลุกเคล้าไปเรื่อยๆ เมื่อเห็นว่าเข้ากันดีแล้วจึงปั้นเป็นก้อนตามขนาดที่ต้องการ ส่วนมากนิยมปั้นขนาดกินสองสามคำหมด.

Copyright by Mahidol University

1.2.2. เข้าหนมลิ้นหมา

เข้าหนมลิ้นหมา เป็นขนมชนิดหนึ่ง ซึ่งทำโดยการเอาแป้งข้าวเหนียวตำมานวดกับน้ำให้มีลักษณะหนืดแต่ไม่เละเดิมเกลือให้มีรสเค็มเล็กน้อย จากนั้นนำใบตองมาห่อเป็นแบบแบนๆ ขนาดไม่ใหญ่มาก ใบตองแผ่นหนึ่งอาจห่อขนมได้ 2-3 อัน โดยการห่อพับทบไปมา เสร็จแล้วนำไปนึ่งจนแป้งสุก เมื่อจะกินจึงแกะออกมา ขนมจะมีลักษณะแบนๆ ไม่หนามาก เหนียว สีคล้ำ ขูดมะพร้าวโรยหน้าและจิ้มกันกับน้ำตาล.

2. วัสดุอุปกรณ์

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับหมา สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

2.1. หมาภาชนะตักน้ำ 2.2. ตูบหมาแหงน
2.3. เสาแหล่งหมา 2.4. ขาหมา
2.5. กำหมา

2.1. หมาภาชนะตักน้ำ

หมา, ติหมา หรือตีหมา เป็นภาชนะตักน้ำอย่างหนึ่งของชาวภาคใต้ ทำด้วยกาบหรือใบของพืชตระกูลปาล์มที่หาได้ในท้องถิ่น ทำให้การเรียกชื่อบางครั้งจึงมีชื่อของพืชที่นำมาเป็นวัสดุต่อท้ายด้วย เช่น ถ้าทำจากใบจากก็เรียกว่าหมาจาก ถ้าทำจากต้อหมาก (กาบหมาก) ก็เรียกว่า หมาต้อ ถ้าทำจากกาบเหลาะโอนก็เรียกว่า หมาต้อหลาวโอน แต่บางคนก็ใช้คำว่าหมา, ติหมา หรือหมาตักน้ำ รวมๆ กันไป โดยไม่คำนึงถึงวัสดุที่ใช้ทำในท้องที่บางแห่ง เช่น ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการใช้คำว่าหมาในความหมายที่กว้างออกไป คือภาชนะตักน้ำสมัยใหม่ที่ทำด้วยสังกะสี อะลูมิเนียม หรือเหล็กว่าหมาถัง หรือหมาถั้ง ที่ทำด้วยพลาสติกเรียกว่าหมาพลาสติกหรือ หมาถั้ง

2.2. ตูบหมาแหงน

ตูบหมาแหงน คือเพิงที่มีเสาสี่เสาขึ้นไป อาจจะเป็น 6-8 เสาก็ได้ แล้วแต่ขนาดของเพิงนั้น แต่ต้องมีเสาเป็นจำนวนคู่ปักเรียงกันเป็นแถว 2 แถว ซึ่งแถวหน้าและแถวหลังเสาต้องตรงกัน

Copyright by Mahidol University

แต่ละต้นห่างกันไม่เกิน 6 ศอก โดยเสาหน้าสูงกว่าเสาหลังเพื่อที่หลังคาในส่วนหน้าจะเชิดขึ้นพองาม คือไม่เกิน 1 เมตร ตูบแบบนี้จะมีฝาหรือไม่มีฝาก็แล้วแต่การใช้งาน มีคำกล่าวว่า *"แต่ก่อนนี้อยู่ตูบหมาแหงน บ่าเดี่ยวยังแคว่น อยู่พื้นหลองเข้า"* แปลว่าแต่ก่อนนี้มีที่อยู่เป็นเพิงหมาแหงน แต่ปัจจุบันดีขึ้น เพราะได้อาศัยอยู่ใต้ยุ้งข้าว.

2.3. เสาแหล่งหมา

บ้านเรือนภาคเหนือ จะมีเสารับปลายหลังคา อยู่ปลายบันได เป็นเสาลอย เรียกว่า เสาแหล่งหมา ใช้ผูกหมาเฝ้าบ้าน ถ้าบ้านใหญ่จะทำหลังคาเชื่อมติดกัน ส่วนทางข้างปล่อยเป็นทางเดินไปครัวหลังบ้าน ในช่วงที่ชายคาชนที่รางน้ำ แล้วมีบันไดหลังออกจากชานครัวไปอีกทีหนึ่ง

2.4. ขาหมา

ขาหมาเป็นอุปกรณ์หาบข้าวอีกอย่างหนึ่งของชาวเหนือบางท้องที่ ซึ่งใช้หลังจากที่เกี่ยวข้าวเสร็จสิ้นลง ลักษณะของขาหมาประกอบด้วย *"ตัวหมา"* ที่ทำจากไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 นิ้ว และทำขาเป็นรูปกากบาท 2 คู่ สำหรับขาไม้ที่ทะลุตัวไม้ไผ่ขึ้นมา จัดทำเป็นกระบะสำหรับใส่รวงข้าว บุด้วยเสื่อ ความยาวของขาหมาจะประมาณ 1.20 เมตร และสูงประมาณ 1.50 เมตร ทั้งนี้การลำเลียงรวงข้าวด้วยขาหมาจะใช้การแบกโดยจัดระบบขาหมาเหมือนกับหลาว (ไม้คานหาบรวงข้าว) คือทั้งชนิดที่มีขาและไม่มีขา ซึ่งอย่างที่ไม่มีขาจะช่วยลดน้ำหนักเวลาหาบ แต่จะต้องทำหลักง่ามไม้คู่หนึ่งไว้ในบริเวณลานฟาดข้าวสำหรับค้างหมา เช่นเดียวกับที่หลาวชนิดไม่มีขา.

2.5. กำหมา

กำหมา คือศอกกำหรือศอกกำมา เป็นมาตราวัดความยาวโดยถือเอาระยะความห่างระหว่างปลายข้อพับของแขนถึงปลายสุดของนิ้วกลางในขณะที่มือกำแน่นสนิทแล้วคว่ำหน้าแขนลงทาบแน่นกับสิ่งที่ต้องการวัด กำหมาจึงมีความยาวน้อยกว่าศอกเล็กน้อย.

Copyright by Mahidol University

3. สถานที่

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านสถานที่เกี่ยวกับหมา จำแนกได้ดังนี้

3.1. กู่หมาแหลว

3.2. โปดหมาผี

3.1. กู่หมาแหลว

แหล่งโบราณคดีกู่หมาแหลว (หมาเหลียว) เป็นแหล่งโบราณคดียุคประวัติศาสตร์ ตั้งอยู่ที่บ้านสันมะนะ หมู่ที่ 8 ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน สภาพทั่วไปเป็นเนินดินรูปกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 17 เมตร ภูมิประเทศโดยรอบเป็นที่ราบลุ่ม มีลำน้ำขนาดเล็ก คือร่องน้ำแม่ปะไหลผ่านทางทิศตะวันตกของแหล่ง หลักฐานที่พบ คือ โบราณสถานทรงสี่เหลี่ยมอยู่สูงจากพื้นที่โดยรอบประมาณ 1.80 เมตร ผนังโบราณสถานเหลืออยู่ 3 ด้าน ด้านทิศตะวันออกพังทลาย ส่วนบนของโบราณสถานพังทลายหมดแล้ว พบเศษภาชนะดินเผาค่อนข้างหนาแน่นทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเนินโบราณสถาน นอกจากนี้ชาวบ้านยังเคยขุดพบโครงกระดูกในบริเวณนี้ด้วย ซึ่งแหล่งโบราณสถานนี้อาจเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณขนาดเล็กที่มีกิจกรรมการดำเนินชีวิตเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนาด้วย.

3.2. โปดหมาผี

โปดหมาผี เป็นภูเขาซึ่งถูกกัดเซาะจนพังทลายเป็นรูปร่างต่างๆ คล้ายกับเสาดินนาน้อย หรือแพะเมืองผี ตั้งอยู่ในตำบลนาน้อย จังหวัดน่าน จากตัวเมืองน่านตรงไปตามถนนหมายเลข 101 ประมาณ 20 กิโลเมตร เลี้ยงซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 1026 แล้วตรงไปประมาณ 46 กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยงขวาไปตามป้ายบอกทางไปยังโปดหมาผี โดยเข้าไปประมาณ 3 กิโลเมตร รวมระยะทางห่างจากตัวเมืองทั้งสิ้น 69 กิโลเมตร ส่วนทางแยกเข้าบ้านหมาโปดเป็นทางลูกรัง

Copyright by Mahidol University

4. ชื่อบุคคล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านชื่อบุคคลที่ชื่อว่าหมา สามารถจำแนกได้ดังนี้

4.1. หมาน้อย (เจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์)

4.2. นางหมา ขันฟู

4.1. หมาน้อย (เจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์)

เจ้าหมาน้อย คือชื่อเดิมของเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ที่โปรดเกล้าฯแต่งตั้งสมัยรัชกาลที่ 2 ให้เป็นเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์สืบต่อจากพระวิชัยราชสุริยวงศ์ขัตติยราช (เจ้าหน้า) เจ้าหมาน้อยเป็นเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2356–2360 เมืองนครจำปาศักดิ์ก็ถูกกบฏอ้ายสาเกียตโจ้งเข้ายึดและเผาเมืองนครจำปาศักดิ์.

4.2. นางหมา ขันฟู

จากหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารขอโอนมรดกที่ดิน อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้มีผู้ที่ชื่อ *"หมา"* ในประเทศไทย.

Copyright by Mahidol University

คำขอโอนมฤดกที่ดิน

ฉะบับที่ ๙

ที่ ๙/๓๓

ที่ดิน

ระวาง ๓๑ ตำบล ฝายหลวง (ต้นม่วง)

เลขที่ ๓๑๕ หน้าสำรวจ ๕๔ อำเภอ สัมเม

โฉนดที่หมายเลขที่ ๖๗๒๕ จังหวัด อุตรดิตถ์

วันที่ ๒๔ เดือน มกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๙

ข้าพเจ้า นางบุญ สัมพ อายุ ๕๕ ปี

เชื้อชาติ ไทย สัญชาติ ไทย บุตร นายผล นางลำ

อยู่ที่บ้าน กองสัมเม เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๗

ตำบล ฝายหลวง อำเภอ สัมเม จังหวัด อุตรดิตถ์

ขอยื่นเรื่องราวต่อเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด อุตรดิตถ์

มีข้อความดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ นายผล นางลำ เชื้อชาติ ไทย สัญชาติ ไทย

ซึ่งเป็น ผู้ถือกรรมสิทธิ์ ที่ดินตามเครื่องหมายที่กล่าวไว้ข้างบนนี้ได้ ตาย

เสียแล้ว แต่วันที่ — เดือน นายผลตายประมาณ ๒๐ ปี

พุทธศักราช ๒๔ — นางลำตายประมาณ ๑๐ ปี

ข้อ ๒ หนังสือสำคัญสำหรับที่ดินตามเลขเครื่องหมายข้างต้นเวลานี้ตกอยู่

แก่ ได้ถูกปลวกกัดทำลายจนชำรุดไม่ได้ ข้าได้ขอรับใบแทน

ข้อ ๓ เพราะฉะนั้น ขอเจ้าพนักงานที่ดินได้โปรดจัดการ

โอนทะเบียนลงชื่อ ข้าพเจ้าเป็นผู้มีสิทธิรับมรดกของนายผลและนางลำเจ้ามรดกด้วย

เนื่องด้วยเหตุผลดังนี้คือ มรดกชิ้นนี้เป็นมรดกไม่มีใครโต้แย้ง เมื่อ

นายผล นางลำเจ้ามรดกตายลง ข้าฯเป็นบุตรผู้มีสิทธิได้รับ

มรดก เพื่อเป็นหลักฐานประกอบการพิจารณา ข้าพเจ้าได้ยื่น

มอบใบสำคัญไว้ต่อเจ้าพนักงานที่ดินแล้ว

ข้อ ๔ ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ข้อความในคำขอนี้ถูกต้องตามความจริงทุกประการ

ลายมือ นางบุญ สัมพ ผู้ขอ

(ท.ค. ๘ ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๙๗)

ก่อสร้าง ๒๕ ส.ค. ๒๔๗๙

ก่อสร้าง ๑ มกราคม ๒๔๗๙

ประกาศ ๑ มกราคม ๒๔๗๙

รวม ๒ ปี ๒๕ มกราคม

ตามมาตรา ๓ ในพระราชบัญญัติ ๒๔๗๙

ที่มา : สำนักงานที่ดินจังหวัด อุตรดิตถ์

Copyright by Mahidol University

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นาย เอนก รักเงิน
วันเดือน ปีเกิด	9 พฤษภาคม พ.ศ. 2517
สถานที่เกิด	นนทบุรี, ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	วิทยาศาสตร์บัณฑิต (วิทยาศาสตร์สุขภาพสัตว์) สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตบางพระ, พ.ศ. 2537-2539 ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์บัณฑิต (ส่งเสริมการป่าไม้) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, พ.ศ. 2540-2544 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาชนบทศึกษา) มหาวิทยาลัย มหิดล, พ.ศ. 2541-2544
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 37/2 หมู่ 1 ต. คลองเกลือ อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี

Copyright by Mahidol University

Executive Summary

1. Background of the study

When the way of life in Ban Trok Saeng Community has been changed during its existence, the relationship between dogs and Thai people has also been altered inevitably. it is therefore interesting to study the dogs in the changing way of life in Thai society. The relationship between dogs and Thai people is a constant changing phenomenon in terms of breeding, roles and the value given to them from the past to the present.

2. Objectives of the study

2.1. To study the development of dog breeding in the Thai way of life.

2.2. To study the roles of dogs in the Thai way of life, and

2.3. To investigate changing factors affecting the relationship between dogs and humans in the Thai cultural context.

3. Expected results

3.1. To know and understand the breeding and roles of dogs in the Thai way of life.

3.2. To know the development of dog breeding and factors changing the relationship between dogs and Thai people, and

3.3. The knowledge obtained from this study could be applied to other research studies of pets in the Thai society.

Copyright by Mahidol University

4. Scope of the study

The area under this investigation is at Ban Trok Saeng community, Tha Phrik Sub-district, Muang district, Trat province. The study investigates the relationship between man and dogs in terms of breeding development, roles and factors affecting the relationship in the community, such as, livelihood, economy, society, religion and beliefs.

5. Research hypothesis

When the Thai way of life has been changed by the introduction of urban social values, the roles, duty and breeding of dogs have been inevitably altered in line with the changed way of life in communities.

6. Methodology

6.1. Study method

The study is a qualitative research in terms of cultural anthropology which is involved in human behavior gained from the learning process and adjustment to environment, based mainly on the relationship between man and dogs.

6.2. Target population are members of Ban Trok Saeng Community.

6.3. Data collection methods

6.3.1. Data from related documents consisting of

1) Fundamental data on Thai society and on dogs in the Thai society.

2) Fundamental data on Ban Trok Saeng Community and dogs in the community.

Copyright by Mahidol University

6.3.2. Data collection during field work

1) Observation. Both participatory and non-participatory observations.

2) Interview. The interview is a guided informal one.

6.4. Data analysis

A number of theories have been used to analyze the data, including diffusion theory, cultural ecology theory and cultural materialism theory.

6.5. Data presentation

The presentation of the data is done in terms of analytical description, which is divided into seven chapters. They include Chapter 1 Introduction, Chapter 2 Concepts, Theories and Related research studies, Chapter 3 Methodology, Chapter 4 Dogs in the general Thai way of life and information about the area under investigation, Chapter 5 Dogs in the way of life at Ban Trok Saeng Community, Chapter 6 Analysis, and Chapter 7 Conclusion, discussion, recommendations and appendix.

6.6. Duration of conducting the study

The study was carried out for the period of 12 months, starting from September 2000 to September 2001.

7. Research findings

7.1. The development of dog breeding in the Thai way of life.

7.1.1. The development of dog family in the Thai way of life

1) In the initial developmental stage, it was an ordinary Thai breed commonly found in communities nationwide and also the first kind living together with man in communities.

Copyright by Mahidol University

2) The development of dog breeding according to modern social value, which are the hollowed-back Thai breed and foreign ones respectively. The two types are raised as they are a fashion trend in urban community.

7.1.2. The development of dog breeding in the Thai way of life

1) The traditional ways of dog breeding

1.1.) The purpose of dog breeding was to help man in hunting or house guarding.

1.2) Dogs were raised to roam freely because the Thai breed was easily adaptable to local environment, making them liberal to lead their own lives.

1.3) The traditional ways of dog breeding were :

a. Food. Dogs were given rice gruel after rice was cooked in the households and leftovers might be mixed in it.

b. Sheltering. Dogs were kept under the house or surrounding area where they chose of their liking.

c. Health care. Dogs were not taken care of by man when they became ill because it was believed that they could heal themselves by eating grass with medicinal properties and then regurgitating to bring out alien substances from the body.

2) The modern ways of dog breeding

2.1) The purpose of dog breeding in to guard the household and to be friends.

2.2) Most dogs are foreign breeders which require more attention and care than the indigenous ones because the former have some difficulties adjusting themselves to the local environment.

2.3) The modern ways of dog breeding are :

a. Food. Dogs are fed with specially-prepared food, manufactured or home-made by mixing rice and prepared foods.

b. Sheltering. Dogs are forced to stay in one restricted area by chaining or fencing in order for easy supervision.

Copyright by Mahidol University

c. Health care. Foreign breeders require more attention and care and there are medical care centers with specialization for dogs.

7.2. The roles of dogs in the Thai ways of life could be summarized as follow:

7.2.1. The major role of dogs in the Thai way of life is to guard households, which is the general role of dogs from the past to the present by exploiting the watchful behavior of dogs.

7.2.2. The minor roles of dogs in the Thai way of life can be categorized as follow:

1) The role of food seekers. The purpose of raising dogs of this kind is to help man to hunt animals in the wild. At present, this role is diminishing radically since forests and wild animals have almost completely gone and modern man's lifestyle has changed and been less dependent on forests.

2) The role of commercial pets. The influx of consumerism into Thai communities has created a new social value in terms of products and the dog is regarded as a product that can be bought and sold, providing income and profits to breeders.

3) The role of morality teaching. Thai people have utilized dog's behaviors in analogy to human expressions as a tool to educate to observe good traditions, such as, faithfulness and patience.

4) The role of human friends. The development and modernization of the country have created many problems to its citizens. Individualism enhances loneliness, as a consequence, dogs are raised as pets and friends to fill up the spiritual void of people in modern time.

5) The role to satisfy the needs of totalitarianism. Dogs are used as a means to release human needs by controlling or making them obedient at the wish of human being, for instance, chaining, caging as well as verbal and physical abuses.

6) The role of social status indicator. Dogs of foreign breeders or those in the popular trend can indicate the economic and social status of their owners because they are expensive to buy and raise. On the contrary, ordinary. Thai breeders are common place and easily available, hence, do not represent any status of the owners.

Copyright by Mahidol University

7) The role of waste eliminators. Stray dogs or dogs roaming freely can help eliminate waste management problems in the community because they can eat leftover foods which are regarded as waste. These dogs can help solve the problem of waste accumulation in the community.

7.3. Factors changing the relationship between man and dogs in the Thai cultural context.

7.3.1 The increasing number of dogs within the community, particularly stray dogs or indigenous breeders have brougth about several problems, such as, rabies or dog attacks people and pets. Such incidents have made people view their existence in a negative way, making them useless besides guarding households.

7.3.2. The changed Thai way of life has created more competition and needs to have more money for easy and comfortable life. Dogs thus are perceived as a commodity that can be bought to satisfy individual's needs.

7.3.3. The change of local environment from agricultural to urban society has affected community ways of life. The exploitation of dogs has also been altered according to existing environment. Dogs are deprived of freedom to roam at will in order to prevent their attack on people.

7.3.4. Social value on foreign breeders. When Western capitalism have overwhelmed the community, bringing more consumer goods, foreign breeders are another commodity that can bring happiness to the owners. The alien breeders have replaced the indigenous ones because it is believed that the former are more useful.

8. Recommendations for further studies.

8.1. The investigation at Ban Trok Saeng community should focus more on the relationship between the community and internal and external natural environment for the completeness of the data. Due to a short period of field work for this study, the data on the relationship between man

Copyright by Mahidol University

and natural environment, e.g., plant, animals and even among people themselves, require further investigations.

8.2. Data collection from document on dogs is still far from completeness due to large amount of the data in terms of history, culture and profession. It is recommended that additional investigation should be carried out to make the explanation on the Thai context more complete.

It is hoped that this study would be beneficial to those interested in dogs and other pets since dogs are a part of a Thai way of life. Research studies on this subject in the Thai context are very few and the present research should be regarded as a catalyst to stimulate more public interest on dogs in the Thai way of life so that actual attitude and perspective on the animal could be rectified. People in turn would perceive the spiritual relationship between Thai people and dogs based on loving-kindness and a living-being in the world so that the two could peacefully co-exist within the same natural environment, rather than a resource that are solely beneficial to human beings.

Copyright by Mahidol University